

12.6863

№ 2

ბეოგბიკი

6

უცხოური წყაროები საქართველოს შესახებ

წ ი გ ნ ი XVIII

გეორგიკა ტ. VI

АКАДЕМИЯ НАУК ГРУЗИНСКОЙ ССР

Комиссия по публикации иностранных
источников о Грузии

Институт
Востоковедения

FONTES PEREGRINI AD GEORGIAM PERTINENTES

СВЕДЕНИЯ ВИЗАНТИЙСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ О ГРУЗИИ

ТОМ VI

Греческие тексты с грузинским переводом издал и примечаниями снабдил
С. Г. Каухчишвили

GEORGICA

SCRIPTORUM BYZANTINORUM EXCERPTA
AD GEORGIAM PERTINENTIA

TOMUS VI

Textum graecum cum versione iberica edidit commentariisque instruxit
Sim. Kauchtschischwili

ИЗДАТЕЛЬСТВО „МЕЦНИЕРЕБА“
ТБИЛИСИ — 1966

SUMPTIBUS „MECNIEREBA“
TBILISIS, MCMLXVI

9(აპ) (001)

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია

საქართველოს შესახებ არსებული
ეტიმოლოგიური წყაროების კომისია

აღმოსავლეთმცოდნეობის
ინსტიტუტი

919:73(აპ)

გეორგიკა

გიოგრაფიული მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ

კ 26863
2

ტომი მეექვსე

ტექსტები ქართული თარგმანითურთ გამოსცა და განმარტებები დაურთო
სიმონ ჟაუხრიშვილმა

გამომცემლობა „მეცნიერება“

თბილისი—1966

მთავარი რედაქცია: ი. აბულაძე, ვლ. ფუთუჩაძე, ს. ქაუხჩიშვილი,
გ. წმინთელი (მთ. რედაქტორი), ს. ჯიძია

ბერძნულ-რომაული წყაროების
სერიის რედაქტორი
ს ი მ. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი

შინაარსი

VI ტომისა

წინასიტყვაობა

მიქელ კსელოსი

ცხოვრება და მოღვაწეობა 1. --- შესავალი 9. --- იბერთა ჯარი 10. --- იბერიელთა საგანძურების დაცალიერება 13. --- იბერიის თემი 13. --- მარიამ დედოფალი და კონსტანტინე 16. --- მიხეილ VII ღუკა პარაპიხაის მეუღლე 16. --- მარიამის ვაჟი კონსტანტინე 17.

მიხეილ ატალიატე

იბერიელთა წარმოშობა 21. --- იბერიელთა მონაწილეობა ბიზანტიის ჯარში. ლიპარიტ ორბელიანი 23. --- იბერიის სოფლები 26. --- აბაზკების აჯანყება მეფის წინააღმდეგ 27. --- იბერია. ხალდია. ანისი 31.

ანნა კომნენე

ცხოვრება და მოღვაწეობა 33. --- მარიამი შეირთო ნიკიფორე ბოტანიატემ 37. --- მიხეილ ღუკა და მისი შვილი კონსტანტინე 38. --- მარიამის ვაჟი კონსტანტინე ალექსი კომნენოსის თანაკეისარია 43. --- უედოფალი მარიამი და ბოტანიატე 46. --- დედოფალი მარიამი და ალექსი კომნენოსი 47. --- ნიკიფორე ბოტანიატეს ჩამოგდება და დედოფალი მარიამი 61. --- მარიამ დედოფლის ვაჟი კონსტანტინე 70. --- მარიამის ვაჟი კონსტანტინე და ანნა კომნენე 72. --- იბერიული წარმოშობის სიოში 73. --- გრიგოლ ბაკურიანი, მისი ურთიერთობა ალექსი კომნენოსთან 79. --- გრიგოლ ბაკურიანი იგზავნება სკვირების წინააღმდეგ საბრძოლველად 85. --- ალექსი კომნენოსი და მარიამის ვაჟი კონსტანტინე 88. --- დედოფალ მარიამის მონაწილეობა ნიკიფორე დიოგენეს შეთქმულებაში 92. --- იოანე იტალიოსი 93. --- პეტრიწონი 106. --- ხალიბები 108. --- იბერიელი მოლოზნეები 110. --- ხალდიის თემი. ტრაპეზუნტი 110. --- ქალაქი ბაიბურთი 111. --- შენიშვნები: ანნა კომნენეს ცნობები მარიამ დედოფლის შესახებ 112. --- ანნა კომნენეს ცნობები იოანე იტალიოსის შესახებ 119.

ნიკეტა ხონიატე

ბიზანტიელი წარჩინებულის ჩაცმულობა 123. --- მუჰამედს დაპყრობილი აქვს იბერია 126. --- იბერიელები ბიზანტიის ჯარში ალექსი II კომნენოსის დროს 127. --- იბერიელები ბიზანტიის ჯარში ისაყ კომნენოსის დროს 128. --- ფაზისის სანაპიროებზე მცხოვრები იბერიელები 130. --- ფოთი სავაჰრო ქალაქია 132. --- ბიზანტიის კეისრის ტიტული 133. --- იბერია ჯგაროსანთა ომების დროს 137.

V

I

20

33

182

იოანე კინამოსი	140
ცხოვრება და მოღვაწეობა 140, — შესავალიდან 142. — იბერიელები ბიზანტიის ჭარში 143. — იბერიელთა და აბაზგთა ელჩეზი 144. — რიზე 145. — მიხეილ გაბრა 146.	
გიორგი კოლინე	154
მარიამ დედოფალი 155. — სამეფო წალა 156.	
იოველის ქრონოგრაფია	159
მიხეილ VII დუკა, მისი მეუღლე მარიამი და მათი ვაჟი კონსტანტინე 159.	
იოანე სკილიცეს გამგრძელებელი	161
იბერია — მდიდარი ქვეყანა 162. — მწველებლობა იბერიაში 162. — მარიამ მართა-ყოფილი 163. — მარიამის ვაჟი კონსტანტინე 165 მიხეილ VII, მარიამი და კონსტანტინე 165. — ფარესმანე იბერი 116.	
კონსტანტინე მანასე	169
ბარდას აჯანყება და იბერები 171. — მიხეილ VII პარაბინაკი და მისი მეუღლე მარიამი 172.	
დამატებები	175
დამატება პირველი.— იოანე ზონარა (175—240). დამატება მეორე მიქელ პსელოსის ორი ტრაქტატი (241—263).	
საკუთარ სახელთა საძიებელი	264
Addenda et corrigenda	304
ილუსტრაციები	305

წინასიტყვაობა

წინამდებარე VI ტომში „გეორგიისა“ შევიდა, ისევე როგორც V, ტომში, XI—XII საუკუნეთა მასალა, სახელდობრ, მიქელ პსელოსის, მიხეილ ატალიატეს, ანნა კომნენეს, ნიკეტა ხონიატეს, იოანე კინამოსის, გიორგი კოდინეს და სხვათა ცნობები საქართველოს შესახებ. ამ მწერალთა შორის თავისი ცნობების სიუხვით გამოირჩევა ანნა კომნენე, რომლის „ალექსიადა“ XI—XII საუკუნეთა ბიზანტიის პოლიტიკური, საერთაშორისო და საზოგადოებრივი ცხოვრების ამსახველ უაღრესად მნიშვნელოვან მატრიანეს წარმოადგენს.

ანნა კომნენე განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს მარიამ დედოფლის როლს ბიზანტიის სამეფო კარზე. საქართველოს მეფის ბაგრატ IV-ის ასული მართა, ბიზანტიაში გათხოვების შემდეგ „მარიამად“ წოდებული (ქართული წყაროების მიხედვით „მართა-ყოფილი“), XI საუკუნის სამოცდაათიანსა და ოთხმოციან წლებში ბიზანტიის სამეფო კარზე კარდინალურ სახელმწიფო საკითხებს წყვეტდა: მან სამეფო ტახტზე გამოიცვალა ორი ქმარი (მიხეილ VII დუკა, ნიკიფორე III ბოტანიატე), რომლებიც რიგრიგობით ბერებად აღკვეცა, ხოლო მესამე ქმრად გათვალისწინებული ალექსი I კომნენოსი მხოლოდ მისი, მარიამის, წყალობით ავიდა სამეფო ტახტზე: თვითონ მარიამი კი იმის ცდაში იყო, რომ სამეფო ტახტი შეენარჩუნებინა თავისი ვაჟისათვის, კონსტანტინესათვის, რომელიც ალექსის თანაკეისრად დასვა.

მარიამ დედოფლის როლს სახელმწიფო ცხოვრებაში ის ფაქტიც აღასტურებს, რომ ანნა კომნენეს გარდა იმდროინდელი და შემდეგდროინდელი სხვა ბევრი მწერალიც ენება მარიამს (მიქელ პსელოსი, გიორგი კოდინე, იოველი, სკილიცეს გამგრძელბელი, კონსტანტინე მანასე).

მკითხველის ყურადღებას მივაქცევთ აგრეთვე მიქელ პსელოსზე, რომლის მოღვაწეობა დაკავშირებულია ბიზანტიის რენესანსულ მოძრაობასთან და, მაშასადამე, ქართულ რენესანსთანაც. მიქელ პსელოსის შესწავლასთან დაკავშირებით შევეჩეთ პსელოსის კვალს ძველქართულ მწერლობაში და, რადგან ძველქართულ ტექსტებს

შორის აღმოჩნდა ორი ტრაქტატი, რომელთაც ქართული ხელნაწერები მიქელ პსელოსს მიაკუთვნებენ, ხოლო თვით ბიზანტიურ მწერლობაში ისინი ცნობილი არ არიან, ამიტომ დამატების სახით ეს ორივე ტრაქტატი დავბეჭდეთ (იხ. გვ. 241—263).

დამატების სახით დავბეჭდეთ აგრეთვე განსვენებულ მ. კახაძის შრომა „იოანე ზონარა“, რის შესახებაც ვწერთ 176 გვერდზე.

ს. ყაუხჩიშვილი

თბილისი

1966 წლის 10 დეკემბერი

მიქელ პსელოსი

მიქელ პსელოსი (1018—1077), ერისკაცობაში კონსტანტინე, XI საუკუნის გამოჩენილი სახელმწიფო მოღვაწე, მეცნიერი და მწერალია. მისი ბიოგრაფია შეგვიძლია აღვადგინოთ მისივე თხზულებების მიხედვით და აგრეთვე იმ ცნობების მიხედვით, რომლებიც მოიპოვება XI საუკუნის მწერალთა (მაგ., ანნა კომნენეს) ნაწერებში.

1018 წელს ერთი ღარიბი კაცის ოჯახში, კონსტანტინებოლში, დაიბადა ვაჟი კონსტანტინე. ხუთი წლისა იყო, რომ წერაკითხვის შესწავლას შეუდგა. ნათესავეები მოითხოვდნენ და მამაც ეთანხმებოდა მათ, რომ პატარა კონსტანტინეს ესწავლა რამე ხელობა და მალე შესდგომოდა ფულის შოვნას, ხოლო დედის, თეოდოტას, დაჟინებით და ენერგიით პსელოსმა მიიღო კარგი განათლება: შეისწავლა რიტორიკა, ფილოსოფია, სამართლის მეცნიერება; გაიწვრთნა აგრეთვე ფილოლოგიაში, ლოგიკაში, მათემატიკასა და ასტრონომიაში. თავისი მეცნიერებით პსელოსმა იმას მიაღწია, რომ გახდა უნივერსიტეტის პროფესორი და მიიღო წოდება *πρῶτος τῶν φιλοσόφων* („ფილოსოფოსთ-უხუცესისა“).

მეცნიერული კარიერის პარალელურად პსელოსი წარმატებით მიიწვედა წინ სახელმწიფო სამსახურშიც. ჯერ კიდევ 19 წლის იყო, რომ მდივნის (ასიკრიტის) თანამდებობა მიიღო. მალე დაინიშნა მოსამართლედ მესობოტამიის პროვინციაში. ოთხი წლის შემდეგ კონსტანტინებოლში გადავიდა და მსახურობდა კეისრის კანცელარიაში.

პსელოსმა მიიქცია კეისრის (კონსტანტინე მონომახოსის) ყურადღება. 25 წლის ჰაბუკი იყო, რომ პსელოსმა თავისი სიტყვებით მოხიბლა წარჩინებული მოქალაქეები, რომლებმაც მერე უქქეს იგი კეისარს და წარუდგინეს მას. კონსტანტინე მონომახოსს ძალიან მოეწონა მჭევრმეტყველი პსელოსი.

მალე პსელოსი დაინიშნა კეისრის კანცელარიის უფროსად — *πρωτοσημιαρχης*. როგორც ამ თანამდებობის პირი, იგი ხშირად

ხედებოდა კეისარს: მისი სახელით უგზავნიდა წერილებს უცხოელ მეფეებს, ადგენდა სხვადასხვა დოკუმენტებს, რომლებსაც შემდეგ კეისარი აწერდა ხელს. ისედაც, პსელოსი ძალიან დაუახლოვდა მონომახოსს, რომელიც მას შინაურულად ექცეოდა, ოჯახში პყავდა როგორც „საკუთარი“. პსელოსიც არ იშურებდა სახოტბო სიტყვებს, მისთვის, მისი ცოლისთვის (ზოია) და მისი საყვარლისათვის (სკლირენა). გულში პსელოსს სძულდა კეისარი მისი უქკუობისათვის, მისი გარყვნილობისა და მფლანგველობისათვის.

კეისრის წყალობით პსელოსმა დიდძალი ქონება შეიძინა. ჯამაგირით ის, რასაკვირველია, ვერ გამდიდრდებოდა, მაგრამ დიდ თანამდებობას თან სდევდა კეისრის წყალობა, რომ აღარაფერი ვთქვათ შესაძლებელ ქრთამებზე.

მომდევნო კეისრების დროსაც მიქელ პსელოსი ახერხებდა თავისთვის სასარგებლო მდგომარეობის შექმნას: თეოდორა (1054—1056), მიხეილ VI (1056—1057), ისააკ I კომნენოსი (1057—1059), კონსტანტინე X დუკა (1059—1067), რომანოზ IV დიოგენე (1067—1071), მიხეილ VII დუკა (1071—1078)—ყველანი სწყალობდნენ მიქელ პსელოსს.

მიქელ პსელოსის მოღვაწეობიდან განსაკუთრებით აღსანიშნავია მისი საუნივერსიტეტო მუშაობა ფილოსოფიის დარგში. მისი მუშაობა ამ დარგში საფუძველი შეიქმნა იმ დიდი მოძრაობისა, რომელსაც „ფილოსოფიური რენესანსი“ ეწოდება. ბიზანტიაში გამეფებული სქოლასტიკა საშუალებას არ იძლეოდა ადამიანს გაეშალა თავისუფალი მსჯელობა იმ საკითხებზე, რომლებიც საზოგადოებრივი ცხოვრების განვითარების იმ ეტაპზე აწუხებდნენ ფილოსოფიურად განწყობილ წრეებს. და, აი, ჩნდება მიმდინარეობა, რომელიც ეძებს გზებს გამოიყვანოს აზრი სქოლასტიკური გონება-დახშულობისაგან. მიქელ პსელოსი და მთელი მისი სკოლა ამ გზას პოულობს ანტიკური სამყაროდან იქ არსებული აზრის თავისუფლების მეთოდის მოშველიებაში. თავის ლექციებზე მიქელ პსელოსი ქრისტიანული ფილოსოფიის საკითხებს უდგება არა დოგმატების რწმენის პოზიციებიდან, არამედ ამ დოგმატური დებულებების საბუთიანობის თვალსაზრისით. პსელოსის შეხედულებით „არსებობს ორი სახე ფილოსოფიისა, ერთის საგანია მიღმა სამყარო, რომელიც შესაძლებელი ცდების საზღვრების გადაღმაა; მის წყაროს წარმოადგენს მისტიკა და ინტუიცია. ეს ფილოსოფია თავის დებულებებს კი არ ამტკიცებს, არამედ მოითხოვს, რომ იგინი ირწმუნოს კაცმა. მეორე სახე ფილოსოფიისა მიზნად ისახავს

გამოიკვლიოს ყველა არსის ბუნება და ცდილობს ყველა თავისი დებულება დაამტკიცოს, ე. ი. იქცევა ისე, როგორც მათემატიკა. პსელოსი სცნობს ფილოსოფიის მხოლოდ ამ მეორე სახეობას და უარყოფს ყოველგვარ ინტუიციასა და მისტიკას, როგორც ფილოსოფიურ მეთოდს: ინტუიციასა და მისტიკას ის უთმობს ადგილს მხოლოდ ღვთისმეტყველებაში, რელიგიური აზროვნების დარგში. ამ თვალსაზრისს პსელოსი ერთგულად იცავს საკუთარ ფილოსოფიურ ნაწერებში: მათში არ არის არავითარი ინტუიცია, ის ცდილობს თავისი მკითხველი დაარწმუნოს დამტკიცებათა მეშვეობით და ძალიან ხშირად მიმართავს სილოგიზმს“.

ამგვარად, პსელოსი იმ აზრისაა, რომ ფილოსოფია, როგორც ყოველი სხვა მეცნიერება თავის მიზნად ნივთთა და საგანთა ბუნების გამოკვლევას უნდა ისახავდეს. ამიტომ მისთვისაც ისევე სავალდებულოა ზუსტი დამტკიცებები, როგორც მათემატიკისათვის, კერძოდ ყველაზე მაღლა აყენებს ის გეომეტრიულ მეთოდს. სილოგიზმსაც პსელოსი სავალდებულოდ თვლიდა ფილოსოფიისათვის. იმავე თვალსაზრისით უდგება პსელოსი ღვთისმეტყველებასაც, ხოლო აღნიშნავს მის ორმაგ ხასიათს: ღვთისმეტყველება ერთი მხრით დამტკიცებებს ემპირება, მეორე მხრით — ზემოთაგონებას. რამდენადაც იგი ცდილობს თავისი მოძღვრება დაამტკიცოს, ამდენად ის გვერდს ვერ აუხვევს სილოგიზმსაც. „მე—ამბობს პსელოსი—არ უგულვებელყოფდი სილოგიზმს, რადგან მინდოდა აშკარად მეხილა უფალი და არა საიდუმლო გამონათქვამების საშუალებით. სილოგიზმების მეშვეობით დასკვნების გაკეთება არ ეწინააღმდეგება ეკლესიის მოძღვრებას, სილოგიზმები წარმოადგენენ ჭეშმარიტების იარაღს, საძიებელი საგნის მოპოვების საშუალებას“¹.

ფილოსოფიური მსჯელობის ასეთ გზას წინააღმდეგობას უწევენ კონსერვატიულად განწყობილი წრეები: უმაღლესი სამღვდელთა და კეისრის კარზე მოკალათებული რეაქციონერები.

მიქელ პსელოსი აიძულეს უკან დაეხია: მან აღიარა თავისი „შეცდომები“ და გადადგა (შემდეგ მის საქმეს განაგრძობს, როგორც ცნობილია, იოანე იტალოსი).

დიდი პოპულარობით სარგებლობდა მიქელ პსელოსის საისტორიო ნაშრომი *Χρονογραφία*, რომელიც შეიცავს 976 — 1077 წლე-

¹ P. Вальдеберг, Философские взгляды Михаила Пселла: Византийский сборник, М.-Л. 1945, стр. 252—253; შდრ. П. Безобразов, Византийский писатель и государственный деятель М. Пселл. М. 1890, стр. 156

ბის ისტორიას. პსელოსი იწყებს თავის ისტორიას იმით, რითაც ლეონ დიაკონი ათავენს, ესე იგი იოანე ჩიმისხის გარდაცვალებით (976 წ.). „ქრონოგრაფიის“ შესავალში სწერია:

ქრონოგრაფია, შედგენილი უალრესად ბრძენი (παισθηφ) მონაზონის ზემთა-პატივოსანი (ἀπαρχήμα) მიქელის მიერ: [ეს ქრონოგრაფია] მოგვითხრობს მეფეთა მოღვაწეობას: ბასილი და კონსტანტინე პორფიროგენეტებისას, მათ შემდეგ რომანოზ არგიროპოლიჩას, ამის შემდეგ მიხეილ პაფლაგონელისას, მის შემდეგ მისი ძმისწულის მიხეილისას, რომელსაც კესაროსის პატივი ჰქონდა (ἀπὸ καίσαρος ἀρχαυτος); ამათ მოსდევდნენ ორნი დანი პორფიროგენეტი, დედოფალი ზოე და დედოფალი თეოდორა, და მათთან ერთად კონსტანტინე მონომახოსი, შემდეგ იმ ორ დათაგან ერთმმართველი დედოფალი თეოდორა, [ხოლო ამის შემდეგ მიხეილ მონუცი], ამის შემდეგ კი ისააკ კომნენოსი და [თხრობა მოტანილია] ვიდრე კონსტანტინე დუკას გამეფებამდე. ამ შესავალს მოსდევს საკუთრივ „ისტორია“.

მიქელ პსელოსის „ქრონოგრაფია“, რომლის მეორე ნაწილი დაწერილია მიდგომით და არა პირუთვნელად, მაინც მნიშვნელოვანი საისტორიო წყაროა. მისი ცნობებით უხვად სარგებლობენ ნიკიფორე ვრიენიოსი, ანნა კომნენე, იოანე ზონარა და სხვები.

„ქრონოგრაფიის“ გამოცემანი. პირველი გამოცემა ეკუთვნის კ. სათას (1874). ეს გამოცემა განმეორებულია 1899 წელს: *The History of Psellus. Edited... by Constantine Sathas. London 1899.* დაწერილებითი რეცენზია ამ გამოცემაზე დაბეჭდა Ed. Kurtz-მა (BZ IX [1900], 492—515). რეცენზენტი უარყოფითად აფასებს კ. სათას გამოცემას (*das klägliche Machwerk von Sathas*).

1926—1928 წლებში „ქრონოგრაფია“ გამოიცა ფრანგულ სერიაში *Collection byzantine*, ბერძნული ტექსტი ფრანგული თარგმანით და გამოკვლევით: *Michel Psellos, Chronographie ou Histoire d' un siècle de Byzance. Texte établi et traduit par Emile Renaud. Paris. „Les belles lettres“, Tome I—1926; Tome II—1928.* თუმცა ვილ რენომ თავისი ორი მონოგრაფიით (*Étude sur la langue et le style de Michel Psellos* და *Lexique choisi de Michel Psellos*), რომლებიც 1920 წელს გამოქვეყნდა, ისევე როგორც 1905 წელს გამოქვეყნებული შრომით *Notes et observations critiques sur la Chronographie de Psellos* (*Revue des études grecques* 18, 224—252) და სხვა შრომებით სახელი გაითქვა როგორც პსელოსის მცოდნემ, მაგრამ „ქრონოგრაფიის“ გამოცეხს სამეცნიერო პრესა უარყოფითად შეხვდა. ბერძენმა ფილოლოგმა იოანე სიკუთრიმ გამოაქვეყნა ვრცელი რეცენზია (BZ 27 [1927], 99—105), რომელიც ასე დაამთავრა; „ტექსტის გამოცემა სუსტია, თარგმანი არ არის სანდო. პსელოს ბიზანტიელისათვის იშვიათი ბედნიერება ხვდა—50 წლის მანძილზე სამი გამოცემა; მით უმეტეს სამწუხაროა. რომ არც ერთი ამ გამოცემათაგანი მეცნიერულ მოთ-

ხოვნებს არ შეეფერება. დილეტანტს მედიცინის სტუდენტს კ. სათას ჩვენ ამახადვილად ვაბატებთ: რენოსაგან კი ჩვენ სულ სხვანაირ გამოცემას მოველოდითო¹. ამ ბოლო ხანებში გამოქვეყნდა „პრონოგრაფიის“ ინგლისური თარგმანი: *The Chronographia of Michael Psellus. Translated from the greek by E.R. A. Sewter with an Introduction by J. N. Hussey, Leiden 1952*

მიქელ პსელოსი ქართულ მწერლობაში. მიქელ პსელოსის სახელით ძველ ქართულ ხელნაწერებში დაცულია ორი ძეგლი.

1. ერთი მათგანი არის ტრაქტატი „დღესასწაულთა“ შესახებ: ძველ პანუპერტიმოსისა მონაზონისა კსელოსისა თქუჟული განმარტებაჲ საადუმლოსა საუფლოსა წმიდათა დღესასწაულთასა (ხელნ. A—67, გვ. 19a). ეს ტრაქტატი მოიპოვება ხელნაწერში A—67, გვ. გვ. 19a—29b: ხელნაწერი XV საუკუნისად ითვლება. სიტყვა „ქსელოსისა“, ცხადია, პალეოგრაფიულ ნიადაგზე აღმოცენებული მცდარი დაწერილობაა სიტყვისა „ფსელოსისა“ (Φ → Ψ) და, მაშასადამე, ტრაქტატი მიეწერება მიქელ პსელოსს, რომელიც ატარებდა საპატიო სახელწოდებას *παυσπεριμωσις*¹.

ეს ნაშრომი („დღესასწაულთა განმარტება“) მიქელ პსელოსის სახელით ცნობილ ნაშრომთა შორის არსად არ იხსენიება. მაგრამ რომ ის ბერძნულიდან ნათარგმნი ძეგლია და რომ ბერძნულშიც მას მიქელ პსელოსს მიაკუთვნებდნენ, ჩანს შემდეგიდან: ათონის ერთი ბერძნული ხელნაწერი (სპ. ლამბროსის კატალოგით № 3599), შეიცავს პირველ ნაწილში „დავითს“, რომელსაც წინ უძღვის უსათაურო (*ἀνεπίγραφος*) თხზულება. კატალოგში მოყვანილია ამ ტრაქტატის დასაწყისი, რომელიც მთლიანად ემთხვევა ქართული ხელნაწერის პსელოსის „განმარტების“ დასაწყისს:

Σάμβαιον μὲν ἔστιν ἀπὸ τοῦ κα- შაბათი არს ბეროტთაგან უქმება
κῶν ἀργεῖα καὶ ἀποχῆ. [Ν]εομῆσια δὲ და განყენება, ხოლო ახალთთუე განახ-
τὸ αἰεὶ νεάζειν τοὺς ἀγαθοὺς ἔργους. ლება კეთილთა საქმეთა შინა.

სპ. ლამბროსის Catalogue-ში სხვა არაფერია მოყვანილი ამ ძეგლიდან; არც ის ჩანს, თუ რა მოცულობისაა ეს ძეგლი. მაგრამ დასაწყისის მიხედვით ამ ორ ძეგლს შორის, ბერძნულსა და ქართულს შორის, არავითარი განსხვავება არ არის. სათაური, რომელიც ქართულ თარგმანს მოეპოვება, არ შეიძლება მთარგმნელის ან გადამწერის მიერ იყოს მოგონილი: გამოთქმა „პანუპერტიმოსისა“

¹ შდრ. მისი ერთ-ერთი შრომის ხელნაწერი; *Μιχαὴλ παυσπεριμωσιου μοναχοῦ τοῦ Ψελισῶν...* სპ. ლამბროსის Catalogue... № 3816, გვ. 401, 48 (ფ. 110a).

არც ისე ხშირად იხმარებოდა ბერძნულში, რომ ქართველს მივაწეროთ იმის ხმარება საკუთარი დასკვნის მიხედვით; ჩანს ასეთი სათაური ჰქონდა თვით ბერძნულ ტექსტს.

ამგვარად, ქართული ტექსტი ტრაქტატისა „დღესასწაულთა“ შესახებ, რომელიც A—67 ხელნაწერშია დაცული, მიქელ პსელოსის ნაშრომად იყო ცნობილი და მისი ბერძნული დედანი მოცემული უნდა იყოს ათონის ბერძნულ ხელნაწერში № 3599.

2. მიქელ პსელოსის მეორე შრომის ქართული თარგმანი შემონახული უნდა იყოს გელათის ხელნაწერში (№ 23)¹ და თბილისის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ხელნაწერთა კოლექციისაში (S—1463)². ამ ძეგლს სათაურად უწერია:

„დიდისა ფილოსოფოსისა ფსელოსისაჲ მოწაფეთა თჳსთა მიმართ თარგმანებაჲ სიტყუასა მას ღმრთისმეტყუელისასა მუტუჳლსა: „ვითარცა იქმნა ჰ. რმშო მრავალთა ძმათა შორის, ეგრეთვე ჰირმშო მკუდართაგან“ ღირს იჩინა კოფად“³,

ძეგლი ასე იწყება: „თქუენ ვიდრემე მრავალთა ძმათა შორის პირმშოებაჲ, თუ რასა ცხად ჰყოფს სახელი ესე. გამომწულიღველთა იკითხეთ...“⁴.

როგორც გელათის № 23 ხელნაწერი ისე S—1463, ხელნაწერთა აღწერილობის მიერ დათარიღებულია XII—XIII საუკუნით, ხოლო მთელი ხელნაწერი S—1463 აღწერილობაში დასათაურებულია: „არსენ ვაჩეს ძე. დოღმატიკონი. XII—XIII“. ასევე გელათის № 23-ს სათაურად უზის „დოღმატიკონი [XIII]“. ამგვარად, ორსავე ნუსხაში (გელათის № 23 და S—1463) ეს ძეგლი შეტანილია არსენი იყალთოელის „დოღმატიკონში“. აკად. კ. კეკელიძე ფიქრობს, რომ „ეს ტრაქტატი შემდეგ შეუტანია ვილაცას არსენ იყალთოელის „დოღმატიკონის“ ერთ-ერთ ნუსხაში, რომელიც გადაწერილია გელათის მონასტერში (№ 23, ფ. 361—364)“⁵. კ. კეკელიძეს არა

¹ ხელნაწერთა აღწერილობა (ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმისა), ტომი I, შედგენილი ვ. ნიკოლაძის მიერ. თბ. 1953, გვ. 106 (ხელნ. № 23, გვ. გვ. 361 v — 364 v).

² ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა (ყოფილი ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების S-კოლექციისა). ტომი II, თბ. 1961, გვ. 219, 38 (ხელნ. № 1463, გვ. 247 v — 288 r).

³ გელათის № 23: მკვდრთაგან.

⁴ იბ. კ. კეკელიძე. უცხო ავტორები ძველ ქართულ წწერლობაში: ეტიუ-ღები V (1957), გვ. 101.

⁵ კ. კეკელიძე. ქართული ლიტერატურის ისტორია. ტ. I (1960), გვ. 292.

აქვს გათვალისწინებული, რომ იგივე ტრაქტატი მოიპოვება სხვა ნუსხაშიც (S—1463)¹. მართალია, არსაიდან ჩანს, რომ ეს ორი ნუსხა (XII—XIII საუკუნისა) ერთიმეორისაგან მომდინარეობდეს, მაგრამ შესაძლებელია ეს ორივე ნუსხა საერთო წყაროდან მომდინარეობდეს და რომ იმ წყაროში შემთხვევით მიაწერა კრებულის შემდგენელმა თუ ხელნაწერის გადამწერმა არსენ იყართოელს.

ამჟამად ჩვენთვის შემდეგი საკითხია გადასაწყვეტი: მართალია თუ არა, რომ ეს შრომა მიქელ პსელოსის ნაწარმოებს წარმოადგენს და რომ ის არსენი იყართოელის მიერ არის გადმოთარგმნილი? ამ საკითხის გარშემო შემდეგი მოსაზრებებია წამოყენებული:

ა) აკად. კ. კეკელიძე ფიქრობს, რომ ეს ტრაქტატი, რომელსაც სიმოკლისათვის შეიძლება ვუწოდოთ «პირმოხსათჳს», შემთხვევით არის მიჩნეული მიქელ პსელოსის ნაწარმოებად და რომ „სელოსის შრომათა შორის, რომელნიც ამჟამად ცნობილია, ვერ ვპოულობთ“. ამავე დროს კ. კეკელიძე ფიქრობს, რომ ეს ტრაქტატი „იოანე პეტრიწის ორიგინალური ნაშრომი უნდა იყოს; ამას გვაფიქრებინებს ის გარემოება, რომ იმაში განმეორებულია მრავალი ისეთივე აზრი და დებულება, რომელიც მოცემულია იოანე პეტრიწის საკუთარ კომენტარებში და ნემესიოს ემესელის [შრომის «ბუნებისათჳს კაცისა»] თარგმანში“².

ბ) აკად. შ. ნუცუბიძის აზრით ტრაქტატი „პირმოხსათჳს“, პირიქით, მიმართულია იოანე პეტრიწის წინააღმდეგ და „თავისი შინაარსით და საპოლემიკო მიზანდასახულობით არსენი იყართოელის დაწერილი უნდა იყოს“³. „ზედწერის მიხედვით — ამბობს შ. ნუცუბიძე, ეს ტრაქტატი ვითომც მიქელ პსელოსს ეკუთვნოდა. საფიქრებელი იყო, რომ არსენ იყართოელმა ეს ტრაქტატი გადმოთარგმნა პსელოსის ნაწერებიდან და თავის «დოღმატიკონსა» ასეთივე ნათარგმნი ნაშრომების კრებულს, დაუმატა. მაგრამ მალე გამოირკვა, რომ ასეთი ნაშრომი მიქელ პსელოსის ნაწერთა ნუსხაშიაც კი არ აღმოჩნდა. ამან საბუთი მოგვცა გვეფიქრა, რომ აღნიშნული ნაშრომი ორიგინალურია და, ბუნებრივია, რამდენადაც

¹ თუმცა სხვა ადგილას (კ. ლიტ. ისტ. I, 1960, გვ. 465) კ. კეკელიძე ამ ნუსხასაც (S—1463) ასახელებს.

² კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია I (1960) გვ. 292. მაგრამ აქვე უნდა დავსძინოთ, რომ სხვა ადგილას (გვ. 464—465) კ. კეკელიძე მიქელ პსელოსს თვლის ავტორად და იოანე პეტრიწს მთარგმნელად.

³ შ. ნუცუბიძე, ქართული ფილოსოფიის ისტორია II (1958), გვ. 225.

იგი არსენის «დოღმატიკონის» შემადგენლობაში აღმოჩნდა, მას ეკუთვნოდა¹.

ამგვარად, კ. კეკელიძეც და შ. ნუცუბიძეც ფიქრობენ, რომ ტრაქტატი, „პირმშოახსათჳს“ ორიგინალური ნაწარმოებია და არა ნათარგმნი, ხოლო კ. კეკელიძის აზრით ის იოანე პეტრიწის ნაწარმოებია, შ. ნუცუბიძის აზრით კი — არსენი იყალთოელისა. მათ, ორივეს, გამორიცხულად მიაჩნიათ, რომ ეს ტრაქტატი მიქელ პსელოსისა იყოს ქართულად გადმოთარგმნილი, ვთქვათ, არსენი იყალთოელის მიერ. იმის საბუთად, რომ ის მიქელ პსელოსს არ შეიძლება ეკუთვნოდეს, იმ გარემოებას მიიჩნევენ, რომ მიქელ პსელოსის ნაწერთა ნუსხაში ის არსად არ მოიხსენიება.

ზემოთ ჩვენ გვქონდა შემთხვევა დაგვეჩინა, რომ ტრაქტატი „დღესასწაულთა“ შესახებ, რომელიც ქართულ ხელნაწერში მიქელ პსელოსს მიეწერება, აგრეთვე არ მოიხსენიება პსელოსის ნაწარმოებთა ნუსხაში მაგრამ ექვმიუტანლად მტკიცდება ამ ტრაქტატის დასაწყისი თავის მიხედვით («რად შაბათი და რად ახალთთუე»), რომ ის ბერძნულიდან არის ნათარგმნი, იმ ბერძნული ძეგლიდან, რომელიც ბერძნულ ხელნაწერში უაეტოროდ (ἀνεπίγραφον) არის მოყვანილი. თუ ეს გამოირკვეა, რომ ქართველ მწიგნობარს უსაბუთოდ არ მიუკუთვნებია ტრაქტატი „დღესასწაულთა“ შესახებ მიქელ პსელოსისათვის, რა საბუთით არის ყალბად გამოსაცხადებელი ქართული ძეგლის მოწმობა, რომ «პირმშოახსათჳს» არის ნაწარმოები «დიდისა ფილოსოფოსისა ფსელოსისა». რამდენადაც ეს ასეა და რამდენადაც ჯერჯერობით არც ერთი ამ ძეგლთაგანი გამოცემული არ არის, ხოლო ერთი მათგანის („დღესასწაულთა“ შესახებ) ბერძნული ტექსტის მხოლოდ დასაწყისია ცნობილი და არა მთელი ტექსტი, რომლის შედარება ძველქართულ თარგმანთან სანათლეს შეიტანდა საქმის ვითარებაში, ამდენად, ვფიქრობთ, არ არის ჯერჯერობით ექვის ქვეშ დასაყენებელი ძველქართული ხელნაწერების მოწმობა, რომ ეს ორივე ტრაქტატი მიქელ პსელოსს ეკუთვნის².

¹ შ. ნუცუბიძე, იქვე, გვ. 154.

² მიქელ პსელოსის ეს ორივე ტრაქტატი («დღესასწაულთა განმარტებამ» და «პირმშოახსათჳს») დავამზადეთ გამოსაცემად და ამ წიგნის ბოლოში ვურთავთ „დამატების“ სახით.

შესავალი

Χρονογραφία πνευθεῖσα τῶν
 πανσόφῳ μοναχῶ Μιχαήλ τῶ
 ὑπερτίμῳ, ἱστοροῦσα τὰς πράξεις
 τῶν βασιλέων, τοῦ τε Βασιλείου
 καὶ Κωνσταντίνου τῶν Πορφυρο-
 γεννήτων, τοῦ τε μετ' αὐτοὺς
 Ῥωμανοῦ τοῦ Ἀργυροπώλου, τοῦ
 μετ' ἐκείνων Μιχαήλ τοῦ Παφλα-
 γόνος, τοῦ ἀπὸ καισάρων ἄρξαν-
 τος μετ' αὐτὸν ἀνεψιοῦ τοῦτου
 Μιχαήλ, τῶν ἐξῆς δὲ αὐταδέλ-
 φων καὶ πορφυρογεννήτων τῆς
 τε κυραῆς Ζωῆς καὶ τῆς κυραῆς
 Θεοδώρας, τοῦ σὺν αὐταῖς Κων-
 σταντίνου τοῦ Μονομάχου, τῆς
 μονοκρατορίσσης φιατέρας τῶν
 δὲ ἀδελφῶν κυραῆς Θεοδώρας,
 | τοῦ μετ' ἐκείνην Μιχαήλ τοῦ
 Γέροντος, | τοῦ μετ' ἐκείνων
 Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ, καὶ
 ἕως τῆς ἀναρρήσεως Κωνσταντι-
 νου τοῦ Δούκα (ed. Renauld I, 1).

ქრონოგრაფია, შედგენილი
 უაღრესად ბრძენი მონაზონის
 ზემთა-პატივოსანი მიქელის მიერ;
 ეს ქრონოგრაფია მოგვითხრობს
 მეფეთა მოღვაწეობას: ბასილი
 და კონსტანტინე პორფიროგე-
 ნეტებისას, მათ შემდეგ რომანოზ
 არგიროპოლისას, ამის შემდეგ
 მიხეილ პაფლაგონელისას, მის
 შემდეგ მისი ძმისწულის მიხეი-
 ლისას, რომელსაც კესაროსის
 პატივი ჰქონდა. ამათ მოსდევდ-
 ნენ ორნი დანი პორფიროგენეტ-
 ნი, დედოფალი ზოე და დედო-
 ფალი თეოდორა, და მათთან
 ერთად კონსტანტინე მონომა-
 ხოსი. შემდეგ იმ ორ დათავან
 ერთმმართველი დედოფალი თეო-
 დორა. [ხოლო ამის შემდეგ მი-
 ხეილ მოხუცი,] ამის შემდეგ კი
 ისააკ კომნენოსი და თხრობა მო-
 ტანილია ვიდრე კონსტანტინე
 დუკას გამეფებამდე¹.

¹ აქ ჩამოთვლილი კეისრები და დედოფლები არიან:

ბასილი II (976—1025)

კონსტანტინე VIII (1025—1028)

რომანოზ III არგიროსი (1028—1034)

მიხეილ IV პაფლაგონელი (1034—1041)

მიხეილ V (1041—1042)

ზოე და თეოდორა (1042)

კონსტანტინე IX მონომახოსი (1042—1055)

თეოდორა (მარტო) (1055—1056)

მიხეილ VI [სტრატოტიკი] (1056—1057)

ისააკ I კონნენოსი (1057—1059)

კონსტანტინე X დუკა (1059—1067).

იბერთა ჯარი

I, 10. Ὁ δὲ γε Φωκᾶς Βάρδας τῷ βασιλεῖ Ῥωμαίων ἐπαναζεύγυσσι, καὶ τῆς τε τροπαιοφόρου ἐτεταχῆκει πομπῆς, τοῖς τε περὶ τὸν βασιλέα συναρίθμιος ἐτύγγα-
 νεν ὦν. Οὕτω μὲν οὖν ἡ πρώτη τυραννὶς καταλέλυσται, καὶ ὁ βασιλεὺς Βασίλειος ἀπηλλάχθαι πραγμάτων ἔδοξε· ἡ δὲ δόξασα αὕτη κατάλυσις ἀρχὴ πολλῶν ὠδίνων οὕσα ἐτύγγανεν. Ὁ γάρ τοι Φωκᾶς πρῶτα μὲν μειζόνων ἀξιώθεις, ἔπειτα ἑλαττόνων, καὶ ἀνθὶς ὑπορρεούσας αὐτῷ τὰς ἐλπιδας ὁρῶν, ἄμα δὲ καὶ μὴ προδεδωκέναι τὴν πίστιν αἰόμενος, ἐπὶ ῥητοῖς προσβᾶσαν καὶ φυλαχθεῖσαν, σὺν τῷ κρατίστῳ μέρει τοῦ στρατοπέδου βαρυτέραν τε καὶ χυλεπωτέραν κατὰ τοῦ Βασιλείου τυραννίδα ἀνίστησι· καὶ τὰ πρῶτα γένη τῶν τότε θυναμένων ἀναρτησάμενος, καὶ εἰς ἀντίπαλον μείραν ἀποκριθεὶς στρατεύμα τε Ἰβηρικὸν ἀπολεξάμενος ἑαυτῷ (ἄνδρες δὲ οὗτοι τό τε μέγεθος εἰς δέκατον πόδα ἀνεστηκότες καὶ τὴν ὄφρυν σοβαρὰν ἔλκοντες), οὐκ ἔτι ἐν ὑπονοίαις, ἀλλὰ μετὰ τῆς βασιλικῆς τιμᾶς καὶ τοῦ ἐπισήμου χρώματος τὴν τυραννικὴν στολὴν ἀμφιέννυται.

I, 15. Αἱ μὲν οὖν τάξεις εἰστήχασαν ἑκατέρωθεν, ἀπὸ μὲν τῶν

რაც შეეხება ბარდა ფოკას, ის კვლავ რომელითა მეფეს დაუბრუნდა, მოიპოვა ჩინებული და სახეიმი მიღება და მეფის მახლობელთა რიცხვში ჩაითვალა. ამგვარმდ, პირველი აჯანყება ჩაიშალა და მეფე ბასილიმ გადაწყვიტა გასცლოდა საქმეებს; ხოლო ეს მოხვედრებითი ჩაშლა შეიქმნა მრავალი ტანჯვის დასაბამი. მართლაც, ფოკა ჯერ უაღრესად აღზევებული, შემდეგ კი დამცირებული, ხედავს, რომ მისი იმედები კვლავ იმსხვრევა, ამავე დროს ფიქრობს, რომ არ უღალატა რწმენამ, რომელიც გარკვეულ პირობებში მიღწეულია და დაცული, — ამიტომ ის თავისი ჯარის უძლიერესი ნაწილით აწყობს ბასილის წინააღმდეგ უფრო მწვავე და უფრო მძიმე აჯანყებას. მის შემდეგ რაც ჯერ დაიკავშირა მაშინდელ დიდებულთა გვარები, მან მტრული გეზი აიღო და თავისთვის შეკრიბა იბერიელთა ჯარი (ეს ხალხი სიმაღლით მეათე ფუტს აღწევს და წარბებიც ქედმაღლურად აქვთ შეჭმუხნილი); ეს აჯანყება საეგებოდ სავარაუდებელი კი არ იყო, არამედ ჰგულისხმობდა სამეფო გვირგვინს და ნიშნეული ფერის ტანსაცმელს ტირანისას.

ამგვარად, ორივე მხრით დადგნენ ჯარები: სანაპირო მხა-

παραλίων μερῶν ἢ βασιλική, ἀπὸ δὲ τῶν ὑψηλοτέρων ἢ τυραννική, καὶ πολὺ μεταξὺ τὸ μεταίχμιον.

Ὁ τοίνυν Φωκᾶς, ὡς καὶ τοὺς βασιλεῖς διατεταγμένους ἐμαυθήκει εἰς τὴν παράταξιν, οὐκ ἔτι [ἐν] ἀναβολαῖς τοῦ μάχεσθαι ἦν, ἀλλὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην κρίσιν τοῦ πολέμου δημοτελεῖ ἔθιμο, καὶ τῷ τῆς τύχης ἑαυτὸν ἐπέτραψε πνεύματι· οὐ μὴν κατὰ σκοπὸν τοῖς περὶ αὐτὸν ἐποίητο μάντεσιν· οἱ μὲν γὰρ ἀπειργον τοῦ μάχεσθαι, τῶν θυμαίων αὐτοῖς τοῦτο διασαφούντων, ὁ δὲ ἀντεπεχειρεῖ ἄλλην ἀριεὶς τὴν ἡμίαν τῷ Ἰππῳ.

Λέγεται μὲντοι καὶ σημεῖα φανῆναι· οἱ ἀπαίσια· ὡς γὰρ ἰππάζετο, εὐθύς αὐτῷ διωλισθη· καὶ ὁ Ἰππος, καὶ ἐπεὶ μετέβη εἰς ἕτερον, καὶ οὕτως βραχὺ τι προκληλυθὼς ταῦτό ἐπεπόνθει· ὁ τε χρῶς αὐτῷ ἐτέτραπτο, καὶ ἀχλὺς μὲν τὴν γνώμην, δὲ τὴν κεφαλὴν διετάραξαν.

Ὡς δὲ πρὸς οὐδὲν ἐνδόσιμος ἦν, ἀπαξ ἑαυτὸν καταστήσας εἰς τὸν ἀγῶνα, ἐπειδὴ ἐνεβέβηκει τῷ μετώπῳ τῆς φάλαγγος, καὶ ἦδη πού πλησίον τῆς βασιλείου ἐγεγόνει δυνάμει, πεζὴν τινα περὶ αὐτὸν συλλεξάμενος δύναιμι, Ἰβήρων τοὺς μαχηματώτους

რეზე — სამეფო ჯარი, ხოლო მღვდლებზე იდგა აჯანყებულთა ჯარი; ორივეს შუა დიდი მანძილი იყო.

როდესაც ფოკამ შეიტყო, მეფის რაზმები უკვე განლაგებული არიან, აღარ ჩასთვალა შესაძლებლად გადაედო ბრძოლის დაწყება, და გადაწყვიტა რომ ის დღე ომის დასაწყებად ხელსაყრელი იყო, და თავისი თავი მიანდო ბედის სუნთქვას. რასაკვირველია, მიზნისდა მიხედვით, ის მის გარშემო მყოფ მისნებს არ მიჰყვებოდა: ისინი მას აკავებდნენ ბრძოლისაგან, რადგან ამას მსხვერპლშეწირვები უჩვენებდნენ მათ, ხოლო მან, პირობით, მთლად მიუშვა ალვირი ცხენს.

ამბობენ, რომ მას მაინც საბედისწერო სამისნო ნიშნები მოეცლინა: რამეთუ როგორც კი ცხენზე შეჯდა, მაშინვე ცხენი მის ქვეშ გაიშლართა, და როდესაც ის მეორე ცხენს შეაჯდა, მასაც, რამდენიმე ნაპიჯის შემდეგ, იგივე ბედი ეწია: თვითონაც ფერი ეცვალა, გონებას ბინდი გადაეფარა, ხოლო თავს ბრუდაგსხა.

ის ისეთი კაცი იყო, რომ არაფრის წინაშე არ შედრკებოდა ხოლმე, რაკი ერთხელვე ბრძოლაში ჩაებმებოდა, როდესაც ის თავის ფლანგს წინ მიუძლოდა, და ახლა, როდესაც ის სამეფო ჯარის ახლოს აღმოჩნდა, მან თავის გარშემო შეაგროვა ქვეითა

φημί, ἀρτιφύεις πάντας τὸ γένειον καὶ αὐτὸ δὴ τὸ νεοτήσιον ἀποφύοντας ἄνθος, ὑψηλοὺς καὶ ἰσομέτρους ὡς περ ὑπὸ κανόνα τὸ μέγεθος, ξίφει καθῶπιςμένους τὴν δεξιάν καὶ τὴν ἑρμὴν ἀνυποστάτους τυγχάνοντας, τοὺτους δὴ μεθ' ἑαυτοῦ ἢφ' ἐνὶ κινήσας συσπῆματι, τῆς φάλαγγος προπηδῶ, καὶ τὸν χαλινὸν ἐνδοὺς σὺν ἀλαλαγμῷ εὐμῦ τὸν βασιλέως χαιρεῖ, τῷ δεξιῷ βραχίονι μετέωρον τὴν τοῦ ξίφους ἐπέχων λαβὴν, ὡς εὐτίκα τοῦτῃ τὸν βασιλέα διαχειρισόμενος (ed. Renauld I, 9—10).

გაეჟანა: მარჯვენა ხელი ეღო მახვილის ბუნხე, თითქოს იმისთვის, რომ დაუყოვნებლივ გაეგმირა მეფე.

[XVI თავში მოთხრობილია, რომ ფოკას იმის წინ, ბასილისთან ხელჩართულ ბრძოლაში გასვლას რომ აპირებდა, საწამლაგი დააღვივინეს და იგი უცბად უსულოდ დავარდა.]

I, 17. Πίπτει γοῦν ὁ τέως ἄτρωτος καὶ ἀνάλωτος, θάμα μὲν ἔλεεινὸν καὶ δακρῦν ἄξιον. Εὐμῦς δ' οὖν ὡς εἶδον αἱ φάλαγγες ἑκατέρωθεν, ἡ μὲν εὐμῦς διαίρειθεις καὶ τὸ τῆς θύμαιχμίας συνεχῆς διακόψασα, ὅπισσά τε ἔγειναι, καὶ φυγάδες ἅπαντες ὤφθησαν. οἱ δὲ περὶ τὸν βασιλέα, εὐμῦς πεσόντι τῷ τυράννῳ ἐπεισπηδῆσαντες, τῶν Ἰβήρων διασχεδασθέντων, πολλὰς κοπίσι διαμελίξουσι, καὶ τὴν κεφαλὴν ἔκτεμόντες τῷ Βασιλεῖα προσάγουσι (ed. Renauld I, 11).

კუწვებად აქციეს დანის რტყმით,

ჯარი, მე ვგულისხმობ უმამაცესად მებრძოლ იბერიელებს; ყველას ახლახან ამოსვლოდა წვერი, და თვით გაფურჩქვნილ ყვავილს ჰგვანდნენ; მაღალი ტანისა იყვნენ და თანაზომიერნი, თითქოს კანონის მიხედვით მოზომილნი, შეიარაღებული იყვნენ მახვილით, რომელიც მარჯვენა ხელში ეჭირათ და შემართვით იყვნენ უძლველნი; ესენი რომ თავისთან ჰყვანდნენ, ის მათ მართავდა ერთნაირი გეზით, ფალანგს წინ მიუძღოდა, აღვირი მიუშვა თავის ცხენს და საბრძოლო შეძახილით უმაღ მეფესკენ

ლო შეძახილით უმაღ მეფესკენ

რომ დაეცა ის კაცი, რომელიც მანამდე უძლველი იყო და მოუწყველელი, — ეს წარმოადგენდა საცოდავ სანახაობას, ცრემლების ღირსს. მაშინვე როგორც კი მოწინააღმდეგეთა ფალანგებმა, ორივემ, დაინახეს ეს, ერთი მაშინვე დაიქსაქსა და, რადგან საბრძოლო კავშირი დაიშალა, უკუიქცნენ, და ყველანი ლტოლვილებად გახდნენ; ხოლო მეორენი, მეფის გარშემო რომ იყვნენ, მაშინვე ეცნენ დაცემულ ტირანს (ე. ი. ფოკას), გათანტეს იბერიელები, თვით იგი ნაკუწვებად და მიუტანეს ბასილის.

იბერიელთა საგანძურების დაცარიელება

I, 31. Ἄπο τοῖνυν ὑπερηφάνου καὶ βασικάνου τύχης τὴν βασιλείαν καταβιβάσας, οὐ μόνον λείαν ἑαυτῷ τὴν δδὸν εὐτρέπισε τῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐξαγωγὰς τῶν διδομένων ἀποφράξας χρημάτων, πολυτάλαν ἑαυτῷ τὸν ἄλβον τῆς βασιλείας πεποιήκαε, τὰ μὲν μὴ διδοῦς, τὰ δὲ καὶ προστιθεὶς ἕξωθεν· ἐς γὰρ μυριάδας εἴκοσι ταλάντων ἔμπλεω τὰ τῶν ἀνακτόρων ταμεία πεποιήκαε. Τὸν δὲ λοιπὸν χρηματισμὸν τίς ἂν εὐπορήσει τῷ λόγῳ συναγαγεῖν; ὅσα γὰρ ἐν Ἰβηρσί τε καὶ Ἀραψι, καὶ ὅσα ἀποτεθησαύριστο εἰς Κελτούς, δπόσα τε ἡ Σκυθῶν εἶχε γῆ, καί, ἵνα συντόμως εἶπω, τὸ περίξ βαρβαρικόν, πάντα ἐς ταυτὸ συνενηνοχῶς τοῖς βασιλικοῖς ταμείοις ἀπέθετο· ἀλλὰ καὶ τῶν καταστασιζάντων αὐτόν, εἶτα δὴ καθαιρεθέντων, τὴν ἐν χρήμασιν εὐδαιμυσίαν ἔκείσε φέρων ἀπεθησαύρισε (ed. Renauld I, 19).

ამგევარად, სახელმწიფო რომ ჩააყენა პირქუში და მოშურნე ბედის საფარ-ქვეშ, მან არა მხოლოდ შეამზადა თავისთვის მოსწორებული გზა ძალაუფლებისა, არამედ მან დახშა გამოსასვლელი კარები შემოსული თანხებისა, შექმნა თავისთვის მრავალტალანინანი სამეფო საგანძური: ხან იქიდან არაფერს აძლევდა, ხან გარედან უმატებდა; რამეთუ მან ორას-ათას ტალანტამდე ააგსო სასახლის ხაზინა. ვის შეუძლია სიტყვით აღრიცხოს დანარჩენი სიმდიდრე? მართლაც, მთელი ის სიმდიდრე, რაც იბერიელებში ი და არაბებში მოიპოვა, რაც კელტებში მოაგროვა, რაც ებადა სკვითების ქვეყანას და, მოკლედ რომ ვთქვა, მთელ ბარბაროსთა სამყაროს, ყველაფერი ერთად შეაგროვა და დასდო სამეფო სალაროებში. მაგრამ იმათი ქონებაც, რომელნიც მას აუჯანყდნენ, ხოლო შემდეგ დამარცხებულ იქმნენ, — იმათი ფულადი სიმდიდრეც იქვე მიიტანა და შეინახა.

იბერიის თემი

VI, 100. Τῷ αὐτοκράτορι Κωνσταντίνῳ ὄνῃ ἐγεγόνεισαν ἀδελφαί, Ἐλένη μὲν ἡ πρεσβυτέρα τὸ ὄνομα, Εὐπρεπία δὲ ἡ μετ' ἐκείνην· τῆς μὲν οὖν Ἐλέ-

თვითმპყრობელ კონსტანტინეს¹ ჰყავდა ორი და: უფროსს ერქვა ელენე, ხოლო უმცროსს — ევპრეპია. და, აი, ელენეს ის არავითარ ყურადღებებს არ აქ-

¹ ეს არის კონსტანტინე IX მონომახოსი (1042—1054).

νης οὐδένα ἐπεποίητο λόγον, [τὴν δ' ἑτέραν]¹ οὐτε τι λαμπρὸν ἐξ ἀρχῆς κομῶσαν καὶ εἰς περιφάνειαν τύχης ἐλήλυθειαν, φρονήματός τε πλήρη τυγχάνουσαν, καὶ γυναικῶν ἀπασῶν ὧν ἐγὼ τεθέσμαι σταθιροτάτην τε οὖσαν καὶ δυσπαράγωγον, ταύτην τοιγαροῦν εὐλαβεῖτο μὲν ἔ ἀδελφός, ὧς μοι εἴρηται, οὐκ ἔσπεργε δὲ παραγωγόν, ἀλλ' ἐδεδῖει μάλλον ἢ περιείπεν.

უფრო ეშინოდა, ვიდრე პატვისცემდა.
 Ἀὐτὴ τοιγαροῦν τῶν ἐπὶ τῷ ἀδελφῷ διημαρτησιῶν ὑπερηφάνων ἐλπίδων, βουλεύεσασθαι μὲν τι κατὰ τοῦ ἀτοκράτορος τῶν ἀτοπωτάτων ἀπειχε παντάπασιν, οὐ πολλάκις δὲ τούτω προσήει, οὐδ' ἐμάρρει ἀδελφικῶς, ἀλλὰ καὶ εἰς ἑμίλιαν ἐκείνῳ ἑαυτὴν καταστήσασα, ὑπερηφάνως τε διελέγετο καὶ μετὰ τῆς ἀρχαίας ὀφρύος ἀπήλεγχε τε τὰ πολλὰ τοῦτον καὶ προσωεῖδιζε, καὶ ὅπότε μιμούμενον ἴδοι, ὑπανεχώρει καταφρονοῦσα, τὴν ἐπ' αὐτὸν ἕβριον τοῖς χεῖλεσιν ὑποτονθορῶζουσα· καὶ ἐπειδὴ ἦδει τὸν ἀδελφὸν πρὸς τὸν ἦδη ῥηθέντα Τορνίκιον ἀστόργως πάντῃ ἢ ἀπεχθῶς ἔχοντα, τοῦτον ἐκείνῃ ἐδειξιῦστο καὶ φίλτατον εἶχε, καὶ θάμὰ προσωμίλει, οὐχ οὕτως ἀσπαζομένη τὸ πρότερον.

ცევადა; რაც შეეხება მეორეს, რომელიც დასაწყისში ვერ დაიკვებდა ბრწყინვალე მდგომარეობას და არც მიაღწია ბრწყინვალე ბედამდე, იგი იყო აღსავსე სათნოებითა, ყველა ქალთა შორის, რომლებიც მე მინახავს, ყველაზე მედგარი და ძნელად შესაცდენი, — აი ამას, მაშასადამე, როგორც ვთქვი, მისი ემა უფრო თხილდებოდა, ხოლო კი არ უყვარდა გამორჩევით(?) არამედ

ეს ქალბატონი, მაშასადამე, ძმაზე დამყარებულ ზვიად იმედებში გაცრუებული, რასაკვირველია, სრულიად თავს იკავებდნ განიზრახოს თვითმპყრობელის წინააღმდეგ რამე უჯერო, მაგრამ არ მიდის მის სანახავად ხშირად, არც ენლობა მას ძმურად, არამედ, როდესაც მას ხვდებდა, ელაპარაკება მას ამყად და ძველებური სიამაყით ბევრ რამეში არ უთმობდა მას და კიდევაც ჰქიცხავდა; და როდესაც ის მას გაჯავრებულს ნახავდა, ის აიკრიფებოდა ზიზლით და ტუჩებით ბუზლუნებდა მისი გამკიცხავი; როდესაც ის სცნობდა, რომ მისი ემა უკვე ჩემ მიერ ხსენებულ თორნიკეს სრულიად უსიყვარულოდ ან მტრულად ეყვრობა, ის ამას სიყვარულით მიესალმებოდა და ხშირად მოინახულებოდა და ხშირად მოინახულებოდა.

¹ τὴν δ' ἑτέραν Sathas, τὴν δ' Renauld.

Ὁ δὲ γε βασιλεὺς ἐμεμήνει
 μέν, βαθεῖς δὲ εἶχε περὶ τούτου
 τοὺς λογισμοὺς· οὐπω γὰρ οὐδὲ
 προφάσεις ἔσχεν ἀρκούσας εἰς
 κάκωσιν· ὅθεν ἴνα πόρρωθεν ἀπ'
 ἀλλήλων γένοιτο, ἐκείνη μὲν τέως
 ἔκρυψε τὸ ἀπόρητον, αὐτὸν δὲ
 τῆς Πόλεως μεμιστᾶ μετ' εὐπρε-
 πούς σχήματος· τὴν γὰρ Ἰβη-
 ρικὴν ἐπιτρέψας ἀρχήν, ἐπί-
 δοξον ὑπερορίαν τούτῳ κατεσ-
 κευάκει (ed. Renauld II, 12 – 13).

VI, 105. Ἀμέλει καὶ πρὶν ᾗ
 προσπελάσαι τοῖς τείχεσι, πολλή
 τις αὐτοῖς μερὶς κατὰ τὴν πο-
 ρείαν ἐψελουσίως ὄρμαῖς προσε-
 τίθετο, πληθὺς τε στρατιωτικῆ
 ἀπὸ τῶν ὑψηλοτέρων μερῶν προ-
 σεγίνετο, καὶ τὰ μέχρι τῆς Πό-
 λεως κατάντη πάντα πρὸς τὸν
 σκοττὸν καὶ ἐπίφορα.

Καὶ τὰ μὲν ἐκείνων τοιαῦτα,
 τῷ δὲ αὐτοκράτορι εἰς τούτων-

ხოლო მეფე განრისხებული
 იყო, მაგრამ მის შესახებ თავს
 იკავებდა: რამეთუ არ ჰქონდა
 საკმარისი საბაზი მის წასახდე-
 ნად; ამიტომ, რათა შორს ყო-
 ფილიყვენ ერთმანეთისაგან, თა-
 ვის დას ერთხანს უმაღავდა საი-
 ლუმლოებას და იგი (თორნიკე)
 კონსტანტინეპოლს მოაშორა სა-
 პატიო მიზეზით: რამეთუ მას
 იბერიის გამგებლობა მი-
 ანდო და ამით სახელოვანი გაძე-
 ვება მოუწყო მას¹.

მართლაც, სანამ ისინი ზღუ-
 დეებს მიუახლოვდებოდნენ, მრავალრიცხოვანი ბრბო შეუერთდა
 მათ გზაში შემართებული აღდრ-
 თოვანებათ, და მეგრძოლთა სი-
 მრავლაც შეუერთდა მათ მალ-
 ლობი ადგილებიდან, და მთელი
 მხარე ზემოდან ქვევით ვიდრე
 კონსტანტინეპოლამდე² მათ გეგ-
 მებს მხარს უჭერდა.

ასეთი იყო მათი საქმეების ვი-
 თარება, ხოლო თვითმპყრობე-

¹ ამ ნაწყვეტში ლაპარაკია იმ ლეონ თორნიკეზე, სომეხ სარდალზე, რომელმაც კონსტანტინე მონომახოსს აჯანყება მოუწყო 1047 წელს. ამ ლეონ თორნიკეს, როგორც ჩანს, მხარს უჭერდა კონსტანტინე მონომახოსის უმკროსი და ევპოპია, რასაკვირველია, კისრის რისხვა უზომოა, მაგრამ ის თავს იკავებს და ჯერჯერობით ლეონ თორნიკეს გზავნის იბერიის მმართველად. თუ რა სახისაა თორნიკეს თანამდებობა, ეს კიდევ სარკვევია. ზემოთ მოყვანილ ტექსტში სწერია, რომ თორნიკეს «იბერიის გამგებლობა (ἀρχή)» მიანდო კონსტანტინემ. გ. შლომბერჟე მიქელ პსელოსის ცნობის შინაარსს რომ გადმოგვეცემს, ამბობს, რომ კონსტანტინემ თორნიკე გაგზავნა „იბერიის სტრატეგოსად“: C'est dans ce but qu'il l'avait nommé stratigos dans la lointaine Géorgie («ამ მიზნით მან დანიშნა იგი სტრატეგოსად შორეულ საქართველოში»: G. Schumberger, L'Épopée byzantine. III [1905], p. 505). მაშასადამე, აქ ლაპარაკი უნდა იყოს ე. წ. «იბერიის თემზე»: სტრატეგოსის სახელს ატარებდნენ სწორედ თემების უფროსები, მმართველები.

² ე. ი. მთელი თრაკია.

τίον περιεστῆχει τὰ πράγματα· οὔτε γὰρ οἰκτεῖον στρατεύμα, οὔτε συμμαχικὸν αὐτοῦ που συνέλεχτο, εἰ μὴ τις ὀλίγη μερίς Ξενική, ὁπόση τις εἴωθεν ἐφέπεσθαι ταῖς βασιλείοις πομπαῖς· ὃ γέ τοι τῆς ἐφ᾽ αὐτῶν ἔφατος οὐδὲ κατεσκήγουσιν ἐφ' ἑαυτῶν ἕκαστοι, ἵνα δὴ τι καὶ κατὰ σύνθημα ταχὺ συλλεγόντες βιοηθήσασιν τῷ αὐτοκράτορι κινδυνεύοντι, ἀλλ' ἔς τὰ βασιύτερα τῆς Ἰβηρίας ἐστρατοπεδεύκειςαν, ἐπιδρομὴν τινος βαρβάρου ἀνακρουόμενοι· διὰ ταῦτα ἀπολώλειςαν τῷ βασιλεῖ αἰ ἐλπιδες, καὶ τοσοῦτον μόνον ἀνέπνει, ὁπόσον αὐτὸν ἢ τοῦ τείχους περιβολῆ διεζώνυσεν· ἔθεν περὶ τοῦτο ἐπόνει, τὰ τε κατεργασίμημένα τῶν μερῶν ἀνακτῶμενος καὶ λιθοβόλοις καταπυκνῶν μηχανήμασιν (ed. Renauld II, 19).

მორტყმობდა გარშემო. ამიტომაც იმის ზრუნვა, რომ აღედგინა დაუდევრობით დაკარგული ნაწილები და შეეცა ქვისმტყორცნელი მანქანებით.

ლის საქმეები საპირისპირო მდგომარეობაში იყო: რამეთუ არც საკუთარი ჯარი, არც მოკავშირეთა (დაჭირავებული) ჯარი ჰყავდა შეგროვილი, თუ არ ჩავთვლით უცხოელების ერთ პატარა განაყოფს, რომელიც ჩვეულებრივ სამეფო ზეიმებს თანახლდა; რაც შეეხება აღმოსავლეთის ჯარს, ისინი, თითოეული მათგანი, თავიანთ ქვეყანაში კი არ ბანაკობდნენ, რათა მოცემული ნიშნის მიხედვით სწრაფად შეკრებილნი დახმარებოდნენ საფრთხეში მყოფ თვითმპყრობელს, არამედ დაბანაკებული იყვნენ იბერიის სიღრმეში და ბარბაროსების იერიშებს იგერიებდნენ: ამის გამო მეფის იმედები დაღუპული იყო, და მხოლოდ იმდენად სულდგმულობდა, რამდენადაც კედლის გალავანი მას შტამის გარშემო ტრიალებდა მისი იმის გარშემო ტრიალებდა მისი

მარიამ დედოფალი და კონსტანტინე

მიქელ პსელოსს თავის „ქრონოგრაფიაში“ ცალკე თავი აქვს მიძღვნილი მიხეილ VII დუკა პარაპინაკის დახასიათებისათვის. როგორც ცნობილია, მიქელ პსელოსი მიხეილის აღმზრდელი იყო და იგი არ ზოგავს სიტყვებს მის შესაქებად. „ქრონოგრაფიის“ ამ ნაწილიდან ჩვენ მოგვყავს ის აღვლები, რომლებიც ეხება მიხეილის შეუღლეს მარიამს, მართა-ყოფილს (თუმცა ისტორიკოსს არ მოჰყავს მისი სახელი) და მის ვაჟს კონსტანტინეს.

მიხეილ VII დუკა პარაპინაკის შეუღლე

VII, 9. 'Αλλ' ἐπιτέμνοντα მაგრამ მე მოკლედ ვჭრი
τὴν λόγον πολλὰ με δὲλεσθε, τὸ სიტყვას და ამიტომ ბევრი რამ

περὶ τὴν γυναῖκα φίλτρον, οἷον
 εἴς ἐκείνης ἀποτέκoi παιδίον¹, τὸ
 περὶ τοῖν ἀδελφοῖν², ὧν θυμα-
 σίων ὑποκειμένων θυμασώτερος
 ἐκαίνοσ γνωρίζεται. Καὶ ἴνα μὴ
 παρὰ τὸ γένος ἐπαινοῖην τὴν
 βασιλῖδα, εὐδαιμονία καὶ ἀρχαιο-
 τητι πᾶσαν ὑπεραίρον ἀρχήν,
 ἀρκεῖ αὐτῇ ἀντὶ πάντων τὸ ἦθος
 οἷον οὐχ ἑτέρας εἴξεωσ, καὶ τὸ
 εἶδος οἷον οὐχ ἑτέρας δόξωσ· εἰ
 δὲ γυναιξὶ κόσμον ἢ σιγῇ φέρει⁴,
 κατὰ τὸν τραγῳδόν, κόσμου παν-
 τὸσ αὐτῇ τιμωτέρα καμῖσθηκεν,
 ὅτι μῆδενί τῳ ἄλλῳ ἢ τῷ ἀνδρὶ
 τὴν γλῶτταν ἐγνώρισεν, αὐτομά-
 τωσ καλλίων τυγχάνουσα ἢ δπό-
 τε ἀναγκαιώσ εἶχοι κοσμήσασθαι
 (ed. Renauld II, 177).

იგი ყოველგვარ სამკაულზე უფრო უმატივესი იყო, რადგან არავის სხვას, გარდა თავისი ქმრისა, ენას არ გააცნობდა, და თავისთავადაც უფრო ლამაზი იყო, ვიდრე მაშინ, როდესაც საჭიროება მოითხოვდა მოკმაზულიყო.

იგი

გამომრჩხა. მაგალითად: მისი (ე. ი. მიხეილ დუკას) ტრფობა ცოლისადმი³, რომელი ტრფობისაგანაც მას შეეძინა ბავშვი⁴; შემდეგ მისი ორი ძმისადმი², რომლებიც განსაცვიფრებელი პიროვნებები იყვნენ, მაგრამ იგი უფრო განსაცვიფრებელი ჩანდა. და რომ დედოფლის ქება არ გამოვიდეს მისი გვარიშვილობის გამო, რომელიც სიმდიდრითა და შთამომავლობით ყველა სხვა სამეფო გვარს აღემატება, ეყოფა მას (ე. ი. მის ქებას) ყველაფერში ხასიათი, რომ აღარაფერი ვთქვათ სხვა ღირსებაზე, მისი სახის სიმშვენიერე; თუ კი ქალებისთვის დუმილი სამკაულია, თანახმად ტრაგიკოსისა⁴,

მარიამის ვაჟი კონსტანტინე

Κωνσταντῖνος ὁ τοῦ Δούκα τοῦ
 Μιχαήλ τοῦ βασιλέωσ υἱὸσ

VII, 12. Τὸν τοῦ Μιχαήλ τοῦ Δούκα βασιλέωσ υἱὸν Κωνσταντῖνον βρεφύλλιον ἐγὼ καὶ ἐν ἀγκάλαισ γαλακτοτροφοῦμενον ἐπαράκειν καὶ ταινίῃ βασιλικῇ ἀναδεδεμένον τὴν κεφαλῇν· γρά-

მეფე მიხეილ დუკას ვაჟი კონსტანტინე

მეფის მიხეილ დუკას ვაჟი კონსტანტინე მე მინახავს, ჯერ კიდევ ჩვილი ბავშვი, მისი ძიძის მკერდზე, თავზე მეფური ბავთი ჰქონდა შემოკრული; მე არა ვწერ მის შესახებ არც რამე სიტყვებს,

¹ იგულისხმება ვაჟი კონსტანტინე დუკა, რომელსაც მიქელ პსელოსი ცალკე პარაგრაფს უძღვნის (იხ. ქვემოთ, აქვე).

² იგულისხმებიან მიხეილ VII-ის ძმები ანდრონიკე და კონსტანტინე.

³ ე. ი. მარიამისადმი.

⁴ იგულისხმება სოფოკლეს „იანტი“ ტ. 293: *γυναῖ γυναιξὶ κόσμου ἢ σιγῇ φέρει* „ქალო! ქალებისთვის დუმილი სამკაულია“.

φω δὲ αὐτῶ οὔτε λόγους τινάς, οὔτε πράξεις, οὔτε γὰρ ἔπραξέ τι οὔτε οὐπω ἐφθίγγετο· ἀλλὰ καὶ τὸ εἶδος καὶ τὸ ἐμφαινόμενον ἦθος, ὡς οἶόν· τε καὶ ἀπὸ τούτων [ἐμφαίνειν] τὴν ἐγκαθημένην ψυχὴν, οὐπω γὰρ οἶδα τοιοῦτον κάλλος ἐπίγειον· τὸ μὲν γὰρ πρόσωπον αὐτῶ εἰς ἀκριβῆ κύκλον ἀποτετέργεσθαι, οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ γλαυκοὶ καὶ εὐμεγέθεις καὶ γαλήνης μεστοί, αἶ τε ὀφρύες εὐθείαι γραμμαὶ ἀτέχνως, περὶ μὲν τὴν βάσιν τῆς ῥινός βραχὺ τι διεστῶσαι, περὶ δὲ τοὺς κροτάφους ἡρέμα κάμπτους· ἡ δὲ ῥίς ἐλευθέρα μὲν τοὺς μυχτῆρας, ἀλλ' ἀρχομένη μὲν βραχὺ τι ἐγείρεται, προΐουσα δὲ ἐς ἄκρον ἐμφαίνει τι τοῦ γρυποῦ· τῆς τε κεφαλῆς ἠλιώσα φριξέξανθε· καὶ τῶ χελεῖ¹ λεπτῶ τε τούτῳ, καὶ [τὸ ὄμμα] βλέπον ἡδὺ καὶ ἀγγέλων ἡδύτερον, καὶ τὴν ψυχὴν ἀπὸ τούτου ἐμφαίνον οὔτε καταβεβλημένην οὔτε ἐπιβεβλημένην, ἀλλὰ πράξειαν μὲν, φείψ δὲ διεγχευμένην κινήματι. აფორთაქებულს, არამედ მიზიდველს, ღვთაებრივი ძრაობით გამხვევებულს.

VII, 13. Τὸν μὲν οὖν Τελαμώνιον Αἰάντα τιθηνούμενον ἔτι τὸν Ἡρακλέα φασὶν ἰδεῖν καὶ τῆ λεοντῆ περιβαλεῖν, ἐγὼ δὲ ἡγκαλισάμην πολλάκις καὶ θνασθαί μου τῶν λόγων ἡδξάμην· ἐναγκαλισομαι δὲ καὶ ἀνθις, καὶ

¹ გ. ი. ხელი.

არც საქმეებს, რამეთუ მას არაფერი გაუკეთებია, არც ხმა ამოუღია; არამედ რაც შეეხება გარეგნობას და გამოძეღვენებულ ხასიათს, რამდენადაც ამათ მიხედვით არის შესაძლებელი მასში ჩაქსოვილი სულიერი თვისებების შემჩნევა, უნდა ვთქვა, რომ არ მინახავს ამგვარი მიწიერი სილამაზე; მისი სახე სრულყოფილ წრედ იყო ჩამონაკეთილი; მისი მსხვილი ცისფერი თვალები სიმშვიდით იყო სავსე, მისი წარბები პირდაპირ სწორ ხაზს ქმნიდნენ, ცხვირის ძირთან პატარა მანძილით იყვნენ დაშორებული, ხოლო საფეთქლებთან ოდნავ მოღუნული; ცხვირი თავისუფლად ეშვებოდა ნესტოებთან, მაგრამ, დასაწყისში ოდნავ ამოხნიქილი, ბოლოს რომ უახლოვდებოდა არწივისებურად კაუჭდებოდა; თავის თმა მზისებურად ბრწყინავდა; ტუჩები თხელი ჰქონდა მას, თვალი იცქირებოდა სასიამოვნოდ, ანგელოზებზე უფრო ნახად, და სულსაც, ამის გამო, ამჟღავნებდა არც დაცემულს არც ამბობენ, რომ აიქს ტელამონის ძემ, ჯერ კიდევ ძუძუთაბავშვმა დაინახა ჰერაკლე და მის ლომის ტყავში გაეხვია; ხოლო მე ხშირად მკერია ხელში უფლისწული და მე შევედრებოვარ ღმერთს, რათა მას (უფლის-

τοῦτο πλειστάκις, καὶ ὀναίμην
αὐτοῦ ἐνόησε εἰς ἡλικίαν ἔλθῃσι καὶ τὸ
δύνασθαι λάβοι παρὰ τοῦ πατρὸς.

‘Ὁ μὲν οὖν Νέστωρ ὁ Πύλιος
μετὰ τὴν τῆς Τροίας ἀλώσιν
ὑποτίθεται Νεοπτολέμῳ τῷ Ἀχιλ-
λέως υἱῷ ἃ δεῖ πράττοντα ἄνδρα
γενέσθαι δεξιόν, ἐγὼ δὲ τοσοῦτον
αὐτῷ ὑποθείμην (ἴσως γὰρ ἐφ’
ἤβης γενόμενος ὁ βασιλεὺς οὗτος
ἀναγνώσεται μου τὸ σύγγραμμα),
πρὸς παράδειγμα τὸν πατέρα
δράν, καὶ κείθεν ἑαυτὸν ἱστορεῖν
καὶ ὁμοιωθεῖν, παιδίον, τῷ φρ-
σαντι, καὶ γένοιο ἂν οὐ κακός·
εἰ μὲν οὖν περαιτέρω τῆς καθέ-
στῆς ἡλικίας προβήσομαι, ἔτε-
ρόν σοι λόγον συγγράψομαι, ὁπ-
νίκα καὶ αὐτὸς ἀφορμὰς τοῦ
γράφειν παράσχοις ἐμοί· εἰ δ’
οὖν, ἀποχρῶν σοι τοῦτο τὸ γράμ-
μα, ἐτέρους ὑπόμνησις τῶν ἐπι σοὶ
συγγραμμάτων ἐσόμενον (ed. Re-
naud II, 178—179).

¹ უკვე ზემოთ იყო აღნიშნული, რომ მიქელ პსელოსის „ქრონოგრაფია“, რომელიც ლეონ დიკონის „ისტორიის“ უშუალო გაგრძელებას წარმოადგენს, შედგება ორი ნაწილისაგან. პირველი ნაწილი, რომელიც 1059 წლამდე მოტანილი, ავტორის სიცოცხლეშივე იყო გამოქვეყნებული შვიდ ტომად, როგორც ჩანს, 1062—1063 წელს, და შეიცავდა ტომების მიხედვით:

I. ბასილი II (976—1025)

II. კონსტანტინე VIII (1025—1028)

III. როჰანოზ III (1028—1034)

IV. მიხეილ IV (1034—1041)

V. მიხეილ V (1041—1042) და თეოდორა (1042)

VI. ზოე და თეოდორა (1042).

კონსტანტინე IX (1042—1055)

VII. მიხეილ VI (1056—1057)

ისააკ კომნენოსი (1057—1059)

„ქრონოგრაფიის“ გაგრძელებას (1059—1078) მიქელ პსელოსი შეუდგა 1075 წელს მიხეილ VII პარაპინაკის დროს, როგორც ჩანს, თვით მიხეილის თხოვნით და ამით აიხსნება, შედარებით პირველ ნაწილთან, ავტორის არაობიექტურობა, პირმოთხეობა კეისრისადმი. ამ მეორე ნაწილში აღწერილია 1059—1077 წ.წ. ამბები. იხ. J. Sykutris, Zum Geschichtswerk des Psellos: BZ 30 61—67.

წულს) ჩემი სიტყვებისათვის ეს-
მინა; მე კვლავაც ავიყვან მას ხელ-
ში, და ხშირადაც, და გამოვიყენებ
მიიღებს მამისაგან ძალაუფლებას.

პილოსელი ნესტორი ტროა-
ლის ალების შემდეგ ურჩევდა
ნეოპტოლემოსს, აქილევსის ძეს,
თუ რა უნდა გააკეთოს ვაჟკაცმა,
რომ გახდეს ყოჩაღი; ხოლო მე
მას მხოლოდ იმას ვურჩევდი
(იქნებ მან, ჰასაკში რომ შევა და
მეფე გახდება, წაიკითხოს ჩემი
წიგნი), ნიმუშად აელო თავისი
მამა და იქიდან შეეცნო თავისი
თავი: და შენ, ყმაწვილო, მზო-
ბელს თუ დაემსგავსები, ცუდი
კაცი არ დარჩები; თუ მე კიდევ
მოვესწრები შემდეგი ჰასაკის
დადგომას, სხვა ამბავს შევთხზავ
შენთვის, რამდენადაც შენც თვი-
თონ მომცემ შესაძლებლობას;
თუ არა და, ამ წერილმაც იკმა-
როს და გახდეს საფუძველი სხვე-
ბისათვის, რომლებიც შენზე და-
სწერენ თხზულებებს¹.

მიხეილ ატალიატე

მიხეილ ატალიატე XI საუკუნის ისტორიკოსია. იგი წარმოშობით მცირეაზიელია (ქალ. Attaleia, პამფილიაში)¹. XI საუკუნის ორმოციან წლებში კონსტანტინეპოლში დასახლდა და ვეჭილობას მიჰყო ხელი, დიდძალი ქონებაც შეიძინა. მალე მიიქცია მთავრობის ყურადღება და მიწვეულ იქმნა სხვადასხვა თანამდებობაზე: კონსტანტინე X დუკას (1059—1067) დროს სახელმწიფო საბჭოში მუშაობს და უზენაესი სასამართლოს ხელმძღვანელია; რომანოზ IV დიოგენეს (1067—1071) ლაშქრობებში მონაწილეობას იღებდა როგორც სამხედრო სასამართლოს ხელმძღვანელი და პატრიკიოსის პატივიც მიიღო; მიხეილ VII დუკა პარაპინაკის (1071—1078) და ნიკიფორე III ბოტანიატეს (1078—1081) დროს კიდევ უფრო მეტად იქმნა აღზევებული: მიიღო პატივი მაგისტროსისა და პროედროსისა.

მიხეილ ატალიატეს გარდაცვალების დრო უცნობია². მისი მოღვაწეობის ბოლო ხანები 1080 წლის ამბებს ემთხვევა. მისი ნაშრომებიდან ცნობილია: 1) მიხეილ VII პარაპინაკის დავალებით 1072 წელს შედგენილი იურიდიული სახელმძღვანელო Πόνημα νομικόν ἔχει: σύνταξις παραγραμμάτων. 2) მის მიერ 1077 წელს დაარსებული მონასტრისა და ქსენონისათვის შედგენილი წესდება: Διάταξις ἐπιτοῦ πατρ᾽ ἀποσῆν σφραγίσαι παρχοτεριφείη και τοῦ μοναστηρίου. 3) მიხეილ ატალიატეს მთავარი ნაწარმოებია მისი „ისტორია“, რომელშიაც აღწერილია 1034—1079 წლების ამბები და რომელიც მან უძღვნა ნიკიფორე ბოტანიატეს.

¹ ჯერ კიდევ სათა ვარაუდობდა (*Μεσαιωνική Βιβλ.* 1. გვ. 5'), რომ მიხეილ ატალიატე კონსტანტინეპოლში უნდა იყოს დაბადებული, ხოლო 1965 წელს ბერძენმა მეცლევარმა ვ. თ. ცოლაკიმ კვლავ დასვა საკითხი, რომ *Διάταξις*-ის ცნობის მიხედვით იგი, მართლაც, კონსტანტინეპოლშია დაბადებული 1030—1035 წ. წ. (BZ 58, 5—6).

² თითქოს სავარაუდებელია, რომ მას უნდა ეცხოვრა 1085 წლის მარტამდე (იხ. Tsolakis, გვ. 10).

მიხეილ ატალიატეს „ისტორია“ გამოიყენეს სკილიცეს გამგრძელბელმა, ნიკიფორე ვრიენიოსმა, ანნა კომნენემ და იოანე ზონარამ¹.

ქვემოთ მოყვანილი ექსცერპტები ამოღებულია იმ. ბეკერის გამოცემიდან: *Michaëlis Attaliatae Historia, Opus a Wladimiro Bruneto de Presle, instituti gallici socio, inventum, descriptum, correctum. Recognovit Immanuel Bekkerus. Bonnae 1853.*

იბერიელთა წარმოშობა²

Οἱ γὰρ Ἰβηρες ἐκ τῆς Κελτικῆς ἀνεφάνησαν γῆς. Ἡ γὰρ Ἰβηρία κυρίως καὶ αὐτὴ ἡ Κελτικὴ Ἰβηρία πρὸς τὰ δυσμικὰ μέρη τῆς Ῥώμης διάκεινται, πρὸς τὸν ἐσπέριον ἠκεανόν, ἥτις νῦν Ἰσπανία κατονομάζεται. (CB 220—221).

Οἱ οὖν τὴν Ἰβηρικὴν οἰκουνοῦντες, ἀνδρες ἀνδρειότατοί τε ὄντες καὶ ἰσχυρῶς παλαμῶμενοι, διὰ παντὸς τοῖς Ῥωμαίοις ἀντεπολέμουν, καὶ καρτερίας ἕργα καὶ ἀρετῆς κατ' αὐτῶν ἐπεδείκνυντο καὶ δυσχερῶς αὐτῶν οἱ Ῥωμαῖοι μεγίστω καὶ ἀνυποίστω θάρσει καὶ ἀνεκδιηγῆτοις δρμαῖς ἐκურύευσαν, ὡς διὰ χρόνου σπονδὰς ἐπιτελεσθῆναι τούτοις καὶ ἀναμιῆσύνθεσιν ἐξ ἐπιγαμφρείας καὶ μετοικιῶν πρὸς ἀλλήλους· διὸ καὶ

იბერიელები კელტური ქვეყნიდან გამოჩნდნენ. რამეთუ იბერია, ნამდვილად რომ ვთქვათ, და თვით კელტ-იბერია მდებარეობენ რომის (ე. ი. რომის იმპერიის) დასავლეთ ნაწილებში. დასავლური ოკეანის გასწვრივ: ამ მხარეს ახლა ისპანია ეწოდება.

იბერიის მცხოვრებლები, რომლებიც უმამაცესი ვაჟაკები არიან და მეტად მკლავ-მაგარი, დიდი ხნის განმავლობაში რომაელთა წინააღმდეგ ომობდნენ და მათთან ბრძოლების დროს გამოაჩინეს დიდი გამძლეობა და ვაჟაკობა; და ძლივს დაინორჩილეს ისინი რომაელებმა უდიდესი და უძლეველი გამბედაობით და ენითუთქმელი შემართებით, ისე რომ დროთა ვითარებაში ხელშეკრულებაც დადვენ

¹ იხ. K. Krumbacher GBL¹ (1897), 269—271 (რუსულად: B. Берешевич 37—39); G. Moravcsik, Byzantinoturcica I² (1958), 427—429; E. Th. Tsolakidis, Aus dem Leben des Michael Attaliates (seine Heimatstadt, sein Geburts- und Todesjahr): BZ 58 (1965), 3—10.

² ეს ნაწყვეტი მოყვანილი აქვს K. Dieterich-ს: Byzantinische Quellen zur Länder- und Völkerkunde. Teil I. Leipzig 1912, გვ. 49, შენიშვნა.

ὁ μέγας ἐν βασιλευσι καὶ πανασι-
 δμιοσ Κωνσταντῖνος μοῦραν οὐκ
 ἐλαχίστην ἐκείθεν, ἐκ τῶν ἐσπε-
 ρίων Ἰβήρων, ἀποτεμέμενος εἰς
 τὴν ἑρᾶν μετῴκισεν ἐν τοῖς τῆς
 Ἀσσυρίας μέρεσι, καὶ ἔκτοτε τὴν
 κληθεῖσιν τῆς Ἰβηρίας ἢ δε-
 ξαμένη τούτους χῶρα προσέλαβεν.
 Πρῶτερον γὰρ Ἀσσύριοι καὶ ταύ-
 την ᾠκουν τὴν χῶραν, ἔπειτα
 Μῆδοι, μετὰ δὲ χρόνους ἰκανοὺς
 οἱ Ἀρμένιοι· καὶ οὐκ ἂν ἐννοι-
 οῦν ἐπὶ τῶν ἄνω χρόνων Ἰβηρίας
 μνημονουομένους ἐνταυθα ἐν πα-
 λαιαῖς ἱστορίαις, εἰ μὴ ἔξ ὀσπερ
 Κωνσταντῖνος τούτους ἀντὶ τοῦ
 κατήκισεν (CB 222, 3—18).

დელ ხანებში იბერიელები იხსენიებოდნენ ძველ «ისტორიებში», მხოლოდ იმ დროიდან იხსენიებოან, რაც ისინი აქ დაასახლა კონსტანტინემ¹.

¹ არ არის სწორი, თითქოს იბერია და იბერიელები მხოლოდ კონსტანტინეს დროიდან იხსენიებოდნენ ძველს საისტორიო შრომებში. სხვა რომ არაფერი ვთქვათ, საყოველთაოდ ცნობილია სტრაბონის მიერ (I საუკ.) მოცემული აღწერილობა იბერიისა.

მიხეილ ატალიატეს „ისტორიას“ მაღალი შეფასება აქვს მიცემული როგორც საისტორიო წყაროს. უნგრელი მეცნიერი გ. მორავჩიკი, ჩვენი დროის ბრწყინვალე ბიხანტინისტი, წერს: „მისი შრომა ყოველ ნაბიჯზე ამჟღავნებს ავტორის სიყვარულს პატიოსნებისა და ჭეშმარიტებისადმი (die Ehrlichkeits- und Wahrheitsliebe), რაც მას სანდო წყაროდ ხდის“ (I. c. გვ. 428). ეს მართალია. მაგრამ ეს უნდა გავავრცელოთ ავტორის თანამედროვე ამბებზე, რომელთაც იგი მართლაც. დიდის რუდუნებით იკვლევს და, როგორც ამ ამბავთა თანადანსჯელი და თანაზილველი, მიუღვამლად გადმოგვცემს. რაც შეეხება ძველ საისტორიო ფაქტებს, ამათი გადაცემის დროს ის, როგორც ჩანს, ყურმოკრული ამბებით და არა სანდო წყაროებით სარგებლობს.

გეოზოდ, ზემოთ მოყვანილი ცნობა იბერიელთა შესახებ ჩვენთვის მხოლოდ იმ მართა შეიძლება იყოს საყურადღებო, რომ გვაცნობებს XI საუკუნეში ბიხანტის საზოგადოებაში გავრცელებულ ვარსიას ისპანიის იბერებისა და საქართველოს იბერების ნათესაობის შესახებ. იმ მსჯელობას, თითქოს კონსტანტინე დიდმა (ახ. წ. IV საუკუნეში) ისპანიიდან საქართველოში გადმოასახლა იბერიელები, არაგითარი ღირებულება არა აქვს.

მათთან და ერთიმეორესაც შეერივნენ დაქორწინებით და საურთიერთო ადგილმონაცვლეობით; ამიტომ მეფეთა შორის დიდმა და ყოვლად სათნო კონსტანტინემ არა მცირედი ნაწილი იქიდან, დასავლეთის იბერიელთაგან, გამოჰყო და გადაასახლა აღმოსავლეთით, ასირიის მხარეებში, და აქედან არის რომ იბერიის სახელწოდება მიიღო იმ ქვეყანამ, რომელმაც ისინი შეიხიზნა. წინათ ამ ქვეყანაში მოსახლეობდნენ ასირიელები, შემდეგ მიდიელები, დიდი ხნის შემდეგ არმენიელები. და ვერა-ვინ იპოვის (ცნობებს) რომ აღრიზინ იპოვის (ცნობებს) რომ აღრიზინ-

**იბერიელთა მონაწილეობა ბიზანტიის ჯარში.
ლიპარიტ ერისთავი**

Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους Ὀννοι Νεφθαλίται Περσῶν ἑμο-
ροι, οὗς τῆς Περσίδος ὁ Γάργης
ἀποτειχίζει ποταμός, τέσσαρσι
πρὸς τῆ ἡμίσει μιλίαις τὸ εὖρος
ἀποτεινόμενος, ἐν τοῖς στενωπέ-
ροις αὐτοῦ διαβήμασι διαπεραιω-
θέντες τὸν ποταμόν, ἡγεμόνος
αὐτοῖς ἀνεβῆξαντος τὴν ὁδὸν ἕς
προειλημμένος καὶ ταπεινῆ τύχη
συμπεπορισμένος καὶ δουλικῆ, με-
τὰ τελευτῆν τοῦ κρατοῦντος δεσ-
πότης τῆς Περσικῆς γέγονεν ἐγ-
κρατῆς, καὶ ἀκαταμάχητον σφέ-
νος ὡς τοῖς ἔκεισε πᾶσιν ἐναπο-
δεῖξαντες, πρὸς ἀνίσχοντα ἦλιον
τοῖς Ἰβηρικοῖς ὄρεισι προσήγγι-
σαν, καὶ καταδραμόντες πλείστην
ἔσθην ἠδύναντο, ἀρχηγὸν τῶν
Ῥωμαίων ζαγρεῖα εἶλον, τὴν
ἀρχὴν περιεζωσμένον τῆς Συρίας,
Λειχοῦδην ἐπικαλούμενον. Καὶ
συνεχεῖς ἐκδρομας ἐπετειούς τὸ
ἔθνος ποιούμενον οὐκ ὀλίγα τὴν
Ῥωμαϊκὴν κατέβλαπτε γῆν.
დებდა ყოველწლიურად და ამით
მაგლთა ქვეყანას.

Ἀντιπαραταττόμενοι δὲ τοῦ-
τοις οἱ τῶν ἄκρων ἐπιστατοῦντες
Ῥωμαῖοι τὴν ἦττω πῶς ἀπεφέ-
ροντο, τὸξων εἰς εἰδότην τῶν
ἐναντίων καὶ κατὰ σκοπὸν βάλ-
λόντων οὐχ ἦχιστα, καὶ τοὺς

იმავე ხანებში ჰუნნ-ნეფთალი-
ტებმა, სპარსთა მეზობლებმა,
რომელთაც სპარსეთისაგან მდი-
ნარე განგი გამოჰყოფს, ის მდი-
ნარე, რომელიც ოთხხანეგარი
მილის სიგანეზეა გადაჭიმული,
გადალახეს ეს მდინარე მის ვიწ-
რო გადასასვლელებთან. გზა გა-
უხსნა მათ მძღოლმა, რომელიც
ამის წინ იქმნა შეპყრობილი და
რომელსაც საწყალობელი და მო-
ნური ხვედრი ერგო, ხოლო სპარ-
სეთის მფლობელი ბატონის ვარ-
დაცვალების შემდეგ ძლიერი შე-
იქმნა. ჰუნნ-ნეფთალიტებმა ყველა
იქ მყოფთ უჩვენეს უძლიველი
ლონე, და აღმოსავლეთით იბე-
რიის საზღვრებს მიუახლოვდ-
ნენ, შეუტოეს რამდენადაც შეეძ-
ლოთ ძლიერად და, ალყა შემო-
არტყეს რა სირიის სამფლობე-
ლოს, რომაელთა სარდალი ცოც-
ხალი შეიპყრეს, რომელსაც მეტ-
სახელად ერქვა ლიხუდე¹. ხალხი
განუწყვეტელ თავდასხმებს ახ-
არა მცირედი ვნება მიაყენა რო-

ამათ წინააღმდეგ დაირაზმნენ
ციხე-სიმაგრეებში მდგარი რო-
მაელები და შემთხვევით დამარ-
ცხდნენ, რადგან მოწინააღმდე-
გენი მშვილდის კარგი მცოდნენი
იყვნენ და მიზანში ისროდნენ

¹ ბატონიოსის სტეფანე ლიხუდე. იხ. Ф. Успенский, История Визан-
тійской империи, т. III (1948), стр. 85.

ἀντιτεταγμένους ἐκδεματούντων
ταῖς ἐκκρήδουσις πλιγαις.

Διὸ καὶ ἀνευδότης κατέτρε-
χον πᾶσαν τὴν Ἰβηρικὴν, πολίχ-
νια καὶ κώμας ἀρπάζοντες καὶ
μεγίστας ἀνατρέποντες πολιτείας,
καὶ χώρας ἀναστῆτους ποιούμε-
νοι. Συνηνέχθη δὲ ταῦτα διὰ
τὴν τοῦ βασιλέως ὑστερον πλεο-
νεξίαν.

Στρατεύματος γὰρ ἀξιομάχου
τὴν Ἰβηρικὴν περιέποντος, καὶ
δψώνιον ἔχοντός τινος τῶν παρα-
κειμένων δημοσίων χωρῶν, ἀφεί-
λετο ταύτας ὁ βασιλεὺς, καὶ πα-
ρελῶν τοσαύτην ἰσχὺν οὐ μόνον
τοὺς ἰδίους ἀπέβηλε συμμάχους,
ἀλλὰ καὶ πολεμίους αὐτοὺς ἰσχυ-
ρῶς ἐργασάμενος προσθήκην διὰ
τούτων ἀκαταμάχητον προεξένησε
τοῖς ἐναντίοις.

Ἐν μιᾷ γὰρ πλήθους κατὰ
βασιλικὴν γνώμην στρατιωτικοῦ
συναθροισθέντος ἐπὶ τῶν κατ'
Ἰβηρίαν ὀρίων, συνταγματάρ-
χην ἐπίσημον ἔχοντος δὲ Λιπα-
ρίτης ἐπινομάζετο, συμβολὴ
μεταξὺ τούτων καὶ τῶν Οὐννων
καρτερὰ γίνεται, καὶ μέχρι πολ-
λοῦ τῆς μάχης καθισταμένης
ἰσοπαλοῦς τέλος οἱ ἀντιτεταγμέ-
νοι τὸ κράτος ἠνέγκαντο, καὶ
τοὺς Ῥωμαίους νικήσαντες ζῶντα
τὸν Λιπαρίτην κατέσχον καὶ
πρὸς τὸν ἐθνάρχην αὐτῶν ὡς
θήραμα τῶν μεγίστων ἀπή-
γαγον.

არა ცუდად, და მოწინააღმდე-
გეებს თავზარს სცემდნენ შორს
გასროლილი ისრებით.

ამიტომ დიდი სიმძაფრით
მობრძიეს მთელი იბერია,
გადარცვეს ქალაქები და სოფლე-
ბი, მოსპეს უდიდესი მხარეები
და ქვეყანა უდაბური განადგე-
ეს ყველაფერი მოხდა მეფის, შემ-
დეგ ხანებში, სიხარბის გამო.

მებრძოლმა ჯარმა რომ იბე-
რია გარემოცვა და ზოგიერთი
ახლომდებარე სახალხო ადგილე-
ბი სარჩენად გაიხადა, მეფემ ეს
ადგილები ჩამოართვა და ასეთი
დიდი ძალის გამოყენებით არა
მარტო თავისი მოკავშირეები
დაჰკარგა, არამედ თვით მტრე-
ბიც ძლიერი გახადა და მათი შემ-
ვეობით მოწინააღმდეგეებს უცი-
ლობელი დახმარება მოუპოვა.

ერთ დღეს, მეფის გადაწყვე-
ტილებით, შეკრებილ იქმნა
იბერიის საზღვრებთან მგო-
მარი ხალხი, რომელსაც გამორჩე-
ნილი მხედართმთავარი ჰყავდა,
მას ლიპარიტი ეწოდებოდა.
ჰუნებსა და ამათ შორის ძლიერი
შეტაკება მოხდა, და დიდი ხნის
შემდეგ, როდესაც თანასწორობა
ბრძოლა ატყდა, ბოლოს მოწი-
ნააღმდეგეებმა მოიპოვეს გამარ-
ჯება, და რომაელები რომ და-
ამარცხეს, ლიპარიტი ცოცხა-
ლი იგდეს ხელთ და თავიანთ
ეთნარს მიჰგვარეს როგორც
უდიდესი ნანადირევი.

Καλεῖται δ' οὗτος σουλτάνος τῆ Περσικῆ διαλέκτῳ. Ἄλλ' ὅγε τοῦτον ἰδῶν καὶ τὸ γένος τούτου μεμαθηκώς (προκατέλαβε γὰρ αὐτὸν ἢ φήμη τῆς τοῦ ἀνδρὸς γενναίότητος), ἦρετο τοῦτον ὅπως δὴ χρῆστέον αὐτῷ. Ὁ δὲ βασιλικῶς ἔφη.

Καὶ αὐτίκα τῆς δυστήνου τύχης τοῦτον ὁ σουλτάνος ἔλευθεροῖ, καὶ πάντων ὧν κατὰ τὸν πόλεμον ἀποβέβληκει πολλαπλασίονα τῆν ἀντέκτισεν δούς, τῆν πρὸς Ῥωμαιοὺς οὕτω συνεχῶρει ἔξοδον, θάσμάσας τῆν τοῦ ἀνδρὸς ἐμπύχίαν καὶ τὸ τοῦ φρονήματος ἐυσταθίης, καὶ φιλῆσας μὴ δέντερος

ამ ეთნარხს სულტანი¹ ეწოდება სპარსულ დიალექტზე. მაგრამ სულტანიმა რომ დინასტია ის (ე. ი. ლიპარიტი) და რომ შეიტყობისი გვარიშვილობა (ხმები ამ ვაჟკაცის წარჩინებულობაზე მას წინასწარვე ჰქონოდა), შეეკითხა მას, თუ როგორ უნდა მოჰყვრო-

და სულტანიმა მაშინვე განათავისუფლა იგი² საცოდავი ბედისაგან და ყველაფერი ის, რაც მან ომში დაკარგა, მრავალკეცად აღუდგინა და მისცა; ასე აპატიო მან რომაელების მხარეზე გადასვლა, რადგან აკვირვებდა ამ ვაჟკაცის დიდსულოვნება და სულიკვეთების მდკრადობა. და

¹ ეს არის სულტანი ტოღრულბეგი.

² ლიპარიტის როგორც ბიზანტიური ჯარის სარდლის მონაწილეობაზე თურქთა წინააღმდეგ ბრძოლაში დაწვრილებით გადმოგვცემს გიორგი კედრენე (იხ. გეორგიკა, ტ. V, გვ. 68—78). მასვე აქვს მოთხრობილი, რომ, როდესაც ლიპარიტი ტყვედ ჩაუვარდა თურქებს, ბიზანტიის კისარი კონსტანტინე IX მონომახოსი ყოველ ზომას ხმარობდა, რომ ლიპარიტი ეხსნა ტყვეობიდან: «როდესაც მეფემ [კონსტანტინემ] გაიგო ლიპარიტის დატყვევების შესახებ, — მოგვიტონრობს გიორგი კედრენე — სულ იმის ცდაში იყო, რომ გამოეყიდა; ამიტომ მან ძვირფასი საჩუქრები და გამოსასყიდი გაუგზავნა სულტანს გიორგის (დროსად სახელდებულის) ხელით... და სთხოვდა ლიპარიტს განათავისუფლება; და ზავის დადებას» (გეორგიკა V, გვ. 78).

ლიპარიტის განთავისუფლება ტყვეობიდან ნიშნა 1051 წელს. ეს დატურდება სინას მთის № 38 ეტრატის ხელნაწერის ერთი მინაწერით, სადაც ვკითხულობთ:

«აწცა მეუფეო, შეიწყალე მშროლი (მწერალი!) ამის წიგნისა მღვდელი ქე და იე. ესე თვი(!) თერთმეტი წიგნი მას მოუგია ზედა მთასა საქსენებელად სულისა თვისისა. მეცა საწყალობელი ქე ოქმელი, სახელით ოდენ ხუცესი. უშრომელი, რომელი ამისი დაწერისა შემდგომად სამოცდაათი წლისა შემოვიწიე, ქქსნა სოა... მას ჟამსა დაეწერე ესე, ოდეს ლიპარიტი თორქთა გაუშუსეს. გვედრები არადირსი, ლოცვა უაგე» (იხ. ივ. ჯავახიშვილი. სინის ბთის კართულ ხელნაწერთა აღწერილობა. თბ. 1947, გვ. 105; ივ. ჯავახიშვილი, ქ. ერის ისტორია II [1965], გვ. 147).

ამ მინაწერადან ცხადია, რომ ლიპარიტი თურქთა ტყვეობიდან განთავისუფლებულა 1051 წელს (ქრონიკონსა სოა [281+780]=1051 წელს).

αὐτοῦ γενέσθαι περὶ τὸ τῆς πρά-
ξεως εὐγενὲς καὶ ἀφιλοχρήματον.
შობღვლებისა და უმწიკვლოობის

Τοῦτον τοίνυν ὁ τῶν Ῥω-
μαίων δεξάμενος βασιλεὺς τιμαί-
τε δημοσίαις αὐτὸν καταλάμπρυν-
ε, καὶ δῶροις καὶ λόγοις πεν-
ταχθῆν ἔχουσι τὸ λαμπρὸν κατε-
κόσμησεν, ὡς ὑπὲρ τῆς Ῥωμαϊ-
κῆς βασιλείας τὴν ψυχὴν ἀδισ-
τάκτως προρέμενον (CB 43—45).

იბერიის სოფლები

Εἰς δὲ τὸ Μαντζικιέρτ τὸ ἀσ-
τρον φθάσαντες πολλοὶ τῶν Ῥω-
μαίων καταφυγεῖν κατεῖχον αὐτο.
᾿Ως δ' ὁ βασιλεὺς ἐπανήλθε, δι'
ἄλλης ἔδοῦ ἀφέντας τοῦτο ἔκεινοι
νυκτὸς ἐξέφυγον. ᾿Αφ' ὧν καὶ τι-
νες πολεμίους περιπεπτωκότας διε-
κινδύνευσαν· οἱ δὲ ἄλλοι πρὸς τὰ
σφέτερα διεσώθησαν. Ὁ δὲ βασι-
λεὺς κατηγητικῶς εἰς Θεοδοσιούπο-
λιν μετὰ Τουρκικῆς τῆς στολῆς,
καὶ ὑποδεχθεὶς φιλοτιμίας, ἡμέρας
τινάς ἔκεισε διεκατέρησε, θεραπε-
υρόμενος μὲν τὴν χεῖρα, συνδια-
ναπαύων δὲ καὶ τὸ ἄλλο σῶμα καὶ
ἀνακτιώμενος. Ῥωμαϊκὴν τε σκευὴν
ἀρτι καινίζων, καὶ τὴν ἄλλην
ἔκεισε κατασκευάζων ἐπίτευξιν...

᾿Αραῶν ὄν ἔκειθεν μετὰ βρασι-
λικῆς τῆς σκευῆς τε καὶ προπομ-
πῆς διῆς: τὰς Ἰσηρικὰς κώμας,
ὀλίγους πάνυ καταλαβὼν τῶν φυ-
γάδων τῆς μάχης στρατιωτῶν, οὓς
καὶ αὐτοὺς μετὰ τῶν συνελευθε-
ρωθέντων εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ.

რადგან უნდოდა მასზე უფრო
დაბლა არ მდგარიყო კეთილ-
მხრით საქმიანობაში.

იგი, ამრიგად, რომაელთა მე-
ფემ მიიღო და საჯარო პატივით
დააჯილდოვა იგი, და შეამკო
ისეთი საჩუქრებითა და სიტყვებ-
ებით, რომელთაც ყველგან ჰქონ-
დათ ის ბრწყინვალეობა, რომელიც
არის უეჭველად რომაული სახელ-
მწიფოს სულის გამომხატველი.

ბევრი რომაელი მანასკერტის
ციხესთან მივიდა თავშეფარების
მიზნით და დაიკავა იგი. როდესაც
მეფე დაბრუნდა სხვა გზით,
მათ დასტოვეს იგი და ღამით
გაიქცნენ. ამათგან ზოგიერთები
მტერს ჩაუკარდნენ ხელში და
საფრთხეში აღმოჩნდნენ; სხვებმა
კიდევ თავისიანებთან მშვიდობით
მიღწიეს. ხოლო მეფე თეოდო-
სიუპოლში რომ მივიდა თურქუ-
ლი რაზმეულით და კეთილმგობ-
რულად იქმნა მიღებული, რამდენიმე
დღე დააყოვნა: ხელს მკურ-
ნალობდა, დანარჩენ სხეულსაც ას-
ვენებდა და აღიდგენდა, რომაულ
საჭურველსაც აახლებდა და სხვა
წარმატებისთვისაც ემზადებოდა.

იქიდან წავიდა სამეფო ძალების
თანხლებით და იბერიის სოფლები
გაიარა, ლტოლვილები, მებრძოლი
ჯარისკაცები, ძალიან ცოტანი
დახვდნენ, რომლებიც, განთავისუფლებულ-
ებთან ერთად თავისთან იყლია (CB 166,9—23).

აბაზგების აჯანყება მეფის წინააღმდეგ

Ἐπί δὲ τῆς ἐώας διακινωμένων τῶν Ἀβαργῶν καὶ ἀντιδοξούντων τῷ βασιλεῖ καὶ προφανῶς ἀνταιρόντων (ἐπιάρρουν γὰρ οὐ τῷ πληθῆει μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς τῶν ὄπλων ἰσχυροτάτοις προβλήμασιν, ὡς μὴ ἑαυτοὺς μόνον ἀλλὰ καὶ τοὺς ἔπλους τεινωρακισμένους καὶ ἀτρώτους πανταχόθεν περικαλύπτοντες), πάλιν αὐτὸς ὁ Βοτανειάτης πρωταγωνιστῆς καὶ πρόμαχος ἐγνωρίζετο καὶ τοῦ κρατοῦντος ὑπέρμαχος· τοῦ γὰρ βασιλέως κατ' ἐκεῖνο τὰς Ῥωμαϊκὰς δυνάμεις ἐλάσαντος, καταπληκτικοὶ μὲν ἀγῶνες καὶ μάχαι περιφανεῖς καὶ πανημέριοι συνεργάγησαν, οὐδεμῶς δὲ τούτων ὁ Βοτανειάτης ἐναπολέλειπτο, ἀλλ' ἠγωνίζετο μὲν ὡσπερ τις ἑκατοντάχειρ καὶ δεύτερος Ἡρακλῆς ἢ ὑπὲρ τὸν Ἡρακλέα ἐκείνῳ τοῖς ἄμιλοις ἐπιγαννύμενος¹ (οὐ γὰρ τρισκαίδέκατον ἄμιλον ἀλλ' ἑκατονταπλάσιον ἦνυσεν), ἐνθα δὲ κάμνον ἕωρατο καὶ καταπίπτον κέρως Ῥωμαϊκόν, ἐκεῖσε καταλαμπάνων αὐτὸς ἀνεκτάτο τὸ ἀνιώνμενον, καὶ φάρσους πληρῶν εὐτολμότερον ἐποίει καὶ νικᾶν παρεσκευάζε. ვამბედაობით, სითამამეს შემეტებდა და გამარჯვებისთვის შეამზადებდა.

Ταῦτα οὐκ ἐπὶ μιᾶς ἐκστρατείας τῆς κατὰ τῶν Ἀβαργῶν

ხოლო როდესაც აღმოსავლეთში აიშალნენ აბაზგები, დაუპირისპირდნენ მეფეს და აშკარად აღიმართნენ მის წინააღმდეგ (ისინი ეყრდნობოდნენ არა მხოლოდ სიმრავლეს, არამედ იარაღის უძლიერეს შესაძლებლობებს, ასე რომ არა მხოლოდ თავის თავს, არამედ შეჯავშნულ და წყლულგამძლე ცხენებსაც ყოველმხრიდან იფარავდნენ), თვითონ ბოტანიატეს კვლავ სცნობდნენ ბირველ რიგებში მებრძოლად და თვითმსყრობელის მოსარჩელედ; რამეთუ მეფე რომ იმ დროს რომაულ ჯარებს მიუძღოდა, საშინელი შეტაკებები და ბრწყინვალე და ყოველდღიური ბრძოლები ინსკვებოდა; არც ერთ მათგანს ბოტანიატე არ აკლდებოდა, არამედ იბრძოდა როგორც ას-ხელა და მეორე ჰერაკლე, ან იმ ჰერაკლეზე უფრო მეტად გამარჯვებით გახარებული (რამეთუ არა თუ მეცამეტე გამარჯვებას, არამედ ას-მაგსაც აღწევდა); სადაც კი დამაშვრალად იხილვებოდა რომაელთა ფრთა და დავარდნილად, იქვე თვითონ გაჩნდებოდა და აღადგენდა დავარდმილს, აღავსებდა

და ეს მან არა მარტო აბაზგების წინააღმდეგ მოწყობილ ამ

¹ ἐπιγαννύμενον coddl.

αὐτῷ διηγώνιστο, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ δευτέρας. Δις γὰρ ὁ βασιλεὺς τοῖς Ἀβασγοῖς τὸν πόλεμον ἐπιτέθεικε. Καὶ τῇ μὲν πρώτῃ ἀπλῶς μαχησιμὸς περιγέγονε καὶ ἦττα τῶν Ἀβασγῶν, οὐ παντελής δὲ καταστροφή. Τῇ δὲ¹ δευτέρᾳ σφοδρᾶς γενομένης καὶ φιλοτίμου τῆς παρατάξεως οὐδεις μὲν Ῥωμαίων θανάτῳ περιπέπτωκεν, ἢ ὅσων εὐαρίθμητοι καὶ τῶν ἀσήμεων τινές, τραυματίαι δὲ πολλοὶ κατεφάνησαν, τῶν δ' Ἀβασγῶν φόβος ἀπειριτος γέγονε, τῶν μὲν ἐν τῇ συμβολῇ τοῦ πολέμου θανατωθέντων, τῶν δὲ ἐν τῷ φεύγειν πεσόντων.

Παντελοῦς γὰρ γενομένης αὐτῶν τροπῆς καὶ διώξεως, ἀκορέστως οἱ Ῥωμαῖοι δίκην ἀγρίων προβάτων τοῦτους κατέβουον. Ὅποτε καὶ ὁ τοῦτων ἐθνάρχης (Γεώργιος ἢ κλησὶς αὐτῷ) ἐπὶ λόφου ἰστάμενος καὶ τὸ τῶν Ῥωμαίων καταπλαγεῖς σύνταγμα καὶ συγκίνημα, καὶ παρ' ἐλπίδας τὴν ἦτταν τῶν ἰδίων θεώμενος (ἐν χερσὶ γὰρ ἔχειν ἐδόκει τὴν νίκην, καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν παρήνει ζαγρίαν πρὸς αὐτὸν τὸν τῶν Ῥωμαίων βασιλέα κομίσαι καὶ μὴ σιδήρῳ τεμῆναι), ἀμεταστρεπτι καὶ αὐτὸς εἰς φυγὴν ἤρμητε, ὁρομαίῳ καὶ ἀελλόποδι ἔπηψεν ἑαυτοῦ πιστεύσας σωτηριώδη καταφυγὴν, τὸν σὺν αὐτοῦ Π α γ-

ერთ ლაშქრობაში მოიხელოვნა, არამედ მეორეშიც. რამეთუ მეფემ ორჯერ გაუძარტა ომი აბაზგებს. და პირველ ომში მარტივად წარიძარტა ბრძოლა და აბაზგების დამარცხება, ხოლო არა სრულიადი განადგურებია. მეორე ომში კი, რომელიც მძაფრი იყო და მხედრული განლაგებით ღირსშესანიშნავი, არც ერთი რომელი არ მომკვდარა (გარდა მცირეოდენი უმნიშვნელო მეომრებისა [!]), ხოლო დაჭრილები კი ბევრნი აღმოჩნდნენ: აბაზგთა გაყლტა უზომო იყო; ერთნი ომის ღროს შეტაკებაში დაიხოცნენ, სხვები კი დევ გაქცევის ღროს დაიღუპნენ.

მათი ლტოლვა და დევნა რომ საყოველთაო გახდა, რომაელებმა გაუმაძღრად, მსგავსად გარეული ცხვრებისა, ისინი დაკლეს. რომდესაც მათმა ერისთავმა (მისი სახელია გიორგი), ბორცვზე რომ იდგა და გაკვირვებული იყო რომაელთა სიმწყობრით და მოძრობით და, წინააღმდეგ მოლოდინისა, თავისიანების დამარცხება დაინახა (მას ხომ ეგონა, რომ გამარჯვება ხელში ჰქონდა და თავისიანებს აქვებდა ცოცხლად მოეგვარათ მისთვის რომაელთა მეფე და მახვილით არ გაეკვეთათ), თვითონაც უკან მოუხედავად ლტოლვას მისცა თავი, სწრაფ და ფეხმარდ ცხენს მიანდო თავისი გადასარჩენად ვან-

¹ თჳ დუუტერა დე ცოდდ.

κράτιον ἐνέχυρον διὸς τῆ β-
σλει δὸςλον.

კუთვნილი გაქცევა და თავისი
ვაჟი ბაგრატი მეფეს ჩააბარა
მონა-მძველად¹.

Ἐντεῦθεν τὰ χρῆστὰ πάντα
τοῖς Ῥωμαῖοις κατὰ τὴ Ἀσίαν

ამ დროიდან ყველაფერი კარ-
გად დაუტრიალდათ რომაელებს

¹ ამ ნაწყვეტში ლაპარაკია აბაზგების აჯანყებაზე კეისრის წინააღმდეგ. ჩვენს სამეცნიერო ლიტერატურაში მიხეილ ატალიატეს ეს ცნობა გამოყენებული არა ჩანს.

მიხეილ ატალიატე გადმოგვცემს, რომ კეისარს აუჯანყდნენ აბაზგები, მათ წინააღმდეგ გაიგზავნა ჯარი ბოტანიატეს წინამძღოლობით, იმ ბოტანიატეს, რომელიც, ისტორიკოსის დახასიათებით, უებრო სარდალი იყო; იგი არა თუ მეორე ჰერაკლე იყო (იგულისხმება მითიური გმირი, თორმეტი საგმირო საქმის შემსრულებელი), არამედ იმაზე უფრო მეტიც («არა თუ მეცამეტე გამარჯვებას, არამედ ას-მაგსაც აღწევდა»). ამ ბრძოლაში აბაზგები დამარცხდნენ. ამ ბრძოლის დროს აბაზგების „ერისთავი“ (ἐπιμαρχης) გიორგი სერზე იყო შემდგარი და თავზარდაცემული უქცევოდა, თუ როგორ გარბოდნენ მისიანები, თვითონაც გაიქცა. მებრძოლეს შორის ჩამოვარდა ზავი: გიორგიმ თავისი ვაჟი ბაგრატი მძველად მისცა კეისარს. ამ ბრძოლით ბოტანიატემ სახელი გაითქვა, როგორც უებრო მებრძოლმა და კეისრის დიდი წყალობაც დაიმსახურა.

გასარკვევია, თუ რომელი ბრძოლა იგულისხმება, და დასადგენია აქ დასახელებული პირობის ვინაობა:

ა) პირველ ყოვლისა გასარკვევია, ვის უწოდებს მიხეილ ატალიატე „აბაზგებს“. ძველი საუკუნეებისათვის Ἀβασγός არის დასავლეთ საქართველოში მოხინდრე ერთ-ერთი ქართველი ტომი (კოლხები, ლაზები, აბაზგები, ჰენიოხები, სანიგები...). მაგრამ რამდენადაც ამ ნაწყვეტში იხსენიება ბოტანიატე. უნდა ვიგულისხმეთ, რომ ეს არის XI საუკუნის ცნობილი მოღვაწე და სარდალი მიხეილ ბოტანიატე (კეისარ ნიკიფორე III ბოტანიატეს მამა) და, მაშასადამე, „აბაზგების“ სახელწოდებით უნდა იგულისხმებოდნენ „ქართველები“. ხომ ცნობილია, რომ „აფხაზთა სამეფოს“ მეთაურობით გაერთიანებულ საქართველოს ბიზანტიელი ისტორიკოსები უწოდებენ „აბაზგიას“ და ამ გაერთიანებული საქართველოს მცხოვრებლებს აღსანიშნავად ხშირად ხმარობენ Ἀβασγός-ს. მაშასადამე, ამ ნაწყვეტში ლაპარაკი უნდა იყოს გაერთიანებული საქართველოს აჯანყებაზე ბიზანტიელების წინააღმდეგ.

ბ) ამ ნაწყვეტში ნათქვამია, რომ აბაზგთა აჯანყება მოხდა იმ დროს, როდესაც აბაზგების „ერისთავი“ (ἐπιμαρχης) იყო გიორგი. უნდა ვივარაუდოთ, რომ ეს „აბაზგთა ერისთავი“ არის საქართველოს მეფე გიორგი I (ბიზანტიელი ისტორიკოსები, ზოგჯერ, საქართველოს მეფეს იხსენიებენ ἄρχων „არქონტის“ სახელწოდებით). ამას გვაფიქრებინებს ის, რომ დამარცხებული გიორგი ბიზანტიის კეისარს დაუზადდება და მძველად გაუგზავნის თავის შვილს ბაგრატს. ამგების ასეთ ვითარებაში ეს უნდა იყენენ საქართველოს მეფე გიორგი I და მისი ვაჟი ბაგრატი (ე. ი. ბაგრატ IV).

ანალოგიური კონფლიქტი საქართველოსა და ბიზანტიას შორის აღწერილია „მატიანე ქართლისა“-ს ავტორის მიერ. გადმოცემულია ბასილ II-სა და გიორგი I-ს შორის მამუდარი ომი და ისტორიკოსი ამბობს:

και Εὐρώπην συνήγαγεν. Ἐντεν-
θεν τῷ Βοτανειάτῃ τὸ περιβή-
τον και περίλαμπρον θύομα και
ἡ πρὸς τὰ βασιλεια φιλικα περι-
ποιεῖται και χάρις ἐπίμονος (CB
234—236).

აზიასა და ევროპაში. ამ დროი-
დან ბოტანიკეც სახელგანთქმუ-
ლი და ბრწყინვალე შეიქმნა და
მოიხვეჭა მეფის მეგობრობა და
ურყევი წყალობა.

«და ვითარ გაგრძელდა მათ შორის ბრძოლა, კუალადცა მეოტ იქმნნეს სპანი
ქართველთანი და წარმოვიდეს მეოტად, მოისრნეს ურიცხუნი პირითა მახულისათა
და რომელნიმე ტუუე იქმნნეს და წარიდეს ავარი დიდძალი და განძი სამეფო,
რომელი ჰქონდა თანა.

«და წარმოუდგა უკან ბასილი მეფე, ხოლო კუალადცა იწუეს ზავად, ვითარცა
პირველ; რამეთუ შიში დიდი აქუნდა საბერძნეთით განდგომისა. და ყვეს მშუღობა
და დაიზავნეს, და მისცა გიორგი მეფე მან მძეველად მეოტსი ბაგ-
რატ წელიწადისა სამისა» (ქ. ცხ. I [1955], 287, 15—288, 7).

„მატიანე ქართლისა“-ს ავტორის მიერ აღწერილი ეპიზოდი ბიზანტია-საქარ-
თველას ურთიერთობის ისტორიიდან სრულიად ისეთივეა, როგორც მიხეილ ატა-
ლიატეს მიერ აღწერილი: 1) ქართველების აჯანყება კეისრის წინააღმდეგ გიორგი
მეფის მეთაურობით, 2) ქართველების დამარცხება, 3) დაზავება და გიორ-
გის მიერ მძეველად შვილის, ბაგრატის, გაგზავნა. ქართველი ისტორიკო-
სის მიერ მოყვანილი ეპიზოდი ეხება ბიზანტიის კეისარ ბასილ II-სა და საქარ-
თველას მეფეს გიორგი I-ს შორის 1022—1023 წელს მომხდარ შეტაკებას.
მაშასადამე, მიხეილ ატალიატეს მიერ გადმოცემული ეპიზოდიც იმავე ფაქტს,
1022—1023 წელს მომხდარ კონფლიქტს უნდა ეხებოდეს.

მიხეილ ატალიატე სხვაგანაც იხსენიებს ამ გამოჩენილ სარდალს, ბოტანიკ-
ტეს. ეს არის სარდალი მიხეილ ბოტანიკატე, «მამა მეფისა (ე. ი. ნიკიფორე
ბოტანიკატეს მამა), რომელმაც გამოიჩინა დიდი და ზეადამიანური უპირატესობა
თავდაპირისა და ვაჟაკობისა მოწინააღმდეგეთა მიმართ» (CB 230, 22) და «არა-
სოდეს უნახავს ვინმეს მიხეილ ბოტანიკატე, რომ ის მოქალაქეს ქედმაღლურად
მოაყრობოდა».

თუ ეს ასეა და ზემოთ მოყვანილ ნაწყვეტში იგულისხმება გიორგი I-ის დრო-
ინდელი ქართველების დამარცხება, როგორღა შეიძლება ვილაპარაკოთ იმაზე,
რომ მიხეილ ატალიატეს „ისტორიაში“ აღწერილია 1034—1079 წლების ამბები,
როგორც ამას სწორედ ყველანი, ვინც კი მიხეილ ატალიატეს მოღვაწეობას ეხება
(K. Krumbacher 230; Moravcsik II° 428; იხ. ზემოთ, გვ. 20).

ზემოთ აღწერილი «აშლა აბაზგებისა» ბიზანტიის წინააღმდეგ, როგორც ბი-
ზანტიური ისე ქართული წყაროების (მიხეილ ატალიატეს და „მატიანე ქართლი-
სა“-ს) მიხედვით მოხდა გიორგი I-ის დროს, ხოლო ცნობილია, რომ 1034 წელს
გიორგი I უკვე ცოცხალი აღარ იყო: იგი უდროოდ (25 ან 29 წლისა) გარდაიც-
ვალა 1027 წელს (ივ. ჯავახიშვილი, ქ. ერ. ისტ. II [1965], 136).

ამგვარად, მიხეილ ატალიატეს „ისტორიის“ ქრონოლოგიური მოცულობის
შესახებ მსჯელობის დროს უნდა შესწორდეს ზემოთ მოყვანილი შეხედულება და
ითქვას, რომ მიხეილ ატალიატეს „ისტორია“ 1034 წლის წინანდელ ამბებსაც
შეიცავს.

იბერია. ხალდია. ანისი

Τῆς μὲν γὰρ κακίας ταῦτα ἐπίχειρα. Κατὰ μὲν τὴν ἐσθλὴν ἐληίζοντο πάντα καὶ διεφθείροντο. Τῆ δὲ τῶν Νεφθαλιτῶν Οὐνῶν ἦτοι τῶν Τούρκων ἐπιδρομῆ καὶ κατισχύσει, καὶ τῆ βιαιὰ ὑποχωρήσει καὶ δείματι τῶν ἡμελημένων στρατιωτῶν ἐκ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ καταλόγου, καὶ συνεχεῖς ὑπῆρχον αἱ ἐκδρομαί.

Καὶ ἡ εὐδαίμων χώρα τῆς Ἰβηρίας παντελῶς κατηρείπωτο, ἥδη προκατειργασμένη ὡς εἴπομεν. Μετελάμβανον δὲ τοῦ δεινοῦ καὶ ὄσαι ταύτη παρέκειντο, Μεσοποταμία τε καὶ Χαλδία, Μελιτηνὴ καὶ Κολώνεια καὶ τὰ τῷ Ἐβφράτῃ συγγεῖμενα ποταμῷ (CB 78, 7—17).

Τὸ Ἄννιον πόλις ἐστὶ μεγάλη καὶ πολυάνθρωπος, καὶ πανταχόθεν τάφροις οὐ χειροποιήτοις ἀλλὰ φυσικαῖς κοιλάσι καὶ ἀδιεξοδεύτοις καὶ πέτραις ἀποτόμοις συμπεριειλημμένη, καὶ ποταμῷ βαθυσδίῃ καὶ ἀβάτῳ περιεζασμένη τὸ μέρος καὶ ὑπερ ἀπορρῶγες καὶ φάραγγες ἐπιλείπουσι· καὶ βραχὺς ἐστὶ τόπος ὁ τὰς ἀμφόδους ἔχων τῆς πόλεως, καὶ οὗτος μετεώροις καὶ ἰσχυροῖς κατὰχέρωται τείχεσι.

ქალაქის მისადგომებს უციცავს, და მტკიცე კედლებით.

ბოროტებას, აი, ეს ზღვევა მოჰყვა. აღმოსავლეთში ყველაფერი დატაცებულ იქმნა და განადგურებული. ნეტალიტ-ჰუნების, ანუ თურქების შემოტევის და მომძლავრებას, და რომელიც ნაწილების უზრუნველი ჯარისკაცების იძულებულ დახვესასა და შიშს მოჰყვა გამუდმებული იერიშები.

და იბერიის მდიდარი ქვეყანაც სრულიად განადგურდა. როგორც ვთქვით, იგი მანამდისაც უკვე დარბეული იყო. საფრთხე განიცადეს აგრეთვე იმ მხარეებმა. რომლებიც მას (ე. ი. იბერიას) აკრავდნენ; მესამოტამიამ და ხალდიამ, მელიტენემ და კოლონიამ და მდინარე ეფფრატის გაყოლებით მდებარე მხარეებმა...

ანისი დიდი და მჭიდროდ დასახლებული ქალაქია; ყოველი მხრივ შემოზღუდულია თხრილებით, არა ხელით ნაკეთები თხრილებით, არამედ ბუნებრივი ხევებით, რომელიც ძნელად მისასვლელია და ციცაბო კლდეებით შემოვლებული, აგრეთვე ღრმა და ძნელად გადასასვლელი მდინარით არის შემოსარტყლული იმ ნაწილში, სადაც არ მოიპოვება კლდეები და ხევებია და მოკლეა ის ადგილი, რომელიც და ესეც გამაგრებულია მაღალი

Ἐαυτὴν δὲ τῆς ἀοιδίμου λήξεως βασιλεὺς ὁ Μονομάχος ἀξιωμαχῶ πρότερον στρατιᾷ παραστήσασθαι. διαγωνισάμενος οὐκ ἠδυνήθη· συνήλικαις δὲ καὶ μεγίσταις ἐπαγγελίαις τὸν ἄρχοντα ταύτης καταστησάμενος εὐέλπιν, συνέπεισε μεταμίσθαι πρὸς τὰ ἡμέτερα καὶ τὴν πόλιν μίσθαι Ῥωμαίους. Καὶ ὁ μὲν μὴ διαψευσθεὶς τὰς ἐλπίδας ἐν εὐπαθείαις καὶ ἀβρότησι καὶ ἀντιδόσεσι κτήσεις καὶ ἀξιωματίων μεγίστων τὸν βίον εἴλεεν ἐπέραστον· ἡ δὲ πόλις, χῶραν τε πολλήν ἔχουσα καὶ πολίχνην ὑπ' αὐτήν, θουκιᾷ κατεκοσμήθη ἀρχῇ· πρὸς τοῖς Συριακοῖς τοῦ Τιβίου διακειμένη ὄρειος, καὶ ἦν ἡμῖν χαράκωμα μέγιστον καὶ ἀποτροπὴ τῶν ἐκείθεν εἰσβάλλειν μελλόντων βαρβάρων εἰς τὴν Ἰβηρικὴν.

Τὸ δὲ φειδῶλόν τοῦ κρατοῦντος καὶ ταύτης τοὺς Ῥωμαίους ἐπτέρησεν· ἐπεὶ γὰρ σιτηρέσιον καὶ ὁ ἐν ταύτῃ σατράπης ἐλάμβανε, προσελθὼν τις Ἀρμένιος Παγκράτιος οὕτω καλούμενος τῷ βασιλεῖ, συντίθεται τούτῳ καὶ ὑπισχνεῖται χωρὶς τινος ἀπολήψεως τὴν τοιαύτην ἀρχὴν μεταλθεῖν καὶ κρείττονως συντηρῆσαι τὸ ἄστυ, καὶ ὅση τούτῳ παραπέφυκε σύγκλησις (CB 79, 14 — 80. 16).

ეს ქალაქი ნეტარსენებულმა მეფემ მონომახოსმა ვერ შესძლო დაემორჩილებინა, თუმცა წინათ კარგი მებრძოლი ჯარით შეუტია: საზავო ხელშეკრულებით და უდიდესი დაპირებებით ამ ქალაქის არქონტი (მთავარი) დააიმედა და დაარწმუნა, რომ ჩვენს მხარეზე გადმოსულიყო და ქალაქიც რომაელებისათვის ჩაებარებინა. ესეც, იმედები რომ არ გაცრუებოდა, ტკბილ ცხოვრებას ეწეოდა ფუფუნებაში, განცხრომაში და მამულებისა და უდიდეს პატივთა დარიგებაში; ხოლო ქალაქი, რომელსაც დიდი ქვეყანა ებყრა და მისდამი დაქვემდებარებული დაბები, მიეკუთვნა დუკის სახელოს და მდებარეობდა დვინის სიროულ საზღვრებთან; და იგი ჩვენთვის იყო უდიდესი სიმავრე და იმ ბარბაროსთა შემოკავებული, რომლებიც იქიდან იბერიისაში შეჭრას აპირებენ.

თვითმპყრობელის დამზოგველობამ რომაელებს ესეც (ე. ი. იბერიის?) გამოაცალა; რამეთუ, როდესაც იქაურმა სატრაპმა სურსათი მიიღო, მოვიდა ერთი სომეხი ბავრაცი (ასე ეწოდებოდა მას) მეფესთან, შეუთანხმდა მას და შეპირდა, ყოველგვარი დაბრკოლების გარეშე, ამ სახელოს მოუპოვებდა და უკეთესად დაიცავდა ქალაქს, და რაც კი მას საერთო სამფლობელო მოეპოვებდა.

ანნა კომნენე

ანნა კომნენე (**Ἄννα Κομνηνή*) არის XII საუკუნის გამოჩენილი ისტორიკოსი, რომლის საისტორიო თხზულება («ალექსიადა») წარმოადგენს ძვირფას წყაროს ბიზანტიისა და მეზობელი ქვეყნების XI—XII საუკუნის ისტორიისათვის.

ანნა კომნენე იყო ალექსი I კომნენოსის ქალიშვილი; დაიბადა 1083 წელს¹. მან ბრწყინვალე განათლება მიიღო: გულმოდგინედ სწავლობდა ანტიკური პერიოდის პოეზიასა და პროზას, ისევე როგორც ისტორიასა და გეოგრაფიას. 1097 წელს ანნა მისთხოვდა ნიკიფორე ვრიენიოსს, აგრეთვე დიდად განათლებულსა და წარჩინებულ დიდებულს. ანნას და მისი ქმრის განათლების შესახებ, აი, რასა სწერს ისტორიკოსი იოანე ზონარა:

ნიკიფორე ვრიენიოსი, ანნას ჟმარი მისდევდა მეცნიერებას, მაგრამ მისი ცოლი არა თუ იმაზე არა ნაკლებ, არამედ უფრო მეტადაც. მან მეცნიერული აღზრდა მიიღო, ლაპარაკობდა წმინდა ატიკურ დიალექტზე, მისი გონება მოწყობილი იყო უმაღლესი იდეების ჭკრეტისათვის. ნიჭი ჰქონდა მეტად მახვილი, სიბეჯითე შეუწყვეტელი; უყვარდა წიგნები და სწავლული ადამიანები, რომლებთანაც გულისყურით საუბრობდა» (იხ. იოანე ზონარა, XVIII).

ანნა თვითონაც ამბობს თავისი განათლების შესახებ: «ჩემთვის უცხო არ იყო მეცნიერება, ღრმად მქონდა შესწავლილი ბერძნული ენა, დიდის მოსწრაფებით ვსწავლობდი რიტორიკას, წავიკითხე არისტოტელეს „ხელოვნებანი“, პლატონის „დიალოგები“ და გონება გავიწაფე მეცნიერებათა ოთხეულით»².

¹ ანნა კომნენეს ბიოგრაფიული ცნობებისთვის, რომლებიც უხვად მოიპოვება მის საისტორიო ნაშრომში, ვიყენებთ შემდეგ მიმოხილვებს: K. Krumbacher GBL² 274—279; G. Moravcsik, Byzantinoturcica I 219—223; Ш. Диль, Византийские портреты II, 29—58.

² იხ. Anna Comnena, შესავალი, თავი 1. «მეცნიერებათა ოთხეულით» იგულისხმება quadrivium: ასტროლოგია, გეომეტრია, არითმეტიკა და მუსიკა.

ანნას ქმარი ნიკიფორე ვრიენიოსი, ცნობილი სტრატეგოსის ნიკიფორე ვრიენიოსის შვილი, თვითონაც განთქმული იყო სამხედრო საქმის კარგი ცოდნით და მიიღო კესარობა და პანიპერსევასტოსობა. ალექსი I კომნენოსის გარდაცვალების (1118 წ.) შემდეგ ანნას იმედი ჰქონდა, რომ თავის ქმარს მოუპოვებდა სამეფო ტახტს, მაგრამ ეს იმედი არ გაუმართლდა (ტახტზე ავიდა ანნას უმცროსი ძმა, იოანე II კომნენოსი, 1118—1143 წ.წ.) და სასოწარკვეთილებაში ჩავარდნილი ანნა გაშორდა საერო წრეებს და დაბინავდა მისი დედის (ირინეს) მიერ დაარსებულ „მიმადლებულის“ (ἡς Κεχαρισμένης) მონასტერში¹.

1138 წელს გარდაიცვალა ანნას ქმარი ნიკიფორე ვრიენიოსი, რომელსაც ანნა პატივს სცემდა როგორც მწერალსა და ადამიანს, როგორც სახელმწიფოებრივ სარდალსა და ვაჟაკს. ანნა კომნენე თავის «ალექსიადაში» ასე ახასიათებს ნიკიფორეს:

«... (ნიკიფორე ვრიენიოსმა) განიზრახა გადადგომოდა მიხეილ (დუკას)². თუ როგორ გამოიქცა და ეს, ამაზე არ გვჭირდება ჩვენ ლაპარაკი, ვინაიდან კესარის (ნიკიფორე ვრიენიოსის) თხზულებაში ნაჩვენებია მიზეზი მისი გადადგომისა. როდესაც ის ქალაქ ღირახიუმიდან დაიძრა — როგორც ძირითადი საყრდენი ადგილიდან, ნიკიფორე ვრიენიოსი მივიდა და მთელი დასავლეთი დაიმორჩილა, და თუ შემდეგ როგორ მოხდა თვით მისი შეპყრობა, ამაზე საჭიროა მოკლედ მაინც ვიამბოთ. ხოლო ვისაც სურს დაწვრილებით იცოდეს ეს ამბავი, მიმართოს თვით კესარის თხზულებას.

ამისი სიტყვებით, ნიკიფორე ვრიენიოსი იყო შესანიშნავი მხედარი, წარმოშობით წარჩინებული გვარიდან იყო, გამოიჩინა მალაღობა ტანით და კეთილმეტყველი სახით, თანამოასაკეებს აღმატებოდა გონების გამჭრიახობით და კუნთების სიმკვრივით; ეს იყო მეფობის ღირსი კაცი და ჰქონდა სხვისი დარწმუნების ისეთი ნიჭი და პირველი შეხვედრისთანავე და დალაპარაკებისთანავე ისე ხიბლავდა ყველას, რომ საერთოდ ყველანი, სამხედროებიც და კერძო პირებიც მას პირველობას აკუთვნებდნენ და თვლიდნენ იმის ღირსად, რომ მთელი აღმოსავლეთისა და დასავლეთის მბრძანებელი ყოფილიყო. და, მართლაც, რომელ ქალაქშიც კი არ მივიდოდა ის, ყველანი გაშლილი ხელებით ხვდებოდნენ მას და ერთი ქალაქიდან მეორე ქალაქისაკენ აცილებდნენ ტაშისკვრით.

¹ ღვთისმშობლის სახელობის მონასტერია.

² მიხეილ VII დუკა პარაპინაკი, ბიზ. კეისარი 1071—1078 წლებში.

ამ გარემოებამ შეაშფოთა ბოტანიკე... მან გადაწყვიტა ვრიენიოსის წინააღმდეგ გაეგზავნა ხელზე მყოფ ჯარით მამა-ჩემი, ალექსი კომნენოსი, რომელიც სხოლათა დომესტიკოსის (δομέστικος τῆς σχολῆς) პატივში იყო ახლახან აღზევებული»¹ (Anna Comnena, I, 4).

ანნა კომნენე სხვა ადგილასაც ეხება ნიკიფორე ვრიენიოსს.

ნიკიფორე დასნეულდა, «მძიმე ტკივილებისაგან მას მუცელი გაებერა. ასეთი მძიმე სენით დაავადდა, მაგრამ მაინც დააპირა ეამბნა — თუ რა შეემთხვა, მაგრამ ტკივილებმა შეუშალეს ხელი, ნაწილობრივ კი მე არ მივეცი ამის ნება, რათა თხრობისაგან ჭრილობა არ განახლებოდა» (Anna Comnena, Praefatio, § 3; A. Reifferscheid I, 6—7).

«იმ დროს რომ ვიგონებ, ვგრძნობ, რომ სულს ღრუბელი ეხვევა გარს და თვალები ცრემლებით მევსება. ოჰ! რა ძვირფასი მრჩეველი დაჰკარგა რომაელთა სახელმწიფომ! როგორი გამოცდილება ჰქონდა მას შეძენილი და როგორი ნაყოფიერი იყო საქმეებში! რა განსწავლული იყო მეცნიერებაში და რა გამობრძმედილი იყო სხვადასხვანაირ სიბრძნეში — ვგულისხმობ როგორც საგარეო, ისე საშინაო (სარწმუნოებრივ) საქმეებს! რა სილაზათე უვლიდა მთელი სხეულის ნაკვთებში! მისი ტანადობა, როგორც ზოგიერთები ფიქრობდნენ, იყო არა თუ მეფური, არამედ უფრო უკეთესი — ღვთაებრივი» (Anna Comnena, Praefatio, § 4; A. Reifferscheid I, 7).

ანნა კომნენეს კალამს ეკუთვნის 15 წიგნისაგან შემდგარი საისტორიო თხზულება «ალექსიად», რომელიც წარმოადგენს ავტორის მამის, ალექსი I კომნენოსის, მეფობის ისტორიას და მოიცავს 1069 — 1118 წლების ამბებს. და, ამგვარად, იგი არის ნიკიფორე ვრიენიოსის „ისტორიის“ გაგრძელება. ალექსიადის წყაროებია თვით ავტორის მიერ ნახული და გაგონილი, მისი მამის ნაამბობი, წერილები და სიგელ-გუჯრები და თვით თანამედროვე სარდლებისა და დიდებულ-მოხელეთა წრეში შეკრებილი ცნობები. გარდა ამისა ანნა კომნენე იყენებს ნიკიფორე ვრიენიოსის, სკილიცეს გამგრძელებლის, მიხეილ ატალიატეს და მიქელ პსელოსის საისტორიო ნაშრომებს.

¹ «სხოლათა დომესტიკოსი» — მეფის არმიის მთავარსარდალი.

ანნა კომნენე ლიტერატურული და ფილოსოფიური რენესანსის ხანაში მოღვაწეობდა. ამ ხანას ახასიათებს ბიზანტიაში არქაიზაციის ტენდენციები, ანტიკურობისადმი მიბაძვა. ანნა კომნენეს «ალექსიადის» შესახებ ჩვენ ვწერდით: „ანტიკური ხანის ისტორიკოსებისადმი მიბაძვა აღწევს მის «ალექსიადაში»... უმაღლეს წერტილს. თუ წინათაც, მაგალითად, VI საუკუნეში, პროკოპი კესარიელი და მისი გამგრძელებლები ჰბაძავდნენ თუკიდიდეს, ეს მიბაძვა უფრო გარეგნული ხასიათისა იყო (სიტყვებისა და წინადადებების სესხება), ახლა კი ანნა კომნენესთვის თუკიდიდე არის ნიშნად ისტორიოგრაფიული სტილისა, ისტორიულ პროცესთა გაგებისა და ბერძნული ეროვნული ინტერესების შეცნობისა. ატიციზმი—ანნა კომნენეს იდეალია“¹.

ქვემოთ მოყვანილი მასალების დამზადების დროს ვსარგებლობდით შემდეგი გამოცემებითა და თარგმანებით:

*Annae Comnenae Alexiadis libri XV. Vol. I edidit Ludovicus Schopenus. Bonnae 1839; Vol. II ed. A. Reifferscheid. Bonnae 1888 (CB)*².

Annae Comnenae Porphyrogenitae Alexias. Ex recensione Augusti Reifferscheidii. I—II. Lipsiae 1884.

*Anne Comnène, Alexiade (règne de l'empereur Alexis I Comnène 1081—1118), texte établi et traduit par B. Leib. I—III Paris 1937—1945*³.

The Alexiad of the Princess Anna Comnena. Translated by El. A. S. Dawes. London 1928.

Сокращенное сказание о делах господина царя Алексея Комнина, составленное с Божиею помощью дочерию его госпожею Анною, Порфирородною царевною, которая сама себя

¹ იხ. ჩვენი „ბიზანტიური ლიტერატურის ისტორია“, თბ. 1963, გვ. 273.

² ამ გამოცემას დართული აქვს: 1) პარალელური ადგილები ლათინური „ქრონიკებიდან“, 2) ახალი თარგმანი ლათინურ ენაზე; 3) Possin-ის მიერ შედგენილი ლექსიკონი; 4) Du Cange-ის კომენტარები, 5) ინდექსები (საძიებლები ისტორიული და ენობრივი, *index graecitatis*), 5) ანდაზების (*Proverbia*) ნუსხა და ნუმისმატიკური ტაბულები.

³ ტექსტი ამოწერილი გვექონდა Reifferscheid-ის გამოცემის მიხედვით. ხოლო Leib-ის გამოცემას შევუდარეთ შემდეგ, როდესაც ამ გამოცემამ (უკეთ, ამ გამოცემის მიკროფილმმა) ჩვენამდე მოაღწია.

называла Алексеевною. Перевод под ред. Карпова. СПб 1859 (გადათარგმნილია „ალექსიადის“ მხოლოდ 9 წიგნი).

Анна Комнена. Алексиада. Вступительная статья, перевод, комментарий Я. Н. Любарского. Москва 1965¹.

მარიამი შვირთო ნიკიფორე ბოტანიატე

I, 4. Ἐντεῦθεν πάλιν ἐπὶ τὴν ἑσπέραν πέμπεται παρὰ Νικηφόρου τοῦ αὐτοκράτορος ἡδὴ τὰ Ῥωμαίων σκηπτρα κατεσχηκότος κατὰ Νικηφόρου τοῦ Βρυεννίου τὴν δύσιν ἔλθῃ κλονοῦντος, καὶ τὸ διᾶδημα ἑαυτῷ περιθειμένου καὶ βασιλέα Ῥωμαίων ἀνακηρύττοντος. Ἄρτι γὰρ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Δούκα τοῦ θρόνου καθαιρεθέντος καὶ ἀντικαιρίας τε καὶ χλαμύδος² τὸν ποδῆρη καὶ τὴν ἐπωμίδα τὴν ἀρχιερατικὴν ἐνθεδύμενου ὁ Βοτανειάτης ἐπὶ τοῦ βασιλείου θρόνου καθίσας καὶ τὴν βασιλίδα Μαρίαν, ὡς προϊῶν ὁ λόγος σαφέστερον παραστήσειε, μνηστευσάμενος τὰ τῆς βασιλείας διέθιψε πράγματα. Ἄλλ' ὁ Νικηφόρος Βρυέννιος τὴν δουκικὴν περιεζωσμένος ἀρχὴν Δυρραχίου ἐπὶ τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ καὶ πρὸ τοῦ βασιλεῦσαι τὸν Νικηφόρον βασιλεῖαν τε ἤρξατο καὶ ἀποστασίαν κατὰ τοῦ Μιχαὴλ ἐμελέτησε (Anna Comnena, ed. A. Reifferscheid, I, 16—17).

თვითმპყრობელმა ნიკიფორემ, რომელსაც უკვე ეყრა რომის სახელმწიფოს სკიპტრა, ალექსი გაგზავნა დასავლეთში ნიკიფორე ვრიენიოსის წინააღმდეგ, რომელსაც მთელი დასავლეთი აეთვორიანებინა, თავზე გვირგვინი დაუდგამს და რომაელთა მეფედ გამოცხადებინა თავი. რომელსაც მიხეილ ღუკა ტახტიდან გადააყენეს და, ნაცვლად სამეფო გვირგვინისა და ძოწეულისა, პოდირი და არქიეპისკოპოსის სამხრე ჩაიცვა, სამეფოს საქმეებს მართვას შეუდგა სამეფო ტახტზე ასული ბოტანიატე, რომელმაც შვირთო, როგორც ამაზე ქვემოთ იქნება უფრო ნათლად ნათქვამი, დედოფალი მარიამი. ამა სობაში ნიკიფორე ვრიენიოსმა, რომელიც მიხეილ მეფემ აღაზევა დირახიუმის ღუკად, მეფობა მოიწადინა ჯერ კიდევ ნიკიფორეს გამეფებამდე, და განიზრახა გადადგომოდა მიხეილს.

¹ თარგმანები ახლავს აგრეთვე ბონნის გამოცემას (CB) ლათინურად, და Leib-ის გამოცემას ფრანგულად.

² χλαμύδος V, στέμματος F.

მიხეილ დუკა და მისი შვილი კონსტანტინე

I, 10. Ἡ δὲ Ῥωμαίων ἐχθρὸν τηλικούτον ἐφ' ἑαυτῆς εἰλκυσε πρόφασι· ὁ δὲ μακρὰ τῶν ἀπ' ἐκείνου πολέμων [τοῖς πρὸς ἡμᾶς] κῆδος ἑτερόφυλόν τε καὶ βάρβαρον καὶ τοῖς πρὸς ἡμᾶς ἀπροσάρμοστον, μάλλον δὲ ἀπροσεξία τοῦ τότε κρατοῦντος Μιχαήλ τοῦ τὰς τοῦ γένους σειρᾶς πρὸς τοὺς Δούκας ἀνάπτοντος. Εἰ δὲ καὶ καθ' ἑαυτοῦ τινὸς τῶν καθ' αἰμά μοι προσηκότων (καὶ γὰρ καὶ μοὶ τὰ πρὸς μητρὸς ἐκείθεν καταρρεῖ), νεμεσάτω μηδεὶς τὴν τε γὰρ ἀλήθειαν ἐξ ἀπάντων προειλόμην ξυγγράφειν καὶ ὅσον ἐπὶ τούτῳ τὰς ἐξ ἀπάντων μέμψεις ἀνεστειλάμην. Ἐκείνος γὰρ ὁ εἰρημένος αὐτοκράτωρ ὁ Δούκας Μιχαήλ τὴν τοῦ βαρβάρου τούτου φυγᾶ τέρῃ εἰς τὸν ἑαυτοῦ σὺν καταγγυήσατο Κωνσταντῖνον, κἀνεῦθεν ἀνεργάγη τὰ τῶν πολεμίων. Καὶ περὶ μὲν τοῦ σφέος τοῦ βασιλέως τουτουὶ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ περὶ αὐτὸν γαμικὸς συναλλάγματος καὶ ὄλως τοῦ βαρβαρικὸς κῆρδους καὶ ὄη καὶ ὄπας εἶχε κάλλους τε καὶ μεγέθους ὁ ἀγῆρ καὶ ὁ ποῖος ἦν τὴν φύσιν

რომეელთა სახელმწიფომ თვითონ თავის თავს მოუთრია ასეთი მტერი¹ და მისცა მას საბაზი ომისათვის ჩვენს წინააღმდეგ იმიოთ, რომ უცხოტომური და ბარბაროსული და ჩვენთვის სრულიად შეუფერებელი დანათესავება განიზრახა, უფრო კი ამაში დამნაშავეა დაუდევრობა მაშინდელი მეფისა, რომელიც დუკებს უკავშირდებოდა თავისი გვარის ნათესაობის გზებით. თუ მე გავკიცხავ ვინმეს ჩემი სისხლის ნათესავებიდან (მეც ხომ დედის მხრით² იმავე გვარს ვეკუთვნი), ნურავინ გამიჯავრდება: მე ხომ ყველაფერზე უფრო უმჯობესად ჩავთვალე სიმართლე ვწერო, ხოლო რაც ამას ეხება, მე გამოვხატავ ყველას მხრით გაკიცხვას მის მიმართ. იმ ზემოხსენებულმა თვითმპყრობელმა მიხეილ დუკამ ამ ბარბაროსის ქალიშვილი დანიშნა თავის ვაჟზე, კონსტანტინეზე³, და აქედან წარმოსდგა ომის ამბები. ამ მეფის ძის კონსტანტინეს და მის გარშემო დადებულ საქორწინო შეთანხმების შესახებ და საერთოდ განზრახული ბარბაროსული ქორწინ-

¹ იგულისხმება რობერტ გვისკარი.

² ანნა კომნენეს დედა, ირინე, კესარი იოანე დუკას ვაჟის, ანდრონიკეს, ასულია.

³ ლაპარაკია კონსტანტინე პორფიროგენიტზე, რომელიც იყო შვილი კესარ მიხეილ VII დუკა პარაპინაკისა და მარიამ მართა-ყოფილისა (ბაგრატ IV-ის ქალიშვილისა). კონსტანტინე დაიბადა 1074 წელს; ის ჯერ კიდევ ბავშვი იყო, როდესაც დანიშნეს ელენეზე, რობერტის ქალიშვილზე.

καὶ ποδαπός, κατὰ καιρὸν ἐροῦ-
μεν, ἐπειδὴν ἀπολοφουροίμην καὶ
τὰς ἐμὰς συμφορὰς μικρὸν μετὰ
τὴν τοῦ κήδους τούτου διήγησιν
καὶ τὴν ἤτταν τῆς βαρβαρικῆς
ἀπάσης δυνάμεως καὶ τὴν ἀπώ-
λειαν τῶν Νορμανόθεν τυράννων,
οὐς ἐξ ἀλογίας κατὰ τῆς τῶν
Ῥωμαίων ἐθρέφατο (Anna Com-
penna I, 10; ed. Reifferscheid
I, 35, 5—26).
დგგ, რომლებიც თავისი უკუხურობით მოაქცია მიხეილმა რომაელ-
თა¹ სახელმწიფოს წინააღმდეგ.

I, 12. Ἄει δὲ τι ὁ Ῥομπέρ-
τος οὗτος ἐπινοῶν τυραννικώτε-
ρον καὶ φανταζόμενος τὴν βασι-
λείαν Ῥωμαίων προφάσεως, ὡς
ἔφην, τῆς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα
Μιχαὴλ συμπενθερίας ἐπιδραξά-
μενος τὸν πρὸς Ῥωμαίους ἀνε-
ρίπιζε πόλεμον. *Ἐφθίμεν γὰρ
εἰρηκότες, ὅτι Μιχαὴλ ὁ αὐτο-
κράτωρ οὐκ οἶδ' ὅπως τὴν τοῦ
τυράννου τούτου θυγατέρα (Ἐλέ-
νη δὲ αὐτῆ προσηγορεύετο) τῷ
σὺν Κωνσταντίνῳ κατηγγύησατο.

Πάλιν δὲ μεμνημένη τοῦ νεα-
νίσκου τούτου παθαινομαι τὴν τε
ψυχὴν καὶ τοὺς λογισμοὺς συγ-
χέομαι ἀνακόπτομαι δὲ τὴν ἀμφὶ
τοῦτον διήγησιν φυλάττουσα πάν-
τα καιρῷ τῷ προσήκοντι. Τοῦτο
δὲ μόνον οὐχ ὑπομένω μὴ λέγειν,
ἀλλ' ἔξω τοῦ καιροῦ λέγοιμι, ὡς

ნების შესახებ და იმის შესახებ,
თუ როგორი სილამაზისა და ტა-
ნადობისა იყო ეს კაცი და თუ
როგორი ბუნებისა იყო ან სა-
დაური იყო, — თავის დროზე გი-
ამბობთ, როდესაც დავიტირებ
ჩემს საკუთარ ბედს ამ ქორწი-
ნების შესახებ თხრობის შემდეგ,
მთელი ბარბაროსული ჯარის და-
მარცხებისა და იმ ნორმანიელი
ტირანების შესახებ თხრობის შემ-

აი, ეს რომერტი მუდამ ფიქ-
რობდა უფრო მეტი ძალაუფლე-
ბა ჰქონოდა და ოცნებობდა რო-
მაელთა ტახტი მიეღო, და, რო-
გორც ვთქვი, თვითმპყრობელ
მიხეილთან მძახლობას იმიზეზებ-
და და რომაელთა წინააღმდეგ
გააჩაღა ომი. ჩვენ ხომ უკვე წი-
ნათაც ვთქვი, რომ თვითმპყრო-
ბელმა მიხეილმა, — არ ვიცი რა-
ტომ — ამ ტირანის (რომერტის)
ქალიშვილი (ამას ელენე უწო-
დეს)² თავის ვაჟზე კონსტანტი-
ნეზე, დანიშნა.

კვლავ რომ ვიგონებ ამ ყმაწ-
ვილს, სული მემდულრება და
აზრები მერევა; ვწყვეტ, ამიტომ,
მის გარშემო თხრობას და ხელ-
საყრელი დროისათვის შევინახავ
ყველაფერს. მარტო ეს არ შემი-
ძლია არ ვთქვა, თუნდაც დროის
შეუფერებლად გამომივიდეს ნა-

¹ იხ. აქვე ქვემოთ I, 12; III, 1 და სხვაგანაც.

² ელენე უწოდეს — ე. ი. მას სხვა სახელი რქმევია.

ἀγαλμα φύσεως ἦν ὁ νεανίας ἐκείνος καὶ θεοῦ χειρῶν, ὡς οὕτως εἶπεν, φιλοτίμημα. Εἰ γὰρ καὶ μόνον ἐθεάσατό τις αὐτόν, εἶπεν ἂν ὡς τοῦ παρ' Ἑλλησι μυθεομένου χρυσοῦ γένους ἀπορροή· οὕτως ἀμήχανον εἶχε τὸ κάλλος. Ἐγὼ δὲ μετὰ τοσοῦτους ἐνιαυτούς μεμνημένη τοῦ νεανίου τούτου θακρῶν ἐμπίπλαμαι· ἐπέχω δὲ ἕως τὸ θάκρυσον καὶ ταμειῶν πρὸς τοὺς ἐπικαίρους τῶν τόπων, ἵνα μὴ τὰς μοναδίας¹ τῶν ἐμῶν ἀναμυγνῶσα ταῖς ἱστορικαῖς διηγήσεσι τὴν ἱστορίαν συγχέουμι.

მოთხრობებში, თვით ისტორიაში

Οὗτος γὰρ ὁ νεανίσκος, περιὸν κἀνταυθα καὶ ἀλλαχόσε εἰρήκειμεν, προχρόνιος πρὸ ἡμῶν καὶ πρὶν ἡμεῖς τὸν ἥλιον ἴδοιμεν, μνηστῆρ ἐγεγόνει τῆς τοῦ Ῥομπέρτου Ἑλένης καθαρὸς καὶ ἀμόλυντος, καὶ τὰ ἔγγραφα συναλλάγματα ἐπ' αὐτῆ ἔγεγράφεισαν κἀν ἀτέλεστα καὶ ἐν ἐπαγγελίαις μόνον, ἀτελοὺς τὴν ἡλικίαν ὄντος τοῦ νεανίσκου· διεσπάσθη δὲ ἄμα τῷ τῆς βασιλείας ἐπιβῆναι τὸν βασιλέα Νικηφόρον τὸν Βοτανειάτην. Ἄλλ' ἐξेत्रαπόμεν τοῦ λόγου, ἐπανελέσο-

თქვამი: როგორც ბუნების ძეგლი ისეთი იყო ის ყმაწვილი (კონსტანტინე) და ღვთის ნახელარი საჩუქარი, თუ შეიძლება ასე ითქვას; თუ კი ვინმეს დაუნახავს მაინც, იტყოდა, რომ ეს ოქროს მოღვმის ნაშიერი არისო, როგორც ეს ელინურ მითებშია მოთხრობილი; ასეთი უბადლო სილამაზისა იყო. ამდენი წლის შემდეგაც რომ ვიგონებ იმ ყმაწვილს, ცრემლებით ვივსები: მაგრამ ვიკავებ ცრემლებს და ხელსაყრელ შემთხვევებისთვის შევიხახავ, რათა, ჩემი პირადი ჰანგების¹ შერევით საისტორიო არ შევიტანო არევ-ღარევა.

ეს ყმაწვილი, რომლის შესახებ აქაც და სხვაგანაც გვითქვამს, ჩვენზე ადრე გაჩნდა (დაიბადა) და, სანამ ჩვენ მზეს ვიხილავდით, საქმრო გახდა რობერტის ქალიშვილის ელენესი, ყმაწვილი სუფთა და უმწიკვლო; წერილობითი შეთანხმებაც დაწერილა მაშინვე, თუმცა უშედეგოდ და მხოლოდ დაპირებებით; ყმაწვილი არც კი იყო სრულწლოვანი; ეს ხელშეკრულება დარღვეულ იქმნა, როგორც კი სამეფო ტახტზე ავიდა მეფე ნიკიფორე ბოტანიატე. მაგრამ მე სიტყვას

¹ მონადია — პიროვნული მღერა ან გალობა, აქ იგულისხმება „პირადი გოდება“, ვ. ი. უკვე გარდაცვლილი კონსტანტინეს გამო; ანნა კომნენე კონსტანტინეზე იყო დანიშნული, მაგრამ კონსტანტინე გარდაიცვალა ჯერ კიდევ მაშინ. როდესაც ანნა სრულწლოვანიც არ იყო (დაახლოვებით 1091 წლის მომდევნო ხანებში).

μαι δ' ἀμφις ἀφ' ὄσπερ ἐξετρα-
πόμην.

Ὁ γάρ τοι Ῥομπέρτος ἐκεῖ-
νος ἐξ ἀφανοῦς πάνυ τύχης περι-
φανῆς γεγονῶς καὶ πολλὴν δύνα-
μιν ἀθροίσας περὶ αὐτὸν ἐπεβά-
λετο καὶ Ῥωμαίων αὐτοκράτωρ
γενέσθαι καὶ προφάσεις εὐλόγους
δῆθεν ἐπλάττετο τῆς πρὸς Ῥω-
μαίους δυσμενείας καὶ τῶν πολέ-
μων. Διττὸς δὲ ἐντεῦθεν φέρεται
λόγος. Ὁ μὲν γὰρ φημίζεται τε
καὶ διαρρεῖ καὶ μέχρι τῆς ἡμε-
τέρας ἀκοῆς ἔφθασεν, ὅτι τις
μοναχὸς Ραίικτωρ ὀνομαζόμενος
ὑπεκρίθη τὸν βασιλέα Μιχαήλ
καὶ πρὸς τὸν Ῥομπέρτον τοῦτον
καὶ συμπένθερον αὐτομολήσας
τὰς οἰκείας συμφορὰς ὠλοφύρετο.
თავის მძახლთან და შესივლა მას

Ὅτος (ესე იგი Μιχαήλ) γὰρ
μετὰ τὸν Διογένην τῶν σκήπτρων
Ῥωμαίων ἐπειλημμένος καὶ βρα-
χύν τινα χρόνον διαπρέφας τὴν
βασιλείαν παρελύθη μὲν τῆς ἀρ-
χῆς ὑπὸ τοῦ Βοτανειάτου ἐπανα-
στάντος αὐτῷ, τὸν δὲ τῶν μονα-
χῶν ὑπέδω βίον, μετὰ δὲ ταῦτα
τὸν ἀρχιερατικὸν ποδῆρη καὶ τὴν
κίθαριν ἠμφίεσατο, εἰ βούλει δέ,
καὶ τὴν ἐπωμίδα. Τοῦτο δὲ συνε-
βούλευσεν ὁ καῖσαρ Ἰωάννης, ὁ
πρὸς πατρὸς αὐτῷ θεῖος, τὸ κοῦ-
φον εἰδῶς τοῦ τηγιαῦτα κρα-
τοῦντος καὶ μὴ τι πάθιο δεινό-
τερον δεδιῶς.

გადავუხვიე, უნდა დავუბრუნდე
კვლავ იმ ადგილს, საიდანაც გა-
დავუხვიე.

ის რომერტი უჩინარი კაცი-
დან, სრულიად შემთხვევით, სა-
ხელგანთქმულ კაცად იქცა, დიდ-
ძალი ჯარი შემოიკრიბა თავის
გარშემო და იმას მისდევდა, რომ
რომაელთა თვითმპყრობელი გა-
მხდარიყო, და, როგორც ჩანს,
რომაელთა წინააღმდეგ მტრო-
ბისა და ომის გასაჩაღებლად სა-
პატიო საბაბის მომიზეზებდას აპი-
რებდა. ორგვარად ხსნიან ამას.
ერთნი ამბობენ (და ეს გავრცე-
ლებულია და ჩემს ყურამდეც
მოაღწია), რომ ერთი მონაზონი,
სახელად რექტორი, თავისთავს
მიხეილ მეფედ აცხადებდა და ამ
რომერტთან მივიდა როგორც
საკუთარ უბედურებათა შესახებ.

მიხეილი ხომ რომაელთა სა-
ხელმწიფოს ტახტზე ავიდა დიო-
გენეს შემდეგ, მაგრამ დიდ ხანს
არ უმეფია: იგი ტახტიდან ჩამო-
ავლო მის წინააღმდეგ აჯანყე-
ბულმა ბოტანიატემ, რის შემდე-
გაც ბერად აღიკვეცა, ხოლო
მერე არქიელის პოდრიცი ჩაიცი-
ვა, გვირგვინიც დაიხურა და,
თუ გინდა, სამხრეც. ეს ვადა-
აწყვეტიდა მას იოანე კესარმა,
ბიძამ, მამის ძმამ, რომელმაც
კარგად იცოდა მაშინდელი მმარ-
თველის სიმჩატე და ეშინოდა—
უარესი არაფერი შემთხვევს ჩემს
ძმისწულსო.

Τούτον ὑπεκρίθη ὁ εἰρημένος μοναχὸς ἐκείνος Ῥαΐκτωρ ἢ καὶ ὡς οὕτως εἰπεῖν ῥέκτης τῶν ἀπανταχοῦ τολμηρότατος. Πρόσεισί τε τῷ Ῥομπέρτῳ ὡς δῆθεν συμπαθητέρῳ καὶ τὰ τῆς ἀδικίας ἐκτραγωθεῖ, ὡς καθαιρεθείη μὲν τῶν βασιλικῶν θρόνων καὶ εἰς ἕπερ σχῆμα τοῦτον ὁρώη περιελθεῖν. Καὶ διὰ τούτων πάντων εἰς ἄμυναν ἐξεκαλείτο τὸν βάρβαρον. Τὴν γὰρ καλὴν φησι μείρακα τὴν αὐτοῦ νύμφην Ἑλένην ἀπερίστατον καταλείψαι καὶ χήραν ἀντικρυς τοῦ νυμφίου. Τὸν γὰρ εἶδὼν Κωνσταντῖνον καὶ τὴν βασιλίδαν Μάριαν προσρῦναι τῷ Βοτανειάτῃ καὶ ἄκοντας διὰ τὴν τυραννίδα ἐβόα. Ταῦτα λέγων παρῶξυνέ τε τὸν θυμὸν τοῦ βαιρβάρου καὶ πρὸς πόλεμον κατὰ Ῥωμαίων ἐξέπλιξε.

ვისი ნების წინააღმდეგ, ქედი მოიხარეს ბოტანიატეს ტირანობის წინაშე. ასე ეუბნებოდა ის რომბერტს, რომლის რისხვა გამოიწვია და რომელიც წააქეზა რომაელთა

Τοιοῦτος μὲν λόγος διαρρεῖ μου τὰς ἀκοάς, καὶ οὐκ ἔχω γε διὰ θαύματος, εἰ τινες ἀδοξότατοί τινες τοὺς ἐπὶ δόξης καὶ γένους εὐγενοῦς ὑποκρίνονται. Ἔτερος δὲ με περιβομβεῖ πιθωνώτερος λόγος ἐτέρωθεν φημιζόμενος, ὡς οὔτε μοναχὸς τις τὸν βασιλέα Μιχαὴλ ὑπεκρίνατο οὔτε τοιοῦτόν τι τὸν Ῥομπέρτον πρὸς τὸν κατὰ Ῥωμαίων ἐκίνησε πόλεμον, ἀλλ' αὐτὸς ὁ βάρβαρος πολυτραπώτατος ὢν τὰ τοιαῦτα

და იმ ზემოხსენებულმა ბერმა რექტორმა, უკეთ რომ ვთქვათ Ῥέκტას-მა, ე. ი. აჯანყებათა უსაზიზღრესმა მოთავემ, სწორედ ამ მიხეილის სახე მიიღო მოჩვენებით და გამოცხადდა რომბერტთან როგორც ვითომცდა თავის მძახალთან, შესჩივლა მას ამდენი უსამართლობა მომაცუნესო, ე. ი. სამეფო ტახტი წაართვეს და უნდა ჩამდგარიყო ისეთ მდგომარეობაში, რომელშიც ამჟამად ხელდავს მას რომბერტი. და ამიტომ სთხოვს ბარბაროსს დახმარებას. აი, ეუბნება, შენი ლამაზი ასულიც, ელენე, ჩემი ვაჟის საცოლლე, რჩება უმწეო მდგომარეობაში, თითქმის ქვრივად საქმროს უმიხილდ. აი, ჩემი ვაჟი კონსტანტინეც და დედოფალი მარიამიც — ყვირის ის — იმით ვაღარჩნენ, რომ, თავისი ამბავი მოვიდა ჩემ ყურამდე, და მე არ მიმაჩნია საკვირველებად, რომ ზოგიერთი მღაბიო პირი წარჩინებული და დიდგვარიანი კაცის სახეს ლეღულობს. მაგრამ ჩემამდე მოაღწია მეორე, უფრო სარწმუნო ხმამ, სახელდობრ, რომ არავითარი ბერი არ მოსულა მიხეილ მეფის სახით და ამას არ წაუქეზებია რომბერტი რომაელთა წინააღმდეგ საომრად; ყველაფერი ეს ვაიძვერა ბარბაროსმა მოაწყო.

ასეთი ამბავი მოვიდა ჩემ ყურამდე, და მე არ მიმაჩნია საკვირველებად, რომ ზოგიერთი მღაბიო პირი წარჩინებული და დიდგვარიანი კაცის სახეს ლეღულობს. მაგრამ ჩემამდე მოაღწია მეორე, უფრო სარწმუნო ხმამ, სახელდობრ, რომ არავითარი ბერი არ მოსულა მიხეილ მეფის სახით და ამას არ წაუქეზებია რომბერტი რომაელთა წინააღმდეგ საომრად; ყველაფერი ეს ვაიძვერა ბარბაროსმა მოაწყო.

ῥαδίως ἐπλάττετο. Ἐχει γὰρ ὧδε τὰ ἐφεξῆς. Αὐτὸς μὲν, ὡς φασιν, ὁ Ῥομπέρτος ῥადιουργότατος ὢν καὶ τὴν κατὰ Ῥωμαίων ὀδύων μάχην καὶ πρὸ πολλοῦ πρὸς τὸν πόλεμον παρασκευαζόμενος ἐκωλύετο... Ἐντεῦθεν τὰ πάντα ὁραματουργεῖ καὶ σκηνὴν περιτίθεισιν, ὡς ὁ βασιλεὺς εἶη **Μιχαὴλ ὁ μοναχὸς ἐκείνος**, ὡς καθαιρεθείη τῶν θρόνων, ὡς τὴν **γυναῖκα** καὶ τὸν **παῖδα** καὶ **τᾶλλα πάντα** πρὸς τοῦ **Βοτανειάτου** τυράννου ἀφαιρεθείη, καὶ ὡς τοῦτον ἀδίκως καὶ παρὰ πάντα δίκαιον λόγον ἀντὶ τῆς ταινίας τε καὶ τοῦ διαδήματος τὸ μοναχικὸν περιέθεντο σχῆμα (Anna Comnena, ed. Reifferscheid, I, p. 40, 26—42, 30; 43, 22—27).

ამბობენ, საქმე ასე იყო: ეს უდიდესი გაიძვერა რომერტი, რომეელთა წინააღმდეგ ომს რომ აპირებდა, დიდი ხნით ადრე შეუდგა სამზადისს, თუმცა მას წინააღმდეგობას უწყვედა... და გაითამაშა ეს დრამა როგორც სცენაზე, ე. ი. რომ ვითომ ის ბერი იყო მეფე მიხეილი, რომ ის ტახტიდან ჩამოაგდეს, რომ ტირანმა ბოტანიატემ **წაართვა მას ცოლი (მარიაში)**, ვაჟი და სხვა ყველაფერი, რომ უსამართლოდ და წინააღმდეგ ყოველივე უფლებიანა აიძულა სამეფო სამკაულები და გვირგვინი გაეცვალა ბერის ანაფორაზე.

მარიამის ვაჟი კონსტანტინე ალექსი კომნენოსის თანაკვისარია

I, 15. Καὶ ἅμα δόποταν κατὰ τὴν Σάλερνον ἦν, πρέσβυν ἐξασπαστέλλει τινὰ τῶν ἀμφ' αὐτὸν μεγαστάνων Ῥαοὺλ ἐπονομαζόμενον πρὸς τὸν βασιλέα Βοτανειάτην ἤδη μετὰ τὸν αὐτοκράτορα Δούκαν τῶν σκήπτρων ἐπειλημμένον· ἐκαρადόκει καὶ τούτου τὰς ἀποκρίσεις. Αὐτῷ τε γὰρ ἐπέπομφει μέμψεις τινὰς καὶ προφάσεις δῆθεν ἐβλόγους τοῦ προκειμένου πολέμου, ὅτι τὴν θυγάτέρα μνηστευθεῖσαν τῷ βασιλεὶ **Κωνσταντίνῳ**, ὡς ὁ λόγος φθάσας ἐδήλωσε, τὴν μὲν ἀπέξευξε τοῦ νυμφίου, τὸν δὲ

როდესაც ის (ე. ი. რომერტი) სალერნოში იყო, ერთი თავისი დიდებულითაგანი, სახელად რაული, ელჩად გაგზავნა მეფე ბოტანიატესთან, რომელსაც უკვე თვითმპყრობელ მიხეილ დუკას შემდეგ ხელში ჩაეგდო სამეფო ტახტი. რომერტი მოუთმენლად ელოდა მის პასუხს. ბოტანიატესთვის მას ზოგიერთი საყვედურები შეეთვალა და მოსალოდნელი ომის თითქოს საპატიო საბაბს უყენებდა, რომ, მაგალითად, მან (ბოტანიატემ) რომერტის ქალიშვილი, რომელიც დანიშნული იყო კონსტანტინე მეფე-

τὴν βασιλείαν παρείλετο, καὶ ὡς ἡδικηκόςτος πρὸς ἄμυναν αὐτὸς εὐτρεπίζοιτο.

სამეფო ტახტი წაართვა; ამიტომ ის, როგორც უსამართლოდ მოპყრობილი, თავდაცვისათვის ემზადებოდა.

Τῷ δὲ τηλικαῦτα μεγάλῳ δο-
μεστικῶ καὶ ἐξάρχῳ τῶν δυτικῶν στρατευμάτων (οὗτος δ' ἦν ὁ ἐμὸς πατήρ Ἀλέξιος) δῶρά τέ τινα ἐπεπόμφει καὶ γράμματα φιλίαν ἐπαγγελλόμενα. Ταῦτα παραδοχῶν ἠτρέμει τῷ Βρεντησίῳ. Ἐπεὶ δὲ μήπω τῶν στρατευμάτων συλλεγέντων ἀπάντων καὶ τῶν νηῶν ἀπασθεισῶν τῶν πλειόνων εἰς θάλασσαν ἦκε Βυζαντόθεν ὁ Ῥαοὺλ καὶ μηδεμίαν ἀπόκρισιν πρὸς τὰ μεμηγυμένα ἐπενεγκῶν εἰς θυμὸν ἀνερρίπισε πλέω τὸν βάρβαρον καὶ μάλλον ὅτι καὶ δικαιολογίας ἤπτετο πρὸς τοῦτον τοιαύτης τῶν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πολέμων ἀπαγούσης, πρῶτα μὲν ὅτι ὁ ἐφεπόμενος αὐτῷ μοναχὸς ὑποκριτῆς ἐστὶ καὶ γόης ἀνήρ καὶ ὑποδύεται τὸν αὐτοκράτορα Μιχαήλ καὶ ἕλως πλάσμα ἐστὶ τὸ κατ' αὐτόν. Ἐκείνον γὰρ ἰδεῖν φησὶ μετὰ τὴν ἀπὸ θρόνου καθάρσει ἐν τῇ βασιλίδι πόλει φαῖδὸν ἐνδεδυμένον τριβώνιον καὶ ἐν μογαστηρίῳ διάγοντα ἐπιμελὲς ποιησάμενος τὸ αὐταῖς ὄψεσι τὸν καταβεβλημένον βασιλέα θεάσασθαι.

დი და საკუთარი თვალებით დავინახე გადაყენებული მეფეო.
Ἐπειτα προσετίθει καὶ τοῦτο, ὅ καὶ κατὰ τὴν ὑποστροφὴν συμ-

ზე, როგორც მოღწეული ხმებით დასტურდებოდა, ვაჰყარა მის საქმროს, ხოლო მას (კონსტანტინეს) სამეფო ტახტი წაართვა; ამიტომ ის, როგორც უსამართლოდ მოპყრობილი, თავდაცვისათვის ემზადებოდა.

მაშინდელ დასავლეთის ჯარების დიდ ღომესტიკოსსა და ექსარხოსს (ასეთი კი იყო მამა-ჩემი ალექსი) ვაუგზავნა ზოგიერთი საჩუქრები და წერილები და შეგობრობას სთავაზობდა. ამეგობის (ე. ი. პასუხების) მოლოდინში ის ბრინდიზიუმში აყოვნებდა. როდესაც მთელი ჯარი ჯერ კიდევ თავმოყრილი არ იყო და მეტი წილი ხომალდებისა არ იყო გაყვანილი ზღვაში, ბიზანტიონიდან მოვიდა რაული და არაგითარი პასუხი არ მოუტანია შენათვალზე, ის ბარბაროსი (რობერტი) ძალიან გაბრაზდა, უფრო მეტად იმიტომ, რომ რაულმა ამას დაურთო რომაელების წინააღმდეგ ომი არ არის გამართლებულიო, ჯერ ერთი იმიტომ, რომ ის მონაზონი, რომელიც მას (რობერტს) ახლავს, არის მატყუარა და გაიძვერა, და თვითმპყრობელ მიხეილის სახე მიუღიაო, და მთელი ეს ამბავი, ამგვარად, შეთითხნილი არისო. მან თქვა — მე ვნახე ის ტახტიდან მისი გადმოვდების შემდეგ დედაქალაქში, შავი წამოსახნაში აცვია და მონასტერში ცხოვრობსო; კარგად დავეკვირ-

შემდეგ მან დაუმატა ისიც, რაც მან, უკან დაბრუნების

πεπτωχός ἤκηχόει. Ὁ γὰρ ἔμους πατήρ τῆς βασιλείας ἐπιδραξάμενος, ὡς ἴσπερον διηγῆσομαι, τὸν Βοτανειάτην τῶν βασιλείων ἐξήλασε καὶ τὸν τοῦ Δούκα σὺν τὸν περιφανέστατον Κωνσταντῖνον ἔκεινον ἐν τοῖς σφ' ἦλιον προσηγάμενος μετεδίδου¹ ἀσπίς τῆς βασιλείας (ed. Reif. 50,31—51,30).

დროს, მომხდარი ამბების შესახებ მოისმინა. მამა-ჩემს ხელში ჩაუგდია სამეფო ტახტი¹, რის შესახებაც მე უფრო გვიან ვიამბობთ, ბოტანიატე გაუძევებია სასახლიდან² და დუკას ვაჟი, მზის ქვეშ მყოფ აღამიანთაგან ყველაზე უფრო ბრწყინვალე კონსტანტინე დაუბარებია და კვლავ მისთვის გაუნაწილებია სამეფო ტახტი.

¹ ლაპარაკია იმაზე, რომ 1081 წელს ალექსი კომნენოსმა (ანნას მამამ) ტახტიდან გადმოაგდო ნიკიფორე ბოტანიატე.

² ამ თავში ანნა კომნენე გადმოგვცემს იმ ამბავს, რომ 1081 წელს კვლავ გადატრიალება მოხდა ბიზანტიის სამეფო კარზე; ალექსი კომნენოსმა (რასაკვირველია, დედოფალ მარიამის დახმარებით, რაზედაც ქვემოთაა კიდევ ლაპარაკი) ტახტიდან გადმოაგდო ნიკიფორე ბოტანიატე და თვითონ გამეფდა. შემდეგ, ისტორიკოსი გვიამბობს, რომ ალექსიმ მიიწვია მიხეილ VII დუკას ვაჟი კონსტანტინე (მარიამის შვილი) და „კვლავ გადასცა მას სამეფო ტახტი“. უკანასკნელი გამონათქვამი ზოგიერთ გაუგებრობას იწვევს, სახელდობრ; 1) ალექსიმ ტახტიდან ჩამოაგდო ბოტანიატე და თვით დაჯდა ტახტზე; 2) მან მიიწვია კონსტანტინე, რომელიც მისი მამის მიხეილ VII დუკას გადაყენების შემდეგ კანონიერ მემკვიდრედ ითვლებოდა სამეფო ტახტზე ასასვლელად; 3) ცნობილია ისიც, თვით ანნა კომნენეს გადმოცემით (ალექსიდა I, 15; იხ. აქვე ხეშთ გვ. 44), რომ ბოტანიატემ ჩამოართვა სამეფო ძალაუფლება კონსტანტინეს. ამიტომ ბუნებრივია იმის თქმა, რომ ალექსიმ დაუბრუნა სამეფო ტახტი კანონიერ მემკვიდრეს, კონსტანტინეს. მაგრამ, ამავე დროს, იმავე ანნა კომნენეს ნათქვამი აქვს «მამაჩემს ხელში ჩაუგდია სამეფო ტახტით». ეს ადგილი სხვადასხვანაირად აქვთ გაგებულნი ანნა კომნენეს „ალექსიადის“ მთარგმნელებს.

1) Отец мой, призвал... Константи́на, снова передал ему царство (სასულიერო აკადემიის გამოცემა, 1859, გვ. 69).

2) ...had again given him a share in the government („კვლავ მისცა მას წილი მთავრობაში“ — E. Dawcs-ის თარგმანი).

3) Призвал к себе... Константи́на, и сделал его своим соправителем (ლიუბარსკის თარგმ. გვ. 86).

თუ რომელი ამ გაგებათაგანი უფრო სწორია, ამას გადაწყვეტს ხმნა *μετεδίδου*. ხმნა *μεταδίδωμι* ნიშნავს „წილს დაუღებ“, „მონაწილედ გაგზნდი“. ასე რომ „снова передал ему царство“ არ იქნება მართებული. მეორე მხრით, არც „сделал его своим соправителем“ იქნება ზედმიწევნითი. ალექსიმ „თავის თანამმართველად“ კი არ გაიხადა, არამედ მას „მმართველობაში მონაწილეობა კვლავ მისცა“. ესე იგი: ტახტის კანონიერი მემკვიდრე კონსტანტინე, როდესაც მამა-მისის გადაყენების შემდეგ ნიკიფორე ბოტანიატე გახდა მეფედ, ყოფილა ამ მეფის „თანამმართველი“; ბოტანიატეს განმეფების შემდეგ მას ჩამოერთვა „თანა-

დედოფალი მარიაში და ბოტანიატე

I, 16. Δούξ δὲ τηλικαῦτα ἐτύγχανε παντὸς τοῦ Ἰλλυρικου Γεώργιος ὁ Μονομαχάτος παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Βοτανειάτου ἀποσταλείς. Καίτοι πρότερον τὴν ἀποστολὴν ἀπεπέμπετο καὶ οὐδ' ἔλας ἦν εὐπειθὴς πρὸς τὴν λειτουργίαν ταύτην, ἀλλ' οἱ γὰρ βάρβαροι δούλοι τοῦ αὐτοκράτορος (Σκυθαὶ γὰρ ἦσαν Βοριλὸς τε καὶ Γερμανὸς) ἐνεκότηον τε τῷ Μονομαχάτῃ καὶ αἰεὶ τι δεινότερον κατ' αὐτοῦ ἐγνοοῦντες καταίπον αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα συρράψαντας, ὅποσα γὰρ βεβούλοιντο, καὶ τοσοῦτον ἀνέφλεξαν τὸν τοῦ βασιλέως κατ' αὐτοῦ θυμὸν, ὡς ἐπιστραφέντα ποτὲ πρὸς τὴν βασιλίδᾶ Μαρίαν ἔρειν „ἐχθρὸν τῆς τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίας τὸν Μονομαχάτον τοῦτου ἰπώπτεικα“. Τοῦτο ἀκροασάμενος Ἰωάννης ὁ Ἄλανός, φίλος ἔς τὰ μάλιστα ὢν τοῦ Μονομαχάτου, γινώσκων δὲ καὶ τὴν τῶν Σκυθῶν πρὸς αὐτὸν μῆνιν καὶ

მთელი ილირიკის დუკი იყო იმ დროს გიორგი მონომახატი, რომელიც იქ გაგზავნა თვითმპყრობელმა ბოტანიატემ. ჯერ უარს ამბობდა ის ამ თანამდებობაზე და არც თუ სრული მორჩილებით ლეზულობდა ამ ახალ თანამდებობას, მაგრამ თვითმპყრობელის მონები, ბარბაროსები (ესენი იყვნენ სკვითები ბორილე და გერმანე) შური იყვნენ აღვსილი მონომახატის მიმართ, ყოველთვის საშინელ რალაცეებს იგონებდნენ მის წინააღმდეგ და თვითმპყრობელს ეუბნებოდნენ იმაზე ყველაფერს, რაც უნდოდათ; ბოლოს, ისეთი რისხვა დაუნთეს მეფეს იმის წინააღმდეგ, რომ ერთხელ მან (მეფემ) დედოფალ მარიაში მიმართა ასეთი სიტყვებით: „ექვნი მაქვს, რომ ეს მონომახატი რომელითა ხელისუფლების მტერია“. ეს სიტყვები გაიგონა იოანე ალანმა, მონომახატის საუკეთესო მეგობარმა, რომელმაც

მმართველობა“: ახლა კი ალექსი კომნენოსმა იგი კვლავ (აშშ-ს) თანამმართველად დააყენა. ყველაფერი ეს ნათლად ჩანს ანნა კომნენეს მოთხრობიდანაც (იხ. ალექსიდა III, 4; ქვემოთ გვ. 71). და თფიციალურადაც შეტანილია სიაში, რომ 1081—1090 წლებში კონსტანტინე არის ალექსი კომნენოსის თანამმართველი. იხ. Fr. Dölger, *Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der neueren Zeit. Reihe A: Regesten, 2. Teil: Regesten von 1025—1204.* München u. Berlin 1925, გვ. 24, სადაც სწერია;

Alexios I. Komnenos

Mitregenten; Konstantinos Dukas (1081—ca. 1090)

Johannes Komnenos (1092—1118).

τάς συχνάς κατ' αὐτοῦ εἰσηγή-
σεις ἅπαντα τά τε τοῦ βασιλέως
ρήματα τά τε τῶν Σχυθῶν πρὸς
τὸν Μονομαχάτον ἀπελθῶν ἐξη-
γεῖται¹ καὶ περὶ τοῦ συμφέροντος
βουλευέσασθαι ξυμβουλευεῖ. Ὁ δὲ
(νουνεχῆς γὰρ ἦν) καὶ τῷ βασι-
λεῖ προσελθῶν προαρπάζει τὴν
ἐπὶ τὸ Δυρράχιον λειτουργίαν
λόγοις κολακευτικοῖς καταθέξας
αὐτόν (Anna Comnena, ed. A. Reifferscheid, I, p. 54, 16—55, 4).

ოცოდა, რომ ის სძულდათ სკვი-
თებს, რომლებსაც მასზე ხშირად
მიჰქონდათ ენა, გადასცა მას
მეფის ნათქვამი, უამბო სკვითე-
ბის ოინები და უჩრია ეზრუნა.
თავის თავზე. მაშინ მონომახატმა
(ის ხომ ჰკვიანი კაცი იყო) ინა-
ხულა მეფე, გული მოუღბო მას
პირმოთნე სიტყვებით და სამსა-
ხურიც გამოსტყუა ღირახიუმში.

დელთფალი მარიაში და ალექსი კომნენოსი

II, 1. Ὡς δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς
Νικηφόρος περιδέξιον τοῦτον περὶ
τὰ πολεμικὰ ἐμβέασατο, ἀκηκῶς
δὲ καὶ ὅπως περὶ τὴν ἕω συνῶν
τάδελφῷ Ἰσαακίῳ ὑπὲρ τὸν αὐτοῦ
χρόνον ἐν διαφόροις ἀγῶσιν ἐμπέ-
πτωκεν ἀριστεύς ἀναφανείς καὶ
ὅπως τὸν Οὐρσέλιον κατετροπώ-
σατο, διαφερόντως ἡγγάπα καὶ τοῦ
Ἰσαακίου οὐκ ἔλαττον. Καὶ ἐν-
στερνιζόμενος ἄμφω τὰδελφῷ ἱλα-
ρὸν ἐνητένιζεν, ἔστιν οὗ καὶ τῆς
αὐτῆς τραπέζης ἀξιῶν.

მეფე ნიკიფორე (ბოტანიატე)
ხედავდა მის (ე. ი. მამახეშის)
სამხედრო ნიქს და ესმოდა მისი
გმირობის შესახებ აღმოსავლეთ-
ში თავის ძმასთან, ისაკთან,
ერთად რომ იბრძოდა, ჯერ კი-
დეც ახალგაზრდა რომ იღებდა
მონაწილეობას სხვადასხვა ომში,
და მამაც მებრძოლად გამოიჩნდა,
განსაკუთრებით კი თუ როგორ
გაანადგურა მან ურსელიოსი, —
ამიტომ შეუყვარდა ის და უყვარ-
და ისაკზე ნაკლებ არა: ნიკიფო-
რე ოროვე ძმას გულში იკრავდა,

სიხარულით ხვდებოდა მათ, ხანდა-
ხან სუფრაზედაც კი იწვევდა.

სიხარულით ხვდებოდა მათ, ხანდა-
ხან სუფრაზედაც კი იწვევდა.

Ἄνεφλεγε τοῦτο τὸν κατ'
αὐτῶν φθόνον καὶ μάλλον τῶν
εἰρηγμένων δύο βαρβάρων Σθλαβο-
γενῶν, τοῦ τε Βορίλου φημί καὶ
τοῦ Γερμανοῦ. Ὀρῶντες γὰρ τὴν
τοῦ βασιλέως ἐς αὐτοὺς εὐμένειαν
καὶ ὅτι καθ' ὥραν ταῖς τοῦ φθόν-
νου τοξείαις βαλλόμενοι ἄτρωτοι
διαμένουσιν, ἐξετήκοντο.

ამან გამოიწვია მათ წინააღმ-
დეგ შური, განსაკუთრებით კი
ზემოხსენებული ბარბაროსების
მხრივ, წარმოშობით სლავების,
ბორილესი და გერმანესი. ისინი
იტანჯებოდნენ, კომნენოსებისად-
მი ასეთ კეთილგანწყობას რომ ხე-
დავდნენ მეფის მხრივ, და იმი-
ტომაც, რომ ვერავითარ ზიანს

¹ ἐξηγεῖται C, ἐξορχεῖται F (Reif.).

ვერ აყენებდნენ ღრო და ღრო მათ მიერ კომნენოსების წინააღმდეგ გასროლილი სიძულვილის ისრებით.

Τὸν γὰρ Ἀλέξιον, κἄν οὖπω τὸν ἰουλον ἐπανθισύοντα εἶχεν, ἐν παῖσιν εὐδοκίμοῦντα ὄρων ὁ βασιλεὺς στρατηγὸν αὐτοκράτορα τῆς ἐσπέρας ἀναδείκνυσι τῷ τῶν προέδρων τετιμηκῶς ἀξιώματι. Ὅσα μὲν οὖν καὶ κατὰ τὴν ἐσπέραν οὗτος ἀνέστησε τρόπαια καὶ δρόσους ἀποστάτας καταγωνισάμενος ζωγρίας¹ ἦγε τῷ βασιλεῖ, ἀρχοῦντως προλέλεκται.

Ἄλλὰ ταῦτα τοῖς δούλοις² οὐκ ἤρεσκεν, ἐξέκαε δὲ μᾶλλον αὐτῶν ἀναφλέγοντα τὸν φθόνον. Οἱ καὶ πολλὰ μὲν ὑπετονθῖρῦζον βυσοδομοῦντες κατ' αὐτῶν, πολλά δὲ καὶ κρύφια λέγοντες τῷ βασιλεῖ, τινὰ δὲ καὶ εἰς τοῦμφანές, ἄλλα δὲ δι' ἐτέρων, μεθοδεύαις τισὶ χρώμενος ἐκποδῶν τούτους γενέσθαι παντοίως ἐσπούδαζον.

Ἀπορίᾳ γοῦν συνεχόμενοι οἱ Κομνηνοὶ θεὸν ἐλογίσαντο τοὺς περὶ τὴν γυναικωνίτιν ὑποποιήσασθαι καὶ δι' αὐτῶν τὴν τῆς βασιλίδος ἐπὶ πλεόν εὐμένειαν ἐπισπάσασθαι. Ἐπαγωγοὶ γὰρ οἱ ἄνδρες καὶ λιθίνην καταμαλάξαι ψυχὴν δυνάμενοι καὶ παντοίως ἐπιχειρήμασι. Τοῦτο ἤδη κατῶρθος ὁ Ἰσαάκιος πάλαι πρὸς αὐτῆς

ალექსი ჯერ კიდევ პირტიტველი იყო, ბოტანიატემ რომ მისი წარმატებების გამო დასავლეთის თვითმპყრობელ (ე. ი. სრულუფლებიან) სტრატეგოსად დანიშნა და პროედროსის პატივიც უბოძა. თუ რამდენი ნაღავლი იგდო ხელთ ალექსიმ დასავლეთში და რამდენი მოლაღატე დაამარცხა და დატყვევებული მოჰგვარა მეფეს, ამაზე საკმაოდ ვილაპარაკეთ წინათაც.

მაგრამ ეს არ მოსწონდათ იმ შონებს, მის მოძულეებს, მათ სიძულვილს მისადმი კიდევ უფრო აღვივებდა. ისინი ხან უჩუმრად ბუზღუნებდნენ კომნენოსებზე, ხან საიდუმლოდ, ხანდახან აშკარადაც კი აღიზიანებდნენ მეფეს ზოგჯერ თვითონ, ზოგჯერ სხვების მეშვეობით: ყოველგვარ ღონისძიებას მიმართავდნენ ოღონდ კი დაებრკოლებინათ ისინი.

ასეთ მძიმე პირობებში რომ აღმოჩნდნენ, კომნენოსებმა საჭიროდ დაინახეს თავის მხარეზე გადაებრებინათ სასახლის ქალეზი, რათა მათი შემწეობით დედოფლის ყურადღება მოეპოვებინათ. ისინი მოხერხებული აღამიანები იყვნენ, იცოდნენ რა საშუალებებით მოეღბოთ თუნდაც ქვის გული. ისაკმა მალე

¹ Ζωγρίαν Reif. და Epit.

² δούλοις] φθονοῦσιν C.

ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ ἐξαδέλφῃ¹ εἰς κῆδος
 προσληφθεῖς, ὁ γενναίωτατος ὢν
 ἐν λόγοις καὶ πράξεσι καὶ τὰ
 πλείστα τῷμῷ πατρὶ ἐμφορῆς.
 თეისავდა დედოფალს, მისი დისწული (ან ძმისწული)
 შვირთოცოლად².

Ἄλλ' ἐπεὶ τὰ περὶ αὐτὸν κα-
 λῶς προκεχώρηκε, πολλὰ φροντί-
 ζων ἦν περὶ ἀδελφοῦ, καὶ ὅσον
 ἐκείνος τούτῳ εἰς τὴν τοῦ κῆδους
 τότε συνήρετο ὑπόθεσιν, τοσοῦτον
 οὗτος ἐσπουδάκει μῆδ' αὐτὸν τῆς
 βασιλίδος πορρωτέρω καθεστάναι.
 Ὁρέστην μὲν οὖν καὶ Πυλάδην
 φίλους ὄντας τοσοῦτον τὸν πρὸς
 ἀλλήλους πόθον ἔχειν φασίν, ὡς
 ἐν καιρῷ μάχης ἀμελεῖν μὲν ἐκά-
 τερον τῶν καθ' ἑαυτοῦ πολεμίῳν,
 ἀμύνειν δὲ τοὺς ἐπιφερομένους
 θιατέρῳ καὶ προαρπάζειν ἄτερον
 τὰς πρὸς θιάτερον ἐρχομένας τῶν
 οἰστῶν βολὰς τὰ στέρνα ὑπέχον-
 τα. Τοιοῦτον καὶ ἐπὶ τούτοις ἦν
 συνοράν. Ἄμφω γὰρ τὰδελφῶ
 καὶ τοὺς κινδύνους προαρπάζειν
 ἐβούλοντο καὶ τὰς ἀριστείας τε
 καὶ τιμὰς καὶ ἀπλῶς τὰγαθὸν
 θιατέρου ἴδιον ἄτερος ἐλογίζετο
 καὶ αὐτὸν τούναντίον. Τοσοῦτον
 τὸν πόθον πρὸς ἀλλήλους εἶχον.

Τὰ μὲν οὖν κατὰ τὸν Ἰσαά-
 κιον οὕτως ἐκ θείας φηκονόμητο

მიღწია ამას, რადგან სიტყვი-
 თაც და საქმიოთაც გამოიჩიგოდა
 და ბევრ რამეში ჰგავდა მამა-
 ჩემს: მოახერხა და დაუნა-

თავისი საქმეები ასე კარგად
 რომ მოაგვარა, დაიწყო თავის
 ძმაზე ზრუნვა და, რამდენადაც
 ძმა დაეხმარა მას ცოლის შერ-
 თვაში, ამდენად ახლა ესეც ცდი-
 ლობდა, რომ ძმაც არ დაშორე-
 ბოდა დედოფალს. ამბობენ ორე-
 სტეს და პილადეს, მეგობრები
 რომ იყვნენ, ისე უყვარდათ ერთ-
 მანეთი, რომ ბრძოლის დროს
 არც ერთი მათგანი არ აქცევდა
 ყურადღებას მოწინააღმდეგეებს,
 არამედ მათგან იცავდა მეგობარს
 და მის წინააღმდეგ წამოსულ
 ისარს თვითონ მიუშვევრდა ხოლ-
 მე მკერდს. კომენტოსებსაც იგივე
 ეტყობოდათ: თუ საფრთხე მო-
 ელოდათ, ერთმანეთს დაასწრებ-
 დნენ ხოლმე მის აცდენას; თუ
 ერთს უნდა მიეღო დამსახურე-
 ბის ნიშნები, პატივი ან საერთოდ
 რაიმე წარმატება, მეორეც თავი-
 სად თვლიდა ამას; ასევე პირო-
 ქითაც. ასე უყვარდათ იმათ ერთ-
 მანეთი.

როდესაც ღვთის განგებამ ასე
 მოაწყო ისააკის საქმეები, ცოტა

¹ ἐξαδέλφῃ] ἀδελφῇ v. l.

² ანბნა კომენტეჲს უწეოია *ἐξαδέლჳჲ*, ხოლო ვარინტებში მოცემულია *ἰδέლჳჲ*. მართლაც, ზონარაც ვადმოგვცემს, რომ ისააკის მეუღლე ირინე იყო მარიამ დედოფლის და.

προνοίας· οὐ πολὺ τὸ ἐν μέσῳ, καὶ οἱ περὶ τὴν γυναικωνίτιν ταῖς τοῦ Ἰσαακίου ὑποθημοσύναις παραπειθούσι τὴν βασιλῖδα υἱοθετήσασθαι τὸν Ἀλέξιον. Πείθεται τούτοις, κάπειδῆ περι τὰ βασιλεία κατὰ τινα κυρίαν ἡμέραν καὶ ἄμφω γεγονότων, ἡ βασιλῖς υἱοθετεῖ τὸν Ἀλέξιον κατὰ τὸν παρακολουθήσαντα περὶ τῶν τοιούτων πάλαι τύπον. Ἀνέσφηλε γοῦν τοῦ λοιποῦ τῆς πολλῆς φροντίδος ὁ μέγας τῶν ἑσπερίων στρατευμάτων δομέστικος.

Κάκτοτε θαμὰ τοῖς βασιλείοις ἄμφω φοιτῶντες καὶ τὴν τοῖς βασιλεῦσι προσήκουσαν ἀποπληροῦντες προσκύνησιν καὶ μικρὸν ἐγκαρτεροῦντες τῆ βασιλίδι προσήρχοντο. Ταῦτα ἐπὶ πλεόν τὸν κατ' αὐτῶν φθόνον ἐξέεικε. Τοῦτο δὲ διὰ πολλῶν οἱ Κομνηνοὶ βεβαιούμενοι, δεῖσαντες, ἔνα μὴ ἀμφοτέρω ταῖς πάγαις αὐτῶν ἄλόντες οὐδὲ τὸν ἐπαρήγοντα ἔχωσι, τρόπον ἐζήτουν, δι' οὐ τὸ ἀσφαλὲς θεοῦ συλλαμβανομένου ἑαυτοῖς περιποιήσαντο. Πολλοὺς οὖν λογισμοὺς σύναμα τῆ μητρὶ ἀνελίζαντες καὶ πολλὰ πολλάκις διασκεψάμενοι μίαν εὔρον κατὰ ἀνθρώπον σωτηρίας ἐπέβη. Ἡ δὲ ἦν τῆ βασιλίδι προσελθεῖν, ὀπηγίκα αἰτίαν τινα εὐπρόσωπον πρὸς τοῦτο σχοῖεν, καὶ τὸ ἀπόρητον ἐξεπειν. Εἶχον δὲ ἕμωσ ὑποβρύχιον τὴν βουλήν καὶ

ბნის შემდეგ სამეფო კარზე მოსამსახურე ქალებმა, ისააკის ჩაგონებით, დაიწყეს დედოფლის წინაშე იმაზე ზრუნვა, რომ დედოფალს ეშვილა ალექსი. დედოფალი დათანხმდა ამაზე და დანიშნულ დღეს, როდესაც ორივე ძმა სამეფო სასახლეში იყო, დედოფალმა იშვილა ალექსი საამისოდ ძველითგანვე დადგენილი წესების დაცვით. ამ გარემოების წყალობით მომდევნო ხანებში დასავლეთის ჯარების დიდმა დომესტიკოსმა მრავალი უსიამოვნება აიცდინა თავიდან.

ამ დროიდან მოკიდებული ორივენი ხშირად მოდიოდნენ მეფის სასახლეში მეფე-დედოფლისათვის სათანადო პატივის მისაზღვევად, და ამის შემდეგ რჩებოდნენ დედოფალთან. ასეთმა ურთიერთობამ დიდი შურონი აღძრა მათ წინააღმდეგ. კომენტეზებს ეს ბევრისაგან სმენოდათ და ეშინოდათ მტრის მახეში არ გავებათ და უმწეობაში არ ჩავარდეთო; ამიტომ ისინი ცდილობდნენ გამოენახათ რაიმე საშუალება, რომ ღვთის შეწევნით უშიშარი მდგომარეობა შეექმნათ. დედასთან მოთათბირებისა და სხვადასხვა საშუალებათა გათვალისწინების შემდეგ ისინი შეჩერდნენ ერთს, ადამიანის ხსნისათვის შესაძლებელ იმედზე. ეს იმედი იმაში გამოიხატებოდა, რომ ესარგებლათ რაიმე საპატიო საბაბით და დედოფალთან

οὐδενὶ τὸ παράπαν τὸ σκοποῦμενον ἐξεκάλυπτον. Προσεῖχον δὲ καθάπερ οἱ θαλάττιοι, μὴ τὸ φήραμα προσοβήσασιν. Ἀποδραῖναι μὲν γὰρ ἐμελέτων, ἐπεφύβηγτο δὲ ἄρα τοῦτο πρὸς τὴν βασιλίδεα εἰπεῖν, μὴ πως ἐκείνη φθάσῃ τῷ βασιλεῖ παραδῆλωσαι τὰ κατ' αὐτοὺς καὶ ἀμφοτέρων κηδομένη καὶ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἀνδρῶν. Τούτου τοῖνυν κατεγνακότες τοῦ σκέμματος, ἄλλοσε τρέπουσι τὴν βουλήν. Δεινοὶ γὰρ τοῖς παραπεπτακῶσι καιροῖς ἀποχρήσασθαι. საშუალებას, რადგან კარგად ემარჯვებოდათ ხელსაყრელი გარემოებებით სარგებლობა,

II, 2. Ἐπεὶ γὰρ ὁ βασιλεὺς τεκνογονεῖν διὰ τὸ γήρας οὐκ ἐπέφυκει, δεδιῶς δὲ καὶ τὸ ἀφυκτοντῆς τοῦ θανάτου τομῆς περὶ τοῦ διαδεξομένου διεσκοπεῖτο. Ἦν δὲ τηγιαυτα Συναδηνός τις ἐξ ἀνατολῶν ὀρμώμενος, ἐκ γένους λαμπροῦ, τὸ εἶδος ὠραῖος, τὴν φρένα βαιθῦς, ῥωμαλέος τὴν χεῖρα, τὴν ἡλικίαν ἐς μαιράκιον παραγγέλων καὶ ἄλλως δὲ προσήκων αὐτῷ κατὰ γένος· τῶν ἄλλων μᾶλλον ἐσκέπτετο διάδοχον αὐτὸν τῆς βασιλείας καταλιπεῖν, καθάπερ τινὰ πάτριον κληῖρον τὸ κρά-

მისული ყვენე თავისი საილუმლო ზრახვების გასამჯლავნებლად. ამ განზრახვას ისინი დიდის საილუმლოებით ინახავდნენ და არავის არ უმჯლავნებდნენ, რომ მსგავსად მებადურისა უღროოდ არ დაეთრთხოთ თავისი მსხვერპლი. ჯერ იმათ განზრახვას გაქცევა, მაგრამ შეეშინდათ ამის თქმა დედოფლისათვის, ვაი თუ მეფეს უამბოს ყველაფერი, თვით მეფეზე და ჩვენზე ზრუნვის საბაბითო. ამიტომ იმათ ხელი აიღეს ამ განზრახვაზე და მიმართეს სხვა

რადგან მეფემ, თავისი მოხუცებულობის გამო¹, შვილეზის ყოლის იმელი დაჰკარგა, აუცილებელი სიკვდილის მოლოდინში, შეუდგა ზრუნვას ტახტის მემკვიდრის შესახებ. იყო იმ დროს ვინმე სინადინი, წარმოშობით აღმოსავლეთის წარჩინებული გვარიდან, კაცი ლამაზი, ღრმა ჰკუისა და ძლიერი ხელის პატრონი; ის ჯერ კიდევ ახალგაზრდა იყო და, ამავე დროს, მისი (ე. ი. მეფის) ნათესავი. მეფე მას აძლევდა უპირატესობას, სხვებთან შედარებით, და მას ვა-

¹ ბოტანიკებმ მარინამ რომ შეიროთო, უკვე მოხუცებული იყო. ამის შესახებ სწვრობა: Cinn. I, 1: ἀνδρὶ πόρρω τῆς ἡλικίας ἦχοντι, καὶ ἐπὶ θυσιμαῖς βίου γεγονότι — „კაცი უკვე ასაკს ვადასული და სიცოცხლის დასავალში მყოფი“; ხოლო ნიკიტეონი ვრონიენოსს უწვრობა: ἀνὴρ συνετός μὲν τὰ πρῶτα καὶ ἰκανώτατος τῇ χειρὶ, γῆρα δ' ἄλλως καὶ χρόνω κατεργασμένος.

τος αὐτῷ διδούς, κακῶς βουλευ-
 όμενος. Ἐξὸν γὰρ αὐτῷ τὸ ἀσφα-
 λές μέχρι τέλους περιποιήσασθαι,
 ἀμα δὲ καὶ δίκαιόν τι σκοπεῖν
 τὴν αὐτοκράτορος ἐξουσίαν τῷ
 τῆς βασιλίδος ὑἱῷ Κων-
 σταντίνῳ καταλιπεῖν ὡς καὶ
 οἶόν τινα κληῖρον πρὸς πάππου
 καὶ πατρὸς αὐτῷ διαφέρουσιν
 καὶ τὴν βασιλίδά μαλλον δια-
 τοῦτο ἐπ' αὐτῷ θαρρεῖν καὶ τὸ
 εὐνοῦν ἐπαυξῆναι, λέληθῆεν ἑαυτὸν
 ὀ γηραλέος ἀδικᾶτε καὶ ἀξύν-
 φορα διασκοποῦμενος καὶ κατὰ
 τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς τεκταίνων
 κακᾶ. Τοῦτων ὑποψιθιρυξομένων
 ἤσθητο ἡ βασιλὶς καὶ περίλυ-
 πος ἦν τὸν τοῦ παιδὸς κίνδυνον
 ὑφορωμένη. Καὶ ἦν ἀθυμοῦσα
 μέν, οὐδενὶ δὲ τὴν λύπην ἐξορ-
 χουμένη. Τοῦτο τοὺς Κομνηνοὺς
 οὐ δέλασθεν. Εὐκαιρίαν οὖν, ἦν
 ἐξήτουν, εὐρηκότας τῆ βασι-
 λίδι προσελθεῖν ἐβουλεύσαντο.
 Τῆς δὲ πρὸς αὐτὴν ὁμιλίας τὴν
 καταρχὴν ἡ μήτηρ τῷ Ἰσαακίῳ
 ἐπέτρεψε συμπαρόντος αὐτῷ τᾶ-
 δελφοῦ Ἀλεξίου. Τῶν δὲ προσελ-
 θόντων τῆ βασιλίδι ὁ Ἰσαάκιδες
 φησι πρὸς αὐτὴν „Οὐχ ὡς χθὲς
 καὶ πρότερον ὀρωμέν σε, δέσποιν-
 α, ἔχουσαν, ἀλλ' ὡς ὑπὸ λογισ-
 μῶν ἀνεκφόρων ὀκνομένην καὶ
 σκεπτομένην, ὡς μὴ θαρρεῖν
 ἔχουσαν, πρὸς ὃν ἂν ἐκκαλῆσαι
 τὸ ἀπόρητον“. Ἡ δὲ τέως μὲν
 ἐκφαίνειν οὐκ ἤθελε, βῆθιον δὲ
 τι στενάζασα „Οὐ χρή — φησι —

რაუდობდა თავის მემკვიდრედ
 სამეფო ტახტზე. ასეთი ბოროტი
 განზრახვა ჰქონდა — გადაეცა მის-
 თვის ძალაუფლება, თითქოს ეს
 მამა-მისის დატოვებული ქონება
 ყოფილიყო. მას შეეძლო სიკვ-
 დილამდე უზრუნველ მდგომ-
 რეობაში ყოფილიყო და ამასთა-
 ნავე სამართლიანად მოქცეული-
 ყო იმით, რომ თვითმპყრობელის
 ძალაუფლებას დედოფლის
 ვაჟს, კონსტანტინეს, და-
 უტოვებდა, როგორც მის მამა-
 პაპეულ მემკვიდრეობას. ასე რომ
 მოქცეულიყო, დედოფალიც
 მეტი ნდობით იქნებოდა მისდამი
 განწყობილი. მაგრამ მოხუცი გა-
 მოჩივრებულა და უსამართლო და
 უსარგებლო განზრახვა გაივლო
 გულში; ამით თვით გახდა თავის
 უბედურებათა გამომწვევი მიზე-
 ზი. ამაზე რომ ჩუმი ხმები დადი-
 ოდა, დედოფალმა გაიგო და
 დამწყობდა, რადგან ამაში დაინა-
 ხა საფრთხე თავისი ვაჟისათვის.
 ის ძალიან ნაწყენი იყო და არავის
 უმხელდა თავის მწყობარებას. მაგ-
 რამ კომნენოსებს ეს არ გამოჰპარ-
 ვიათ. იხელთეს კარგი შემთხვევა,
 რასაც ეძებდნენ, და გადაწყვი-
 ტეს დედოფალთან მისვლა.
 დედამ ურჩია ისააკს მოლაპარა-
 კებოდა დედოფალს ალექსის
 თანადანსწრებით. როდესაც კომ-
 ნენოსები მივიდნენ დედოფალ-
 თან, ისააკმა უთხრა მას: „ქალ-
 ბატონო! ჩვენ ვერ გხედავთ შენ
 ისეთს, როგორც გუშინ ან ამას-

τοὺς ἀλλοτρίαν οἰκοῦντας ἐπερω-
τᾶν· αὐτὸ γὰρ τοῦτο ἐς λῦπην
αὐτοῖς ἀξιόχρεων. Ἐμὲ δὲ, φεῦ,
οἶα ἐς οἴων διεδέξατο καὶ ὀποῖά
μοι, ὡς ἔοικε, μετ' οὐ πολὺ τα-
μιεύεται“.

თვის საიდუმლოება, მხოლოდ მძიმედ ამოიხენეშა და თქვა: „რად აძლევთ ასეთ შეკითხვებს იმათ, ვინც უცხო ქვეყანაში ცხოვრობს? მარტო ეს არის საკმარისი იმისათვის, რომ ისინი დამწუხრებული იყვნენ. მე კი, საუბედუროდ, ცვლილებები არ მაკლდება და ვინ იცის კიდევ რას უნდა ველოდე ახლო მომავალში!“

Οἱ δὲ ἀποστάντες πλείω μὲν
ρήματα οὐ προσέθεντο· ἐς γῆν
δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπερείσαντες
καὶ περιστείλαντες ἄμφω τὰ χεῖ-
ρε σύνγους πρὸς μικρὸν εἰστηγε-
σαν, εἶτα τὴν συνήθη προσχύνη-
σιν ποιησάμενοι οἶκαδε ἀπήγεσαν
ἀγανῶντες.

Τῆ δ' ὑστεραία πάλιν προσε-
ρησόμενοι ἤκουσιν. Ἰλαρώτερον δὲ
ἢ πρῶτην τοῦτοις ἀτενίζουσαν ὄρων-
τες προσίασιν ἄμφω καὶ φασὶ „Σὺ
μὲν, δεσπότης, ἡμεῖς δὲ θεοῦλοι
ἐνούστατοι, πᾶν ὅτι οὖν ἐτοίμως
ἔχοντες ὑπὲρ τῆς σῆς βασιλείας
παύειν. Καὶ μὴ σε λογισμὸς τις
διαταραττέτω εἰς διψυχίαν ὄλωσ
εἰσάγων“. Ἐκ τούτων οὖν τῶν
λόγων τὰ πιστὰ δεδωκότες τῆ
βασιλίδι καὶ ἀπαλλάξαντες
ἑαυτοὺς ὑποφίας ἀπάσης τὸ ἀπόρ-
ρητον ἤδη συνίεσαν ὅξεῖς τε
ὄντες καὶ ἀγχινοὶ καὶ δεινοὶ φη-
ραῖσαι ἀνθρώπων ἐξ ὀλίγων ῥημά-
των βαθέως ἐγκαιμένην γνώμην
καὶ τέως ἀπόρρητον.

წინათ იყავი; რალაც მძიმე ფიქ-
რები გაწუხებენ შენ. ნუ თუ არა-
ვინ გყავს ისეთი, რომ შეგედლოს
დანდობა და საიდუმლოების გა-
ზიარება?“. ხოლო დე დო ფ ა ლ ს

არ სურდა გაემჟღავნებინა მათ-
თვის საიდუმლოება, მხოლოდ მძიმედ ამოიხენეშა და თქვა: „რად აძლევთ ასეთ შეკითხვებს იმათ, ვინც უცხო ქვეყანაში ცხოვრობს? მარტო ეს არის საკმარისი იმისათვის, რომ ისინი დამწუხრებული იყვნენ. მე კი, საუბედუროდ, ცვლილებები არ მაკლდება და ვინ იცის კიდევ რას უნდა ველოდე ახლო მომავალში!“

[დე დო ფ ლ ი ს] ამ სიტყვე-
ბის შემდეგ კომნენოსებმა უკან და-
იხიეს და ხმა არ ამოუღიათ, ხო-
ლო თვალები დახარეს, გულხელ-
დაკრეფილები ცოტა ხანს იდგნენ
ჩაფიქრებულნი და, ჩვეულებრივი
გამოსამშვიდებელი სალამის მი-
ცემის შემდეგ, შინისაკენ გაემართ-
ნენ აფორიაქებული გრძნობებით.

ხოლო მეორე დღეს კომნენოსე-
ბი კვლავ მოვიდნენ დ ე დ ო ფ ა ლ -
თ ა ნ სალაპარაკოდ, და, როდეს-
საც შენიშნეს, რომ დედოფალი
მათ უფრო მხიარულად შეხვდა,
ვიდრე წინათ, მიუახლოვდნენ
მას და უთხრეს: „შენ ხარ ჩვენი
ქალბატონი, ჩვენ კი შენი უერთ-
გულესი მსახურნი, რომელნიც
მზად ვართ შენი მეუფებისთვის
ყველაფერი ავიტანოთ. დე, ნუ
გაშფოთებდეს შენ ნურავითარი
ფიქრი, დე, ნუ აღელვებდეს შენს
გულს ეჭვები!“ ამ სიტყვებით
გამოხატეს მათ თავიანთი ერთ-
გულება დ ე დ ო ფ ლ ი ს ა დ მ ი
და, ამნაირად რომ მოსპეს მასში
ყოველგვარი დაეჭვება, შეიტყეს

διελέγοντο, ὁποδαποὶ ἐκεῖνοι καὶ μάλλον ἄτερος τούτων Ἀλέξιος συστιάσαι ἀπόρρητον ἔγνωσαν καὶ βυσσοδομευομένην ἐπιβουλήν τοῖς φαινομένοις προσχήμασιν... (Anna Comnena, ed. A. Reifferscheid, I, p. 58, 15—62, 32).

II, 3. Οἱ δὲ (καὶ γὰρ ἦσαν ἔτοιμοι ψυχὴν θεραπεῦσαι κυμαινομένην βασιλέως ἐπὶ πορθήσεσι πόλεων) ἀνήγειράν τε τὸ πεπτωχὸς τοῦ αὐτοκράτορος φρόνημα καὶ πρὸς ἐλπίδας ἀγαθὰς ἀνευθέρμηναν ῥαδίως τὴν πόλιν ἐπανασωθῆναι κατεγγυώμενοι. „Μόνον — φησὶ — τὸ σὸν κράτος ἔχεται καλῶς· οἱ δὲ γε πολιορκηταὶ τῆς πόλεως ἐπταπλάσιον εἰς τὸν κόλπον αὐτῶν ἀπολήφονται ἢν εἰργάσαντο“. Τότε μὲν οὖν ἠγάσαστο τοῦτους ὁ βασιλεὺς καὶ τῆς εὐχαρίας ἀπολύσας τὸ ἐξῆς τῆς ἡμέρας ἀπεριμερίμνας ἔσχε.

ამ სიტყვებმა ძალიან გაახარეს მეფე და მან მთელი დღე, სადილის შემდეგ, უღარდელ განცხრობაში

Τὸ ἀπὸ τοῦδε τοῖσιν ἐπιμελὲς ἔσχον οἱ Κομνηνοὶ τοῖς βασιλείοις προσιέναι καὶ τοὺς περὶ τὸν βασιλέα ἔτι μάλλον ἐναγκαλιζέσθαι καὶ αὐτοὺς μὲν μὴ διδόναι λαβὴν τὸ παράπαν τοῖς κατ' αὐτῶν μελετώσι μηδ' ἦντιναοὺς πρόφασιν ἀπεχθείας αὐτοῖς ὑπανοίγειν, πάντας δὲ ἀναπεῖθαι στέργειν αὐτοὺς καὶ τὰ ὑπὲρ αὐτῶν φρονεῖν τε καὶ λέγειν.

სასარგებლოდ ეფიქრათ და ელაპარაკათ.

ესაუბრებოდნენ მეფეს და ორივენი, განსაკუთრებით ერთი მათგანი, ალექსი, მოხერხებულად ნიღბავდნენ თავიანთ იღუმალ აზრებს და გულის სიღრმეში მომწიფებულ განზრახვას...

3. (კვიზიკის აღებამ თურქების მიერ ძალიან დაამწუხრა მეფე, ნიკიფორე ბოტანიოტი, მაგრამ) კომნენოსები შეეცადნენ სულიერად გაემხნევებინათ თვითმპყრობელი კარგი იმედებით (ისინი ხომ მზად იყვნენ ემკურნალათ ქალაქთა დარბევით ალელგებული სული მეფისა) და პირობას აძლევდნენ, ქალაქს უკან დავიბრუნებთ ადვილად. „მხოლოდ შენი მეუფება იყოს დღეგრძელი — ეუბნებოდნენ ისინი — ქალაქის დამპყრობთ კი ერთი-შვიდად (ე. ი. ერთი-ათად) ვაზღვევინებთ იმისათვის, რაც მათ ჩაიღინესო“. გაატარა.

ამ დროიდან მოკიდებული კომნენოსები ხშირად მოდიოდნენ სასახლეში და კიდევ უფრო მეტად ეფერებოდნენ მეფის კარისკაცებს, რათა ბოროტგანმზრახველთათვის არავითარი საბაზი არ მიეცათ და სიძულვილი კი არ აღეძრათ მათში, არამედ, პირობით, სიყვარული გამოეწვიათ, და შეექმნათ ისეთი ვითარება, რომ იმათ კომნენოსების

Προσεμνησαντων δε τι πλέον υποποιείσθαι και την βασιλίδα Μαρίαν και δλους αυτους εκείνην και βλέπειν και αναπνευν. Ὁ μὲν γὰρ Ἰσαάκιος και τὸ κῆδος τὸ ἐπὶ τῆ ἐξადέλφῃ αὐτῆς προβαλλόμενος τὴν παρρησίαν ξυνέτεινεν· ὁ δ' ἐμὸς πατήρ οὐχ ἦπτον μὲν και διὰ τὴν ἐξ ἀγχιστέας συγγένειαν, πλέον δε τὴν υἱοθεσίαν λαμπρὰν ὑπόθεσιν τῶν πρὸς τὴν βασιλίδα εἰσόδων ποιούμενος παντάπασιν ἀνέμφαντος ἦν και τὸν φθόνον τῶν πονηρευομένων αὐτῷ συνεσχίαζεν. Οὐδὲ γὰρ ἐλάνθανεν αὐτὸν τὸ βαρύνῃ τῶν βαρβάρων ἐκείνων δούλων και τὸ τοῦ βασιλέως κουφότατον. Καὶ εἰκότως μὴ ἐκπεσεῖν τῆς ἐκείνης εὐνοίας ἐφρόντιζον, ἵνα μὴ ἐντεῦθεν τοῖς ἐχθροῖς παρανάλωμα γένοιτο. Τὰ γὰρ τοι κουφότατα ἦθη εὐμετάφορά πως και Ἐυρίπου δίκην ἄνδρα ἰσχυρὸν περιπλαζόμενα. მხდარიყვენ. მხოლოდ ქარაფშუტა აღამიანები არიან ხოლმე ცვალებადნი და, ევრობეს მსგავსად, მერყეობენ აზრთა მდინარების დროს.

II, 4. Ταῦτα δρῶντες οἱ δούλοι και ὅπως οὐ κατὰ σκοπὸν αὐτοῖς τὸ πρᾶγμα προΐηι οὐδὲ ἦ τῶν τοιούτων ἀνδρῶν ἀπώλεια εὐχερῆς αὐτοῖς ἔστι τῆς τοῦ αὐτοκράτορος ἐς αὐτοὺς εὐμενείας ἑσημέραι ἀνξαναούσης, πολλὰ μὲν εἰπόντες, πολλὰ δε και ἀπειπόντες ἐφ' ἐτέραν ἀτραπὸν ἐτρέπῃσαν.

გარდა ამისა ისინი დიდის მეცადინეობით აძლიერებდნენ მარიას დედოფლის კეთილგანწყობილებას მათდამი და არწმუნებდნენ მას, რომ მას შესცქერიან უპირატესად და მისით სუნთქავენ. განსაკუთრებით გაბედულად იყო მასთან ისააკი, როგორც ნათესავი, მისი დისწულის (ძმისწულის) ქმარი. ხოლო მამაჩემი, ალექსი, ნახულობდა დედოფალს, როგორც ახლო ნათესავიც და, კიდევ უფრო მეტად, როგორც მის მიერ დიდის ზემოთ ნაშვილევცი, ამიტომ არავის არ უძრავდა ეჭვებს და ამით თავის ბოროტმზრახველთა სიძულვილს ლაგმავდა. მისთვის ხომ არ იყო დაფარული მისდამი იმ ბარბაროს-მონათა დიდი სიძულვილი და მეფის უკიდურესი სიმჩატე. ისედაც, არ ვარგოდა მისი (ე. ი. დედოფლის) კეთილგანწყობილება და ეკარგათ და მტრის ლუკმა გააღამიანები არიან ხოლმე ცვალებადნი და, ევრობეს მსგავსად, მერყეობენ აზრთა მდინარების სხვა გზა.

Τίς δὲ αὕτη; ἔν' ἐν μιᾷ νυκτὶ μετακαλεσάμενοι τούτους βουλήσας ἄτερ τοῦ κρατοῦντος ἐκποδῶν τοὺς ἀνδρας ποιήσονται τοὺς αὐτῶν ὀφθαλμοὺς ἐξορῦξαντες ψευδῆ αἰτίαν ἀναπλάσασάμενοι. Τοῦτο τοὺς Κομνηνοὺς οὐ διελάθε. Καὶ ἐπεὶ πολλὰ γνωσιμαχῆσαντες ὑπόγυον τὸν κίνδυνον ἔγνωσαν, μίαν σωτηρίαν ἐλπίδα τὴν ἀποστασίαν ἐδόκουν πρὸς ταύτην κατ' ἀνάγκην πολλὴν συναθροῦμενοι. Τί γὰρ δεῖ περιμένειν τὸν ἐπενεγκόντα μῦθρον τοῖς δμῶμασι καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς ἥλιον ἀποσβέσοντα; მართლაც, რაღას უნდა ელოდებოდა ომენა შეგებდა თვალებს და მზის

Ἰποβρύχιον οὖν ἐν ταῖς ψυχაῖς τὴν γνώμην ταύτην εἶχον. Ἐπεὶ δὲ μετ' οὐ πολὺ προσετέτακτο ὁ Ἀλέξιος τινα μερίδα τῆς στρατιᾶς εἰσαγαγεῖν μέλλουσαν ἐξοπλιζέσθαι κατὰ τῶν πορθησάντων τὴν πόλιν Κυζιχίου Ἀγαρηνῶν (ἔτυχε γὰρ τηλικαῦτα δομέστικος ὢν τῆς ἐσπέρας), ἀφορμῆς εὐλόγου δραξάμενος τοὺς εὐνωσ πρὸς αὐτὸν ἔχοντας τῶν τοῦ στρατοῦ ἡγεμόνων μετὰ τῶν ὑπ' αὐτοὺς διὰ γραμμᾶτων μετεκαλέσατο. Καὶ δὴ κινήθენტες ἅπαντες πρὸς τὴν μεγαλόπολιν ἠπειγόντο.

ბიცი ყველანი დაიძრნენ და მოაშურეს დიად ქალაქს.

Ἐν τοσοῦτῳ δὲ εἰσελθῶν τις ἐξ ὑποθήκης θιατέρου τῶν δούλων, τοῦ λεγομένου Βορίλου, ἦρετο τὸν βασιλέα, εἰ κατὰ γνώ-

რა გზა იყო ეს? — გადაწყვიტეს ერთ ღამეს მოეწვიათ კომნენოსები მეფის ბრძანების გარეშე, გადაეყენებინათ ისინი და წაყენებული რამე ბრალდების საბაბით თვალები დაეთხარათ მათთვის. მაგრამ ეს ოინები არ გამოეპარათ კომნენოსებს. დიდი ძიების შემდეგ იმათ შეიტყვეს მოსალოდნელი საფრთხის შესახებ და მივიდნენ იმ დასკვნამდე, რომ ხსნის ერთადერთი იმედია აჯანყებაში, და უკიდურესი გაჭირებით იძულებულებმა გადაწყვიტეს ეხმარათ ეს ღონისძიება. მის შემდეგ, როცა გახურებული

შუქი ჩაიჭრება?

ამგვარად ჩაისახა მათ გულში აჯანყების ეს განზრახვა. და აი, როდესაც სულ მალე ამის შემდეგ ალექსის უბრძანეს ჯარის ერთი ნაწილი შეეიარაღებინა ქალაქ კვიზიკის გამნადგურებელ აგარიანთა წინააღმდეგ სალაშქროდ (ალექსი ხომ იმ დროს დასავლეთის დომესტიკოსი იყო), ალექსიმ ისარგებლა ამ კარგი შემთხვევით და წერილები დაუგზავნა იმ სამხედრო ნაწილების უფროსებს, რომლებიც მისდამი კარგად იყვნენ განწყობილი, და დაავალა გამოცხადებულიყვნენ მასთან თავიანთი ჯარებით; ისინი

ამ დროს ერთი კაცი, ერთ-ერთი მონის, ვორილას, ჩაგონებით, მოვიდა და ჰკითხა მეფეს — შენნი ბრძანებით მოდის სამეუფო ქალაქ-

μην αὐτοῦ τὰς δυνάμεις ἀπάσας ὁ μέγας δομέστικος εἰς τὴν βασιλεύουσαν πόλιν εἰσάγει. Ὁ δ' εὐθύς μετακαλεσάμενος τοῦτον ἠρώτα, εἰ ἀληθές ἐστι τὸ λεγόμενον. Καὶ ὁ αὐτίκα τοῦτο μὲν οὐκ ἠρνεῖτο, ὅτι στρατιά τις εἰσάγεται τῆ ἐκείνου κελύσει, πρὸς δὲ τὸ πᾶσαν ἀπανταχόθεν ἐνταυθοῖ συναθροίξασθαι πιθανῶς παρεκρούετο... Καίτοι τοῦ Βορίλου πολλὰ πρὸς τούτους τοὺς λόγους ἀνθυπενεγκόντος, ἰσχυρότερος καὶ οὕτως ἦν ὁ Ἀλέξιος καὶ ὄλαις ἐκράτει ψήφοις. Ὁ δὲ Γερμανὸς ἀπλούστερος ἦν οὐ πᾶνυ τοῦ Ἀλεξίου κατέτρεχεν.

Ἐπεὶ δὲ οὐδὲ τὰ εἰσηγηθέντα ταῦτα κατὰ τοῦ δομεστίκου τὴν τοῦ βασιλέως ἐξετάραξε ψυχῆν, καιροῦ λαβόμενοι ἀδείας (ἐσπέρα δὲ ἦν) τὴν κατὰ τῶν Κομνηνῶν ἐνέδραν ἐξήρτσον... Ἐντεῦθεν οἱ ἦδη ῥηθέντες οὐχ ὑπὲρ τοῦ αὐτοκράτορος κατὰ τῶν Κομνηνῶν ἐμνηνῶν· ἀλλ' ἐβασιλεία μὲν ὁ Βορίλος, ὡς τινες ἔφασαν, ὁ δὲ γὰρ Γερμανὸς κοινωνὸς ἦν αὐτῷ τοῦ σκέμματος ἐπιμελῶς σὺν αὐτῷ ἐνέδραν ἐξήρτσεν. Καὶ πρὸς ἀλλήλους τὰ βουλευόμενα διελέγοντο καὶ ὅπως ἂν αὐτοῖς κατὰ νοῦν ἀποβῶι τὸ πρᾶγμα· καὶ εἰς ταῦμα φανῶν ἦδη ἐξέφερον τὸ ὑπ' ὀδόντα τέως λαλοῦμενον.

წამოწყებული საქმე სისრულეში მოყვანათ თავიანთი აზრის შე-

ში მთელი თავისი ჯარით დიდი დომესტიკოსი, თუ არაო. მეფემ მაშინვე დაიბარა დომესტიკოსი და ჰკითხა—მართალია თუ არა ესო. მას არ უარუყვია, რომ ჯარის ერთი ნაწილი მართლაც შეიკრიბა მისი ბრძანებით, ხოლო, რომ ყოველი მხრიდან მოდის ჯარი დედა-ქალაქში—ამას ის გადაჭრით უარყოფდა... თუმცა ვორილამ ძალიან გაილაშქრა ამ სიტყვების წინააღმდეგ, მაგრამ ალექსიმ აჯობა მას და საზოგადო აზრმა ალექსის დაუჭირა მხარი. გერმანე კი, როგორც უფრო მიამიტი კაცი, არც თუ ძალიან ესხმოდა თავს ალექსის.

რადგან არც ამ ამბების მიტანამ დააკლო რა დომესტიკოსს და მეფე ვერ აღელვა, ზემოხსენებულმა მონებმა გადაწყვიტეს ეხელთათ შემთხვევა და უშიშარი დრო (ეს მოხდა სალამოთი) და დაეგოთ კომენტეოსებისთვის მოთქმრებული მახე. ...ისინი ჯავრობდნენ კომენტეოსებზე არა მეფის გულისთვის, არამედ იმიტომ, რომ ვორილა, როგორც ამბობდნენ, თვითონ ცდილობდა სამეფო ტახტი ჩაეგდო ხელში, ხოლო გერმანე მონაწილეობას იღებდა მის გეგმებში და ეხმარებოდა მას მახის დაგებაში. ისინი ერთმანეთს უზიარებდნენ თავიანთ აზრებს, ერთად ზრუნავდნენ, რათა მოყვანათ თავიანთი აზრის შე-

წინააღმდეგობა და უკვე აშკარად დაიწყეს ახლა იმის ლაპარაკი, რასაც წინააღმდეგობა უკეთებდა მათ.

Ἡκροῶτό τις τῶν λεγομένων Ἀλανὸς τὸ γένος, μάγιστρος τὴν ἀξίαν, ἐκ πολλοῦ προσφκειωμένος τῷ βασιλεῖ καὶ τοῖς οἰκείοις διατελῶν. Τηνικαῦτα γοῦν μέσης ἐξελθὼν φυλακῆς τῆς νυκτὸς ἐκτρέχει πρὸς τοὺς Κομνηνοὺς ἀπαγγελῶν ἅπαντα τῷ μεγάλῳ δομest-
τίκῳ. Τινὲς δὲ φασὶ μῆδὲ τὴν βασιλῆδα τὴν πρὸς τοὺς Κομνηνοὺς τοῦ μαγίστρου ἄφιξιν παντάπασιν ἴγγοηκέναι.

ბენ, რომ მაგისტროსის გავზავნა რიყო დ ე დ ო ფ ლ ი ს ნების გარეშე.

Ὅ δὲ εἰσάγει τοῦτον τῆ μητρὶ καὶ ἀδελφῷ. Ἐνωτισθέντες δὲ τὴν ἀπευκταίαν ἐκείνην ἀγγελίαν, δέον ἐλογίσαντο τὸ τέως κρυπτόμεγον εἰς τοῦμφανὲς ἀγαγεῖν καὶ ξὺν θειῷ τὴν σφῶν σωτηρίαν περιποιήσασθαι.

Ἐπεὶ δὲ μετὰ τὴν ἐπιουσαν ἐμεμαυῆκει τὸ στράτευμα καταλαβεῖν τὴν Ἰζουρουλὸν (πολίχ-
νιον δὲ τοῦτο περὶ που τὴν Θράκην κείμενον), ὁ δομestτικός περὶ πρῶτην φυλακὴν τῆς νυκτὸς φοι-

ამ ლაპარაკს ყუური მოჰკრა ერთმა ვინმემ, ტომით ალანმა, ხოლო წოდებით მაგისტროსმა, მეფის დიდი ხნის მახლობელმა კაცმა, რომელიც მის კარისკაცებს შორის მსახურობდა. მაშინვე, ამის შეტყობისთანავე, შუალამის დარაჯობის დროს გამოვიდა სასახლიდან და კომუნენოსებთან მივიდა იმ განზრახვით, რომ ყველაფერი ეს ეამბნა დიდი დომესტიკოსისათვის. ზოგიერთები ამბობენ კომუნენოსებთან არ უნდა მომხდა-

ალექსიმ შეიყვანა მაგისტროსი თავის დედასთან და ძმასთან. რომ მოისმინეს მისგან ეს საშინელი ცნობა, ახლა უკვე აუცილებლად ჩათვალეს გაემხილათ ის, რასაც აქამდე მალავდნენ, და ღვთის შეწევნით ეზრუნათ თავიანთ თავის გადარჩენაზე.

დომესტიკოსმა რომ შეიტყო ერთი დღის შემდეგ, ჯარი შევა ცურულშიო (ეს არის თრაკიის საზღვარზე პატარა ქალაქი), ის ლამის პირველი დარაჯობის დროს წავიდა ბაკურიანთან¹ (ეს იყო

² „ეს ბაკურიანი — წერს დიუკანეი — უნდა განვასხვავოთ დიდ დომესტიკოს ბაკურიანისაგან. აქ იგულისხმება გრიგოლ ბაკურიანი სევასტოსი, რომლისადმი მიწერილი თ ე ო ფ ი ლ ა ქ ო ე ბ უ ლ გ ა რ ე ლ ი ს ო რ ი წ ე რ ი ლ ი, მე-7 და მე-25-ე. პირველი წერილის ზედწერილიდან ვტყობილობთ, რომ მისი ცოლი იყო დიდი დრუზგარის, ნიკიფორე კომუნენოსის, ალექსის ძმის, ასული. დომესტიკოს ბაკურიანს, ალბათ გრიგოლის მამას, შემდგომში არა ერთხელ იხსენიებს ანნა კომუნენე“. ხოლო Я. Лиобарекнић, პირიქით (და უფრო მართებულად), იმ აზრისაა, რომ ეს არის დიდი დომესტიკოსი გრიგოლ ბაკურიანისძე. თანვე აღნიშნავს, რომ ანნა კომუნენე ცდებდა მისი წარმომავლობის შესახებ: „На самом деле Бакуринани происходила из знатного грузинского рода“ (Алексаида, 1965, გვ. 465).

τᾶ πρὸς τὸν Πακουριανόν (ἀνήρ
 δὲ οὗτος μικρὸς μὲν ἔην δέμας¹
 κατὰ τὸν ποιητήν, πλὴν ἀλλὰ
 μαχητής, γένους λαμπροῦ ἐξ
 Ἀρμενίων ὀρμώμενος) καὶ ἀνα-
 κοινούται τούτῳ τὰ πάντα, τὴν
 μῆνιν τῶν δούλων, τὸν φόβον,
 τὴν ἐκ πολλοῦ κατ' αὐτῶν μελέ-
 την καὶ τὴν ἐξ ὑπογούου μελετω-
 μένην τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν ἐκκο-
 πήν, καὶ ὡς οὐ χρὴ ὡς ἀνδρά-
 ποῦδα παθεῖν, ἀλλὰ δράσαντάς τι
 γενναῖον ἀπολέσθαι, εἰ καὶ τού-
 του δεήσειε· καὶ τοῦτο γὰρ ἴδιον
 μεγαλοψυχίας ἔλεγεν.

მხოლოდ ასე მოქცევა შეეფერება

‘Ο δὲ ἅπαντα διακηκοῶς καὶ
 συνιδὼν ὡς οὐ χρὴ μέλλειν ἐν
 τοῖς τοιοῦτοις, ἀλλὰ ταχέως γεν-
 ναιωτέρου ἔργου ἐφάπτεσθαι —
 φησιν — „Εἰ μὲν ἀνγαζούσης τῆς
 αὔριου ἐξέλιθης τῶν ἐνταυθοῦ,
 σνέφομαί σοι κάγω προθύμως
 ἐπαγωνισόμενος. Εἰ δὲ ἐς νῆωτα
 φυλάξεις τὸ βουλευόμενον, ἀλλ’
 ἐμέ γ’ ἴσθι αὐτῶν ἐμὲ προσελ-
 θόντα τῷ βρασιλεῖ παρατυκία καὶ
 σοῦ καὶ τῶν σὺν σοὶ κατεπιεῖν
 μηδὲ μικρὸν ἀναβαλόμενον“.
 მივალ შეფესთან და ვუამბობ შენ
 ლეღის შესახებ“.

‘Ο δὲ „Ἐπεὶ σε τῆς ἐμῆς κη-
 ὀδόμενον ὄρω σωτηρίας, θεοῦ δὲ
 τοῦτο πάντως ἔργον, οὐκ ἀπο-

კაცი, პოეტის¹ სიტყვებით რომ
 ვთქვათ, დაბალი ტანისა, მაგრამ
 მამაცი მებრძოლი, წარმოშობით
 სომხის წარჩინებული გვარისა).
 ალექსიმ უამბო მას ყველაფერი,
 თუ როგორ სძულთ იმ ბოროტ მო-
 ნებს კომნენოსები, შურთ და რო-
 გორი ბოროტი განზრახვები აქვთ
 მათ წინააღმდეგ, სახელდობრ გა-
 ნიზრახეს და კიდევაც დააპირეს
 მათთვის თვალების დათხრა; თან
 დასძინა: შეუძლებელია ამის მოთ-
 მენა მონურად და რომ საჭიროა
 ვაჟკაცურად მებრძოლება და, თუ
 საჭირო გახდა, თავის გაწირვაც;
 დიადი სულის პატრონთა.

იმან (ე. ი. ბაკურიანმა) ყვე-
 ლაფერი ეს მოისმინა და მი-
 ხვდა, რომ ამგვარ შემთხვევებში
 დაყოვნება დაუშვებელია და რომ
 ახლავე საჭიროა ამ კეთილშო-
 ბილ საქმეს შეუღდნენ, და უთხრა
 ალექსის: „თუ ხვალ, დილით
 აღრე, აქედან გახვალ, მეც გამო-
 გყვები და თავგამოდებით დაგი-
 ცავ, თუ კი შენ მომავლისთვის
 გადასდებ შენი განზრახვის სის-
 რულეში მოყვანას, იცოდე, მე
 თვითონ მაშინვე დაუყოვნებლივ
 შესახებ და შენი თანამზრახვე-

ამაზე ალექსიმ უპასუხა: „ვხე-
 დავ, რომ ზრუნავ ჩემს ხსნაზე
 და, რადგან მე ამაში ღვთის

¹ იგულისხმება ჰომეროსი („ილიადა“ V, 801):

Τυθεὺς τοι μικρὸς μὲν ἔην δέμας, ἀλλὰ μαχητής
 „ტიდევსი ტანით პატარა იყო, მაგრამ მამაცი მებრძოლი“

στήσομαι σου τῆς βουλῆς, πλὴν ἀλλὰ χρῆ δι' ὄρκου τὸ ἀσφαλὲς ἐκάτερον ἔχειν“. Ἐνθεν τοι καὶ πίστευς πρὸς ἀλλήλους δι' ὄρκων ἐποιοσάτην, ὡς ἄρα εἰ εἰς τὸν βασίλειον θρόνον αὐτὸν ἀγάγοι θεός, ἐκείνον ἐς τὴν τοῦ δομεστίκου ἀξιαν ἀναγάγη, ἣν νῦν αὐτὸς ἐν τῷ τέως κατεῖχεν.

პატრივს, რომელიც ამჟამად თვით

Ἐξελθὼν οὖν ἐκείθεν ὁ Κομμηνῶς Ἀλέξιος καὶ τοῦ Πακουριανοῦ ἀπαλλαγείς πρὸς ἕτερον ἄνδρα καὶ αὐτὸν ἀρειμάνιον τὸν Οὐμπερτόπουλον ἀπεισι καὶ τὸν ἴδιον ἀπαγγέλλει σκοπὸν καὶ τὴν αἰτίαν παρίστησι, καθ' ἣν διαδραῖναι βουλόμενος εἰς συμμαχίαν καὶ αὐτὸν προσκαλεῖται. Ὁ δ' ἐθὺς κατεγενεύκει (Anna Comnena, ed. Reifferscheid, I, 64, 16 — 68, 8).

ხელს ვამჩნევ, არ უარვყოფ შენს რჩევა-დარიგებას; მაგრამ უშიშროების უზრუნველსაყოფად საჭიროა ერთმანეთს ფიცო მივცეთ“. ამგვარად, იმათ პირობა დასდეს, რომ, თუ ღმერთი ხელს შეუწყობს და ალექსი სამეფო ტახტზე ავა, ალექსი მიანიჭებს მას (ბაკურიანს) დომესტიკოსის მას, ალექსის, აქვს.

ასე რომ დააბოლოვა ალექსი კომბენოსმა საქმე ბაკურიანთან და მას გაშორდა, წავიდა მეორე მოღვაწესთან, ვაჟკაც უბერტოპულესთან, მასაც გააცნო თავისი განზრახვა, აუხსნა მიზეზი გაქცევისა და მოუწოდა ხელი შემიწყეო. მან მაშინვე განუცხადა თანხმობა.

ნიკოფორე ბოტანიატეს ჩამოვლება და დედოფალი მარიამი

III, 1. Οἱ δὲ Κομνηνοὶ τὰ βασιλεία καταλαβόντες παραχρημα τὸν ἐπ' ἀνεψιᾶ γαμβρὸν αὐτῶν Μιχαήλ, ὃς ἐν ὑστέροις καιροῖς λογοθέτης τῶν σεκρέτων ἐχρημάτισε, πέμπουσι πρὸς αὐτόν. Ὁ δὲ ἀπελθὼν μετὰ τοῦ τηνικαῦτα ἐπάρχου (ὁ Παθῆνῶς δὲ οὗτος ἦν) εἰσαγαγὼν τὸν βασιλέα εἰς ἀκάτιόν τι μικρὸν ἀπέρχεται μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν τῆς Περιβλέπτου περιώνυμον μονήν· εἶτα τὸ μονα-

ამსობაში კომბენოსებმა, სასახლე რომ აიღეს, დაუყოვნებლივ გაგზავნეს ბოტანიატესთან თავიანთი სიძე (ბიძაშვილის [თუ მამიდაშვილის] ქმარი) მიხეილი, რომელიც შემდგომ ხანებში იყო სეკრეტონთა ლოგოთეტი. ამ მიხეილმა, მაშინდელ ეპარხოზთან ერთად (ეს იყო რადინოსი), ერთ პატარა ნავში ჩასვა მეფე და წაიყვანა ის ცნობილ პერიბლესტის სავანეში¹, სადაც ორივენი —

¹ ეს იყო ღვთისმშობლის სახელობის მონასტერი, რომანოზ არგირის მიერ აგებული (ვ. წ. რომანა).

δικὸν αὐτῷ ἄμφω προτρέπονται ἀμφιάσασθαι σχῆμα. Τοῦ δὲ ἐς νέωτα τοῦτο ὑπερτιθεμένου οὔτοι δεδιότες ἔτι ἐν συγχύσει καὶ ἀταξίᾳ τῶν πραγμάτων ὄντων, μή τι ἀπὸ τοῦ μέρους τῶν δούλων ἐκείνων καὶ τῶν ἐκ τοῦ Χώματος ἀμῆς νεωτερισθῆ, κατηγεγμένως τὴν τῶν τριχῶν ἀποκοπὴν αὐτῷ συνεβούλευον. Καὶ πείθεται τούτοις καὶ τοῦ ἀγγελοῦ τηνικαῦτα ἀξιοῦται σχήματος.

Οἷα τὰ τῆς τύχης· ὑφὸς μὲν αἶρει τὸν ἀνθρώπινον βίον, ὅτε ἐπιμειδῶν αὐτῷ θελήσειε, καὶ διάδογμα βασιλικὸν αὐτῷ περιτίθει καὶ περιπορφύρει τὰ πέδιλα· ἐπᾶν δὲ τὰς ὀφρῆς τούτοις ἐπισυγάξῃ, ἀντὶ τῆς πορφυρίδος καὶ τῶν στεμμάτων τὰ μέλανα ῥάκη καταμφιένουσιν. "Ὅπερ δὴ καὶ τῷ βασιλεῖ Βοτανειάτῃ ξυμβέβηκεν. Ἐρωτηθεὶς δὲ παρὰ τοῦ τῶν συγγήθων, εἰ εὐφρόως τὴν μεταβολὴν φέρει, φησὶν, „Ἡ τοῦ κρέως με μόνον ἀποχὴ ἀνίξ, τῶν δ' ἄλλων ὀλίγη μοι ἦ φροντίς“.

Ἡ μέντοι βασιλῆς Μαρία σύναμα τῷ σὺν Κωνσταντίνῳ, ὅν ἐκ τοῦ προβεβασιλευκότος Μιχαήλ ἔσχε τοῦ Δούκα, ἔτι τοῖς βασιλείοις προσέμενε δεδοικυῖα περὶ ξανθῷ Μενελάῳ¹ κατὰ τὴν ποίησιν πρόφασιν ἀδιάρπλητον τῆς καρτερίας τὴν

მიხეილი და ეპარხოზი — ურჩევდნენ მეფეს ბერად აღკვეცილიყო. ბოტანიატეს უნდოდა ეს საქმე სხვა დროისათვის გადაედო, მაგრამ იმათ ეშინოდათ, ვაი თუ მაშინდელ მღვდვარე და დაულაგებელ პირობებში კიდევ მოაწყონ აჯანყება იმ მონებმა და ხომატელებმაო, და დაბეჯითებით ურჩევდნენ ბოტანიატეს ბერად შემდგარიყო. მან დაუთმო მათ და აღიკვეცა ბერად.

დახე ბედისწერას! ბედი ხან ზეცაში აღაზვევებს ადამიანს, როდესაც მოისურვებს, და მას გაუღიძობებს, გვირგვინს დაადგამს თავზე და ფერხთ ჩააცმევს ძოწეულ წაღებს; ხან კი, როდესაც შეუბღვერს, ძოწეულისა და სამეფო სამკაულების ნაცვლად, შავ ქონძებში გახვევს. ასე დაემართა მეფე ბოტანიატესაც. ერთი მისი მახლობელი ადამიანი შეეკითხა, როგორ იტან ამ ფერიცვალებასო, და მან უპასუხა: „მარტო ის მაწუხებს, რომ ხორცეულს ვარ მოკლებულიო, დანარჩენს კი არაფრად ვაგდებო“.

ხოლო დედოფალს მარიამი და მისი ვაჟი კონსტანტინე, რომელიც მას ეყოლა ყოფილი მეფის მიხეილ დუკასაგან, ჯერ კიდევ სასახლეში ცხოვრობდნენ: დედოფალს, პოეტის სიტყვებით რომ ვთქვათ, ქერა მენელაოსის¹

¹ „ოდისეა“ 15, 133: ξανθὸς Μενέλαος.

συγγένειαν ἔχουσα, καὶν τινες ὑπὸ
 φθόνου παρακχειλημένοι ἄλλα τινὰ
 περὶ αὐτῆς ὑπετόπαζον. Προεφ-
 θιάκει γὰρ τὸν μὲν γαμβρόν, τὸν
 δὲ θετὸν υἱὸν εἰσποίησασθαι.
 Ταῦτα δὲ ἀνέπεισεν αὐτὴν οἰκο-
 νομησai οὐκ αἰτία τις κατὰ τοὺς
 πολλοὺς ἐπίφογος οὐδὲ τὸ τῶν
 ἀνδρῶν ἐκείνων ἐπαγωγὸν καὶ
 εὐπρόσιτον, ἀλλὰ τὸ ἐπ' ἄλλοτ-
 ρίας εἶναι, μὴ συγγενῆ, μὴ συ-
 νήμη, μηδὲνα τὸ παράπαν ὁμόχ-
 θονα κερτημένην. Οὐκ ἦθελεν
 οὐκ ἀσυντάκτως ἐκείθιν ἐκστῆναι
 δεδοικυῖα, μὴ τι κακὸν συμβαίη
 τῷ παιδί, ἂν ἐκείθιν ἐξέλθῃ πρὸ
 τοῦ ἐχέγγυόν τι ἀσφαλείας λα-
 βεῖν, ὅποια ἐν ταῖς μεταπτῶσεσι
 τῶν βασιλέων συμβαίνειν εἴθε. ἔ-
 λθοდა და არ გამოდიოდა სასახლიდან, რადგან ეშინოდა, რომ
 მის ვაჟს ცუდი რამ არ შემთხვეოდა, თუ სასახლიდან გავიდოდა,
 რადგან მისი უშიშროება უზრუნველი არ იყო; ხოლო მეფეები
 რომ იცვლებიან, ასეთი საშიშროება ყოველთვის არის მოსა-
 ლოდნელი.

ἼΗν γὰρ τὸ παιδίον καὶ ἄλλως
 ὤρατον καὶ ἔτι νέον, οὐπω τὸν
 ἕβδομον χρόνον ὑπερελάσαν, καὶ
 (οὐ νέμεσις, εἰ τοὺς ἔμοῦς ἐπαι-
 νοίην ὑπὸ τῆς τῶν πραγμάτων
 ἀναγκαζομένη φύσεως) ἦδὲ μὲν
 οὐκ ἐν λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ
 ἐν παντοίαις κινήσεσι καὶ περι-
 στροφαῖς παιγνίων ἀπαράμιλλον,
 ὧς οἱ τότε παρόντες ὕστερον ἔλε-
 γον, ξανθὸν καὶ λευκὸν ὥσπερ
 γάλα, ἐρυθήματος μεστόν, ὅπου
 δέοι, καὶ ὅποιον τὰ τῶν καλῶν
 ἄρτι ἐξαστρέπτοντα ῥόδοι οἱ δὲ

ბელი აწუხებდა. სასახლეში და-
 ყოვნების საპატოო საბაბად თვლი-
 და ის ნათესავურ ურთიერთო-
 ბას (თუმცა ზოგიერთები, მო-
 უშურნენი, სხვა რამესაც ექვობდ-
 ნენ). ერთი კომენტოსთაგანი, ისაა-
 კი, ხომ სიძელ გაიხადა მან, ხო-
 ლო მეორე, ალექსი, შვილობი-
 ლად ჰყავდა. ასე საქმის მოწყობა
 გააბედვინა მას არა რაიმე უმს-
 გავსო მიზეზმა, როგორც ამას
 ზოგიერთები ამტკიცებდნენ, და
 არც ამ ვაჟაცების მიშვიდე-
 ლობამ და მისაწვდომობამ, არა-
 მედ იმ უძრალო ამგავმა, რომ
 იგი უცხოეთში ცხოვრობდა, არ
 ჰყავდა აქ არც ნათესავი, არც
 ვინმე თანამგრობი და არც
 ერთი თვისტომი. მას არ უნ-
 დოდა, რომ ის გაიხადოდა, რადგან ეშინოდა, რომ
 მის ვაჟს ცუდი რამ არ შემთხვეოდა, თუ სასახლიდან გავიდოდა,
 რადგან მისი უშიშროება უზრუნველი არ იყო; ხოლო მეფეები
 რომ იცვლებიან, ასეთი საშიშროება ყოველთვის არის მოსა-
 ლოდნელი.

კონსტანტინე ჯერ კიდევ ლა-
 მანი პატარა ბავშვი იყო, შვი-
 ლი წლისაც კი არ იქნებოდა,
 მაგრამ უკვე გამოიჩინოდა თა-
 ვისი მიმზიდველობით (ნურა-
 ვინ დამძრახავს, რომ ასე ვა-
 ქებ ჩემიანებს; თვით საქმის
 არსებითი მხარე მათქმევენიებს
 ამას), არა მარტო სიტყვა-პასუ-
 ხით, არამედ, როგორც შემდეგში
 ამბობდნენ მაშინდელი მომსწრე-
 ნი, ყოველგვარი მოძრაობით და
 ხერხებით, რომლებსაც თამაშის
 ღრის იყენებენ; თმის და კანის

ὄφθαλμοὶ οὐ λευκοί, ἀλλ' ἰέρα-
κος ἐοικότες καὶ λάμποντες ὑπὸ
ταῖς ὀφρῦσιν ὥσπερ ἐν χρυσοῦ
σφενδόνη· κἀντεῦθεν ποικιλίαις
τέρψεσι· τέρπον τοὺς ἄνθρωπος
οὐράνιον τε καὶ οὐκ ἐπίγειον
κάλλος δοκοῦν καὶ τὸ ὄλον, εἶπεν
ἂν τις ἰδῶν, ὁποῖον, τὸν Ἑρωτα
γράφουσιν.

მაზე ნიბრნიბი სიამოვნებას ჰგვრიდა მაყურებელს და ის ჰგავდა ცოურ სილამაზეს და არა მიწიერს. ვინც მას დაინახავდა, უთუოდ იტყვოდა, რომ ასე ხატავენ ერთს.

Αὕτη ἡ ἀληθὴς αἰτία τῆς
εἰς τὰ βασιλεία τῆς βασιλίδ-
δος ἐγκαρτερίας.

Ἐγὼ γάρ καὶ ἄλλως φύσει τὸ
λογοποιεῖν καὶ καινὰ τινα ἀνα-
πλάττειν ἀποστρέφομαι εἰς οὗτα
τοῦτο σύννηθες εἶναι· τοῖς πολ-
λοῖς, καὶ μᾶλλον ὀπηγίαια ὑπὸ
φθόνου καὶ χαιρεκακίας ἀλίσ-
κοινοτο, καὶ οὐ ταχὺ ταῖς διαβο-
λαῖς συμφέρομαι τῶν πολλῶν·
ἀλλὰ καὶ ἄλλοθεν τὴν ἐν τοῖς
τοιούτοις ἀσφάλειαν ἔσχον ἐκ
παιδαρίου συνανατραφεῖσα
τῆ βασιλίδι καὶ οὕτω τὸν
ὄγδοον ὑπερέλασσα χρόνον. Πολὺ
δὲ τὸ περὶ ἐμὲ φίλτρον ἔχουσα
τῶν ἀπορρήτων πάντων κεκοινώ-
νηκε. Καὶ πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων
περὶ τούτων λεγόντων ἀκήκοα
καὶ πρὸς ἄλλους διαφερομένων,
τῶν μὲν οὕτως, τῶν δὲ οὕτως
ἐκλαμβανομένων τὰ τότε πραχ-
θέντα, ἐκάστου πρὸς τὴν ἰδίαν
τῆς ψυχῆς κατάστασιν καὶ ὡς
πρὸς αὐτὴν εὐνοίας ἢ μίσους

ფერიოთ ის იყო ქერა, რძესავით
თეთრი, დაბრაწული, სადაც სა-
ჭიროა, და ჰგავდა კვირტებიდან
ახლად გამოსულ ვარდებს. ხოლო
თვალეები ღია ფერისა კი არ
ჰქონდა, არამედ შვეარდნის თვა-
ლებს ჰგვანდნენ და ისე ბრწყინ-
ავდნენ წამწამებიდან, როგორც
ოქროს ბუდიდან; ასეთი სილა-
მაზე ნიბრნიბი სიამოვნებას ჰგვრიდა მაყურებელს და ის ჰგავდა ცოურ სილამაზეს და არა მიწიერს. ვინც მას დაინახავდა, უთუოდ იტყვოდა, რომ ასე ხატავენ ერთს.

აი, ნამდვილი მიზეზი იმისა,
რომ დედოფალი მარიამი
სასაღეში აყოვნებდა.

ბუნებით არ მიყვარს მე არა-
კების და ზღაპრების გამოგონე-
ბა, თუმცა ვიცი, რომ ბევრს ეს
მოსწონს, განსაკუთრებით მაშინ,
როდესაც შუროთა და სიბორო-
ტით აღივსებიან ისინი, და მე
არც ისე ადვილად ვაგებმები
ცრუ მითქმა-მოთქმის ქსელში;
ამ სიტყვების კეშმარიტება სხვა
მხრივაც დასტურდება: მე ხომ
ბავშვობიდანვე, ჯერ კიდევ რვა
წლისა ძლივს ვიყავი, ვიზრდე-
ბოდი დედოფალთან. და-
ლიან ვუყვარდი მას და ყველა
თავის საიღუმლოებას მიზიარებ-
და მე. ბევრი რამ მსმენია ამის
შესახებ სხვებისაგანაც, რომლე-
ბიც მაშინდელ საქმის ვითარებას
ზოგი ასე აფასებდა, ზოგი ისე,
თავისი საკუთარი გუნება-განწყო-
ბის კვალთაზე. ზოგი დედოფ-
ლისადმი მეგობრული განწყო-
ბილებით, ზოგი სიძულვილით,

εἶχε, καὶ οὐ πάντας τῆς αὐτῆς ἑώρων γνώμη· ἠκηκόειν δὲ πολ-
λάκις καὶ αὐτῆς διηγουμένης, ὅποσα
ξυμβέβηκεν αὐτῇ καὶ εἰς οἶον
φόβον καὶ μᾶλλον περὶ τοῦ
παιδὸς ἐμπεπτώκει, ὀπηγίκα ὁ
βασιλεὺς Νικηφόρος τὴν βασι-
λείαν ἀπετίθειτο.

Καὶ κατὰ γε ἐμὲ κριτὴν καὶ
τοὺς πολλοὺς τῶν ἀρίστων καὶ
ἀληθείας ἐπιμελουμένων ὁ τοῦ
παιδὸς πόθος αὐτὴν ἐν τοῖς βασι-
λείοις πρὸς ὀλίγον τῷ τότε κατέ-
σχηκεν. Ἄλλὰ τὰ μὲν περὶ τῆς
βασίλειδος Μαρίας τοσαῦτα· ὁ δὲ
γε τέως τῶν σκήπτρων δραξάμε-
νος Ἄλέξιος ὁ ἐμὸς πατήρ εἴσω
τῶν βασιλείων γενόμενος τὴν μὲν
ἰδίαν σύγγενον πεντεκαίδεκατον
ἔτος ἄγουσαν σὺν ταῖς ἀδελφαῖς
καὶ τῇ μητρὶ καὶ καίσαρι τῷ
πρὸς πατρὸς αὐτῆς ἀπάπῃ ἐν τῷ
κάτω καταλελοίπει παλατίῳ.

Οὕτω γὰρ ἐφθάσε καλεῖσθαι
ἀπὸ τῆς τοῦ τόπου θέσεως τὴν
ἐπισημίαν λαχόν. Ἀὐτὸς δὲ μετὰ
τῶν ἀδελφῶν καὶ τῆς μητρὸς
καὶ τῶν ἐξ ἀγχιστείας προσηκό-
ντων αὐτῷ γαμβρῶν εἰς τὸ ὑπερ-
κείμενον παλάτιον ἄνεισιν, ὃ καὶ
Βουκολέων ἐπονομάζεται ἐξ αἰτίας
τοιαύσδε. Καὶ γὰρ ἀγχοῦ τῶν τού-
του τειχῶν λιμὴν δι' ἐγχορήγου
καὶ μαρμάρων πάλαι τῶν χρόνων
φλοκὸδμητο, ὅπου ὁ λίθινος λέων

III, 2. Πολλοὶ μὲν οὖν, ὡς
ἄνωθεν εἰρηται, τὴν τῆς βασιλίδος

და მე ვხედავდი, რომ ამ მხრივ
ყველანი ერთი აზრისანი არ
იყვნენ. ხშირად მსმენია, რომ
დედლოფალს თვითონაც უთქ-
ვამს, თუ რა გადახდა მას თავს
და რა დიდი შიში გადაიტანა,
უპირატესად ვაჟის გამო, როდეს-
საც ნიკიტორემ უარი თქვა სა-
მეფო ტახტზე.

ამგვარად, როგორც ჩემი აზ-
რით ისე ბევრი რჩეული და სი-
მართლის მოყვარული ადამიანის
აზრით, მარცხამმა მოკლე ხნით
დააყოვნა მაშინ სასახლეში ვაჟის
სიყვარულის გამო. აი, ამას ვამბობ
მე მარცხამ დედლოფლის შე-
სახებ. რაც შეეხება მამა-ჩემს,
ალექსის, რომელმაც მიიღო თუ
არა სკიპტრა, სასახლეში შე-
სვლისთანავე თავისი მეუღლე,
რომელიც მაშინ თხუთმეტი წლი-
სა იყო, მისი დები, დედა და
კესარი, მისი პაპა მამის მხრით,
დასტოვა ქვედა პალატებში.

ასე ეწოდა მას ადგილმდებარე-
ობის გამო. ხოლო თვითონ
ძმებით და დედით და მახლობ-
ლებ-მოყვრებითურთ ავიდა ზედა
პალატში, რომელსაც ბუკოლეო-
ნი ეწოდება შემდეგი მიზეზის
გამო. მის კედლების მახლობლად
ძველ ხანებში აუგიათ ნავსად-
გური დულაბითა დი მარმარი-
ლოთი, სადაც დგას ქანდაკება:
ქვის ლომი ხარს აღრჩობს.

ζαγραῖ τὸν βουῶν.

ამგვარად, ბევრნი, როგორც
ზემოთ ვთქვი, ექვის თვალით

περὶ τὰ βασιλεία καρτερίαν ὑπο-
 πτεούντες ὑπετονθόρουζον, ὡς εἰς
 κῆδος ταύτην ἀγαγέσθαι μέλλει
 ὁ νῦν τῆς βασιλείας ἐπιδραξάμε-
 νος. Οἱ δὲ Δουκαὶ οὐδὲν μὲν τε-
 τοιοῦτον ἐγενόουν (οὐ γὰρ συνε-
 φέροντο ταῖς τυχούσαις ἐννοίαις),
 ἀλλὰ τὴν τῆς μητρὸς τῶν Κομ-
 νηγῶν ἀπροφάσιστον κατ' αὐτῶν
 μῆνιν ἐκ μακροῦ γινώσκοντες πε-
 ριδεεῖς ἦσαν ὑποπτεύοντες αὐτὴν,
 ὡς καὶ πῶς πολλακίς διηγουμένων
 ἀκήκοα.

Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ Παλαιολόγος
 Γεώργιος μετὰ τοῦ στόλου φθά-
 σας τῆς εὐφημίας ἐξῆρχεν, οἱ
 περὶ τοὺς Κομνηνοὺς προκύπτον-
 τες ἄνωθεν κατεσίγαζον, μὴ τὴν
 Εἰρήνην τῷ Ἀλεξίῳ καὶ τῆ
 εὐφημίᾳ συνάψαντας κοινῶς εὐφη-
 μεῖν. Ὁ δ' ἐμβριμησάμενος κάτω-
 φην αὐτοῖς φησιν· „οὐ δι' ἡμᾶς
 τὸν τοσοῦτον ἀγῶνα ἀνεδυσάμη
 αὐτός, ἀλλὰ δι' ἣν φατε Εἰρή-
 νην“. Ἄμα δὲ καὶ τοῖς ναυτι-
 κοῖς παρεκελεύετο Εἰρήνην σὺν
 τῷ Ἀλεξίῳ ἀνευφημεῖν. Ταῦτα
 ταῖς μὲν ψυχαῖς τῶν Δουκῶν
 πολὺν ἐνέβαλε θόρουσον, ταῖς δὲ
 γε μωμοσκόποις λαιδορίας ὕλη
 κατὰ τῆς βασιλείδος Μαρίας ἐγέ-
 νετο. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἀλέξιος
 μηδ' ἐν τῷ τοιοῦτόν τι βαλλόμε-
 νος (καὶ πῶς γάρ;), ἀλλὰ τὴν
 τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν παρα-
 λαβὼν, ἀνὴρ ἐν πᾶσι δραστήριος,

უყურებდნენ დედოფლის და-
 რჩენას სასახლეში, ჩურჩულით
 ამბობდნენ, ახლანდელ ტახტის
 მპყრობელსაც განზრახული აქვს,
 როგორც ჩანს, მარიამის ცო-
 ლად შერთვაო. მხოლოდ დუკები
 არაფერს ამის მსგავსს არ ფიქ-
 რობდნენ (რადგან ჩვეული არ
 იყვნენ ფუჭი გეგმები ედგინათ);
 დუკებმა კარგად იცოდნენ იმთა-
 ვითვე, რომ კომნენოსების დედას
 სძულდა ისინი; ამიტომაც იყო,
 რომ მას ეჭვით უყურებდნენ და
 ფრთხილობდნენ კიდევ.

გიორგი პალეოლოგიც, რო-
 დესაც მოვიდა ფლოტიით და ზეი-
 მით მიესალმა მეფეს, დაინახა,
 რომ კომნენოსების ზურგს უკან
 მდგომნი უბრძანებდნენ ღუმილს,
 რომ ყოველ შემთხვევაში საზეი-
 მო მისალმების დროს ალექსის-
 თან ერთად არ მიელოცათ ირი-
 ნესთვისაც. ის რისხვისაგან აენთო
 და დაბლა მდგომმა უთხრა მათ:
 „თქვენი გულისთვის კი არ ვი-
 წვალე ამდენი, არამედ იმისთვის,
 ვისაც თქვენ ირინეს ეძახითო“,
 და მაშინვე უბრძანა საზღვაო
 ძალებს ალექსისთან ერთად ირი-
 ნესაც მისალმებოდნენ. ამან ძა-
 ლიან შეაშფოთა დუკები, ხოლო
 ქორიკანებს მასალა მიეცათ მა-
 რიამ დედოფალი ეძაგებინ-
 ნათ. ხოლო მეფეს ალექსის აზრა-
 დაც არ გაუვლია ასეთი რამ (ან
 როგორ შეიძლებოდა ეს?). ჩაიბა-
 რა თუ არა რომაელთა მართვა,

εὐθύς τῶν ἔλων πραγμάτων γίνε-
ται καί, ὡς ἂν εἴπη τις, ὡς ἀπὸ
κέντρου τῶν ἀπάντων γατάρ-
χεται...

Ὁ δὲ καῖσαρ Ἰωάννης ὁ Δού-
κας βουλόμενος τάχιον τὴν βασι-
λίδα Μαρίαν ἀποσκευάσασθαι καὶ
τῶν βασιλείων ἀπελάσαι ὑποφίας
τε τοὺς πολλοὺς ἀπαλλάξαι ψευ-
δοῦς ἔνθεν μὲν τὸν πατριάρχην
Κοσμᾶν παντοίως ὑπεποιεῖτο
ἀξιῶν τὰ ὑπὲρ αὐτῶν φρονεῖν
καὶ τοῖς λόγοις τῆς τῶν Κομνη-
νῶν μητρὸς μηδαμῶς ὑπέκλειν,
ἐκείθεν δὲ τῇ βασιλίδι Μαρίᾳ
νονεχῶς ὑπετίθετο ἔγγραφόν τι
τοῦ αὐτοκράτορος ἐξαιτησαμένην
αὐτῆς τε χάριν καὶ τῆς τοῦ παι-
δὸς ἀσφαλείας οὕτως ἐκείθεν
ὑποχωρήσαι Πάτροκλον πρόφασιν
ταῦτ' ἐσχηκῶς. Ἐφθασε γὰρ
ἀντιλαβέσθαι ταύτης, ὁπνίκα ὁ
βασιλεὺς Μιχαὴλ ὁ Δούκας τῆς
βασιλείας ἐξέστη, καὶ τῷ μετ'
αὐτὸν βεβασιλευκῶτι Νικηφόρῳ
τῷ Βοτανειάτῃ συμβουλεύσασθαι
συναφθῆναι ταύτῃ πρὸς γάμου
κοινωνίαν, ὅτι ἐξ ἀλλοδαπῆς ἔστι
καὶ συγγενῶν ὄχλος οὐ προστῆν
αὐτῇ, δι' ὧν ὁ βασιλεὺς ὄχλοῖτο,
περὶ τε τοῦ γένους καὶ τῆς τοῦ
σώματος ὥρας ἀπαγγέλλων πολλὰ
καὶ πολλὰκις ἐπαίνων αὐτήν.

მარიაში უცხოელია და ვარს არ
მელთა გამო მეფეს შეიძლება
ამავე დროს უქებდა გვარისვილობას და დიდ ქებას ასხამდა მისი
ხორციელ სილამაზეს.

მან, როგორც უარესად საქ-
მიანმა კაცმა, მაშინვე ხელი მო-
ჰკიდა საქმეებს, ასე ვთქვათ, ნამდ-
ვილად და არსებობდა...

ხოლო კესარი იოანე დუკა
ცდილობდა რაც შეიძლება მალე
განთავისუფლებულიყო დედო-
ფალ მარიამისაგან და გა-
ეძეგებინა ის სასახლიდან, რათა
ამ გზით მოესპო ყალბი ექვები,
რომლებსაც ბევრნი ატარებდნენ.
ამ მიზნით ის, ერთი მხრით, ყო-
ველნაირად ელაქუცებოდა პატ-
რიარქ კოზმას, ცდილობდა იგი
თანამზრახველად ჰყოლოდა, და
არაფრით არ დაეთმო კომენგოსე-
ბის დედის ლაპარაკისთვის, ხოლო
მეორე მხრით დაჯერებით არწმუ-
ნებდა მარიამ დედოფალს,
რათა მას მეფისათვის ეთხოვა
სიგელი მისი და მისი ვაჟის
უშიშროების უზრუნველსაყოფად,
და ვაცლოდა სასახლეს, და ამ-
გვარად ის იმეორებდა პატროკ-
ლეს შემთხვევას. საქმე ის არის,
რომ იოანე დუკა დედოფალზე
ზრუნავდა ჯერ კიდევ იმ დროი-
დან, როდესაც მეფე მიხეილ
დუკა გადადგა, და მის შემდეგ
გამეფებულ ნიკიფორე ბოტა-
ნიატეს ურჩევდა ცოლად
შეერთო იგი (მარიამი): ამას
ის იმით უსაბუთებდა, რომ

ახვევია ნათესავეების ხროვა, რო-
მელთა გამო მეფეს შეიძლება
ამავე დროს უქებდა გვარისვილობას და დიდ ქებას ასხამდა მისი
ხორციელ სილამაზეს.

Καὶ γὰρ ἦν εὐμήκης μὲν τὴν ἡλικίαν καθάπερ¹ κυπάριττος, λευκὴ δὲ τὸ σῶμα ὥσει χιών, πρόσωπον κύνλον μὲν οὐκ ἀπαρτίζον, τὸ δὲ χρῶμα δι' ἔθλου ἀνθος ἡρινὸν ἢ ῥόδον ἀντικρυς. Τὰς δὲ τῶν ὀμμάτων αὐγὰς τίς ἀνθρώπων ἐξείποι; ὄφρυς ὑπερανέστηκυῖα καὶ πυρσὴ, βλέμμα χαροπὸν. Ζωγράφου μὲν οὖν χεῖρ τὰ τῶν ἀνθρώπων πολλάκις ἐμιμήσατο χρῶματα, ἐπόσα ὦραι φέρειν εἰώθασι, τὸ δὲ τῆς βασιλίδος κάλλος καὶ ἡ ἐπιλάμπουσα αὐτῇ χάρις καὶ τὸ τῶν ἡθῶν ἐπαγωγὸν τε καὶ εὐχάρι ὑπὲρ λόγον καὶ τέχνην ἐφαίνετο· οὐκ Ἀπελλῆς, οὐ Φειδίας οὐδὲ τις τῶν ἀγαλματοποιῶν τοιοῦτόν ποτε παρήγαγεν ἀγαλμα. Καὶ ὁ μὲν τῆς Γοργοῦς κεφαλὴ λίθους ἐξ ἀνθρώπων τοὺς ὀρώντας ἐποίει, ὡς λέγεται, τὴν δὲ ἰδῶν ἂν τις βαδίζουσαν ἢ αἰφνης ὑπαντιάσας ἐκεχῆναι τε καὶ ἐπὶ ταῦτοσιν σχήματος, ἐφ' ᾧ ἔτυχεν ὦν, ἴστατο ἔννεός, ὡς ἀφηγήσθαι τηνικαῦτα δοκεῖν καὶ ψυχὴν καὶ διάνοιαν. Ἀναλογίαν γὰρ τοιαύτην μελῶν καὶ μερῶν, τοῦ ἔθλου πρὸς τὰ μέρη καὶ τούτων πρὸς τὸ ἔθλον, οὐδεὶς οὐδέπω τοιαύτην ἐν ἀνθρώπου σώματι ἐθεάσατο· ἀγαλμα ἔμψυχον καὶ ἀνθρώποις φιλοκάλοις ἐράσμιον. Ὅμιρος γὰρ ἀντι-

მართლაც, მარიამი იყო მა-
ლალი და ტანადი, როგორც კვი-
პაროსი, თეთრი როგორც თოვ-
ლი, პირისაზე ჰქონდა არც თუ
ძალიან მრგვალი, მაგრამ გაზაფ-
ხულის ვარდივით გაფურჩქვნე-
ლი ალისფრად. ახლა თვალების
ბრწყინვალეობას აღარ იკითხავ?
ვინ შეესძლებს ამის აღწერას? წამ-
წამები გრძელი და განსაცვიფ-
რებელი, თვალები ცისფერი.
მხატვრის ხელი ხშირად გადმო-
გვეცემს ხოლმე იმ ყვავილების
ნაირფერობას, რომლებითაც გვა-
საჩუქრებს წლის სხვადასხვა დრო;
მაგრამ დედოფლის სილამაზე
და მისი მომაჯადოებელი მიმ-
ზიდველობა, მისი ზნის სანდო-
მიანობა — ყველაფერი ეს აღემა-
ტება ფერწერას და ხელოვნებას.
არც აპელესს, არც ფიდიასს,
არც რომელსამე სხვა მოქანდა-
კეს არ დაუტოვებია ამის მსგავსი
რამ ქანდაკება (ე. ი. ისეთი
ნაწარმოები, რომელიც შეიძლება
შეედაროს მარიამის სილამაზეს).
ამბობენ გორგონას თავი ქვე-
ბად აქცევდა ხოლმე იმ კაცებს,
ვინც მას შეხედავდა; ხოლო ვინც
შემთხვევით დაინახავდა დედო-
ფალს, ის რომ სერიზობდა, ან
უცაბედად შეხედებოდა მას სად-
მე, საზღვარი არ ჰქონდა მის
ვანცვიფრებას, ის გაქვავებული
რჩებოდა იმავე მდგომარეობაში,

¹ καθάπερ ἢ cod.

κρυς ἦν σωματῶμεις οἷον εἰς რომელშიც შეხვდა მას, თითქოს
τόνδε τὸν περιγίειον κόσμον.

წართმეოდა სულიც და გონებაც. ასეთი თანაზომიერება ასოთა და ნაკვთთა, ასეთი შეხამება მთელისა ნაწილებთან და ნაწილებისა მთელთან, მართლაც რომ არავის არასდროს არ უნახავს ადამიანის სხეულში. ეს იყო ცოცხალი ქანდაკება, რომელიც ხიბლავდა მშვენიერების მოყვარულთ. ეს იყო თვით იმეროსი¹, რომელსაც ხორცი შეუხსამს ამ ჩვენს დედამიწაზე.

Τούτοις οὖν ὁ καῖσαρ συγ-
χρησάμενος τότε τὴν βασιλέως
καταμαλάττει καὶ χειροῦται ψυ-
χῆν, καὶ πολλοὶ αὐτῷ συνεβού-
λευον τὴν βασιλίδα ἀγαγέσθαι
Εὐδοκίαν...

‘Ο μέντοι καῖσαρ Ἰωάννης
παντοίως αὐτὸν μετελθὼν πέρας
δέδωκε τῇ βουλῇ πείσας συναφ-
θῆναι τῇ βασιλίδι Μαρίᾳ,
καθὼς ὁ λόγος σαφέστερον φησά-
σας ἐδήλωσε, καὶντενθὲν παρρη-
σίαν πολλὴν ἐσχῆκει πρὸς αὐτῆν.
Ἐπεὶ δ’ ἔν τισιν ἡμέραις ταῦτ’
ἔτελειτο, μὴ βουλομένων τῶν
Κομνηνῶν ἀνδρῶν τῶν βασιλείων
αὐτὴν ἀπελάσαι, ἀτε πολλῶν
αὐτῆς εὐεργετημάτων τυχόντων
παρ’ ἔθλον τὸν τῆς βασιλείας
αὐτῆς χρόνον, οὐχ ἦττον δὲ καὶ
δι’ ἦν πρὸς αὐτὴν ἔσχον συνή-
θειαν τῇ προφάσει τῆς ἐξ ἀμφο-
τέρων τῶν μερῶν ξυμπεσοῦσης
συγγενείας, πολλοὶ ἐκ πολλῶν
συνείροντο λόγοι νοσημάτων διαφό-
ρων ἐξαγγελτικοί, τῶν μὲν ἄλλως
ἐκλαμβανομένων τὰ πραττόμενα,
τῶν δὲ ἐτέρως, ὡς ἔχαστος

კესარმა ისარგებლა მარიამის
ამ თვისებებით და მეფის გული
მოათვინიერა, თუმცა ბევრი
ურჩევდნინ მას ცოლად შეერთო
დედოფალი ევდოკია²...

ამგვარად, კესარმა იოანემ
მოახერხა საქმის დაბოლოება და
დაარწმუნა ბოტანიატე ჯვარი
დაეწერა მ ა რ ი ა მ დ ე დ ო -
ფ ა ლ ზ ე, როგორც ეს ნათლად
არის ნაჩვენები წინა წიგნში, და
ამის გამო მასთან (ე. ი. მარიამ-
თან) გულახდილ ურთიერთობაში
იყო. ახლა კი უკვე რამდენიმე
დღე გავიდა და კომნენოსები არ
აპირებდნენ მის გასახლებას სასახ-
ლიდან, ნაწილობრივ იმ დიდი
კეთილი საქმეების გამო, რომ-
ლებიც მარიამმა გააკეთა თავისი
მეფობის დროს, მაგრამ აგრეთვე
კომნენოსების ახლო ურთიერთო-
ბის გამო დედოფალთან, რაც
გამოინახტებოდა მათ ორმხრივ
ნათესაურ კავშირში დედო-
ფალთან. აქედან წარმოიშვა
ის მითქმა-მოთქმა, რომლის
დროს სხვადასხვა აზრები ვრცელ-

¹ იგივეა, რაც ეროსი.

² ეს არის ევდოკია დალასენი, მეფე კონსტანტინე დუკას ქვრივი.

εὐνοίας ἢ μίσους εἶχε τὰ πρὸς αὐτὴν τῶν εἰσφύτων ἐκ προαιρέσεως καὶ μὴ ὧς ἔχουσι κρῖνειν τὰ πραγματὰ (Anna Comnena, ed. A. Reifferscheid, I, 93,1—99,1). კითხვებს თვითნებურად სჭრიდნენ მის ნამდვილი ვითარება.

დებოდა: ზოგი ასე ხსნიდა მოვლენებს, ზოგი ისე, იმისდა მიხედვით თუ როგორ ეპყრობოდნენ მარია მს, კეთილგანწყობილად თუ სიძულვილით, ვინაიდან სადა არა ისე, როგორც იყო საქ-

მამიამ დედოფლის ვაჟი კონსტანტინე

III, 4. Ἐπει δὲ ὁ τῆς βασιλίδος Μαρίας υἱὸς Κωνσταντῖνος ὁ πορφυρογέννητος μετὰ τὴν παράλυσιν τῆς βασιλείας τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Μιχαὴλ τοῦ Δούκα τὰ ἔρυσθρα μὲν ἔκων ἀπεδύσατο πέδιλα, τὰ δὲ κοινὰ καὶ μέλανα ὑπεδύσατο, Νικηφόρος δὲ Βοτανειάτης ὁ μετὰ τὸν Δούκαν καὶ πατέρα τοῦ Κωνσταντίνου τῶν σάχηπτρων ἐπειλημμένος τὰ μὲν μέλανα ἔχεινον ἀποβαλεῖν διαρῖσατο, ἐκ ποικίλων δὲ σηρικῶν ὑφασμάτων ὑποδήματα προσέτατε περιδεδίσθαι ὥσπερ τὸν νεανίσκον ἐπαισχυνόμενος καὶ τοῦ κάλλους ἄριστον καὶ τοῦ γένους ἀγάμενος. Τὸ μὲν γὰρ κόκκινον διόλου ἀπαστράπτειν αὐτῷ τῶν πεδύλων οἷον ἐφθόνει, τὸ δὲ τινας τόπους ἐκ τῶν ὑφασμάτων ἀνθρῖν τὸ κόκκινον ὑπεδίδου.

Μετὰ δὲ τὴν τοῦ Κομνηνοῦ Ἀλεξίου ἀνάρρησιν ἡ βασίλισς Μαρία καὶ μήτηρ ἔχεινου ταῖς ὑποθημοσύναις κεισθεῖσα τοῦ καίσαρος ἔγγραφον πίστιν ἤτησατο

რაც შეეხება მარიამ დედოფლის ვაჟს პორფიროგენეტ კონსტანტინეს, მისი მამის მიხედვით დუკას ტახტიდან გადადგომის შემდეგ მან თავისი ნებით გაიხადა წითელი წაღები და ჩაიცვა უბრალო შავი წაღები. ნიკიფორე ბოტანიატემ კონსტანტინეს მამის, მიხეილ დუკას, შემდეგ ტახტი რომ მიიღო, თუმცა მშინვე უბრძანა გაეხადა შავი წაღები და ჩაეცვა ფერადი აბრეშუმის ქსოვილისაგან შეკერილები, რადგან პატივს სცემდა ამ ახალგაზრდა ჭაბუკს და აფასებდა როგორც მის სილამაზეს, ისე გვარიშვილობას, მაგრამ მაინც უშრით უყურებდა, რომ კონსტანტინეს წაღებს ძოწეულის აღმური ასლიოდა, და მხოლოდ იმის ნება მისცა, რომ წაღები მარტო ალაგ-ალაგ ყოფილიყო წითლად შეფერადებული.

ხოლო ალექსი კომნენოსი რომ გამეფდა, დედოფალმა მარიამმა, კონსტანტინეს დედამ, იონანე კესარიის შთავგონებით მიმართა მეფე ალექსისს და სთხო-

δι' ἔρῳθρων βεβιαωθησομένην γραμμάτων καὶ σφραγιῶδος χρυσῆς παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος, ὥστε μὴ μόνον ἀσινῆς σὺν τῷ σὺν δὲ διατηρηθῆναι, ἀλλὰ καὶ συμβασιλεύειν αὐτῷ ἀκακίῳν τὰ τε ἔρῳθρὰ ὑποδιδῶσκόμενον καὶ στεφφοροῦντα καὶ ὡς βασιλέα σὺν αὐτῷ ἀναγορευόμενον.

წითელ წალებს, თავზე გვირგვინს დაიღვამდა და, ალექსისთან ერთად, მასაც უწოდებდნენ მეფეს.

Καὶ οὐκ ἦστόχησε τῆς αἰτήσεως, ἀλλὰ λαμβάνει χρυσόβουλλον λόγον βεβαιούντα τὰ αὐτῆς θελήματα ἅπαντα. Τηνικαῦτα καὶ ἂ ὑπεδιδῶσκατο ἐκ σηρικῶν ὑφασμάτων περιελόντες τῶν διόλου ἔρῳθρων ὑποδημάτων τούτω μεταδιδῶσσι καὶ ταῖς ὄσραις καὶ χρυσοβούλλοις λόγοις δεῦτερος τοῦ λοιποῦ συνυπογράφων ἦν διὰ κινναβάρεως τῷ βασιλεῖ Ἀλεξίῳ καὶ ταῖς προπομπαῖς μετὰ τῆς βασιλικῆς τιάρας συνεπόμνος. Ὡς δὲ τινες ἔφασαν, καὶ πρὸ τῆς ἀποστασίας τὰς περὶ τούτου συνθήκας εἶχεν ἡ βασιλῆς, ἔν' οὕτω τὰ κατὰ τὸν σὺν αὐτῆς γίνοντο.

Οὕτω γοῦν τῶν βασιλείων ἐκείνη ἐξέρχεται μετὰ προπομπῆς ἀξίας ἐν τοῖς κατὰ τὴν μονὴν τοῦ μεγάλου μάρτυρος Γεωργίου παρὰ τοῦ ἀποβεβιακῶτος Κωνσταντίνου βασιλέως τοῦ Μονομάχου οἰκοδομηθεῖσιν οἰκήμασι κατὰσκηνώσουςα (Μάγγανα ταῦτα

ვა თვითმპყრობელს მიეცა მისთვის (მარიამისთვის) წითელი მეღნით დამოწმებული და ოქროს ბეჭედ-დასმული წერილობითი დადასტურება იმისა, რომ მას და მის ვაჟს არა თუ ხელს არ ახლებდნენ, არამედ უკანასკნელი, გარდა ამისა, ალექსის თანამმართველიც იქნებოდა, ჩაცვამდა

ამ თხოვნაზე მას უარი არ უთხრეს: მარიამმა მიიღო ოქროს ბეჭედი, რომლითაც ყველა მისი სურვილები დადასტურებულ იქმნა. ასე რომ კონსტანტინეს გახადეს მაშინ აბრეშუმის წალები, რომლებიც აქამდე ეცვა, ჩააცვეს მთლიანად წითლები, თუმცა სამეფო სიგელებსა და ოქრობეჭედებში ხელს აწერდა წითელი მეღნით ალექსი მეფის შემდეგ და საზეიმო გამოსვლების დროს სამეფო თავსაბუჯავით შემკული მას მიჰყვებოდა უკან. ამბობენ, რომ მარიამ დედოფალმა, ჯერ კიდევ კომნენოების აჯანყების წინ დაადებინა ალექსის ეს პირობა და მოითხოვა რომ მის ვაჟს ასე მოპყრობოდნენ.

ამის შემდეგ მარიამი საპატრიო ამალის თანხლებით გამოდის სასახლიდან, რათა დასახლდეს სამეფო პალატებში მახლობლად მთავარმოწამის გიორგის სავანისა, რომელიც მეფემ კონსტანტინე მონომახმა ააგო და რომელსაც მღაბიურად მანგანა ეწოდება,

ή κοινή εισέτι κικλήσκει διάλεχ-
τος) Ἰσακίου συνεφερομένου
τῆς τοῦ σεβαστοκράτορος.

III, 5. Τὰ μὲν οὖν κατὰ τὴν
βασιλῆα Μαρίαν οὕτω παρὰ τῶν
Κομνητῶν φηκονόμετο (Anna Comnena, ed. A. Reifferscheid,
p. 104, 11—105, 16).

ამ საყენებში მიაცილა იგი სევას-
ტოკრატორმა ისააკმა.

ასე მოგვყრნენ კომნენოსები
მარიამ დედოფალს.

მარიამის ვაჟი კონსტანტინე და ახნა

VI, 8. Ἄνατρεχέτω δ' ἀνδρῶν
ὁ λόγος πρὸς τὰ ἐξ ἀντῆς μοι
ἔμπροσθέντα γενέσεως.

Πάντων γὰρ τῶν συνηθῶν
ἐπὶ τοῖς νεογνοῖς τῶν βασιλέων
παῖσι δαψιλέστερον τελεσθέντων,
ὡς λέγεται, εὐφημιῶν δηλαδὴ καὶ
δωρεῶν καὶ φιλοτιμημάτων παρε-
χομένων τοῖς λογάσι τῆς συγκλή-
του καὶ τοῦ στρατοῦ, πλεόν ἤπερ
ποτέ ἔχαιρον, ἐσπίρτων, ἐπαιάνι-
ζον ἅπαντες καὶ μᾶλλον οἱ τῆ
ῥασιλῆδ' καθ' αἶμα προσήκοντες
οὐκ εἶχον ἄφ' ἡθονῆς ὅ τι καὶ
γένοντο. Μετρητῶν δὲ τινῶν πα-
ρελθουσῶν ἡμερῶν στέφους ἀμέ-
δξιοῦσιν οἱ γονεῖς καὶ βασιλικῶν
διαδότηματος. Ἐπεὶ δὲ Κωνσταντι-
νου τοῦ υἱοῦ τοῦ προβεβασιλευκό-
τος Μιχαὴλ τοῦ Δούκα, περὶ οὗ
πολλὰκις ὁ λόγος ἐμνήσθη, συμ-
βασιλεύοντος ἔτι τῷ αὐτοκράτορι
καὶ ἐμῷ πατρὶ κἂν ταῖς δωρεαῖς
δ' ἐρυσίρων συνυπογράφοντος τού-
του κἂν ταῖς προπομπαῖς μετὰ
τιάραις αὐτῷ συνεπομένου κἂν
ταῖς εὐφημίαις δευτέρου εὐφη-
μουμένου ἀγῶν εὐφημεῖσθαι ἔμελ-

ვთქვათ ახლა იმის შესახებ,
თუ რა მოხდა ჩემი დაბადების
დროს.

როდესაც შესაძლებელი
ბრწყინვალეობით შესრულეს ყვე-
ლაფერი, რაც ახალდაბადებულ
უფლისწულების მიმართ სრულ-
დება ხოლმე, ესე იგი სენატისა და
ჯარის წარმომადგენლები მოვიდ-
ნენ მოსალოცად და მოიტანეს
საჩუქრები და სხვადასხვა საპა-
ტიო ნიშნები, მაშინ ყველანი
მიეცნენ სიხარულს, უფრო მე-
ტად, ვიდრე სხვა დროს ხდებ-
ოდა, ცეკვავდნენ და მღეროდ-
ნენ; განსაკუთრებით კი დედოფ-
ლის (ე. ი. ირინეს) სისხლის ნა-
თესავებმა არ იცოდნენ რა ექნათ
სიამოვნებისაგან. რამდენიმე დღე
რომ ვავიდა, მშობლებმა მომი-
ძღვენეს გვირგვინი და სამეფო
დიადემა. ხოლო რადგან წინან-
დელი მეფის მიხეილ დუკას ვაჟი
კონსტანტინე, რომელსაც ზემოთ
ხშირად ვხსენიებ, მეფის, მამა-
ჩემის, თანამმართველად ითვლე-
ოდა და მასთან ერთად წითელი
მეღნით აწერდა ხელს სიგელებს,

λον, Κωνσταντῖνον καὶ Ἄνναν ἐν ταύτῃ ἐξεφώνουσι ἐν τοῖς τῆς εὐφημίας καιροῖς οἱ τῆς εὐφημίας προεξάρχοντες. Καὶ τοῦτο δὴ μέχρι καιρῶν ἰκανῶν ἐτελεῖτο, ὡς γέ μοι τῶν συγγενῶν καὶ ἐμῶν γεννητόρων ἐν ὑστέροις πολλάκις διηγουμένων ἀκήκοα (Anna Comnena, ed. A. Reifferscheid I, 203, 35—204, 12).

და ანბნ. ეს, როგორც მე ვამიგონია ჩემი ნათესავებისა და მშობლებისაგან, შემდეგაც კარგა დიდ ხანს სრულდებოდა.

საზეიმო გამოსვლების დროსაც მას ახლდა ტიარით თავზე და წარმოთქმებშიც მეორე ადგილას იხსენიებოდა (*მეფის შემდეგ*), ამიტომ იმათ, ვისაც ეს წარმოთქმები ეხებოდა საზეიმო შემთხვევებში, ბრძანება გასცეს, რომ მეც ვყოფილიყავი მოხსენებული ამ წარმოთქმების დროს და წარმოეთქვათ: კონსტანტინე

იბერიული წარმოშობის სიაოში

VI, 9. Ὁ μέντοι αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος τῶν παραλίαν τῆς Βιθυνίας καὶ αὐτῆς Βοσπόρου καὶ τῶν ἀνωτέρω χωρῶν τοὺς Τούρκους ἀπελάσας μετὰ τοῦ Σολυμᾶ εἰς εἰρηνικὰς ἐληλύθει σπονδᾶς, καθὼς ὁ λόγος ἀνωτέρω φθάσας ἐδήλωσε, καὶ οὕτως πρὸς τὸ Ἰλλυρικὸν τὰς ἡγίας στρέψας τὸν τε Ῥομπέρτον καὶ τὸν αὐτοῦ υἱὸν Βαΐμουντον πολλὰ μογήσας κατὰ κράτος ἤττησε καὶ μεγίστης συμφορᾶς τὰ κατὰ τὴν ἐσπέραν ἐρρύσατο.

თურქები რომ გარეკა ბითონიის სანაპიროებიდან, თვით ბოსფორიდან და ზემოთ მდებარე ქვეყნებიდან, თვითმპყრობელმა ალექსიმ საზავო ხელშეკრულება დასდო, როგორც ზემოთ ითქვა, სულეიმანთან; მერე გაემართა ილირიკში და დიდოვაი-ვაგლახით დაამარცხა რობერტი და მისი ვაჟი ბომუნდი და, ამგვარად, იხსნა დასავლეთი უკიდურესი უბედურებისაგან.

Κακείθεν ἐπανελθὼν αὐτὸς τοὺς ὑπὸ τὸν Ἀπελχασίμ Τούρκους οὐ τὴν ἔω ἀπλῶς κατατρέχοντας εὕρεν, ἀλλὰ μέχρις αὐτῆς Προποντιδὸς καὶ τῶν παραλίαν ταύτη χωρίων κατεληλυθότας.

მიწაწყალი თვით პროპონტიდამდე და მის მომიჯნავე ზღვისპირა მხარეები.

იქიდან რომ დაბრუნდა, შემდეგი ამბავი დახვდა: თურქებს, აპელხასიმის მეთაურობით, განეახლებინათ თავიანთი თავდასხმები და დაერბიათ არა მარტო აღმოსავლეთი, არამედ მთელი

“Ὅπως μὲν οὖν ὁ Ἀμῆρ Σολυμαῖς τῆς Νικαίας ἐξελθὼν τουτονὶ τὸν Ἀπελχαστήμ φρουρὸν αὐτῆς καταλέλοιπεν, ὁ δὲ Πουζάνος παρὰ τοῦ Περσῶν σουλτάν πρὸς τὴν Ἀσίαν ἐξεπέμφθη καὶ παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ σουλτάν Τουτούση ἠττηθεὶς ἀνηρέθη καὶ τὸν Τουτούσην μετὰ τὸν Πουζάνον ἠττήσα· οἱ ἀνεψιαδεῖς αὐτοῦ ἀπέπνυξαν, ἀρκτέον ἦδη διηγεῖσθαι. Ὡς ὁ Πουζάνος — ὁ, ამის შესახებ უნდა

Ἀνήρ τις ἐξ Ἀρμενίας ὀρμώμενος Φιλάρετος τὴν ἐπωσυμίαν, περιβλεπτος ἐπ’ ἀνδρεία καὶ φρονήσει, εἰς τὴν τοῦ ὁμοεστικάτου ἀξίαν παρὰ τοῦ προβεβασιλευκότηος Ῥωμανοῦ τοῦ Διογένους ἀνενεχθεὶς καὶ τὰ συμβάντα τῷ Διογένη· θεασάμενος καὶ τὴν τῶν ἰμμάτων αὐτοῦ στέρησιν βεβαιωθείς διαφερόντως τοῦτον πομφῶν οὐκ ἐφαιεν, ἀλλ’ ἀποστασίαν μελετήσας τὴν Ἀντιόχου ἐξουσίαν ἑαυτῷ περιεποιήσατο. Καθ’ ἑκάστην δὲ τῶν Τούρκων ληξομένων τὰ πέριξ, ἐπεὶ μὴ ἄνευς τούτω ἐδίδοτο, ἐσκέφατο προσελθεῖν τοῖς Τούρκοις καὶ περιτμηθῆναι, ὡς ἔθος αὐτοῖς. Ὁ δὲ σὺν αὐτοῦ ἐνέχετο τούτων σφόδρα τῆς πα-

თუ როგორ დასტოვა სულეიმან ამირამ ნიკეა და ის აპელხასიმი¹ ჩააყენა მისი ციხის დასაცავად, თუ როგორ იქმნა ბუზანი², რომელიც სპარსთა სულტანის მიერ აზიაში იყო გაგზავნილი, სულტანის ძმის ტუტუშის³ მიერ დამარცხებული და მოკლული, და თვით ტუტუში მის მიერ ბუზანის დამარცხების შემდეგ თუ როგორ მოახრჩვეს მისმა ბიძა-დავიწყო თხრობა.

იყო ერთი კაცი, წარმომობით არმენიიდან, სახელად ფილარეტოსი⁴, განთქმული ვაჟაკობითა და ჰკუთით, და იგი დომესტიკოსის პატივში იქმნა აღზევებული ამისწინანდელი მეფის რომანოზ დიოგენეს მიერ; მან თავისი თვალით ნახა, რაც შეემთხვა დიოგენეს და, მისი თვალელების დათხრა რომ შეიტყო, ვერ აიტანა ეს (განსაკუთრებულად უყვარდა დიოგენე) და განიზრახა აჯანყება და ხელთ იგლო ანტიოქოზის ქალაქის მფლობელობა. რადგან თურქები გამუდმებით არბევდნენ გარშემო მდებარე მიდამოებს და მას (ფილარეტოსს) მოსვენება არ ჰქონდა, მან გადაწყვიტა თურქებს მიჰყედ-

¹ თურქი ამირა აბულ-ყასიმი.

² ბუზანი (პუზანოს) — თურქი ამირა, ედესის მმართველი.

³ ტუტუში — ალფარსლანის ვაჟი, მელიქმანს ძმა, სელჯუკთა ამირა სირიაში (1079—1095 წ.წ.).

⁴ ბარან ფილარეტოსი (Βραχάμιος Φ.), კურაპალატი, რომანოზ IV დიოგენეს (1067—1071 წ.წ.) სარდალი, რომელმაც არ სცნო მიხეილ VII დუკა პარაპინეკი (1071—1078 წ.წ.) და მიითვისა ედესა, ანტიოქია, მომფსუესტია და სხვ.

ραλόγου ἀνακόπτων ὁρμῆς, ἀλλ' οὐκ εἰσηκούσθη τὰ λύονα συμβουλεύων. Περὶλυπος τοίνυν γενόμενος δι' ἡμερῶν ὀκτῶ καταλαμβάνει τὴν Νίκαιαν καὶ προσελθὼν τῷ Ἀμῆρ Σολουμᾶ διεγείρει τοῦτον εἰς πολιορκίαν τῆς Ἀντιοχείας τὴν τοῦ σουλτανικίου τῆνικαῦτα περιβεβλημένον ἀξίαν καὶ πρὸς τὸν πόλεμον τὸν κατὰ τοῦ πατρὸς παροξύνει. Πείθεται τούτοις ὁ Σολουμᾶς, ἐν δὲ τῷ πρὸς τὴν Ἀντιόχειαν μέλλειν ἀπέρχεσθαι τὸν μὲν Ἀπελχασῆμ κατέλιπε φύλακα τῆς Νικαίας ὑπερέχοντα πάντων τῶν ἡγεμόνων ἡγεμόνα τοῦτον κατονομάσας· ἐκείνος δὲ συνεφεπόμενον ἔχων καὶ τὸν τοῦ Φιλαρέτου σὺδὸν διὰ ὀδώδεκα νυκτῶν διὰ τὸ ἀνύποπτον (τὰς γὰρ ἡμέρας ἡρέμει) καταλαμβάνει τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ἐξ ἐφθόδου ταύτην κατέσχευ.

ჩვეიდა ანტიოქიაში (დღისით ის არ იძვროდა აღვილიდან) და პირველი იერიშისთანავე აიღო იგი¹.

Ἐν τούτοις δὲ καὶ ὁ Χαρατικής λαθραίως συλαῖ τὴν Σινώπην χρυσίον ἱκανὸν καὶ χρήματα τῶν βασιλικῶν ταμειῶν κείθι ἐναποκείμενα μεμαθηκῶς. Ὁ δὲ Τουτούσης τοῦ μεγάλου σουλτάν ἀδελφός, τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τῆς Μεσοποταμίας πάσης καὶ τοῦ Χάλεπ καὶ μέχρι αὐτοῦ Βαγδᾶ ἔξουσιάζων καὶ τῆς Ἀντιοχείας ἀντιποιοῦμενος, ἐπεὶ τὸν Ἀμῆρ

ლებოდა და წინადაცვეთაც შეესრულებინა, როგორც ეს მათში მიღებულია. ხოლო მისი ვაჟი დაბეჯითებით მოითხოვდა მისგან და ამ უგუნური სწრაფვისაგან აკავებდა, მაგრამ არ უსმინა მის კარგ რჩევას. ძალიან დამწუხრებული ამის გამო ის გაემგზავრა და რვა დღეში ჩავიდა ნიკეაში, მივიდა სულეიმან ამირასთან და მას აქეზებდა ანტიოქიისათვის ალყა შემოეერთა (სულეიმანს მაშინ მიეღო სულტნის პატრივი) და მოუწოდებდა ომი დაეწყო მისი მამის წინააღმდეგ. სულეიმანი დაეთანხმა ამაზე, ხოლო ანტიოქიის წინააღმდეგ რომ დააპირა გამგზავრება, აბულ-ყასიმი დასტოვა ნიკეის მცველად და მას მიაკუთვნა ყველა სარდალთა უფროსის სახელწოდება, ხოლო თვისთონ თან წაიყვანა ფილარეტის ვაჟი და თორმეტ ღამეში

ამ დროს ხარატიკე ფარულად არბევდა სინოპს, რადგან გაეგო, რომ იქ ინახებოდა სამეფო საჭურჭლეთა დიდძალი ოქრო და ფული. დიდი სულტნის ძმამ ტუტუშმა, რომელსაც ეპყრა იერუსალიმი, მთელი მესოპოტამია და ალაბი და მთელი ქვეყნები ვიდრე ბაღდადამდე და ანტიოქიის მითვისება სურდა, როდესაც დაინახა, რომ სულეიმან ამირას აღვირი აეხსნა

¹ ეს უნდა მომხდარიყო 1084 წელს.

Σολυμᾶν ἀφηνάζοντα ἔβλεπε καὶ τὴν τῆς Ἀντιοχείας ἀρχὴν ἑαυτῷ ἡδὴ περιποιούμενον, σὺν ὄλαις δυνάμεσιν ἐν μεταχιμῷ τοῦ Χάλεπ καὶ τῆς Ἀντιοχείας καταλαμβάνει. Συναγητότος δ' αὐτῷ τοῦ Ἀμῆρ Σολυμᾶ πόλεμος εὐθὺς ἀναρρήγνυται μέγας, καὶ ἀγγεμάχου τῆς μάχης γεγυῖας νῶτα οἱ τοῦ Σολυμᾶ ὑποσχόντες προτροπᾶδην ἔφευγον. Πολλὰ δὲ τούτους θαρσύνων ὁ Σολυμᾶς, ἐπεὶ τῆς φυγῆς ἀποσχέσθαι οὐκ ἔπειθεν, ὑπὲρ κεφαλῆς τὸν κίνδυνον ἐφιστάμενον ὄρων παρεκκλίνας ἐν ἀκινδόνῳ τάχα ἐδόκει καθίστασθαι· καὶ κατὰ γῆς τὴν ἀσπίδα τεθεικῶς ἐπ' αὐτῇ προσοδίσας ἐκάθητο. Ἄλλ' οὐ διέλαθε τοὺς ὁμοφύλους. Προσεληλυθότες γὰρ αὐτῷ τινες τῶν σατραπῶν ἔλεγον τὸν φεῖον αὐτοῦ¹ Τουτούσην μεταπέμπεσθαι αὐτόν. Ὁ δὲ ἀνένευεν ὑφορώμενος τὸν ἐξ αὐτοῦ κίνδυνον. Ἐγκειμένων δὲ τῶν σατραπῶν, ἐπεὶ οὐ πρὸς ἰσχύος αὐτῷ ἀντικαθίστασθαι ἦν οἷα μόνῳ ὄγει, τοῦ κουλεῶς τὸ ξίφος σπασάμενος κατὰ τῶν ἰδίων ὥσε σπλάγγων διαμπερὲς τὸ ξίφος ἐλάσας καὶ κακὸς κακῶς ἀπώλετο. Παρακρήμα γούν οἱ σωθέντες τῶν τοῦ Ἀμῆρ Σολυμᾶ θυναμειῶν προσχωροῦσι· τῷ Τουτούση. ῥέθιδαν ვინც კი ვალარჩნენ, ტუტუშის მხარეზე ვალავიდნენ მაშინვე.

(ე. ი. აჯანყებულები) და ანტიოქიის სავამგეო უკვე ხელში ჩაეგდო, თვითონ მთელი ძალებით დაიძრა და ალბსა და ანტიოქიას შუა დაბანაკდა. მას რომ შეხებდა სულეიმან ამირა, მაშინვე დიდი ომი გაჩაღდა, და როდესაც ხელჩართული ბრძოლა დაიწყო, სულეიმანის ჯარებმა ზურგი უჩვენეს და უკანმოუხედავად გაიქცნენ. თუმცა სულეიმანი ბევრს ეცადა ისინი გაემხნეებინა; მაგრამ რადგანაც მან ვერ შესძლო გაქცეულები შეეკავებინა, და დაინახა მის თავზე წამომდგარი ხიფათი, განზე გადგა და მის მიერ უხიფათოდ მიჩნეულ ადგილას დადგა, მიწაზე დაღვა თარი და მასზე დაეშვა და დაჯდა. მაგრამ ის შეუმჩნეველი არ დარჩათ თვისტომთ. მიუახლოვდნენ მას ზოგიერთი სატრაპები და უთხრეს — ბიძა შენი ტუტუში გიბარებსო. ხოლო მან უარი თქვა ამაზე: მან განჭვრიტა მოსალოდნელი საფრთხე. სატრაპები რომ აღარ მოეშვენენ, ხოლო მას ძალა აღარ შესწევდა წინააღმდეგობა გაეწია, რადგან მარტოლ-მარტო იყო, ქარქაშიდან ამოიღო მახვილი, საკუთარ მუცელში შეიჭო; მახვილი გამჭოლ გავიდა და ბოროტი კაცი ასე ბოროტად დაიღუპა². სულეიმან ამირას ჯა-

¹ მკვლევართა მიერ აღნიშნულია, რომ ანნა კომნენე ცდება: ტატუში არ ყოფილა სულეიმანის ნათესავი.

² ეს მოხდა 1086 წელს (ზოგიერთების აზრით 1085 წ.).

Ὁ δὲ μέγας σουλτάν ταῦτα μεμαθηκῶς καὶ δεδιῶς τὸν Του-
 τούσην ἰσχυροποιούμενον ἤδη
 ἀπέστειλε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα
 τὸν Σιαοὺς μηγύσας αὐτῷ περι-
 κήδους καὶ ὑποσχόμενος, ἐάν
 τοῦτο γένηται, ἀναστῆλαι μὲν
 τοὺς Τούρκους τῶν τῆς παραλίας
 μερῶν καὶ παραδοῦναι οἱ τὰ κάστ-
 ρα καὶ δλοψύχως βοηθεῖν. Τοῦ-
 τον θεασάμενος ὁ βασιλεὺς καὶ
 τὰς τοῦ σουλτάν γραφὰς ὑπανα-
 γνοὺς περι μὲν τοῦ κήδους οὐδέ-
 να λόγον ἐπεποίητο, τὸν δὲ
 Σιαοὺς νουνεχῆ ἄνδρα θεασά-
 μενος ἐπυνθάνετο, πόθεν τε ὤρ-
 μηται καὶ τίνες οἱ τούτου γονεῖς.
 Τοῦ δὲ μητρὸθεν μὲν ἐξ Ἰβή-
 ρων εἶναι λέγοντος, τὸν δὲ τού-
 του πατέρα Τούρκον ἀνομολο-
 γοῦντος πολλήν ὁ αὐτοκράτωρ
 πραγματείαν ἐπεποίητο, ὥστε τοῦ
 θείου βαπτίσματος τοῦτον τυχεῖν.
 Συνέθετο πρὸς τοῦτο ὁ Σιαοὺς
 καὶ πίστεις ἐδέδῳκει τῷ αὐτο-
 κράτορι, ὥστε μὴ παλινოსτῆσαι
 τοῦ θείου φωτίσματος τυχῶν.
 Καὶ ἐπεὶ ἐντεταλμένον ἦν αὐτῷ
 δι' ἐγγράφου προστάξεως σουλτα-
 τικῆς, ἴν' εἴπερ ὁ βασιλεὺς πρὸς
 τὸ τελέσαι τὸ μετ' αὐτοῦ κήδος
 προθυμηθεῖη, ἅπαντας τοὺς τὰς
 παραλίας πόλεις κατασχόντας
 σατράπας ἀπελάσῃ ἔχειθεν τὸ
 περι τούτων διαλαμβάνον σουλτα-
 νικὸν γράμμα ὑποδεικνύς αὐτοῖς,
 ταῦτη τῆ γραφῆ συγχρησασθαι
 ὁ βασιλεὺς τῷ Σιαοὺς ὑπέθετο,

დიდმა სულტანმა ეს რომ
 შეიტყო, რადგან მას ეშინოდა
 ტუტუშის გაძლიერებისა, მაშინ-
 ვე გაგზავნა თვითმპყრობელთან
 სი ო ა შ ი და წინადადებას აძ-
 ლევდა მას დანათესავებოდა და
 ჰპირდებოდა: თუ ეს მოხდება,
 აყვრი თურქებს სანაპირო მხა-
 რებიდან და შენ გადმოგცემ
 ციხე-სიმაგრეებს და ყოველმხრივ
 დაგვხმარებო. ეს (ე. ი. სი ო ა შ ი)
 რომ იხილა მეფემ და სულტანის
 წერილიც წაიკითხა, დანათესა-
 ვების შესახებ სიტყვაც არ და-
 უძრავს, ხოლო რომ დაინახა,
 რომ სი ო ა შ ი გონიერი კაცი
 ყოფილა, ჰკითხა — სადაური ხარ
 და ვინ არიან შენი მშობლებიო.
 დედიო ი ბ ე რ ი ე ლ ი ვარო —
 უბასუხა მან, — ხოლო მამა ჩემი
 თურქიაო, აღიარა მან. მაშინ
 თვითმპყრობელმა დიდი მოლაპა-
 რაკება გამართა მასთან, რათა
 მას ღვთაებრივი ნათლობა მი-
 ეღო. სი ო ა შ ი დათანხმდა ამა-
 ზე და ფიცი მისცა თვითმპყრო-
 ბელს, რომ, ღვთაებრივ ნათლო-
 ბას რომ მიიღებდა, უკან აღარ
 გაბრუნდებოდა. და რადგან მას
 დავალებული ჰქონდა სულტანის
 წერილობით განკარგულებით, რა-
 თა, თუ მეფე დათანხმდებოდა
 მას დანათესავება განეხორციე-
 ლებინა, ყველა სანაპირო ქალაქ-
 თა მფლობელი სატრაპები გაეძე-
 ვებინა იქიდან და სამუთად ეჩვენ-
 ებინა მათთვის სულტნის საგან-
 გებო წერილი; მეფემ ურჩია

καὶ ἐπὶ τούτους ἐκείθεν ἀπελάσειε τὰς σουλτανικὰς ὑποδεικνύων γραφάς, αὐτὴς πρὸς τὴν βασιλεύουσαν ἐπαναστρέψαι.

Ὁ δὲ μάλα προθύμως τὴν Σινώπην πρότερον καταλαβὼν καὶ τὰς σουλτανικὰς ἐπιστολὰς ὑποδείξας τῷ Χαρατικῇ ἐκείθεν αὐτὸν ἀπήλασε μὴδ' ἄχρις ἑνὸς ὀβολουῦ τῶν βασιλικῶν ὑποκρατήσαντα χρημάτων. Γίνεται δὲ τι τοιοῦτον. Ἐν τῷ τῆς Σινώπης ἐξέρχασθαι αὐτὸν κατεάξας τὸ ἐπ' ὀνόματι τῆς ὑπεραμύμου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου τέμενος δαίμονι καθάπερ τινὶ ἀλάστορι ἐκ θείας προνοίας παραδοθεὶς ἔκειτο ἀφρίζων· καὶ οὕτως ἐκείθεν δαιμονίων ἐξελήσθει. Τὴν μέντοι κυρίαν τῆς Σινώπης ὁ Σιαοὺς Κωνσταντίνῳ τῷ Δαλασσηγῷ ἀνέθετο ἐπ' αὐτῷ παρὰ τοῦ βασιλέως ἀποσταλέντι κἀπ' οὕτως τὰς ἄλλας πόλεις περιῶν καὶ τὰς σουλτανικὰς τοῖς σατραπαῖς ὑποδεικνύων γραφάς ἐκείθεν ἐξήλαυγε παραδιδούς πρὸς τοὺς τοῦ αὐτοκράτορος σατραπάς. Ταῦτα οὖν ὁ Σιαοὺς διαπραξάμενος ὑποστρέφει πρὸς αὐτὸν κἀντεθεὶν τοῦ θείου βαπτίσματος τετυχηκῶς καὶ πολλῶν ὠρεῶν ἐπαπολαύσας ἄλλ' Ἀρχιάλου προχερίζεται (Anna Comnena, VI, 9; ed. Reifferscheid, I, 205, 21—208, 18).

სიანოშს ესარგებლა ამ წერილით და, როდესაც ის გააძეგებდა იმათ იქიდან სულტნის წერილების ჩვენების შემდეგ, კვლავ სამეფო ქალაქში დაბრუნებულიყო.

ის (ე. ი. სიანოში) დიდის მონღოლებით ჯერ სინოპში გაემგზავრა და სულტნის ეპისტოლეები უჩვენა ხარატიკის, რომელიც იქიდან გააძევა ისე, რომ სამეფო ფულიდან ერთი ობოლიც კი არ გაატანინა. ასეთი რამეც კი მოხდა. სინოპიდან რომ გამოსულია ხარატიკი, მან ჩირქი მოსცხო ყოვლად უბიწო ჩვენი დედოფლის, ღვთისმშობლის ტადარს და თითქოს რალაც დამსჯელი დემონის მიერ, ღვთიური განგებით, შეპყრობილი დავარდა პირზე დუყებ-მორეული: ასე გონება-წართმეული გამოვიდა ის იქიდან. ხოლო ძალაუფლება სინოპში სიანოშმა გადასცა კონსტანტინე დალასენოსს, რომელიც მეფის მიერ იყო გაგზავნილი ამ მიზნით, და შემდეგ ასევე სხვა ქალაქებიც შემოიარა სიანოშმა, უჩვენებდა სატრაპებს სულტანის წერილებს და, იმათ რომ იქიდან გააძეგებდა, გადასცემდა ხოლმე ამ ქალაქებს თვითმპყრობელის სატრაპებს. ყველაფერი ეს რომ მოიმოქმედა სიანოშმა, ის დაბრუნდა მასთან (ე. ი. თვითმპყრობელთან), მიიღო ღვთიური ნათლობა და დიდძალი საჩუქრების მიღების შემდეგ ანხილის დუქსად დაინიშნა.

VI, 12. Τὴν δὲ τοῦ Σιαοὺς ὑποστροφὴν ὁ σουλτάν ἀπεκδεχόμενος, ἐπεὶ ἔώρα τοῦτον ἐμβραδύνοντα, μεμαυθῆκοι δὲ καὶ τὰ κατ' αὐτόν, ὡς τὸν Χαρατικὴν μετὰ τρόπου τῆς Σινώπης ἀπῆλασεν, ὡς τετυχῆται τοῦ θείου βαπτίσματος καὶ κατὰ τὴν ἐσπέραν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἀπεστάλη τὴν δοκιμὴν ἐξουσίαν Ἀγχιάλου περιζωσάμενος, ἦν ἰατο καὶ ἤσχαλλε. Δεῖν σὺν ἐλογίστατο τὸν Πουζάνον ἀμφὶς μετὰ θυνάμεων κατὰ τοῦ Ἀπελχαστῆ ἀποστεῖλαι, ἅμα δὲ καὶ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα γραφὴν περὶ τοῦ αὐτοῦ κήδους διαλαμβάνουσαν αὐτῷ ἐγχειρίσαι (Anna Comnena, ed. Reifferscheid, I, 215, 28 — 216, 6).

სი ა ო შ ი ს დაბრუნებას რომ ელოდა სულტანი და დაინახა, რომ ის იგვიანებდა, შეიტყო მთელი მისი ამბები, სახელდობრ, რომ მას ხარატიკე მოხერხებით გაუძევებია სინოპიდან, რომ მას ღვთიური ნათლობა მიუღია და, თვითმპყრობელის მიერ ანხიალის დუქსის პატივში აღზევებული, დასავლეთში ყოფილა გაგზავნილი, — ყველაფერი ეს რომ შეიტყო, ეწყინა და დამწუხრდა. გადაწყვიტა, რომ საჭირო იყო ბუზანეს გაგზავნა ჯარით აბულ-ყასიმის წინააღმდეგ; ამავე დროს გადაწყვიტა გაეტანებინა მისთვის წერილი თვითმპყრობელთან იმ დანათესაების შესახებ თხოვნის შემცველი¹.

გრივოლ ბაკურიანი. მისი ურთიერთობა ალექსი კომნენოსთან

IV, 4. Μεμαυθῆως δὲ τὰ κατὰ τὸν Ῥομπέρτον ὁ αὐτοκράτωρ παρααχρήμα διὰ γραφῆς τῷ Πα-

როდესაც თვითმპყრობელმა შეიტყო რომბერტის ამბები, მან მაშინვე წერილობით აცნობა ბა-

¹ ს ი ა ო შ ი, ზოგიერთი მკვლევარის აზრით, საკუთარი სახელი კი არაა, არამედ საზოგადო, და „ელ ჩ ს“ უნდა ნიშნავდესო. ასე აქვს გაგებული ეს სიტყვა სიბთ იბნ ალ-ჯაუზის. ანნა კომნენეც ხშირად საკუთარ სახელად ხმარობს საზოგადო სახელს — წერს ი. ლიუბარსკი თავის შენიშვნებში (იხ. გვ. 523, შენ. 678). ქართულ თარგმანში ბერძნული Σιαοὺς ჩვენ ვიხმარეთ „ს ი ა ო შ ი“ (რუსულად ხმარობენ „Чауш“), რადგან ვივარაუდეთ, რომ ეს იგივე სახელი უნდა იყოს, რომელიც მიკუთვნებული აქვს შაჰნამეს პერსონაჟს, გოლიათს. ასე, „ისტორიათა და აზმათა“ ავტორთან ვკითხულობთ:

«ალექსანდრე და ქაიხოსრო მპყრობელთა შორის; აქილევ, სამბსონ და ნებროთ გმირთა შორის; სპანდიარ, თაჰამთა და ს ი ა ო შ გოლიათთა შორის; სოლომონ, სოკრატ და პლატონ ბრძენთა შორის» (ქ. ცხ. II [1959], გვ. 3, 15);
«და თვთ მეფე ალექსანდრეს სუითა და ს ი ა ო შ ი ს (v. I. სიომის) მოყმობითა...» (ქ. ცხ. II [1959], გვ. 9, 10).

κουριανῶ¹ τὴν αὐτοῦ ἀκάθικτον ὄρμηγὴν παρίστησι καὶ ὅπως τὸν Ἀϋλῶνα κατέλαβε, μὴ πεφροντικῶς ὅλως τῶν ξυμπεισόντων αὐτῷ ὀνειδῶν κατ' ἤπειρόν τε καὶ θάλατταν μήτε τῆς ἤττης ἐκείνης, ἦν ἐκ πρώτης, ὁ φασιν, ἀφεταιρίας ἐπεσπόνθει, καὶ ὡς χρὴ μὴ μέλλειν, ἀλλὰ θάπτον τὰς θυνάμεις ἐπισυναγαγόντα ἐνωθηναί οἱ. Ταῦτα μὲν οὖν πρὸς τὸν Πακουριανόν· αὐτὸς δὲ παραυτίκα τῆς Κωνσταντίνου ἕξεισιν εἰς μῆνα Αὐγουστον τῆς τετάρτης ἐπιμεμήσεως³ τὸν Ἰσαάκιον εἰς τὴν μεγάλῳπολιν καταλιπὼν, ἐφ' ᾧ τὰ κατὰ τὴν πόλιν ἐδράζεσθαι, καὶ εἴ ποῦ τινες λόγοι ἀπάδοντες ἐξ ἐχθρῶν ἐξακούουσιντο, ὅποια εἴθιθεν, αὐτὸν διασκεδάζειν τε καὶ φρούρειν τὰ βασιλεια καὶ τὴν πόλιν, ἅμα καὶ τῶν γυναικῶν φιλοσπενθῆς ἀνακτώμενον. Τὸ δὲ γε εἰς τὴν μητέρα ἦγον οὐδεμιᾶς, ὡς οἶμαι, βιοηθείας ἐθεῖτο ῥωμαλεωτάτης καθυσταμένης ἐκείνης καὶ ἄλλως μεταχειρίσασθαι τὰ πράγματα θεξιατάτης.

Τουγαροῦν τὸ γράμμα ὁ Πακουριανὸς ἀνελίζας τηρικαῦτα ὑποστράτηγον προχειρίζεται Νικό-

კურიანს¹ მისი (რომერტის) შეუჩერებელი იერიში და რომ მან ავლონი² აიღო და სრულიად არ აშფოთებს თავს დამტყდარი საშინელი ამბები ხმელეთითა და ზღვით, არც ის დამარცხება, რომელიც მან, როგორც იტყვიან, პირველ თარჯთანვე განიცადა, და რომ დაყოვნება აღარ შეიძლება: სასწრაფოდ თავი მოუყარე ჯარებს და მე შემეიერთლო. აი, ეს მისწერა ბაკურიანს; თვითონ კი მაშინვე გავიდა კონსტანტინეპოლიდან, აგვისტოს თვეში მეოთხე ინდიქტიონისა, ხოლო დედაქალაქში დასტოვა ისააკი, რათა მას მოევლო ქალაქის საქმეებისათვის და, თუ რამე ხმები, ცული ხმები, მტრების მხრიდან დაირხეოდა, როგორც ეს ჩვეულებრივ ხდება, მას უნდა გაეფანტა, დაეცვა სასახლე და ქალაქი, ამავე დროს დაეწყინარებინა ქალების სევდა-წუწუნი. რაც შეეხებოდა დედას, ის, ვფიქრობ, არავითარ დახმარებას არ საჭიროებდა, რადგან იგი ძალიან ყოჩაღად იდგა და, საერთოდ, ძალიან მარჯვედ აგვარებდა საქმეებს.

ამრიგად, ბაკურიანმა რომ წაიკითხა მეფის წერილი, მაშინვე ქვესარღლად დანიშნა

¹ ალექსი კომნენოსი ახლა უკვე კეისარია, ამ თავში ალწერილი ამბები ეკუთვნის 1081 წლის ივლისს. გრიგოლ ბაკურიანისა და ალექსი კომნენოსის ურთიერთობაზე ალექსის გამეფებამდე იხ. ზემოთ II, 4.

² ე. ი. Valona.

³ შესაბამე სიტყვისა *ἐπιμεμήσις* იხ. ქვემოთ გვ. 108.

λαον τὸν Βρανᾶν, ἄνδρα γενναῖον
καὶ πολλήν περι τὰ πολεμικὰ
ἐμπειρίαν ἔχοντα, Ὁ δὲ μετὰ
τοῦ ὀπλιτικοῦ παντὸς καὶ τῶν
τῆς μείζονος τύχης τῆς Ὁρεσ-
τιάδος σπουδαίως ἔξεισιν ἐνωθῆ-
ναι τῷ βασιλεῖ ἐπιειγόμενος (Anna
Comnena, IV, 4; ed. Reiffers-
scheid, I, 137, 1—22).

Ἐφθιακῶς δὲ καὶ ὁ αὐτοκρά-
τωρ εὐθὺς εἰς πολέμου σχῆμα τὸ
ὀπλιτικὸν ἅπαν κατέστησεν ἡγε-
μόνας τῶν λογάδων ἐπιστήσας
ἄνδρας γενναιοτάτους, παρακε-
λευσάμενος οὕτω τῆς ὀδοιπορίας
ἔχουσιν, οὐπερ ὁ τόπος αὐτοῖς
τοῦτο δίδωσιν, ἵνα τὸ σχῆμα τῆς
παρατάξεως διαγρόντες καὶ τὸν
ἴδιον ἕκαστος γνωρίσας τόπον ἐν
τῷ καιρῷ τῆς μάχης ἀσύγχυτοι
μένωσι καὶ μὴ ῥαδίως μεταφέ-
ρουντο καὶ ὡς ἔτυχεν.

Ἐξήρχε μὲν οὖν τοῦ τῶν
ἐξουσιῶν τάγματος Κωνσταντι-
νος ὁ Ὄπλος, τῶν Μακεδόνων ὁ
Ἀντίοχος, τῶν Θετταλῶν δὲ
Ἀλέξανδρος ὁ Καβασίλας, ὁ δὲ
γε Ταίτικιος καὶ μέγας τῷ τότε
πριμικήριος τῶν περι τὴν Ἀχρὶδῶ
οἰκούντων Τούρκων ἡγεμόνευε,
γενναϊότατος ὢν καὶ ἀκατάπληκ-
τος ἐν μάχαις, οὐκ ἐλευθέρως
μὲν ὢν τύχης ἐκ προγόνων· καὶ
γὰρ ὁ πατήρ αὐτοῦ Σαρακηνὸς
ὢν ἐκ προνομῆς περιήλθε τῷ
πρὸς πατρὸς ἐμῷ πάππῳ Ἰωάννῃ
τῷ Κομνηνῷ. Τῶν δὲ γε Μανι-

ნიკოლოზ ვრანა, კაცი მამაცი და
საომარ საქმეებში დიდი გამო-
ცდილების მქონე, ხოლო თვი-
თონ მთელი თავისი ჰოპლიტე-
ბით და დიდგვარიანებით დაუ-
ყოვნებლივ გავიდა ორესტიადი-
დან, რათა სასწრაფოდ შეერთე-
ბოდა მეფეს.

თვითმპყრობელმა ზომები მი-
იღო და მაშინვე საომრად და-
აწყო მთელი თავისი ჰოპლიტები,
და განაყოფთა სარდლებად დაა-
ყენა უმამაცესი ვაჟაკები, და
უბრძანა მათ ისე ევლოთ სალა-
შქრო გზაზე, რომ, სადაც კი
აღვილი მათ ამას შეაძლებინებ-
და, სამხედრო წყობის სახე და-
ეცვათ, რომ თითოეულს თავისი
აღვილი სცოდნოდა და ბრძო-
ლის დროს შეურეველად დარჩე-
ნილიყვნენ, რომ აღვილად არ

ექსკუვიტების რაზმეულს მე-
თაურობდა კონსტანტინე ოპო-
სი, მაკედონელებისას ანტიოქო-
ზი, ხოლო თესალიელებისას —
ალექსანდრე კავასილა; ახრიდის
გარშემო მცხოვრებ თურქთა
რაზმეულს წინამძღოლობდა ტა-
ტიკიოსი, რომელიც მაშინ დიდ
პრიმიკერიოსად იყო, კაცი უმა-
მაცესი და ბრძოლებში უძლევე-
ლი, თუმცა იყო არა თავისუფალ
წინაპართა შთამომავალი. მისი
მამა იყო სარკინოზი და იგი
ერთი თავდასხმის დროს ხელში
ჩაუვარდა ჩემს პაპას (მამის

χαίτων πρὸς τοὺς ὀκτακισίους εἰς
 διαχίλιους ποσομένων ἡγεμόνες
 ἦσαν ὁ Ξαντᾶς καὶ Κουλέων, τῆς
 αὐτῆς ἀίρέσεως καὶ οὗτοι (იქვე,
 ed. Reifferscheid. I, 137, 22 —
 138, 9).

[შემდეგ აღწერილია, თუ როგორ ემზადება რობერტი და რა გეგმებს სახავს. ალექსი კომნენოსმა ზედმიწევნით შეიტყო მოწინააღმდეგის გეგმები და თვითონაც შეცვალა ძველი გეგმა].

IV, 6. Τοῦτων ὁ αὐτοκρά-
 τωρ αἰσθόμενος, δεινὸς ὢν τὸ
 συνοῖσον ἐν δὲξίᾳ ἐνρηκέναι βροπή,
 μεθαρμοσάμενος ἕαυτὸν πρὸς τὸ
 ξυμπεσοῦν αὐτοῦ που κατὰ τὸ
 πρηνὲς παρὰ τὴν ἰάλασσαν τὰς
 παρατάξεις κατέστησε καὶ διελῶν
 τὰ στρατεύματα τοὺς μὲν ἐπὶ
 τὰς σκητὰς τοῦ Ῥομπέρτου ἀπερ-
 χομένους βαρβάρους τῆς ἑρμῆς
 οὐκ ἀνέκοψε, τοὺς δὲ ἐπὶ τῶν
 ἡμῶν τὰ ἑτερόκοπα φέροντας
 ξίφη παρακατασχῶν μετὰ τοῦ
 σφῶν ἀρχηγοῦ τοῦ Ναμπίτου
 ἀποβάντας τῶν ἱππῶν ἔμπροσθεν
 ἐκ μικροῦ διαστήματος προπο-
 ρεῦσθαι στοιχηδὸν ἐπέτρεψε·
 τοῦτο δὲ γένος ἀσπιδοφόρον ξύμ-
 παντες. Τὸ δὲ λοιπὸν τοῦ στρα-
 τεύματος εἰς φάλαγγας διελῶν
 αὐτὸς μὲν τὸ μεσαίτατον εἶχε
 τῆς παρατάξεως, δεξιόθεν δὲ καὶ
 ἐξ ἑσῶν ἄκρου φαλαγγάρχας τὸν
 καίσαρα Νικηφόρον τὸν Μελισση-
 νῶν¹ ἐπέστησε καὶ τὸν καλοῦμενον

მხრით) იოანე კომნენოსს. ხოლო მანიქეველებს, რომელთა რიცხვი დაახლოებით ორი ათას რვაასს შეადგენდა, წინამძღოლობდნენ ქსანტასი და კულეონი, რომლებიც იმავე მწვალებლობას ეკუთვნოდნენ.

ეს რომ თვითმპყრობელმა შეიტყო, რადგან ის მწვავე შემთხვევაში მოხერხებულად პოულობდა ხოლმე შესაფერის გამოსავალს, ახლაც შეუფარდა თავისი გეგმა შექმნილ ვითარებას და რაზმები მოათავსა ციკაბო ქედზე, ზღვის ახლო; მან დაჰყო ჯარი: ერთნი, რობერტის ბანაკისკენ მიმავალი ბარბაროსები, არ შეაკავა შეტევისაგან, ხოლო მეორენი, რომლებიც მხრებზე ორპირა მახვილებს ატარებდნენ, მოიტოვა მათ წინამძღოლ ნაბიტესთან ერთად და უბრძანა ჩამომხდარიყვნენ ცხენებიდან და წინ ევლოთ ცოტა მოშორებით ჩამწკვრივებულთ ერთიმეორის უკან. ამ ჯურის მებრძოლნი ყველანი ფარიანები არიან. დანარჩენი ჯარი კი ფალანგებად დაჰყო: თვითონ წყობის ყველაზე უფრო შუა ნაწილი აიღო, მარჯვენა და მარცხენა ფალანგებზე დააყენა ფალანგარხებად კესარი

¹ ნიკიფორე მელისენი — წარჩინებული გვარის წარმომადგენელი; მას ცოლად ჰყავდა ალექსი კომნენოსის დაჰ ევდოკია. 1079 წელს მან მოაწყო აჯან-

Πακουριανόν και μέγαν θομέστικον (Anna Comnena IV, 6; რიანი, „დიდ დომესტიკოსად“¹ Reifferscheid I, 144, 12—26). რომ იწოდებოდა.

[ალექსი კომნენოსი განაგრძობს საომარი ოპერაციებისათვის მზადებას რობერტ გვისკარის წინააღმდეგ]

ყება ნიკიფორე ბოტანიატეს წინააღმდეგ და სამეფო ტახტის მიღებას ლამობდა, ხოლო 1081 წელს რომ ალექსი კომნენოსმა ჩაიგდო ხელში სამეფო ტახტი, ნიკიფორე მელისენმა მიხანშეწონილად ჩასთვალა მორიგებოდ თავის ცოლის ძმას და კიდევაც მიიღო მისგან „ჰქჳსარი“ პატივი.

¹ უცნაურად არის აქ მოყვანილი გრიგოლ ბაკურიანის სახელი და მისი თანამდებობა: *τὸν καλοῦμενον Πακουριανόν και μέγαν θομέστικον*. ამ გამოთქმის გაგებას რომ მხოლოდ სიტყვათა დალაგების მიხედვით ნიუდგეთ, ასე გადაითარგმნება: „(სარდლად დააყენა) ეგრეთწოდებული ბაკურიანი და დიდი დომესტიკოსი“, რაც, რასაკვირველია, იმ გამოთქმის ნამდვილ აზრს არ გამოხატავს. „ბაკურიანს“ არ სჭირდება „ეგრეთწოდებული“: ეს სარდალი, რომელსაც ეკავა დიდი თანამდებობა „დასავლეთის დიდი დომესტიკოსისა“ (ტიპიკონშივე სწვრია: «დასავლეთის დიდი დომესტიკოსის უფალ გრიგოლ ბაკურიანის მიერ» — იხ. გეორგიკა V, გვ. 99) კარგად ცნობილი პიროვნება იყო, მას მეფე ალექსი კომნენოსი დიდის პატივისცემით ეპყრობოდა და ალექსის ქალიშვილი ანნა ეგრე უცნაურად არ იტყოდა „ეგრეთწოდებული ბაკურიანით“.

ამ გამოთქმას სხვადასხვა თარგმანები ასე გადმოგვცემენ:

1) Командование поручил кесарю Никифору Мелиссину и великому domestiку Бакуриани (Я. Любарский, გვ. 150; „ეგრეთწოდებული“ გამოტოვებულია);

2) поставил начальниками Никифора Мелиссинского и великого Доместика, по имени Пакуриана (СПБ 1859; გვ. 201 — სასულიერო აკადემიის გამოცემა).

3) ...Caesar Nicephorus Melissenus and Pacurianus, called the „Great Domestic“ (E. Dawes, 1928, გვ. 108: „კესარი ნიკიფორე მელისენი და ბაკურიანი, რომელსაც ეწოდებოდა დიდი დომესტიკოსი).

თუ გადავხედავთ ყველა იმ ცნობას, რომელიც კი მოიპოვება ანნა კომნენეს „ისტორიაში“, დავინახავთ, რომ ამ „ისტორიის“ II და IV წიგნებში გრიგოლ ბაკურიანი უტიტულოდ იხსენიება, ის ჯერ კიდევ არ არის დომესტიკოსი: ეს თანამდებობა უჭირავს თვით ალექსი კომნენოსს. II, 4-ში ისტორიკოსი ამბობს: ალექსი კომნენოსმა და გრიგოლ ბაკურიანმა «პირობა დასდეს, რომ თუ ღმერთი ხელს შეუწყობს და ალექსი სამეფო ტახტზე ავა, ალექსი მიანიჭებს ბაკურიანს დომესტიკოსის პატივს, რომელიც ამჟამად თვით მას, ალექსის, აქვს». და პირველად აქ, IV, 6-ში არის ბაკურიანი მოხსენებული „დიდ დომესტიკოსად“. ასე რომ ამ ადგილის გაგებაში უპირატესობა უნდა მიეცეს Elizabeth Dawes-ს და გადავთარგმნოთ: «და ბაკურიანი, დიდი დომესტიკოსი რომ ეწოდებოდა». და, მაშასადამე, *καλοῦμενον* უნდა მივეუთვნოს არა *Πακουριανόν*-ს, არამედ *μέγαν θομέστικον*-ს.

V, 3. Ὁ δὲ γε αὐτοκράτωρ τοὺς νεήλυδας (συνέρρειον γὰρ ἱκανοὶ περισπένοντα τοῦτον μεμαθηκότας) ἐπιμελῶς ἐξεπαίδευσεν, ὅπως ἔππεύειν χρῆ εὐοχώτατα καὶ τοξεύειν εὐστοχώτατα, ὅπλιτεύειν τε καὶ ἐνεδρεύειν ἐπικαιρότατα. Ἐπεπόμφει δὲ αὐμῖς καὶ πρὸς τὸν ῥήγᾳ Ἀλαμανίας πρέσβεις, ἃν προεξήρχεν ὁ Μηθύμνης καλούμενος, καὶ διὰ γραφῆς ἐπὶ πλέον ἐρεθίζει μὴ μέλλειν ἔτι, ἀλλὰ τὰς αὐτοῦ ἀναλαβόμενον δυνάμεις τάχιον τὴν Δογγύβαρδιν καταλαβεῖν κατὰ τὰς συκαυμένηας συνθήκας, ἐφ' ἧ ἀπασχολῆσαι τὸν Ῥομπέρτον, ἢ οὕτως ἀδείας τυχῶν στρατεύματα αὐμῖς καὶ ξενικὰς δυνάμεις συλλέξῃται καὶ οὕτω τοῦτον τοῦ Ἰλλυრიკοῦ ἀπελάσῃ, πολλὰς τῷ Ἀλαμανίας ῥηγῷ ἠμολογίσας τὰς χάριτας, εἰ οὕτως ποιήσεις, καὶ τὸ ὑποσχθεὶν αὐτῷ διὰ τῶν παρ' αὐτοῦ σταλέντων πρέσβων κῆδος ἐκπληρωθῆαι διαβεβαιούμενος.

ალამანიის მეფეს ბევრ წყალობას ის ამას შესრულებდა, მისთვის გაგზავნილი ელჩების პირით მიცემულ დაპირებას ქორწინების შესახებ სისრულეში მოიყვანდა.

Τὰυτα οἰκονομήσας τὸν Πακοῦριανὸν μέγαν δομέστικον αὐτοῦ που καταλιπὼν αὐτὸς πρὸς τὴν βασιλεύουσαν ἐπανέρχεται, ἐφ' ἧ καὶ ξενικὰς ἀπανταχθῆεν συλλέξασθαι δυνάμεις καὶ ἄλλα τινὰ οἰκονομῆσαι τῷ καιρῷ καὶ τοῖς ξυμπεσοῦσι πράγμασι συμβαλλόμενα. Οἱ δὲ Μανιχαιοί, ὅ

თვითმპყრობელი შეუდგა დიდის მზრუნველობით ახალწვეულთა გაწვრთნას (საკმაოდ ბევრმა მოიყარა მასთან თავი, როგორც კი შეიტყეს, რომ იგი ვადარჩენილიყო); საჭირო იყო მტკიცედ მჯდარიყვნენ ცხენზე, მიზანში სროლა ესწავლათ, ბრძოლაში გაწვრთნილიყვნენ და მოხერხებულ ადგილას ჩასაფრებოდნენ მტერს. მან კვლავ გაუგზავნა ალამანიის (ე. ი. გერმანიის) მეფეს ელჩები, რომელთაც მეთაურობდა მეთიმნე, და წერილობით აქეზებდა მას — ძალიან ნულარ იგვიანებ, წამოიყვანე შენი ჯარი და სასწრაფოდ მოდი ლონგინარდიაში, თანახმად დადებული ხელშეკრულებისათ; ამით ალექსის უნდოდა რობერტის ყურადღება მიექცია, რათა ამგვარად მას, ალექსის, შესაძლებლობა მისცემოდა კვლავ ჯარი შეეკრიბა, უცხო რაზმებიც შეეგროვებინა და ამნაირად გაეძევებინა რობერტი ილირიიდან; ამავდროს

ალუთქვამდა და არწმუნებდა, თუ გაგზავნილი ელჩების პირით მიცემულ დაპირებას სისრულეში მოიყვანდა.

ეს რომ ყველაფერი მოაგვარა, დიდი დომესტიკოსი ბაკურ იანი დასტოვა იქ და თვითონ სამეფო ქალაქში დაბრუნდა, რათა უცხოელთა რაზმებიც ყოველგნით შეეკრიბა და სხვა რამეებიც მოეგვარებინა დროისა და გარემოებების შესაფერისად. ხოლო მანიქეველნი ქსანტასი და

τε Ξαντᾶς καὶ ὁ Κουλέων, μετὰ τῶν ὑπ' αὐτοὺς ὡς εἰς ὄσο πρὸς τῆ ἡμισείᾳ χιλιάδᾳ ποσομένων ἀσυντάκτως οἰκᾶδε ἐπανέρχονται. Καὶ πολλάκις μετακαλούμενοι παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος ὑπισχνούντο μὲν ἐληλυθῆναι, ὑπερετίθειντο δὲ τὴν ἔλευσιν. Ὁ δὲ ἐπέχειτο καὶ δωρεὰς αὐτοῖς καὶ τιμὰς -διὰ γραφῶν ὑπισχνόμενος, καὶ οὐδ' οὕτως πρὸς αὐτὸν ἐληλυθῆσαν (Anna Comnena, V, 3; ed. Reifferscheid I, 160, 4—28).

კულეონი თავიანთი ჯარით, დაახლოვებით ორნახევარი ათასი კაცის რაოდენობით, უწესრიგოდ გაბრუნდნენ შინ. და ისინი რამდენჯერმე იქმნენ დაბარებული თვითმპყრობელის მიერ, ჰპირდებოდნენ მოვალთო, მაგრამ მოსვლას კი აყოვნებდნენ. ის კი მაინც არ იშლიდა, წერილებს უგზავნიდა და საჩუქრებსა და პატივს ჰპირდებოდა, მაგრამ ისინი მაინც არ მოსულან მასთან.

**გრიგოლ ბაკურიანი იგზავნება სკვითების წინააღმდეგ
საბრძოლველად**

VI, 14. Γένος τι Σκυθικὸν παρὰ τῶν Σαυροματῶν κατ' ἐκαστην σκυλεύόμενοι ἀπάραντες τῶν οἴκοι κατήλθον πρὸς τὸν Δάνουβιν. Ὡς δὲ πρὸς ἀνάγκης ἦν αὐτοῖς μετὰ τῶν κατὰ τὸν Δάνουβιν οἰκούντων σπείσασθαι, τούτου συνδόξαντος πᾶσιν εἰς ἑμιλίαν ἦλθον μετὰ τῶν ἐκκρίτων, τοῦ τε Τατοῦ¹ καὶ Χαλῆ ὀνομαζομένου καὶ τοῦ Σεσθλάβου καὶ τοῦ Σατζᾶ (χρῆ γὰρ καὶ τῆς ἐπωνυμίας μεμνησθαι τῶν κατ' αὐτοὺς ἀρίστων ἀνδρῶν, εἰ καὶ τὸ σῶμα τῆς ἱστορίας τούτοις καταμιαίνονται), τοῦ μὲν τὴν Δρίστραν κατέχοντος, τῶν δὲ τὴν Βιτζίναν καὶ τᾶλλα. Σπεισάμενοι γοῦν μετ' αὐτῶν ἀδεῶς τοῦ λοιποῦ διαπε-

ერთი სკვითური ტომი, რომელსაც სავრომატები გამუდმებით არბევდნენ, აიყარა თავისი ადგილებიდან და ჩავიდა დანუბის ნაპირებზე. რადგან აუცილებელი იყო მათთვის მოლაპარაკებოდნენ დანუბის გასწვრივ მოსახლე ხალხებს, შეთანხმდნენ ყველასთან და მოლაპარაკება დაიწყეს მათ მეთაურებთან, სახელდობრ ტატუმთან, რომელსაც ხალიც ეწოდებოდა, სესთლავთან და საჯასთან (საჭიროა მათი, ამ საუკეთესო ვაჟაკების სახელების მოხსენიება, თუმცა ჩემი ისტორიის სხელს მათი ხსენებით ჩირქი ეცხება); პირველი მათგანი ღრისტრას ფლობდა, სხვები კი ვიჯინას და სხვას.

¹ Τατοῦ+τοῦ codd.

ῥῶντες τὸν Δάνουβιον ἐλήζοντο τὴν παρακαμμένην χώραν, ὡς καὶ πολίχνια τίνα κατασχεῖν. Κάντεῦθεν ἐχεχειρίαν τινὰ σχόντες ἀροτριῶντες ἔσπερον κέγχρους τε καὶ πυρούς.

ტა რომ შვილობა ჩამოაგდეს, დაიწყეს ხენა და შვრიისა და პურის თესვა.

Ὁ δὲ Τραυλὸς ἐκεῖνος Μανιχαῖος μετὰ τῶν συνεφεπομένων αὐτῷ καὶ οἱ τὸ κατὰ τὴν ἀκρολοφίαν τῆς Βελιατόβης πολίχνιον κατασχόντες ἄμφορες, περὶ ὧν ὁ λόγος φθάσας πλατύτερον ἐδίδαξε, τὰ κατὰ τοὺς Σκύθας μεμαθηκότες ὁ πάλαι ἄδινον εἰς φῶς ἐξήγαγον καὶ κατασχόντες τὰς τραχείας ὄδοὺς καὶ στενωποὺς μετεκαλοῦντο τοὺς Σκύθας. Κάντεῦθεν τὴν ἀπασαν Ῥωμαίων ἐλήζοντο χώραν. Γένος γὰρ οἱ Μανιχαῖοι φῶσι: μαχιμώτατον καὶ ἀίμασιν ἀνθρώπων λαφύσσειν καθάπερ εἰ κύνες ἀεὶ ἐμειρόμενον.

რომაული ქვეყნის რბევა. მანიქველთა მოდგმა ხომ ბუნებით ძალიან კარგი მეომარია, და ისინი მუდამ იმის მსურველნი არიან, ძალების მსგავსად, რომ ადამიანთა სისხლით გაძლენ.

Ταῦτα ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος μεμαθηκῶς παρακελεύεται τῷ ὁμοεπίκῳ τῆς ἐσπέρας Πακουριανῷ γινώσχω αὐτὸν ἰκανώτατον οἰκονομῆσαι στρατεύματα καὶ κατὰ φάλαγγα στήσαι καὶ παράταξιν διαμηχανήσασθαι ποικιλώτατον σὺν αὐτῷ τῷ Βρανᾷ (ἀνήρ δὲ καὶ οὗτος μαχιμώτατος) τὰς θυνάμεις ἀναλαβόμενον κατ' αὐτῶν ἀπελθεῖν. Καταλαβόν ὁ

იმათ დადგეს მათთან ხელშეკრულება და ამის შემდეგ თავისუფლად გადალახეს დანუბი და დაიწყეს მეზობლად მდებარე ქვეყნის რბევა და ზოგიერთი დაბეზიცი იგდეს ხელში. შემდეგ, ცოტა ხანში შვრიისა და პურის

ხოლო ის შემოხსენებული ტრავლე, მანიქვეელი, თავის მხლებლებთან ერთად, და მისი ის თანამოაზრენი, რომელთაც ველიატოვის ბორცვზე დაბა დაეპყრათ და რომელთა შესახებ სიტყვამ მოიტანა და დაწვრილებით უკვე ვიამბეთ, როგორც კი მათ შეიტყეს სკვითების მიერ ჩადენილი საქმეები, მათივე შეუდგენენ სინათლებზე იმის გამოტანას (ე. ი. სისრულეში მოყვანას), რასაც დიდი ხანია გულში ატარებდნენ, და დაიკავეს ციცაბო გზები და ვიწრობები, მოიწვიეს სკვითები და დაიწყეს მთელი

ეს რომ შეიტყო მეფე ალექსინი, უბრძანა დასავლეთის დომესტიკოსს ბაკურიანს, რომელსაც ის იცნობდა როგორც ძალიან ნიჭიერ კაცს ჯარის მომზადებაში, მის დაწყობაში ფალანგ-ფალანგ, და ძალიან მოხერხებულს საბრძოლო წყობის გამოგონებაში, — უბრძანა მას თან წაეყვანა ვრანა (ესეც აგრეთვე ძალიან მამაცი მებრძოლი) და

τοὺς Σκύνθας διελθόντας τοὺς στενωποὺς καὶ τῆς Βελιατόβης ἔνθεν τὸν χάρακα πηξάμενους, πλῆθος ἀναρίθμητον τούτους θεασάμενος, πρὸς τὸν μετ' αὐτῶν εὐφύς ἀπενάρκησε πόλεμον βέλτιον νομίζων τὰς ἰδίας τὸ παρὸν ἀμαχητὶ διασῶσαι δυνάμεις ἢ τὸν μετὰ τῶν Σκυθῶν ἀναδησάμενον πόλεμον καὶ ἡττηθῆντα πολλοὺς ἀπολωλεκέναι. Ἄλλὰ τῷ Βρανᾶ φιλοκινδυνοτάτῳ τε καὶ θρασεῖ ὄντι ταῦτα οὐκ ἤρεσκεν. Ὁ δὲ δομέστικος, ἵνα μὴ δειλίας ὑποψία τις κατ' αὐτοῦ ἀναβαλλομένου τὸν πόλεμον δομῆ, ἐνεδίδου ταῖς ὀρμαῖς τοῦ Βρανᾶ καὶ θωρήξασθαι τε ἄπασι κελύσας καὶ πολέμου σχῆμα διατυπώσας κατὰ τῶν Σκυθῶν ἐχώρησε τὸ μεσαίτατον αὐτὸς διέπων τῆς φάλαγος. Ἐπεὶ δὲ οὐδὲ τὸ πολλοστὸν τοῦ πλήθους τῶν ἀντιτεταγμένων τὸ Ῥωμαϊκὸν ἔσφιξε στρατεύμα, ἐκ μόνης ὄψεως περιδεῖς ἐγεγόνεισαν ἄπαντες. Προσβαλόντες δ' ὅμως τοῖς Σκύνθαις ἀναιροῦνται μὲν πολλοὶ ἐν τῷ μάχεσθαι, πίπτει δὲ καιρίαν πληγὴν ὁ Βρανᾶς. Ὁ δὲ γε δομέστικος ἐκθύμως μαχόμενος καὶ σφοδρὰς τὰς κατὰ τῶν ἐναντίων ἱππασίας ποιούμενος φηγῶ προσκεκρουκῶς ἀφηρηται παραχρηῖμα τὴν ψυχὴν. Τὸ δὲ ἐπίλοιπον τοῦ στρατοῦ ἄλλος ἄλλαχού ὁισπάρησαν.

მთელი ძალით გამართულიყო მათ (ე. ი. სკვითების) წინააღმდეგ. ის (ბაკურიანი) სკვითებს შეეყარა მაშინ, როდესაც ისინი ვიწრობებში გასულიყვნენ და ველიატოვის იქით დაბნაკებულებიყვნენ¹. მან რომ დაინახა მათი უამრავი რაოდენობა, მათთან ბრძოლაზე მაშინ ხელი აიღო, რადგან უმჯობესად ჩათვალა თავისი ჯარები ამჟამად უბრძოლველად დაეცვა, ვიდრე სკვითებს შეებოდა, დამარცხებულიყო და ბევრი მებრძოლი დახოცვოდა. მაგრამ ეს არ მოეწონა ვრანას: ის თავზეხელაღებული იყო და გამბედავი. ხოლო დომესტიკოსი, რათა მის წინააღმდეგ რამე ეჭვი არ დაედებულიყო, რომ ის სილაჩროთომის გადადებას აპირებდა, მიჰყვა ვრანას შემართებითს მოთხოვნებს და უბრძანა ყველას შეჯავშნულიყვნენ, საბრძოლო სქემა დასახა და სკვითების წინააღმდეგ გაემართა: შუა ფლანგის შუა ნაწილი თვითონ დააწყო. რადგან მოწინააღმდეგეთა ჯარის უმცირეს ნაწილსაც არ უღრიდა რომაული ჯარი, მარტო ერთი დანახვითაც შიშის ზარი დაეცა ყველას. მაინც შეუტიეს სკვითებს და ბევრნი ამ ბრძოლაში მოისრნენ, დაეცა აგრეთვე სასიკვდილოდ დაჭრილი ვრანაც. ხოლო დომესტიკოსი გაშმაგებით იბრძოდა, მტრის წინა-

¹ სიტყვა-სიტყვით „მესერი ჩაერჭოთ“ (τὸν χάρακα πηξάμενους).

აღმდგე ძლიერი მხედრული შემართების დროს მუხას დაეჯახა და იქვე სული დალია. დანარჩენი ჯარი დაიფანტა, ზოგი სად და ზოგი სად.

Ταὐτ' οὖν μεμαθηκῶς ὁ αὐτοκράτωρ ἐπένησε: μὲν τοὺς πεπτωκότας ἀπαντας ἰδέα καὶ καμῖ¹ ἕκαστον καὶ ἴμοσ· ἐπὶ δὲ τῷ τοῦ ὁμοεστίκου θανάτῳ μᾶλλον στενάζων κρουσοὺς ἤφιει δακρῦν. Ἐφίλει γὰρ ἐξῶχως τὸν ἄνδρα καὶ πρὸ τῆς ἀναρρήσεως (Anna Comnena VI, 14; ed. Reifferscheid, I, 222, 21—224, 8).

ალექსი კომნენოსი და მარიამის ვაჟი კონსტანტინე

IX, 5. Ἐν τοῖς μέρεσιν οὖν γενόμενος τῶν Σερρῶν¹, ἐπεὶ ὁ Πορφυρογέννητος Κωνσταντῖνος ὁ Δοῦκας συνεπόμενος τῷ αὐτοκράτορι, ἤτειτο εἰς τὸν ἴδιον ἀγρὸν καταλῦσαι: ἐπιτερπῆ ὄντα καὶ ὑδάσι ψυχροῖς καὶ ποτίμοις κατάρρυστον καὶ ἀποχρῶντα οἰκήματα ἔχοντα πρὸς τὴν βασιλέως ἰπποδοχὴν (Πεντηήσους τούτῳ τὸ ὄνομα), ὁ βασιλεὺς ὑπέίξας τῷ τούτου მიελήματι: αὐτοῦ που κατέλυσεν. Ἄλλ' οὐδὲ τῇ μετ' αὐτὴν βουλομένῳ ἐξελθεῖν ὁ Πορφυρογέννητος συνεχῶρει: ἠξίωσεν δὲ μᾶλλον ἐγκαρτερῆσαι: καὶ ἔτι ἐφ'

ეს რომ შეიტყო თვითმპყრობელმა, დაიტირა დაღუპულები, ყველანი ცალ-ცალკე და ერთად. ხოლო დომესტიკოსის სიკვდილის გამო განსაკუთრებით სწუხდა და ცრემლებს ღვრიდა. ვინაიდან ძალიან უყვარდა ეს კაცი ჯერ კიდევ მისი (ალექსის) მეფედ გამოცხადებამდე.

სერის მიდამოებში რომ იყო, კონსტანტინე დუკა პორფიროგენეტმა, რომელიც თვითმპყრობელ ალექსის თან ახლდა, სთხოვა მას ჩემს აგარაკზე დავისვენოთო: სასიამოვნო ადგილია, კარგი ცივი სასმელი წყალი ჩამოჩხუჩხუხებს და მეფის მისაღებად საჭირო ოთახებიც აქვსო (ამ ადგილს პენტეგოსტი ეწოდება). მეფეც დაჰყვა მის ამ სურვილს და შეისვენა იქ. მაგრამ მომდევნო ღღესაც, ალექსიმ რომ წასვლა დააპირა, პორფიროგენეტმა არ გაუშვა: სთხოვა ცოტა მომავრდი, რათა მოსულიერდე

¹ Σέρραι არის მაკედონიის ქალაქი და არა თრაკიისა, როგორც წერს ი. ლიუბარსკი (გვ. 549, შენიშვნა 897), და მდებარეობს მდ. სტრიმონის მახლობლად (P a r e, Eigennamen s. v. Σέρραι), როგორც ჩანს, იმავე სექტორში, რომელშიც ფილიპოპოლია. ამ მხრივ საგულისხმოა, რომ კონსტანტინე დუკას დედის, მარიამის, მამულებიც ამავე სექტორში არის მითითებული (იხ. ზემოთ გვ. 89 და ქვემოთ გვ. 106—107).

ᾧ ἀνακτήσασθαι τε ἑαυτὸν τῆς
 ὀδοπορίας καὶ τὸ σῶμα τοῦ
 κοινοῦ καὶ ἀραι λουσάμενον.
 Εὐτρεπίστο γὰρ αὐτῷ ἦδη καὶ
 τὰ πρὸς εὐαχίαν ὁαψιλῆ. Ὁ δὲ
 καὶ ἀνθὶς τῷ τοῦ Πορφυρογεννή-
 του ὑπέιξε φελέματι. Ὡς δὲ λου-
 σάμενον καὶ τοῦ βαλανείου ἐξελη-
 λυθότα τοῦτον μεμαθήκοι Νικηφό-
 ρος ὁ Διογένης πάλαι τυραννῶν,
 ἐπιτηρῶν δὲ εἰ που καὶ αὐτόχειρ
 δυνηθῆ τούτου γενέσθαι, περι-
 ζωσάμενος τὸν ἀκινάκην εἰσῆει
 ἄς δῆθεν ἐκ φήρας ἐπανῶν κατὰ
 τὸ σύνγημς. Τοῦτον οὖν ὁ Τατί-
 κιος θεασάμενος καὶ πάλαι γινώ-
 σκων τὸ παρ' αὐτοῦ μελετώμενον
 ἀπώσατο ἐπειπῶν „Ἰνα τί ἀσυν-
 τάκτως οὕτως καὶ ξιφήρης εἰσέρ-
 χῃ; καιρὸς βαλανείου καὶ οὐχὶ
 ὀδοπορίας οὐδὲ φήρας ἢ μάχης
 ἐστίν“. Ὁ δὲ τοῦ σκοποῦ διημαρ-
 τηκῶς ὑπεχώρησεν.

Ἵπολαβῶν δὲ ἄς ἦδη ἐπέγ-
 νωσται (ὄμνῶν γὰρ ἔλεγχος ἢ
 συνείδησις) δρασμῷ τὴν ἑαυτοῦ
 σωτηρίαν πραγματεύσασθαι ἐβου-
 λεύετο καὶ εἰς τοὺς ἐν Χριστου-
 πόλει ἀγροὺς τῆς βασιλίδος Μα-
 ρίας ἢ εἰς τὸν Πέρνικον ἢ τὸν
 Πετριζὸν προσχωρήσαι κάκειθεν
 ἀνθὶς πρὸς τὰ συμπίπτοντα τὰ
 κατ' αὐτὸν ἐν ὁαμῆσθαι. Προεφ-

მეზავრობისაგან და აბანოში ტანს
 ჭუჭყი მოაშოროო. მას უკვე მო-
 ეზადებინა მისთვის მდიდრული
 ნადიმი. ალექსი კვლავაც დაჰყვა
 პორტოროგენეტის სურვილს. რო-
 დესაც ალექსიმ იბანავა და აბა-
 ნოდან გამოვიდა და ეს შეიტყო
 ნიკიტორე დიოგენემ¹, რომელიც
 დიდი ხანია ვაბატონებას ლამობ-
 და და უთვალთვალებდა, თუ სადმე
 შესძლებდა საკუთარი ხელით მის
 მოსპობას, შემოირტყა მახვილი
 და შევიდა სახლში, თითქოს
 ნადირობიდან დაბრუნებულიყო
 ჩვეულებისამებრ. ეს რომ დაინა-
 ხა ტატიკიმ, რომელმაც წინათაც
 იცოდა მისი ამ განზრახვის შესა-
 ხებ, გააგლო ის და თან მიაძახა:
 „რატომ შემოსულხარ ასე არეულ-
 დარეულად, ისიც მახვილშემორ-
 ტყმული? ხომ აბანოს დროა და
 არა ხეტიალისა, ნადირობისა, ან
 ბრძოლისა“. ისიც მიზნის მიულ-
 წვევლად აიკრიფა და წავიდა.

რადგან მიხვდა, რომ გაუგეს
 მისი ოინები (ვინაიდან საშინელი
 მამხილებელია სინიდისი), ვადა-
 წყვიტა გაქცევით ეხსნა თავი და
 გადასულიყო დედოფალ მარია-
 მის ქრისტეპოლისის მამულე-
 ში, ან პერნიკში, ან პეტრიწონ-
 ში, და იქიდან კვლავ გარემოე-
 ბათა შესაბამისად მოეგვარებინა
 თავისი საქმეები. დედოფალ მა-

¹ ნიკიტორე დიოგენე იყო რომანოზ IV დიოგენეს (1067—1071) და ვედო-
 კიას შვილი. ვედოკიას ჰყავდა უფროსი ვაჟი მიხეილი, შემდეგში კეისარი მიხეილ
 VII პარაპინაკი (1071—1078), კონსტანტინე X დუკასაგან (1059—1067).

θάξει γὰρ ἡ βασίλισ Μαρία τοῦτον προσλαβέσθαι ἀδελφὸν ὄντα μητρόθεν τοῦ προβεβασιλευκότος ἀνδρὸς αὐτῆς Μιχαὴλ τοῦ Δούκα, καὶ τὰ ἐξ πατέρως διήλλαττον.

Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς τριταίος ἐχειρῆεν ἕξεισι· τὸν δὲ Κωνσταντῖνον αὐτοῦ που καταλελοίπει βρασιῶν ἡ χάριν δεδιῶς τὸ ἀπαλὸν καὶ ἀσύνηθες τοῦ νεανίου τότε πρώτως τῆς ἐνεγκαιμένης πρὸς ἐπιστρατεῖαν ἐξεληλυθότος. Ἦν γὰρ μονογενὴς τῆ μητρὶ. Καὶ ὁ αὐτοκράτωρ σφόδρα τοῦ νεανίσκου κηδόμενος πάσης ἀνέσεως συνεχῶρει ἐπαπολαύειν αὐτὸν σὺν τῆ βασιλίδι μητρὶ, ἀμα δὲ καὶ ὡς ἴδιον ἀπαρτὶ τέκνον ἐξόχως φιλῶν τοῦτον (Anna Comnena, IX, 5; ed. Reifferscheid II, 41, 3—42, 7).

IX, 7. Ὁ μὲν οὖν αὐτοκράτωρ τοῖς λογιμοῖς ἀνατρέχων, ἐξ οὐπερ τὴν κατ' ἑαυτοῦ τοῦ Διογένους μελετῆν ἐπέγνωνεν, καὶ ὅπως ἐξ αὐτῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοῦ ἀναρρήσεως ἀμφοῖν ἐχρήσατο τοῖν ἀδελφοῖν ἑπόσης τε φιλοφροσύνης καὶ κηδεμονίας ἐπιτοσοῦτο· ἔτεσιν αὐτοὺς ἡξίου, καὶ ὁ μὲν τούτων τὴν τοῦ Νικηφόρου γνῶμην ἐπὶ τὸ βέλτιον μετηλλοίωσεν, εἰς ἀμνηχανίαν ἐνέπιπτε. Ταῦτ' οὖν ὁ βασιλεὺς ἀναλογιζόμενος πάντα καὶ ὅπως

როამს დაუახლოვებია იგი, როგორც თავისი მეუღლის, ყოფილი მეტის მიხეილ დუკას ძმა დედის მხრით, თუმცა სხვადასხვა მამისაგან იყვნენ¹.

მეფე ალექსი მესამე დღეს გავიდა იქიდან; კონსტანტინე კი იქ დასტოვა დასასვენებლად: უფროთხილდებოდა ყმაწვილს, ნახი და მიუჩვეველი იყო, მაშინ პირველად გამოსულიყო სალაშქროდ; ის ხომ დედის-ერთა იყო. და თვითმპყრობელი ალექსი ძალიან ზრუნავდა ყმაწვილზე და ყოველგვარი შელავათის მინიჭებაზე თანხმდებოდა მისთვისაც და მისი დედისთვის, დედოფალ მარიამისთვის, და უყვარდა ის განსაკუთრებულად სწორედ როგორც საკუთარი შვილი.

თვითმპყრობელი ალექსი იმის გამოანგარიშებას შეუდგა, თუ რა დროიდან იცის მან დიოგენეს გეგმებზე მის (ალექსის) წინააღმდეგ, მოიგონა თავისი ტახტზე ასვლის დროიდანვე ორივე ძმას² როგორ სიყვარულით და მზრუნველობით ეპყრობოდა და მთელი რიგი წლების მანძილზე მათ პატივს სცემდა, მაგრამ ნიკიტორეს აზრთა მსვლელობა უკეთესობისაკენ ვერ შესცვალა; ამის გამო ის დიდ საგონებელში ჩავარდა. ყველაფერ ამაზე ფიქ-

¹ იხ. ზემოთ გვ. 89, შენიშვნა.

² ორივე ძმა — ნიკიტორე დიოგენე და ლეონი (იხ. ანნა კომნენე IX, 6).

μετὰ τὸ σφαλῆναι ἀμύξῃ εἰσῆει, ὅπως ἀπώσθη παρὰ τοῦ Γατικίου, καὶ γνοῦς ὡς τὸ φονουργὸν σιδήριον φήγων κατ' αὐτοῦ αἵμασιν ἀναιτίοις σπεύδει χράναι τὰς χεῖρας καὶ ὁ τῶς ἐφεδρῶν καὶ νυκτὸς ἐπιτηρῶν τὸν φόνον τελέσαι ἀπαρακαλύπτως τοῦτον ἦδη ἐπισπεύδει, πολλοῖς ἐκυμαίνετο, λογισμοῖς. Ἦθελε μὲν οὖν οὐδαμῶς τὸν Διογένην μετελεύσεσθαι δι' ὃν πρὸς αὐτὸν ἐγκάρδιον ἐκέκτετο πόθον ἐξόχως τὸν ἄνθρα φιλῶν· ἀπαξάπλῳς δὲ ἄπαντα συνελὼν ὅπη τε προβήσεται τὸ δεινὸν ἔγνω, ἐπεὶ τὸν περὶ ψυχῆς κίνδυνον αὐτῷ ἐφιστάμενον ἔγω, πλήττεται τὴν καρδίαν. Καὶ εἰς ἓν τὸ πᾶν συναγαγῶν δεῖν ἔκρινεν κατασχεῖν τὸν Νικηφόρον.

წინა, თუ რა საფრთხე დასდგომოდა მის სულს, გული შეეკუმშა. ყველაფერი ეს რომ შეაჯამა, იმ დღისთვის შეპყრობა.

Ἐκεῖνος δὲ τὸν μελετώμενον ἐπισπεύδων δρασμὸν καὶ βουλόμενος νυκτὸς τῆς πρὸς Χριστοῦπολιν φερούσης ἀφασθαι ἐσπέρας ἀποστείλας εἰς τὸν Πορφυρογέννητον Κωνσταντῖνον τὸν δοθέντα αὐτῷ παρὰ τοῦ βασιλέως ταχυδρόμον Ἰππον ἠτεῖτο ἀποχαρίσασθαι αὐτῷ. Ὁ δὲ ἀνένευε λέγων μὴ δύνασθαι δῶρον τοιοῦτον ἀμύμημερον τοῦ βασιλέως ἀποποιήσασθαι (Anna Comnena IX, 7; ed. Reifferscheid II, 44, 21 — 45, 14).

რობდა მეფე, ფიქრობდა იმაზე, რომ იმ მარცხის შემდეგ როგორ კვლავ მოვიდა მასთან, და როგორ ჰქრა მას ხელი ტატიკიმ; და მან კარგად იცოდა, რომ ის ლესავს მის მოსაკლავ მახვილს და აპირებს უდანაშაულო სისხლში ამოისვაროს ხელები, ჩასაფრებულა ლამით, უდანაჯგებს მას და ჩქარობს მკვლელობა შეასრულოს ახლილად; მეფე ღელავდა მრავალნაირი ფიქრების გამო. მას არავითარ შემთხვევაში არ უნდოდა დიოგენეს გამოჰკიდებოდა, რადგან მისდამი გულითადი გრძნობა ჰქონდა და ძალიან უყვარდა ეს კაცი. საერთოდ, ყველაფერს რომ თავი მოუყარა, ალექსი მიხვდა სადამდე შეიძლება ეს საშინელება გაიზარდოს და, როდესაც გაითვალის-

დასკვნამდე მოვიდა, რომ საჭირო

ნიკიფორე ჩქარობს გაქცევის განზრახული გეგმა სისრულეში მოიყვანოს და მოინდომა იმავე ღამეს ქრისტეპოლისკენ წასულიყო; ამ მიზნით მან სალამოს კაცი გაგზავნა კონსტანტინეპოლით და შეუთვალა მას, მეფისაგან ნაჩუქარი ფენმარდი ცხენი მათხოვეო. მან უარი შემოუთვალა და თან დასძინა: არ შემიძლია მეფის ასეთი საჩუქარი დღესვე გამოგიგზავნო.

**დედოფალ მარიამის მონაწილეობა ნიკიფორე
დიოგენეს შეთქმულებაში**

[სცადეს ნიკიფორე დიოგენე გამოეტეხათ, მაგრამ ვერაფერს გახდნენ. მაშინ ერთ-ერთმა მოხელემ, მუზაკემ, სცადა დიოგენე ეწამებინა და დიოგენეც ყველაფერში გამოტყდა. მისი ჩვენებები ჩასწერა მეფის მდივანმა გრიგოლ კამატეროსმა].

IX, 8. Καὶ ὁ Διογένης ἀπαν-
τα ἀπαγγέλλων οὐδὲ τὸν φόνον
παρεσιῶπα.

Ἀναλαβόμενος δὲ πρῶτας ὁ
Μουζάκης τὰς τε ἐγγράφους αὐ-
τοῦ βιολογίας καὶ ἄς ἀναζητή-
σας εὗρε παρά τινων πρὸς αὐτὸν
πεμπομένας γραφάς, δι' ὧν ἐφαί-
νετο καὶ ἡ βασιλεῖς Μαρία
τὴν μὲν ἀποστασίαν τοῦ Διογέ-
νους εἰδέναι, τὸν δὲ φόνον μηδα-
μῶς συγχωρεῖν ἀλλὰ καὶ μετ' ἐπι-
μελείας ἀπείργειν αὐτὸν οὐκ ἀπὸ
τοῦ φόνου μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξ
αὐτῆς ψιλῆς ἔγνωσας, κομίζει τῷ
βασιλεῖ. Ὁ δὲ ταύτας ὑπανα-
γνοῦς καὶ πλείονας τῶν ὑποπτει-
ομένων ἐγγεγραμμένους ἐβρῆκας
καὶ τοῦτους ἐκκρίτους ἀπαντας
ἐν ἀμηχανίᾳ ἦν.

სახელები, და ესენი ყველანი წარჩინებული პირები იყვნენ; ამიტომ
ის სასოწარკვეთილებაში ჩავარდა.

Ὁ μὲν οὖν αὐτοκράτωρ τὰ
τῆς βασιλείδος Μαρίας
ἀνέφορα μένειν ἤβουλετο. Καὶ
μέντο: καὶ διετήρησε τὸν ἀγνο-
οῦντα ὑποκριθεὶς δι' ἧν πρὸς
αὐτὴν εἶχε πίστιν καὶ βιολογίαν
καὶ πρὸ τοῦ τὰ τῆς βασιλείας
ἀναβέξασθαι: σκηπτρα. Διεδίδωτο
δὲ πανταχοῦ τὴν τοῦ Διογένους

და დიოგენემაც ყველაფერი
უამბო, განზრახული მოკვლის
ამბავიც არ დაუმაღავს.

დილით ადრე მუზაკემ თან
წაიღო დიოგენეს დაკითხვის ჩა-
ნაწერები და წერილები, სხვადა-
სხვა პირებისაგან გამოგზავნილი,
რომლებიც იბოვო მან და საიდა-
ნაც ჩანდა, რომ დედოფალმა
მარიამმა იცოდა დიოგენეს
შეთქმულების შესახებ, ხოლო
არასგზით არ თანხმდებოდა მეფე
მოეკლათ და დიდის მონდომე-
ბით ურჩევდა მას თავი შეეკავე-
ბინა არა მარტო მკვლელობის-
გან, არამედ თვით უაზრო გეგ-
მის შესრულებისაგან — ყველა ეს
მასალა მოუტანა მან მეფეს. ეს
წერილები რომ ჩაიკითხა, იქ იბო-
ვო ალექსიმ ბევრი ეჭვიმტანილის
აღუქსიმ ბევრი ეჭვიმტანილის

თვითმპყრობელმა მოინდომა
დედოფალ მარიამის საქ-
მეები დაეტოვებინა გაუმჯობესე-
ბელი. აცხადებდა არაფერი ვი-
ციო, რადგან მარიამის მიმართ
დიდი რწმენა და ნდობა ჰქონდა
ჯერ კიდევ სანამ სამეფო ტახტს
მიიღებდა. ყველგან ავრცელებდ-
ნენ ხმებს, რომ დიოგენეს გეგმა

βουλήν παρὰ τοῦ Πορφυρο-
γεννήτου Κωνσταντίνου
τοῦ βασιλέως καὶ υἱοῦ αὐτῆς δια-
μνησθῆναι τῷ βασιλεῖ, κἄν ἄλλως
εἶχε τὸ πρᾶγμα. Ἐξ αὐτῶν γὰρ
τῶν ἐξυπηρετουμένων τῷ Διογένει
τὰ τῆς βουλῆς ἡρέμα διεπορθμύε-
το (Reifferscheid II, 48, 9—31).

მეფეს შეატყობინა მარკიამის
ვაჟმა, მეფე კონსტანტინე
პორფიროგენეტმა, ნამდ-
ვილად კი საქმის ვითარება სხვა-
გვარი იყო. შეთქმულების ამბები
თანდათან ხდებოდა ცნობილი
თვით დიოგენეს თანამზრახველ-
თა წყალობით.

იოანე იტალოსი

V, 8. Καταλαβὼν δὲ ταύτην
καὶ ἐν συγχύσει τὰ κατὰ τὴν
ἐκκλησίαν εὐρῶν οὐδὲ πρὸς βρα-
χύν τινα χρόνον ἀνέσεως ἔτυχεν.
Ἄλλ' ὅποιος ἐκεῖνος ἀποστολικὸς
ἦν, ἐπεὶ κυμαινομένην τοῖς τοῦ
Ἰταλοῦ² δόγμασι τὴν ἐκκλησίαν
εὐρε, κἄν καὶ κατὰ τοῦ Βρυεν-
νίου ἐβουλεύετο (Κελτὸς δὲ οὗτος
τὴν Καστορίαν κατασχών, ὡς
εἴρηται), ἀλλ' οὐδ' οὕτως ἡμέ-
λει τοῦ δόγματος.

იქ¹ რომ ჩავიდა ალექსი და
არეული ნახა საეკლესიო საქმეები,
მოკლე ხნითაც კი არ შეუსვენია.
ის როგორც მოციქული ისეთი
იყო და, როდესაც დაინახა, რომ
ეკლესია იტალოსის დოგმატე-
ბის წყალობით ღელავდა, თუმცა
ბრიენიუსის³ წინააღმდეგ აპი-
რებდა გალაშქრებას (ეს ის კელ-
ტია, რომელმაც, როგორც ითქვა,
კასტორია დაიკავა), მაგრამ მაინც
დოგმატის საკითხიც უყურადღე-
ბოდ არ დასტოვა.

Ἐπὶ τούτοις γὰρ καὶ τὰ κατὰ
τὸν Ἰταλὸν ἐβλάστησαν μεγάλας
τὴν ἐκκλησίαν συνταράττοντα.
Οὗτος δὲ ὁ Ἰταλὸς (θεῖ γὰρ τὰ
αὐτὸν ἐξ ἀρχῆς αὐτῆς διηγῆσασ-
θαι) ὠρμητο μὲν ἐξ Ἰταλίας καὶ
ἐν τῇ Σικελίᾳ ἐφ' ἰκανὸν διέτρι-
ψε· νῆσος δὲ αὖτις ἀγχοῦ τῆς
Ἰταλίας διακειμένη. Οἱ γὰρ Σικε-

ამ ხანებში აღმოცენდა და
გავრცელდა იტალოსის მოძღვრე-
ბა, რომელმაც ძალიან შეაშფო-
თა ეკლესია. ეს იტალოსი (საჭი-
როა თვით დასაწყისიდანვე გად-
მოგვცეთ მისი ამბები) წარმოშო-
ბით იტალიიდან იყო და სიცი-
ლიაში გაატარა. კარგა დიდი
ხანი: ეს კუნძული იტალიის მახ-

¹ ე. ი. კონსტანტინეპოლში.

² Ἰταλικὸς CG.

³ ეს იყო წარჩინებული ლათინი, რომელსაც მთავარსარდლის თანამდებობა ეკავა.

⁴ τὰ κατὰ τὸν Ἰταλὸν περὶ τῆς αἰρέσεως τοῦ Ἰταλικοῦ ἐβλά-
στησαν G. ხანგანული სიტყვები („იტალიელთა მწვალებლობის შესახებ“) წარ-
მოადგენენ მთელი თავის სათაურს, რომელიც G-ხელნაწერის გადამწერს შეცდო-
მით შიგ ტექსტში ჩაურთავს, იხ. CB I (1839), გვ. 256.

λοιὶ ἀποστάντες τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς καὶ εἰς πόλεμον κατ' αὐτῶν καὶ μάχας ἀπονευκότες τοὺς Ἴταλοὺς εἰς συμμαχίαν προὐκαλέσαντο, μεθ' ὧν καὶ ὁ τοῦ Ἴταλοῦ πατὴρ ἦν ἔχων καὶ τὸν παῖδα μεθ' ἑαυτοῦ, καὶν μὴ στρατεύσιμον εἶχε τὴν ἡλικίαν, συνεφερόμενον τούτῳ καὶ συμπαρասκαίροντα καὶ τὰ πολεμικά, οἷα τὰ τῶν Ἰταλῶν, παιδευόμενον. Τὰ μὲν οὖν πρῶτα τῆς ἡλικίας οὕτως εἶχε τῷ Ἰταλῷ καὶ ἡ πρώτη τοιαύτη καταβολὴ τῆς παιδείσεως. Ἐπει δὲ ὁ κλεινὸς ἐκεῖνος Γεώργιος ὁ Μανιάκης τοῦ Μονομάχου τὰ σκήπτρα τῆς Ῥωμαίων διέποντος τυραννήσας τὴν Σικελίαν κατέσχε, μόλις ἐκείθεν ὁ τοῦ Ἰταλοῦ πατὴρ καὶ τὸν παῖδα ἐπιφερόμενος πέφευγε. Καὶ εἰς Δογγιζάρδιαν φυγάδες ἄμφω κατήχθησαν ἔτι ὑπὸ Ῥωμαίους τελοῦσαν.

და ორივე ლტოლვილი ჩავიდა კიდევ რომელებს ეკუთვნოდათ.

Ἐκείθεν δὲ οὕτως ὁ Ἰταλός, οὐκ οἷδ' ἕπως, τὴν Κωνσταντίνου κατέλαβε παιδείας ἀπάσης καὶ τέχνης λογικῆς οὐκ ἐνδεῶς ἔχουσαν. Καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς αυτοκρατορίας Βασιλείου τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ μέχρις αὐτῆς τῆς τοῦ Μονομάχου βασιλείας ὁ λόγος, εἰ καὶ τοῖς πλείοσιν ἔρρηθῆναι, ἀλλ' οὖν γε πάλιν οὐ καταδεῖσκάς ἀνέλαμψε καὶ ἀνέθορε καὶ διὰ σπουδῆς τοῖς φιλο-

ლობლად მდებარეობს, სიცილიელები გადაუდგნენ რომაელთა სახელმწიფოს და დააპირეს მათ წინააღმდეგ ომი და ბრძოლები გაეჩაღებინათ, და მოკავშირეებად მოუხმეს იტალიელებს, რომელთა შორის იყო აგრეთვე იტალოსის მამა; მას თან ჰყავდა შვილიც, რომელიც, თუმცა მას ჯერ არ ჰქონდა სამხედრო ასაკი, მაგრამ მაინც მამას ახლდა თან, კვიცივით ხტოდა და ასე იწვრთნებოდა, როგორც ეს იტალიელებშია მიღებული, საომარ საქმეებში. ასეთი იყო იტალოსის ყრმობის პირველი წლები, ასეთი იყო მისი სწავლა-აღზრდის პირველი საფუძველი. ხოლო როდესაც იმ სახელგანთქმულმა გიორგი მანიაკემ, რომაელთა მეფედ მონობახოსის ყოფნის დროს, აჯანყება მოაწყო და სიცილია დაიკავა, იტალოსის მამა თავისი შვილითურთ ძლივს გაიქცა იქიდან. ლონგიბარდიაში, რომელიც ჯერ

იქიდან ეს იტალოსი, არ ვიცი როგორ მოხდა ეს, კონსტანტინებოლში ჩამოვიდა, რომელსაც არაფერი აკლდა ყოველგვარი განათლებისა და სიტყვიერებითი ხელოვნების საქმეში. ბასილი პორფიროგენეტის მეფობიდან დაწყებული ვიდრე თვით მონომახოსის მეფობამდე მეცნიერება, თუმცა მეტწილად დამცირებული და უგულვებელყოფილი იყო, მაგრამ მთლად კი კვლავ

λόγους ἐγένετο ἐπὶ τῶν χρόνων Ἰαλέξιου τοῦ ἀυτοκράτορος, τὰ πρὸ τούτου χλιδῶντων τῶν πλειόνων καὶ παιζόντων ἀνθρώπων καὶ ὀρτυγίαις καὶ ἄλλοις αἰσχροῖσι παιγνίοις ἐνασχολουμένων διὰ τὴν χλιδὴν, λόγον δὲ καὶ παιδεύσειν ἅπασαν τεχνικὴν ἐν παρέργῳ τιθεμένων.

ხოლო μεγενεῖοις καὶ განათლებას, ყოველგვარ ხელოვნებას სასხვათაშორისოდ თვლიდნენ.

Οὕτως οὖν τοὺς ἐνταῦθα ἔχοντας ὁ Ἰταλὸς ἐνρηκῶς καὶ ἀνδράσιν δμιλήσας σχολαστικοὺς καὶ ἀμειλίχτους καὶ τὸ ἦθος ἀγρίοις (ἦσαν γὰρ τότε καὶ τινες περὶ τὴν βασιλεύουσαν τοιοῦτοι) παιδείας τοῖσιν ἐξ ἐκείνων λογιკῆς μετασχόν καὶ Μιχαήλ ἐκείνῳ τῷ Ψελλῷ ἐν ὑστέρω προσομίλησεν, ὅς οὐ πάνυ τι παρὰ διδασκάλοις σοφοὺς ἐφοίτησε, διὰ φύσεως δὲ δεξιότητα καὶ νοδὸς βξύτητα, τυχὼν μέντοι καὶ φεοῦ ἀρωγοῦ πρὸς τούτους διὰ τὴν τῆς μητρὸς φερμοτάτην ἰκεσίαν ἐπαγρυπνούσης συχνῶς τῷ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Κύρου τῆς φεοτόκου σεπτῷ εἰκονίσματι καὶ φερμοῖς τοῖς δάκρυσιν ὑπὲρ τοῦ παιδὸς ἐκκαλουμένης, εἰς ἄκρον σοφίας ἀπάσης ἐληκτικῶς καὶ τὰ Ἑλλήνων καὶ Χαλδαίων ἀκριβασάμενος γέγονε τοῖς τότε χρόνοις περιβόητος ἐν σοφίᾳ. Τοῦτω γοῦν ὁ Ἰταλὸς προσομίλησας ἐν ἀπαιδευτῷ ἦθει καὶ βαρβαρικῷ οὐκ ἠδύνατο φιλοσοφίας εἰς βᾶθος

გაბრწყინდა და აღზევდა და ფილოლოგოსთა მეცადინეობის საგნად იქცა თვითმპყრობელ ალექსის დროს; ამ დრომდე კი მეტი წილი ადამიანებისა ფუფუნებაში ცხოვრობდა და გართობებს ეძლეოდა, მისდევდნენ მწყერზე ნადირობას და სხვა სამარცხვინო გართობებს ფუფუნების გამო, ხოლო მეცნიერებას, ყოველგვარ ხელოვნებას სასხვათაშორისოდ თვლიდნენ.

აი, ასეთი ხალხი დახვდა იტალოსს იქ, და ტრიალებდა სწავლულ კაცებში, რომლებიც ამავე დროს იყვნენ ტლანქი და ზნით ველურნი (იყვნენ ხომ ასეთებიც დედაქალაქში); მათგან ეზიარა ის სიტყვიერებითს განათლებას და უფრო გვიან დაუახლოვდა იმ მიქელ პსელოსს, რომელსაც ბევრი არ უვლია ბრძენ მასწავლებლებთან, მაგრამ, ბუნებრივი სიმარჯვისა და გამჭრიახი გონების წყალობით, აგრეთვე ღმერთის შემწეობით, გარდა ამისა იმის წყალობით, რომ დედა-მისი უმხურვალესი ვედრებით (ისე რომ მისმა თვალებმა რული არ იცოდა) მიმართავდა ხშირად კიროსის ტახარში დასვენებულ ღვთისმშობლის წმინდა ხატს და ცხარე ცრემლებით გამოსთხოვდა მას წყალობას თავისი შვილისათვის, — აი, ყველაფერ ამის წყალობით მან მიაღწია ყოველმხრივი სიბრძნის მწვერვალს: ელინთა და ქალდეელთა მოძღვრებას ზედმიწევნით დაეუფლა და მა-

ἐλπίειν διδασκάλων ἕως μῆδ' ἐν
 τῷ μανθάνειν ἀνεχόμενος, θιρά-
 σους ὢν μεστὸς καὶ ἀπονοίας
 βαρβάρικης πάντων τε καμυπερ-
 τερῶν καὶ πρὸς τοῦ μαθεῖν οἰόμενος
 καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Ψελλὸν ἐκ
 πρώτης ἀφειρητῆρας ἀντετάξατο.
 დროს სრულიად ვერ იტანდა მასწავლებლებს, რადგან აღსაყვ იყო
 თავხედობით და ბარბაროსული უგუნურებით და იმ აზრისა იყო,
 რომ ყველაზე მაღლა იდგა ჯერ კიდევ სწავლის დაწყებამდე, და
 სწავლის ბირველი ზღურბლიდანვე პსელოსს დაუწყო წინააღმდე-
 გობის გაწევა.

Ἐμβάθυνας δὲ τῆς διαλεκτικῆς
 καμυμερῖνους θιორῖβους ἐν παν-
 δήμοις συνελεύσεσιν ἐποιεῖτο σο-
 φιστικὰς συνείρων ἐρεσχειλίας καὶ
 πᾶν εἴ τι τοιοῦτον προτιθεῖς καὶ
 ἀμφὶς ὑπέχων λόγον τοιουτότρο-
 πον. Τοῦτον προσηταιρῖσατο καὶ
 ὁ τηνικαῦτα βασιλεύων Μιχαήλ
 ὁ Δουκας καὶ οἱ τοῦτου ἀδελφοί·
 καὶ δευτέρου μὲν λόγου τοῦτον
 πρὸς τὸν Ψελλὸν ἐτίθειτο, ὅμως
 ὅς περιείχοντό τε αὐτοῦ καὶ ἐν
 λογικαῖς συνερχῶντο ἀμίλλαις·
 ἦσαν γὰρ φιλολογώτατοι οἱ Δου-
 κα: καὶ οἱ τοῦ αὐτοκράτορος
 ἀδελφοί καὶ αὐτὸς ὁ βασι-
 λέας Μιχαήλ.
 მკყრობელის ძმები და თვით მიხეილ მეფეც.

Ὁ δὲ Ἴταλὸς φερμὸν ἀεὶ καὶ
 μανικὸν πρὸς τὸν Ψελλὸν ἔβλεπε,
 καὶν ἐκείνος ὡς ἀετὸς τῶν τοῦ
 Ἴταλοῦ ἐρεσχειλῶν ὑπερίπτατο.
 Τί τὸ μετὰ ταῦτα; ἐσφάδαζε τὰ
 τῶν Λατίνων τε καὶ Ἴταλῶν

შინდელი დროისათვის სახელი
 გაითქვა თავისი სიბრძნით. აი,
 ამასთან გააბა ურთიერთობა იტა-
 ლოსმა, მაგრამ თავისი უზრდელი
 და ბარბაროსული ხასიათის გამო
 ვერ შესძლო ფილოსოფიის სი-
 ღრმეს ჩასწვდომოდა; სწავლის

ის ღრმად შეიჭრა დიალექ-
 ტიკაში და ყოველდღიურ არევე-
 დარევას იწვევდა შეგროვებულ
 ხალხში იმით, რომ სოფისტიკურ
 აბლა-უბდას თხზავდა და ყველა-
 ფერს, რაც კი რამეს ასეთს წა-
 მოაყენებდა, მაშინვე მიუყენებდა
 ამნაირსავე დასაბუთებას. მას მე-
 გობრობდა ღაშინდელი მეფე მი-
 ხეილ დუკა¹ და მისი ძმები. მარ-
 თალია, მას, შედარებით ასელოს-
 თან, მეორე აღვილას აყენებდ-
 ნენ, მაგრამ მაინც ძალიან უყვარ-
 დათ იგი და იყენებდნენ მას
 სიტყვიერი პაექრობის შემთხვე-
 ვებში; დუკები ხომ უაღრესად
 განათლებული იყვნენ, თვით-

იტალოსი მუდამ ანთებული
 და აღზნებული უყურებდა პსე-
 ლოსს, როდესაც ის როგორც
 არწივი დააფრინდებოდა ხოლმე
 იტალოსის აბლა-უბდას. რა მოხ-
 და ამის შემდეგ? ლათინთა და

¹ მიხეილ VII დუკა პარაპინჯი (1071—1078), მარიამ მართა-ყოფილის ქმარი.

κατὰ Ῥωμαίων καὶ ἡ τῆς Δογ-
 γιβαρδίας ἄλλης ὁμοῦ καὶ Ἴτα-
 λίας ἐμελετᾶτο κατάσχεσις. Καὶ
 ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος τὸν Ἴταλὸν
 ὡς οἰκείον δῆθεν καὶ ἄνδρα ἀγα-
 θὸν καὶ τὰ τῶν Ἰταλῶν ἐπιστά-
 μενον εἰς Ἐπίδαμνον² ἀπέστειλε.
 Καὶ ἵνα συντέμω τὸν λόγον, ὡς
 κάκει ἐφωρᾶτο καταπροδιδούς τὰ
 ἡμέτερα καὶ ἀπεστέλλετο ὁ μέλ-
 λων αὐτὸν μετακινεῖν ἐκεῖθεν,
 τούτου αἰσθόμενος φυγὰς εἰς
 Ῥώμην ὄχρητο.

Εἰδὲ ὁποῖος ἐκεῖνος μεταμε-
 ληθεὶς πρὸς τὸν βασιλέα παρα-
 κλήσει χρῆσάμενος κατὰ κέλευσιν
 ἐκείνου τὴν Κωνσταντίνου κατέ-
 λαβε τὴν μονὴν τὴν οὕτω καλου-
 μένην Πηγῆν ἐνδαιαίτημα λαβῶν
 καὶ τὴν ἐκκλησίαν τῶν ἁγίων
 τεσσαράκοντα.

Ἐνθα καὶ τοῦ Ψελλοῦ μετα-
 χωρήσαντος Βυζαντόθεν μετὰ τὴν
 ἀπόκαρσιν αὐτὸς φιλοσοφίας ἀπά-
 σης προέστη διδάσκαλος, ὑπατος
 τῶν φιλοσόφων χρηματίσας, καὶ
 τὰς τε Ἀριστοτελικὰς βίβλους
 καὶ τὰς Πλατωνικὰς ἐξηγεῖσθαι
 ἐσπούδαζε.

იტალიელთა ზრახვები წარიმარ-
 თა რომაელთა წინააღმდეგ¹ და
 ისინი მთელი ლონგობარდიის
 დაპყრობას ცდილობდნენ. და იმ
 მეფემ იტალოსი გაგზავნა ეპი-
 დამნოსში როგორც, ალბათ, ში-
 ნაური კაცი და პატოსანი და
 იტალიელთა საქმეების მცოდნე.
 და მოკლედ რომ მოეჭრა სიტყვა,
 როდესაც იქ შენიშნულ იქმნა
 როგორც ჩვენი საქმის მოლალა-
 ტე, გაგზავნა კაცი, რათა იგი
 იქიდან გაეძევებინა; ეს რომ შე-
 იტყო, იგი რომში გაიქცა.

შემდეგ მან, აქაო და არაფე-
 რიანო, მოინანია და სთხოვა მეფეს
 და მისი ნებართვით კონსტანტი-
 ნეს ქალაქში ჩავიდა და საცხოვ-
 რებლად მიიღო ეგრეთწოდებუ-
 ლი „პიგის“ მონასტერი და ორ-
 მოცი წმინდანის სახელობის ეკ-
 ლესია.

შემდეგ, როდესაც პსელოსი
 ბიზანტიონიდან გადასახლდა ბე-
 რად ალკვეციის შემდეგ, ის (ე. ი.
 იტალოსი) სათავეში ჩადგა რო-
 გორც მთელი ფილოსოფიის მას-
 წავლებელი და მიიღო წოდება
 ფილოსოფოსთა იპატოსისა, და
 არისტოტელეს და პლატონის
 წიგნთა მთარგმანებლობას მის-
 დევდა.

¹ აქ იგულისხმება ნორმანების მიერ იტალიის დაპყრობა 1071 წელს.

² ეპი დ ა მ ნ ი — ძველი ბერძნული კოლონია ილირიკაში. იგი III საუკუნეში (ძვ. წ.) დაიპყრეს რომაელებმა და უწოდეს დი რ ა ქ ი უ მ ი. ანბა კომნენე ერთ ადგილას (I, 16) ამბობს: «...ქალაქი ეპიდამნი, რომელსაც, აწ დაპყვიდრებული ჩვეულების მიხედვით, ვუწოდებთ *მუროჩიონ-სა*».

Καὶ ἦν μὲν τῷ δόξαι πολυμαθέστατος, δεινὸς δὲ μάλλον εἶπερ τις ἄλλος διερρηγήσασθαι τῶν ἀνθρώπων τὴν δεινοτάτην περιπατητικὴν καὶ ταύτης πλεόν τὴν διαλεκτικὴν.

Πρὸς δὲ τὰς ἄλλας τέχνας τῶν λόγων οὐ πᾶν τι εὐφυῶς εἶχεν, ἀλλὰ περὶ τε τὴν γραμματικὴν ἐχώλεσε τέχνην καὶ τοῦ ῥητορικοῦ νέκταρος οὐκ ἐγεύσατο· οὐδὲ ἐκείθεν ὁ λόγος τοῦτου ἐφήρμοστο καὶ εἰς κάλλος ἀπέξεστο. Ἐνθεν τοι καὶ τοῦ χαρακτήρος εἶχε στρυφνῶς καὶ τὸ πᾶν ἐμπεριβόλως. Καὶ συγγενεῦκαί ὁ λόγος αὐτῷ τὰς ὀφρῦς, καὶ διόλου ἀπέπνει ὀρμύτηςτος. Διαλεκτικῶν δὲ ἐφόδων ἐμεμέστωτο τοῦτω τὸ ξύγγραμμα, καὶ ἡ γλῶττα τῶν ἐπιχειρημάτων ἐπεφόρητο τῷ διαλεγόμενῳ ἐν ταῖς ὀμιλίαις μάλλον ἢ ταῖς γραφαῖς.

Ὅντως εἶχεν ἰσχυρῶς πρὸς τὰς διαλέξεις καὶ τοσοῦτον ἄφυκτος ἦν, ὥς τὸν ἀποκρινόμενον αὐτομάτως συνενεχθῆναι πρὸς τὴν σιγὴν καὶ εἰς ἀμηχανίαν ἐλθεῖν. Ἐκατέρωθεν γὰρ τῆς

და იყო *იგი, არსებული შეხედულებით, უაღრესად განათლებული, და უფრო მეტად, ვიდრე სხვა ვინმე ადამიანთაგან, დახელოვნებული იყო პერიპატოელთა ურთულეს საკითხებში, და ამაზე უფრო მეტად დიალექტიკაში.

ხოლო სიტყვიერების სხვა ხელოვნებებში იგი არც თუ ძალიან ნიჭიერი იყო, ხოლო გრამატიკულ ხელოვნებაში კოჭლობდა¹ და რიტორიკის ნექტარიც არ ეგემა; ამიტომაც იყო, რომ მისი სიტყვა შეწყობილი არ იყო და არც ლამაზად ჩამონაკვთილი, ამიტომ აღნაგობითაც (ეს სიტყვა) იყო ტლანქი და მთლად შელამაზებული. სიტყვა მას წარბებს შეუქრავდა ხოლმე და მთლიანად სუნთქავდა კვიმატიანობით. თავისი ნაწერი მას ავსებული ჰქონდა დიალექტიკური საბუთებით, და ენა ეპიქირემების გროვით იყო აჭრელებული, უფრო მეტად საუბრის დროს, ვიდრე ნაწერებში.

იმდენად ძლიერი იყო პაექრობაში და იმზომამდე მიუხებელი, რომ მოპასუხე თავისთავად ამჯობინებდა ღუმილს და უსამველო მდგომარეობაში ვარდებოდა. რამეთუ ყოველი მხრიდან

¹ ამ შემთხვევაში რომ ანნა კომნენე მართალია, ჩანს იოანე იტალოსის ერთი წერილიდან, რომლითაც იგი მიმართავს „აბაზგ გრამატიკოსს“ (იგულისხმება იოანე პეტრიწი) და სთხოვს მას ზოგი გრამატიკული საკითხის გარკვევას. იხ. Н. Марр. Иоани Петрицкии... გვ. 108; ს. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი, ბიზანტიური ლიტერატურის ისტორია. თბ. 1963, გვ. 263—264.

έρωτήσεως βόθρον ὤρυττε καὶ εἰς φρέαρ ἀποριῶν ἐνέβαλλε τὸν προσδιαλεγόμενον. Οὕτως ἐμπείρωσ εἶχε τῆς διαλεκτικῆς ὁ ἀνὴρ καὶ ταῖς ἐπαλήθαις ἐπερωτήσεσι κατέπνιγε τοὺς διαλεγόμενους συγγέων αὐτῶν καὶ συνταράττων τὸν νοῦν. Καὶ οὐκ ἦν τὸν ἄπαξ αὐτῷ συντυχόντα τοὺς λαβυρίνθους τούτου διελθεῖν.

Ἄμουςότατος δὲ ἄλλως ἦν, καὶ θυμαδς αὐτοῦ κατεχράτει· καὶ ἦντινα προσεκτήσατο ἀρετὴν ἀπὸ τοῦ λόγου, κατέλυε καὶ ἠφάνιζεν ὁ θυμός. Διελέγετο γὰρ καὶ ἔπεσι καὶ χερσὶν ὁ ἀνὴρ καὶ τὸν προσδιαλεγόμενον οὐκ ἠφίει πρὸς ἀπορίαν ὄλωσ ἐλθεῖν οὐδ' αὐταρχες ἦν αὐτῷ τὸ ἐπιρράψαι τοῦ ἀντικειμένου τὸ στόμα καὶ σιγῆν αὐτοῦ καταψηφιεῖσθαι, ἀλλ' εὐθὺς ἡ χεὶρ κατὰ τε τοῦ πώγωνος καὶ τῶν τριχῶν προσεφίλλετο καὶ ὕβρις εὐθὺς ξυνεπὸδιζεν ὕβριν· καὶ ἀκάθεκτος ἦν ὁ ἀνθρωπος καὶ τὰς χεῖρας ὁμοῦ καὶ τὴν γλῶτταν. Τοῦτο δὲ μόνον ἀφιλόσοφον εἶχεν, ὅτι μετὰ τὴν πληγῆν κατελίμπανε τοῦτον ὁ θυμὸς καὶ τὸ δάκρυον κατελάμβανε καὶ εἰς λαμπρὸν μετᾶμελον ἦρχετο.

Εἰ δὲ τῷ φίλον καὶ περὶ τῆς ὀφεισ αὐτοῦ μαθεῖν, μεγάλη μὲν αὐτοῦ ἡ κεφαλή, τὸ μέτωπον προπετέστατον, τὸ πρόσωπον ἐμ-

თხრილა შეკითხვების ორმოს და სიძნელეთა ჭაში ავლებდა მოსუბრეს. ამრიგად, ეს კაცი დახელოვნებული იყო დიალექტიკაში და განუწყვეტელი შეკითხვებით ახრჩობდა მოპაექრეებს: აბნევედა მათ და გონებას ურყევდა. ვინც მას ერთხელ შეხვდებოდა, ვერ შეძლებდა მისი ლაბირინთების გავლას.

საერთოდ, ის ძალიან გაუთლელი იყო და ვნებათ-ლელვა შეიძებოდა ხოლმე: და რომელი სათნოებაც მას მეცნიერებით შეუძენია, ვნებათ-ლელვას იგი დაუშლია და გაუქარწყლებია. ეს კაცი კამათობდა სიტყვებითაც და ხელებითაც და მოსუბრეს აღარ აცლიდა მთლიანად ჩივარდნილიყო გაჭირებულ მდგომარეობაში; არ კმარობდა, რომ მოწინააღმდეგეს პირს დაუყოფდა ხოლმე და მას დუმილს მიუხჯიდა; მაშინვე მისი ხელი ეცემოდა წვერსა და თმებს და ერთ თავხედობას მეორე თავხედობა სდევდა თან; ეს კაცი თავშეუკავებელი იყო, როგორც ხელების ისე ენის მხრივ, მხოლოდ ის ჰქონდა მას არა ფილოსოფოსური, რომ გარტყმის შემდეგ ვნებათ-ლელვა მას დაუტბრებოდა, ცრემლად იღვრებოდა და აშკარა სინანულში ვარდებოდა.

თუ ვინმე სასურველად მიიხენეს შეიტყოს მისი გარეგნობის შესახებ, ვიტყვი, რომ დიდი თავი ჰქონდა, უშუბლი ძალიან წინ წა-

φανές και ὁ μυκτῆρ ἐλέσφιερὸν τε και ἄνετον ἀπέπνει τὸν ἀέρα και περιφερῆς ὁ πῶγων, τὰ στέρνα εὐρύς¹ και εὐπαγῆς¹ τὰ μέλη τοῦ σώματος τὴν δὲ τῆς ἡλικίας ἀναδρομὴν τῶν εὐμηχεστέρων ἦπτων, τὴν δὲ φωνὴν τοιοῦτος, οἷος ἂν ἀπὸ τῶν Λατίνων ἔληλυθὼς νεανίας εἰς τὴν ἡμεδαπὴν γῆν τὰ Ἑλλήνων μὲν ἐκμάθοι, οὐ πᾶν δὲ καθαραιόσι τὴν φωνήν, ἀλλ' ἔστιν οὐ και κολοβωτέρας ἐκφέρει τὰς συλλαβὰς. Ἄλλ' οὔτε τὸ τοῦ στόματος οὐκ εὐαγές οὔτε τὸ εἰς ἄκρον ἄφωνον ἐλάνθανε τοὺς πολλούς, τοῖς δὲ ῥητορικωτέροις ἀγροικίζων κατελαμπάνετο. Ἐνθὲν τοι και τὰ συγγράμματα τούτου συξέσφιγκτο μὲν ἀπανταχόθεν τοῖς διαλεκτικαῖς τόποις, ἀσυνταξίας δὲ κακίαν και σολοικισμὸν² σποράδην διερριμμένον παντάπασιν οὐκ ἔξέφευγεν.

ლებით, მაგრამ ის თავიდან ვერ ლებას და სოლეკიზმებს, რომლებიც აქა-იქ ნამდვილად იყო გაფანტული.

V, 9. Οὗτος τοῖνυν προκαθήμενος φιλοσοφίας³ ἀπάσης και

მოწეული, ნათელი სახე; ნესტოები თავისუფლად და ფართოდ ისუნთქავდნენ ჰაერს; წვერი მომრგვალებული ჰქონდა, გულმკერდი ფართო და სხეულის ნაკვთები მტკიცედ შეკრული; ტანით მალღებზე უფრო დაბალი იყო; გამოთქმით ისეთი იყო, როგორც შეიძლება იყოს კაცი, რომელიც ლათინთაგან ჩვენს ქვეყანაში მოვიდა ყმაწვილობაში და მერე ისწავლა ელნთა ენა: არც თუ წმინდა ბერძნულ ენაზე ლაპარაკობდა; ზოგჯერ მარცვლებს დამახინჯებულად გამოთქვამდა. არც მეტყველების არა-უზადობა და არც სიტყვათა დაბლოების უხმოდ გამოთქმა გამოეპარებოდა უმრავლესობას, ხოლო რიტორიკაში გამოცდილებს მისი ენა გლეხურად ესახებოდათ. ამიტომ მისი (ე. ი. იტალოსის) თხზულებები, მართლა შეკრული იყო ყველგან დიალექტიკური ადგი-იცდენდა უმწყობრობის ცთომი-

ამრიგად, ეს (ე. ი. იტალოსი) იყო მეთაური ზოგადი ფილოსო-

¹ სიტყვა-სიტყვით სწორია: გულმკერდით ფართო იყო, ხოლო სხეულის ნაკვთებით — ჩასკვნილი (ე. ი. მხარბეჭიანი).

² Σολοικισμός — სოლეკიზმი ანუ ლათინური გამოთქმით ყველა თანამედროვე ენაში მიღებული სოლეკიზმი (soloeicismus) ეწოდება გრამატიკულად უსწორო ფორმების ხმარებას სიტყვებში; ერთგვარად ენათესავენ „ბარბარიზმს“. წარმოსდგება ბერძნული სიტყვისაგან σολοικος („ცუდად მოლაპარაკე“, „შეცდომებით მოლაპარაკე“).

³ Προκαθήμενος φιλοσοφίας იგივეა რაც *ἡπάτος τῶν φιλοσόφων*. სიტყვა *ἡπάτος*, რომელიც მომდინარეობს *ἡπ-საგან* (ან *ἡπέ-ისაგან*), ნიშნავს „უმაღლესს“, „უხენავსს“ და რომაულ პერიოდში ამით აღინიშნებოდა *consul*.

συρρεούσης εις αὐτὸν τῆς νεότη-
τος (καὶ γὰρ τὰ τε Πρόκλου καὶ
Πλάτωνος καὶ τὰ φιλοσόφων ἀμ-
φοῖν Πορφυρίου τε καὶ Ἰαμβλί-
χου ἀνεκάλυπτε τούτοις δόγματα
καὶ μάλιστα τὰς Ἀριστοτέλους
τέχνας καὶ τὴν ἄς ὀργάνου πα-
ρεχομένην χρεῖαν ἠφηγεῖτο τοῖς
ἐθέλουσι πραγματεῖαν καὶ ταύτη
μᾶλλον ἐνηβρύνετο καὶ ἐνησχό-
λητο) οὐδὲ πᾶν τι τοὺς μανθάνον-
τας ἀφελῆσαι ἐξίσχυσε τὸν θυ-
μὸν καὶ τὴν ἄλλην τοῦ ἡθους
ἀκαταστασίαν κωλύμην ἔχων.

Кαι ἕρα μοι τοὺς τούτου μα-
θητάς, τὸν Σολομώντα Ἰωάννην
καὶ τινὰς Ἰασίτας καὶ Σερβλίας
καὶ ἄλλους τάχα περὶ τὴν μά-
θησιν ἐσπουδακότας ὧν τοὺς
πλείους θὰ μὰ φοιτῶντας πρὸς τὰ
βασίλεια καὶ αὐτὴ ἐμβασάμην
ὑστερον τεχνικὸν μηδὲν τι κατὰ
ἀκρίβειαν εἰδόμενος, σχηματιζόμε-
νους δὲ τὸν διαλεκτικὸν κινήσε-
σιν ἀτάκτοις καὶ μορίων παρα-
φόροις τισὶ μεταφοραῖς, ὑγιᾶς δὲ
οὐδὲν ἐπισταμένους προβαλλομέ-
νους τὰς ἰδέας, ἡδὴ δὲ καὶ τὰς
μετεμψυχώσεις συνεσκιασμένως
πως καὶ ἄλλα τινὰ ὁμοίτροπα
καὶ παραπλησίως τούτοις ἀλλό-
κοτα. Καὶ τις γὰρ λόγου μετέ-
χων οὐ παρῆν τοῦ ἑρῶς ξεύγου
τοσοῦτον περὶ τὴν τῶν φείων

ფიისა და მასთან თავს იყრიდა
ახალგაზრდობა: რამეთუ ის მათ
უმაღრესად პროკლეს და პლა-
ტონის, აგრეთვე ორივე ფილო-
სოფოსის პორფიროსისა და იამ-
ბლიხოსის მოძღვრებას, და უპი-
რატესად უთარგმანებდა მსურ-
ველებს არისტოტელეს შრომებს
და «ორგანონის» სარგებლობას;
უფრო მეტად ამით მოჰქონდა
მას თავი და ამას იკვლევდა; მაგ-
რამ მინც-და-მინც ბევრი ვერა-
ფერის შველა შესძლო მოწაფეე-
ბისათვის, რადგან ამას აბრკო-
ლებდა მისი ვნებათ-ღელვა და ხსიოათის სხვა დაუღვრომლობა.

აბა, დამხედვე მის მოწაფეებს,
იოანე სოლომონს და ვინლაც
იასიტებს, სერვლებსა და სხვებს¹,
რომლებიც, ჩანს, სწავლაში ბე-
ჯითნი ყოფილან. ამათგან ბევრ-
ნი ხშირად მოსულან სასახლეში
და მე თვით, შემდეგ ხანებში,
მინახავს ისინი და იმათ არაფე-
რი მეცნიერული ზედმოწევიით
არ იცოდნენ, თავიანთ დიალექტი-
კოსობას წარმოსახავდნენ ხოლ-
მე უწესრიგო მოძრაობებით და
სხეულის ნაკვეთთა რალაც გიჟური
გრეხით; არავითარი სალი ცოდ-
ნა არ ჰქონდათ, წამოისროდნენ
ხოლმე იდეებს და ბუნდოვანად
მსჯელობდნენ მეტემუსიხობზე
(სულთა გაღასახლეებაზე) და სხვა
ამგვარსა და დაახლოებით ამნაირ
უცნაურობაზე, ვინ არ მოდიოდა

¹ აქ ჩამოთვლილ პირთა შესახებ, რომლებსაც არავითარი კვალი არ დაუტო-
ვებიათ ფილოსოფიის ისტორიაში, იხილე საკუთარ სახელთა სამიგებელში.

λόγων ἔξερευνησιν διὰ πάσης
 νυκτὸς καὶ ἡμέρας διαπονουμέ-
 νων; τοὺς ἐμούς φημι τοκέας καὶ
 βασιλεῖς. Ἄλλὰ τι μικρὸν παρα-
 διγήσομαι· διδῶσι γάρ μοι τοῦτο
 νόμος ῥητορικῶς.
 შშობლებსა და მეფე-დედოფალს.
 ამაზე: როტორიკის კანონი ამის ნებას მადლევს მე.

Μέμνημαι τῆς μητρὸς καὶ
 βασιλίδος πολλὰκις ἀρίστου προ-
 κειμένου βίβλον ἐν χεροῖν φερού-
 σης καὶ τοὺς λόγους διερευνωμέ-
 νης τῶν δογματιστῶν ἀγίων πα-
 τέρων, μάλιστα δὲ τοῦ φιλοσόφου
 Μαξίμου καὶ μάρτυρος. Ἐσπουδά-
 κει γὰρ οὐ τοσοῦτον περὶ τὰς
 φυσικὰς συζητήσεις, ὅπόσον περὶ
 τὰ δόγματα τὴν ὄντως σοφίαν
 καρποῦσθαι βουλομένη. Καὶ μοι
 πολλὰκις θιασμάζειν ἐπήγει καὶ
 θιασμάζουσα ἔφηγν ποτὲ πρὸς
 αὐτὴν „πῶς αὐτόθιν πρὸς τοσοῦ-
 τον ὑψὸς ἀπέβλεψας; ἐγώγε τρέ-
 μα καὶ οὐδ' ἄχροις ὡσὶν ἀπο-
 τολμῶ τούτων ἐπατεῖν. Τὸ γὰρ
 πάνυ θεωρητικὸν τε καὶ νοερὸν
 τοῦ ἀνδρός, ὡς φασιν, ἔλιγγον
 παρέχεται τοῖς ἀναγινώσκουσιν“.
 Ἡ δὲ μειδιάσασα ἔφη „ἐπαινε-
 τὴν οἶδα τὴν θειλίαν ταύτην“
 καὶ οὐδ' αὐτὴ ἀτρέμας ταῖς βίβ-
 λοις ταύταις πρόσειμι. Ἄλλ'
 ἔμως ἀποσπᾶσθαι τούτων οὐ δύ-
 ναμαι. Σὺ δὲ μοι μικρὸν ἀνάμει-
 νον καὶ ταῖς ἄλλαις ἐγυῖψασα

სასახლეში მეცნიერებასთან და-
 კავშირებულ პირთაგან, როდენ-
 საც წმინდა ცოლ-ქმარი¹ ამდენ-
 ნად იღწვოლდნენ, მთელი დღე და
 ღამე, საღმრთო წერილთა შესა-
 სწავლად? მე ვგულისხმობ ჩემ
 მაგრამ ცოტა რამეს გიამბობთ

მაგონდება დედა-ჩემი, დედო-
 ფალი, ხშირად სასაუზმოდ რომ
 იჯდა და ხელში წიგნი ეჭირა
 და სწავლობდა წმინდა დოგმა-
 ტისტი მამების მოძღვრებას, გან-
 საკუთრებით კი ფილოსოფოსისა
 და მოწამის მაქსიმეს მოძღვრე-
 ბას. ის იმდენად საბუნებისმეტყ-
 ველო საკითხებისათვის კი არ
 გულმოდგინებოდა, რამდენადაც
 სურდა დოგმატების გაცნობით
 ჭეშმარიტი სიბრძნის ნაყოფნი
 მოეწყვიტა. და მე ხშირად გამ-
 კვირვებია მისი საქმე და ერთ-
 ხელ განცვიფრებულმა ვუთხარი
 მას: „როგორ ახერხებ და აქედან
 იმ სიმაღლეს შესცქერი? მე ვკან-
 კალებ და ყურის წვერებითაც
 ვერ ვბედავ ვისმინო ასეთი რა-
 მები; როგორც ამბობენ, ამ კა-
 ცის (ე. ი. იტალოსის) მჭვრეტე-
 ლობა და მგონიერობა ყველა
 იმას, ვინც მას ჰკითხულობს,
 თავბრუს ასხამს“. ხოლო მან
 ღიმილით მითხრა: „საქებია, ვო-
 ცი მე, შენი ასეთი მოშიშობა;
 თვითონ მეც ასეთ წიგნებს დამ-

¹ იგულისხმებიან ანნას დედა და მამა, ალექსი კომნენოსი და დედოფალი ირინე.

βίβλοις πρότερον και τῆς τούτων ὡς ἔστιν ἡμεῖς ἰσχυροῦς ἡδύτης“.

შვიდებით ვერ ვუახლოვდები. მაგრამ მაინც არ შემძლია მათ მოვწყდე. შენ კი ცოტა დამიცადე, და ჯერ სხვა წიგნებში ჩაიჭვრიტე და მერე ამათგან იგემე სიამოვნება“.

Ἐτρωσέ μου τὴν καρδίαν ἡ τῶν ῥηθέντων μνήμη και ὥσπερ εἰς πέλαγος ἄλλων διηγημάτων ἐμπέπτωκα. Ἄλλὰ με φεσμός ἱστορίας ἀπειργεῖ· ἔνθεν τοι και πρὸς τὰ κατὰ τὸν Ἰταλὸν ἀνατρεχέτω ὁ λόγος.

Ἐν τούτοις οὖν τοῖς ἀνωθεν ῥηθείσιν αὐτοῦ μαθηταῖς ἀμαζων ὁ Ἰταλὸς πᾶσι καταφρονητικῶς προσεφέρετο τοὺς πολλοὺς τῶν ἀνοήτων πρὸς ἀνταρσίας ἀνακινῶν και τυράννους ἐκ τῶν οὐκείων μαθητῶν οὐκ ὀλίγους ἀποκαθιστάς. Καὶ εἶχον πολλοὺς προφέρειν, εἰ μὴ ὁ χρόνος με τὴν μνήμην ἀφείλετο. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἦσαν πρὸ τοῦ ἀναχθῆναι τὸν ἐμὸν πατέρα εἰς τὴν τῆς βασιλείας περιωπῆν· ἐπεὶ δὲ τὰ ὠδὶ παιδείας ἀπάσης εὗρεν ἐνδῶς ἔχοντα και τέχνης λογικῆς τοῦ λόγου πόρρω που ἀπελαθέντος, αὐτός, εἰ που¹ σπινθῆρες τινες ἦσαν τούτου ὑπὸ σποδιᾶ κρυπτόμενοι, ἀναχωνῆναι ἠπειλεγτο και [τοὺς] ὄσοι περι τὰ μαθήματα ἐπιρρεπῶς εἶχον (ἦσαν γὰρ τινες και οὗτοι βραχεῖς, και οὗτοι μέχρι τῶν Ἀριστοτελικῶν ἐστηκότες προθύρων¹), τούτους

გული დამიწყულა ამ სიტყვების მოგონებამ და მე როგორც ზღვაში ისე გადავეშვი სხვა მოთხრობების მბოძით. მაგრამ მე მზლუდავს ისტორიის კანონები; ამიტომ, დე ისევ იტალოსის საქითხს დაუბრუნდეს მოთხრობა.

მაშასადამე, ასეთ ზემოთ მოხსენებულ თავის მოწაფეებში რომ ყვავოდა, იტალოსი ყველას ზიზლით ეპყრობოდა და ბევრნი უგუნურთაგან აღძრა ასაჯანყებლად, და ტირანებიც საკუთარი მოწაფეების რიცხვიდან ცოტანი არ წარმოშვა. ბევრის დასახელება შემეძლო, რომ ჟამთა ვითარებას არ ამოეშალა ისინი ჩემი მეხსიერებიდან. მაგრამ ყველაფერი ეს იყო, სანამ მამა-ჩემი ავიდოდა სამეფო ტახტზე. რადგან მას აღზრდის მთელი საქმეები დახვდა ასეთ ნაკულევან მდგომარეობაში და რადგან მეცნიერებაც ძალიან შორს იყო გაძევებული, მან თვითონ, თუ კი სადმე მისი რამე ნაპერწკლები ფართულად შენახულიყო ნაცრის ქვეშ, საჩქაროდ მიიღო ზომები, რომ მოეგროვებინა ეს ნაპერწკლები და ვისაც კი მეცნიერებისადმი მიდრეკილება ჰქონდა (რა-

¹ ეἰ που — პროθύρων] აქ ანნა კომნენე იმეორებს თითქმის სიტყვა-სიტყვით მიქელ პსელოსის სიტყვებს; პსელოსი წერს: ...εἰ που σπινθῆρες τινες

πρὸς μάθῃσιν ὀτρύνων οὐκ ἐνε-
δίδου, προηγείσθαι δὲ τῆν τῶν
φείων βίβλων μελέτην τῆς Ἑλλη-
νικῆς παιδείας ἐπέτρεπε.

ლად აქეზებდა სწავლისათვის, ხოლო ურჩევდა შედარებით ელი-
ნურ განათლებასთან საღვთო წიგნების შესწავლისათვის მიეცათ
უპირატესობა.

Τὸν δὲ Ἴταλὸν εὐρηκῶς φιορῶ-
νων τὰ πάντα μεστὰ ποιούμενον
καὶ πολλοὺς ἐξαπατῶντα τῷ σε-
βαστοκράτορι Ἰσαακίῳ τῆν τοῦ-
του δοκιμασίαν ἀνέθετο· ἀνήρ δὲ
οὗτος φιλολογώτατος καὶ μεγα-
λεπηνόωτος. Καὶ ὁ οὕτως
ἔχοντα τὸν ἄνδρα εὐρηκῶς δημο-
σίᾳ ἤλεγε παραστήσας εἰς μέ-
σον εἶθ' οὕτως τῇ ἐκκλησίᾳ πα-
ρέπεμψε κατὰ κέλουςιν τὰ δελ-
φοῦ καὶ βασιλέως. Ἐπεὶ δὲ τῆν
ἔσωτοῦ ἀπαιδεύσιν κρύπτειν οὐχ
οἶός τε ἦν, κἀκείσε ἔκφυλα τῆς
ἐκκλησίας δόγματα ἐξηρεῦξάτο
καὶ εἰς μέσους τοὺς τῆς ἐκκλη-
σίας λογάδας κωμῶδῶν οὐκ ἐπαύ-
ετο καὶ ἄλλα τινὰ ποιῶν ἡμίους
ἀπαιδεύτου καὶ βαρβαρικοῦ προ-
έδρου ὄντος τῆς ἐκκλησίας την-
κᾶντα Εὐστρατίου τοῦ Γαριδᾶ·
ὁ δὲ τοῦτον παρακατέσχε περὶ τὰς
οἰκδομάς τῆς μεγάλης ἐκκλη-

მეთუ იყვნენ ზოგიერთი ასეთე-
ბიც, მცირედნი, და ესენიც მხო-
ლოდ არისტოტელესეულ წინა-
კართან იდგნენ), მათ დაუცხრომ-

ლად სწავლისათვის, ხოლო ურჩევდა შედარებით ელი-
ნურ განათლებასთან საღვთო წიგნების შესწავლისათვის მიეცათ
უპირატესობა.

მან (ე. ი. ალექსი კომნენოსმა) დაინახა, რომ იტალოსი ყველა-
ფერს აკეთებს არეგ-დარევით და
ბევრსაც ატყუებს, ამიტომ მან
დაავალა სევასტოკრატორ ისაა-
კის მისი (იტალოსის) გამოცდა-
გამოკვლევა: ეს კაცი იყო ძალიან
განათლებული და უაღრესად გა-
მობრძმედილი. იმანაც (ე. ი.
ისააკმა) გამოიკვლია, რომ ეს
კაცი მართლა ასეთი ყოფილა,
საჯაროდ ამხილა ის საგანგებოდ
მოწვეულ კრებაზე და შემდეგ
ასე გადასცა იგი ეკლესიას თა-
ვისი ძმის, მეფის, ბრძანებით.
რადგან მას თავისი უმეცრების
დამალვა არ შეეძლო, იქაც ეკლე-
სიისათვის უცხო ღოგმატების
აღმონთხევა დაიწყო და არ იშ-
ლიდა ეკლესიის მესვეურთა წრე-
ში [ეკლესიის ღოგმატების] მასხა-
რად აგდებას, და სხვა რამეებ-
საც სჩადიოდა უზრდელი და ბარ-

σοφίας ὑπὸ ἀποιδᾶ παρεκρύπτοτο, ἀνεχώρησε («თუ კი სიბრძნის რამე ნახერ-
წყლები ფერფლის ქვეშ ფარულად ინახებოდა, მან გააცხოველა») ...δοιο περι τῆ
μαθήματα ἐσπουδάσασιν («ვიც კი მეცნიერებისათვის იმეცადინა») ...Βραζεις
γὰρ ὁ τηνικαῦτα χρόνος λογίους παρέτρεφε, καὶ τοῦτους μέχοι τῶν Ἀριστο-
τελικῶν ἐσθηκῆτος προθύρων («ამზინდელმა დრომ მცირეოდენი მეცნიერი ალ-
ბარდა, და ესენიც არისტოტელესეულ წინაკართან იდგნენ»). იხ. Michel Psel-
los, Chronographie ou Histoire d'un siècle de Byzance (976—1077).
Tome I. Texte établi et traduit par Émile Renauld. Paris 1926, p. 33.
Я. Лубарский, Алексада, стр. 513, прим. 588.

σίας, ὡς ἵνα τάχα πρὸς τὸ κρείττον μεταποιήσῃ. Ἄλλὰ μικροῦ θᾶπτον ἂν αὐτὸς τῆς ἐκείνου μετέσχε κακίας ἢ μετέδωκε κρείττονος γνώσεως, κατὰ τὸ φάμενον, καὶ ὁ Ἰταλὸς τὸν Γαριβᾶν ὄλον ἑαυτοῦ ἐποίησατο.

ცოტა უფრო ადრე იგი თვითონვე ეზიარა იტალოსის ბოროტებას, ვიდრე ის მოაქცია უკეთეს მოძღვრებაზე და, როგორც ამბობენ, იტალოსმა მთლად თავისკენ მოაქცია გარიდა.

Τί τὸ ἐντεῦθεν; ὁ δῆμος ἄπας τῆς Κωνσταντίνου πρὸς τὴν ἐκκλησίαν συγκεκίνητο τὸν Ἰταλὸν ἀναζητοῦντες. Καὶ τάχα ἂν ἄφ' ὕψους εἰς μέσον τῆς ἐκκλησίας ἔρριπτο, εἰ μὴ λαθῶν ἐκείνος εἰς τὸν ὄροφον τουτουῖ; τοῦ θείου τεμένους ἀνελθῶν ἔν τινι φωλεφᾷ ἑαυτὸν συνεκάλυψεν.

Ὡς δὲ τὰ παρ' ἐκείνου κακῶς δογματισθέντα πολλοῖς τῶν περὶ τὰ ἀνάκτορα ἐθρυσλλεῖτο καὶ μεγιστάνες οὐκ ὀλίγοι διεφθάρησαν ὑπὸ τῶν φθοροποιῶν τούτων δογμάτων καὶ μεγάλως ἢ τοῦ βασιλέως ψυχῇ δια τούτο ἐδάκνετο, εἰς ἔνδεκά τινα κεφάλαια τὰ δογματισθέντα κακῶς παρὰ τοῦ Ἰταλοῦ συνεκεφαλαιώσαντο καὶ τῷ βασιλεῖ ἐξάπεστειλαν. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ αὐτὰ ταῦτα τὰ κεφάλαια τὸν Ἰταλὸν ἀναθεματίζειν ἐπ' ἄμβωνος ἔν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ ἐκέλευσεν ἀνακεκαλυμμένη τῇ κεφαλῇ τοῦ πληθῶς ἄπαντος ἀκρωμένους καὶ ἐπιλέγοντος αὐτοῖς τὸ ἀνάθεμα.

ბაროსული ხასიათის გამო, ეკლესიის მაშინდელი მეთაურის ევსტატი გარიდას ღრის; ამან იგი (იტალოსი) დააკავა და იყოლოა დიდი ეკლესიის შენობაში, თითქოს იმ მიზნით, რომ მალე უკეთესობისაკენ შეეცვალა იგი. მაგრამ

ცოტა უფრო ადრე იგი თვითონვე ეზიარა იტალოსის ბოროტებას, ვიდრე ის მოაქცია უკეთეს მოძღვრებაზე და, როგორც ამბობენ, იტალოსმა მთლად თავისკენ მოაქცია გარიდა.

რა მოხდა ამის შემდეგ? კონსტანტინეპოლის მთელი ხალხი აღელვებული მივიდა ეკლესიასთან და იტალოსის გადმოცემას მოითხოვდა. და მალე სიმაღლიდან შუა ეკლესიაში ჩამოვარდნენ, რომ იგი ფარულად ამღვთის ტაძრის სახურავზე არ ასულიყო და იქ საღლა სოროში არ დამალულიყო.

რადგან მის მიერ ბოროტად ქადაგებული დოგმატები სამეფო კარზე მყოფთაგან ბევრს მოედო და დიდებულნი, არა მცირედნი, იწყვნიბოდნენ ამ ბილწი დოგმატებით და ამის გამო მეფის სული იტანჯებოდა, თერთმეტ თავად იქმნა იტალოსის ბოროტი დოგმატები ჩამოყალიბებული და გაეგზავნა მეფეს. ხოლო თვითმპყრობელმა უბრძანა იტალოსს ეს თავები დაეკრულა დიდ ეკლესიაში საქადაგოდან: მთელ ხალხს უნდა მოესმინა ქუდმოხდილს და თითოეული ამ თავის მოსმენის შემდეგ ეთქვა: «ანათემა» (ე. ი. წყეული იყოს).

Ὡς οὖν ἐγένετο ταῦτα καὶ ὁ Ἰταλὸς ἀκράθεκτος ἦν καὶ πάλιν ἐν πολλοῖς τὰ τοιαῦτα ἔλεγεν ἀναφανδὸν καὶ παραινόμενος παρὰ τοῦ βασιλέως ἀτακτὸν τι καὶ βαρβαρικὸν ἀπεπῆδα, ἀνεθεματίσθη καὶ αὐτός, καὶ ἐξ ὕστερον αὐμῆς ἐκείνου μεταμεληθέντος μετριώτερος καὶ ὁ τούτου γέγονεν ἀναθεματισμός.

ახნა, მისი შეჩვენება უფრო

Καὶ τὰ μὲν δόγματα ἀπεντεσθῆν ἀναθεματίζεται, τὸ δὲ ἐκείνου ὄνομα πλαγίως πῶς καὶ ὑποκεχυμένως καὶ οὐδὲ τοῖς πολλοῖς γνωρίμας ὑπάγεται τῷ ἐκκλησιαστικῷ ἀναθέματι.

Καὶ γὰρ οὗτος ἐν ὑστέροις καιροῖς μετεβέβλητο περὶ τὸ δόγμα καὶ ἐφ' οἷς ποτε πεπλήνητο μεταμεμέλητο. Ἦρνεῖτο δὲ καὶ τὰς μετεμψυχώσεις καὶ τὸ ἕρριζεῖν τὰς σεπτὰς εἰκόνας τῶν ἁγίων καὶ τὸν περὶ τῶν ἰδεῶν λόγον μεθερμηνεῖν πῶς πρὸς τὸ ἐρμῆδοξον ἔσπευδε καὶ δῆλος ἦν καὶ αὐτὸς καταγινώσκων ἑαυτοῦ ἐφ' οἷς πρῶην τοῦ εὐθείος μετετέτραπτο (Anna Comnena, V, 8—9; ed. Reifferscheid I 177—184).

მართალია, ეს ასეც მოხდა, მაგრამ იტალოსს მინც თავშეუკავებლად ეჭირა თავი და კვლავ მრავალთა თანადანწრებით იმასვე ამბობდა ახლილად და მეტის მოთხოვნა-დარიგებას უწესოდ და ბარბაროსულად უკუაქცევდა; ამიტომ თვით იგი (ე. ი. იტალოსი) იქმნა შეჩვენებული, თუმცა უფრო გვიან, როდესაც მან კვლავ მოლმობიერი გახდა.

მას აქეთ ეს დოგმატები დაკრულვლია, ხოლო იმისი სახელი რალაც შემოვლით და ფარულად და არც ყველასათვის შესაცნობად ექვემდებარება საეკლესიო დაკრულვას.

შემდეგ ხანებში მან შეიცვალა თავისი დოგმატები და ნაწობდა, რომ ცდებოდა. იგი ხელს იღებდა მოძღვრებაზე სულთა გადასახლების შესახებ და წმინდათა-წმინდა ხატების შეზილწვაზე; მოძღვრებაც იღებდის შესახებ შეცვალა და მართლმადიდებლობას შეუფარდა და ცხადი იყო, რომ თვითონაც ჰგმობდა იმას, რომ წინათ გადაუხვია სწორ გზას.

პეტრიწონი

XIV, 8. Οὕτω ἐνιαυτὸς εἰς παρεληλῆσθαι καὶ λογοποιουμένην ἀκηχοῦς αὐμῆς [περὶ] τῶν Κομᾶντων διὰ τοῦ Ἰτρου διαπεραίωσιν

ერთი წელიწადი არც კი გასულიყო, რომ მას (ე. ი. ალექსის) კვლავ მოესმა გავრცელებული ხმები კომანთა მიერ ისტ-

ბγδός ηδη ἐπινεμήσεως¹ ἐφιστα-
 μένης ἀρχομένου φθινοπώρου κατὰ
 μήνα Νοέμβριον ἔξεισι τῆς βασιλι-
 δος τῶν πόλεων καὶ τὰς θυνα-
 μεις ἀπάσας μεταπεμφάμενος κα-
 τατίθησι τούτους εἰς τε Φιλιπ-
 πούπολιν καὶ εἰς τὸν λεγόμενον
 Π ε τ ρ ι τ ζ ὸ ν καὶ Τ ρ ι ἀ δ ι τ ζ ᾶ ν καὶ
 εἰς τὸ θέμα τοῦ Νίσου μέχρι
 καὶ τῆς παρίστρας Βουρανιτζό-
 βης ἐπισκήφας πολλήν τε περὶ
 τοὺς ἵππους αὐτῶν ἐνδείκνυσθαι
 ἐπιμέλειαν, ὥστε πίονας γεγόνό-
 τας ἐν καιρῷ μάχης θύνασθαι
 φέρειν τοὺς ἐπιβάτας, αὐτὸς δὲ
 κατὰ τὴν Φιλιππούπολιν ἐνδια-
 τρήσει. Πόλις δὲ αὕτη περὶ τὴν
 τῆς Θράκης μεσόγειαν (Anna
 Comnena, XIV, 8; ed. Reiffers-
 cheig II, 256, 1—12).

როსის გადალახვის შესახებ. ამი-
 ტომ იგი უკვე დამდგარი მერვე
 ინდიქტიონის ნოემბრის თვეში,
 შემოდგომის დასაწყისში, დედა-
 ქალაქიდან გავიდა, მთელი ჯა-
 რი დაიბარა და ჩააყენა ის
 ფილიპუპოლისში და ეგრეთწო-
 დებულ პეტრიწოსში და ტრი-
 ადიწაში, ნისის თემში ვიდრე
 მეზობელ ვურანიწოვამდე, და
 ბრძანება გასცა, რომ დიდი
 ზრუნვა გამოეჩინათ თავიანთ
 ცხენებზე, რათა ისინი მოსუქე-
 ბულიყენენ და ბრძოლის დროს
 შესძლებოდათ მხედრების ტარე-
 ბა, ხოლო თვითონ ფილიპუპო-
 ლისში იმყოფებოდა. ეს ქალაქი
 მოთავსებულია შუაგულ თრა-
 კიაში².

¹ ეს სიტყვა *ἐπινέμησις* ნიშნავს, საზოგადოდ, „განაწილებას“, „გავრცელებას“ (*ἐπ. πωρός* „ცეცხლის გავრცელება“, „ცეცხლი მოედო“). ხოლო სპეციალურ წელთაღრიცხვულ ტერმინოლოგიაში ის უდრის „ინდიქტიონს“ (იხ. W. Kubitschek, Grundriss der antiken Zeitrechnung. München 1928, S. 106: „Indiction... griech. ἰνδιξιων, ἰνδιξιτος, ἐπιπέμησις“). მერვე ინდიქტიონი ხვდება 1114 წელს (იხ. იქვე, გვ. 107, ტაბულა).

² ამ ნაწყევტში მოხსენებული *Πετριτζός* (acc. *Πετριτζόν*) არის ჩვენი მკითხველისათვის კარგად ცნობილი „პეტრიწონი“, სადაც იყო გრიგოლ ბაკურნიანისძის მიერ 1083 წელს დაარსებული მონასტერი და სემინარია. იგივე „პეტრიწონი“ იხსენიება მეორე ადგილასაც (იხ. ზემოთ IX, 5). ხოლო უნდა ვთქვათ შემდეგ: ზოგიერთ ხელნაწერში ნაცვლად იმისა, რომ ეწეროს *Πετριτζός*, სწვრივ *Περιτζός*. ტექსტის ახალ გამომცემელთა (Reifferscheid, Leib) მიერ დადგენილია, რომ აქ უნდა ეწეროს *Πετριჯός*. მართლაც, ზემოთ მოყვანილი ცნობის მიხედვით *Πετριჯός* მდებარეობს ფილიპუპოლის მახლობლად (მთელი ჯარი დაიბარა და ჩააყენა ის ფილიპუპოლისში და ეგრეთწოდებულ პეტრიწოსში...).

ყურადღებას იპყრობს ის გარემოებაც, რომ „ალექსიადის“ IX, 5-ში მოხსენიებული „პეტრიწონი“ უკავშირდება დედოფალ მარიამს. სახელდობრ იქ ნათქვამია: ალექსი კომნენოსის წინააღმდეგ ბოროტი განზრახვის დამგეგმავს ნიკიფორე დიოგენეს (რომელიც იყო მიხეილ VII-ის, მარიამის პირველი ქმრის ძმა, დედის მხრით) გეგმა რომ ჩაეფუშა, მან «გადაწყვიტა გაქცევით ეხსნა თავი

ხალიბები

XIV, 8. Ἦβουλόμην οὖν τὸ δόγμα τῶν Μανιχαίων ἐπιδραμεῖν καὶ συνεσπειραμένως ἀναπτύξαι, προσέτι σπουδάσαι [τε] τὴν ἀνατροπὴν τῶν ἀθισταίων ἰδωμάτων τούτων. Ἄλλ' ἄμα μὲν εἰδούτα, ὅτι πᾶσιν ἔστι καταγέλαστος ἢ τῶν Μανιχαίων ἀίρεσις, ἄμα δὲ καὶ πρὸς τὴν ἱστορίαν ἐπισπεύδουσα παρήγημι τοὺς κατὰ τούτων ἐλέγχους. Καὶ ἄλλως δὲ οὐ τοὺς τῆς ἡμετέρας ἀσκήσεως μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν οἶδα τὸν κατ' ἡμῶν λελυτηκότα

მინდოდა მანიქეველთა მოძღვრებას შეეხებოდი და მოკლედ დამეხასიათებინა ეს მოძღვრება, ამასთანავე მეცადნა მათი უღვთო დოგმატები დამერღვია. მაგრამ ერთი მხრით რადგან ვიცი, რომ მანიქეველთა მწვალებლობა სასაცილოდ მიაჩნია ყველას, მეორე მხრით რადგან მე ვისწრათუი თხრობა განვაგრძო, მე გამოვტოვებ მათ წინააღმდეგ საბუთების მოტანას. და, საზოგადოდ, არა მხოლოდ ჩვენი წრის ხალხი, არამედ — ვიცი — თვით პორფი-

და გადასულყო დედოფალ მარიამის ქრისტეპოლისის მამულებში, ან პერიკოში, ან პეტრიწონში, და იქიდან კვლავ მოეგვარებინა თავისი საქმეები. დედოფალ მარიამს დაუახლოვებია იგი, როგორც თავისი მეუღლის, ყოფილი ბეფის მიხეილ დუკას ძმა დედის მხრით. თუმცა სხვადასხვა მამისაგან იყვნენ (იხ. ზემოთ, გვ. 89—90). როგორც ჩანს, მარიამ დედოფალს (საქართველოს მეფის ბაგრატ IV-ის ასულს) მამულე ბქონია პეტრიწონში. „ალექსიადის“ IX, 5-ში აღწერილია 1094 წლის ამბები, ხოლო ჩვენ ვიცით, რომ პეტრიწონში ქართული მონასტერი და სემინარია დააფუძნა გრიგოლ ბაკურიანისძემ 1083 წლის მახლობელ ხანებში.

თუ რა კავშირი შეიძლება ჰქონდეს პეტრიწონში მარიამ-მართაყოფილის კუთვნილ მამულს იქ არსებულ ქართულ კერასთან, ამას მომავალი კვლევა-ძიება გაარკვევს, როდესაც დამატებითი მასალები იქნება გამოვლენილი პეტრიწონში 1083 წლამდე არსებული ვითარების შესახებ: იყო აქ მანამდე რაიმე დაწესებულება, რომელიც გრიგოლ ბაკურიანმა განაახლა, თუ პირველად აქ ქართული კერა ჩნდება 1083 წელს?

შენიშვნა: ჩვენს სამეცნიერო ლიტერატურაში პირველმა პროფ. ალ. ცაგარელმა გახადა ცნობილი, რომ აფილიპოპოლიდან 30 ვერსტის მოშორებით, ქალ. სტანიმაცის სამხრეთით ნახევარი საათის სავალ გზაზე არის ნანგრევები საშუალო საუკუნეებში ცნობილი სავაჭრო-სამრეწველო ქალაქის პეტრიწონისა, *Πετριζές* (სლავურად *Петрич*) (А. Цагарели, Сведения о памятниках грузинской письменности, том I, выпуск третий. СПб 1894, стр. XII). მაგრამ სცდება ალ. ცაგარელი, თითქოს ანნა კომნენეს თავის საისტორიო თხზულებაში ჰქონდეს მოთხრობილი ძმათა ბაკურიანისძეთა მიერ პეტრიწონის მონასტრის (*Παναγία τῆς Πετριτσουτισσῆς*) დაარსების შესახებ. ასეთი ცნობა ანნას „ალექსიადის“ არ მოიპოვება.

Πορφύριον ἐν πλείοσι κεφαλαίοις εἰς ἀτοπίαν πολλήν συνωθήσαντα τὸ τῶν Μανιχαίων φλῦαρον δόγμα ἐπιστημονικώτατα περὶ τῶν δύο ἀρχῶν ἐπισκεψάμενον, εἰ καὶ ἡ μοναρχία τούτου εἰς τὴν Ἰλατωνικήν ἐνάδα ἡ καὶ τὸ ἐν τοῦς ἀναγινώσκοντας ἀναγκάζει συνάγειν...

Ἄλλὰ τούτους δὴ τοῦς ἀπὸ Μάνεντος καὶ Παύλου καὶ Ἰωάννου, τῶν τῆς Καλλινίκης¹, ἀγριωτέρους ὄντας τὰς γνώμας καὶ ἄμους καὶ μέχρις αἵματος διακινδυνεύοντας ὁ ἐν βασιλευσιν ἐκεῖνος θαυμασίως Ἰωάννης ὁ Τζιμισκῆς πολέμῳ νικήσας ἐξανδραποδισάμενος ἐκ τῆς Ἀσίας ἐκείθεν ἀπὸ τῶν Χαλύβων καὶ τῶν Ἀρμενιακῶν τόπων εἰς τὴν Θράκην μετήγευκε καὶ τὰ περὶ τὴν Φιλιππούπολιν ἀβλίζεσθαι κατηγάκασεν, ἅμα μὲν τῶν ἐρμνοτάτων πόλεων καὶ φρουρίων, ἃ κατεῖχον τυραννιδῶντες, ἀπαγάγων, ἅμα δὲ καὶ φύλακας ἐπιστήσας ἀσφαλεστάτους τῶν Σικυθικῶν ἐκείνων διεκδρομῶν, ἄς

რიოსი, ჩვენ წინააღმდეგ ცოფებს რომ ყრის, თავი ი შრომის ბევრ ადგილას დიდ შეუსაბამობაზე მიუთითებს და მანიქეველთა სულელურ მოძვრებას ორი საწყისის შესახებ უალრესი მეცნიერულობით იხილავს, თუმცა მისი «ერთსაწყისობა» აიძულებს მკითხველებს მივიდნენ პლატონისებურ «ერთობამდე» ან «ერთამდე»...

სწორედ ესენი, მანის და ქალბატონ კალინიკეს¹ შვილების, პავლეს და იოანეს მიმდევრები, რომელნიც იყვნენ უხეში აზრების მატარებელნი, ველურები და სისხლის მოვრელები, ომში დაამარცხა მეფეთა შორის საკვირველმა იოანე ჩიმიხსიმ, დაატყვევა ისინი და გადაიყვანა აზიიდან, ხალხები ის მხარიდან და არმენიაკთა ადგილებიდან თრაკიაში და ძალით დააბინაჲ ფილიპუპოლის მიდამოებში, ერთი მხრით რაღვან უნდოდა მოეშორებინა ისინი გამაგრებული ქალაქებიდან და ციხეებიდან, რომლებიც ესყრათ მათ მტარვალურად, ხოლო მეორე მხრით იმიტომ, რომ უნდოდა გამოეყენე-

¹ კალინიკე იყო მანის მიმდევარი ქალი, რომლის ორი ვაჟის, პავლეს და იოანეს სახელები, გავრცელებული ვერსიის მიხედვით, საფუძვლად უდევს „პავლი იკიანთა“ სახელწოდებას, რომელთა მოძღვრება ძალიან ენათესავება მანიქეველთა მოძღვრებას. ანნა კომნენე ამავე თავში წერს; ფილიპოპოლს «უბედურება დაატყდა, სხვათა შორის, იმითაც, რომ იქ ბევრი უღვთო კაცი ცხოვრობდა. ეს ქალაქი გაენაწილებით არმენიელებს, ეგრეთწოდებულ ბოგომილებს (Βογόμιλοι)... და ღვთით-დაწყველილ პავლიკიანებს, რომელნიც წარმოადგენდნენ მანიქეველობის განშტოებას და რომელნიც წარმომდგარნი არიან პავლესა და იოანესაგან, როგორც ამას გვეუბნება თვით მათი სახელი» («ალექსიანდა», XIV, 8: Reifferscheid II, 6—11).

ὑποσύγχως ὑπὸ βαρβάρων τὰπὶ
Θράκης ἐπεπόνθει χωρία (Anna
Comnena XIV, 8; Reifferscheid
II 257—258).

ბინა ისინი უზრუნველსაყოფად
სკვითთა იმ თავდასხმების შემ-
თხვევაში, რომლებსაც ძალიან
ხშირად განიცდიდნენ ბარბარო-
სებისაგან თრაკიის სოფლები.

იბერიელი მოლოზნები

XV, 7. Τῷ δὲ ναῶ τοῦ μεγα-
λοκλήρυκος Παύλου κληρὸς μέγας
κατείλεκτο καὶ πολὺς καὶ φώτων
δαφίλεια. Καὶ παραγενόμενος εἰς
τουτοῖ τὸν νεῶν ἰδοὺς ἄν χοροὺς
ἐκατέρωθεν ἀντάδοντας¹. Κατέ-
ταξε γὰρ τῷ τῶν ἀποστόλων νεῶ
ἄδοντας καὶ ἄδούσας κατὰ τὸν
Σολομώντα. Ἐπιμελὲς γὰρ καὶ
τὸ τῶν διακονιστῶν πεποιήκειν
ἔργον. Πολλὴν δὲ φροντίδα καὶ
τῶν ἐπιξενομένων Ἰβηρίδων
μοναχῶν ἐπεποιήτο μύραν ἐκ μύ-
ρας ἀμειψουσῶν τὸ πρότερον, ἐπὶ
εἰς τὴν Κωνσταντίνου ἐπιδημί-
σαιεν· ἀλλὰ καὶ ταύταις ἡ κηδε-
μονία τοῦμοῦ πατρὸς ἀνεδείματο
φροντιστήριον μέγιστον τὰς τε
τροφὰς καὶ τὰς προσηκούσας
ἑσθητάς διοικονομησάμενου (Anna
Comnena XV, 7; Reifferscheid
II, 293, 5—15).

დიდი მქადაგებლის პავლეს
ტაძრისათვის შერჩეულია დიდ-
ძალი და მრავალრიცხოვანი
მღვდლობა და უხვი განათება.
ამ ტაძარში რომ შედიხარ, დაი-
ნახავ გუნდებს, რომლებიც ორ-
მხრივ გალობენ¹, რამეთუ მან
(ალექსიმ) დაუწესა მოციქულთა
ტაძარს მგალობელი კაცები და
მგალობელი ქალები მსგავსად
სოლომონისა. იგი ძალიან ზრუ-
ნავდა დედათ-ღიაკონებზე. აგრე-
თვე დიდი ზრუნვა გამოიჩინა იქ
დაბინავებულ იბერიელი მო-
ლოზნების მიმართ, რომლებიც
წინათ კარი-კარ დადიოდნენ სა-
მათხოვროდ, როდესაც კონსტან-
ტინეპოლში დასახლდნენ. ხოლო
მათ მიმართ გამოჩენილი მამაჩე-
მის მზრუნველობით აიგო დიდი
მონასტერი, სადაც მათ სმა-ჭამა
და ჩაცმა-დახურვა უზრუნველი
ჰქონდათ.

ხალდიის თემი. ტრაპეზუნტი

VIII, 9. Οὐς μέχρι δὲ τούτου
τὰ κατὰ τὸν αὐτοκράτορα ἔστη.

ხოლო ამაზე² არ შეჩერდა
თვითმპყრობელის წინააღმდეგ

¹ ამას ეწოდება ანტიფონური გალობა.

² ამის წინ (VIII, 8) ლაპარაკი იყო იმაზე, რომ ალექსი კომნენოსის წინა-
აღმდეგ მოქმედება განიზრახა მისმა ძმისშვილმა იოანემ. ეს შეთქმულება მხილე-
ბულ იქმნა.

Ἄλλ' ἐπεὶ Θεόδωρος ὁ Γαβριᾶς ἐνδημήσας ἦν ἐν τῇ βασιλευσούσῃ, γινώσκων τὸ τοῦτου ἄβριμοεργὸν καὶ περὶ τὰς πράξεις ὄξυ βουλό-
 μενος τοῦτον ἀπελάσαι τῆς πό-
 λεως δοῦκα Τραπεζοῦντος προῦ-
 βάλ्लετο πάλαι ταύτην ἀπὸ τῶν
 Τούρκων ἀφελόμενον. Ὁρμητο
 μὲν γὰρ οὐτός ἐκ Χαλδίας
 καὶ τῶν ἀνωτέρω μερῶν, στρα-
 τιάτης δὲ περιφανῆς γενόμενος
 ἐπὶ τε φρονήσει καὶ ἀνδρείᾳ
 ὑπερέχων ἀπάντων, μικροῦ καὶ
 μηδέποτε ἔργου ἀψάμενος καὶ
 ἀτυχήσας, ἀλλὰ πάντων ἀεὶ τῶν
 πολεμίων κρατῶν καὶ αὐτὴν δὴ
 τὴν Τραπεζοῦντα ἔλων καὶ ὡς ἴδιον
 λάχος ἔασατ' ἀποκληρωσάμενος
 ἄμαχος ἦν (Reiff. 23, 15—25).

მიმართული მოქმედება, რადგან თეოდორე გავრა (გაბრა) სამეუფო ქალაქში ცხოვრობდა, ხოლო ალექსიმო იცოდა, რომ იგი თავხეხულადებული იყო და საქმიანობაში ფიცხი, მოსუსტვა მისი მოშორება დედაქალაქიდან და დანიშნა ის ტრაპეზუნტის დუკად (ეს ქალაქი წინათ თვით გავრამ წაართვა თურქებს). ეს გავრა წარმოშობით ხალდიიდან იყო, მისი ზემო მხარეებიდან, ხოლო თავისი გონიერებით და მამაცობით ყველას სჯობდა და ამიტომ დაიმსახურა გამოჩენილი მეომრის სახელი; მცირე საქმესაც რომ მიეკარებოდა, არასოდეს არ გაუცულებია, არამედ მუდამ ყველა მოწინააღმდეგეს სძლედა ხოლმე და, თვით ტრაპეზუნტი რომ აიღო და როგორც საკუთარი წილხვედრილი მიითვისა, უძლეველი გახდა¹.

ქალაქი ბაიბურაი

XI, 6. Ὁ δὲ γε ἀρχιστρατήης Ἰσμαήλ μεμαθηκῶς περὶ τοῦ ἀυτοκράτορος, ὅτι τῆς Κωνσταν-

როდესაც სატრაპთუხუცესმა ისმაილმა² შეიტყო თვითმპყრობელის შესახებ, რომ მას კონ-

¹ ამ ნაწყვეტში მოხსენებული გაბრა (გავრა), როგორც აქვეა ნათქვამი, ხალდიის თემიდან იყო წარმოშობით, და, ალბათ, საფიქრებელია, რომ ამიტომაც გახდა ის ტრაპეზუნტის დუკა. მასზე, თეოდორე გაბრახე, და მის შვილებზე, სხვაგანაც ბევრგან ლაპარაკობს ანნა კომნენე (VIII, 9; IX, 1; XI, 6, XIII, 7; XIV, 3), რომ ის ხალდიის თემის წარჩინებული და შეძლებული წინაპრების შთამომავალი იყო. პაპადოპულო-კერამევისი შენიშნავს, რომ ძველი ხალდიის ტერიტორიაზე და რუსეთში, მარიუპოლისა და ლურსუფის რაიონში, სადაც ბერძენთა მოსახლეობა ცოტა არ იყო, ძალიან გავრცელებულია გვარი „გავრა“ და „გავრადასი“-თ (იხ. Πισπαρκίου, გვ. 545). ჩვენს მხრით შეგვეძლო დაგვემატებინა, რომ, ვინაიდან ხალდიის თემი, თავისი ცენტრით ტრაპეზუნტში, ადგილობრივი მოსახლეობის, ქართველი ტომების (ლახ-ჭანების) ორბიტში შემოდიოდა, არ არის უგულვებელსაყოფი ისიც, რომ დასავლეთ საქართველოში გვარი „გაბრაიძე“ („გაბრაიძე“) ფრიად გავრცელებულია.

² ისმაილი — ხვარასნის სულტნის შვილია.

τίνου ἐξεληλυθῶς πολλήν μὲν ἀνδροκτασίαν πεποιηκῶς, πολλάς δὲ καὶ κωμοπόλεις ἐν τῷ διερχεσθαι: παντελῶς ἐριπώσας πολλήν τε λείαν καὶ δορυαλῶτους ἀναλαβόμενος ἐπαναζεύγυσσι πρὸς τήν βασιλεύουσαν μηδὲν ἔργον αὐτῷ καταλειπῶς, ὡς τῆς ἄγρας ἀπέγνων, ἐν ἀμηχάνοις καθίστατο καὶ ἐφ' ἑτέραν τραπόμενος τὸ Παῖπερτ πολιορκῆσαι ἐπέγνων, ἔπειρ πρὸ μικροῦ κατασχὼν εἶχεν ὁ περίκλυτος ἕκτεινος Γαβρᾶς Θεόδωρος, καὶ καταλαβὼν τὸν ἀγγυῶν τούτου βέροντα ποταμὸν ἅπαν ἔκαε τὸ στρατιαικὸν κατέβητο. Τοῦτο μεμαθηκῶς ὁ Γαβρᾶς διεσκοπεῖτο νυκτὸς ἐπισπεσεῖν αὐτῷ (Anna Comnena XI, 6; Reifferscheid II, 121, 16—27).

იტყო გაბრამ, განიზრახა ღამით დასხმოდა თავს.

სტანტინეპოლიდან გამოსვლის შემდეგ დიდი კაცთუღეტა ჩაუდენია, ბევრი დაბა-სოფელიც გზაზე სრულიად დაუბრუნებია, აგრეთვე დიდძალი ნადავლი და ტყვე ჩაუგდია ხელში და ბრუნდება სამეფო ქალაქისკენ ისე, რომ მისთვის, ისმაილისთვის, აღარაფერი დაუტოვებია, და, მაშასადამე, მას, ისმაილს, ხელიდან გაუსხლტა ნანადირევი, და გაჭირებულ მდგომარეობაში ჩავარდა, იგი მიუბრუნდა მეორე მხარეს და გადაწყვიტა ალყა შემოეერთყა ბაიბურთისათვის, რომელიც ამასწინათ ხელში ჩაუგდია ცნობილ თეოდორე გაბრას. როდესაც ისმაილი მიუახლოვდა ბაიბურთის მახლობლად ჩამომავალ მდინარეს, მთელი ჯარი იქ დააბანაკა. ეს რომ შე-

შენიშვნები

I

ანნა კომნენეს ცნობები მარიამ დედოფლის შესახებ

შემოთ დაბეჭდილი ნაწყვეტები ანნა კომნენეს «ალექსიადიდან» მრავალ საგულისხმო საკითხს აღძრავს იმ საკითხთა რიგიდან, რომლებიც ეხება ბიზანტიისა და საქართველოს ურთიერთობას XI საუკუნეში. ამ მხრივ განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს მარიამ დედოფლის როლი ბიზანტიის სამეფო კარზე.

ბაგრატ IV-ის ასული მართა მისთხოვდა ბიზანტიის კეისარს მიხეილ VII დუკა პარაპინაკს (1071 — 1078 წ. წ.) და ბიზანტიაში მას ეწოდება მარიამი.

1078 წლის 3 აპრილს კონსტანტინეპოლი დაიკავა ნიკიფორე ბოტანიატემ და მიხეილ VII იძულებული იყო გადამდგარიყო და სტუდიის მონასტერში ბერად აღკვეცილიყო.

ნიკიფორე III ბოტანიატემ პოლიტიკური მოსაზრებებით, თუმცა მიხეილ დუკა ჯერ კიდევ ცოცხალი იყო, ცოლად შეირთო მართა-ყოფილი მარიამი, რომელსაც მიხეილ დუკასაგან ჰყავდა ვაჟი კონსტანტინე.

დედოფალი მარიამი იმაზე ოცნებობდა, რომ ნიკიფორე ბოტანიატეს შემდეგ ტახტზე აეყვანა თავისი ვაჟი კონსტანტინე. ნიკიფორე ბოტანიატეს მახეს უგებენ ძმები კომნენოსები (ალექსი და ისააკი), რომლებიც, ამ მიზნით, კავშირს აბამენ მარიამ დედოფალთან. ალექსი კომნენოსი ჰპირდებოდა მარიამს, რომ, თუ ის ტახტზე ავიდოდა, ხელს შეუწყობდა იმას, რომ მარიამის ვაჟი კონსტანტინე ყოფილიყო თანაკეისარი, და მარიამსაც არ მოაკლდებოდა დიდება და პატივი როგორც დედოფალს.

ყველაფერი ეს თავთავის ალაგას მოთხოვნილი აქვს ანნა კომნენეს თავის «ალექსიადში» (იხ. ამ წიგნის ბოლოში „საძიებელი“). გარდა ამისა მასა-ჰების მიხედვით ბერძენი სხვა დეტალიც ირკვევა, მაგალითად: 1) ალექსი კომნენოსის გამეფებისას ძლიერი იყო ტენდენცია კომნენოსების დინასტია შეეერთებინათ ღუკების გვართან; ამიტომ განზრახული იყო შეეუღლებინათ ალექსი და მარიამი, მიხეილ VI ღუკას მეუღლე და კონსტანტინე ღუკას დედა; 2) ამავე მოსაზრებებით კონსტანტინე ღუკაზე დანიშნეს ანნა კომნენე (ალექსი კომნენოსის ასული), რომელიც სიყრმიდანვე ითვლებოდა მომავალ მემკვიდრედ ბიზანტიის ტახტისა¹.

ბიზანტიაში გათხოვილი მართა-ყოფილი მარიამის შესახებ ძველ ქართულ წყაროებშიც მოიპოვება საგულისხმო ცნობები, რომლებიც აქვე მოგვყავს:

დედოფალი მართა, ბერძენთა მეფის მიხეილ ღუკას მეუღლე

«ხოლო დიდმან ბაგრატ მეფემან გაათხოვა ასული თჳსი მართა და შერთო ბერძენთა მეფესა» (მატიანე ქართლისა: ქ. ცხ. I, 308, 6—7).

მართას ჩახვლა კონსტანტინეპოლში

«მას ჟამსა, ოდეს იგი თეოდორა დედოფალსა ეპურა ბერძენთა მეფობაჲ, ითხოვა ბაგრატ მეფისაგან, რათა მოსცეს ასული თჳსი მართა და შეილად თჳსად აღზარდოს.

«ხოლო მეფემან ბაგრატ სისარულითა დიდითა წარმოგზავნა შვილი თჳსი მართა კაცთა თანა საკუთართა თჳსთა; ხოლო მათ დღეთა შინა, განგებითა საღმრთოჲთა, თეოდორა დედოფალი აღესრულა, და მასვე ჟამსა მარიამ დედოფალი, დედა ბაგრატ მეფისა, მუნ იყო, და წმიდაცა ესე მამა ჩუენი² მუნვე იყო, მიზეზითა რათამე საქმეთათა.

«ხოლო, ვითარცა ვთქუთ, მი-რა-იცვალა თეოდორა დედოფალი, მეუუსეულად მართა, ასული ბაგრატისა, სამეუფოდ შემოიყვანეს, და, ვითარცა იხილა წმიდამან ამან მართა, სასმენელად ყოველთა წინასწარმეტყუელა და თქუა, ვითარმედ. „უწუოდეთ ყო-

¹ იხ. Ф. Успенский, История византийской империи, III (1948), 171—172.

² იგულისხმება გიორგი მთაწმინდელი.

ველთა, ვითარმედ დღეს დედოფალი განვიდა და დედოფალი შემოვიდა¹. ხოლო მაშინ დაყო მცირელი ქაში და კუალად ზემოვე წარიყვანეს მართა, ხოლო ოდეს მოიწია ქაში, კუალად მოსთხოვა დუკიწმან¹ და სძლად თვსად სამეფოსა ამას ქალაქსა შემოიყვანა.

«მაშინ, რომელთა ასნიოდა წინასწარი მეტყუელებამ ბერისა, ისილეს რამ აღსრულებულად, ყოველთა დაუკვრდა და მადლობდეს ღმერთსა, რომელი წინასწარ ყოველსავე განოუცხადებს ნების-მყოფელთა თვსთა, და ეგრეთვე მარიამ დედოფალმან რჩუა წმიდასა მას. იყო რამ იგი აღმოსავლეთს, ვითარმედ: „მამაო, აღესრულა წინასწარმეტყუელებამ შენი, რამ იგი ოდესმე წინასწარმეტყუელე მართას თვს“» (ცხოვრება გიორგი მთაწმიდელისა: ათონის კრებულნი, გვ. 306, 26—307, 11). (ეს ტექსტი შეტანილია „მატიანე ქართლისაჲს“, თეიმურაზისეულ ნუსხაში. იხ. გ. ცხ. I [965] გვ. 307—308).

მართა უფლისწული კონსტანტინე დუკიწის რძალი

(ბაგრატ IV-ის მიერ მოწვეული გიორგი მთაწმიდელი უკან ბრუნდება ბიზანტიაში. ბაგრატმა) «სამეფოთა წიგნთა მიერ და მანდატურთა წინაშე დეთისმსახურისა კონსტანტინე დუკიწისა წინაშე წარგზავნა [გიორგი] მრავლითა ნიჭითა და საფასითა თვთ მეფემან და ყოველთა მთავართა თვსთა და ეპისკოპოზთა, და აღიესო ყოველთა სამეფო მისი მწუხარებითა და ურვითა...»

«ხოლო წარმოვემართენით მას ქამსა, ოდეს მართა უფლისწული სძლად თვსად კონსტანტინე დუკიწმან მოიყვანა დედოფლად სამეფოსა ქალაქსა და, ვითარცა დაგვწერია პირველვე წინასწარმეტყუელებისათვს ბერისა: რამეთუ ოდეს წარმოჰყვანდა პირველ ჩუენსა, ჰრჩუა მარიამ ბაგრატის დედამან ბერსა, ვითარმედ: „აჰა, მამაო, აღესრულა წინასწარმეტყუელებამ შენი მართას ზედა!“ და ესრეთ წარმოიყვანეს დიდითა დიდებითა სამეფოად; ხოლო მეფისა მიერ წარმოვლინებულ იყო ჰრონი², ხოლო თვსისა მამისა მიერ ჰყვეს ნეტარი ბერი პეტრე პატრიკ ყოფილი და იოანე ბედიელი მთავარეპისკოპოსი და სუნველოზი და სხუამ ერი ფრიადი, რომელნი პირველ ჩუენსა მისრულ იყვენეს» (ცხოვრება გიორგი მთაწმიდელისა: ათონის კრებულნი, გვ. 330, 22—331, 2).

მართა კონსტანტინებოლში 1066 წელს

A—134 ხელნაწერის 591 გვერდზე არის ანდერძ-მინაწერი, სადაც იხსენიება ბაგრატის ასული მართა, მისი ჩასვლა კონსტანტინებოლში.

¹ დუკიწმან (ქ. ცხ.).

² ჰრონი (?)

«მადლითა და შეწევნითა წა მამისა ჩუენისა ილარიუნისითა, მე უღირსი გლახაკი ჰრომანელი მამად გ ე ლ ა ს ი ჩემსა წინამძღუ[რო]ბასა ღირს ვიქმენ აღწერ(ებ)ად წმიდასა ამას და სულთა განმანათლებელსა კლემენტისა და ცხოვრებასა წსა და მოციქულთა სწორისა ბ ა გ რ ა ტ ი ს ა საღიდე-ბელად და სალოცველად დეთივ დაცვოლისა და ძლიერისა აფხაზთა და ქართველთა მეფისა ბაგრატისთვის და ძისა მათისა გ ი ო რ გ ი კურა-პალატისათვის—ადიდენ ღმერთმანი!—და სალოცველად სულისა ჩემისა და მშობელთა ჩემთათვის და ყოველთა მამათა და ძმათა ჰრომანელთათვის. დაიწერა ჳელითა სუმეონ დვალისაძეთა სოხასტერსა¹ შინა ჰრომანაძისასა ანა წმიდას, მეფობასა დოკისასა მას ჟამსა ოდეს ბაგრატის ასული მ ა რ თ ა სამეფოს იყო ქრონიკონსა სჰჳ (286 = 1066) (თ. ჟ ო რ დ ა ნ ი ა, Описание I, 1ა1—142; ბ. ჯ ა ნ ა შ ე ი ლ ი: ათონის კრებულებ. 337, შენ. **)».

მართას ძმა არის გიორგი მეორე

«ითარგმნა უკუე² წიგნი ესე მეტაფრასტი³ ქალაქსა შინა სამეუფოსა კოსტანტინეპოლეს⁴ მონასტერსა შინა ყოველად-შუენიერსა ტრიანდაფ-ლიუს⁵, დედისა ღმრთისასა, უღირსისა მიერ თეოფილეს⁶ რეცა⁷ ხუცეს-მონაზონისა, და⁸ მათე ჳელთა⁹ მიერ დაინუსსა¹⁰ დასაბამითგანთა წელთა ექუსათას ხუთას ოთხმოცდამეცხრესა¹¹, ინდიკტიონსა ოთხსა¹² ბერძულად, მეფობასა აღმოსავლეთს გიორგი კესაროსისა, ბაგრატის ძისასა, რომლისა ბრძანებითა და მოლუაწებითა¹³ ვიწყე თარგმნად¹⁴ წიგნთა საღმრთოთა¹⁵ ელენურისაგან¹⁶ ქართულად: მიეცინ¹⁷ ღმერთმან სრულე-

¹ იონასტერსა — ჯანაშვილი.

² უკუე < Blake.

³ მეტარფა ი კ. კ ე ე ლ ი ძ ე .

⁴ კონსტანტინეპოლს (ცაგარელი, ჟორდანია).

⁵ ტრიანდაფლიუს (ცაგარელი, ჟორდანია), ტრიანდაფლიუს BL.

⁶ თეოფილესა (ცაგარელი, ჟორდანია).

⁷ რეცა < (ცაგარელი, ჟორდანია).

⁸ და < (ცაგარელი, ჟორდანია).

⁹ ჳელთა (ცაგარელი, ჟორდანია).

¹⁰ დაინუსსა (ცაგარელი, ჟორდანია).

¹¹ 6589 წელი უდრის 1081 წელს (6589 + 5508 = 1081).

¹² ბერძნული IV ინდიკტიონი უდრის 1081 წელს.

¹³ და მოლუაწებითა < (ცაგარელი, ჟორდანია).

¹⁴ თარგმანად BL.

¹⁵ საღმრთოთა < (ცაგარელი, ჟორდანია).

¹⁶ ელენურისაგან (ცაგარელი, ჟორდანია).

¹⁷ მიეცინ — საუკუნოდ < (ცაგარელი, ჟორდანია).

ბაჲ კეთილთაჲ აქაცა და საუკუნოდ! სოლო საბერძნეთს დედოფლო-
ბასა მართა¹ მისეჲ² გიორგის დისასა, და მეფობასა ნიკიფორე ბოტო-
ნიოტისა³ და ალექსი კომნინოსისა⁴, მას ქამსა ოდეს ბაგრატიის
აღული, მარიაჲ დედოფალი, აღმოსავლეთით კოსტანტინეპოლეს შემო-
ვიდაჲ (ათონის ივერთა მონასტრის XI საუკუნის ხელნაწერის მინაწერი: აღ. ცა-
გარელი, Сведения I, გვ. 80; თ. ჟორდანიია, ქრონიკები I. გვ. 228—229;
R. Blake, Catalogue des manuscrits géorgiens de la Bibliothèque de
la Laure d' Iviron au mont Athos, Paris 1932—1934, გვ. 118—121; კ. კეკელიძე,
ბიზანტიური მეტაფრასტიკა და ქართული აგიოგრაფია: თსუ შრომები
XXX ს, 1947, გვ. 25; კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია I,
1960, გვ. 245).

მარიაჲ დედოფალი დავით აღმაშენებლის მეფობას მოხწრებაი

ღირს ვიქმენ მე უღირსი ეგნატი სახელით ოდენ ხუცესმონაზონი,
ბოლო საქმითა და გონებითა უღები, აღწერად წმიდასა ამას წიგნსა,
თარგმანებასა წმიდისა სახარებისასა, განმანათლებელსა ყოველთა ეკლე-
სიათასა, ღთივ აღშენებულსა უდაბნოსა შინა წყაროხსთავს, სენაკსა
შინა ნეტარისა ბერისა ეფთჳმესსა, რომლისაცა ფერჯთა თანა აღზრდილ
ვაჟავ, და შეეწირე ეკლესიასა წყაროხსთავისასა აღსადგომელსა მქსნე-
ლისა და მაცხოვრისა ჩუენისა იჴ ქა, საღიღებელად და სალოცველად
ღთივ გურგუნოსანთა მეფეთა ჩუენთა სულითა განათლებულისა კურთ-
ხეულისა დედოფლისა მარიაჲმისა⁵ და ძმისა მათისა გიორგი
მეფეთა-მეფისა და კესაროსისა, და ძისა მათისა დავით მეფისა და
სევესტოსისა და სანატრელისა დედისა მათისა ელენე დედოფლისა და
გამზრდელისა ჩემისა მამისა ეფთჳმესა⁶ (ხელნაწერი A — 136, გვ. 391a;
ხელნაწერი შეიცავს წყაროხსთავის „მათეს სახარების თარგმანებას“).

¹ მართა[ესა] (კეკელიძე).

² მისივე (ცაგარელი, ჟორდანიია).

³ ბოტანატისა (ცაგარელი, ჟორდანიია).

⁴ კომნინოსათა (ცაგარელი), კომნინოსასა (ჟორდანიია).

⁵ თ. ჟორდანიია: ეკ. მუხ. № 134, მართა-ყოჟილა მარიაჲ.

⁶ თ. ჟორდანიია ურთავს შენიშვნას: „აქედან ჩანს, რომ მეფენი გიორგი და
დავით ერთად მეფობდნენ. ეს მტკიცდება აგრეთვე ჩვენის ქრონიკით... ელენე
დედოფალი აქამომდე უცნობი პირი იყო ჩვენის ისტორიისა. რომ დავით აღმა-
შენებლის დედას ერქვა ელენე, ეს ჩანს აგრეთვე შიო-მღვიმის ტყავზე ნაწერი
ტიბიკონისგან და საველ. მუხუფში დაცულის გელათის გულანისაგან“ (ქრონი-
კები I, 234).

1103 წელს მარიამ დედოფალი ცოცხალია

«ძეგლის წერაში, რუის-ურბნისის 1103 წლის კრების დადგენილების ბოლოში დასახლებულ პირთა შორის მოხსენებულია მართა-ყოფილი მარიამ დედოფალიც, როგორც ჯერ კიდევ ცოცხალი».

«ძეგლის წერაჲ წმიდისა და ღთივ შეკრებულისა კრებისაჲ, რომელი შემოკრბა ბრძანებითა კეთილად მსახურისა და ღთივ დაცვულისა მეფისა ჩუენისა დავით აფხაზთა და ქართველთა, რანთა და კახთა მეფისასა...» (თ. ყორდანიას, ქრონიკები II, 56)

«კეთილად მსახურისა და ღთის დაცვულისა მეფისა ჩუენისა. გიორგი მეფეთა მეფისა, და უოვლისა აღმოსავალისა და დასავალისა კესაროსისა, მრავალმცა არიან წელნი».

«კეთილად მსახურისა და ღთის მოყუარისა დედოფლისა ჩუენისა მართა [ავღუსტინიას]ნი მრავალმცა არიან წელნი და ქამნი».

«დავით ღთის მსახურისა [და ღთივ დაცვულისა] მეფისა [ჩუენისა] აფხაზთა და ქართველთაჲ, რანთა და კახთა თუთმპურობელისა, მრავალმცა არიან წელნი» (ქრონიკები II, 70; A—76, გვ. 494 b)¹.

მარიამ მართა-ყოფილი

«თუესა ნოენებრსა: კა: ალაპი არს დედოფლისა ჩუენისა მარიამ მართა-ყოფილისა და ძისა მათისა კოსტანტინე პოროფიროგენისაჲ: დიდთა და მრავალთა ქველის მოქმედებათა მათ-

¹ აქ მოხსენებულ მართა დედოფლის შესახებ თ. ყორდანიას შენიშნავს: «ეს მართა ბაგრატ IV-ის ქალი და იმპერატორის მიქელ დუკის ცოლი (შეირთა 1071 წ.), ბერძენთაგან „მარიამად“ წოდებული, ქმრის სიკვდილის შემდეგ (1078 წ.) დაბრუნებული საქართველოს, ხოლო 1081 წელს სელჯუკთაგან საქართველოს აოხრებისა გამო ისევ საბერძნეთს წასულა; და რა ქართველობა ისევ გაძლიერებულია, ისევ სამშობლოში დაბრუნებულია და 1103 წლის კრებასა დასწრებია».

თ. ყორდანიას ამ შენიშვნებში ზოგიერთი რამ კორექტივს საჭიროებს:

1) «ძეგლის წერაში» მოხსენიება ამა თუ იმ პირისა სრულიად არ ნიშნავს იმას, რომ ის ამ კრებას დაესწრო.

2) მარიამ დედოფალი თავის ქმრის მიხეილ დუკას გარდაცვალების შემდეგ ცოლად გაჰყვა ნიკიფორე ბოტანიატეს და არ არის დასაჯერებელი, რომ ის ბიზანტიიდან წამოსულიყო. მას შეეძლო წამოსულია 1081 წელს, როდესაც ნიკიფორე ბოტანიატე გადააყენა ალექსი კომნენოსმა, რასაც ჰგულმსხმობს, ალბათ, ზემოთ მოყვანილი მინაწერი «მე უაფრასის» ხელნაწერისა: «მას უამაა ოდეს ბაგრატის ასული, მარიამ დედოფალი, აღმოსავლეთით კოსტანტინეპოლეს შემოვიდა» (იხ. ზემოთ გვ. 116).

ათაჲს, რომელ აჩუენნეს ჩუენ ზედა: პირველად განგუათავისუფლნეს სიკრიტონისაგან რომელნი მესოლიმნისათჲს გუთხოვდეს ზუთსა ლიტრასა, მათ მისცეს განძი ესე და აღმოჴოცეს მისოლიმნი სიკრიტონისაგან. და კუალად სხუათა პრასტინათაჲს და მელინძათათჲს ღიად ილუაწეს მეფეთა თანა, და მერმე მოსცეს ძმათა გასაყოფლად ლიტრაჲ: ვ. ამის ყოვლისათჲს გარდაიწღებოდის ალაბი მათი, ვითარცა მამის დედისა მათისათჲს სწერია მით წესითა, ანაფორაჲთა და ყოვლითა ნუგეშინის ცემითა ძმათაჲთა, ეწლიოს მწუხრსაა გ და სამხრად ზუთხუთი» (ათონის კრებული გვ. 259, № 133).

ზემოთ მოყვანილი ქართული ცნობებიდან ირკვევა შემდეგი:

1) ბაგრატ IV-ის ასული მართა დედოფალ თეოდორას მოთხოვნით აღსაზრდელად ჩაუყვანიათ კონსტანტინეპოლში გიორგი მთაწმინდელის ცხოვრება 306). ვინ იყო ეს თეოდორა? იგი იყო კონსტანტინე VIII-ის ასული, ბასილ II ბულგართმელეტის ძმისწული. ჯერ მეფობდა 1042 წელს, ხოლო კონსტანტინე VIII-ის შემდეგ (იგი გარდაიცვალა 1051 წელს), იგი, უკვე მოხუცებული, გაამეფეს (1054—1056 წ. წ.). გარდაიცვალა 72 წლისა.

2) თეოდორას გარდაცვალების შემდეგ (1056 წ.) დუკიწმან მოითხოვა მართა რძლად, და, როდესაც გიორგი მთაწმინდელი საქართველოში ყოფნის შემდეგ დაბრუნდა კონსტანტინეპოლში, კონსტანტინე დუკიწმან რძლად მოიყვანა მართა.

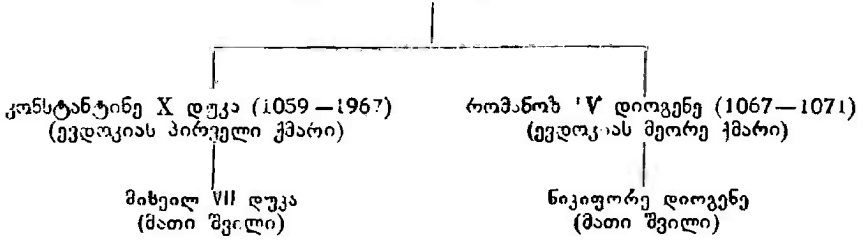
რომელია ეს დუკიწი, ანუ კონსტანტინე დუკიწი? ეს შეიძლება იყოს მხოლოდ კონსტანტინე X დუკა, რომელიც მეფობდა 1059—1067 წლებში. რლად მოიყვანაო რომ ამბობს ისტორიკოსი, ესე რგი მოიყვანა მიხერლის საცთლედ: ეს იყო კონსტანტინე X-ის და ევდოკიას უმცროსი ვაჟი; მისი მასწავლებელი იყო მიქელ პსელოსი.

3) ქართველთა მეფის ასული მართა-ყოფილი მარიამი არ იკიწყებს თვისტოვით ბიზანტიის დედოფლად ყოფნის დროს და ათონის ივერთა მონასტრის მიმართ მრავალ ქველისმოქმედებას აჩუენებს (ათონის კრებული, გვ. 250; ალაბი № 133)¹.

ამ უკანასკნელ სალაპო ცნობასთან დაკავშირებით ზედმეტი არ იქნება მოვიგონოთ, რომ მარიამ მართა-ყოფილს რაღაც კავშირი უნდა ჰქონდეს პეტრიწონთანაც. ანნა კომნენეს «ალექსიადში» (IX, 5) ვკითხულობთ, რომ მარიამ დედოფალს მამულები აქვს პეტრიწონშიც (იხ ზემოთ გვ. 89, 107—108). ააღაც ერთხელ თავი შეაფარა მარიამის მახლმ, ნიკიფორე დოგენემ (მიხედ VII დუკას ნახევარ-ძმამ):

¹ ამ ალაპის ცნობის მნიშვნელობის შესახებ იხ. ნელი მახარაძე, ტერმინ „მისოლიმნი“ გაგებისათვის: საქ. მეცნ. აკადემიის მოამბე, 1964 წ., გვ. 247—254.

ევლოკია მაკრემვოლიტისა¹

ნიკიფორე დიოგენეს შესახებ ანნა კომნენეს მიერ აღწერილი ეს ამბები (მისი გამოსდომა ალექსის წინააღმდეგ, ამ ცდის დამარცხება და მისი თავშეფარება პეტრიწონში) თარიღდება 1094 წლით, როდესაც, მაშასადამე, პეტრიწონის სავანე უკვე მოწყობილია გრიგოლ ბაკურიანისძის მიერ (1083 წელს).

II

ანნა კომნენეს ცნობები იოანე იტალოსის შესახებ

თუმცა ის ნაწყვეტები ანნა კომნენეს შრომიდან, რომლებიც ჩვენ მოვიყვანეთ ზემოთ გვ. გვ. 93—99, უშუალოდ არ ეხება საკართველოს, მაგრამ ისინი ეხება იოანე იტალოსს, რომლის მოღვაწეობა მკიდროდ არის დაკავშირებული ქართველი ფილოსოფოსის იოანე პეტრიწის ფართოდ გაშლილ რენესანსულ მუშაობასთან ამავე დროს, ანნა კომნენეს მიერ V, 8—9 თავებში წარმოდგენილი დახასიათება გამოჩენილი ბიზანტიელი ფილოსოფოსისა სანართლიანად ითვლება მეცნიერებაში XI საუკუნის ბიზანტიის საზოგადოებრივ-კულტურული ცხოვრების საუკეთესო მიმოხილვად.

ამ მიმოხილვაში ჩვენს ყურადღებას იპყრობს შემდეგი ადგილები:

1) ანნა კომნენეს თქმით (V, 8; იხ. ზემოთ გვ. 96) იოანე იტალოსი აღრმად შეიჭრა დიალექტიკაში და ყოველდღიურ არევ-დარევას იწვევდა შიგროვებულ ხალხში იმით, რომ სოფისტიკურ აბღა-უბღას თხზავდა და ყველაფერს, რაც კი რამეს ასეთს წამოაყენებდა, მაშინვე მიუყენებდა ამნაიოსავე დასაბუთებას. მართალია, ანნა კომნენე, რაგორც შვილი ალექსი კომნენოსისა, რომელიც არ იზიარებდა იოანე იტალოსის მეთოდებს, იოანეს დებულებებს „სოფის-

¹ ეს ცხრილი მოგვეყვას იმიტომ, რომ გამოთქმულია აზრი, თითქოს მიხეილ VII დუკა და ნიკიფორე დიოგენე დედით-ერთი ძმები კი არ ყოფილიყვნენ, არამედ გერი-ძმები. იაკ. ლიუბარსკის მიერ ნათქვამი (გვ. 254: Мария пригласила к себе Никифора как сводного брата прежнего императора, сө мужа Михаила Дука) უნებლიე ლაფსუსი უნდა იყოს, რადგან ბერძნულში ნათლად სწერია ἀδελφὸν παῖα μητρεσίην („ძმა იყო დეის მზრით“), ხოლო შემდეგ თვით იაკ. ლიუბარსკი წერს: они были единопутробными братьями от разных отцов. რუსული „сводных брат“ არ ნიშნავს „ნახევარ-ძმას“, ის ნიშნავს „გერი-ძმას“, რომელიც მოჰყვა ან დედინაცვალს, რომელიც მეორე-ჯერ გათხოვდა, ან მამინაცვალს, რომელმაც მეორე ცოლი შეირთო.

ტიკურ აბდა-უბდას (*σφοδραία δεισιχέλιος*) უწოდებს, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მაინც ის არის ზახვასმული, რომ იოანე იტალოსი ყველაფერს (იგულისხმებ დოგმატიკურ საკითხებს) «დასაბუთებდას მიუყენებდა» ხოლმე. ე. ი. არ კმაყოფილდებოდა ამ დებულებათა რწმენით და, მსგავსად მიქელ პსელოსისა, დოგმატიკის დასაბუთების მოითხოვდა (იხ. ზემოთ გვ. 2—3).

2) მართალია, ალექსი კომნენოსი ძალიან ზრუნავდა მეცნიერების განვითარებაზე და, როგორც ამბობს ანნა კომნენე, მან «საჩუქროდ მიიღო ზომები, რომ მოეგროვებინა ეს ნაპერწკლები და ვისაც კი მეცნიერებისადმი მიღრევილება ჰქონდა, მათ დაუცხრომლად აქეზებდა სწავლისათვის» (იხ. ზემოთ გვ. 103—104), მაგრამ ეს სწავლა მას ისე კი არ ესმოდა როგორც იოანე იტალოსს (და წინათ მიქელ პსელოსს), არამედ ის მოუწოდებდა ახალგაზრდებს «საღვთო წიგნების შესწავლისათვის მიეცათ უპირატესობა», ხოლო ელინური განათლებებისათვის ნაკლები ყურადღება მიექციათ (იქვე, გვ. 104), ე. ი. ნაკლები ყურადღება მიექციათ იმისათვის, რასაც იოანე იტალოსი ქადაგებდა

რადგან იოანე იტალოსი განაგრძობდა აეკლესიის დოგმატების მასხარად აგდებას (პატრიარქ ევსტრატე გარიდას დროს). იგი, იოანე იტალოსი, გასამართლებს და, ანნა კომნენეს თქმით, «თერთმეტ თავად იქმნა იტალოსის ბიროტი დოგმატები ჩამოყალიბებული» (იხ. ზემოთ გვ. 105).

3) დასასრულ, შეეჭრდებით «ალექსიადის» ტექსტის იმ ადგილზე. სადაც ანნა კომნენე იწყებს თხრობას იოანე იტალოსის შესახებ. სახელობრ, ეს თხრობა იწყება შემდეგი სიტყვებით:

Ἐπὶ τοῦτοις γὰρ καὶ τὰ κατὰ τὸν Ἴταλον ἐβλάστησαν μεγάλως τὴν ἐκκλησίαν συνταράσσοντα — «ამ ხანებში აღმოცენდა და გავრცელდა იტალოსის მოძღვრება, რომელმაც ძალიან შეაშფოთა ეკლესია» (იხ. ზემოთ გვ. 93), ასე არის «ალექსიადის» ყველა ნუსხაში, ხოლო, როგორც გადმოგვეცეს «ალექსიადის» პირველი ტომის გამომცემელი Ludovicus Schopenus, ერთ-ერთ ხელნაწერში (G) ეს ადგილი ასე იკითხება: *Ἐπὶ τοῦτοις γὰρ καὶ τὰ κατὰ τὸν Ἴταλον παρὰ τῆς αἰρέσεως τοῦ Ἰταλικοῦ ἐβλάστησαν μεγάλως τὴν ἐκκλησίαν* — «ამ ხანებში იტალოსის მოძღვრება [შესახებ იტალიელთა წვალებისა] აღმოცენდა და გავრცელდა, რომელმაც ძალიან შეაშფოთა ეკლესია». ძნელი არ არის იმის დანახვა, რომ G-ხელნაწერს, სხვა ნუსხებთან შედარებით, ზედმეტ აქვს *παρὰ τῆς αἰρέσεως τοῦ Ἰταλικοῦ* («შესახებ იტალიელთა წვალებისა»), და მართალი იყო გამომცემელი L Schopenus, რომელმაც ეს სიტყვები ფრჩხილებში ჩასხა და თქვა: ეს მთელი პარაგრაფის სათაურია, რომელიც ხელნაწერის გადამწერს ტექსტში შეუტანიო და ფრჩხილებში ვათავსებო (*ego indicem capituli, qui in textum irrepsit, uncis inclusi*; იხ. *Annae Comnenae Alexiadis libri XV. Volumen I. Bonnae, 1839, p. 256*).

მთელ ამ მსჯელობაში საგულისხმოა ის, რომ ხელნაწერის გადამწერს (თუ რედაქტორს, ან იქნებ თვით ავტორს) ცალკე თავად გამოუყვია თხრობა იოანე იტალოსის შესახებ და ამ თავისათვის დაურქმევია; *παρὰ τῆς αἰρέσεως τοῦ Ἰταλικοῦ* — «შესახებ იტალიელთა წვალებისა», ანუ, როგორც ძველი ქართული იტყვოდა, «შესახებ იტალიელთა წვალებისა». ამ გარემოებას ჩვენ ვაქცევთ ყურადღებას შემდეგი მიზეზის გამო:

იოანე პეტრიწის „განმარტების“ ბოლოსიტყვაობაში სწერია: «...ვინა სადა ყოველმან იტალიელთა წვალებამან ვითარ ქალწულსა პატივსცა და

მიემსახურა» (იოანე პეტრიწის შრომები, ტ. II [1937], გვ. 217, 26—27). ამის შესახებ ჩვენ ვწერდით: „უკანასკნელ წინადადებაში უნდა იგულისხმებოდეს იოანე იტალოსის მიმდევართა («იტალიელთა») რომელიღაც მწვალებლური აზრი, რომელიც «ქალწულს» ეხებოდა. რომ საქმის ვითარება სწორედ ასეთია და რომ აქ იოანე იტალოსი უნდა იგულისხმებოდეს, ამას ადასტურებს ის გარემოება, რომ იოანე იტალოსისა და მისი სკოლის წინააღმდეგ წამოყენებულ 11 ბრალდებაში ერთი (მეექვსე ბრალდება) მართლაც «ქალწულის» საკითხს ეხება (იხ. *Ф. Успенский, Синодик в неделю православия, Одесса 1893*, გვ. 16, § 61“ (იოანე პეტრიწის შრომები, ტ. I [1937—1940], გვ. XV).

ეს ჩვენი შეხედულება განიარებულ იქნა, კერძოდ, აკად. კ. კეკელიძის მიერაც (იხ. მისი „ქართული ლიტერატურის ისტორია“, ტ. I [1940]) ხოლო შემდეგ, 1955 წელს, გ. ბ. თევზაძემ თავის გამოკვლევაში „პეტრიწის ბოლოსიტყვაობის ერთი ადგილის გაგებისათვის“ (საქ. მეცნ. აკად. მოამბე, ტ. XVI, № 9) აღნიშნული გამოთქმა «იტალიელთა წვალება» მიაკუთვნა პითალორელებს. ამის კვალობაზე კ. კეკელიძემაც დასწერა („ქართული ლიტერატურის ისტორია“ I [1960], გვ. 296): „ამდენან გავრცელებული იყო შეხედულება, თითქო «იტალიელთა წვალება» აღნიშნავს იოანე იტალის მწვალებლობას. ნამდვილად კი ამ სიტყვებს არავითარი კავშირი არა აქვს იოანე იტალთან და მის წვალებასთან. აქ იგულისხმებიან პითალორელები, რომელნიც ფილოსოფიის ისტორიაში ცნობილი არიან იტალიელებად“.

ჩვენ ისევ ჩვენს ძველს აზრს ვადგივართ, რომ გამოთქმა «იტალიელთა წვალება» იოანე იტალოსის მწვალებლობას ეხება: ამ აზრის სისწორეში კიდევ უფრო დაგვიარწაუნა ანნა კომნენეს *С-ხელნაწერში* შეტანილმა სათაურმა: *πᾶσι τῆς ἀντιόχειας τῶν Ἱταλικῶν*, რაც ზედმიწევნით უდრის იოანე პეტრიწის გამოთქმას «იტალიელთა წვალებაძან», ე. ი. იოანე იტალოსის მწვალებლობამ.

ნიკეტა ხონიატე

ნიკეტა ხონიატე XII საუკუნის შუაწლების ისტორიკოსია, დაიბადა ხონეში (Χῶνας, ძველი „კოლოსე“). ბავშვობა გაატარა კონსტანტინეპოლში, სადაც სწავლობდა თავისი ძმის, მიხეილ ხონიატეს, ხელმძღვანელობით. სწავლის დასრულების შემდეგ იგი სახელმწიფო სამსახურში შევიდა და ისააკ ანგელოსის (1185—1195) დროს კეისრის მდივანი იყო, ხოლო 1189 წლიდან ფილიპოპოლის თემის სტრატეგოსი. 1204 წლის წინ მან მიაღწია ლოგოთეტის პატივს, ხოლო 1204 წელს დატრიალებული კატასტროფის შემდეგ ვაიქცა და თავი შეათარა ნიკეას, სადაც თეოდორე ლასკარის კარზე მსახურობდა. გარდაიცვალა 1213 წელს.

მრავალმხრივი იყო მისი ლიტერატურული მოღვაწეობა:

1) მისი მთავარი ნაშრომია 21 წიგნისაგან შემდგარი „ისტორია“, რომელიც მოიცავს 1180 - 1206 წლების ამაეის.

2) თხზულება იმ „ქანდაკებათა შესახებ“, რომლებიც დაამსხვრიეს ლათინებმა (1204 წელს) მხოლოდ ხელნაწერის სახით არის მოღწეული.

3) მასვე ეკუთვნის 1185 წელს დაწერილი პოემა ისააკ ანგელოსისა და მარგარიტას (უნგრეთის მეფის ბელა III ის ასულის) ქორწინებაზე¹.

ნიკეტას „ისტორია“ (Ἱστορία Νικήτης) სრულად არის მოღწეული და იქ აღწერილია: იოანე II კომნენოსის (1118—1143), მანუილ I კომნენოსის (1143—1180), ალექსი II კომნენოსის (1180—1183), ანდრონიკე I კომნენოსის (1183—1185), ისააკ II ანგელოსის (1185—1195), ალექსი III ანგელოსის (1195—1203), ალექსი IV-ის (1203—1204) და ალექსი V დუკა მურზუფლეს (1204) ისტორია. შრომის ბოლოს მოთხრობილია ამბები კონსტანტინეპოლის დაცემის შემდეგ.

მასალების მოკრეფის დროს ხელთ გვექონდა:

Nicetae Choniatae Historia. Ex recensione Imm. Bekkeri (CB), Bonnae 1835.

Nicetae Choniatae Historia. PG, 139, 319 - 1039.

¹ იხ. K. Krumbacher GBL¹ (1897), 231—286; G. Moravcsik, Byzantinoturcica I² (1958), 444—450.

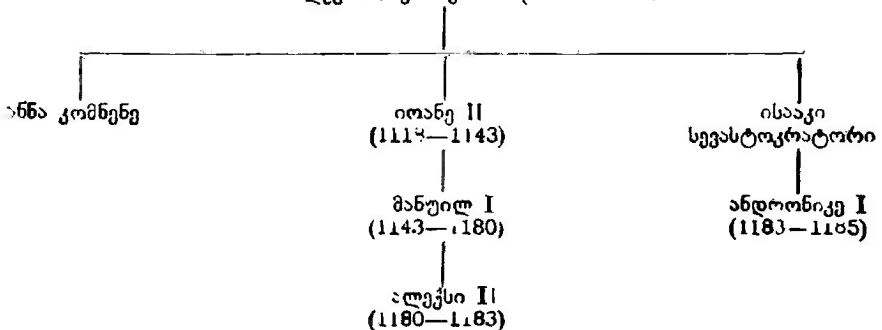
Никиты Хониата История, начинающаяся с царствования Иоанна Комнина. Том I (1118—1185). Перевод В. И. Долоцкого. СПб 1860. Том II (1186—1206). Перевод Н. В. Чельцова. СПб 1862.

Byzantinische Geschichtsschreiber. Band IX: Die Kreuzfahrer erobern Konstantinopel (აქ არის ნიკეტა ხონიატეს „ისტორიის“ ის ადგილები ვადმოთარგმნილი, რომლებიც ჯვაროსანთა ლაშქრობას ეხება. თარგმნილი და განმარტებულია Franz Grabler-ის მიერ). Graz, 1958.

ბიზანტიელი წარჩინებულის ჩაცმულობა

[1180 წელს გარდაიცვალა ბიზანტიის კეისარი მანუილ I (1143—1180). მას დარჩა ვაჟი ალექსი (ალექსი II კომნენოსი, 1180—1183 წ. წ.), რომლის მკირეწლოვანობის გამო -- იგი მხოლოდ 13 წლისა იყო -- სახელმწიფოს მართავდნენ დედოფალი მარიაში (მარიაშ ანტიოქიელი, წარმოშობით ფრანგი) და პროტოსევესტოსი ალექსი. მათი პოლიტიკა იყო ლათინოფილური და, ამიტომ, გასაგებია ეროვნულად განწყობილი მოსახლეობის პროტესტანტული სულისკვეთება. ამ უკანასკნელთა მოძრაობას სათავეში ჩაუდგა ანდრონიკე კომნენოსი, მანუილ კეისრის ბიძაშვილი, 67 წლის მოხუცი.

ალექსი I კომნენოსი (1081—1118)

1182 წელს მოხდა აჯანყება ფრანგი (ფრანკი) მარიაშის წინააღმდეგ და სამეფოს მხსნელად დასახეს ანდრონიკე კომნენოსი. ჯერ ანდრონიკე გამოაცხადეს თანაკეისრად. ხოლო მალე ნორჩი მეფე ალექსი II მოაშთვეს და მეფედ აკურთხეს ანდრონიკე.

ქვემოთ მოგვყავს ის ადგილი, სადაც მოთხრობილია იმის შესახებ, რომ ანდრონიკესთან მოღის დღეღვატია პატრიარქ თეოდოსის (1178—1183) მეთაურობით, რათა სთხოვონ ანდრონიკეს უპატრონოს სახელმწიფოს]

Πάντων δ' ἐς Ἀνδρόνικον διαπορθμευομένων, λοιπῶς ἐς αὐτὸν περαιοῦνται ὁ πατριάρχης Θεοδοσίος μετὰ τῶν λογίμων τοῦ βήματος¹. Ὁ μὲν οὖν εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἐγγίξειν σκηνὴν τὸν μέγαν ἀρχιερέα ἐνωτισάμενος ἔξεισιν εὐθύς πρὸς ἑπάντησιν, στολὴν ἡμφιεσμένους σχιστὴν ἰοβάφινον ἰφῆς τῆς Ἰβηρικῆς, εἰς γόνατα καὶ γλουτοὺς καταβαίνουσιν καὶ ψυχάζουσιν τὰ ἕως βραχίονος, καὶ πυραμιδοσμένην καλύπτραν τῆ κεφαλῆ περικεύμενος, καπνηρὰν τὴν χροίαν² καὶ πρὸς τῶν ἰππέων χηλῶν βαλῶν ἑαυτὸν ἔκειτο τεταυσομένου μέγας μεγαλωστί (CB 328, 6—14).

[ასეთივე ჩაცმულობა აღწერილი აქვს ისტორიკოსს მაშინაც, როდესაც გადმოგვცემს მეფედ კურთხევის ამბავს]

Τοῦ δ' Ἀνδρόνικου καταβάντος ἀπὸ τοῦ τυραννεῖου ἐς τὸ ἐν Βλαχέρναις βασιλείῳ, καὶ γενομένου κατὰ τὸν ἐντὸς τοῦτῳ ἰπηρεφῆ δόμον ὧς Πολύτιμος λέγεται, ἐπίσταται καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος² ἐκ τῶν ἔξωθεν, ὅμοις

მის შემდეგ, რაც ყველანი გადავიდნენ გაღმა ანდრონიკესთან, ბოლოს გადავიდა მასთან პატრიარქი თეოდოსიც, თან ახლდნენ წარჩინებული სასულიერო პირები¹. ანდრონიკემ რომ შეიტყო, რომ მის კარავს უახლოვდებოდა დიდი არქიელი, მაშინვე მიეგება მას; ჩაცვა იისდერი საზოსი, წინ ჩაქრილი, იბერიული ქსოვილისაგან შეკერილი, რომელიც მუხლამდე დაღუნდულებამდე სწვდებოდა და ჰფარავდა ტანს ვიდრე მკლავამდე; თავზე ეხურა პირამიდული საბურავი, კვამლის ფერისა: ასე ჩაცმული ცხენის ჩლიქებთან დავარდა და ამხელა კაცი გრძლად გადაჭიმული იწვა.

როდესაც ანდრონიკე ტირანთა სახლიდან ჩავიდა ვლახერნის სასახლეში და მის შიგნით მყოფ ერთ მაღალჭერიან ოთახში რომ იყო, რომელსაც პოლიტიმოსი (ე. ი. ძვირფასი) ეწოდება, მოვიდა აგრეთვე მეფე ალექსიც,

¹ სიტყვა *βήμα*, რომელიც ჩვეულებრივ „საყდარს“, „დალიქს“, „ტახტს“ ნიშნავს, გვიან ბერძნულში და ბიზანტიურში იზმარება აგრეთვე „სამღვდელოებას“ აღსანიშნავად. იხ. Sophocles s. v.

² ე. ი. ყრმა მეფე ალექსი II.

παιάνων τε καὶ στεναγμάτων (აბ
 γὰρ πάντες τῷ καιρῷ παρεσύρη-
 σαν) ἐνῶν μεστὰ τὰ ἀνάκτορα,
 καὶ αὐτὸν Ἀνδρόνικον ἄς βασι-
 λέα σχεδὸν παρὰ πάντων κατα-
 λαβῶν εὐφημούμενον. Ἐκὼν τοί-
 νυν ἀέκοντί γε θυσμῷ τοῖς τελοῦ-
 μένοις ἐπευδοκῆσας ἐκολάκευε
 ἀκχείνος ἐν τοῖς λοιποῖς τὸ γε-
 ρόντιον, Ἀνδρόνικον εἰς τὸ συμ-
 βασιλεύειν ἐπεγείρων, καὶ προθυ-
 μοποιῶν εἰς τὸ ἐνεστὸς ἔργον τὸν
 ἀκρατῶς εἰς τοῦτο πάλαι φερό-
 μενον.
 მოდგინებდა მას იმ საქმეში, რომლისთვისაც ის დიდი ხანია და-
 უცხრომლად იღწვოდა.

Τὸ δὲ τῆς Ἀνδρονίκου φατ-
 ρίας θερμότερον καὶ ἀκκιζόμενον
 Ἀνδρόνικον καὶ τὴν συνεδρίαν
 εἰρωνεύόμενον ἀμφοτέραις συσ-
 χόντες εἰς τὴν χρυσόπαστον κλί-
 νην ἐφῆκαν ἐφ' ἧς ὁ βασιλεὺς
 ἴζανεν. Ἄλλοι δὲ τὴν καπνηρὰν
 καὶ πυρραμοειδῆ ἔβραν² τῆς κεφα-
 λῆς ἀφελόμενοι πυρσὴν αὐτῷ πε-
 ρέθειντο, καὶ στολὴν βασιλικὴν
 ἐνέδυσαν ἕτεροι.

რომელსაც გარეთ სმენოდა სა-
 სახლიდან ერთსა და იმავე დროს
 პეანებიც¹ და კენესაც (ვინაიდან
 ყველანი ხომ არ გაუტაცნია მე-
 დროვეობას), გაიგონა აგრეთვე
 თვით ანდრონიკეს როგორ მე-
 ფედ აცხადებდნენ თითქმის ყვე-
 ლანი. ამიტომ, თუმცა უნებური
 სულისყვეთებით, მან თავისი ნე-
 ბით ანგარიში გაუწია მომხდარ
 ამბავს და თვითონაც სხვებთან
 ერთად უბირმოთნეა მოხუცს, და
 ანდრონიკეს სთხოვდა ჩემი თანა-
 მეფე იყავიო; და ამით ის უგულ-

ანდრონიკეს მიმდევრებმა
 ორივე ხელი სტაცეს ანდრონი-
 კეს, რომელიც ძალიან იპრანჭე-
 ბოდა და კრებულსაც დასცი-
 ნოდა, და დასვეს ოქროქსოვილ
 სარეცელზე, რომელზედაც მეფე
 ჯდებოდა. სხვებმა კიდევ მოხა-
 დეს თავიდან კვამლის ფერი პი-
 რამიდული ქული² და მოახვიეს
 მას ცეცხლის-ფერი, სხვებმა კი-
 დევ ჩააცვეს სამეფო ტანსაცმელი.

¹ პეანები — სამადლოზელო საზეიმო შეძახილები.

² სიტყვას ზრდა აზრის მიხედვით ვთარგმნით „ქული“, ისე კი იგი ნიშნავს „მატყლს“. შესაძლებელია ის „მატყლის ქულს“, „ნაბდის ქულსაც“ ნიშნავდეს.

ზენათ წარმოდგენილი აღწერა ბიზანტიელი დიდებულის ჩაცმულობისა, ტან-
 საცმელისა და თავსაბურავისა, დიდ ინტერესს იწვევს ჩვენს სამეცნიერო წრეებში,
 განსაკუთრებით მის შემდეგ. რაც იერუსალიმის ჯვარის მონასტრის კედელზე
 აღმოჩნდა შოთა რუსთაველის პორტრეტი.

პროფ. შ. ამირანაშვილი ამის შესახებ წერს: „თამარ დედოფალს
 ესტუმრა თავისი მეუღლით და შეიღებთ ანდრონიკე კომნინო, ბიზანტიის კეის-
 რის ძმისწული, რომელსაც შემდეგ მოკლეს ხნით კეისრის ტახტი ეკავა (1183—1185);
 მისი შვილი ალექსი I თამარ მეფემ ტრაპიზონის იმპერატორის ტახტზე დასვა.“

Τῆ δὲ ὑστεραία ἐπὶ τῆς Με-
γάλης ἐκκλησίᾳς ἀρξάμενης τῆς
τῶν βᾶσιλέων ἀναρχίσεως γίνεσ-
θαι Ἄνδρόνικος ἀνηγορεύετο πρῶ-
τερον, ὁ δὲ Ἄλέξιος ὑπεβίβαστο.
μεταπεισιστής τῆς τὰξῆως (CB
351, 1i—352, 9).

ხოლო მეორე დღეს, როდესაც დიდ ეკლესიაში დაიწყეს მეფეების გამოცხადება, ჯერ ანდრონიკე დაასახელეს, ხოლო ალექსი ქვევით გამოაცხადეს, ასე შეცვალეს რიგი.

მუშაინდს დაპყრობილი აქვს იბერია

[იოანე კომნენოსი სალაშქროდ გაემგზავრა არმენიაკთა თემში შეჭრილი მტრის წინააღმდეგ]

Προβέμενος δὲ μεταλθεῖν τοὺς
κατὰ τὸ πῆμα τῶν Ἀρμενιᾶκων
παραιοφθαρέντας βάρβαρους, ἄμα
δὲ καὶ Κωνσταντῖνον τὸν Γαργᾶν

რადგან მან (ე. ი. იოანე კომნენოსმა) გადაწყვიტა დაესაჯა არმენიაკთა თემში შეჭრილი ბარბაროსები და ამავე დროს შე-

ანდრონიკე კომნენა, უებრო რაინდი, ულამაზესი ვაჟაკი, რომელიც გასაოცარი გენოვნებით იცვამდა. ბერძენი ისტორიკოსი ნიკიტა ხონიატე, რომელიც მისი თანამედროვე იყო, ამბობს, რომ იგი ყოველთვის ატარებდა ქართულ მაღალ თავსაბურავს და იისფერ-ქართული ქსოვილისაგან შეკერილს ზედა სარბაჯს. «შპერატორო მანუელ კომნინის გარდაცვალების შემდეგ, დღეუცადა პატრიარქ თეოდოსის ნეთაურობით წარსდგა ანდრონიკეს წინაშე, რათა მას ეყოსა იმპერატორის მოვალეობის შესრულება: ანდრონიკემ გაიგო რა, რომ მღვდელმთავარი მიუახლოვდა მის კარავს, მაშინვე მიეგება მას და თან ჩაიცვა იისფერი წამოსასხამი—წინ გაჭრილი, იბერიული ქსოვილიდან შეკერილი, რომელიც მუხლამდე წვდებოდა და უკან ეშვებოდა, ხოლო თავზე დაიხურა მაღალი წვეტიანი რუხი თავსაბურავი». კურთხევის დროს, როგორც იგივე ისტორიკოსი აღნიშნავს, მას მოხადეს «მაღალი წვეტიანი თავსაბურავი». მაღალ წვეტიან მომრგვალებულ თავსაბურავს ატარებდნენ საქართველოში ერისთავთ-ერისთავები» (ეურნ. „საბჭოთა ხელოვნება“ 1961, № 4).

„ანდრონიკე კომნინი კი, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, საზეიმო შემთხვევის დროს ატარებდა საქართველოში დამზადებული ქსოვილიდან შეკერილ მუქი წითელი ფერის სკარამანგიონს და ქართულ თავსაბურავს“ (შ. ამირანაშვილი, იქვე, გვ. 67).

ასეთსავე ტანსაცმელსა და თავსაბურავს ხედავს პროფ. შ. ამირანაშვილი შოთა რუსთაველის იერუსალიმურ სურათზე: „რუსთაველის გამოსახულების ფერადი სურათის შესწავლა სასიხშირით ადასტურებს იმ გარემოებას, რომ მას ტანს აცვია ქართველი ვახირისათვის დამახასიათებელი ტანსაცმელი, ქართული ქსოვილიდან შეკერილი, და თავზე აქვს მაღალი ქართული თავსაბურავი“ (შ. ამირანაშვილი, იქვე, გვ. 68).

κατασχεῖν χρόνον ἤδη συχὸν τὴν Τραπεζοῦντα ὑποποιησάμενον καὶ ἤθεσι τυρρανικοῖς αὐτὴν δι-εξάγοντα, διὰ τῆς τῶν Παφλαγῶ-νων συναγκείας τὴν περιεῖαν τί-θησιν αἰεὶ τῶν τοῦ Πόντου παρα-λλῶν τόπων βαδίζειν ἔχόμενα, δυοῖν ἕνεκα. τοῦ τ' ἐκ τῆς οἰκείας χώρας τὴν στρατιάν οἱ πορίζεσθαι τὰ βίωσιμα, καὶ εἰ δεήσει συρρηθῆαι πόλεμον, κατὰ μίαν μοῖραν ἔχειν αὐτὸν ἐπιχει-μενον, ἀλλ' οὐκ ἔξ ἑκατέρων με-ρῶν περιχειμένον κἀντεῦθεν πρὸς περιεὐκλωσιν ἐπιτήρῃσιον.

არა ორივე მხრიდან თავდასხმა მოტყმა.

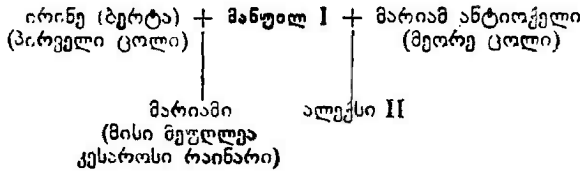
Ἦν γὰρ ὁ τῆς Καισαρείας τότε κρατῶν Μουχοῦμετ, περὶ οὗ εἰπεῖν ἔφοιγμεν, πλείστην ὄτι περιβεβλημένος ἰσχύν, μέρος τε τῆς Ἰβηρίας ὑπαγαγόμενος καὶ ἕναι τῆς τῶν ποταμῶν μέσης παραστησάμενος (CB, p. 45, 10—23).

ეპყრო კონსტანტინე გაბრა. რომელსაც უკვე კარვა ხანია დემოტიჩილებიანა ტრაპეზუნტი და ნართავდა მას ტირანული წესე-ბით, ის აწყობს გამგზავრებას პათლაგონიის ხელობით და სულ პონტოს სანაპირო ადგილებით ზიდის, ორი რამის გამო: ჯერ ერთი იმიტომ, რომ საკუთარი სამფლობელოდან მოემარაგებინა მას ჯარი სურსათით; მეორე კი-დევ ის იყო, რომ თუ ომის გა-ჩაღება დასჭირდებოდა, მხოლოდ ერთი მხრით შესძლებოდა მტერს მის წინააღმდეგ შემოტევა და და აქედან ადგილად გარსზე-

კესარიას მაშინ ფლობდა მუ-ხუმედი, რომლის შესახებაც უკვე ვთქვით, რომ იგი უდიდესი ძა-ლით იყო აღჭურვილი, იბე-რიის ნაწილიც უკვე დაეოთ-ჩილებინა და შეამდინარეთის ზოგიერთი ადგილებიც დაეჭვემ-ლებდარებინა.

იბერიელები ბიზანტიის ჯარში ალექსი II კომნენოსის დროს

[1180—1183 წლებში დიდი მღელვარებაა სამეფო კარზე. მანუილ I კომნენოსის გარდაცვალების (1180 წ.) შემდეგ სამეფო ტახტზე ავიდა მისი მცირეწლოვანი ვაჟი ალექსი, მაგრამ სახელმწიფოს მმართველობა ხელში ჩაიგდეს დედოფალმა მარიაშმა და აროტო-სევასტოსმა ალექსიმ (მცირეწლოვანი მეფის ბიძაშვილმა). მაგრამ ამ რეგენტების გარდა სამეფო კარზე არიან მეფის და მარიაში (არა ლეილი და, არამედ მანუილ I ის ქალიშვილი პირველი ცოლი-საგან) და მისი ქმარი.

და, აი, სამეფო კარზე ინტრიგების ქსელს აბამს მეფის და მარიამი თავისი ქმრით კესაროს რაინარით, რომლებიც ცდილობენ რეგენტი პროტოსევესტოსი ალექსი მოსპონ და ამ მიზნით შეთქმულებას აწყობენ. საქმე გამომჟღავნდა: მარიამის მიერ დაქირავებული მკვლელები შეიპყრეს. მარიამი თავისი ქმრით კესაროს რაინარით შეიხიზნა დიდ ეკლესიაში და გაავრცელა ხმები, თითქოს მას სდევნიდნენ დედინაცვალი მარიამი (დედოფალი) და მისი საყვარელი (რეგენტი ალექსი). თუმცა მეფემ ბრძანება გასცა, რომ ისინი ტაძრიდან გამოსულიყვნენ, მაგრამ აჯანყებულმა მარიამმა მოახერხა და დარაჯები დააყენა ეკლესიის შესასვლელის დასაცავად და შეუღლა ჯარის შედგენასაც.]

Ἄει δ' ἐπεκτεινομένη τοῖς χεῖροσι καὶ προβίαιουσα τοῖς οὐκ ἐπαινετέοις, καὶ ξυμμαχιὸν τὰ γυμνα ξενολογεῖ καὶ ἑπιθεσι στρατῶν πεδον τὸν θῆσον περίβολον· καὶ Ἰταλιώτας γὰρ συναγῆοχεν ἐπιλομάχους, καὶ μεγαθύμους ἔρωσες ἐστρατολόγησεν Ἰβηρας κατ' ἐμπορίαν τῇ πόλει παραβιάζοντας, καὶ Ῥωμαίων ἐπλιτεύουσαν ἐπεσπάσατο φάλαγγα (CB, p. 303, 17—23).
 იმხრო რომაელთა შეიარაღებული ფალანგი.

ის (მარიამი) ცუდი რამეებისკენ მიისწრაფოდა და არა საქებურ საქმეებისკენ წინ მიიწევდა: მოკავშირე რაზმს ქირაობს და საბრძოლო ბანაკად აქცევს ღვთაებრივ ვალაფანს; მან შეაგროვა მძიმეშეიარაღებული იტალიელები და დაიქირავა მამაცი აღმოსავლელი იბერიელები, სავაჭრო დავალებებით სატახტო ქალაქში მყოფნი, აგრეთვე მი-

იბერიელები ბიზანტიის ჯარში ისააკ ანგელოზის დროს

[მიმდინარეობს ბრძოლა ალექსი ვრანასთან, რომლის წარმატებებმა სასოწარკვეთილებაში ჩააგდო კეისარი ისააკ ანგელოზი: კეისარი იმის მაგიერ რომ ეზრუნა სამხედრო ღონისძიებათა მისაღებად, დროს ატარებდა ლოცვაში და მონაზონთა შემოკრებაში თავის ვარშემო. კესაროსი კონრადი¹ მოსვენებას არ აძლევს ისააკს და აიძულებს მიიღოს ზომები ჯარების დასარაზმავად.]

¹ კონრადი, მონთერატელი მარკიზის შვილი, იყო ისააკ ანგელოზის სიძე, მისი დის თეოდორას ქმარი.

Οἷς δὴ τοῦ Καίσαρος λόγοις καθάπερ ἐνδεδεχεῖ βουπλήγι τιτρώμενος ἀνένηφέ τε τοῦ κάρου καὶ τῆς ἀκηδῆας μεθῆρμωστο, καὶ ἤρξατο συλλέγειν συμμαχίαν. Μὴ εὐπορεῖν δὲ λέγων χρυσίνων, ἐκ τῶν βασιλικῶν ταμείων ἀργύρεα σιεύη ἀνελόμενος παρακατέθετο ταῦτα τοῖς χρυσοῦ εὐποροῦσι ταμένεσι, καὶ τὰ ἐκείθεν πορισθέντα χρήματα εἰς συλλογὴν διέδωκε στρατιᾶς, κἄν ὕστερον μετὰ τῆν νίκην καὶ τὸ χρυσοῖον οὐκ ἀπέδωκε καὶ τὰ παρακατατεθέντα ἀνείλετο.

ჯგვბა რომ მოიპოვა, ოქრო აღარ მიუცია უკან, დაგირავებული ჭურჭელი კი წამოიღო.

Ἄμειν καὶ ἐν βραχεῖ καιρῷ ὁ μὲν Κορράδος ἀπὸ τῶν κατὰ τὴν πόλιν συναγῆοχε Λατίνων ἑπτότας περὶ τοὺς δὶς ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα, πάντας ἀρειμανίους, καὶ πεζοὺς πεντακοσίους. Οὐκ ὀλίγοι δ' ἔστρατολογῆθησαν καὶ ἀπὸ Ἰσμαηλιτῶν καὶ τῶν ἑφῶν Ἰβήρων, κατ' ἔμπορίαν στείλαμένων τὴν ἐς τὴν βασιλίδαν τῶν πόλεων (CB, p. 499, 7—20).

კესაროსის (ე. ი. კონრადის) ამ სიტყვებით განგმირული მეფე (ისააკ ანგელოსი), თითქოს განუწყვეტილად დეზით ჩხვლეტდნენო, გამოფხიზლდა საღათას ძილისაგან, უზრუნველობა გადააგდო და დაიწყო მოკავშირეებისაგან ჯარის შეკრება. რადგან უჩივოდა სახსრების ნაკლებობას, სამეფო საგანძურებიდან გამოიღო ვერცხლის ჭურჭელი და ჩააბარა ისინი ოქროთი მდიდარ საყდრებს, და იქიდან გამოტანილი ფული¹ მისცა ჯარის შესაკრებად, თუმცა შემდეგ, გამარჯვებამდე, თუმცა შემდეგ, გამარჯვებამდე, თუმცა შემდეგ, გამარჯვებული

მართლაც, სულ მოკლე ხანში კონრადმა შეკრიბა ქალაქში მყოფი ლათინთაგან ცხენოსნები დაახლოებით ორას ორმოცდაათამდე, ყველანი მამაცი, და ხუთასი ქვეითა ჯარისკაცი. არა მცირედნი ჩაეწერნენ ჯარში ისმაელითაგან და აღმოსავლელი ბერებიც², რომლებიც სამეფო ქალაქში სავაჭროდ იყვნენ გამოგზავნილი³.

¹ ესე იგი: სამეფო საგანძურებიდან გამოტანილი ჭურჭელი გირაოდ შეიტანა ეკლესიებში, საიდანაც ფული წამოიღო.

² ისტორიკოსი სპიროლ თვისი თქვას «აღმოსავლელ იბერიელთაგან», რათა განასხვავოს ისინი „დასავლელ იბერიელთაგან“ (ე. ი. ისპანიის იბერიელთაგან).

³ შეიძლება გვეთქვას „იყვნენ ჩამოსული“. მაგრამ რამდენადაც ბერძნულად სწორია *στείλαμένων*, შეიძლება ვიფიქროთ, რომ კონსტანტინეპოლში ჩასული იყვნენ იბერიელები არა მარტო თავისი ინიციატივით როგორც კერძო პირები, არამედ საქართველოს მთავრობასთან შეთანხმებით, ან სათანადო სავაჭრო კორპორაციების დავალებითაც. ასე დასმა საკითხისა მით უფრო საფიქრებელია, რომ ასევე ამბობს ისტორიკოსი ნიკეტა ხონიატე მეორე შემთხვევაშიც, როდესაც მეფის

ფაზისის სანაპიროებზე მცხოვრები იბერიელები

[1204 წლის კატასტროფის შემდეგ მცირე აზიაში, ნიკეის მხარეში, ცდილობენ გადაარჩინონ ბიზანტიური მმართველობა (შემდეგში აქ შეიქმნება ნიკეის სამეფო). ძალუფლებისათვის იბრძვიან მანუილ მავროზომი, მეანდრის დაბლობის მფლობელი, თეოდორე ლასკარი, და დავითი, ბითონიის მფლობელი და ძმა ტრაპეზუნტის მეფის ალექსისა (1204—1222)]

‘Ο μὲν γὰρ Μαυροζώμης Μαυροῦ τὸν Καίχοσρόην ἵποδῶς, οὐ πᾶνυ πρὸ πολλοῦ τῆ σφετέρᾳ θυγατρὶ συναφθέντα καὶ τῆς Ἰκονιαρχίας ἀνθὺς λαβόμενον, ἧς εἶχε πρότερον ἐκπεσών, πᾶντα ἦν μηχανώμενος, εἰ πῶς ἀντὶ συναϊρομένου τοῦ βασιλείου τύχῃ ὀνόματος, καὶ τῆν ὄσσην ποτιζέει Μαλιανδρος ἐπὶν μετὰ Τούρκων ἐφθιρέ τε καὶ ἔκαιρεν.

მანუილ მავროზომი, რომელსაც სწყალობდა ქაიხოსრო (ამან წინათ მისი ქალიშვილი შეირთო და იკონიის ტახტი, რომელიც დაკარგული ჰქონდა, კვლავ დაიბრუნა) და რომელიც ყველა ზომას ღებულობდა, რომ რამენაირად მისი დახმარებით მეფის სახელი ჰღირსებოდა, და რასაც კი მეანდრი რწყავს, იმ ადგილებს დასხმობდა თურქთა ჯარით და არბევდა და სრავდა.

ალექსი II-ის (1180—1183) წინააღმდეგ აჯანყებულმა ნისმა დამ მარიამმა ჯარი შეაგროვა და იქ ჩარიცხა კონსტანტინეპოლში მყოფი იბერიელი ვაჟრები (იხ. აქვე ზემოთ გვ. 126). საგულისხმოა როგორ ერთნაირი სიტყვებით არის აღწერილი იბერიელების მონაწილეობა ბიზანტიურ ჯარში ორსავე შემთხვევაში:

ალექსი II-ის დროს

Καὶ Ἰταλιώτας γὰρ συναγῆοσεν ὀπλομάχοუს, καὶ μεγαθύμοუს ἐφόου ἐστρατολόγησεν Ἰβηρασ καὶ ἔμποριαν τῆ πόλει παραβαλόντας (CB 303).

ისააკ II ანგელოსის დროს

‘Ο μὲν Κοροδόος ἀπὸ τῶν κατὰ τῆν πόλιν συναγῆοξε Λατίνων ἰππότας... Ὅθκ ὀλίγοι ἐστρατολογήθησαν καὶ ἀπὸ Ἰωμαηλιτῶν καὶ τῶν ἐρωῦ Ἰβηρων, καὶ ἔμποριαν στείλαμένον αὐ τῆν ἐς τῆν βασιλίδα τῶν πόλεων (CB 499).

საკირთა, ჩვენი აზრით, ყურადღება მიექცეს იმას, რომ ორსავე შემთხვევაში კონსტანტინეპოლში ქართველების ყოფნის მიზეზი და მიზანი გამონატულია ისეთი ხმებით, რომლებიც გულისხმობენ ქართველების ჩასვლას ბიზანტიის სატახტო ქალაქში არა თავისი კერძო ინიციატივით; *παραβαλόντας* და *στείλαμένον* — ორივე გამონატავს იმ ვაჟრების მოსვლას „დავალებით“ (*παραβαλλάω*) ან „მივლინებით“ (*στέλλω*).

‘Ο δὲ Λάσκαρις Θεόδωρος, ἄς γένει εὐπρεπέστατος καὶ κήδει βασιλείῃ περιόδῃος¹, ἀποκρουσάμενος ἔκεινον τὸ ἐρῦθρον πέδιλον ὑποδύεται καὶ βασιλεὺς Ῥωμαίων ὑφ’ ἔλων τῶν ἐρίων ἀναγορεύεται πόλεων. ‘Ο δ’ ἐκ Κομνηνῶν Δαβίδ στρατολογήσας Παφλαγόνας καὶ οἱ τὴν Ποντικὴν οἰκοῦσιν Ἡράκλειαν, καὶ μοῖραν μισθωσάμενος Ἰβήρων τῶν πινόντων τοῦ Φάσιδος, κώμας καὶ πόλεις ὑπεποιεῖτο, καὶ τὸν οἰκείον μεγαλύνων κασίγητον ἢ ἡ κλῆσις Ἀλέξιος³, πρὸδρομος ἔκεινου καὶ προκῆρυξ ἐγένετο (CB, 827, 16—828, 9).

ხოლო თეოდორე ლასკარიმ, წარმოშობით უდიდებულესმა და სამეფო გვართან ნათესაობით ცნობილმა, მოიგერია იგი, ჩაიცვა წითელი წალები და რომაელთა მეფედ იქმნა გამოცხადებული ყველა აღმოსავლური ქალაქების მიერ. ხოლო კომნენოსთაგან დავითმა² დარაზმა პაფლაგონელები და ისინიც, რომლებიც ცხოვრობენ პონტოს ერაკლიაში, აგრეთვე დაიქირავა იბერიელთა რაზმეული, იმ იბერიელთა, რომელნიც ფაზისის წყალს სვამენ⁴, დაიმორჩილა სოფლები და ქალაქები და ადიდებდა თავის ძმას, რომელსაც ალექსი ეწოდება: მის წინამორბედად და მაცნედ გამოდიოდა⁵.

¹ ეს სიტყვა (პერიოდῃος) ძველს ბერძნულში არ იხმარება, ბიზანტიური პერიოდის ბერძნულშიც იშვიათია.

² დავითი იყო კეისარ ანდრონიკე I-ის ვაჟის, მანუელის, შვილი.

³ ეს არის დავითის ძმა, ტრაპეზუნტის მეფე ალექსი (1204—1222), რომელსაც არ სურდა ტრაპეზუნტის დატოვება და ამიტომ უარი განაცხადა ნიკეის პრეტენზიებზე.

⁴ ე. ი. მდინარე ფაზისის სანაპიროებზე ცხოვრობენ.

⁵ აქ მოყვანილი მასალა კიდევ ერთხელ სვამს საკითხს, რომ დასავლეთ საქართველოში სხვა ქართველ ტომებთან ერთად იბერიელებიც ცხოვრობდნენ. რამდენჯერმე არიან მოხსენებული ის იბერიელები, რომლებიც კონსტანტინეპოლში ჩასულან სავაჭრო მიზნებით; საჭირო შემთხვევაში ისინი ბიზანტიელებს დაუჭირავენთან ჯარისკაცებად:

1) დავით კომნენოსმა დაიქირავა იბერიელები, რომელნიც ფაზისის სანაპიროებზე ცხოვრობენ (CB 828);

2) ალექსი II კომნენოსის დროს დაჭირავებულ იქმნენ იტალიელები და აღმოსავლელი იბერიელები (CB 303).

3) კონრად მონფერატელმა ისააკ ანგელოსისათვის დაიქირავა ისმაელიტები და ის აღმოსავლელი იბერიელები, რომელნიც კონსტანტინეპოლში იყვნენ ჩასული სავაჭრო მიზნით (CB 499),

თუმცა მხოლოდ ერთ ადგილას სწერია იბერიელები. რომელნიც ფაზისის სანაპიროებზე ცხოვრობენ (ე. ი. რომ აქ ლაპარაკია დასავლეთ საქართველოს იბერიელებზე), მაგრამ ძნელი არ არის იმის შემჩნევა, რომ ყველგან ლაპარაკია იბერიელთა დაჭირავებაზე ერთნაირი ფრაზეოლოგიით (იხ.

ფოთი სავაჭრო ქალაქია

[ისტორიკოსი მოგვითხრობს იმის შესახებ, რომ ალექსი III ანგელოსის (1195—1203) დროს შავ ზღვაზე მეკობრეები თარეშობდნენ და სავაჭრო ხომალდებს სძარცვავდნენ. ერთ ასეთ შემთხვევაზე შემდეგს გადმოგვცემს:]

‘Αλλ’ οἶον καὶ τὸδ’ ἔρρεξεν
 οὐτως ὁ βασιλεύς. Ἄνδρ’ τινι
 παρὰ τοὺς τριήρεις ἔξ, ᾧ ἦ μὲν
 κλήσις ἦν Κωνσταντίνος ἡ δ’
 ἐπίκλησις Φραγγόπουλος, ἐς τὸν
 Εὐξείνιον Πόντον ἐξέπεμψε, τῷ
 μὲν δοκεῖν περὶ φορτίου πλοίου
 τινὸς ἐξετάσσοντα, ἐκ Φάσιδος
 κατὰ ῥοντος εἰς Βυζάντιον, περὶ
 δὲ Κερασσοῦντα ναυαγῆσαντος, τῷ
 δὲ ὄντι ταῖς ἐς πόλιν τὴν Ἄμιν-
 σογ¹ καταπλευροῦσαις δλκᾶσι ἐπι-
 θησόμενον καὶ τοῦτων τὰ ἀγώ-
 γιμα προνομύσσοντα. Ὁ δὲ κατ’
 ἐπίταγμα τὸ βασιλικὸν ἐς τὸν
 Εὐξείνιον ἀναπλευσας οὐδεμιᾶς
 φειδεται νηὸς, ἀλλὰ πάσας σχυ-
 λήσας, ὄσαι τε ἐς Βυζάντιον
 ἐμπορευμάτων πλήρεις κατήγοντο,
 καὶ ὄσαι ἀμύις ἀτήγοντο ἀποδι-
 δόμενα: τὰ ἐαυτῶν καὶ ἄλλ’ ἄττα

მაგრამ, აი, რა საქმე ჩაიდინა თვითონ მეფემ. ექვსი ტრიერი ჩააბარა ერთ კაცს, რომლის სახელი იყო კონსტანტინე, ხოლო მეტსახელი ფრანგოპულოსი, და გაგზავნა იგი ევქსინის პონტოში თითქოს იმ მიზნით, რომ¹ დაეძებნა ტვირთი ერთი ხომალდისა, რომელიც მოდიოდა ფაზისიდან ბიზანტიონში და კერასუნტის მახლობლად დაიმსხვრა, ნამდვილად კი უნდოდა თავს დასხმოდა სატვირთო ხომალდებს, რომლებიც ქალაქ ამინსოში¹ მისცურავდნენ, და მათი ტვირთი დაეტაცნა. მეფის განკარგულების მიხედვით მან გასცურა ევქსინის პონტოში და არც ერთი ხომალდი არ დაინდო, ყველა ხომალდები გაძარცვა, რომლებიც კი ბიზანტიონში მოდიოდ-

ნემოთ გვ. 130, შენიშვნა), და, მაშასადამე, საფიქრებელია, რომ ყველგან ლაპარაკია იმ იბერიელებზე, რომლებიც დასავლეთ საქართველოდან ჩადიოდნენ კონსტანტინეპოლში სავაჭრო მიზნებით.

ამ მოსაზრებას კიდევ უფრო აძლიერებს უკანასკნელი ფრაგმენტი („ფოთი სავაჭრო ქალაქია“), სადაც ლაპარაკია იმ ვაჭრებზე, რომელთაც საქონელი მოჰქონდათ ფაზისიდან (ე. ი. ფოთიდან) კონსტანტინეპოლში.

ასე რომ, დღეს უკვე განკალკეებულად აღარ დგას ის ცნობა, რომელიც ჩვენ მოვითავაშეთ „გეორგიკის“ II ტომში და რომელიც გადმოგვცემს იმის შესახებ, რომ ქართლის მეფეს (არჩანეს დროისათვის, II საუკ.) უკვე დაკავებული ჰქონია შავი ზღვის სანაპირო აფსარონის სამხრეთით (იხ. „გეორგიკა“ II, 1965 წ. გვ. 25—26).

¹ „ამინსოს“ ან „ამისოს“ — დღევანდელი სამსუნო.

ἐνθήμεναι, μετὰ δὲ ἄλλοις ὑπὲρ
 ἑστέρας, τινὰς τῶν ἐμπόρων μα-
 χαίρα ὑποδικάσας καὶ τῶν βυθῶν
 παραπέμψας, ἃν τὰ χρεῖματα
 αὐτὸς ἰδίῳσατο, τοὺς δ' ἄλλους
 ὑπὲρ ἑστέρας ὑποδικάσας (CB 699, 7—21).

რები მახვილით გაასამართლა და
 ქონება მიითვისა, სხვები კიდევ
 როდინის ქვაზე უფრო ტიტვლები
 გაისტუმრა.

ნენ, საქონლით დატვირთულები,
 და ისინიც, რომლებსაც ჩაებარე-
 ბინათ თავისი საქონელი და სხვა
 საქონელი ჩაელაგებინათ და უკან
 ბრუნდებოდნენ,—და ორი თვის
 შემდეგ ის (ე. ი. ფრანგოპულოსი)
 უკან დაბრუნდა; ზოგიერთი ვაჭ-
 რები კვესკენელში გაისტუმრა, და მათი
 ქონება მიითვისა, სხვები კიდევ
 როდინის ქვაზე უფრო ტიტვლები
 გაისტუმრა.

ბიზანტიის კეისრის ტიტული

Μαουηλ ἐν Χριστῶ τῶ Θεῶ
 πιστὸς βασιλεύς Πορφυρογέννη-
 τος, Ῥωμαίων ἀυτοκράτωρ εὐσε-
 βέστατος, ἀεισέβαστος, Ἀγγυσ-
 τος, Ἰσαυρικὸς, Κιλικικὸς, Ἀρμε-
 νικὸς, Δαλματικὸς, Ουγγρικὸς,
 Βοσθνικὸς, Χροβατικὸς, Δαζι-
 κὸς, Ἰβηρικὸς, Βουλγαρικὸς,
 Σερβικὸς, Ζεαχικὸς, Χαζαρικὸς,
 Γοთικὸς, Φεოკυβέργητος, κληρο-
 νόμος τοῦ στέμματος τοῦ μεγά-
 λου Κωνσταντίνου, καὶ ψυχῆ
 νεμόμενος πάντα τὰ τούτου δι-
 καια· ὡς τινῶν ἀποστατησάντων¹
 τοῦ κράτους ἡμῶν, τοῖς τοῦ
 φιλοχρίστου ἡμῶν παντὸς λαοῦ
 τῆς Φεοφυλάκτου ἡμῶν βασιλίδος
 πόλεως, ἔτι δὲ καὶ πᾶσι τοῖς
 τῶν ἐπὶ τῆν τῆς ἡμετέρας βασι-
 λείας ἐξουσίαν χαρῶν ἡπειρωτι-

ქრისტე ღმერთის შემწეობათ
 მორწმუნე მეფე მანუელი, პორ-
 ფიროგენეტი, რომაელთა თვით-
 მპყრობელი, კეთილსათნო, მუდამ
 სათნო, ავეუსტოსი, ისავრიელი,
 კილიკიელი, არმენიელი, დალმა-
 ტიელი, უნგრელი, ბოსთნიელი,
 ხორვატიელი, ლ ა ზ თ ა, ი ბ ე რ -
 თ ა, ბულგართა, სერბთა, ჯიქთა,
 ხაზართა, გუთთა ღვთიენმართ-
 ველი, მემკვიდრე დიდი კონსტან-
 ტინეს გვირგვინისა, ყველა მის
 სამართალთა სულით მწყემსავი;
 თუმცა ზოგიერთნი გადაუდგენ
 ჩვენს ძალაუფლებას, მაგრამ მთე-
 ლი ჩვენი ღვთიე დაცული სამე-
 ფო ქალაქის ქრისტესმოყვარე
 ხალხისთვის, ისევე როგორც
 ჩვენი სამეფოს ძალაუფლების
 ქვეშ მყოფ მხარეთა, როგორც

¹ შდრ. Fr. Dölger, Corpus der griechischen Urkunden... 2. Teil (1925), გვ. 65. აქ 1146 წლის თარიღით დასახელებულია ერთი უცნობი წინაარ-
 სის ხროსობული ((Chrysobull unbekanntes Inhalts), რომლის დასაწყისი
 სიტყვებია: Ὡς τινῶν ἀποστατησάντων.

ⲁⲓⲛ ⲡⲉ ⲁⲓ ⲙⲁⲗⲁⲧⲏⲁⲥ ⲟⲓⲁⲓⲧⲟⲣ- სახმელეთო ისე საზღვაო მხა-
 ⲥⲓⲛ (Nicetae Choniatae Thesau- რეთა ყველა მცხოვრებლებისა-
 rus orthodoxae fidei, lib. XXV: თვის მზრუნველია.
 PG 140, 273).

ზემოთ მოყვანილი მასალა მოიპოვება ნიკეტა ხონიატეს თეოლოგიურ ნაშრომში *Ⲑⲓⲱⲥⲁⲣⲉⲥ* 'Ⲑⲣⲱⲓⲃⲟⲓⲛⲥⲓⲁⲥ („განძი მართლმადიდებლობისა“), რომლის XXV თავი მიძღვნილი აქვს 1166 წლის კრებას, სადაც ირჩეოდა ერთი დებულება შესახებ ქრისტეს ბუნებისა. სახელდობრ: სახარებაში¹(იოანე 14,28) ქრისტე ეუბნება მოწაფეებს: «გესმა, რამეთუ გარქუ თქუნ, ვითარმედ: მივალ და მოვალ თქუნდა, უკუეთუმცა გიყუარდი მე, იხარეთ სამემცა, ვითარმედ მე მამისა მივალ, რამეთუ მამაჲ ჩემი უდიდეს არს ჩემსა (ⲃⲡⲁⲧⲓⲣⲉ ⲙⲉⲓⲛⲥⲱ ⲙⲟⲥ ⲛⲟⲩⲱ)». ოთხთავის ეს უკანასკნელი სიტყვები (რომ „მამა ჩემზე უფრო დიდია“) საკამათოდ გაიხადეს კლერიკალებმა და მანუელ კეისარმა (1143—1180) საეკლესიო კრება მოიწვია 1166 წელს, რომელზედაც განხილულ იქმნა ეს დებულება¹. ნიკეტა ხონიატე თავის შრომაში ამ საეკლესიო კრების მეორე სხდომის (4 აპრილის, მე-14 ინდიქტიონს) ანგარიშს რომ გადმოგვცემს, მას მოჰყავს ამ კრების სულისჩამდგმელის, მანუელ კეისარის ტიტული, სადაც ჩვენს ყურადღებას იქცევს ბიზანტიის კეისარის მოხსენიება როგორც აგრეთვე „ლ ა ზ თ ა და ი ბ ე რ თ ა“ მწყემსავისა.

ნიკეტა ხონიატეს მიერ მოყვანილი ეს ტიტული ემყარება საკანონმდებლო აქტების კრებულს, სადაც 1166 წლის საეკლესიო კრების დოკუმენტები იყო გამოქვეყნებული². ც ა ხ ა რ ი ა ფ ო ნ - ლ ი ნ -

¹ თ. უსპენსკი წერს: „В двадцать третий год Мануила народился церковный вопрос, который начавшись с малого, подобно небольшой искорке, раздутый ветром, развился до громадных размеров, увлек не только высшие духовные чины, но и низшие, коснулся сената и дворца и перешел к простым людям. Вопрос был о словах Христа, сказанных ученикам в ночь перед страданиями: Иду к Отцу. ибѡ Отец мой больше Меня — в каком смысле пужно понимать эти слова? — Одни тольковали эти слова так, другие иначе. После уразумения истинного смысла этого вопроса, неправильные мнения были преданы осуждению“ (Ф. Успенский и, Очерки по истории Византийской образованности. СПб 1891, гл. 225).

² ნიკეტა ხონიატეს შრომა (*Ⲑⲓⲱⲥⲁⲣⲉⲥ* Დⲣⲱ.) დაწერილია 1204—1210 წლებში.

გენთაღის მიერ გამოცემულ კრებულში იგი მოთავსებულია როგორც 70. ნოველა¹.

ბიზანტიის კეისრის ეს ტიტული ოფიციალურ აქტებში, როგორც ჩანს, იხმარებოდა, ხოლო ჩვენ ამჟამად არა გვაქვს საჭირო მასალები იმისათვის, რომ ზედმიწევნით ვილაპარაკოთ, თუ რომელი აქ მოხსენიებულ ხალხთაგან როდის იქმნა შეტანილი ბიზანტიის კეისრის ტიტულატურაში. ეს კი შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ზოგიერთი აქ დასახელებული ტომი ჯერ კიდევ X საუკუნემდე ყოფილა ბიზანტიის ქვეშევრდომი. აქ უნდა გავიხსენოთ კონსტანტინე პორფიროგენეტის სიტყვები შესახებ იმისა, რომ ზოგიერთი ტომები ბიზანტიის მმართველთა წრეების აქწარობისა და გულუბრყვილობის წყალობითა ჩამოშორებიან ბიზანტიას. კონსტანტინე პორფიროგენეტი წერს:

Τῆς δὲ τῶν Ῥωμαίων βασιλείας διὰ τῆς τῶν τότε κρατούντων ἰσχυρότητος καὶ ἀφέλειαν εἰς τὸ μῆδὲν παρῶσαν μικροῦ δεῖν ἐναπονευσίσης, καὶ μάλιστα δὲ ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ ἐξ Ἄμοριου, τοῦ Τραυλοῦ, οἱ τὰ τῆς Δεληματίας κάστροι οἰκοῦντες γεγόνασιν ἀυτοκέφαλοι, μῆτε τῶ βασιλεῖ Ῥωμαίων, μῆτε ἐτέρῳ τινὶ ὑποκείμενοι, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκείσε ἔμνη, οἱ τε Χρωβάτοι καὶ Σέρβλοι καὶ Ζαχλοῦμοι καὶ Τεθβουσῶται τε καὶ Καραλίται καὶ Διοκλήτιανοὶ καὶ οἱ Παγανοί, τῆς δὲ τῶν Ῥωμαίων βασιλείας ἀφροῦσαντες γεγόνασιν ἰσχυροῦσιν καὶ ἀυτοκέφαλοι, τινὶ μὴ ὑποκείμενοι — „როდესაც რომაელთა სახელმწიფოს სახლვრები მაშინდელი მმართველობის აქწარობისა და გულუბრყვილობის წყალობით. და განსაკუთრებით მიხეილ ამორეველის (ზედწოდებით ჩლიფინას) დროს, თითქმის სრულიად შეიჩუა, დალმატიის ციხე-ქალაქების მცხოვრებნი გახდნენ თვითთავადნი, არც რომაელთა მეფეს ექვემდებარებოდნენ, არც სხვა ვინმეს, და იკაჟური ტომები, როგორც მაგალითად, ხროვატები და სერბლები, და ზახლუმები და ტერვუნოტები. ისევე როგორც კანალიტები და დიოკლეტიანები და პაგანები, მის შემდეგ რაც მათ მოიშორეს აღვირი რომაელთა სამეფოსი, გახდნენ თვითმმართველნი და თვითთავადნი და არავის არ ექვემდებარებოდნენ“ (Constantine Porphyrogenitus, De administrando imperio, Greek text edited by Gy. Moravcsik. Budapest 1949, p. 124).

ჩვენს ყურადღებას იქცევს ის გარემოება, რომ აქ არიან ჩამოთვლილი იგივე ტომები, რომლებიც მანუელ კეისრის 1166 წლის ნოველაში არიან მოხსენიებული. აქ არიან მოხსენიებული ის ტომები, რომლებიც მაშინ (X საუკუნის წინა ხანებში) გადამდგარან; არ არიან აქ მოხსენიებული „ლაზები და იბერები“.

¹ Jus Graeco-romanum. Pars III. Novellae constitutiones. Edidit C. E. Zachariae a Lingenthal. Lipsiae 1856, გვ. 485—486.

კონსტანტინე პორფიროგენეტის მასალას უნდა ემყარებოდნენ თეოფანეს გამგრძელებელი და გიორგი კედრენე; უკანასკნელს უწერია:

...ἔτι δὲ καὶ τῶν ἐν Παννονίᾳ καὶ Δαλματίᾳ, καὶ τῶν ἐπέκεινα τούτων διακειμένων Σκυθῶν, Χρωθᾶτων φησὶ καὶ Σεβῶν καὶ Ζαχλοῦβων, Τεβισουατῶν τε καὶ Κιναλιτῶν καὶ Διοκλήτιανῶν καὶ Πεντανῶν, τῆς ἀνέκαθεν Ρωμαίων ἐπιχειρήσεως ἀφηναισασταῶν καὶ αὐθιγῶν καμψοστομάτων (Cedrenus, ed. Bonnæ II, 218, 21 შდ.) — როდესაც პანონიასა და დალმატიაში მცხოვრებლებმა და ამათ გადაღმა მცხოვრებმა სკვითებმა. ხროვატებმა — ვამბობ მე — და სერბებმა და ხაზლუმებმა, ისევე როგორც ტერვუნოტებმა და კანალიტებმა, დიოკლეტიანებმა და რენტანებმა, რომელნიც ძველითგან რომაელთა ქვეშევრდომები იყვნენ, გადააგდეს რომაელთა უღვლი და თვითთავადნი გახდნენ...“.

ამგვარად, არ არის საეჭვო, რომ ნიკეტა ხონიატეს მიერ მოყვანილი ტიტული ბიზანტიის კეისრისა ემყარება მტკიცე წყაროს: სამართლის ძეგლში, 70-ე ნოველაში, მოთავესებული ტიტული მანუელ კეისრისა წარმოადგენს ოფიციალურ წყაროს და მას, როგორც დავინახეთ, მხარს უჭერს როგორც X საუკუნის (კონსტანტინე პორფიროგენეტი და თეოფანეს გამგრძელებელი), ისე XI საუკუნის (კედრენე — სკილიცა) თხზულებებში არსებული ცნობები. ამ თხზულებებში მოხსენებული არიან როგორც ბიზანტიისაგან გადამდგარნი:

კონსტანტინე პორფ.	კედრენესთან
	პანონია
დელმატია	დალმატია
	სკვითები
ხროვატები	ხროვატები
სერბლები	სერბები
ხაზლუმები	ხაზლუმები
ტერვუნოტები	ტერვუნოტები
კანალიტები	კანალიტები
დიოკლეტიანები	დიოკლეტიანები
არენტანები	რენტანები
პაგანები	

არა მარტო შინაარსით, არამედ ჩამოთვლილ ხალხთა თანამიმდევრობითაც ეს ორი ცნობა ერთიმეორეს ფარავს, რაც გვაგულისხმევინებს, რომ ისინი ერთისა და იმავე წყაროდან მომდინარეობენ.

თუ კი ზემოთ მოყვანილი ტიტული ბიზანტიის კეისრის ოფიციალური ტიტული იყო იმ საუკუნეებისათვის, როდესაც ეს წყაროებია წარმოშობილი, რატომ არ იხსენიებიან აქ არც ლაზები და არც იბერები? ერთი შეხედვით, საფიქრებელია, რომ ისინი

ან 1) არ გადამდგარან ბიზანტიისაგან, 2) ან არ ითვლებოდნენ ბიზანტიის ხელქვეითებად. კერძოდ, ლაზების შესახებ შეგვიძლია ვთქვათ შემდეგი:

1204 წელს, როგორც სწერია თამარ მეფის ისტორიაში, თამარი ღვანრისხნა მეფესა ზედა ბერძენთასა, წარგზავნა მცირედნი ვინმე ლიხთ-იქითნი, და წარუღეს ლაზია, ტრაპიზონი, ლიპონი, სამისონი, სინოპი, კერასუნდი, კოტიორა, ამასტრია, არაკლია და ყოველნი ადგილნი ფებლალონისა და პონტოსანი, და მისცა ნათესავსა თვსსა ალექსის კომნიანოსსა, ანდრონიკეს შვილსა, რომელი იყო მაშინ თვთ წინაშე თამარ მეფისა შემოხუეწილია¹. როგორც აქედან ჩანს, ლაზეთი 1204 წლის წინა ხანებში ბიზანტიის იმპერიაში შედიოდა და, მაშასადამე, 1166 წლის ბიზანტიურ ნოველაში მისი მოხსენება გამართლებულია.

რაც შეეხება „იბერთა“ მოხსენებას ბიზანტიის კეისრის ტიტულში, ძნელია იმის თქმა, თუ როდის უნდა ყოფილიყო შესაძლებელი მათი ჩათვლა ბიზანტიის კეისრისაგან დამოკიდებულ მდგომარეობაში. იქნებ ამის საბუთი მისცა ბიზანტიის კეისარს იმ გამწვავებულმა ურთიერთობამ. რომელიც 1023 წლის წინა ხანებში შეიქმნა ბასილ II კეისარსა და გიორგი I-ს შორის, როდესაც «ბასილი მოვიდა ბასიანს, ითხოვდა ქუეყანათა და ციხეთა და აღუთქმიდა ზავსა და მშვიდობასა» (ქ. ცხ. I [1955], 287) და რის შედეგადაც «გაგრძელდა მათ შორის ბრძოლა, კუალადცა მეოტ იქმნნეს სპანიქართველთანი და წამოვიდეს მეოტად, მოისრნეს ურიცხუნი პირითა მახვლისათა, და რომელნიმე ტყუე იქმნნეს და წარიღეს ავარი დიდძალი და განძი სამეფო, რომელი ჰქონდა თანა» (ქ. ცხ. I [1955], 287—288).

იბერია ჯვართსანთა ომების დროს

᾿Ως δὲ καὶ κλήρουσ πόλεωσ
καὶ χարῶν ἡρξάντο βάλλει, ἦν
ἐδέσθαι καὶ θέσθαι ὅτι δὲ πλείσ-
του τοῦ θάσματος ἀνδρῶν τροφο-
μαγῶν μῆ ξυσμῆτην ἀπόνισαν.
εἴτ' οὖν παράνοισαν εἰπεῖν οἰκισ-

როდესაც იმათ² დაიწყეს წილის ყრა ქალაქებისა და ქვეყნების გასანაწილებლად, უნდა გენახათ და გაგვირგებოდათ ან ბისტგადაკრულ კაცთა შეუღარებელი უფუნურება, უფრო შე-

¹ ქათლის ცხოვრება, ტ. II (1959), გვ. 142; ივ. ჯავახიშვილი, ქართული ერის ისტორია II (1965), გვ. 272—273.

² ე. ი. ჯვართსნებმა, რომელთაც 1204 წელს ბიზანტია აიღეს.

τερον. Ὡς γὰρ βασιλέων ἦδη βασιλεῖς καθεστῶτες καὶ τὸ περιγεῖον ἔπαν ἐν χερσὶν ἔχοντες. τοῖς μὲν Ῥωμαῖκοῖς σχοινίσμασιν ἀπογραφεῖς ἐπέστησαν, γυνῶναι πρότερον τὰς ἐπετειοῦς ἀποφραγὰς θέλοντες, εἰμ' οὕτω κατὰ πάσους ἀπὸ τὰ μερίσασθαι, τὰς δὲ παρ' ἄλλοις ἔθνεσι καὶ βασιλεῦσι καρποῦμένους ἀρχὰς καὶ ἔξουσίας ἐκ τοῦ ἀντίκα διείλοντο. Ἡ τε οὖν ἐν πόλεσιν ἐνθαίμων καὶ πρὸς τῷ Νεῖλῳ κειμένη Ἀλεξάνδρεια τῷ τε κλήρῳ ὑπέκειτο καὶ Λιβύῃ, καὶ Λιβύης τὰ ἐς Νομάδας καὶ Γάδειρα παρατείνοντα, Πάρθῳ τε καὶ Πέρσαι, ἐπὶ δὲ Ἰβηρῆς ἔθου καὶ Ἀσσυρίᾳ γῆ καὶ Ὑρανοῖ, καὶ ἄλλα οἱ πρὸς ἕω μέγιστοι ποταμοὶ τοῖς ἔθνεσι διεκλήφασιν (CB, p. 787,10—788,1).

კანელები და რაც კი აღმოსავლეთით უდიდესი მდინარეების წყლებით არის შემოსაზღვრული.

საფერისად რომ ვთქვათ, სიგიჟეთითქოს უკვე მეფეთა-მეფეები გამხდარიყვნენ და მთელი დედამიწა ხელში ჰქონოდეთ, რომაელთა სამფლობელოების აღმწერლები დანიშნეს იმ სურვილით, რათა წინასწარ სცოდნოდათ რა ყოველწლიური გადასახადები შემოუვიდოდათ, და ამრიგად შემდეგ ისინი გაეყოთ ერთმანეთში წილისწოთ, ხოლო სხვა ტომებსა და მეფეებთან არსებული მოხარკე სამფლობელოები და საქელოები მაშინვე გაინაწილეს; ასეთ ბედში მოხვდნენ: მდიდარი და ნილოსის ვასწვრივ მდებარე ალექსანდრია და ლიბია, ლიბიიდან ნუმადიამდე და ლადირთამდე გადაჭიმული მხარეები, პართები და სპარსელები, შემდეგ აღმოსავლელი იბერები და ასირიის ქვეყანა, ჰირ-

ნიკეტა ხონიატე აქ განასხვავებს ჯვაროსანთა პოლიტიკას 1) თვით ბიზანტიის მიმართ და 2) ბიზანტიისაგან დამოკიდებულებას იმყოფ ქვეყნების მიმართ. ამ ცნობით:

1) ჯვაროსნებმა 1204 წელს მათი გამარჯვების შემდეგ ბიზანტიის პროვინციებში მოხელეები დაგზავნეს, რათა აღეწერათ ეს მხარეები ყოველწლიური გადასახადების შეწერის მიზნით, ხოლო

2) ის მხარეები, რომლებიც ბიზანტიის იმპერიას კი არ ეკუთვნოდნენ, არამედ მის მოხარკე სამფლობელოებად (καρποῦμένους ἀρχὰς καὶ ἔξουσίας) ირიცხებოდნენ, მაშინვე გაინაწილეს. ამ უკანასკნელთა რიცხვში დასახელებულია აღმოსავლეთი იბერია (Ἰβηρῆς ἔθου: — აღმოსავლელი იბერები).

თუ რამდენად შეეფერება ეს სინამდვილეს, ძნელია ამის თქმა, რამდენადაც სხვა არც ერთი წყარო ამაზე არათერს ლაპარაკობს. ჩვენ იმდენად ვაქცევთ ყურადღებას ამ ცნობას, რამდენადაც იქ მოხსენებულია იბერია, როგორც ერთგვარად დამოკიდებული ბიზანტიისაგან, და ამდენად შეიძლება ეს ცნობაც გამოვიყენოთ იმის გასაგებად, თუ რატომ არის იბერიაც მოხსენებული ბიზანტიის კეისრის ტიტულში (იხ. ზემოთ გვ. 134 — 136).

რაც შეეხება ფაქტიურ მდგომარეობას, თუ რამდენად სარწმუნოა, რომ ჯვაროსანთა მიერ ერთმანეთში განაწილებულ ქვეყნებს შორის იბერიაც იყო, ამის შესახებ ნებას მივცემთ ჩვენს თავს მოვიყვანოთ სარატოველი პროფესორის ნ. პ. სოკოლოვის აზრი; მკვლევარს მოჰყავს ნიკეტა ხონიატეს ჩვენ მიერ ზემოთ მოთავსებული ცნობა ჯვაროსანთა მიერ ბიზანტიის მოხარკე მხარეების ერთმანეთში განაწილების შესახებ და დაასკვნის: *Нужно сказать, что во всем этом нет ни слова правды, — ни одна из этих территорий в договоре¹ не упомянута².*

¹ იგულისხმება ის ხელწვერულება, რომელიც დადევს ჯვაროსნებმა 1204 წლის მარტში, გ. წ. „განაწილების აქტი“.

² Н. П. Соколов, Образование Венецианской колониальной империи, Саратов 1963, გვ. 397.

იოანე კინამოსი

იოანე კინამოსი (Ἰωάννης Κίναμος) დაიბადა 1143 წლის მახლობელ ხანებში. ამის შესახებ ის თვითონ წერს თავის საისტორიო შრომაში: «ჩვენ გამოვავლენთ ორი მეფის მოღვაწეობას, რომელთაგან ერთმა თავისი სიცოცხლე დაამთავრა, ვიდრე ჩვენ დავიბადებოდით, ხოლო მეორე ჩვენ დროს ყვაოდა და გარდაცვალების შემდეგ სამეფო დაუტოვა თავის მცირეწლოვან ვაჟს. ეს მეფეები არიან იოანე და მანუელ კომნენოსები». აქ მოხსენებულ მეფეთაგან იოანე II კომნენოსი გარდაიცვალა 1143 წელს (და, მაშასადამე, იოანე კინამოსი დაბადებულია 1143 წლის შემდეგ), ხოლო მანუელ I კომნენოსი 1143—1180 წლებში მეფობდა და 1180 წელს სამეფო ტახტი გადავიდა მცირეწლოვან ალექსი II კომნენოსის ხელში.

ამგვარად, იოანე კინამოსი ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა მანუელ I კომნენოსის დროს (1143—1180). როგორც იოანე კინამოსის შრომის სათაურიდან ჩანს, იგი იყო „სამეფო მდივანი“ (βασίλειος γράμματάρχης), და კეისრის მახლობელი ადამიანი. ის ახალგაზრდობაში მონაწილეობდა მანუელ კეისრის ლაშქრობებში. მისი შრომიდან ჩანს, რომ სამხედრო საქმეების საფუძვლიანი ცოდნა ჰქონია და, მაშასადამე, სამხედრო განათლება უნდა ჰქონდეს მიღებული.

იოანე კინამოსს ეკუთვნის 1180—1183 წლებში დაწერილი საისტორიო შრომა, რომლის სათაურია: Ἐπιτομή τῶν κατ'ἰστορίαν τῶν μαχαρίτη βασιλέων καὶ πορφυρογεννητῶν αὐτῶν Ἰωάννη τῶν Κομνηνῶν καὶ ἀφ' ἑῶν τῶν παραχθέντων τῶν ἀσπίδων σὺν ἀπὸς τῶν βασιλέων καὶ πορφυρογεννητῶν αὐτῶν Μανουήλ τῶν Κομνηνῶν ποιεῖσθαι Ἰωάννη βασιλεὺς γράμματάρχης τῶν Κωνσταντῶν — ამოკლე მიმოხილვა ნეტარისა და პორფიროგენეტ მეფის უფალ იოანე კომნენოსის წარმატებებისა და მოთხრობა მისი სახელოვანი ვაჟის, მეფისა და პორფიროგენეტ უფალის მანუელ კომნენოსის საქმეებისა, თხზულება სამეფო მდივნის კინამოსისა. ამ სათაურიდან ჩანს, რომ იოანე კინამოსის შრომა შეიცავდა 1118—1180 წლების ისტორიას, ე. ი.

იოანე II კომნენოსის (1118—1143) მეფობის მოკლე მიმოხილვას (*Ἐπιτομή*) და მანუელ I კომნენოსის (1143—1180) მეფობის ისტორიას (*Ἱστορία*).

იოანე კინამოსის შრომა მოღწეულია ერთადერთი ხელნაწერით (*Codex Vaticanus*), რომლის ბოლო ძალიან დაზიანებულია: თხრობა წყდება 1176 წლის ამბებზე.

დიდ ღირსებად იოანე კინამოსის საისტორიო შრომისა ის უნდა ჩაითვალოს, რომ იგი დაწერილია პირველწყაროების მიხედვით. კერძოდ, ჯვაროსანთა მეორე ომის ამბებისათვის გამოყენებულია საარქივო მასალები. ან როგორ შეიძლებოდა, აღნიშნავს ფრ. დელგერი, სამეფო მდივანს (*γραμματέας*), რომელიც მეფის კარზე მსახურობდა და მეფესაც თან ახლდა ლაშქრობებში, არ სცოდნოდა მეფისა და მეფესთან მიწერ-მოწერა და ის არ გამოეყენებინა¹.

იოანე კინამოსი ფრიად განათლებული კაცია; ის კარგად იცნობს ქსენოფონტს, მის „კიროპედიას“, რომლითაც სარგებლობს თავისი ისტორიის პირველ თავში; იცნობს ეზოპესაც; ანნა კომნენეს „ალექსიადა“, რასაკვირველია, წაკითხული აქვს და მას თვლის მიუდგომლად დაწერილ თხზულებად². წყაროებში მოპოებულ ცნობებს ის კეთილსინდისიერად გადმოგვცემს, რაც მის თხზულებას, რომელსაც ის ერთ ადგილას ეძახის *χρυσὴν ἱστορίαν* („ქამთაალწერას“), დიდ ნდობას აკუთვნებს.

გამოცემები და თარგმანები:

Ioannis Cinnami Epitome rerum ab Ioanne et Alexio Comnenis gestarum. Ad fidem Codicis Vaticani recensuit Augustus Meineke, Bonnæ 1836.—პირველი გამოცემა ეკუთვნის დიუკანეს (1670; პარიზის კორპუსში, CP), რომელმაც ვრცელი განმარტებებიც დაურთო. ეს განმარტებები განმეორებულია ა. მაინეკის გამოცემაშიც (*Caroli du Fresne in Historiam Ioannis Cinnami notae*).

Краткое обозрение царствования Иоанна и Мануила Комнинов. Труд Иоанна Киннама. Перевод под редакцией профессора Карпова. СПб 1859.

¹ იხ. K. Krumbacher, *GBL*², გვ. 280; Fr. Dölger, *Corpus d. gr. Urkunden... Regesten* 2 (1925), გვ. V—VI.

² N. Jorga, *Mémoires d'histoire littéraire byzantine: Byzantion* 2 (1926), 283—284.

³ უნდა იყოს: Manuele.

შესავალიდან

I, 1. Οὐδὲ τὸ τῆς ἱστορίας ἔργον ἀφιλότημον τοῖς πάλαι ἐνομίσθη σοφοῖς. Πλείστους μὲν οὖν αὐτῶν καὶ ἐντενθεὺν εὐδοκίμηκεναι ξυνέβη. Ὁ μὲν γὰρ τὰ Ἑλλήνων εἰς ἱστορίαν ἔλαβεν ἔργα, ὁ δὲ Κύρου διεξήλθεν ἀγαγὴν τε τὴν ἐκ παίδων καὶ πράξις, ὅσαι εἰς ἀνδρας ἦκοντι τοῦτω ἐξεπονήθησαν.

Χρὴ γὰρ οἶμαι τοὺς γε μὴ πάνυ ἀναξίως τοῦτω ἐπιχειρήσοντας εἰδήσεως τε τῆς περὶ ἕκαστα εἰ ἦκειν καὶ πραγμάτων ἄς ἐπιπαν ἀφροσύναι ὅσα βίῃ τῶνδε συνῆξυχαται διηγεσέσθαι ὧν οὐδέτερον ὅπως οἶμαι χρεῶν ἡμῖν πάρεστιν.

Οὐκ οὐκ οὐδὲ διὰ τοῦτο παντάπασιν ἔργα συγχεῖν, ἀ τῶν ἡμετέρων ὀνήσους συνέπεσεν αἰῶνι, ἐπιμελητέον δ' ὅπως μὴ καὶ τῆς ἐνοούσης ἄρα εὐκαιρίας κατόπιν ἡμῖν ἐλθεῖν γένοιτο.

Γένοιτο δ' ἄν, εἰ τῶν ἄλλων καθάπαξ ἀπάντων καὶ ὅσα ἐς τὸν κοινόν ἦκει τῶν ἀνθρώπων βίον τὴν ἀφήγησιν ὑπερβάντες θυεῖν ἔργα παρασθησόμεθα βασιλέοι, ὧν δ' μὲν ἔφθη πρὸ τῆς εἰς τὸν βίον ἡμῶν προόδου τὸ ζῆν ἀπολιπῶν, ἄτερος δὲ ἡμασέ τε ἐφ' ἡμῶν καὶ ἀπῆγε: τοῦ βίου

ძველი ბრძენი კაცები არასაპატიოდ არ თვლიდნენ ისტორიის შესწავლის საქმეს, ის კი არა: ბევრმა მათგანმა სწორედ ამით გაითქვა სახელი. ერთმა ელინთა საქმეები აიღო ისტორიაში შესატანად; ხოლო მეორემ კიროსის აღზრდა გვიამბო, მისი ბავშვობიდან, და მისი საქმეები, რომლებიც მას უღვაწნია ვაჟკაცობის ასაკში შესულს.

ჩემის აზრით, ვინც ხელს ჰკიდებს ამ საქმეს, სრულიად არ არის უდიოსი, კარგი ცოდნა ჰქონდეს თითოეული ამბის შესახებ და შორს იდგეს, საერთოდ, იმ საქმეებისაგან, რომლებიც განუწყვეტლივ შეიჭრება ხოლმე ჩვენს ცხოვრებაში: ამათგან, ჩემის აზრით, არც ერთი არა გვაქვს ჩვენ.

მაგრამ, ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ჩვენ სრულიად გავუჩუმდეთ იმ საქმეებს, რომლებიც ჩვენს საუკუნეში მოხდა; უნდა ვიზრუნოთ იმაზე, რომ ჩვენს განკარგულებაში მოხვედრილი კარგი შემთხვევა არ გავუშვათ ხელიდან.

კარგი იქნება, თუ ჩვენ სრულიად განზე დავტოვებთ თხრობას ყველაფერ სხვაზე, რაც აღამიანთა საზოგადო ცხოვრებას ეხება და ორი მეფის მოღვაწეობას გამოვავლენთ, რომელთაგან ერთმა თავისი სიცოცხლე დაამთავრა, ვიდრე ჩვენ დავიბადებოდით, ხოლო მეორე ჩვენ დროს ყვა-

τήν βασιλείαν ἀνήβη λιπών τῷ παιδί. Ἰωάννης οὗτοι καὶ Μανουήλ οἱ Κομνηνοί (CB, p. 3—4).

ვოდა და გარდაცვალების შემდეგ სამეფო დაუტოვა თავის მცირეწლოვან ვაჟს. ეს მეფეები არიან ითანე და მანუელ კომნენოსები.

იბერიელები ბიზანტიის ჯარში

IV, 13. Ταῦτα μὲν δὴ τῆδε ἐπράσσετο· Γιλίελμος δὲ ἄρας ἐκ Μυζίας παντὶ τῷ στρατῷ ἄς ἐπὶ Βρεντέσιον ἐπορεύετο, ὃ τε στόλος αὐτῷ ἐπὶ τῆς ἀντιπόρθμου τῷ Βρεντεσίῳ νησίδος ὀλίγων ἀπὸ σταδίων ὄρμισάμενος ἴστατο. Κατὰ ταῦτόν γάρ ἀμφοτέρωθεν Ῥωμαίοις τὴν προσβολὴν ποιεῖσθαι διενοεῖτο.

ლი იყო რომაელებისათვის შეეტიათ ორივე მხრით.

Ἄλλὰ Ῥωμαίους τὸ μὲν αὐτίκα διαναυμαχῆσαι πρὶν ἢ καὶ Γιλίελμον αὐτοῖς ἐπιστῆναι, δυσβουλία τις καὶ τὸ χρῆναι οἶμαι κακῶς αὐτοὺς πεπονθῆναι παρείλετο· πρὸς δὲ ἀμφοτέρους τὴν μάχην διενεγκόντες τὰ βασιλείας διέφθειρον πράγματα.

Στρατὸν γὰρ ἦκειν ἐκ Βυζαντίου καταδοκῶντες ἦδη, ἐς τὴν ἐκείνου τάχα παρουσίαν τὴν προσβολὴν ἀπετίθειντο.¹ Ὡς δὲ ἦδη ἐγγὺς εἶναι ἠγγέλλετο Γιλίελμος, τότε δὴ τὴν ἀμφοτέρων ἄκοντες ἀνεδέχοντο μάχην. Ἄνδ-

აი, ეს ხდებოდა იქ¹. ხოლო გილიელმი დაიძრა მუზიიდან მთელი თავისი ჯარით და გაემართა ბრინდიზიუმისაკენ; მისმა ფლოტმა კი ლუზა ჩაუშვა და დადგა ერთ პატარა კუნძულთან, რომელიც ბრინდიზიუმის პირდაპირ სრუტის გადაღმა მდებარეობდა რამდენიმე სტადიონის მოშორებით. ამის მიხედვით განზრახული იყო ორივე მხრით.

მაგრამ, რომ რომაელებს მაშინვე გაემართათ საზღვაო ბრძოლა მანამ, სანამ გილიელმი მათ თავზე წამოადგებოდა, ამაში ვეთქვოდ, რალაც მიუხედავდროულად შეუშალა ხელი, რის გამოც მათ განიცადეს უბედურება: ორივე მხრიდან რომ ბრძოლაში ჩაებნენ, ამით მეფის საქმე ჩაფუშეს.

იმის მოლოდინში, რომ ბიზანტიონიდან ჯარი მოვიდოდა, მათ, მისი მალე მოსვლის იმედით, შეტევა გადადევს. ხოლო როდესაც მათ ეუწყათ გილიელმი ახლოს არისო, მაშინ ძალა-უნებურად უნდა მიეღოთ ბრძოლა

¹ ამის წინ ლაპარაკია რომაელების (ე. ი. ბიზანტიელების) საზღვაო და სახმელეთო ბრძოლაზე გილიელმთან (ვილჰელმთან), სიცილის მეფის, როგორის (როყერის), შვილთან, ბრინდიზიუმის გარემოცვაზე და მის აღებაზე.

ρε τοίνυν δύο δοκίμα τὰ εἰς τὰς
μάχας ἐπιλεξάμενοι, Ἰωαννάκιον
τὸν Κριτόπλην καὶ Παιρά-
μην Πέρσην γένος, ἅμα Ἰβήρσι
καὶ Μισσαγέταις ἐφ' ᾧ ἀκροβोलί-
σεσθαι ἐπεμψαν· οἱ καὶ ἐπειδὴ
τάχιστα τοῖς πολεμίοις συνέμιξαν
πρὸ πέντε πού καὶ τεσσαράκοντα
σταδίων τὸν χάρακα πηξάμενοι,
ἐν τῇ ἐγγύθειν ἀποπορεύει· κατὰ
νῶτον αὐτοῖς ἐπιπέμενοι πολλοὺς
τε τῶν ἐπὶ τῆς οὐραγίας ἔκτει-
ναν καὶ ἔππους τῶν σκευοφόρων
συγκοῦς ἤλασαν, σημεῖόν τε σφᾶς
ἀφελόμενοι ἐπὶ Βρεντέσιον ἡλίθιον
(CB, p. 166, 13 — 167, 12).

ორივე მხრიდან, და, აი, გამო-
არჩიეს საბრძოლო საქმეებში გა-
მოცდილი ვაჟაკი, ვინმე იოანაკი
კრიტოპლენი და პერამი, წარ-
მოშობით სპარსელი, და იბე-
რიელებთან და მსაგეტებ-
თან ერთად გაგზავნეს ისრების
სატყორცნელად. ისინი სასწრა-
ფოდ შეებნენ მტერს, რომელიც
დამანაკებული იყო ორმოცდა-
ხუთი სტადიონის მოშორებით,
და დაეკრდნენ რა იმას, რომ
ახლოს იყო უკანდახევის გზა,
ზურგიდან დაესხნენ მათ, ბევრი
ამოკლიტეს მტრის ზურგის ნაწი-
ლებში, ბევრი ტვირთმზიდავი
ცხენიც წაართვეს მათ და ბრინდიზიუმში მივიდნენ.

იბერიელთა და აბაზგთა ელჩები

[IV, 18. ამ თავში ლაპარაკია იმაზე, რომ კეისარი მანუელ კომ-
ნენოსი აწყობს ლაშქრობას აზიაში სომხეთის მთავრის ტოროსის
(Τερόζης) და ანტიოქიის მთავრის რენალდის (Ρενάλδος) წინააღმ-
დეგ. ანტიოქიის მთავარი, ფრანგი რაინდი რენალდ შატილო-
ნელი (Renaud de Chatillon) დამნაშავედ გრძნობდა თავს კეისრის
წინაშე იმის გამო, რომ მან კვიპროსის წინააღმდეგ მოაწყო თავ-
დასხმა, დაამარცხა ბიზანტიის ჯარი, რომელსაც სარდლობდა მიხეილ
ვრანა, კუნძული დაარბია და გაძარცვა. ამიტომ ის წინადადებას
უთვლის კეისარ მანუელს, რომ მზად არის ჩააბაროს მას ანტიო-
ქიის აკროპოლისი, თუ აპატიებს ჩადენილ ბოროტებას. კეისარი
არ თანხმდება; მაშინ ის თვითონ მიდის კეისრის ბანაკში მუზარად-
მობდილი, ფეხშიშველა და კისერში გამობმული თოკით და მახვი-
ლით მარცხენა ხელში].

IV, 18. Εἰσελθόντι δὲ τρόπῳ
τῷ εἰρημένῳ ἐπικαμφθεῖς ἀφ᾽ ἕνθεν
αὐτῷ τὸ ἐμπαροίνγημα, ὄρκους
ἄλλα τε πολλὰ πιστῶσαμένῳ, ὅσα
νηλονότ: βᾶσιλεῖ βουλομένῳ ἐτύγ-

ასეთნაირად დამცირებული
რომ შევიდა კეისართან, ამას
გული აუჩუყდა და აპატია მას
შეტრაცხყოფელი საქციელი, ხო-
ლო რენალდმა ფიცით დაუდას-

χανε και δὴ και ἀρχιερέα ἐκ Βυζαντίου εἰς Ἀγτιόχειαν κατὰ ἐθὺς πέμπεσθαι τὸ παλαιόν. Ὅτε δὴ και θάυμα κατειχε τοὺς ἄσοι τηγνιάδε ἐτύγγανον πρέσβεις ἐνταυθία παρατυχόντες τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν ἐθνῶν, Χωρασμίων τε και Σουσίων και Ἐκβατάνων, Μηδικῆς τε τῆς ἀπάσης και Βαβυλῶνος, ὧν δὴ τὸν ἀρχοντα μέγαν ἐκείνοι κλειζουσι σουλτάν, Νουραδίν τε τοῦ Βερροιαίου σατράπου και Ἰαγουπασάν τοῦ Περσῶν φυλάρχου, και Ἀβασγῶν και Ἰβήρων, ἔτι δὲ και Παλαιστινῶν και Ἀρμενίων τῶν ἐπέκεινα Ἰσαύρων.

მდნიელთა, რომლებიც ისავრიელთა 19. Ταῦτα μὲν οὖν τῆδε ἐπράσσετο (CB, p. 183, 2—14).

ტურა ბევრი რამ, რაც მეფეს სურდა, და აგრეთვე ისიც, რომ არქიელი ბიზანტიონიდან იგზავნებოდეს ანტიოქიაში ძველი ჩვეულებისდა მიხედვით. საკვირველებად ეჩვენა ეს ყველას, ვინც კი მაშინ ჩამოსული იყვნენ იქ ელჩებად აზიის ხალხებისა: ხვარაზმელებისა და სუსიელებისა და ეკბატანელებისა, მთელი მიდიისა და ბაბილონისა, რომელთა დიდ მთავარს ისინი სულტანს ეძახიან,—აგრეთვე ნურადინ ბეროელისა და სპარსთა ტომის მთავარ იაგუპასანისა, აბაზგებისა და იბერიელებისა, აგრეთვე პალესტინელთა და არ-

გადაღმა ცხოვრობენ. 19. აი, ეს მოხდა აქ.

რიზე — 'Ριτζιον¹

IV, 23. Ἄλλ' ἄρτι μὲν ἡ κατὰ Βιθυνίαν εἶχε τοῦτον πολίχνη, ἔνθα τοὺς ἐκ Φιλομυλίου δεσμώτας Ῥωμαίων ἐνοικισάμενος ἔφθη (Πύλαι ταύτη τὸ ὄνομα), και πρέσβεισιν ἐκ τοῦ σουλτάν ἀφικομένοις ἐνταυθά που χρηματίσας, ἐπειδὴ μηδὲν ἤγεις αὐτοὺς ἀπαγγέλλοντας ἔγνω, αὐτοὺς μὲν ἀπεπέμφατο ἀπειλησάμενος, ὅτι γε μὴ κατὰ γνῶμην

მავრამ ახალი მოსული იყო ეს (ე. ი. მანუელი) ბითონიის ერთ დაბაში, სადაც მან ფილომილიონიდან რომაელთა ტყვეები დაასახლა (ამის სახელია პილე), და იქ მოსულ სულტნის ელჩებს ელაპარაკებოდა, და, როდესაც მან გაიგო, რომ ისინი არაფითარი სალი ცნობების მაუწყებელი არ იყვნენ, ისინი უკან გაგზავნა და დაემუქრა: თუ ჩემი

¹ ვთავსებთ ამ ნაწიყვეტს, თუმცა აქ ტრაპეზუნტის მხარის ცნობილი რიზე ('Ριζαιον, 'Ριζιον, 'Ριζιος, 'Ριζοσς) კი არ იგულისხმება, არამედ რომელიღაც, ლიდიისა თუ ფრიგიის მიდამოებში მდებარე, რიზეზეა ლაპარაკი. საყურადღებოა თვით სახელწოდება ('Ριτζιον).

αὐτῶ ποιούντων οὐκ εἰς μακρὰν ἢ Ῥωμαίων τῆς σφετέρας καταδραμεῖται ἵππος καὶ ληΐσονται πάντα πολλῶ μᾶλλον ἢ νῦν.

‘Ο δὲ ἐπ’ ὀλίγον τῆ Αὐγούστη συνδιατρίψας χρόνον, εἶτα ἐκείθεν μεταβὰς (εἶχε γὰρ αὐτὸν χωρίον τηνηκάδε ἐς τὴν περαιῖαν διαβάντα ‘Ριτζίον πρὸς τῶν ἐγγχωρίων κεκλημένων), ἐπὶ τὴν ἀντιπορθμον ἦλθεν, ἐκείθεν τε ὁδῶ πρῶτων διὰ τῶν ἀγχιάλων πόλεων ἐπὶ τὴν Φιλαδέλφου καταλαμβάνει, ὅθεν συσκευασάμενος ἐμβάλλει τῆ Περσικῆ (CB, p. 194, 6 — 18).

ნების მიხედვით არ მოიქცევით, მოკლე ხანში რომელითა ცხენოსანი ჯარი თქვენს ქვეყანას დაესხმის და ყველაფერს დაარბევს უფრო მეტად, ვიდრე ახლათ.

მან (კეისარმა) ცოტა ხანს დაჰყო დედოფალთან და იქიდან, შემდეგ, გადავიდა სრუტის გადაღმა (რამეთუ ის ცხოვრობდა მაშინ იმ სოფელში, გადაღმა მხარეში, რომელსაც ადგილობრივი მცხოვრებლები ეძახიან რიფიონს), იქიდან კი გაიარა გზა სანაპირო ქალაქებით და მივიდა ფილადელფოს ქალაქში, საიდანაც სათანადო მომზადების შემდეგ შეიჭრა სპარსეთში.

მიხეილ გაბრა¹

V, 13. Βασιλεὺς δὲ, ἐπειδὴ μῆδέπω τὰ πρὸς τὴν παρὰ πόδας ἐξαρτυσάμενος ἔτυχε μάχην, δέσσης περὶ τῆ πόλει Ζεύγημ ἐπὶ πλείστον ἦδη πρὸς τοῦ Στεφάνου πυργηρουμένη, πρὸ τοῦ τὸν ὑπὲρ τῶν ὄλων ἐκρήξαι πόλεμον, στρατευμα λόγου ἄξιον βοηθῆσον αὐτῆ ἔστειλεν, ὑπὸ στρατηγοῖς Μιχαήλ τε τῶ Γαβρᾶ καὶ τῶ Βρυενίφ Ἰωσήφ, ὑφ’ οὗς ἐτέλουν ἄλλοι τε τῶν ἐν Ῥωμαίοις ἐπιφανεστέρων, καὶ Ἰωάννης δν Ἀγγελον ἐπεκάλουν, ἀγῆρ ἐμπειροπόλεμος,

ხოლო მეფემ, რადგან ის ჯერ კიდევ კარგად არ იყო მზად ბრძოლისათვის და რადგან ეშინოდა ქალაქ ზევგემის გამო, რომელიც სტეფანეს მიერ ალყაშემორტყმული იყო და ამით ძალიან შევიწროებული მანამ, სანამ ომს გაშლიდა მთელი სიძლიერით, საქმათ რაოდენობის დამხმარე ჯარი გაგზავნა სტრატეგოსების მიხეილ გაბრას და იოსებ ვრიენიოსის სარდლობით, რომელთა მძღოლობით სხვა, რომელთა შორის გამოჩენილი პი-

¹ მიხეილ გაბრანე ცნობებს ვათავსებთ დაკავშირებით გაბრას გვარეულობასთან, რომლის მოღვაწეობა უკავშირდება ხალდიის თემს. იხ. ზემოთ. გვ. 110—111.

καὶ Ἰωάννης ὁ Ἰσῆς, Πέρσης
 μὲν τὸ γένος τροφῆς δὲ καὶ διαί-
 της μεταλαχῶν Ῥωμαϊκῆς (CB,
 238, 6—14).
 წარმოშობით სპარსელი, ხოლო

რობიც მსახურობდნენ — იოანე
 რომელსაც ანგელოსს ეძახდნენ,
 კაცი საომარ საქმეებში ძალიან
 გამოცდილი, და იოანე ისესი,
 რომელს ალზრდასა და განათლე-

VI, 3. Ὁ δὲ τῶν Οὐγγῶν ῥήξ
 τὰ καθ'εστῶτα πάλιν κινήσας Διο-
 νύσιόν τινα τῶν παρ' αὐτῷ ἐπι-
 φανῶν, ἀνδρῶν πολέμων πολλῶν
 ἔμπειρον, στρατεύματι μεγάλῳ
 Σιρμιῦ καὶ πάλιν ἀντιποτηθῆναι
 ἔπεμψεν. Ὁ πυθόμενοι οἱ τῶν
 Ῥωμαίων στρατηγοὶ βουλευτέα
 σφίσι περὶ τούτου ἐποίησαν. Προῦ-
 βαινε μὲν τὰ τῆς βουλῆς, οὐκ
 ἐπὶ τὸ Ῥωμαίοις ξυνοίσειον, ἑρώ-
 των τῶν βουλευτῶν, ἀλλ' ὡς ἂν
 τις παραλογίσαιτο τὸν ἕτερον,
 μάλιστα μέντοι ἄμφω τῷ Μιχαήλ,
 ὃς τε Ἰαβρᾶς ἐπεκέκλητο δοῦξ
 τῆς τῆδε χώρας τελῶν, καὶ ὁ
 Βρανᾶς στρατεύματος ἰδίᾳ κα-
 τάρχων καὶ αὐτός, ἀμφοτέρω μὲν
 πολεμικωτάτῳ, ἀλλ' ὁ Βρανᾶς
 ἐκράτει μάλλον.

ბრძოლები იყვნენ, მაგრამ ვრანა

Βουλευομένοις τοίνυν ἐπειδή-
 περ ἔδῳκει νύκτωρ ἐπιθέσθαι Διο-
 νυσίῳ, ἄραντες πανστρατεὶ πρόσω
 ἐχώρουν. Γεγονότες δ' ἔνθα Διο-
 νύσιον στρατοπεδεύεσθαι συνέβαι-
 νεν, ἐπειδὴ παντάπασιν ἀνδρῶν
 ἔρημον τὸ στρατόπεδον εὔρον,
 ὑποδειλιᾶν ἤρξαντο. Ἰκανὸν γὰρ
 εἶπερ τι χῶρος ἔρημος καὶ ἀήθης
 διατριβῆ ψυχῆν ἐπὶ πολεμίας κα-
 τασεῖσθαι στρατιωτικῆν. Ἰχνοσκο-

ჭუნთა მეციმ კვლავ დაარღვია
 დაწესებული ვითარება და გაგ-
 ზავნა ვინმე დიონისე, მასთან
 მყოფ წარჩინებულ კაცთაგანი,
 მრავალ ომში გამოცდილი, დიდ-
 ძალი ჯარით და დაავალა კვლავ
 აელო სირმიონი. ეს რომ შეიტ-
 ყვეს რომაელთა სარდლებმა, გა-
 მართეს ბჭობა ამის შესახებ.
 თათბირი ჩატარდა, მაგრამ რომ-
 მაელებისათვის არ იყო სასარ-
 გებლო, რადგან მოთათბირენი
 იმას უცქეროდნენ, თუ ერთს
 მეორე როგორ მოეტყუებინა, გან-
 საკუთრებით გამოირჩეოდა ორი
 მიხეილი, ერთი — გაბრა, რომე-
 ლიც ამ მხარის დუქსად მსახუ-
 რომდა, მეორე — ვრანა, რომე-
 ლიც თვითონ ედგა სათავეში
 ჯარს; ორივენი საუკეთესო მე-
 უფრო აღმატებოდა ვაბრას.

რადგან თათბირის შედეგად
 დაადგინეს ლამით დასხმოდნენ
 თავს დიონისეს, მთელი ჯარით
 აიყარნენ და წინ გასწიეს. იქ
 რომ მივიდნენ, სადაც დიონისე
 ბანაკად დამდგარიყო, და ნა-
 ხეს, რომ ეს ბანაკი კაცთაგან
 სრულიად დაცარიელებული იყო,
 ისინი შიშმა შეიპყრო. რამეთუ,
 ცნობილია, რომ უდაბური ადგი-
 ლი და უჩვეულო ცხოვრება

πρὸντες δ' ὅμως ἐπαρῆοντο, καὶ τὰ γὰρ ἂν τι καὶ ἔπραξαν, εἴ γε πρωταίτερον τοῖς Οὐννοῖς ἐπέθειντο.

აღწევდნენ საწადელს, რომ ცოტა უფრო აღრე დასხმოდნენ ჰუნებს.

Τότε δὲ ἐπεὶ ἡμέρα ἦδη διαφανῶς ἦν, αἰσιθόμενοι Οὐννοὶ τοὺς τε Ἴππους εἰσελάσκειν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἤρξαντο (ἐτύγγανον γὰρ ἐπὶ νομίην ἀναθίνετες) καὶ τοὺς πρὸ τῶν σκηπῶν ἐξ ἔθους ἀεὶ ἐστῶσιν ἐπιβαίνοντες φαλαγγηδὸν ἐτάττοντο, Ῥωμαίους τε σὺν ἀκοσμίᾳ πολλῇ φερομένους ἰδόντες (τοὺς γὰρ τὴν Ἴππον ἐλάσουσαν ἐπιπέμεινοι Οὐννοὶς οἱ πλείους ἐσκαδᾶσθησαν) ἐπήλασάν τε αὐτοῖς καὶ τρεψάμενοι εἰς τοὺς κατόπιν ἰόντας τῆς Ῥωμαϊκῆς φάλαγγος συνελάσσα: Ἰσχυσαν. Ἐφ' οἷς συνταραχθέντες ἔκαινοι: ἐς ὑπαγωγὴν ἔκλιναν. Καὶ τὸ λοιπὸν ἀνά κράτος Ῥωμαῖοι: ἔφρουγον, οἴηθέντες πολλὰ πλείονα τῆς δρωμένης ἐπιπέσθαι σφίσι: στρατιᾶς.

ბით უფრო მეტი ჯარი დაესხა მათ, ვიდრე ისინი ჰხედავდნენ. Ἰὴν γὰρ τοῦ ἀληθοῦς γυνῶσιν τε καὶ διάκρισιν κομιδῆ ὀλίγοις ἀνθρώπων ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἔστιν ἐρεῖν. Ὄθεν καὶ ταχὺ πάντων ἀπαγορευσάντων μέχρι μὲν τινος ἔστατον ἀμφοτέρω τῷ στρατηγῷ σὺν τοῖς σημείοις καὶ ὀλίγοις τῶν ἀμφ' αὐτούς, οἰομένω ἐπισυστήσασθαι αὐτῶν Ῥωμαίων τινάς: ἴς δὲ οὐδεὶς οὐδαμῶθεν

მტრის მიწაწყალზე მებრძოლის სულს შეარყევს ხოლმე. ისინი მაინც მტრის კვალს ეძებდნენ და ისე მიიწევდნენ, და მალეც მი-

აღწევდნენ საწადელს, რომ ცოტა უფრო აღრე დასხმოდნენ

ხოლო რადგან მაშინ უკვე გათენებული იყო, ჰუნებმა, ეს რომ შეამჩნიეს, დაიწყეს ცხენების შერევა ბანაკში (ვინაიდან ისინი მაშინ საძოვარში იყვნენ) და შესხდნენ, ჩვეულებისამებრ, მუდამ კარაგების წინ მდგომ ცხენებზე და დაეწყვენ ფალანგ-ფალანგ; და როდესაც დაინახეს, რომ რომაელები ძალიან იყვნენ არეულ-დარეული (ვინაიდან, ცხენების შერევის დროს ჰუნებს რომ შეუტიეს, ბევრი მართლა დაიფანტნენ), შეუტიეს მათ, აოტეს და შესძლეს მიეგდოთ ისინი უკან მომავალ რომაულ ფალანგამდე. ამით შემოთე-ბულმა რომაელებმა უკან დაიხიეს. და, შემდეგ, რომაელები გაიქცნენ, რაც ძალა ჰქონდათ, რადგან ფიქრობდნენ, რომ გაცილებით უფრო მეტი ჯარი დაესხა მათ, ვიდრე ისინი ჰხედავდნენ.

ჰეშმარიტების შეცნობა და ზედმიწევნით განსჯა მხოლოდ ზოგიერთ ადამიანს შეუძლია ასეთ პირობებში. როდესაც, ამრიგად, ყველანი სასწრაფოდ გაიკრიფნენ, ცოტა ხანს დარჩნენ სარდლები, ორივენი, აღმებით და მცირეოდენი ამალით, და ფიქრობდნენ, რომ ზოგიერთი რომაელიც შეჩერდებოდა. ხოლო

συνίστατο τούτοις, γῶτα λοιπὸν ἔδωσαν καὶ αὐτοί.

Ἄλλ' ὁ μὲν Βρανᾶς μεταξὺ ἐπιστραφεῖς τῶν τινα πολεμίων δόρατι ἔπαισεν, ἄτερος δὲ ἀπήει. Ὅτε δὴ καταφανῶς ἔγνωστο τῆς ἐν βουλήν πρότερον αὐτοῖς διαφοράς. Ὁ γάρ τοι Βρανᾶς ἐπειδὴ φεύγοντι ἀνθις συνέμιξε τῷ Γαβρᾶ, ἐπιτωθᾶζων μάλα καὶ ἐνδιᾶθρυπτος „ἄρα, ἔφη, συνεβάλου με, ὦ σεβαστέ, ὅπως ἐσαῦθις τοῖς πολεμίοις ἀντεκατέστην, ἀπὸ δόρατός τε αὐτοῖς προσηνέχθην“; τοῦ δὲ καταφήσαντος, „ἀλλ' ἔγωγε, εἶπεν, οὐ μὰ τὴν βασιλέως εἰδὸν σε κεφαλὴν ἕτι μὴ ἀπιόντα“.

Οὕτως οἱ γὰρ Ῥωμαῖοι οὐκ ἐπὶ τῷ κοινῇ συμφέροντι οὐδὲν πεπραγμάτευται ἕκαστος, ἀλλ' ὡς ἂν τις αὐτὸς καλὸς καὶ ἀγαθὸς εἶναι δόξῃ, πάντα ἀναδέχεται πόνον (CB, 257, 17—259, 14).

[VII, 1. ამ თავში ისტორიკოსი ლაპარაკობს ბიზანტიის კეისარ მანუელ I კომნენოსისა და იკონის სულტან კლიჩესტლანის (Κλησις-εσθλάν)¹ ურთიერთობაზე. კეისარი უკმაყოფილოა სულტნის საქციელით და აპირებს მის წინააღმდეგ ლაშქრობის მოწყობას. სულტანი, ამას რომ გაიგებს, ელჩებს უგზავნის მას და ჰპირდება, რომ მოიქცევა ისე, როგორც მას, მეფეს, სურს. მიუხედავად ამ დაპირებისა, სულტანი მაინც აგრესიულ ზომებს ღებულობს მანუელის წინააღმდეგ.]

რადგან არავინ არსაიდან არ შეუერთდა მათ, იმათ ზურგი უჩვენეს.

ვრანამ, მაინც, ამასობაში უკან მოიხედა და ერთი მოწინააღმდეგეთაგანი შუბით განგმირა, მეორე კი (ე. ი. გამრა) გაიქცა. აი, ახლა ნათელი გახდა საბჭოში ამასწინათ მათი უთანხმოების ამბავი. როდესაც ვრანა კვლავ შეეყარა გაქცეულ ვაზრას, დაცინებით და აგდებით უთხრა: „განა შენ, სევასტოსო, ხედავდი, როდესაც კიდევ ერთხელ მოწინააღმდეგეებს შევებდი და მათ შუბი ვესროლე?“ როდესაც მან დაუდასტურა, უთხრა: „მე კი, ვფიცავ მეფის თავს, დავინახე, თუ არა გაქცეული“.

ამგვარად, ახლანდელი რომაელები საზოგადო სარგებლობისათვის არათერს აკეთებენ; თითოეული მათგანი მთელ თავის შრომას იქით მიმართავს, რომ გამოჩნდეს კარგ და ვაჟკაც ადამიანად.

¹ ნიკეტა ხონიატეს მიხედვით *Κλησιςθλάν*.

VII, 1. 'Εφ' οἷς ἤγανάκται: μὲν βασιλεὺς καὶ αὐτίκα ἐπὶ μάχην καθίστασθαι: διανοεῖτο τῶν πραγμάτων δὲ αὐτῷ μηδαμῆ συγχωροῦντων... τούτων δὴ ἕνεκα κατὰ τὰδε ἐποίει. Μιχαὴλ μὲν ὃ ἐπὶ κλησὶς Γαβρᾶς ἦν, ἀνδρῶς μοι πολλάκις ἐρρήθη ἕς τε τὸ τῶν στραστῶν ἀξίωμα ἦγοντα καὶ πολεμίων ἱκανῶς ἔμπειρον ἔργων, ἐπὶ τὴν Παφλαγόνων ἐξέστειλε, στρατεύμα δὲ μὲν αὐτίκα ἐπαγόμενον, δὲ δὲ καὶ ἐκ τῶν τῆδε χωρίων ἀθροίσοντα, ὅσοι τε ἀμφὶ Τραπεζοῦντι καὶ Οἰνάῳ πόλεσιν ᾤκηγνται. Ποντικαῖς, καὶ τούτους δὲ μεταπεμφάμενον, ἐκέλευεν οὕτω ἐς Ἀμάσειαν παρελθεῖν.

ესეხეც დიდბარებინა და უბრძანა

VII, 2. 'Αλλ' ὅπερ ἐλέγομεν, Μιχαὴλ μὲν ἐπὶ Ἀμάσειαν ἐπεμφεν: ὁ δὲ τὸν Δαμάλεως πορθημὸν διαβᾶς εὐθὺς Μελαργείων ἐχώρει. Ἐνθα ἐκ τε Βυθυνίας καὶ τοῦ Ῥυνδακῶν χωρίων στρατεύμα ἀγείρας ἱκανὸν ἐξήει: ἐπὶ τὰ Δορυλαίου πεδία, τὰ ἐκεῖσε Ῥωμαίων φρούρια εἰρήνης κατεχούσης ἔτι τῶν ἐπιτηδείων ἐμπλησόμενος καὶ τοῖς τῷ σουλτᾶν δυσμεναίνουσι: ἡ ἄρσας ἔτι μᾶλλον ἐμπροσθέντων, πρὸς δὲ καὶ Δορυλαίων ἀνοικοδομητῶν...

Μιχαὴλ δὲ ὁ Γαβρᾶς σὺν τῷ στρατεύματι: ἐς Ἀμάσειαν ἦλθε, παρακαλούμενός τε πρὸς τὴν πό-

ამაზე ძალიან ვაჯავრდა მეფე და განიზრახა მაშინვე დაეწყოს ბრძოლა; ხოლო, რადგან პირობები მას არავითარ შემთხვევაში ხელს არ უწყობდა, ... ამის გამო შემდეგი გააკეთა. მან გაგზავნა პაფლაგონთა ქვეყანაში მიხეილი, რომლის მეტსახელი იყო გაბრას, კაცი, როგორც მე არაერთხელ მითქვამს, სევასტოსთა პატივში აღზევებული და ომის საქმეებში საკმაოდ გამოცდილი, იმ დავალებით, რომ შეეკრიბა გარდა იმ ჯარისა, რომელიც იქ იყო მოყვანილი, აგრეთვე ის ჯარები იქაური მხარეებიდან, რომელიც დაბინავებული იყვნენ ტრაპეზუნტის მიდამოებში და ოინაოს პონტიურ ქალაქებში, ამასიაში გამართულიყო.

როგორც ვთქვით, მიხეილი ამასიისკენ გაგზავნა მეფემ; იმანაც გადალახა დამალისის სრუტე და პირდაპირ მელანგიისკენ გაემართა, აქ ბითონიისა და რინდაკის მხარეებიდან საკმაო რაოდენობის ჯარი შეაგროვა და დორილეონის დაბლობისკენ გაემართა, რათა იქ, სანამ საზავო მდგომარეობა სუფევდა, რომელიც ციხე-სიმაგრეები შეევსო სურსათით, სულტანის მიმართ მტრულად განწყობილნი კიდევ უფრო წაეჭებებინა და, გარდა ამისა, დორილეონიც აღედგინა...

მიხეილ გაბრას თავისი ჯარით მოვიდა ამასიაში და, როდესაც შესთავაზეს ქალაქის მიმდებ-

λιν ἐχόντων αὐτίκα ὁῆ ἐπὶ τὰς-
την παριέναι, ἐπειδὴ καὶ ὄνυα-
μὺς παρὰ Κλιτζεσθλάν¹ ἐπὶ τοῖς
αὐτοῖς ἀφικυμένη οὐ μακρὰν ἀπο-
φεν τῆς πόλεως ἐσκήνου, οὐδ' αὖτις
ἐθάρρει τὴν εἰσοδον.

Ἐποψία γὰρ πολλῆ εἰς τοὺς
ἔνδοον ἐχρήτο μὴ προδοσίαν ὁῆ-
που κατ' αὐτοῦ μίμλεστηκότες
εἶησαν. Οἱ δὲ καὶ ὁμήρους τού-
του ὁῆ ἔνεκα παρ' αὐτὸν ἔπεμ-
ψαν τὴν τε ἀκρόπολιν Ἰωμαίοις
κατ' ἐξουσίαν ἔδωσαν. Ἄλλὰ
ὀρθωδία τις καθάπαξ παραλα-
βούσα τὸν ἀνθρωπον ἐπὶ σκήψεις

მაშინვე შესულიყო ქალაქში, ვე-
რასგზით ვერ ვაბედა შესვლა,
რადგან კლიჩესთლანის ჯაროც
ამავე მიზნით მოსულიყო და ქა-
ლაქის მახლობლად, არც თუ
ძალიან შორს, დაბანაკებულიყო.

ის დიდი ეჭვით უყურებდა
ქალაქის შიგნით მყოფთ — ხომ
ღალატი არა აქვთ რამენაირად
ჩემს წინააღმდეგ დაგეგმილიო.
ხოლო იმათ (ე. ი. ქალაქის მა-
მეშმა) მძევლებიც გამოუგზავნეს
იმის გულისთვის და აკროპოლი-
სიც გადასცეს რომაელებს მფლო-
ბელობაში. მაგრამ რაღაც შიშმა

¹ ეს სახელი *Κλιτζεσθλάν* (ნიკეტა ხონიატესთან *Κλιτζεσθλάν*) უნდა უდრი-
დეს ქართული წყაროების „ყიხილ-არსლან“-ს და რუსულ ლიტერატურაში მიღე-
ბულ Кылич-Арслан-ს (თურქულად Qılıç Arslan; იხ. G. Moravesik, *Byzantinoturcica II*, 161). ამ სახელით ცნობილია ორი სულტანი სელჯუკებისა:

ა) ყიხილ-არსლან I, რომელიც 1092—1106 წლებში მართავდა და

ბ) ყიხილ-არსლან II, რომლის მოღვაწეობა (1156—1192 წ.წ.) ხვდება მანუელ I
კეისრის (1143—1180) ხანას.

ქართულ წყაროებში (თამარ მეფის ისტორიაში) მოთხრობილი, ყიხილ-არს-
ლანთან დაკავშირებული ამბები შეიძლება ენებოდეს ყიხილ-არსლან მეორეს, რო-
მელმაც 1191 წელს სულტანად გამოაცხადა თავისი თავი, მაგრამ მალე მოკლულ
იქმნა (ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქ. ერის ისტორია II, 1965, გვ. 266; ისტორიანი
და აზმანი შარავანდედთანი: ამაჰს ჟამსა მოიკლა ყიხილ-არსლან ათაბაგი, და აწ
გასულტნებული, მუჰლიდთა მიერა — ქ. ცხ. II, 1959, გვ. 62, 13).

მისი ერთი ვაჟი თამარ მეფის ეტრფოდა (ასულტნისა ყიხილ-არსლანის შვილ-
თავანი ერთი, ამბებისა სმენითა ხელ-ქმნილი, ძლითლა-სამე დაიშვირა მამამან
სჯულისა დაგდებისა შიშითა) — ქ. ცხ. II, 1959, გვ. 42, 11). მ. ბ რ ო ს ე ფ ი ქ-
რობს, რომ ეს ყიხილ-არსლანი არის სწორედ „ყოლიჯ-არსლანი“, რომლის ერთი
ვაჟი ჰყავს მხედველობაში თამარ მეფის ისტორიკოსს. «En lisant Qilidj-
Arslan — წერს ბროსე, — on pourrait encore supposer que l'Analiste a
eu en vue un fils du second des sultans de ce nom, regnant à Icone: ce
sultan ne mourut qu'en 1192» (M. Brosset, *Histoire de la Géorgie I*,
1849, გვ. 418, შენიშვნა 1; იხ. აგრეთვე იქვე გვ. 435).

იონანე კინამოსის მიერ აქ მოთხრობილი ლაშქრობა „კლიჩესთლანისა“ ჰგუ-
ლისხმობს მანუელ კეისრის დროს 1146 წელს მოწყობილ ლაშქრობას და მის
მომდევნო ამბებს. იხ. Ф. Успенский. История Византийской империи, т. III
(1948), გვ. 274 შლდ.

ἄλλοτε ἄλλας ἀναχωρεῖν ἐποίει, ἕως οἱ ἐπὶ τῆς πόλεως ἐννοησάμενοι μὴ ταῖς μακραῖς Ῥωμαίων ἀναβόλαις παρὰ Κλιτῆϊσεθλάν τῆς πόλεως ἐλούσης ἐς ἀπέχθειαν αἰῶνα τὸν πάντα δεσπότη ἐσομένῳ καθίσταντο, τοῦ παρὰ σφίσιον ἄρχοντος οὐδὲν ξυνειδότες τοῖς εἰρημένους ταύτην παρέδοσαν.

(ე. ი. ქალაქის თავმა) არაფერი იცოდა ამის შესახებ.

Ἦδη δὲ καὶ Μιχαήλ ἄρας ἐκεῖθεν ἐπὶ γῆν τὴν Ῥωμαίων ἦλθεν, οὔτε τῶν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως, ὧς μοι ἐρρήθη, Ῥωμαίων, οὔτε του τῶν ἄλλων λόγον πεποιημένος οὐδένα. Καὶ τὰ μὲν Ἀμασειας πόλεως ἐν τῷδε ἐτελεύτα (CB 293, 1 — 296, 18).

შეიპყრო მთლიანად ეს ადამიანი და ის სხვადასხვა საბაბით ფეხს ითრევდა, ვიდრე ქალაქის უფროსებმა, ვაითუ, რომეელთა დიდხანს დაყოვნების გამო, კლიჩიესთლანის მიერ ქალაქი აღებულ იქნეს და ამის გამო საზღუდამო სიძულვილი დავიმსახუროთ მომავალი ბატონისო, ჩააბარეს მას ქალაქი ისე, რომ მათმა არქონტმა

მაშინ მიხეილი აიყარა იქიდან და რომეელთა საზღვრებთან მივიდა: არც აკროპოლისში მყოფ რომეელებს, როგორც ვთქვი, შეატყობინა, არც სხვა ვინმეს აცნობა რამე. აი, ასე დაბოლოვდა ამასიის საქმეები.

სამეცნიერო ლიტერატურაში დისკუსია გაიმართა XII საუკუნის ორი ისტორიკოსის, ნიკეტა ხონიატეს და იოანე კინამოსის ურთიერთდამოკიდებულების საკითხის გარშემო.

თ. უსპენსკიმ თავის მონოგრაფიაში „Византийский писатель Никита Акоминат из Хон“ (СПБ 1874) აღნიშნა მთელი რიგი ეპიზოდები, რომლებიც ნიკეტა ხონიატეს იოანე კინამოსის „ისტორიიდან“ უნდა ჰქონდეს ამოღებული.

ვ. ვასილევსკი არ დაეთანხმა თ. უსპენსკის და ამბობდა: „ნიკეტა აკომინატე, როგორც ყველაფრიდან ჩანს, არ იცნობდა თავისი წინამორბედის (ე. ი. იოანე კინამოსის) შრომასო“¹.

ბევრმა სპეციალისტმა, მათ შორის გ. ოსტროგორსკიმ (თავის წიგნში *Geschichte des Byzantinischen Staates. München 1940*, გვ. 249) მიიღო დებულება იმის შესახებ, რომ ხონიატე და

¹ კ. კოტეშხვიცი იმ აზრის იყო, რომ ნიკეტა ხონიატე არც კი იცნობდა კინამოსის „ისტორიას“ (GBL¹, 285: sicher ist aber, dass er das Werk des Kinnamos nicht kannte).

კინამოსი ერთმანეთისაგან დამოუკიდებლად სწერენ. თუ გ. მორავსიკი თავის *Byzantinoturcica*-ს პირველ გამოცემაში (1942 წელს) თავს იკავებდა საბოლოოდ ეთქვა ხონიატე-კინამოსის ურთიერთობის შესახებ (თუმცა მაინც აღნიშნავდა, რომ ხონიატემ ისარგებლა კინამოსის ცნობებით ბიზანტიელთა და უნგრელთა ურთიერთობაზე), ახალ გამოცემაში (1958 წ.) მან გარკვევით დაუჭირა მხარი იმათ, ვინც კინამოსს მიიჩნევს ნიკეტა ხონიატეს წყაროდ და ექვა: „უახლეს გამოკვლევებს¹ იმ დასკვნამდე მივყავართ, რომ ორივე ისტორიკოსის ნაშრომებში გამონათქვამთა ისეთი მსგავსებაა, რომ არასგზით არ შეიძლება ეს უბრალო დამთხვევას მიეწეროს. ამის მიხედვით ჩვენ უნდა მივიღოთ ის დებულება, რომ ნიკეტა ხონიატემ კინამოსის გამოუქვეყნებელი შრომა გამოიყენა როგორც წყარო, თუმცა ზოგიერთი მონაკვეთები, რომლებიც კინამოსმა დაწვრილებით განიხილა, ნიკეტამ უფრო მოკლედ წარმოადგინა; აირიქითაც, ზოგიერთი მოვლენები, რომლებსაც კინამოსი მოკლედ შეეხო, ნიკეტამ სხვა წყაროების მოშველიებით უფრო დაწვრილებით განიხილა².

3. გრეკუს მიერ ხელახლა წამოყენებული დებულება (იხ. შენიშვნა 1. ამავე გვერდზე), რომ ნიკეტა ხონიატემ გამოიყენა კინამოსის „ისტორია“, სათანადო მაგალითებით ნათელ-ყო. ა. ჭაჭიდანმა³.

¹ აქ პირველ რიგში მოსახსენებელია ის, რომ 1950 წელს რუმინელმა ბიზანტინოლოგმა V. Grecu-მ ხელახლა დასვა საკითხი ხონიატე-კინამოსისა და იმ დასკვნას დაადგა, რომ ხონიატემ ისარგებლა კინამოსის ისტორიით. თ. უსპენსკის შრომა მას არ გამოუყენებია.

² „Man muss... annehmen, dass Niketas Choniates das unveröffentlichte Werk des Kinnamos als Quelle benutzt hat, jedoch gewisse Teile, die Kinnamos ausführlich behandelte, kürzer abtät; dagegen Dinge, welche Kinnamos kurz oder nicht erwähnt, unter Benutzung anderer Quellen ausführlicher behandelte“ (G. Moravcsik, *Byzantinoturcica* I³ [1958], 446).

³ А. П. Каждан, Еще раз о Киннаме и Никите Хоннате: *Byzantinoslavica* XXIV, 1 (1963), გვ. 4—31.

გიორგი კოდინე

გიორგი კოდინეს სახელით მოღწეულია ორი შრომა.

1. ერთი არის *Patria* (ხელნაწერებში ჩვეულებრივ ეწოდება *Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως*), რომელშიც არის სხვადასხვა ტრაქტატი. ეს კრებული *Patria* უნდა იყოს შეთხზული ბასილ II-ის დროს (976—1025), უფრო საფიქრებელია, რომ ის XI—XII საუკუნეში იყოს შეთხზული¹.

2. მეორე თხზულება წარმოადგენს კრებულს თანამდებობათა შესახებ (*Περὶ τῶν ὀφθαίτων τῶν παλαιῶν Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν ὀφθαίτων τῆς μεγάλης ἐκκλησίας*). ამის ავტორი უცნობია, ხოლო მასალების მიხედვით ისე ჩანს, რომ ის 1347—1354 წლებში უნდა იყოს დაწერილი, იოანე VI კანტაკუზენეს დროს. ამდენად გამართლებულია, როდესაც ამ უალრესად მნიშვნელოვან ტრაქტატს სამეფო კარის ცერემონიათა და თანამდებობის პირთა შესახებ უწოდებენ ფსევდო-კოდინეს ნაწარმოებს².

ზაც შეეხება პირველ შრომას, სწორედ მის ავტორად თვლიან კოდინეს. ამ შრომის ერთ ადგილას მოხსენიებული თარიღი, რომ, სახელდობრ, წმ. სოფიოს ტაძრის აშენების დროიდან (537 წ.) გასულია 458 წელით, მიუთითებს იმაზე, რომ ეს კრებული 995 წელს (537+459) უნდა იყოს შედგენილი. მეორე მხრით, ამავე კრებულში მოხსენიებული ყველაზე გვიანი მოვლენაა ძოწეული სვეტების დახვრევა³, რასაც ადგილი აქონდა 1106 წელს.

Patria-ში შეტანილია ხუთი სხვადასხვა ტრაქტატი:

1) ცნობები კონსტანტინეპოლის დაარსების შესახებ (*Παραρτήματα ἐκ τῆς βίβλου τῶν χρονιαῶν περὶ τῶν πατριαῶν τῆς Κ-πόλεως*).

¹ განთქმულია: CB 1813 — Georgii Codini Excerpta de antiquitatibus Constantinopolitanis. Ex recognitione Immanueli Bekkeri.

² ამ შრომის გამოცემა იხ. Migne PG, ტ. 157.

³ დაპარაკია იმ «ძოწეულსა და ბრწყინვალე სვეტზე» (ὁ πορφύρεος καὶ περιλάμπρος κίτος), რომელზედაც აღმართული იყო კონსტანტინეს ქანდაკება. კოდინეს თქმით ეს მოხდა 6614 წელს (6614—5508=1106). იხ. Georgii Codini excerpta. Bonnæ 1813, გვ. 15.

2) კონსტანტინეპოლის ტობოგრაფია (Περὶ τῆς σχηματογραφίας Κ-πόλεως).

3) კონსტანტინეპოლში არსებული ქანდაკებებისა და სხვა ძეგლების აღწერა (Περὶ ἀγάλματων...).

4) კონსტანტინეპოლის შენობათა აღწერა (Περὶ κτισμάτων τῆς Κ-πόλεως): სასახლეების, მონასტრების, საყდრების, საავადმყოფოების და სხვათა შესახებ.

5) ტრაქტატი წმ. სოფიოს ტაძრის აღშენების შესახებ (Περὶ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ τῆς ἁγίας Σοφίας).

უკანასკნელი თხზულება („სოფია-წმინდის ტაძრის აღშენების შესახებ“) შეიცავს მრავალ საყურადღებო ცნობას მაშინდელ ტექნიკურ საშუალებათა შესახებ, მაგრამ სხვა მხრივ უმეტესად ლეგენდარული ხასიათისაა. ეს თხზულება ქართულადაც არის გადმოთარგმნილი და გამოცემულია ე. თაყაიშვილის მიერ (აუწყება და თხრობა აღშენებისათვის დიდებულისა სიბრძნისა ღრისა აია სოფიას ტაძრისაა)¹.

ლიტერატურა:

К. Кrumbacher², BLG, გვ. 422—427 (იქვე დაწვრილებით გამოცემებზე და გამოკვლევებზე).

G. Moravesik², Byzantinoturcica. I (1958), 276—278 (იქვე ლიტერატურა).

Г. Таскин, Георгий Кодин о древностях Константинополя, Киев 1905.

მარიამ დედოფალი

Ἀνηγορεύθη δὲ βασιλεὺς ὁ ἄριστος Μιχαὴλ ὁ Δούκας, καὶ ἐκράτησε τῆς βασιλείας ἅμα τῆ μητρὶ αὐτοῦ Ἐὐδοκίᾳ, καὶ συνεβασίλευσε ταύτῃ μῆνα ἁ'. Κατεβίβασε δὲ πάντας² καὶ ἀπέχειρε, μόναρχος αὐτὸς κληθεὶς.

ხოლო მეფედ იქმნა გამოცხადებული უფალი მიხეილ დუკა: და მართავდა სახელმწიფოს თავის დედასთან ევდოკიასთან ერთად, და მასთან თანამეფობდა ერთი თვე. მერე სრულიად გადააყენა ის და გაამოლოზნა, თვითონ კი მარტო დარჩა მეფედ.

¹ Е. Такайшвили, Описание рукописей общества распространения грамотности, т. I, Тб. 1902—1904, გვ. 585—600. ტექსტი გამოცემულია ე. თაყაიშვილის მიერ XIX საუკუნის ხელნაწერის მიხედვით (ხელნაწერი S — 745). არსებობს ძველი ხელნაწერი XIII საუკუნისა (ხელნაწერი A — 70), საკმაოდ განსხვავებული ტექსტით.

² იქნება აქ უნდა ყოფილიყო პირობა,

Ὁ οὖν κύριος Μιχαὴλ ὁ Δού-
κας, ὁ υἱὸς τοῦ κυρίου Κωνσταν-
τίνου καὶ τῆς Μακρεμβολίτισσης
κυραῖς Εὐδοκίας, μετὰ Μαρίας
τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ἔτη ε' καὶ
ἡμισυ. Καταβίβασθεις δὲ παρὰ
τοῦ Βοτανιάτου ἀπὸ προδο-
σίας τῆς συμβίου αὐτοῦ,
καὶ τὸ μοναχικὸν σχῆμα ἐνδυ-
θεις, ἀπεστάλη εἰς τὴν μονὴν τῶν
Στουδίου. Ἰστέρον δὲ γέγονε καὶ
μητροπολίτης Ἐφέσου (CB 158;
Migne PG 157, 644—645).

უფალი მიხეილ დუკა, მამ,
ვაჟი უფალ კონსტანტინესი და
ქალბატონ ვედოკია მაკრემბო-
ლიტისასი, თავის მეუღლესთან,
მარიამთან ერთად მეფობდა
ექვსწელიწად ნახევარს¹. ხოლო
ტახტიდან ჩამოგდებულ იქმნა
ბოტანიატის მიერ მისი მეუღ-
ლის ლალატის წყალობით, მო-
ნაზონის სქიმით გამოწყობილი
გაიგზავნა სტუდიელთა მონას-
ტერში, უფრო გვიან ეფესოს
მიტროპოლიტობა მიიღო².

სამეფო წალა

Ἡ μέντοι παθήη τοῦ βασι-
λέως ἀεὶ εἰς τὸ ρουχαρεῖον ἐνρί-
σκεται, τὰ δὲ ὑποδήματα εἰς τὸ
βεστιάριον.

Ἔστι δὲ καὶ ἕτερον εἶδος
ὑποδημάτων, ἃ καλοῦνται τζαγ-
γία, ἔχοντα ἐκ πλαγίων κατὰ
τὰς κνήμας καὶ ἐπὶ τῶν παρσῶν
ἀετούς διὰ λίθων καὶ μαργάρων,
ἄτινα καὶ φορεῖ ὁ βασιλεὺς εἰς
τε τοὺς περιπάτους καὶ τὰς προ-
κύψεις. Καὶ ὁ ταῦτά ποιῶν οὐ

მეტის მახვილი მუდამ ინა-
ხება რუხარაიონში, ხოლო ფეხ-
საცმელები — სატანსაცმელოში.

არის სხვაგვარი ფეხსაცმელები,
რომელთაც ეწოდება წა-
ლები (წალია); გვერდებზე, წვი-
ვების გასწვრივ და ქუსლებთან
აქვს არწივები ქვებისაგან და
მარგალიტებისაგან; მათ ატარებს
მეფე სეირნობის დროს და აღ-
ლუმის დროს (ad ostentationes)-

¹ მიხეილ VII დუკა პარაპინაკი მეფობდა 1071—1078 წლებში.

² უფალი მიხეილ დუკა ... ტახტიდან ჩამოგდებულ იქმნა ბოტანიატის მიერ... და მონაზონის სქიმით გამოწყობილი გაიგზავნა სტუდიელთა მონასტერში, უფრო გვიან ეფესოს მიტროპოლიტობა მიიღო — ასე წერს გიორგი კოდინე: ხოლო ანნა კომნენეს ცნობით: «როდესაც მიხეილ დუკა ტახტიდან გადააყენეს. და, ნაცვლად სამეფო გვირგვინისა და ძოწეულისა, პოდირი და არქიეპისკოპოსის (ὁὖν ποδηγήη καὶ τὴν ἐπαμίδα τὴν ἀρχιερατικὴν) სამხრე ჩაიცვა, სამეფო საქმეების მართვას შეუდგა სამეფო ტახტზე ასული ბოტანიატე» (იხ. ზემოთ გვ. 37). ანნა კომნენე მეთრე ადგილასაც წერს: «მიხეილი ...ტახტიდან ჩამოაგდო მის წინააღმდეგ აჯანყებულმა ბოტანიატემ, რის შემდეგაც ბერად აღიკვეცა, ხოლო მერე არქიეპისკოპოსი (ἀρχιερατικὸν ποδηγήη) ჩაიცვა (იხ. ზემოთ გვ. 41)

τῆς ἀγγαρίου, ὡς οἱ ἕτεροι, ἀλλὰ
τῆς ἀγγαρίου ὀνομαζέται.

Ὁπιηγίκα γοῦν δεήσει τὸν βα-
σιλέα καβαλλικεῦσαι, φέρει τὰ
ὑποδήματα παιδῶπουλον τοῦ βεσ-
ταρίου ἐκτός, οὕτω κεινῶς ὀνο-
μαζομένου ἀλλαξιμαρίου (Codi-
ni Curopalatae De offi-
ciis constantionopolitanis: Migne, PG 157, 49—52).

ამათ მკეთებელს წანგარიოსი
კი არა ჰქვია, როგორც სხვებს,
არამედ მეწაღე (წალასი).

როდესაც კი საჭიროა მე-
ფე აღმხედრდეს, ფეხსაცმელე-
ბი მოაქვს ბიჭს სატანსაცმელო-
დან, რომელსაც, ამრიგად, საზო-
გადოდ „ალაქსიმარიონს“ ეძა-
ნიან.

ეს ნაწყვეტი მოგვყავს იმ დებულების განსავითარებლად, რომე-
ლიც ჩვენ წამოვყენეთ ჯერ კიდევ 1936 წელს (იხ. გეორგიკა,
ტ. III, 265—266): ჩვენ ვამბობდით, რომ ბიზანტიურ-ბერძნულში
ხმარებული *τῆς ἀγγαρίου*, *τῆς ἀγγαρίου*, *τῆς ἀγγαρίου* მომდინარეობს ქართული
სიტყვისაგან წაღა. ჩვენი მსჯელობა ემყარება საშუალო საუკუნეთა
ბერძნულის შემდეგი თვისებების გათვალისწინებას:

1) VI საუკუნისათვის, როდესაც ეს სიტყვა პირველად გვხვდება
(იოანე მალალას „ქრონოგრაფიაში“), ეს მხოლოდ უცხო სიტყვათა,
კერძოდ ქართულ და სომხურ სიტყვათა საჭიროებისათვის იხმარება
და გადმოგვცემს ბერებზე: **ც რ წ ჰ ძ ჯ**, მაგალითად:

Βασισβατζέ ვარახვაჩე

Τξοδ ჰორ (ქორ). *ჯორ* (ჯორ)

Τξιβος ჯიბო

Τξάνοι ჰანები

Τξμισακης ციმისხი, ჩიმიშკი («ქრონოგრაფია... ჩიმიშკისა [ვარიანტი:
წამიშკისა] ბოძებული იოანესდა)

Τξαγγαριος საწანგრო.

სანამ ბერძნულ-ბიზანტიურში *τῆς*-კომპლექსი შემოვიღოდა, იმავე
ბერებზე გადმოსაცემად იხმარებოდა *σ* (*Σιτταჯ*—*Τξιτταჯ*, *σαγγა-
რიος*—*τῆς ἀγγαρίου*).

2) პირველად ეს სიტყვა ნახმარია ფორმით *τῆς ἀγγαρίου* (*τῆς ἀγγαρίου*,
იხ. მალალა: გეორგიკა III, 265), რომლის მხოლოდითი რიცხვი
იქნება *τῆς ἀγγαρίου* || *τῆς ἀγγαρίου* || *τῆς ἀγγαρίου*. აქ ინფიქსური „ნ“ (γγ) გამოწ-
ვეულია იმით, რომ უიმისოდ მარტივი γ გუტურალად ვერ დარჩე-
ბოდა *ს*-ს წინ: ის პალატალიზაციის გზით სრულიად გაქრებოდა
(შდრ. *Ἀγία Σοφία*, რომელიც გამოთქმაში ვეძებდეთ „აია სოფია“-ს).
ორი „გამმა“ კი (γγ) იმას იწვევს, რომ უნარჩუნებს გუტურალობას.

ამით აიხსნება ის, რომ *რეკონსტრუქციის*, *რეკონსტრუქციის* ერთადერთი შესაძლებელი ხერხია *წალა-ს* გადმოსაცემად.

3) ვინც არ იცოდა, რომ *რეკონსტრუქციის*-ს დანიშნულება იყო ქართული *წალა-ს* გადმოცემა და მხოლოდ ბერძნულზე დაყრდნობით წაიკითხავდა მას, მიიღებდა გამოთქმას „წანგი“. და რომ ეს ასეც იყო, ჩანს იქიდან, რომ: ა) ჭანურმა ისესხა ის ბერძნულიდან და გამოთქვა „წანგი“ (H. Mapp, Γραμματική τανσского языка 218) და ბ) საბერძნეთში მყოფმა ქართველებმა წალების სახელოსნოს, ანუ ბერძნულად *რეკონსტრუქციის*-ს, უწოდეს „საწანგრო“, (ახლო საპაროკონომოსო და საწანგრო და საჯორს და სამჭედლო და ხურონი და კალაფატნი და მანდრინნი და ვენაქნი და მენავენი — ესე იკონომოსისა გასაგებელნი იყვნეს: ცხორებაჲ იოვანესი და ეფთჳმესი, თბ. 1946, გვ. 43—44).

ეს ჩვენი დაკვირვება, თითქოს, მისაღებად მიიჩნია აკად. აკაკი შანიძემ, რომელმაც „იოანე და ეფთჳმე“ მთაწმიდელების ცხოვრებისათვის დართულ ლექსიკონში თქვა: „საწანგრო — სახარაზო. ფესხაცმელების სახელოსნო (რეკონსტრუქციის წალა, რეკონსტრუქციის ან რეკონსტრუქციის მეწაღე). ს. ყაუხჩიშვილი ფიქრობს, რომ სიტყვა რეკონსტრუქციის ბერძნულში ქართულიდან არის შესული და იქიდან შემდეგ ქართულსა და ჭანურს დაჰბრუნებია ბერძნული ფორმით: ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ. ტ. III, 1936, გვ. 265—266“. იხ. ცხორებაჲ იოვანესი და ეფთჳმესი, თბ. 1946, გვ. 133.

კოდინეს ტექსტში აღწერილი წალები ჰგავს მალალას მიერ აღწერილებს:

მ ა ლ ა ლ ა

წალები, რომელთაც ატარებდა (წათე), თავისი საკუთარი ქვეყნიდან ჩამოეტანა და მარგალიტებით (*μαργαρίτας*) იყო შემკული.

კ ო დ ი ნ ე

არის სხვაგვარი ფესხაცმელებიც, რომელთაც ეწოდება წალები; გვერდებზე წვივების გასწვრივ და ქუსლებთან აქვს არწივები ქვებისაგან და მარგალიტებისაგან (*ὄρθο λίθων καὶ μαργαρίτων*).

კოდინეს ტექსტში ყურადღებას იპყრობს შემდეგი გარემოება. კოდინე წერს, რომ „წალების“ მკერავს ეწოდება რეკონსტრუქციის და არა რეკონსტრუქციის. როგორც ჩანს, „წანგარის“ ეწოდება საზოგადოდ „მეწაღეს“. ე. ი. ჩვეულებრივი ფესხაცმელების მკერავს, ხოლო იმას, ვინც მკერავს მარგალიტებით მორთულ „წალებს“, მას ჰქვია რეკონსტრუქციის. აი, ეს დამატებითი ცნობა შემოაქვს კოდინეს ტექსტს „წალების“ საკითხის გარკვევისათვის.

იოველის ქრონოგრაფია

იოველის (Ἰωήλ) ბიოგრაფია უცნობია. ვიცით მხოლოდ, რომ ლათინთა ბატონობის ხანაში (1204—1261) დასწერა „მოკლე ქრონოგრაფია“ (Χρονογραφία ἐν συνόψει), რომელშიც აღწერილია ამბები ადამიდან ვიდრე 1204 წლამდე. ამბები 948 წლამდე ვადმოცემულია გიორგი ამართლის „ქრონოგრაფიის“ მიხედვით, ხოლო გვიანი დროისათვის ავტორი სარგებლობს სკილიცეს შრომით.

იოველის „ქრონოგრაფიიდან“ მოგვეყავს მხოლოდ მისი ბოლო ნაწილი, რომელშიც მოკლედ არის აღწერილი მარიამ მართა-ყოფილის თავგადასავალი.

გამოცემანი: 1) Ioelis chronographia compendiaria, rec. I. Bekkerus, Bonnae 1856 (CB).

2) Migne, Patrologia Graeca, 139, 223—288.

მიხეილ VII ღუკა, მისი მეუღლე მარიამი და მათი ვაჟი კონსტანტინე

Διεδέξατο τὴν βασιλείαν ὁ τοῦ Δούκα σὺν δὲ Μιχαὴλ ὁ λεγόμενος Παραπυλάκης. Τοῦ δὲ πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ Ἐπιφύλιου κειμήλιον, ὁ βασιλεὺς ἕτερόν τινα προεχειρίσατο Κοσμάν μοναχόν, τῆς ἀγίας μὲν πόλεως ἀφικόμενον, μεγίστη δὲ τιμῇ διὰ τὴν αὐτοῦ ἀρετὴν παρὰ βασιλεὺς τιμώμενον.

სამეფო ტახტზე ავიდა ღუკას ვაჟი მიხეილი, რომელსაც პარაპინაკი ეწოდებოდა. როდესაც პატრიარქი იოანე ქსიფილინოსი გარდაიცვალა¹, მეფემ სხვა ვინმე აკურთხა, კონსტანტინე, რომელიც წმინდა ქალაქიდან წამოსულიყო და მისი სათნოების გამო უდიდესი პატივით ილიღებოდა მეფის მიერ.

¹ პატრიარქი იოანე VIII ქსიფილინოსი 1064—1075 წლებში მღვდელმთავრობდა. მის შემდეგ პატრიარქად იყო კონსტანტინე I იერუსალიმელი (1075—1081 წ.წ.).

Ὁὲ δὲ πολιτεία διὰ τὸν Βοτανειάτην ἐξ ἀνατολῆς ἦδη ἀναγορευθῆναι τὰ τε ἀνάτορα κατασχόντες καὶ φύλακας αὐτοῖς ἐπιτήσαντες, καὶ τὸν βασιλεύοντα Μιχαὴλ καθαιρήσαντες¹ πρὸς τὴν τοῦ Στουδίου μονὴν παραπέμπουσιν μετ' εὐτελοῦς ὑποζυγίου σὺν τῇ Ἀγροσύτῃ Μαρίᾳ² τῇ ἐξ Ἀλανῶν καὶ τῷ τούτου παιδὶ Κωνσταντίνῳ τῷ Πορφυρογεννητῷ, καὶ πρὸς τὸν μονήρη μεταλλάττουσι βίον κατὰ τὸ σάββατον τοῦ ἁγίου Λαζάρου, βασιλεύσαντα χρόνους ἕ'.

Ὅντως οὖν ὁ Βοτανειάτης Νικηφόρος παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἀναίμακτον ἀπέλαβε τὴν ἀυτοκράτορα ἀρχὴν κατ' αὐτὴν τὴν μεγάλην Τρίτην, καὶ ταῖς τοῦ πατριάρχου χερσὶ τῷ βασιλικῷ ταινιοῦται διαδήματι, καὶ γυναικὶ συζεύγνυται τῇ ἐξ Ἀλανῶν³ Μαρίᾳ, τῇ τοῦ Μιχαὴλ συμβίῳ. Ἐβασίλευσε δὲ ἕτη γ' (Ioëlis Chronographia compendiaria, CB 65—66).

¹ უკრადლებას ვაქცევთ სიტყვას *καθαιρήσαντες*. ფორმის მიხედვით ეს არის Part. aoristi activi ზმნისაგან *καθαίρω*, რომელსაც ძველი ბერძნულის მიხედვით აორისტი აქვს *καθίρειν*, ხოლო მიმღეობა — *καθίστημι* (და არა *καθαίρωσαντες*. როგორც ეს უზნარია ბიზანტიელ ისტორიკოსს).

² ეს არის მარიამ მართა-ყოფილი, ზოგიერთი ისტორიკოსის მიერ შეცდომით აღწერილი მიხედვით. მარიამ დედოფალი აქ მოხსენებულია პატივით *Ἀγροσύτα*. ამავე პატივით მოხსენებულია იგი რუმის-ურბნისის «ძველის წერაში», სადაც სწერია: «კეთილად მსახურისა და ღმრთის მოყუარისა დედოფლისა ჩუენისა მართა [ავღუსტი ნიანი] მრავალმცა არიან წილნი და ჟამნი» (იხ. აქვე, ზემოთ, გვ. 117).

³ ყველა გამოცემაში სწერია *Ἀλαμανῶν*, რაც აშკარა შეცდომას წარმოადგენს. იგივე იოველი ხომ აქვე, ცოტა ზემოთ წერს: *Μαρία τῇ ἐξ Ἀλανῶν*.

⁴ დიდი სამშაბათი — ასე ეწოდებოდა ვნების კვირის სამშაბათი (იხ. Sophokles s. v. *ιρίος*).

მოქალაქეებმა იმის გამო, რომ ბოტანიატე აღმოსავლეთში მეფედ გამოაცხადეს, სასახლე აიღეს და იქ მცველები ჩააყენეს, მეფე მიხეილი გადააყენეს და სტუდიის მონასტერში გაგზავნეს, უბრალო სახედარით, მასთან ერთად მეუღლე ავგუსტა მარიამი, წარმოშობით ალანთაგანი და მისი ვაჟი კონსტანტინე პორფიროგენეტი; და მარტომყოფ ცხოვრებად შეუცვალეს წმინდა ლაზარეს შაბათის მიხედვით. იმეფა შვიდო წელი.

ამგვარად, ნიკეთორე ბოტანიატემ ყოველგვარი მოლოდინის გარეშე სისხლის დაუღვრელად მიიღო თვითმპყრობელი ძალაუფლება თვით დიდ სამშაბათს⁴, პატრიარქის ხელით დაიდგა სამეფო გვირგვინი და ცოლად შეირთო მარიამ ალანთაგანი, მიხეილის მეუღლე. იმეფა სამ წელს.

იოანე სკილიცეს გამგრძელებელი

იოანე სკილიცე (Ἰωάννης Σκυλίτζης) იყო მცირე აზიიდან, თრაკესიონის თემიდან. ამიტომ უწოდებს მას გიორგი კედრენე Ἰωάννης ὁ Θρακῆσιος τὸ ξάτυμαον. თვითონაც თავის თავს უწოდებს შიქელ პსელოსის თანამედროვეს, მაშასადამე, იგი, იოანე სკილიცე, XI საუკუნის მოღვაწეა.

„გეორგიკის“ V ტომში, სადაც მოთავსებულია გიორგი კედრენე, ნათქვამი გვაქვს: „გარდა გიორგი კედრენეს, იოანე სკილიცედან მომდინარე „ქრონოგრაფიისა“, რომელიც აგვიწერს ამბებს დასაბამითგან ვიდრე 1057 წლამდე (ისააკ კომნენოსის მეფობამდე), მოღწეულია 1057—1079 წლების „ისტორია“, რომელიც ეკუთვნის იოანე სკილიცეს. მაგრამ იოანე სკილიცეს მართო ამ ოცი წლის „ისტორია“ კი არ დაუწერია, არამედ მის მიერ დაწერილი საისტორიო თხზულება მოიცავდა 811—1079 წლების ამბებს“¹.

უკანასკნელი წლების კვლევა-ძიებამ ნათელ-ჰყო, რომ გაგრძელება (1057—1079 წლების „ისტორიის“ შემცველი) ეკუთვნის არა იოანე სკილიცეს, არამედ ვინღაც უცნობი ავტორის ნაშრომს წარმოადგენს; ამიტომ ამ ნაშრომს უნდა დაერქვას Skylitzes Continuatus („სკილიცეს გაგრძელება“). იმის საბუთი, რომ 1057—1079 წლების ისტორია არ ეკუთვნის იოანე სკილიცეს, ეს არის, რომ მრავალ ხელნაწერში გარკვევით არის ნათქვამი, რომ სკილიცეს ნაშრომი მხოლოდ ისააკ კომნენოსის მეფობამდე (1057 წ.) აღწევდა და რომ, ამისდა კვალად, გიორგი კედრენეს „ქრონოგრაფიის“ მეორე ნაწილი, რომელიც სიტყვა-სიტყვით იმეორებდა იოანე სკილიცეს „ისტორიას“, მხოლოდ 1057 წლამდეა მოტანილი. მაშასადამე, გიორგი კედრენე ამ „ისტორიის“ გაგრძელებას (1057—1079 წლების ისტორიას) არც კი იცნობდა².

„სკილიცეს გაგრძელება“ მოთავსებულია ბონის კორპუსის იმ II ტომში. სადაც გიორგი კედრენეს „ქრონოგრაფია“ არის დაბეჭდილი: CB 1839. II. 636—744; გადაბეჭდილია Migne PG 122 (1889), 368—476.

¹ იხ. გეორგიკა, ტ. V (1963), გვ. 8.

² G. Moravcsik, Byzantinoturcica II (1958), 340.

იბერიის — მდიდარი ქვეყანაა

Προσκειμένου δὲ αὐτοῦ τοῖς τοιαύτοις διηγεσῶς, τῶν δὲ στρατιωτικῶν ἡμεληκότος καὶ ῥαθυμῆσαντος, τὰ τῆς ἀνατολῆς, καὶ μάλλον τὰ ἐν τοῖς τέρμασι τῶν μερῶν τῶν Ῥωμαϊκῶν, ὑπὸ τῶν πολεμίων ἐφέροντό τε καὶ ἤγοντο, καὶ ἐλητίζοντο καὶ διεφθείροντο ἅπαντα τῆ τε τῶν Τοὔρκων ἐπιδρομῆ καὶ κατισχύσει καὶ τῆ βιαίᾳ ὑποχωρήσει καὶ ὀφθαλμῶσι τῶν ἡμελημένων στρατιωτῶν συνεχεῖς γὰρ ὑπῆρχον ἐκδρομαὶ καὶ λεηλασίαι συχναί, ἀφανίζομένου τοῦ προστυχόντος παντός. Διὸ καὶ ἡ εὐδαιμονία τῆς Ἰβηρίας ἡρίπρωτο παντελῶς καὶ ἠφάνιστο, ἥδη προκατειργασμένα καὶ ἡσθινηκῆ καὶ κατὰ μικρὸν ἐπιλείπουσά τε καὶ φθίνουσα, συμμεταλαμβανομένου δὲ τοῦ δεινοῦ καὶ ὄσαι ταύτη παρέκλειντο, Μεσοποταμία τε καὶ Χαλδαία, πρὸς δὲ Μελιτηνῆ καὶ Κολώνεια καὶ τὰ τῆς Ἐβφράτης συγκείμενα ποταμῶ (CB II 652, 20—653, 9).

რადგან ის¹ ასეთ საქმეებზე იყო გადაყოლილი, ხოლო სამხედრო საქმეებზე სრულიად არ ზრუნავდა, აღმოსავლეთის მხარეები, განსაკუთრებით კი რომაული ქვეყნის მოსაზღვრე მხარეები მტრის ლუკმად იყო გამხდარი, ყველაფერი ირბეოდა და ნადგურდებოდა თურქთა თავდასხმებისა და ძალადობის გამო, აგრეთვე იმის გამო, რომ აღვირახსნილი ჯარისკაცები ძალმომრეობას ხმარობდნენ და თავზარს სცემდნენ ხალხს: განუწყვეტელი თავდასხმებისა და ძარცვა-გლეჯის გამო ყველაფერი ნადგურდებოდა. ამიტომ იბერიის მდიდარი ქვეყანაც, რომელმაც უკვე წინათაც განიცადა რბევა და დასუსტებული იყო, საბოლოოდ დაეცა და განადგურდა, მასთან ერთად საფრთხე განიცადეს იმ მხარეებმა, რომლებიც მას (ე. ი. იბერიას) აკრავდნენ: მესოპოტამიამ და ხალიდიამ, აგრეთვე მელიტენემ და კოლონიამ და მდინარე ეფრატის გაყოლებით მდებარე მხარეებმა².

მწვალებლობა იბერიაში

Ἦσαντα τοιγαροῦν ἐπιδηγηθῆντα πολλῆν ἐνήκαν τὴν ἀθύσιαν ἡμῖν, λογιζομένοις φεισημίαν εἶναι

ასე რომ ამ მოთხრობილმა ამბებმა დიდი მწუხარება მოგვაცენეს ჩვენ, რომლებიც ვფიქ-

¹ იგულისხმება კონსტანტინე X დუკა (1059—1067).

² ამ ნაწილებში სკილიცეს გამგროძელებელი იმეორებს მიხეილ ატალიატეს. იხ. ზემოთ გვ. 31.

τὸ γεγονός καὶ μῆνιν καὶ χόλον
θεοῦ, ἄς μὴ μόνον τῶν πολεμίων,
ἀλλὰ τῶν στοιχείων ἀντιμαχομέ-
γων ἦμιν.

წინააღმდეგ, არამედ აგრეთვე სტიქიონებიც¹.

Πρότερον γὰρ ἦ τοσαύτη τῶν
ἔθνῶν ὄρμη καὶ ἐπαρσις καὶ τῶν
ὑπὸ Ῥωμαίους τελούντων κατα-
κοπή ὄργη μὲν τοῦ θεοῦ, κατὰ
τῶν αἰρετικῶν δέ, οἱ τὴν Ἰβη-
ρίαν καὶ Μεσοποταμίαν μέχρι
Λυκανδοῦ καὶ Μελιτηνῆς καὶ τὴν
παρὰχειμένην οἰκοῦσιν Ἀρμενίαν,
καὶ οἱ τὴν Ἰουδαϊκὴν τοῦ Νεσ-
τορίου καὶ τῶν Ἀκροάλων²
ἔρησεν αἵρεσιν· καὶ γὰρ
πλήθουσιν αἶδε αἱ χῶραι τῆς
τοιαύτης κακοδοξίας (CB II,
687, 5—14).

რობდით, რომ ღვთიური საკვირ-
ველება იყო რაც მოხდა, რისხვა
და ბოღმა ღვთისა, რადგან არა
მხოლოდ მტერი იბრძოდა ჩვენ

რამეთუ ჯერ ამხელა მოხლა-
ვება ხალხებისა და აღელვება,
და იმათი განდგომა, რომელნიც
რომაელთა ხელქვეითნი იყვნენ,
ღვთის რისხვას წარმოადგენდა,
ხოლო შემდეგ [განრისხდა ღმერ-
თი] მწვალებელთა წინააღმდეგ,
რომელნიც ცხოვრობენ იბე-
რიაში, ვიდრე ლიკანდემდე და
მელიტენემდე, მეზობელ არმენი-
ში და იუდეაში და რომელნიც
აღიარებენ ნესტორიოსის
და უთავოთა² მწვალებლობას,
და ეს მხარეები სავსე არიან ამ-
გვარი ბოროტი აზრებით.

მარიამ მართა-ყოფილი

Ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς γυναικὸς
αὐτοῦ τελευτησάσης τῆς Βερθη-
νῆς ἄμα τῆ ἀναρρήσει ἀναγορευ-

მეფემ, მისი ცოლი ბერდენე
რომ გარდაიცვალა, რომელიც
დედოფლად იქმნა აღიარებულ

¹ უნდა იგულისხმებოდეს შინაგანი ვითარება ქვეყნისა, შინაური განხეთქი-
ლება.

² „უთავონი“ — Ἀκροάλοι, ასე ეწოდებოდათ მწვალებლებს. რომლებიც
არ სცნობდნენ ქალკედონის კრების დადგენილებებს ქრისტეს ბუნების შესახებ.
ასე ეწოდებოდა მათ, რადგან მეთაური („ეპისკოპოსი“) არა ჰყავდათ: Ἀζέφα-
λοι δὲ ἐκλήθησαν διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἀπὸ τοῦ ἐπισκόπου. — ნესტორის მწვა-
ლებლობა, რომელიც აღიარებდა „ქრისტეს აღამიანური ბუნების დამოუკიდე-
ბელ არსებობას“ და რომელმაც (სირიაში წარმოშობილმა) ფეხი მოიკიდა ძველ
აღმოსავლეთში, საქართველოშიც იყო ცნობილი. „სპარსეთში ქრისტიანების დევ-
ნისას არა ერთ და ორ ნესტორიანს უპოვნია ჩვენში თავშესაფარი და, ალბათ,
მიმდევარნიც“ (კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურა: ისტორია I [1962],
482). ძველ ქართულ მწერლობაში მოიპოვება რამდენიმე ძველი, მიმართული
ნესტორიანთა მოძღვრების წინააღმდეგ, მათ შორის იოანე დამასკელისა «სიტყუაჲ
დასამზობელი ნესტორიანთაჲ» (იქვე, 483).

θείσης και αὐτῆς, ἐτέραν ἡγάγετο.

Πολλοὶ μὲν γὰρ αὐτῷ ἐμνηστέοντο· Ζωὴ τε γὰρ ἡ τοῦ βασιλέως τοῦ Δούκα θυγάτηρ, παρθένος οὖσα καὶ τῷ εἶδει εὐπρεπῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν συγκλητικῶν θυγατέρες πολλαί, ἦσαν ἔχουσαι γάμου· ὁ δὲ μίαν ἤρειτο τῶν δύο, ἡ τὴν τοῦ Δούκα σύζυγον καὶ αὐτὴς τοῦ Διογένους Εὐδοκίαν ἡ τοῦ ἑναγχοῦ βασιλεύοντος Μιχαὴλ Μαρίαν τὴν ἐξ Ἀλανῶν.

Στέλλει γοῦν ληψόμενος τὴν Εὐδοκίαν· ἡ δὲ ἠκολούθει περιχαρῶς. Ὅπερ γοῦς ὁ τηρικαῦτα ἐπ' ἀρετῆ διαβροημένος μοναχός, ἐν δὴ καὶ πανάγιον ἀντ' ἄλλου παντὸς ἐκάλουν ὀνόματος, παντὶ τρόπῳ διακωλύειν ἐσπούδασε τὸ ἀτόπημα, πολλῶν ὑπομνήσας αὐτὴν τῶν δυνάμεων κωλύσασθαι τῆς προθυμίας.

და მთავრნა მას (ი. ი. ევდოკიას) მრავალი რამ, რასაც შეეძლო მისი შეყენება ამ სურვილისაგან.

Ἄγεται τοίνυν τὴν Μαρίαν ἀπηρυστρασμένως ὁ βασιλεύς, καὶ ἐρολογεῖται αὐτῇ, καὶ παραυτίκα καθαιρεῖται ὁ ἐρεῦς ὡς προφανοῦς μοιχείας τετελεσμένης.

Ὁ δὲ Μιχαὴλ τὴν τρίχα κειράμενος φήψω τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν μητροπολιτῶν χειροτονεῖται Ἐφέσου ἀρχιερέως. Ἀπαξ μὲντοι μόνον ἐν ἐκείνῃ ἐφοιτησε, καὶ ὑποστρέψας ἔμεινεν ἐν τῇ

მისი ტახტზე ასელის-თანავე, მეორე ცოლი მოიყვანა.

ბევრნი ეძლეოდნენ მას: ზოგი, მეფის დუქას ასული, რომელიც გაუთხოვარი იყო და გარეგნობით ლამაზი, და დარბაზის-ერთა ასულები. ბევრნი, რომლებიც გასათხოვარნი იყვნენ; ხოლო ის არჩევანში იყო, რომელი ორთაგან ერთოვა: დუქას მეუღლე, მეორედ დიოგენეზე გათხოვილი ევდოკია, თუ ახლახან მმეფობი მიხეილის მეუღლე მარიამ ალანელი.

გზავნის კაცებს რომ მოჰგვარონ ევდოკია: ისიც დიდი სიხარულით მოჰყვა მათ. ეს რომ შეიტყო მონაზონმა, რომელიც მაშინ თავისი სათნოებით სახელგანთქმული იყო და რომელსაც ყოვლად-წმინდას ეძახდნენ, ყოველგვარი სხვა სახელის მაგიერ, მან ყოველნაირად სცადა დაებრკოლებინა ეს უმსგავსი საქციელი

და, აი, მეფეს მოჰყავს, ყოვლად უსიბრცხელოდ, მარიამი და ეუღლედა მას წმინდა ქორწინებით, და ის მღვდელი მაშინვე შერისხულ იქმნა, რადგან აშკარა მეძავობა დააკნონა.

ხოლო მიხელი, პატრიარქის დადგენილებით, გაკრიჭეს და მიტროპოლიტად ხელთდასხმული ეფესოს არქიელად დაინიშნა. მხოლოდ ერთხელ ჩავიდა იმ ქალაქში (ი. ი. ეფესოში) და, უკან

τοῦ Μανουήλ μονῆ, χερσὶν ἰδίας ἐργαζόμενος. Ἐπιμήθη δὲ διαφέροντως ὑπὸ τοῦ μετὰ ταῦτα βασιλεύσαντος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ἐφ' οὗ δὴ καὶ ἐκοιμήθη, τὴν ἑαυτοῦ σύζυγον Μαρίαν μετὰ τὴν τοῦ Βοτανειάτου καθαιρέσιν μοναχὴν γενομένην συμπαιδείας τῶν εἰς αὐτὴν ἐπαισιμένων ἄξιώσας ἐκ τῆς τελευτῆς (CB II 738, 5 — 739, 4).

ლებით თანაგრძნობა დაიმსახურა

რომ დაბრუნდა, დარჩა მანუელის სახელობის მონასტერში და საკუთარი ხელებით მუშაობდა. მას განსაკუთრებულად სცემდა პატივს ალექსი კომნენოსი, რომელიც ამ ამბების შემდეგ მეფობდა და რომლიც დროსაც იგი გარდაიცვალა, ხოლო თავისი (ე. ი. მისი) მეუღლე მარიამი ბოტანიატეს ჩამოგდების შემდეგ მოლოზან-იქმნა და თავისი გარდაცვალებისათვის, რაც კი ჩაუდენია.

მარიამის ვაჟი კონსტანტინე

Ἀποστείλας δὲ πρὸς τὸν τὴν Δογγιδαρδίαν κατέχοντα Φράγγον Ῥουμπέρτον καλούμενον τὴν αὐτοῦ θυγατέρα τῷ σὺν Κωνσταντίνῳ γυναῖκα ἡγάγετο, Ἐλένην μετονομάσας αὐτὴν (CB II, 720).

კაცები გაგზავნა (მიხეილმა) ლონგიბარდიის მფლობელ ფრანგთან, რომელსაც რომბერტი ერქვა, და მოიყვანა თავისი ვაჟისთვის, კონსტანტინესთვის, ცოლად რომბერტის ასული, რომელსაც სახელი შეუცვალეს და ელენე უწოდეს¹.

მიხეილ VII, მარიამი და კონსტანტინე

[დღედაქალაქი კონსტანტინეპოლი, ყველა დიდებული, ვინც კი ქალაქებსა და დაბებში იყვნენ, აგრეთვე ეკლესიის მეთაურები შეიკრიბნენ აიხნოფის ტაძარში და ბოტანიატე გამოაცხადეს მეფედ;

¹ ნიკიფორე ვრიენიოსის გადმოცემული აქვს თავის „ისტორიაში“ ის ეპიზოდი, რომელიც ეხება ნიკიფორე ბოტანიატეს და მარიამის ჯვრის წერას. ვრიენიოსიც ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ რამდენადაც მარიამის პირველი ქმარი მიხეილ VII ჯერ კიდევ ცოცხალი იყო, აგრეთვე ცოცხალი იყო ნიკიფორე ბოტანიატეს მეორე ცოლი, ამდენად ის მღვდელი «ცოდვას ჩაიდენდა მეძაობისა (μοιχείαν) და სამცოლიანობის კურთხევით» (იხ. გეორგიკა, ტ. V [1963], გვ. 311—312).

² ანა კომნენეს დაწვრილებით აქვს მოთხრობილი რომბერტის ასულის, ელენეს, დანიშნვის შესახებ კონსტანტინეზე. იხ. ზემოთ გვ. 39 — 42. კონსტანტინე 1074 წელს დაიბადა და, მასასადამე, ის რომ მიხეილ VII-ის დროს (1071—1079 წ.წ.) დანიშნეს ელენეზე, მთლად ბავშვი იქნებოდა, ოთხი-ხუთი წლისა.

ამათ მეთაურობდნენ ანტიოქიის პატრიარქი ემილიანე და იკონიის მიტროპოლიტი.]

Συννεύει τε πᾶς ὁ κληρὸς αὐτοῖς καὶ ὁ σύγκλητος καὶ ἡ πόλις σχεδὸν ἅπασα.

Καὶ διαιρεθέντες κατὰ φατρίας¹ οἱ τῆς πολιτείας ἐπῶνυμοι συνταγματάρχαι τε προβάλλονται καὶ λόχους ἐπιφανεῖς συνεστήσαντο.

Κυριεύουσι δὲ καὶ τῶν ἀνακτόρων ἐξ ἐφόδου καὶ στρατιώτας ἐφιστῶσι, τοὺς τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ ἐκδιώξαντες, πολέμῳ τὸ μισθοφορικὸν καταγωνισάμενοι.

Καθαιροῦσι δὲ καὶ τὸν βασιλεύοντα Μιχαὴλ φυγόντα εἰς τὰ ἐν Βλαχέρναις ἀνάκτορα σὺν τῇ Ἀυγούστη Μαρίᾳ τῇ ἐξ Ἀλάνων καὶ τῷ τούτου παιδί Κωνσταντίνῳ τῷ Πορφυρογεννήτῳ, καὶ πρὸς τὸν μονήρη μεταλλάτουσι βίον, τῇ τοῦ Στουδίου μετ' εὐτελοῦς τοῦ ὑποζυγίου παραπεμπαντες μονῆ, μοναρχήσαντα χρόνους ἕξ, ἐν αὐτῷ τῷ Σαββάτῳ ᾧ ἡ ἐπὶ Λαζάρῳ θαυματουργία παρὰ τῶν πιστῶν ἐορτάζεται (CB II, 734).

ფარესმანე იბერი

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπανελθὼν εἰς τὸν χάρακα μετὰ τὴν τῶν ἐχθρῶν ἀποσέβησιν ἔγνω τὴν ἀκρόπολιν τῆς Ἱεραπόλεως ἐνοικῆσαι. Κατα-

მათ შეუერთდა მთელი სამღვდელეობა და დარბაზის-ერი და თითქმის მთელი ქალაქი.

და ფრატრიებად დაიყვნენ სახელმწიფოს დიდებულნი, წამოყენეს ერისმთავარნი და ბრწყინვალე სარდლები დააყენეს.

ერთბაშად დაეუფლნენ აგრეთვე სასახლეებს, ჯარისკაცები ჩააყენეს. მიხეილ მეფის კაცები გააძევეს და საბრძოლველად დაქირავებული ჯარი დაიმორჩილეს.

მეფე მიხეილი გადააყენეს და ის გაიქცა ვლახერხნის სასახლეში, მასთან ერთად მეუღლე ავგუსტა ალანთავანი და მისი ვაჟი კონსტანტინე პორფიროგენეტი; და მარტომყოფ ცხოვრებად შეუცვალეს, გაგზავნეს რა სტუდიელთა მონასტერში უბრალო სახეღარით, მის შემდეგ რაც იმეფა ექვსი წელი, იმავე შაბათს, როდესაც მორწმუნენი დღესასწაულობენ ლაზარეს საკვირველებას².

ხოლო მეფე მანაქში რომ დაბრუნდა მტრის უკუქცევის შემდეგ, გადაწყვიტა აეგო იერაპოლისის აკროპოლისი და, აი, მან

¹ ე. ი. ფაატრიას.

² სკილიცეს გამგზობელელის ეს ნაწყვეტი მთლიანად შესულია იოველის „ქრონოგრაფიაში“. იხ. ზემოთ გვ. 160.

στῆσας οὖν τὸν Φαρσμάνην
 ἐκείνον βέστην τὸν Ἀποκάπης
 ἐξ Ἰβήρων τὸ γένος ἔλκοντα,
 χῶραν δέδωκε τοῖς ἐναντίοις ἀνα-
 καλέσασθαι τε τὴν ἦρταν καὶ
 ἀντίπαλον φέρεσθαι. (CB II,
 675, 21—676, 3).

დანისზნა ამ აკროპოლისის უფრო-
 სად ის ფარესმანე, ვესტი
 აპოკაპისა, ტომით იბერი და
 მოწინააღმდეგეებს საშუალება
 მისცა ზარალიც აენაზლაურები-
 ნათ და საწინააღმდეგოსთვისაც
 მიეღწიათ (ე. ი. გამარჯვებაც
 აღეღებინათ).

[„სკილიცეს გამგრობელებელს“ ეს ცნობა ამოღებული აქვს მიხეილ ატალია-
 ტეს „ისტორიიდან“, ხოლო აქ ტექსტი ცოტა განსხვავებულია „სკილიცეს გამ-
 გრობელებლის“ ტექსტისაგან].

Ἐπαλεθῶν δ' ὁ βασιλεὺς εἰς
 τὸν χάρακα μετὰ τὴν τῶν ἐχθρῶν
 ἀποσόβησιν, ἔγνω τὴν ἀκρόπολιν
 τῆς Ἱεραπόλεως ἐνοικίσαι καὶ
 στρατηγὸν ἀποδείξει αὐτῆς, ἐφ'
 ᾧ κατὰ μικρὸν καὶ τὴν ἄλλην
 πόλιν Ῥωμαίων γενέσθαι καὶ
 Ἀρμενίων κατοικητήριον.

ხოლო მეფე ბანაკში რომ და-
 ბრუნდა მტრის უკუქცევის შემ-
 დგე, გადაწყვიტა აეგო იერაპო-
 ლის აკროპოლისი და მისი სტრა-
 ტეგოსიც დანიშნა, რათა მოკლე
 ხანში ის რომაელთა მეორე ქა-
 ლაქი ყოფილიყო და არმენიელთა
 სადგომი.

Καὶ διὰ τοῦτο χρονίσας ἐκεί-
 σε, καὶ φρουρὰν, ὅση τις ἐδόκει
 πρὸς φυλακὴν αὐτάρχης, καὶ
 στρατηγὸν ἐπιστήσας Φαρσ-
 μάτιον ἐκείνον βέστην τὸν Ἀπο-
 κάπην, ἐξ Ἀρμενίων τὸ γέ-
 νος ἔλκοντα, χῶραν δέδωκε τοῖς
 ἐναντίοις ἀνακαλέσασθαι τε τὴν
 ἦρταν καὶ ἀντίπαλα φέρεσθαι
 (CB 116, 4—13).

და ამიტომ დააყოვნა მან იქ,
 და მეციხოვნენი, რამდენიც კი
 მას საკმარისად მიაჩნდა დასაცა-
 ვად, და სარდალი ფარასმა-
 ტი ჩააყენა, ის ვესტი აპოკაპი,
 წარმოშობით არმენიელთაგან,
 რითაც საშუალება მისცა მტერს,
 რათა ზარალი აენაზლაურებინა
 და მდგომარეობა გაეთანაბრე-
 ბინა.

ზემომოყვანილ ნაწყვეტში გადმოცემულია 1068 — 1069 წლის
 ამბები. კეისარმა რომანოზ დიოგენემ (1067 — 1071) გადაწყვიტა
 ელაშქრა მტრის წინააღმდეგ, რომელსაც დაეპყრა და გაენადგურე-
 ბინა კვლი-სირია, კილიკია და თვით ანტიოქია. რომანოზმა ალყა

შემოართყა იერაპოლისის (მისი ძველი სახელია Βαμψάκη, არაბულად „მანბიჯ“, Μένπειτζე) და 1068 წლის 20 ნოემბერს მტერი დაამარცხა. იერაპოლისის ალების შემდეგ მან ჩააყენა იქ გარნიზონი ფარსმანის მეთაურობით¹.

ფარსმანი² მიხეილ ატალიატეს „ისტორიაში“ მოხსენებულია როგორც არმენიელი (ξῆ Ἀρμενίαν τὸ γένος ἔλαγοντα), ხოლო სკილიცეს გამგრძელბედი, რომელიც, როგორც ცნობილია, თითქმის სიტყვა-სიტყვით გადმოიწერს ხოლმე მიხეილ ატალიატეს „ისტორიის“ ტექსტს, გარკვევით ამბობს ξῆ Ἰβήρων τὸ γένος ἔλαγοντα. აქედან ჩანს, რომ სკილიცეს გამგრძელბედი ბრმად კი არ იწერდა ატალიატეს ტექსტს, არამედ მას ჰქონია აგრეთვე სხვა წყაროებიც, რომელთა მიხედვითაც ამოწმებდა მიხეილ ატალიატეს ცნობებს.

¹ E. Honigsmann, Die Ostgrenze des Byzantinischen Reiches. Bruxelles 1935, გვ 119.

² მისი სახელის ვარიანტებია: ა) მიხეილ ატალიატეს „ისტორიის“ ხელნაწერებში *Φαρσάμνιον* და *Φαρσამένιον*; ბ) სკილიცეს გამგრძელბედის ტექსტში *Φαρσάμνιον*, ხოლო გ) მიხეილ ატალიატეს გამომცემელს (CB) უწერია *Φαρσάμνιον*. იხ. H. Thurn. Textgeschichtliches zu Michael Attaleiates: BZ 57 (1964), გვ. 297.

კონსტანტინე მანასე

კონსტანტინე მანასე (Κωνσταντίνος Μανασής) XII საუკუნის მოღვაწეა. მისი ბიოგრაფიიდან ცნობილია შემდეგი ფაქტები: 1) იგი ნავპაქტის მიტროპოლიტი იყო და ამ თანამდებობაზე იყო, რომ 1187 წელს გარდაიცვალა. 2) მანუელ I კეისრის (1143—1180) რძლის (მისი ძმის სევასტოკრატ ანდრონიკეს ცოლის) ირინეს დავალებით დაუწერია თავისი „ქრონიკა“, რასაც მოწმობს ზოგიერთ ხელნაწერში არსებული ლემმა-სათაური: 'Εξεφαγήθη δὲ πρὸς τὴν σεβαστοκαρατέρισσιν Εἰρήνην τὴν ὑμίφην τὸν βασιλέα· κερὸν Μαγυσὴλ σὺν τῷ ἀνταδῆλφῳ ἀβτοῦ κερῷ Ἀνδρονίκῳ.

კონსტანტინე მანასეს ეკუთვნის რამდენიმე საყურადღებო შრომა:

1. „ქრონიკა“, *Σύνοψις ἱστορικῆ*, რომელიც დაწერილია ე. წ. პოლიტიკური ლექსით, თხუთმეტმარცვლოვანათი, და მოიცავს ამბებს „დასაბამითგან ქვეყნისა“ ვიდრე ნიკიფორე ბოტანიატამდე, 1081 წლამდე. როგორც ზემოთ ითქვა, „ქრონიკა“ შეადგინა კონსტანტინე მანასემ მანუელის რძლის, ირინეს დავალებით. ზოგიერთ ხელნაწერში მისი სათაურია: *Τὸν κερὸν Κωνσταντίνου τὸν Μανασῆ* *«Σύνοψις Χροικῆ», ἀρχομένη ἀπὸ κοσμοποιίας μέχρι τὸν κερὸν Νικηφόρου τὸν Βοτανειάτου.* სხვა ხელნაწერებში კიდევ სწერია: *Τὸν φιλοσόφου κερὸν Κωνσταντίνου τὸν Μανασῆ «Σύνοψις χροικῆ» διὰ στίχων, ἀπὸ κτίσεως κόσμου τὴν ἀρχὴν ποιουμένη καὶ διήγησασα μέχρι τῆς βασιλείας κερὸν Νικηφόρου τὸν Βοτανειάτου* (და შემდეგ მოსდევს ზემოთ მოყვანილი ლემმა ირინეს შესახებ).

2. რომანი „არისტანდრეს და კალითეას სიყვარულის ცხრა წიგნი“. ამ რომანის არც ერთი ხელნაწერი ჯერ აღმოჩენილი არაა; ცნობილია მხოლოდ რამდენიმე ნაწყვეტი (საქმაოდ ვრცელი), რომლებიც შეუტანია XIV საუკუნის მწერალს მაკარი ხრისოკეფალეს თავის კრებულში *Ῥομῶν* („ვარდის ბალი“, „ვარდფანჯები“); ამ რომანის რამდენიმე ფრაგმენტი მოიპოვება აგრეთვე უსახელოდ გადმოცემულ ერთ „ანთოლოგიაში“ (იხ. R. Hercher-ის გამოცემაში: *Scriptores erotici graeci, vol. II. Leipzig, BT, 1859*). იმ დროს როდესაც XII საუკუნის სხვა რომანისტები ხმარობენ

იამბუზ ტრიმეტრს, კონსტანტინე მანასეს ეს რომანი დაწერილი ჰქონია ხალხური საზომით, თხუთმეტმარცვლიანი ლექსით.

მოგვყავს ნიმუში ასეთი ლექსისა:

Τὸν εἰς παροργίαις Ἐρωτος ὑπηρετεῖν τὸν οἶνον.

Ἐντεσθῆεν οἶνός λέγεται γάλα τῆς Ἀφροδίτης¹.

„ღვინო ემსახურება ეროსის საღვზნებო საქმეებს.

„ამიტომ ამბობენ, რომ ღვინო აფროდიტეს რძე არისო“.

პ. სამგლოვიარო სიტყვა, წარმოთქმული 1173 წელს ნიკიფორე კომნენოსის გარდაცვალების გამო.

ნიკიფორე კომნენოსი იყო ანნა კომნენეს და კესაროს ნიკიფორე ვრიენიოსის შვილიშვილი. მას სჭერია თანამდებობა ὁ ἐπὶ τῶν δεήσεων, რომლის მოვალეობას შეადგენდა მეფის სახელზე შემოსული განცხადებების მოვლა, აგრეთვე იმ განცხადებებისა, რომლებშიც უჩიოდნენ თანამდებობის პირებს². ნიკიფორე კომნენოსი გარდაცვლილა ჯერ კიდევ ახალგაზრდა.

კონსტანტინე მანასეს ეს სიტყვა გამოსცა ე. კურცმა (Ἀθύος ἐπικηΐθειος τῶν φιλοσόφου κερὸν Κωνσταντίνου τῶν Μανασσῆ πρὸς τὸν ἀποιχόμενον ἐπὶ τῶν δεήσεων κερὸν Νικηφόρον τὸν Κομνηνὸν τὸν ἔκχονον τῶν καίσαρος — „ფილოსოფოს უფალ კონსტანტინე მანასეს სამგლოვიარო სიტყვა, შედგენილი თხოვნათა მიმღებ მოხელის, კესაროს ვრიენიოსის შვილიშვილის ნიკიფორე კომნენოსის გარდაცვალების გამო“)³.

კონსტანტინე მანასეს ეკუთვნის რამდენიმე სხვა ნაშრომიც (სიტყვები, წერილები და სხვ.)⁴.

ლიტერატურა:

Constantini Manassis Breviarium historiae metricum. Recognovit Immanuel Bekkerus. Bonnæ 1837.

¹ იხ. *Erotici scriptores graeci. Recognovit Rudolphus Hercher, Tomus alter. Lipsiae 1859*, გვ. 567. ჰერხერის ამ გამოცემის 553—577 გვერდებზე დაბეჭდილია კონსტანტინე მანასეს რომანის მოღწეული ფრაგმენტები: Ἐκ τῶν κατὰ Ἀρίσταρδου καὶ Καλλιμάχου ἐνυκία λόγοι. მოღწეულია პირველი წიგნის 68 ტავი: II—95 ტავი; III—72; IV—76; V—54; VI—65; VII—51; VIII—42; IX. 84.

² Н. Скабаланович, *Византийское государство и церковь в XI веке. СПб 1884*, გვ. 175.

³ იხ. *Виз. Временник XVII (1911)*, გვ. 302.

⁴ К. Kumbacher *GBL*³, 376—380; G. Moravscik, *Byzantinoturcica II*², 353—386.

Migne, Patrologia graeca, t. 127, 219—472.

R. Hercher, Erotici scriptores graeci, tomus alter, L. 1859, 553—577.

Э. Курц, Евстафия Фессалоникского и Константина Манасси монодии на кончину Никифора Комнина: В. Вр. 17 (1911), 283—322.

ბარდას აჯანყება და იბერები

Καὶ Βάρδας μὲν ὑπέκυψε τῇ τοῦ χρατοῦντος βάρβδω,	და ბარდა მოიდრიკა ხელმწიფის ჯონის ქვეშ,
Καὶ πάντες ὑπεστάλησαν λάθρα βασιλειῶντες,	და ყველანი, ფარულად მეფობის მამიებელნი, იოტნენ,
Ἔιχε δ' ἐμφύς Βασίλειον Ἀρράβων ἐθναρχία	და არაბთა სამთლობელომ მაშინვე ბასილი მიიქუა,
Καὶ Φάσιδος τὸ πόντιμον ἰβηρο- τρόφον ῥέθιρον	და ფაზისის იბერთ-მკვებავმა მტენარმა მდინარებამ,
Καὶ γῆ Φοινίκων βλάβασα ταυτὸν ἴσσεῖ πρηστῆρα.	და ფინიკიელთა ქვეყანამ, რომე- ლიც უყურებდა მას როგორც გრიგალს.
Ἐφριζῶν τοῦτον Ἰβηρες, ἔπτηξαν Ταυροσάνθαι.	იბერებს მისი შეეშინდათ, ტავ- რო-სკვითები შედრკნენ.
Ὁ γὰρ ὁ εἰδραπέτευσεν ἐκείνος Ἰβηράρχης.	ის ამაცი იბერთ-მთავარი წავიდა.
Οὕτως δὲξάσας ἀπασαν ἐπέδραμεν Ἀσίαν.	ასე სწრაფად მთელი აზია და- ლაშქრა ¹ . (ტ. 5962—5969)

¹ ამ ნაწყვეტში, თითქოს, იმაზე უნდა იყოს ლაპარაკი, რომ ბარდა სკლია-როსის აჯანყების ჩაქრობის შემდეგ ბასილ II-მ მკაცრ პოლიტიკას მიმართა. «ყველანი, ფარულად მეფობის მამიებელნი, იოტნენო» რომ ამბობს კონსტანტინე მანასე, იგულისხმებინ, ალბათ, ჯერ ბარდა სკლიაროსი და მერე ბარდა ფოკა. 987 წელს აჯანყებულ ბარდა ფოკას მიეშველა დავით კუროპალატი, რამაც გამოიწვია ბასილის რისხვა (იხ. ივ. ჯავახიშვილი, ქ. ერის ისტორია II [1965], 128): «ამაცი იბერთ-მთავარი (Ἰβηράρχης)», საფიქრებელია ჰგულისხმობდეს დავით კუროპალატს. ბასილ კეისარს ავტორი ადარებს გრიგალს, რომელმაც «სწრაფად მთელი აზია დალაშქრა».

ამის შემდეგ კონსტანტინე მანასე ლაპარაკობს დანარჩენ მხარეებზედაც, სადაც ბასილ II-მ ილაშქრა.

Καὶ τὴν τεκοῦσαν στένουσαν πολλὰ καὶ γοωμένην τῶν περιβόλων τῆς ἀρχῆς ἀκούσαν ἀπελαύνει.	და მშობელი დედა ¹ , დიდად მკვნესარი და მტირალი სახელისუფლო ბჭეთაგან ძალით გააგლო
Καὶ τίθησι μοναστήριον... Μαθῶν δὲ καὶ τὸν Ῥωμανὸν πάλιν βασιλειῶντα, Καὶ πάλιν ἤς ἐκπέπτωκεν ἀρχῆς ὄρεχτιῶντα...	და შეამოლოზნა... როდესაც შეიტყო, რომ რომა- ნოზი კვლავ მეფობას აპირებდა, და კვლავ ისწრაფოდა ტახტის- კენ, საიდანაც ჩამოვარდა... გავზაგენა მიხეილმა მის წინააღმ- დეგ სამორად და შესაპყრობად ² . როდესაც მიხეილი გადაურჩა ჩა- მოწოლილ საშიშროებას და ჩაიბარა სამეფოს უშიშარი ხომალდი, საომარ არევ-ღარევას და აბ- ჯართ-ჟღარაუნს, მსახრავ ბრძოლებს, უბედურე- ბებს და ხიფათს სიზმარშიც კი ვერ წარმოიდ- გენდა...
Πέμπει τοὺς πολεμήσοντας καὶ τοὺς συλληφισμένους... Ἀπαλλαγεῖς δὲ Μιχαὴλ τῶν πα- ρεστώτων φόβων Ἀχείμαστον ³ τε τῆς ἀρχῆς παρα- λαβὼν τὸ σκάφος, Θορύβους μὲν ἀρεῖκούς καὶ θωρα- κοφορίας Καὶ θροῦν τὸν ἐνυάλιον καὶ μόχ- θους καὶ κινδύνους Οὐδ' ὄναρ ἐφαντάζετο...	მაგრამ ერთი ვინმე დიდგვარიიანი და პირველთუძიანთაგანი, საკმაოდ ხანდაზმული, მეორე პი- ლოსელი ნესტორი (ანე ეძახდნენ ნიკიფორე ბოტა- ნიატეს)... ხელთ იგდებს ნიკეას, უზაგვის ხელმწიფეს
Εἰς δὲ τις μεγαλογενῆς καὶ τῶν ἐκ πρώτης ρίζης, Γεραίτερος μακρόβιος, Πύλιος ἄλλος Νέστωρ (Βοτανειάτην ἔλεγον ἐκεῖνον Νικη- φόρον)... Καταλαμβάνει Νίκαιαν, πέμπει πρὸς τὸν κρατοῦντα	

¹ ვედოკია იყო მიხეილ დუკას მშობელი დედა და საკვირველია, რომ ზ. გელცერის „მოკლე ისტორიაში“, რომელიც კ. კრუმბახერის GBL-ს აქვს დართული, სწერია: Eudokia und ihr ältester Stiefsohn Michael Dukas (GBL, 1011; და რუსულ თარგმანშიც: Евдокия и ее старший пасынок — Бенешевич, Очерки I, 124). კონსტანტინე მანასეს (და სხვებსაც) გარკვევით უწერია; *τὴν τεκοῦσαν* „მშობელი დედა“.

² რომანოზი შეიპყრეს, თვალეზი დასთხარეს და პირქუშ კუნძულზე გადა-
კარგეს.

³ უფრო მოკვლილით: *ἀχείμαστον* ან *ἀχείμαντον*.

Γράμμα παραινετήριον ὀηθῆεν, დამრიგებლობითს წერილს და
 αὐτὸν συμπεῖθον ურჩევს მას
 Ἄναιματὶ τῷ γέροντι τῶν σκήπ- სისხლის დაუღვრელად დაუთმოს
 τρων ὑπεκστῆναι, მოხუცს სკიპტრა,
 Αὐτὸν δ' ὡς ἀπειρόμαχον ζῆς ἐν თვითონ კი ბრძოლებისაგან თა-
 ἀπραγμοσύνη. ვისუფალ ცხოვრებას მიეცეს.
 Καὶ τί πολλὰ καὶ περιττά; φθάνει ამაზე მეტი რა გავიხსენო? მოდის
 τὴν βασιλίδα, სამეფო ქალაქში
 Καὶ πορφυρίδι μὲν αὐτὸς κοσ- ძოწვეულით და ოქრომკელით შე-
 μεῖται χρυσοπάστω, მკული,
 Ὁ πρὶν δὲ κράτωρ Μιχαὴλ γίνε- ხოლო წინანდელი ხელმწიფე მი-
 ται μελαμφόρος, ხელი შავი ანათორით იმოსება,
 Ἔτεσιν ἕξ γευσάμενος τοῦ βασι- ექვს წელიწადს სამეფო ძალა-
 λείου κράτους. უფლების მგემებელი.
 Ἄλλὰ γὰρ ἐκλαθόμενοι αὐτοῦ τε მაგრამ თვითონ მას ავიწყდება
 καὶ τοῦ γήρωσ თავისი სიბერე
 Ὁ γέρων ὁ παλαιγενῆς οὐτος ὁ და მიხრწნილი ბებერი ნიკიფორე
 Νικηφόρος მიხეილის მეუღლეს შეეუღლა კა-
 Τῆ γαμετῆ τοῦ Μιχαὴλ ζεύγυσται ნონიერი ქორწინებით.
 νόμφ γάμου, და მიხრწნილი მოხუცი ამ ნახ
 Καὶ ταῦτα γέρων τρυφερῶ, πέμ- ახალგაზრდას დაეუფლა;
 πελος νεαζούσῃ· თვით იგი კი დამწუხრებელი და
 Αὐτὸν δὲ βαρυνόμενον καὶ δυσ- დაჯავროიანებული
 ανασχετοῦντα ეფესელთა ქალაქის მწყემსად
 Τῆς Ἐφεσίων πόλεως ποιμένα დააყენა¹. (ტ 6613—6684)
 καθίστάγει.

¹ რომ მიხეილ დუკა ეფესოს მწყემსად (მიტროპოლიტად) იქმნა დაყენებული. ამას სხვა მისტორიენიც გადმოგვცემენ. იხ. ზემოთ გვ. 156, შენ. 2.

ილანე ზონარა

ბერძნული ტექსტი ქართული თარგმანიტურთ გამოსაცემად დაამზადა.

და გამოკვლევა დაურთო

მიხეილ კახაძემ

იოანე ზონარას ცნობები საქართველოს შესახებ 1954—1955 წლებში დაამზადა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ისტორიის ინსტიტუტის წყაროთა პუბლიკაციის განყოფილების დავალებით ამ განყოფილების უფროსმა მეცნ. თანამშრომელმა, ფილოლოგიურ მეცნიერებათა კანდიდატმა და ჩვენში კარგად ცნობილმა ბიზანტინისტიმა მიხეილ კახაძემ. მან ამოკრიფა ნაწყვეტები ბერძნული ტექსტის გამოცემებიდან, შეადარა სხვადასხვა გამოცემაში მოყვანილი ვარიანტები, ბერძნული ტექსტი თარგმნა ქართულად და შესავალი ნარკვევიც დაურთო. ამჟამად დროს თავისი შრომის ხელნაწერის აშიებზე საშენიშვნო მითითებები იყო მიწერილი და, რასაკვირველია, ამ მითითებების მიხედვით განზრახული ჰქონდა დაერთო შინაარსობლივი კომენტარები, რომლებიც ბერძნული ტექსტის გაცემაში უთუოდ ნათელს შეიტანდა.

მ. კახაძე უდროოდ გარდაიცვალა 1959 წელს მძიმე ავადმყოფობის შემდეგ და, ზოგიერთი მისი ნაშრომი, მათ შორის „იოანე ზონარაც“ საბოლოოდ გამართული არ აღმოჩნდა. ჩვენ თავის დროზედაც დაგვემილი გეჰქონდა, რომ მ. კახაძის „იოანე ზონარა“ შევიდოდა ჩვენი „გეორგიკის“ სათანადო ტომში, ისევე როგორც დოქ. ალ. გამყრელიძის „ამიანე მარცელინე“ შევიდა „გეორგიკის“ I ტომში. და როდესაც ახლა „გეორგიკის“ VI ტომი იბეჭდებოდა, სადაც ქრონოლოგიურად „იოანე ზონარაც“ უნდა შესულიყო, წინათ შედგენილი გეგმა არ შეეცვალეთ და ვათავსებთ აქ მ. კახაძის ნაშრომს.

მკითხველი ადვილად მიხვდება, რომ ბერძნული ტექსტის სწორად გაცემისათვის აუცილებელია შინაარსობლივი კვლევა-ძიების ჩატარება. წინააღმდეგ შემთხვევაში შეიძლება ზოგჯერ გაუგებრობა დაიბადოს.

ამის საილუსტრაციოდ შეგვეძლო მოგვეყვანა შემდეგი შემთხვევა. თავისი „ისტორიის“ XV,1-ში იოანე ზონარა მოგვითხრობს ლეონ სპათარზე, რომელსაც იუსტინიანე II გზავნის აბაზგების წინააღმდეგ. ამასთან დაკავშირებით ზონარას აგონდება პროკოპი კესარიელის „ისტორიის“ ის თავი, სადაც ლაპარაკია აბაზგებზე. თუ როგორ ასაქურთისებდნენ ისინი ბავშვებს და ჰყიდდნენ «რომაელებზე აუარებელ ვერცხლად», თუ როგორ მოათვინიერა იუსტინიანემ აბაზგები მათში ქრისტიანობის გავრცელებით და სხვ. და ყველაფერ ამის შემდეგ ისტორიკოსი განაგრძობს: «ამოტომ აბაზგების დასასჯელად ცხვირმოჭირილმა იუსტინიანემ... გაგზავნა სპათარი ლეონი»-ო (იხ. გვ. 238—231). მკითხველს ეგონება, რომ აქ ერთსა და იმავე იუსტინიანეზეა საუბარი, იმ დროს როდესაც ამ მოთხრობის პირველ ნახევარში VI საუკუნის ამბებია გადმოცემული (იუსტინიანე I), ხოლო მეორე ნახევარში — VIII საუკუნის დასაწყისი იგულისხმება.

სამწუხაროდ, მ. კახაძეს არ დასცალდა საბოლოო რედაქცია გაეკეთებინა თავისი ნაშრომისათვის და დამეშუავებინა ის საკითხები, რომელთა შესახებაც თავისი დედნის აშიებზე მითითებული ჰქონდა სათანადო წყაროები. ჩვენ, შეძლებისდაგვარად, შევამოწმეთ მ. კახაძის მითითებების მხედველობაში მიღებით თარგმანის შინაარსობლივი მხარე და, სადაც კი შევნიშნეთ უზუსტობა ან ხარვეზიანობა, შევავსეთ და შევასწორეთ. შესაძლებელია ზოგი რამე ჩვენც გამოგვჩანდეს. მაგრამ მკითხველს გვერდში ექნება ბერძნული ტექსტი, რომელიც ჩვენ დიდის უურაღლებით შევამოწმეთ.

ს. ყაუხჩიშვილი

იოანე ზონარა

იოანე ზონარა ერისკაცობაში დიდი სახელმწიფო მოხელე ყოფილა: ბიზანტიის მეფის კარზე მას სკერია, ჩვენში მიღებული სა-
მოხელეო ტერმინებით რომ ვთქვათ, ქეშიკთ-უხუცესისა (ყორჩიბა-
შის) და მწიგნობართ-უხუცესის თანამდებობანი (μῆγας ἑπισυγχαριος
αἰς βίβλην καὶ πρωτοαποκριτής)¹. ბოლოს, მოხუცებულობის დროს,
ბერად აღკვეცილა და თავისი სიცოცხლის უკანასკნელი წლები
წმინდა გლიკერიას კუნძულზე არსებულ მონასტერში გაუტარებია².
მიზეზი მისი შემონაზვნებისა ყოფილა მისთვის ძვირფასი და საყვა-
რელი ცოლშვილის ამოწყვეტა. უცხოვრია იოანე ზონარას XI საუ-
კუნის დასასრულსა და XII საუკუნის პირველ ნახევარში³. სამწერ-
ლო მოღვაწეობა, ალბათ, ბერობაში დაუწყია (ერობაში, როგორც
მაღალი რანგის მოხელე, მწერლობისათვის დროს ვერ იშოვიდა).

იოანე ზონარას ლიტერატურული მემკვიდრეობა დიდიცაა და
მრავალფეროვანიც: მის კალამს ეკუთვნის ეგზეგეტიკური თხზულე-
ბანი, ცხოვრებები, სიტყვები, მოსახსენებლები და „მსოფლიო ქრო-
ნიკა“ (ἐπιτομή ἱστοριῶν)⁴. სპეციალურ ლიტერატურაში დავა იყო

¹ ასე გადმოგვცემს ზემოაღნიშნულ ზეგონულ სამოხელეო ტერმინებს კ. კ რ უ მ -
ბ ა ხ გ რ ი (იხ. Очерки по истории Византии, под редакцией и с предисло-
вием В. Н. Бенешевича, вып. III, 113); მ. კ რ ა ს ნ ო ყ ო ნ ის თარგმანით
ი. ზ ო ნ ა რ ა ს ეკირა იმპერატორის ტრიბუნალის ვიცე-თავმჯდომარისა და მწიგ-
ნობართ-უხუცესის თანამდებობანი (იხ. Красножен М., Толкователи канонического кодекса восточной церкви: Аристин, Зонара и Вальсамон. М. 1892 г. გვ. 89).

² წმ. გლიკერიას კუნძული, როგორც პავლოვმა გამოარკვია, იყო ერთ-
ერთი საუფლისწულო კუნძულთაგანი მარმარილოს ზღვაში (იხ. П. О. Карпш-
ковский, Балканские войны Святослава в византийской литературе:
Византийский Временник № 6, 1953 წ. გვ. 59).

³ იქვე.

⁴ პავლოვის აზრით „მსოფლიო ქრონიკა“ ზონარას პირველი თხზულება
(იხ. А. Павлов, К вопросу о хронологическом отношении между Ари-
стином и Зонарой, как писателями толкований на церковные правила)
[ЖМНП. 1896, № 1, გვ. 173]. იოანე ზონარას მიეწერება აგრეთვე ლექსიკონი,
რომელიც სპეციალისტთა აზრით არავითარ შემთხვევაში მას არ ეკუთვნის (იხ.
ტიტმანის გამოცემა Ioannis Zonarae Lexicon, Лпц. 1805).

იმის შესახებ, რომ არის თუ არა ერთი და იგივე პიროვნება ჟამთააღმწერელი იოანე ზონარა და საეკლესიო თხზულებათა ავტორი ასკეტი-ზონარა, მაგრამ ჯერჯერობით მათი იგივეობა თუ დამტკიცებული არაა, არც უარყოფილია მეცნიერულად. ამ სადავო საკითხს, ჩვენის აზრით, გადასწყვეტს საპირისპირო ტექსტთა სტილისტიკური და ენობრივი ანალიზი, რომლის გაკეთება ჯერ არც ერთ მხარეს არ უკისრია. ჩვენ ეს საკითხი სრულებით არ გვანტერესებს და თუ ვახსენებთ მხოლოდ იმიტომ, რომ იოანე ზონარას ლიტერატურულ მემკვიდრეობაზე ორიოდ სიტყვის თქმა აუცილებელ საქიროებად მიგვაჩნია.

იოანე ზონარას ისტორია დიდი მოცულობის თხზულებაა და შეიცავს ამბებს ქვეყნის დასაბამიდან ვიდრე 1118 წლამდე, იოანე II კომნენოსის (1118—1143) ტახტზე ასვლის დრომდე¹. ამ უზარმაზარი წიგნის შედგენისას იოანე ზონარას ხელთ ჰქონია შემდეგი წყაროები: 1. იოსებ ფლავიოსის ა) იუდეელთა ომი და ბ) იუდეელთა სიძველენი. 2. ძველი აღთქმის წიგნები. 3. ევსებიოსის „ქრონიკა“. 4. თეოდორიტეს „ეკლესიის ისტორია“. 5. ქსენოფონტის „ქიროპედია“ (მთლიანად). 6. პლუტარქე. 7. ჰეროდოტე. 8. არიანე. 9. დიონ კასიოსი (რომის ისტორიისათვის). 10. თეოფანეს „ქრონოგრა“. 11. პროკოპი კესარიელი. 12. პატრიარქი ნიკიფორე. 13. კედრენე. 14. სიმეონ ლოგოთეტი და მაგისტროსი (სიმონ მეტაფრასტი), 15. სკილიცე. 16. ფსელოსი. 17. იოანე ქსიფილინოსი, 18. პეტრე პატრიკიოსი, 19. ნიკიფორე მონაზონი. 20. სკილიცეს გაგრძელება. 21. გიორგის გაგრძელება და 22. თეოფანეს გაგრძელება. (აქვე უნდა შევნიშნოთ: 1) რომ XIII წიგნიდან XVIII წიგნამდე ჯერჯერობით წყაროები მიკვლეული არაა და 2) I—XIII წიგნებშიაც კი გამოყენებული აქვს იოანე ზონარას, გარდა დასახელებული წყაროებისა, მრავალი უცნობი ავტორი).

იოანე ზონარას „მსოფლიო ქრონიკა“ ამ სახის ბიზანტიურ სხვა „ქრონიკებთან“ შედარებით მაღალი ღირსების თხზულებაა. ის სხვა ქრონიკებზე საფუძვლიანია და გარდა ამისა შეიცავს მრავალ ჩვენამდე მოულწეველ კარგ საისტორიო წყაროებს. მაშინ როცა

¹ მართალია იოანე ზონარას „ქრონიკაში“ გაბმული თხრობა 1118 წლამდე მოდის, მაგრამ კანტი-კუნტად ცნობები მას შემდეგდროინდელი წლების შესახებაც მოეპოვება. ეს გარემოება საშუალებას აძლევს მკვლევართ ივარაუდონ, რომ „ქრონიკა“ ზონარას დაუწერია იოანე II კომნენოსის მეფობაში (1118—1143), ხოლო დანარჩენი თხზულებები კი — მანუელის დროს (ე. ი. 1143—1180). (იხ. ა. პავლოვი О. с. გვ. 174).

სხვა ქამთაალმწერლები კმაყოფილდებოდნენ ძველი ბიზანტიური კრებულებით, როგორცაა, მაგალითად, იოანე ანტიოქიელისა, თეოფანე ქამთაალმწერელისა და გიორგი ამარტოლის თხზულებები. იოანე ზონარა, პირიქით, პოულობს უფრო ვრცელ ძველ საისტორიო შრომებს და იქიდან ლებულობს ახალსა და საინტერესო მასალებს.

იოანე ზონარას „ისტორია“ არა მარტო მაღალი ღირსების მასალათა სიუხვით სჯობია სხვა ქამთაალმწერლებისას, არამედ გადმოცემის ფორმითაც, ერთ. მაშინ როდესაც სხვა ავტორები თავს არ იწუხებენ მასალათა გადამუშავებაზე და პირდაპირ გადმოიწერენ ამათუ იმ წყაროს, იოანე ზონარა ასე როდი იქცევა: ის ცდილობს, რამდენადაც კი მოსახერხებელია, მოკლედ და თავისი ერთ გადმოსცეს მის ხელთ არსებული წყარო¹. მიუხედავად ამისა უნდა აღინიშნოს ის ფაქტი, რომ იოანე ზონარა, ძალიან ხშირად, მისდა უნებურად წყაროს გავლენის ქვეშ ექცევა და მის ისტორიაში ენისა და სტილის სიჭრელე იგრძნობა. ხშირად მის ისტორიაში შეხვდებით წინააღმდეგობებსაც, რასაც თვითონაც კარგად გრძნობს, მაგრამ გამოსავალს ვერ პოულობს². რომ ეს ნაკლი თავიდან აეცილებინა, მაშინ ის ყველა წყაროს კრიტიკულად უნდა მიდგომოდა და თავიდან ბოლომდე ეს უზარმაზარი საისტორიო მასალა საკუთარი გონების ბრძმედში გაეტარებინა. ეს საქმე კი იმდენად ძნელია, რომ დაჩაჩანაკებული ბერის ენერგიას, ალბათ, აღემატებოდა. ისტორიის ორიგინალურ ნაწილში იოანე ზონარას თხრობა არის ნარნარა, მწყობრი, რომელსაც არ აფერხებს არავითარი მოულოდნელობა ელფერით გამოწვეულია შენიშნავს კ. კ რ უ მ ბ ა ხ ე რ ი. (იხ. *Очерки по истории Византии* вып. III, 116). ასეთ ორიგინალურ ნაწილად ზონარას „ისტორიისა“ მიაჩნიათ ალექსი კომნენოსის მეფობის პერიოდი, ე. ი. ის ამბები, რომლებიც აღწერილია 1080—1118 წლების ქვეშ (იხ. *Скабаланович, Византийское государство и церковь в XI в.*). მაგრამ საკითხი ისმის: განა ეს ნაწილი კი არის ორიგინალური? მთლიანად ზონარას წყაროები ხომ მიკვლეული არაა ჯერჯერობით? ჩვენ ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, რომ XIII წიგნიდან XVIII წიგნამდე ზონარას წყაროების კვლევაზე

¹ ამის დასამტკიცებლად იხ. ქვემოთ ორი მაგალითი: 1) იაფეტის მოდგმა და 2) წათე I-ის გამეფება.

² იხ. ქვემოთ «იოანე ოქროპირის დასაფლავების ადგილი იოანე ზონარას მიხედვით».

არავის უმუშავია და ალექსი კომნენოსის მეფობის ხანაც ხომ სწორედ ისტორიის ამ ნაწილშია?

ზემოჩამოთვლილი ღირსებების გარდა იოანე ზონარას „ისტორიის“ მთავარი მნიშვნელობა იმაში მდგომარეობს, რომ მან შემოგვინახა მრავალი ძვირფასი საისტორიო წყარო, რომლებსაც ჩვენამდე არ მოუღწევია. ასე, მაგალითად, ზონარამ და იოანე ქსიფილინოსმა აღუდგინეს ისტორიას დიონ კასიოსის 1—21 წიგნები, რომელთა დედნები დღემდე დაკარგულად ითვლება¹. იოანე ქსიფილინოსისა და იოანე ზონარას „ისტორიები“ ერთად-ერთი წყაროა ამ ძვირფასი საისტორიო წიგნების აღსადგენად. ამას გარდა ზონარამ შემოგვინახა რომელიღაც უცნობი საუკეთესო წყარო, რომელშიაც მოცემულია ბიზანტიის ისტორია ლეონ I დან იუსტინე II-დე (457—578 წლები) და სხვა.

მიუხედავად იმ განსაკუთრებული მნიშვნელობისა, რომელიც იოანე ზონარას „ისტორიას“ აქვს, ის სათანადოდ არც შესწავლილია და არც გამოცემული. მთლიანი გამოცემა ზონარას ისტორიისა სამი არსებობს: Dindorfius BT (ლაიპციგი, 1868—1875 წლებში) ექვს ნაკვეთად (წიგნად), რომელთაგან I—IV-ში მოთავსებულია ისტორიის ტექსტი, ხოლო V—VI-ში ვარიანტები ორი ხელნაწერის მიხედვით. 2) PG 134, 135 ტომები და 3) პარიზის კორპუსში გამოქვეყნებული 1715 წელს (I, II ტ.). არც ერთი ეს გამოცემა დღევანდელ მეცნიერული მოთხოვნილების სიმაღლეზე არ დგას. შედარებით ამ გამოცემებთან უფრო მაღლა დგას ბიუტნერ ვობსტის გამოცემა (ბონი, 1897), რომელშიაც გათვალისწინებულია მრავალი ხელნაწერი ზონარას „ისტორიისა“, მაგრამ ის მთლიანი გამოცემა არაა, მასში მხოლოდ XIII—XVIII წიგნებია გამოქვეყნებული.

რაც შეეხება იოანე ზონარას „ისტორიის“ თარგმანებს, არც აქაა სახარბიელო მდგომარეობა: არსებობს ზონარას „ისტორიის“ თარგმანები ლათინურ, იტალიურ, ფრანგულ და ახალბერძნულ ენებზე.

სლავურ ქვეყნებში ზონარას ბედმა არ გაუღიმა; სლავი ქრონოგრაფოსები მხოლოდ კომპილაციებით დაკმაყოფილდნენ, ერთი ასეთი კომპილაცია დაბეჭდა პროფ. ბოდრიანსკიმ 1847 წელს სათაურით „Паралипомен Зонары“. მეორე კომპილაცია იპოვა პ. ლავროვმა ათონის მთაზე არსებულ ზოგრაფის მონასტერში

¹ სპეციალურ ლიტერატურაში ცნობილია, რომ დიონ კასიოსის „ისტორიები“ ჩვენამდე, ასე თუ ისე მთლიანი სახით, მოაღწია მხოლოდ 37—54 წიგნებში.

1894 წელს და ცნობესი მისი ურთიერთობისა ზონარას ცნობილ რუსულ კომპილაციებთან¹ დაბეჭდა В. Вр. 1897 წ. № 4-ში.

ბ. ლავროვის ცნობით რუმინელების მუზეუმის უნდოლსკის კრებულში მოიპოვება ზონარას ტექსტის სრული (არა კომპილირებული, არა შემოკლებული) ნუსხა. სხვათა შორის, იოანე ზონარას ისტორიის ნუსხათა სიმცირე სლავურ ენებზე მიუთითებს იმ ფაქტზე, რომ ის მაინცადამაინც მოწონებული ავტორი არ ყოფილა სლავთა საისტორიო მწერლობაში².

დასასრულ, ერთი საკითხიც: არის თუ არა გამოყენებული იოანე ზონარას „ისტორია“ ქართულ ისტორიოგრაფიაში? ამ კითხვაზე შეიძლება მხოლოდ უარყოფითი პასუხის გაცემა: არც ერთ ქართველ ისტორიკოსს ზონარას ცნობებით არ უსარგებლია³; მიზეზი ამისა ალბათ ისაა, რომ ჩვენი ისტორიკოსები კედრენე-სკილიცეთი სარგებლობდნენ და რადგანაც ამ ჟამთააღმწერლებს იმეორებს ზონარაც X—XI საუკუნეების საქართველოს შესახებ ცნობების გადმოცემისას, ამიტომ ჩვენმა ისტორიკოსებმა, სამართლიანად, პირველ წყაროს გამოყენება ამჯობინეს. მაგრამ ასეთი საქციელი ქართველი ისტორიკოსებისა სამართლიანი არაა: ზონარა, როგორც ზემოთ ითქვა, სიტყვა-სიტყვით არც ერთ წყაროს არ იმეორებს და, ამას გარდა, ისიცაა გასათვალისწინებელი, რამე მას რომელიმე

¹ ა. პოტაპოვი ბევრი იმეზავა რუსულ მატინათა შედგენილობის გამოკრევაზე და იგი იმ დასკვნაზე მივიდა, რომ დიდი უნეტესობა რუსული მატინებისა წარმოადგენს ოთხი ბიზანტიელი ჟამთააღმწერლის — იოანე მალალას, გიორგი ამართლის, კონსტანტინე მანასესა და იოანე ზონარას ქრონიკების კომპილაციას (იხ. Терповский Ф. А., Изучение византийской истории в древней Руси, вып. 1, Киев, 1875, გვ. 4).

² არსებობს ზონარას „ქრონიკის“ სრული რედაქციის ოთხიოდე ნუსხა სერბულ ენაზე, რომლებიც წარმოადგენენ ერთი დედნიდან მომდინარე პირებს (იხ. Потапов П. О., Судьба хроник Зонары в славяно-русской литературе) [ИОРЯС, т. XXII, 1917, кн. 2, გვ. 157]. რაც შეეხება მოკლე რედაქციას, ე. წ. „პარალიპომენს“ — ის ვრცელი რედაქციის მხოლოდ მექანიკურ შემოკლებას წარმოადგენს (იქვე, გვ. 161). პ. პოტაპოვი უგულვებელ ჰყოფს მის მიერვე მოყვანილ ფაქტებს და მაინც ცდილობს დაგვარწმუნოს, რომ თითქოს ზონარა დიდი პოპულარობით სარგებლობდა სლავურ ქვეყნებში! (იხ. с. გვ. 141). ამას გარდა მისაღებია მხედველობაში ის გარემოებაც, რომ ზონარას ტექსტი სერბულ ვრცელ რედაქციაში ბოლომდე, 1118 წლამდე, კი არაა თარგმნილი, არამედ კონსტანტინე პორფიროგენეტის (913—969) დრომდე. ეს ფაქტიც, ჩვენის აზრით, იოანე ზონარას არაპოპულარობაზე უნდა მიჭითებდეს.

³ მხედველობაში არაა მისაღები დ. ბაქრაძის მიერ ზონარას სახელის ლიტონი ხსენება კედრენესთან ერთად (იხ. ისტორია საქართველოსი I, 238).

უცნობ მასალაზე დაყრდნობით შესაძლებელია სხვა კონიექტურაც ჰქონდეს მოცემული. ზონარას ცნობების რაობა სხვა ჟამთააღმწერელთა ცნობებთან მიმართებით ჩვენ მომავალში უნდა შევისწავლოთ, ხოლო ამჟამად კი, მისი ცნობების თარგმანით შემოვიფარგლებით. გავეცნოთ მისი ტექსტების ნიმუშებს ქართულ თარგმანში:

1. იოანე ზონარას დამოკიდებულება წყაროებისადმი

ბერძნული ბიბლია:

ბიბლიის ქართ. თარგ. ვულგატით:

წეს. 10,2: *Ἦιοι Ἰάφεθ Γαμέρ, και Μαγώ, και Μαδαί, και Ἰάβαν, και Ἐλισά, και Θοβέλ, και Μοσόχ, και Θείραζ. Καὶ υἱοὶ Γαμέρ Ἀσχαράζ, και Ἰυράν, και Θεργαμά. Καὶ υἱοὶ Ἰάβαν Ἐλισά, και Θάριζ...*

ძენი იაფეთისნი, ღამერ და მაგოგ, და მადაიმ, და იოვან: და ელისა. და თობელ, და მოსოქ და თირის და ძენი ღამერისნი, ასქანახ, რიფათ და თორღამა, და ძენი იოვანისნი, ელისა და თარზის...

Iosephti Ant. 1, 4—6.

ი ა ფ ე ტ ი ს მ ო დ გ მ ა

იოსებ ფლავიოსი

(იოანე პეტრიწის თარგმანი)

იოანე ზონარა 1, 5

ხოლო იაფეთოას უკუშ ნოხოს ყრმისა იყვნეს ძენი შუდნი. და მკვდრ არიან ისინი ტავროას და ამანოას მთაგან დამწყებელნი და შთამოვლენ ასიად ვიდრე მდინარედმდე ტანაასა. ხოლო ევროპეს შინა ვიდრე ღადირთადმდე მიწვენილნი. ქუეყანასა, რომელი დამთხვა და არა ვიეთისა მკვდრობისათჳს წარმართნი სახელითა მათითა უწოდანეს. რამეთუ აწ ელინთა მიერ ღალატად წოდებულნი. ხოლო ღომარად სახელდებულნი მალოგნი და ამკვდრნა. ხოლო სკუთას მის მიერ სახელდებულნი და იაფეთოას უკუშ ყრმათაგან იოვანოასა და ნადოასა. ნადოას ვიდრემე მიერ მადელნი იქმნებიან წარმართნი, რომელნიცა ელინთა მიერ მიღად იწოდებიან. ხოლო იოვანოასგან იონაჲ და ყოველი ელიონი იქმნებიან. დაამკვდრებს უკუშ თოვილოცა — თოვილოთასა, რომელნი აწ ივირად იწოდებიან. ხოლო მესქინნი მესხიოას მიერ აღშენებულნი

იაფეტს ჰყავდა შვიდი ძე, რომლგებიც ტავროსა და ამანის მთებიდან გამოვიდნენ და [დასახლდნენ] — აზიაში ტანაისის მდინარემდე, ხოლო ევროპაში — ღადირთა [ქვეყნამდე]; მათი სახელების მიხედვით წოდებულ იქმნენ ხალხები: გომარისაგან — გომარელნი, რომლებიც აწ გალატელებად იწოდებიან: მაგოგისაგან — მაგოგელნი, ამჟამად სკვიტებად წოდებულნი, იობასაგან — იონები და ყველა ელინნი არიან სახელდებულნი, მადაისგან — მადელნი, რომელთაც ანლა მიდიელები ჰქვიათ. თობელისაგან — თობელნი დაერქვათ, ესენი იბერები არიან. მოსოხისაგან წარმოიშვა მესხინთა ტომი, ესენი აწ კაპადოკიელებად სახელიდებიან; თირასაგან — თირელნი, ბოლოს თრაკიელებად შეეცვალათ მათ სახელი. იაფეტის ძის ასხანაქსისაგან — ასხანაქსები, ამჟამად რეგენები რომ ეწოდებათ, წარმოიშვნენ, ხოლო რიფათელთა ტომს რიფათისაგან მომდინარეუ ვარაუდობენ, წინათ მათ პაფლაგონიელებს

აწ კაპადაღუკად იწოდებიან და რამეთუ დასაბამით განისა სახელისა მათისა მერმეცა ნიში იჩუწნებვის. რამეთუ ქალაქი არს მათ შორის და აწცა მახაკაეცხად მყოფელი გულისკმის ყოფად შემძლებელთა ესრეთ ოდესმე სახელის-დებასა ყოველისა ნათესავისა-სა. ხოლო თირას — თირად ეწოდა, რომელთა ემთავრა, ხოლო ელლინთა — თრაკად გარდასახელნეს იგინი. და ესოდენი ვიდრემე ნათესავნი იაფეთოას ყრმათაგან დაემკვდრებიან. ხოლო ლომაროფსგან სამთა ძეთა ქმნილთა ასხნაზოს ვიდრემე ასხანაზნი დაამკვდრნა, რომელნი აწ რიგინად ელლინთა მიერ იწოდებიან. ხოლო რიფათის — რიფათელნი, პაფლადონად სახელდებულნი; და თორლამოს უკუშ თორლამელნი, რომელნი თნებისაგან ელლინთაჲსა ფრჯიად იწოდნეს. [ხოლო] იოჯანოფსგან იაფეთოფსამის მიერცა სამთა ყრმათა ქმნილთა სა, ელისას ვიდრემე ელისელ, რომელთა ემთავრა, ხოლო აწ ეოლნი არიან. ხოლო თარსოს — თარსთა, რამეთუ ესრეთ იწოდებოდა ძუშლად კილიკიაჲ [და] მომასწავებელ უკუშ ესე, რამეთუ ტარსოდ მათ მიერ ქალაქთა უპატიოსნეჲსი იწოდების დედა-ქალაქად [მყოფი გარდამღებელთაგან ტარისათა წოდებისა მიმართ თანისა¹;

ეძახდნენ; თორგამელნი თავიანთ თავს თელიან თორგამის შემეკვიდრებად, რომელთაც შემდეგ ფრიგიელები ეწოდათ: ელისელნი — რომლებსაც მთაწრობდა ელისე, ამჟამად ეოლიელნი არიან; თარსისაგან თარსელთ მიიკუთვნეს სახელი, ძველად კილიკიელები იწოდებოდნენ თარსელებად, [მაგრამ ვინიდან] მათ ქვეყანაში არსებულ ყველაზე უპატიოსნეს ქალაქს ტარსოსი ერქვა, ჯ შესცვა-ლეს რ-თი (*Θαρσός* → *Ταρσός*).

¹ „პასქალური ქრონიკის“ ავტორი (VII ს.) და გიორგი სინგელოზი (VIII—IX ს. ს.) სულ სხვაგვარად წარმოგვიდგენენ იაფეტის მოდგმის სურათს:

პასქალური ქრონიკა

გიორგი სინგელოზი

ნოეს მესამე ვაჟის, იაფეთის, შვილები თოთხმეტია, ამდენივეა მათი მოდგმა: გამბრი, რომლისაგანაც წარმოშობილნი არიან კელტები. მაგოგი, რომლისაგანაც არიან აკირტანები. ზოგიერთები ამბობენ, რომ მაგოგისაგან არიან წარმოშობილი გუთები, სარმატები და სკითები. მადაი, რომლისაგა-

ნოეს მესამე ვაჟისაგან, იაფეთისაგან წარმოდგა თხუთმეტი ასეთი ტომი: ნოეს მესამე ვაჟის, იაფეთის, ვაჟები: ა) გამბერი, რომლისაგან წარმოშობილნი არიან კაპადაოკიელები. ბ) მაგოგი, რომლისაგანაც არიან კელტები ანუ გალატელები. გ) მადაი, რომლისაგანაც არიან მადიელები. დ) იოუმი, რომლისაგანაც

იოსებ ფლავიოსისა და ზონარას პარალელურ ტექსტთა შედარებიდან აშკარად ჩანს, თუ რამდენად ამოკლებდა იოანე ზონარა; მასთან, ე. ი. ზონარასთან ტექსტების შეიარისპირებით გამოტოვებულია: «*ὁ οὐρανὸς ὑπέστη*» (ვისი ძეა იაფეტი, ზონარა არას ამბობს), «*და იაფეთოჯს უკუჲ ყრმათაგან», «რამეთუ დასაბამითგანისა სახელისა მათისა მერმეცა ნიში იჩუწნების. რამეთუ ქალაქი არს მათ შორის და აწცა მაზაკაჲ ცხადმყოფელი გულისქმის ყოფად შემძლებელთაჲ ესრეთ ოდესმე სახელის-დებასა ყოველისა ნათესავისასა», ხოლო ღომაროჯგან სამთა ძეთა ქმნილთა», «ხოლო იაფეთოჯსა მის მიერცა სამთა ძეთა ყრმათა ქმნილობას. ანდა ავილოთ მეორე მაგალითი: წათე I-ის გამეფება ლაზიკაში თეოფანე ქამთალმწერლისა და იოანე ზონარას მიხედვით:*

2. წათე I-ის გამეფება ლაზიკაში¹

თეოფანე ქამთალმწერელი

იოანე ზონარა

*Τούτου τῶ ἐτει Τζδθιου ὁ τῶν
Αἰζῶν βασιλευς ἀποστατήσας τῆς τῶν
Περσῶν βασιλείας, καθάδου βασιλεῦ-*

ნაც არიან ბრეტანიელები. იოია, მისგან არიან ესპანელები, რომლებსაც აგრეთვე ტირანიელები ეწოდებათ. ელისა, რომლისაგანაც არიან მავრები. იობელი, რომლისაგანაც არიან მაკუაკები. მოსოხი, რომლისაგანაც არიან გეტულები. თერასი, რომლისაგანაც არიან აფრები, ასქანათი, რომლისაგანაც არიან მაზიკები. რიფათი, რომლისაგანაც არიან გარეგანი ტარამანტები. თორგარმა, რომლისაგანაც არიან ბორადები. ჰერკა, რომლისაგანაც არიან ბელტონები. თარსები, საიდანაც არიან შინაგანი ტარამანტები. როდიელები, საიდანაც არიან რომაელები, რომლებსაც აგრეთვე ლატინები ეწოდებათ (იხ. ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგიკა IV, 1, 6).

*XIV, 5: Ὁ μέντοι Αἰζῶν ἀγοχηῶς
Τζδθιου ἀποστατήσας Περσῶν πρῶσεβ-
τήη τῶ Ἰουστινῶ, καὶ βαπτισθεὶς, ἰδὲ*

არიან ჰელლინები ანუ იონიელები. ე) თობელი, რომლისაგანაც არიან თეტალიელები. ვ) მოსოხი, რომლისაგანაც არიან ილლირიელები. ზ) თერასი, რომლისაგანაც არიან თრაკიელები. ლ) კეტტაემი, რომლისაგანაც არიან მაკედონიელები. იაფეთის ვაჟის გამეფის ვაჟები: თ) ასქანაზი, რომლისაგანაც არიან რეგინები. ი) რიქათი, რომლისაგანაც არიან სავრომანტები. ია) თორგარმა, რომლისაგანაც არიან არმენიელები. იოჯანის ვაჟები: იბ) ელისა, მისგან სიკელიელები. ივ) თარსები, საიდანაც არიან იბერიელები. იდ) კიტეები, საიდანაც არიან ლატინები ანუ რომაელები. იე) როდიოსი, საიდანაც არიან როდიელები (ს. ყაუხჩიშვილი. გეორგიკა IV, 1, 61—62).

¹ წათე I-ის მონათვისისა და ლაზიკაში გამეფების ამბავს გადმოგვცემენ „პასქალური ქრონიკა“ და იოანე მაღალა (იხ. ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგიკა IV, 1, 11; გეორგიკა III, 264), მაგრამ ისინი არ უნდა იყვნენ ზონარას წყარო, ამ წლებისათვის (VI ს.) ლიტერატურაში ზონარას წყაროდ მიჩნეულია თეოფანე ქამთალმწერელი.

ონτος, και φιλοῦντος τὸν Τζάθιου, ὡς και αὐτοῦ προβαλλομένου αὐτὸν βασιλέα, τῶν Λαζῶν, ἦλθε πρὸς Ἰουστίνον εἰς τὸ Βυζάντιον, και παρεκάλεσε τὸν βασιλέα γενέσθαι αὐτὸν χριστιανὸν και ὑπ' αὐτοῦ ἀναγορευθῆναι βασιλέα τῶν Λαζῶν ὁ δὲ βασιλεὺς μετὰ χαρᾶς αὐτὸν δεξάμενος ἐφώτισεν αὐτόν, και υἱὸν ἀνηγόρευσε. ἐγγυε δὲ και γυναῖκα Ῥωμαίαν, τὴν ἐγγόνην Νόμου τοῦ παιριζίου και ἀποκοροπαλάτου, Οθαλέριστην τινα, και εἰς τὴν ἰδίαν χώραν ἔλαβεν, προχειρισθεὶς παρὰ Ἰουστίνου βασιλεὺς τῶν Λαζῶν, φορέσας στέφανον και χλανίδα βασιλικὴν ἄσπρον ἔχουσαν ταβλὴν χρυσοῦν, ἐν ᾧ ἐκ κεντητοῦ ἐνεξεχάρακτο ἡ εἰκὼν τοῦ βασιλέως Ἰουστίνου, και στιχάρην ἄσπρον ἔχον πλουμία χρυσᾶ, και εἰκόνα τοῦ βασιλέως. Τὰ γὰρ τζαγρία αὐτοῦ ῥούσια ἦσαν ἔχοντα μαργαρίτας Περσικῶ σχήματι ὁμοίως και ἡ ζώνη αὐτοῦ ἦν χρυσοῦ διὰ μαργαριτῶν. ἔλαβε δὲ παρὰ τοῦ βασιλέως δῶρα πολλά, και μετὰ χαρᾶς ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἰδία...

Τῷ δ' αὐτῷ ἔτει ὁ βασιλεὺς Περσὸν ἐπολέμησε τῷ Λაζῶ Τζაθიუ, ὡς προορευέντι Ῥωμαίους...

ამ დროს ლაზთა მეფე წათი გადაუღდა სპარსელთა სამეფოს, რომელსაც იქ მეფობდა კავადი, რომელსაც წათი იმდენად უყვარდა, რომ ის ლაზთა მეფედ დააყენა. წათი მივიდა ბიზანტიონში იუსტინესთან და სთხოვა მეფეს, რათა მას გაეჭრისტიანებინა ის და მასვე ეკურთხებინა ის ლაზთა მეფედ. მეფემ სიხარულით მიიღო ის, მონათლა და შევილად გამოაცხადა. წათიმ შეირთო რომელი ქალი, პატრიკიოს და აპოკურობალატ ნომოსის შვილი-შვილი, სახელად ვალერიანე, რომელიც წაიყვანა თავის საკუთარ ქვეყანაში, როდესაც იუსტინეს მიერ ლაზთა მეფედ იქნა ნაკურთხი. მას ემოსა გვირგვინი

te τοῦ βασιλέως ὀνομασθεὶς, και βασιλεὺς Λαζῶν ἀναγορευθεὶς γυναικί τε συζευχθεὶς ἐνὸς τῶν συγκλητικῶν θυγατρὶ, εἰς τὴν ἑαυτοῦ χώραν ἐπανελήλυθε. Τοῦτο αἴτιον αὐθις μάχης Ῥωμαίους και Πέρσους ἐγένετο, ὡς τοῦ βασιλέως Ῥωμαίων τοὺς αὐτοῖς ὑπέικοντας σφετεριζομένου.

ლაზების მთავარი წათე სპარსელებს გადაუღდა და იუსტინეს (ე. ი. რომაელებს) მიემხრო, ის [ბიზანტიონში, იუსტინეს სასახლეში ყოფნისას] მონათლა, მეფის ძედ იწოდდა, ლაზთა მეფედ იქმნა გამოცხადებული საჯაროდ, ერთი სენატორის (სენიკლიტიკოსის) ქალი შეირთო ცოლად და თავის ქვეყანაში დაბრუნდა; ეს შეიქმნა მიზეზი იმ ომისა, რომელიც კვლავ დაიწყო რომაელებსა და სპარსელებს შორის. [თუმცა] რომაელთა მეფე [წათეს მონათლავაში] თავის მონაწილეობას უარყოფდა.

და თეთრი სამეფო კლანიდი, რომელსაც ჰქონდა ჩაელებული ოქროს ზოლი, სადაც იუსტინე მეფის სურათი იყო ამოჭარგული; აგრეთვე თეთრი სტიქარი ოქრომკედლი ნაქსოვი და მეფის სურათით. მისი წაღები წითელი იყო და მარგალიტებით შემკული სპარსულ ყაიდაზე. ამგვარადვე მისი სარტყელიც ოქროსი იყო და მარგალიტებით შემკული. მეფისაგან ბევრი საჩუქრები მიიღო მან და დიდად ნასიამოვნები დაბრუნდა თავის ქვეყანაში...

ამავე წელს სპარსელთა მეფემ ომი დაუწყო ლახთა მეფეს წათის იმის გამო, რომ უკანასკნელი რომაელთა მხარეზე გადავიდა...

(ს. ყაუზჩიშვილი, გეორგიკა IV. 1. 77—79).

თეოფანე ჟამთააღმწერლის ტექსტი ზონარასთან ძალზე შემოკლებულია: იოანე ზონარა წათეს მეუღლის ვინაობა გამოტოვებული აქვს, გამოტოვებული აქვს ტექსტის მოზრდილი ნაწილი, სადაც წათეს ჩაცმულობაზეა საუბარი თეოფანესთან, ელჩების გაგზავნა ორივე მოპირდაპირე მხარეთაგან—სპარსეთის მეფის კავადის ბრალდება და ბიზანტიის მეფის დიპლომატიური თავისმართლება წათეს მონათვლისა გამო და სხვა.

როგორც ზემოთ ითქვა იოანე ზონარა სიტყვა-სიტყვით კი არ იწერს წყაროდან ტექსტს, არამედ მას საკუთარი ენით გადმოსცემს. რომ ეს ნამდვილად ასეა, ამაში იმავე წათე I-ის გამეფების პარალელური ტექსტების ლექსიკური მასალის შედარება ცხადყოფს:

ჰ. იოანე ზონარას მიერ წყაროს ენის გათავისებულება

ლექსიკური მასალა

თეოფანე ჟამთააღმწერელი:

იოანე ზონარა:

βασίλεις მეფე
ἵππε (ზმნიდან ἑξιπαι) მივიდა

ἄρχηρος მთავარი
πρωσεβέρη (ზმნიდან πρωσεβέρω) მივიდა

ἐπιστολή (ზმნიდან ἐπιστλή) მონათლა

βασίσις (ზმნიდან βασις) მონათლა

ἀσχυρῆσσι (ἀσχυρῆσσι) გამოცხადება

θυσιασθῆσσι (ზმნიდან θυσιασθῆσσι) წოდება

ἐγὼ (ზმნიდან *γὰρ*) შეერთო,
იქორწინა
ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ თავის

σὺν ἑαυτῆς (ზმნიდან *σὺν ἑαυτῆς*) შე-
ერთო, *ἑσθ.* შეეუღლა.
ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ თავის.

ამ მცირე საილუსტრაციო მასალიდან კარგად ჩანს იოანე ზონარას რედაქტორული მუშაობა საისტორიო წყაროზე. მას, ამ შემთხვევაში, თეოფანე ჟამთააღმწერლის ვულგარული ენა არ მოსწონს და ცდილობს შეარჩიოს უფრო ლიტერატურული სიტყვები და ამის შედეგად იძლევა დედნისაგან განსხვავებულ, სტილისტიკურად და ენობრივად შეცვლილ ახალ რედაქციას.

დასასრულ, ზონარას მასალათა გაცნობის მიზნით მოვიყვანოთ ორი ადგილი მისი ტექსტიდან:

4. იოანე ოქროპირის დასაფლავების ადგილი ზონარას მიხედვით

სპეციალურ ლიტერატურაში ცნობილია, რომ იოანე ოქროპირი მისი პირადი მტრების დაბეზღებითა, და კერძოდ, ევდოქსიას დაჟინებითი მოთხოვნით თეოდოსი დიდმა გადაასახლა სომხეთის მიყრუებულ პროვინციაში, კუქუსოში. სამი წელიწადი იცხოვრა დიდ სიღიწროვესა და გაჭირვებაში აქ იოანემ და შემდეგ მისმა მტრებმა განიზრახეს მისი კიდევ უფრო შორს გადაკარგვა: აფხაზეთის განაპირა კუთხეში, ბიჭვინთაში. სამი თვის განმავლობაში საშინელ პირობებში მოგზაურობის შემდეგ, არაქათ გამოცლილი იოანე გარდაიცვალა კომანაში და იქვე დაასაფლავეს.

ეს ამბავი იოანე ზონარას ასე აქვს გადმოცემული: (XIII, 20) დედოფალმა ევდოქსიამ თავისი უსამართლო და შეურაცხყოფელი ენით [იოანე ოქროპირის მიმართ] გადაიბირა ხალხი მის გაძევებაზე (ნამუსიცი ასეთი ცული ჰქონდა მას), და ხალხის გულისწყრომა აღაგზნო [ამ] დიდი მამის წინააღმდეგ. მიიზიდა რა ქმარი ისე, როგორც ავშარით [მიითრევენ ხოლმე ცხენს], კვლავ მიიმხრო იგი წმიდა მამის ექსორიაზე. ხოლო ეკლესიიდან განიდევნა იოანე ოქროპირი ტირანულად და გაიგზავნა ძლიერ შორს, განაპირას მდებარე ადგილზე სახიფათო გზით; აი, აუტანელ გზებზე მან განიცადა მრავალი ტანჯვა, რაც ოქროპირს მოთხრობილი აქვს თავისი ოქროს ენით წერილებში, რომელთა მოსმენა ძლიერ საჭიროა. მიალწიეს რა კუქუსომდე, აქედან გაემართნენ ბიჭვინთისაკენ: კომანაში რომ მივიდნენ (დაბაა ეს ადგილი), იქ გარდაიცვალა 52 წლის ასაკში იოანე ოქროპირი, რომელიც სამეფო ქალაქში

მღვდელთმთაფრობდა (ე. ი. ეპისკოპოსობდა) 5^{1/2} წელიწადს¹ (ზონარა XIII, 20). და მეორე ცნობაც ამავე ოქროპირზე:

... XIII, 22: ითხოვა სამღვდელთობამ [გადაწყვიტა] ოქროპირის ნეშტის ბიჭვინთიდან გადმოსვენება და არდატოვება განაპირა ადგილას წმინდანის ცხედრისა. მეფემ ეს მოსაზრება გაიზიარა და გადმოსვენებულ იქმნა ამ წმინდანის ნეშტი დიდის პატივით და დაფლულ იქმნა წმინდა მოციქულის სახელობის ტაძრის საკურთხეველის შუა ადგილას² (ზონარა XIII, 22).

როგორც ვხედავთ ეს ორი ცნობა ერთმანეთის საპირისპიროა: პირველი ცნობის მიხედვით იოანე ოქროპირი დასაფლავდეს კომანაში (ეს ტრადიციული ცნობაა), ხოლო მეორით — იოანე ოქროპირი დაუსაფლავებიათ ბიჭვინთაში (ოქროპირის ნეშტის ბიჭვინთიდან გადმოსვენებაზეა საუბარი). ყოვლად შეუძლებელია ბერად აღკვეცილ იოანე ზონარას ზეპირად დაეწერა ეს ცნობა, მას ხელთ ექნებოდა ალბათ სხვა მასალა, რომლის მიხედვითაც იოანე ოქროპირის დასაფლავების ადგილად ბიჭვინთა იყო დასახლებული. საინტერესო დეტალია და ეგვიპტის სარწმუნოც იყოს. იოანე ზონარას „ისტორიაში“ ასეთი ურთიერთსაწინააღმდეგო ცნობები ბევრია: „მე რომ ეს წინააღმდეგობანი მომესპო, ხელახლა უნდა დამეწერა მთელი ისტორიაო“, შენიშნავს ის წინასიტყვაობაში.

ბ. ზონარა იბერების სიმამაცის შესახებ

X, 4: «პომპეუსმა აფრანიოსი დატოვა არმენიის ციხის მეთვალყურედ და თვითონ კავკასიის [მთებში] მცხოვრებ ტომთა გავლით მითრიდატესკენ გაემართა. ყველაზე დიდი ამ ტომებს შორის არიან ალბანელები, რომლებიც აღმოსავლეთით კასპიის ზღვამდე არიან დასახლებულნი, და იბერები, რომლებიც მესხეთის მთასა და პონტოში ბინადრობენ. თავდაპირველად ალბანელებმა პომპეუსის თხოვნა [შეიწყნარეს] და გზა მისცეს, ხოლო შემდეგ, იყვნენ რა არა ნაკლებ ორმოცი ათასისა, მას თავს დაესხნენ, მაგრამ [დამარცხდნენ], გაიქცნენ და ბევრიც ამოწყდა. მაშინ მათმა მეფემ პომპეუსს გაუგზავნა უხუცესნი [მოსალაპარაკებლად] და დაზავების შემდეგ პომპეუსი გაემართა იბერთა წინააღმდეგ. იბერები ალბანელებზე უფრო კარგი მებრძოლები არიან; ისინი არც მიდიელებსა და არც

¹ იოანე ოქროპირი გარდაიცვალა 407 წელს, ბიზანტიის იმპერატორის არკადის (395—408) დროს.

² ოქროპირის ნეშტის გადმოსვენება მოხდა 438 წელს, თეოდოსი II-ის (408—450) მეფობაში.

სპარსელებს არ დამოორჩილებიან და მხოლოდ მაკედონელთა ძლიერებას [ვერ გაუმაგრდნენ], გაექცნენ. ალექსანდრე მაკედონელმა ვირკანიის (ე. ი. კასპიის) ზღვიდან მოულოდნელი დარტყმით დასცა იბერიელები. მაშინაც არ გაქცეულან იბერები უბრძოლველად, დიდი ბრძოლა [გაუმართეს], ბევრი მათგანი ამოწყდა და ბევრიც ტყვედ ჩაიგდო ხელში მაკედონელმა».

ზონარას ეს ცნობა, სხვათაშორის, იმ მხრივაცაა საინტერესო, რომ აქ საუბარია ალექსანდრე მაკედონელის საქართველოში ყოფნის შესახებ, რასაც მხარს უჭერს კვინტ კურციუსი (I ს. ახ. წ. აღ.), ლეონტი მროველი, სომხური „ალექსანდრეს ცხოვრება“, გ. წერეთელი და მარი ბროსე, საწინააღმდეგო აზრისა არიან ამ საკითხზე ივ. ჯავახიშვილი და ს. ჯანაშია. (იხ. ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია I³, 447 და ს. ჯანაშია „შრომები“ II, 10).

6. ზონარა ამაზონების შესახებ

X, 4: «პომპეუსი თავს დაესხა მათ (ე. ი. ალბანელებს), და თვით მეფის ძმები, ჯარს რომ მხედართმთავრობდნენ, დაამარცხა: პომპეუსი მეფის ძმებს პირადად დაესხა თავს, შეებრძოლა და დახოცა. ამბობენ, რომ ალბანელებს ამაზონებიც ეხმარებოდნენო [ამ ბრძოლაში], მაგრამ როგორც ცხედართა გაჩხრეკის შედეგად გამოიკვეა ბრძოლის დამთავრების შემდეგ, რომაელებმა ამაზონური ფარები და ჩექმები კი ნახეს, ხოლო დედაკაცთა გვამები არ შეხვედრიათ, ამაზონებს ვირკანიის ზღვის მახლობლად მცხოვრებთაგან (ე. ი. ალბანელებისაგან) ყოფს კავკასიის მთა...».

ამ ტექსტიდან აშკარად ჩანს იოანე ზონარას სკეპტიკური დამოკიდებულება ამ ლეგენდარულ ხალხისადმი და ვეფიქრობთ, აქ იგი პროკოპი კესარიელის გავლენის ქვეშ უნდა იყოს; პროკოპი კესარიელი De bello Gothico-ში კატეგორიულად ამბობს: «დღესდღეობით კავკასიონის მთის გარშემო მდებარე ადგილებში არსად არავითარი ხსოვნა ან სახელი ამაზონთა არაა დაცული, თუმცა სტრატონისა და ზოგიერთი სხვა მწერლის მიერ მათ შესახებ ბევრი თქმულა. მაგრამ მე ვეფიქრობ ამაზონების შესახებ ყველაზე უფრო ახლოს არიან ჭეშმარიტებასთან ისინი, რომელნიც ამბობენ, რომ არასდროს არ არსებულა ვაფკასური ქალების გვარი და მხოლოდ კავკასიონის მთაში აღდამიანთა ბუნება ვერ უკუთავდებდა საკუთარ კანონებს, არამედ რომ ბარბაროსებმა გამოილაშქრეს ამ

ადგილებიდან აზიაზე დიდძალი ჯარითა და თავიანთი ცოლებითურთ და, დაიბანაკეს რა მდინარე თერმოლონტის ირგვლივ, დასტოვეს იქ ცოლები, ხოლო თვითონ მთელ აზიას შეესივნენ; (გეორგიკა II, 101—102). პროკოპი კესარიელის აზრით, ქმრები ბრძოლებში ამოწყდნენ და ცოლებთან არც ერთი არ დაბრუნებულა. ამის შემდეგ ცოლები იძულებული შეიქნენ თვით აეღოთ თავიანთი ქმრების იარაღი და დაეცვათ თავი. ამ ბრძოლებში ქალებიც (ცოლები) ისე ამოწყდნენ, რომ ცოცხალი არც ერთი მათგანი არ დარჩენილა. ასე გაჩნდა პროკოპი კესარიელის აზრით ლეგენდა ამაზონების შესახებ. ანალოგიურ ამბად პროკოპი ასახელებს ჰუნების ლაშქრობას რომაელთა წინააღმდეგ: დაღუპული ჰუნების გვამებში დედაკაცთა გვამებიც კი ნახეს რომაელებმაო — ამბობს ის,

ეს სკეპსისი პროკოპი კესარიელისა ამაზონების ლეგენდის მიმართ ჩვენ საღი, კრიტიკული აზროვნების გამოვლენად მიგვაჩნია: „ამაზონები“ ჩვენის აზრით, ეთნიკურ ერთეულზე არ უნდა მიუთითებდეს. იოანე ზონარაც ამ საკითხში პროკოპი კესარიელის პოზიციასე დგას.

დასკვნები

1. იოანე ზონარა ქართულ ისტორიოგრაფიაში ჯერ არავის გამოუყენებია; როგორც ირკვევა, მისი ცნობები საქართველოს შესახებ შეიცავს საკმაო რაოდენობით საინტერესო მასალას.

2. იოანე ზონარა წყაროებში ამოკლებს ტექსტის მოცულობას, სცვლის ენასა და სტილს ისე, რომ ფაქტიურ მასალას ხელუხლებლად სტოვებს (აქედანაა მისი ცნობებში წინააღმდეგობანი).

3. იოანე ზონარას ცნობების საბოლოო დამუშავებისათვის ჩვენ აუცილებლად მიგვაჩნია მისი ტექსტის შეპირისპირება წყაროებთან და ამ ნიადაგზე იოანეს ტექსტის ყველა თავისებურების გამორკვევა.

4. იოანე ზონარას ცნობებს საქართველოს შესახებ, ჩვენის აზრით, აქვს გარდამავალი ღირებულება; ე. ი. როდესაც ამ ფაქტობრივების ყველა წყარო ცალ-ცალკე ითარგმნება ქართულად, მაშინ იოანე ზონარას ცნობათა მნიშვნელობა საკმაოდ შემცირდება.

5. ვინაიდან ჯერჯერობით არ არსებობს იოანე ზონარას „ისტორიის“ სრული კრიტიკულად დადგენილი ტექსტი წყაროების გათვალისწინებით, ამიტომ მისი ცნობების ქართულ თარგმანსაც არ შეიძლება ჰქონდეს საბოლოოდ მეცნიერულად დადგენილი ტექსტის პრეტენზია.

იაფეტის მთავრა

I, 5. Ἐπτά γοῦν υἱοὺς ὁ Ἰάφεθ ἐγέννησεν, οἱ ἀπὸ Ταύρου καὶ Ἀμανοῦ τῶν ὀρῶν προήλθον, ἐπὶ μὲν τῆς Ἀσίας ἄχρι ποταμοῦ Τανάιδος, ἐπὶ δὲ τῆς Εὐρώπης ἕως Γαδείρων· ὧν τοῖς ὀνόμασι καὶ ἔθνη ἐπεκλήθησαν, Ἰομαρεῖς μὲν ἀπὸ Γάμερ, οἱ νῦν Γαλάται λεγόμενοι· Μαγῶγας δὲ τοὺς¹ ἐξ αὐτοῦ ὀνόμασεν οἱ Μαγῶγ, Σκύθαι δὲ νῦν καλοῦνται. Ἐκ δὲ Ἰωβάν Ἰωνες καὶ πάντες Ἕλληγες ἐπεκλήθησαν, ἐκ Μαδαῖ δὲ Μαδαῖται, οἱ Μῆδοι προσαγορεύονται νῦν. Θοβέλ δὲ Θοβήλους τοὺς ἐξ αὐτοῦ ἐπωνόμασεν· οὗτοι δ' εἰσὶν Ἰβηρες. Ὁ δὲ γε Μοσόχ τοῦ γένους κατήρξε τῶν Μεσσηγῶν· Καππαδόκαι δ' οὗτοι νομίζονται. Θειρᾶς δὲ Θείρας τοὺς ἐξ αὐτοῦ προσηγόρευσεν, οἱ Θραξες μετωνομάσθησαν ὕστερον. Ἐκ δὲ τῶν ἐκγόνων² Ἰάφεθ Ἀσχανάξαι μὲν οἱ κληθέντες Ῥηγῆγες ἐξ Ἀσχανάξ προήχθησαν, Ῥιφάθαι δὲ, οὕτω πρὶν τοὺς Παφλαγῶνας ἐκάλουγ, ἐκ Ῥιφάθ τὸ γένος ἔλκειν πιστεύονται· καὶ Θοργαμαῖτοι τὸν Θοργαμᾶν³ πρό-

იაფეტს ჰყავდა შვიდი ძე, რომლებიც ტავრისა და ამანის მთებიდან გამოვიდნენ და [ლასხლდენ] — აზიაში ტანაისის მდინარემდე, ხოლო ევროპაში ლადირთა [ქვეყნამდე]; მათ სახელთა მიხედვით წოდებულ იქნენ ხალხები: — გომარისაგან — გომარელნი, რომლებიც აწ ვალატელებად იწოდებიან; მაგოვისაგან — მაგოველნი, ამჟამად სკვითებად წოდებულნი, იობასაგან — იონები და ყველა ელინნი არიან სახელდებულნი, მადაისაგან — მადელნი, რომელთაც ახლა მიდიელები ჰქვიათ. თობელისაგან — თობელნი დაერქვათ, ესენი იბერები არიან. მოსოხისაგან წარმოიშვა მესხინთა ტომი, ესენი აწ კაპადოკიელებად სახელიდებიან: თირასაგან — თირელნი, ბოლოს თრაკიელებად შეეცვალათ მათ სახელი. იაფეტის ძის ასხანაქსისაგან — ასხანაქსები, ამჟამად რეგენები რომ ეწოდებათ, წარმოიშვენ, ხოლო რიფათელთა ტომს რიფათისაგან მომდინარედ ვარაუდობენ, წინათ მათ პაფლაგონიელებს ეძახდნენ; თორგა-

¹ τοὺς] τοῦ, et τοὺς margo r. Monac.

² ἐκγόνων] ἐγγόνων M.

³ Θοργαμᾶν] Θοργამᾶ M.

γονον ἑαυτοῖς ἐπιγράφουσιν, οἱ Φρύγες μετεκλήθησαν ὑστερον. Ἐλισάν δὲ Ἐλισαίων ἀρχηγέτης¹ ἐγένετο, ὅπερ εἰσὶν Ἄιολεῖς. Καὶ Θαρσεὺς δὲ τῶν Θαρσέων ἐχρημάτισε πρόγονος· τὸ γὰρ πάλαι Θαρσεῖς ἐκαλοῦντο οἱ Κίλικες· ὅθεν καὶ ἡ τῶν παρ' αὐτοῖς πόλεων ἀξιολογώτερα² Ταρσὸς καλεῖται, τοῦ θῆτα μεταβληθέντος εἰς ταῦ.

მელნი თავიანთ თავს თვლიან თორგამას მემკვიდრეებად, რომელთაც შემდეგ ფრიგიელები ეწოდებათ; ელისელები — რომლებსაც მთავრობდა ელისე, ამჟამად ეოლიელები არიან; თარსისაგან თარსელები მიიკუთვნეს სახელი, ძველად კილიკიელები იწოდებოდნენ თარსელებად [მაგრამ ვინაიდან] მათ ქვეყანაში არსებულ ყველაზე უპატიოსნეს ქალქს ტარსოსი ერქვა, ის შესცვალეს τ-თი. (Θαρσός → Ταρσός).

პომპეუსის ლაშქრობა

X, 4—5. Τοῦτων δὲ εἰς Ῥώμην ἀπαγγελλθέντων, γράφει νόμον εἰς δημάρχων ὁ Μάλλιος, παραλαβόντα Πομπήιον πᾶσαν τὴν γῶραν ἔσσης ὁ Λεύκολλος ἦρχε. προσλαβόντα δὲ καὶ Βιθυνίαν, πολεμεῖν Μιθριδάτῃ καὶ Τυγράνῃ τοῖς βασιλεῦσιν, ἔχοντα καὶ τὴν ναυτικὴν δύναμιν καὶ τὸ κράτος τῆς Βαλάρσσης, ὡς ἦδη τοῦτο εἰλήφει· τοῦτο δὲ ἦν ὑφ' ἐνὶ συλλήβδην γενέσθαι τὴν Ρωμαίων ἡγεμονίαν. Τὸ μὲν οὖν ψήφισμα ἐκασράμῃ φοβηθέντων τὸν δήμον τῶν ἀριστοκρατικῶν, καὶ βωπησάντων.

დაწყვეტილება რომ დამტკიცდა, მაგრამ შემდგომ იგი დამშვიდდა.

Πομπήιος δὲ δεξάμενος τὰ γράμματα λέγεται τὰς ὀφρῦς συ-

რომში ცნობილი გახდა ის ამბავი, რომ სახალხო ტრიბუნის, მანლიოსის სახელზე გამოიცა ერთი კანონი, რომლის ძალითაც პომპეუსს უნდა აეღო მართვადმგეობა ყველა იმ ქვეყნისა, რომლებიც [მანამდე] ლუკულეს ეპყრა, მიეღო ბითონია და განეგრძო ომი მეფეების — მითრიდატესა და ტიგრანის წინააღმდეგ; როცა უკვე პომპეუსმა აიღო ხელში საზღვაო ფლოტის ძალთა ხელისუფლება, ეს იყო ერთი პიროვნების ხელში თავის მოყრა მთელი რომის ჰეგემონიისა. მართალია, [ზემოთ აღნიშნული] გაარისტოკრატია ჯერ შეშინდა, ამბობენ პომპეუსმა როდესაც ბრძანება მიიღო, წარბები შეიკ-

¹ ἀρχηγέτης] ἀρχιγέτης M.

² ἀξιολογώτερα] ἀξιολογοτέρα M.

ναγαγεῖν, καὶ τὸν μηρὸν πατά-
ξαι, ὡς δυσχεραίνων καὶ βαρυνό-
μενος τὴν ἀρχήν. Τὴν δ' εἰρω-
νεῖαν οὐδ' οἱ πάνυ συνήθεις αὐτῷ
ῤῆσον ἦνεγκαν.

Γέως δὲ τὴν μεταξὺ Φοινί-
κης καὶ Βοσπόρου θάλασσαν ἐπι-
φρουρᾶ τῷ στόλῳ διαλαβὼν αὐτὸς
ἐβιάδιζεν ἐπὶ Μιθριδάτην. Ἐκεί-
νου δ' ἐκλιπόντος ὄρος δῦσμαχον
ὡς ἄνυδρον, ἐν ἧ ἑστρατοπεδεύ-
ετο, ὁ Πομπήιος κατέσχευεν αὐτό,
καὶ τῇ φύσει τῶν βλαστανόντων,
καὶ ταῖς συγκλιναῖς τῶν τόπων
τεμμαίρομενος, ἔχειν πηγὰς τὸ
χωρίον, ὀρύσσειν ἐκέλευσε φρέ-
ατα. Καὶ ταχὺ μεστὸν ἦν ὕδα-
τος τὸ στρατόπεδον. Ἐπειτα
περιστρατοπεδεύσας, ἐπετείχιζεν
αὐτό. Ὁ δὲ πέντε καὶ τεσσαρά-
κοντα πολιορκηθεὶς ἡμέρας, ἔλα-
θεν ἀποδράς μετὰ τῆς ἐβρωμε-
νεστέρης δυνάμεως, ἀποκτείνας
τοὺς ἀχρήστους καὶ τοὺς νο-
σοῦντας.

ძლიერებას ვერ გაუძღეს, განზიარებული ჰქონდათ ციხიდან გაქცევა:
და ასე დაიხრცნენ დაავადებულნი უსარგებლოდ.

Καταλαβὼν δὲ αὐτὸν περὶ
τὸν Εὐφράτην ὁ Πομπήιος, ἵνα
μὴ φθάσῃ περὰσας τὸν ποταμόν,
ἐκ μέσων νυκτῶν ἐπήγε τὴν
στρατιάν. Ἦν οὖν ἀνάγκη ὑπὲρ
τοῦ χάρακος μάχεσθαι. Σελήνη
δ' ἦν καταφερομένη, ὃ τοὺς βασι-
λικούς ἔσφηλεν· εἶχον μὲν γὰρ
κατὰ νώτου τὴν σελήνην Ἰω-
μαῖοι, ἡδὴ δὲ περὶ δῦσιν οὐσῆς

რა და მუხლზე ხელი დაიორტყა
უკმაყოფილომ ამ მძიმე და სა-
ძნელო თანამდებობაზე დანიშნე-
ნის გამო. თვალთმაქცობისადმი
ის მტრულად იყო განწყობილი,
ადგილად არ აპყვებოდა.

უპირველეს ყოვლისა დაიწყო
ომი თინიკიისა და ბოსფორის
ზღვის შუა [მდებარე] სიმაგრის
დასაპყრობად, დაიპყრო იგი და
[ამის შემდეგ] გაეშურა მითრი-
დატეს წინააღმდეგ. ამ დროს
განვლეს ერთი ძნელად საომარი
უწყლო მთა და მასზე დაბანაკ-
დნენ. პომპეუსს ეჭირა ის; მო-
პირდაპირე მხარეს მდებარეობდა
ბუნებით. ნაყოფიერი ადგილი,
სადაც სავარაუდო იყო წყაროს
არსებობა. პომპეუსმა ბრძანება
გასცა ამოეთხარათ ქეები და
უმოკლეს ხანში ბანაკი აიგოს
წყლით. ამის შემდეგ დაბანაკ-
დნენ მის ირგვლივ და გაამაგრეს
იგი. ხოლო ისინი (ე. ი. მტრები)
ალყაშემორტყმული იყვნენ ორ-
მოცდა ხუთი დღე, რომაელთა

დაიპყრო რა პომპეუსმა ეს.
[ციხე-სიმაგრე], რომ ლაშქარი
არ გასწყვეტოდა მდინარეზე გა-
დასვლის დროს, შუალამით გა-
დაიყვანა რაზმები ეფფრატზე.
აუცილებელი იყო ხელ-კეტებით
ბრძოლა. მთვარე ამოსული იყო
და ამან შეცდომაში შეიყვანა მე-
ფის (ე. ი. მითრიდატეს) ჯარი:
რომაელებს ზურგიდან აშუქებდა

αἱ σκιαὶ τῶν σωμάτων πρόσθεν
προτοῦσαι πολὺ δόκησιν παρῆχον
τοῖς πολεμίοις ἐγγίζειν τοὺς Ῥω-
μαίους αὐτοῖς, καὶ τοὺς ὑσσοὺς
ἀφέντες ἐφίκοντο οὐδενός· ὁ συ-
νιδόντες¹ Ῥωμαῖοι μετὰ κραυγῆς
ἐπέδραμον καὶ φεύγοντας ἔχτει-
νον, ὡς πολὺν πλείους μυρίων
ἀποθάνειν. Αὐτὸς δὲ Μιθριδάτης
μετὰ πλείονων διέφυγε.

რომაში მტრები, უკან დაეღვენენ ყოვნიით და გაქცეულებს კლავ-
დენ და [ამგვარად] მრავალი ათეული ათასი დხოცეს. თვით მი-
როდატე მრავალრიცხოვანი მხლებლებითურთ გაიქცა.

Πομπήϊος δὲ εἰς Ἄρμενίαν
ἐνέβαλε, τοῦ νέου Ἰγυράνου κα-
λοῦντος αὐτόν· ἦδη γὰρ ἀφειστή-
κει τοῦ πατρός. Ὁ δὲ βασιλεὺς
Ἰγυράνης ὑπὸ Λευκόλλου συντε-
ριμμένος, ἡμέρον δὲ πυκθάνομε-
νος τὸν Πομπήϊον, ἑαυτὸν τε
παρέδωκε καὶ φρουρὰν ἐδέξατο
περὶ τὰ βασίλεια. Προσῶν δὲ
τῷ Πομπήϊῳ τὴν τε χίταριν²
ἀφείλε τῆς κεφαλῆς καὶ ὄρμησε
πρὸ ποδῶν αὐτὴν ἔκεινου θεῖναι
καὶ καταβαλεῖν ἑαυτόν. Ἄλλ' ὁ
Πομπήϊος τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ λαβό-
μενος προσηγάγετο καὶ πλησίον
ἰδρόσατο, τὸν δ' ἔκεινου σὶδὸν
ἐπὶ θάτερα, καὶ εἶπε τῶν μὲν
ἄλλων δεῖν αἰτιάσθαι Λευκόλλον,
ὕπ' ἔκεινου γὰρ ἀφηρησθαι Συ-
ρίαν, Φοινίκην, Κιλικίαν, Γαλα-
τίαν, Σωφῆνην, ἃ δὲ ἄχρις αὐτοῦ

მთვარე და ყოველი კაცი ორ-
ორად ჩანდა, სხეულთა ჩრდი-
ლები წინიდან ბევრად წარმო-
აჩენდა რომაელებს და ასე უახ-
ლოვდებოდნენ ისინი მტრებს,
რომლებიც შეშინდნენ, დაჰყარეს
სატყუორცი შუბები ისე, რომ
არც ერთ მათგანს [იარაღისთ-
ვის] ხელი არ უხლია. რომაე-
ლებმა იხილეს რა [ამ მდგომა-
ვარადაც] პომპეუსმა არ-
მენიისაკენ გაილაშქრა. არმენიის
მეთვის ტიგრანის ძეს „ახალ-
გაზრდა ტიგრანს“ უწოდებდნენ.
იგი მამას განუდგა. [მოხუცი]
ტიგრანი, რომელიც დამარცხე-
ბულ იქმნა ლუკულეს მიერ, ცხო-
ბილი იყო თავისი სიმშვიდითა
და უწყინარობით. მან პომპეუსს
[უბრძოლელად] გადასცა ციხე და
სამაგიეროდ მისგან (ე. ი. პომ-
პეუსისაგან) მიიღო მეფობა. [ტიგ-
რანმა] მიიწვია პომპეუსი სასახ-
ლეში, მოიხადა თავიდან სპარ-
სული სამეფო თავსაბუთავი, გა-
ეშარტა მისკენ, რათა ქუდიც ჩა-
ეგლო და თვითონაც ჩავარდნო-
და ფეხებში. მაგრამ პომპეუსმა
[ამის ნება არ დართო მას], მარ-
ჯენივ დაისხა იგი, მოაყვანინა
როგორც მახლობელი, ისე მისი

¹ *συνιδόντες*] *συνειδόντες*, sed deleto *σ* r. M.

² *χίταριν* Duc. *χιταριν* ut Wolfius, quod restitui, etsi ad Parisinac
χίταριν tacet Haasius, quum etiam in Vindob. sit per *τ* *χυταριν* M.

διατετήρηται ἕξειν, Σωφηνῆς δὲ βασιλευσείν τὸν υἱόν. Ἐπὶ τούτοις ὁ μὲν Τιγράνης ἠγάπησεν, ὁ δὲ υἱὸς ἐδυσφόρει, καὶ κληθεὶς ἐπὶ δεῖπνον οὐκ, ἔφη, Πομπηίου δεῖσθαι τοιαῦτα τιμώντος· καὶ γὰρ αὐτὸς ἄλλον ἐβήσσειν Ἰωμαίων. Ἐκ τούτου δεθεὶς εἰς τὸν θρίαμβον ἐφυλάττετο.

ჩვენ, მოპიორადპირე მხარეს დასხა ისინი და უთხრა: ლუკულეს სხვა რამეში უნდა დასდონ ბრალი; მისი ღრთიდან წაგვერთვა სიორია, თინიკია, კილიკია. გალატია, სოფენე, რომლებიც მანამდე დაცული იყო; სოფენეში იმეფოს [შენმა] ძემ; ამის გამო ტიგრანი პომპეუსის კმაყოფილი დარჩა, ხოლო მისი ძე — უკმაყოფილო. [პომპეუსი] სუფრაზე [ასე] ეუბნებოდა ტიგრანს: არაა საჭირო პომპეუსს ასეთი პატივით ეპყრობოდეს, რომ ის სხვა რომაელს იპოვის.

პომპეუსი მიემგზავრება კავკასიაში

Καταλιπὼν δὲ Πομπηῖος φρουρὸν Ἀρμενίας Ἀφράνιον αὐτὸς διὰ τῶν περιουκούντων τὸν Κάσασον ἔθνων ἐπὶ Μιθριδάτην ἐβάδιξε. Μέγιστα δὲ αὐτῶν εἰσὶν ἔθνη Ἀλβανοὶ τε καὶ Ἴβηρες, οἳ μὲν ἐπὶ τὰ Μεσχικὰ ἔρη καὶ τὸν Πόντον καθήκοντες, Ἀλβανοὶ δ' ἐπὶ τὴν ἕω καὶ τὴν Κασπίαν θάλασσαν. Οὗτοι πρῶτον μὲν αἰτήσαντι Πομπηῖον διοδοῦν ἔδοσαν, εἶτα γενόμενοι τετρακισμυρίων οὐκ ἐλάττους προσέβαλον αὐτῷ, καὶ τραπέντες ἐφθάρησαν παμπληθεῖς. Τῷ δὲ βασιλεῖ αὐτῶν πέμφαντι πρέσβεις σπεισάμενος ἀπῆει ἐπὶ τοὺς Ἴβηρας μαχιμωτέρους ὄντας τῶν Ἀλβανῶν καὶ μήτε Μήδοις μήτε Πέρσαις ὑπεῖξαντας, διαφυγόντας δὲ καὶ τὴν τῶν Μακεδόνων δυναστείαν, Ἀλεξάνδρου ταχέως ἐκ τῆς Ὑρκανίας ἀπάραντος, ἀλλὰ

ვაგი, მოპიორადპირე მხარეს დასხა ისინი და უთხრა: ლუკულეს სხვა რამეში უნდა დასდონ ბრალი; მისი ღრთიდან წაგვერთვა სიორია, თინიკია, კილიკია. გალატია, სოფენე, რომლებიც მანამდე დაცული იყო; სოფენეში იმეფოს [შენმა] ძემ; ამის გამო ტიგრანი პომპეუსის კმაყოფილი დარჩა, ხოლო მისი ძე — უკმაყოფილო. [პომპეუსი] სუფრაზე [ასე] ეუბნებოდა ტიგრანს: არაა საჭირო პომპეუსს ასეთი პატივით ეპყრობოდეს, რომ ის სხვა რომაელს იპოვის.

პომპეუსმა აფრანიოსი დატოვა არმენიის ციხის მეთვალყურედ და თვითონ კავკასიის [მთებში] მცხოვრებ ტომთა გავლთ მითრიდატესაკენ გაემართა. ყველაზე დიდი ამ ტომებს შორის არიან ალბანელები, რომლებიც აღმოსავლეთით კასპიის ზღვამდე არიან დასახლებულნი, და იბერები, რომლებიც მესხეთის მთასა და პონტოში ბინადრობენ. თავდაპირველად ალბანელებმა პომპეუსის თხოვნა [შეიწყნარეს] და გზა მისცეს, ხოლო შემდეგ, იყვნენ რა არა ნაკლებ ორმოცი ათასისა, მას თავს დაესხნენ, მაგრამ [დამარცხდნენ], გაიქცნენ და ბევრიც დაიხოცა. მაშინ მათმა მეფემ გაუგზავნა უხუცესნი [მოსალაპარაკებლად] და დაზავების შემდეგ პომპეუსი გაემართა იბერთა წინააღმდეგ. იბერები ალბანელებზე უფრო კარგი მებრძო-

και τούτους μεγάλη μάχη τρε-
ψάμενος πολλούς άνειλε και
πλείους εζώγησεν.

მხოლოდ მაკედონელთა ოლიერებას [ვერ გაუშავრდნენ], გაექცნენ. ალექსანდრე მაკედონელმა ვირკანისის ზღვიდან მოულოდნელი დარ-
ტყმით დასცა იბერიელები. მაშინაც არ გაქცეულან იბერები
უბრძოლველად, დიდი ბრძოლა [გაუშართეს], ზევრი ამოწყდა და
ბევრიც ტყვედ ჩაიგდო ხელში მაკედონელმა.

Ἐγρεσθην εις την Κόλχων
ἐνέβαλεν. Αὐθις δὲ Ἄλβανῶν
ἀποστάντων ἤλαυνεν ἐπ' αὐτοὺς
δι' ἀνύδρου και ἀργαλέας δδου,
ἕδωρ ἐν ἀσκοῖς πολλοῖς ἐπικομι-
ζόμενος. Καὶ συμβαλὼν αὐτοῖς
ἕπε τοῦ ἀλελφοῦ τοῦ σφῶν βασι-
λέως στρατηγούμενοις ἐνίκησε·
και αὐτὸν ἐπελθόντα οἱ και
βαλόντα ἐκ χειρὸς διελάσας ἀπέκ-
τεινεν. Ὅτε και Ἄμαζόνες λέ-
γονται συμμαχῆσαι τοῖς Ἄλβα-
νοῖς. Μετὰ γάρ τὴν μάχην σκυ-
λευομένων τῶν νεκρῶν, πέλταις
Ἄμαζονικαῖς οἱ Ῥωμαῖοι και
κοιθούργοις¹ ἐνέτυχον, σῶμα δὲ
γυναικεῖον οὐδὲν εὐρέθη. Νέμον-
ται δὲ αὐται τὰ καθήκοντα πρὸς
Ἰρκαλίαν θάλασσαν τοῦ Καυκά-
σου· μέσση δὲ τῶν Ἄλβανῶν και
αὐτῶν οἰκοῦσι Γέλλαι και Δίγυες,
οἷς ἔτσος ἐκάστου περι τὸν θερ-
μῶνδοντα ποταμόν εις ταῦτὸν φοι-
τῶσαι· ἑμιλαῦσιν ἐπὶ δῶα² μῆνας·
εἶτα και· ἑαυτὰς ἀπαλλαγεῖσαι·
βῆσιν· τεκοῦσαι· δὲ τὰ μὲν ἄρρενα

ლები არიან; ისინი არც მიდიე-
ლებსა და არც სპარსელებს არ
დამორჩილებიან [არასოდეს] და

აქედან პომპეუსი გაემართა
კოლხიდისაკენ. კვლავ აჯანყდნენ
ალბანელები და რომაელებს მგზავ-
რობა მოუხდათ მათ ქვეყნებზე
უწყლო და ძნელად სავალი გზე-
ბით. წყლით უზრუნველსაყოფად
თან წაიღეს მრავალი წყლით
სავსე გუდა. პომპეუსი თავს და-
ესხა მათ, და თვით მეფის ძეგბი,
ჯარს რომ მხედართმთავრობდ-
ნენ, დაამარცხა; პომპეუსი მათ
პირადად დაესხა თავს, შეებრძო-
ლა და დახოცა. ამბობენ, რომ
ალბანელებს ამაზონებიც ეხმარე-
ბოდნენო [ამ ბრძოლებში], მაგ-
რამ როგორც ცხედართა გაჩხრე-
კის შედეგად გამოიჩინა ბრძო-
ლის დამთავრების შემდეგ, რომ
მაელებმა ამაზონური ფარები და
ჩექმები კი ნახეს, ხოლო ლედა-
კაცთა გვამები არ შეხვედროათ.
ამაზონებს ვირკანისის ზღვის მახ-
ლობლად მცხოვრებთაგან (ე. ი.
ალბანელებისაგან) ყოფს კავკა-
სიის მთა; ალბანელებსა და ამათ
შუა ცხოვრობენ გელები და ლი-

¹ კოიθούργοις] კოიბრგოიς M.

² ἴσση] ἴση M.

κομίσασαι¹ περὶ τὴν τῶν πατέρων ἐκτίθεινται γῆν, τὰ δὲ γεθήλα τρέφουσι.

განმავლობაში დროს ატარებენ ამათთან (ე. ი. ამაზონებთან) ერთად, ხოლო შემდეგ უმამაკაცობოდ ცხოვრობენ. რომ მოილოგინებენ, ვაჟებს მამის ქვეყანაში დაავადებენ, ხოლო ქალებს — თვითონ ზრდიან ხოლმე.

Τῶν δὲ τοῦ Μιθριδάτου παλλακῶν ἀναχθειςῶν πρὸς αὐτὸν οὐδεμίαν ἔγνω Πομπήϊος.

X, 5. Στρατονίκη δέ, ἣ καὶ μέγιστον παρὰ Μιθριδάτη ἔσχεν ἀξίωμα, καὶ τὸ πολυχρυσότατον τῶν φρουρίων ἐφύλαττε, ὁμῶς τε πολλὰ τῆς Πομπήϊου προσήγαγε καὶ τὸ φρούριον παρεδίδου. Ὁ δὲ τῶν προσαχθέντων ὅσα κόσμον ἱεροῖς καὶ λαμπρότητα τῆς φριάμφυ παρεῖχον λαβῶν μόνα, τὰ λοιπὰ τὴν Στρατονίχην ἔχειν ἐκέλευσε.

Καὶ τοῦ βασιλέως δὲ τῶν Ἰβήρων κλίνην, καὶ τράπεζαν καὶ θρόνον, χρυσᾶ πάντα πεπομφότος αὐτῶ, καὶ ταῦτα τοῖς ταμίαις εἰς τὸ δημόσιον παραδεδόκαεν.

Ἦς δὲ τὸν Μιθριδάτην ἐώρα φεύγοντα χαλεπώτερον ἢ μαχόμενον, τούτῳ μὲν εἶπεν ἰσχυρότερον ἑαυτοῦ πολέμιον τὸν λιμὸν ἀπολείπειν, αὐτὸς δὲ προήγῃ σὺν στρατιᾷ.

ხელქვეით ჯართან ერთად გამოვიდა ბრძოლის ასპარეზიდან.

გიელები, რომლებიც ყოველ წელიწადს გადმოდიან მდინარე

თერმოლონტით და ორი თვის

იმათ (ე. ი. გელებმა და ლიგიელებმა) მითრიდატეს ხარკები მოუყვანეს პომპეუსს, ამან კი არც ერთით არ ისარგებლა.

სტრატონიკეს, რომელიც მითრიდატეს დროს დიდად დაფასებული და პატივცემული იყო, ეპყრა ერთი ფრიად მდიდარი ციხე; მან ბევრი საჩუქარი გაუგზავნა პომპეუსს და ციხეც გადასცა. პომპეუსმა აქედან მხოლოდ ის დაიტოვა, რაც ტაძრების სამკაულად და ტრიუმფის ჩასატარებლად იყო საჭირო, ხოლო დანარჩენი, ბრძანა, დაეზრუნებინათ სტრატონიკესათვის.

იბერიის მეფისგან მოუვიდა [საჩუქრად] საწოლი, ტახლა და ტახტი, ყველა ოქროსი, რომლებიც გადასცა სახალხო სალაროებს.

როდესაც სტრატონიკემ იხილა მითრიდატე დიდ გასაჭირში იყო ბრძოლის დროს და გარბოდა, მაშინ მან გადასწყვიტა ამ უსასტიკესი მტრისა და სიმშლისაგან თავის დაღწევა და მის

ხელქვეით ჯართან ერთად გამოვიდა ბრძოლის ასპარეზიდან.

¹ κομίσασαι] κομιζουσαι pX, ζσν in σα mutato r.

Χειροσάμενος δὲ δι' Ἀφρα-
νίου τοὺς περὶ Ἀμανὸν¹ Ἀρα-
βας, καταβὰς εἰς Συρίαν ταύ-
την μὲν ἐπαρχίαν καὶ κτήμα
Ἰωμαίων ἀπέφηγε, τὴν δὲ Ἰουδαί-
αν ὑπέταξε, καὶ τὸν βασιλέα
αὐτῆς Ἀριστόβουλον συνέλαβεν,
ὡς ἐν τοῖς Ἰουδαϊκοῖς ἦδη ιστό-
ρηται. Μέγα δ' ἦν ὄνομα τῆς
αὐτοῦ θυναμίας καὶ μείζον τῆς
ἀρετῆς καὶ πραότητος. Ὁ δὲ
τῶν περὶ τὴν Πέτραν Ἀράβων
βασιλεὺς θεΐσας ἔγραψε Πομπηῖν
πάντα πείθεσθαι.
მეფის შიშით ყველა საქმენი ჰომპეტუსისა, პეტრას რომ ეხება, სარ-
წმუნოდ არ აღუწერია.

Ἡγγέλη μὲντοι αὐτῷ τεθνεῶς
καὶ ὁ Μιθριδάτης, Φαρνάκου τοῦ
υἱοῦ² διαχρησασμένου αὐτόν. Εἰς
Ἀμανὸν οὖν ἀφικομένῳ Πομπηῖν
πολλὰ³ μὲν δῶρα παρὰ Φαρνάκου
κεκόμιστο, πολλὰ δὲ γε προσή-
νεκτο σώματα, καὶ αὐτὸς δ Μιθ-
ριδάτου νεκρὸς.

Ἐπαγίων δὲ λυπηρὰν τὴν ἐπά-
νοδον ἔσχηχε διὰ τὴν γυναικα
Μουζίαν ἐξυβρίσασταν παρὰ τὴν
ἀποδημίαν αὐτοῦ⁴ καὶ πλησιάσας
τῇ Ἰταλίᾳ ἔπειμψεν ἐκείνη τὴν
ἀφ᾽εσιν.

Εἰς δὲ τὴν Πώμηγ λόγοι πε-
ρὶ αὐτοῦ ἐγίνοντο, καὶ θέρουβος

ჰომპეტუსმა დაიმორჩილა რა
აფრანიოსის მეშვეობით არაბები,
რომლებიც ამანის მახლობლად
მოსახლებოდნენ, გაემართა სირიისა-
კენ და ისიც რომის პროვინციად
და სამფლობელოდ გამოაცხადა:
მანვე დაიპყრო იუდეა და მისი
მეფე—არისტობულე,— როგორც
იუდეელთა ისტორიაშია მოთხ-
რობილი,— შეიპყრო. დიდი იყო
მისი (ე. ი. ჰომპეტუსის) ძლიერება
და კიდევ უფრო მეტი მისი სათ-
ნობა და კაცთ-მოყვარება. მას
(ე. ი. იონებ ფლავიოსს) არაბთა

მაშინ ეუწყა ჰომპეტუსს სიკვ-
დილი მითრიდატესი, რომელიც
მოკლულ იქმნა ფარნაკეს ძის
მიერ. ამინსოს როცა მივიდა ჰომ-
პეტუსი, მას ფარნაკემ მიაართა
მრავალი საჩუქარი, [მტერთა]
მრავალი გვამებიც მიუტანეს მას
და [მათ შორის] თვით მითრი-
დატეს ნეშტიც.

უკან მომავალს სამწუხარო
ღაბრუნება გამოუვიდა მისი ცო-
ლის გამო, რომელიც მისი იქ
არყოფნის დროს გაუნამუსებუ-
ლა. როდესაც მიუახლოვდნენ
იტალიას, გაყრის ქალაქი გა-
უგზავნა.

რომში ჰომპეტუსის შესახებ ხმა
გავარდა და შიშობდნენ: „ქალაქ-

¹ Ἀμανοῦ] etiam hic codex ut Wolfius et Duc., quod hic sine libris correctum, supra p. 21. A ex A.

² υἱοῦ] υἱὸς αὐτοῦ M.

³ πολλὰ μὲν δῶρα] om., et addit margo r.

ἦν ὡς τὸ στρατεύμα τῆ πόλις: ἐπάξοντός τε καὶ μοναρχήσοντος. Ὁ δὲ τῆς Ἰταλίας τε ἅμα ἐπέβη καὶ ἐκκλησιάσας τοὺς στρατιώτας ἐκέλευσεν ἕκαστον πρὸς τὰ οἰκεία τρέπεσθαι, αὐτὸς δὲ συναθροισθῆναι διὰ τὸν θριάμβον. Σκεῶσαθεισης δ' οὕτω τῆς στρατιᾶς ἀνοπλον αἱ πόλεις ὄρωσαι Πομπήιον καὶ μετ' ὀλίγων ἀπίοντα, ὑφ' ἡδονῆς ἐκχεόμεναι καὶ προπέμπουσαι συγκατήγον εἰς τὴν Ῥώμην μετὰ δυνάμειος πλείονος. Τοῦ δὲ νόμου μὴ συγχωροῦντος πρὸ τοῦ θριάμβου παρελθεῖν εἰς τὴν πόλιν, πέμψας ἡξίου τὴν βουλὴν ὑπερθέσθαι τὰς τῶν ὑπάτων ἀρχαιρείας. Κάτωνος δ' ἐναντιωθέντος οὐκ ἔτυχε· διὸ καὶ οἰκειώσασθαι τὸν ἄνδρα ἡθέλησε. Δυσὲν οὖν ἀδελφιδῶν οὐσῶν ἐκείνῳ, τὴν μὲν αὐτὸς ἐζήτει λαβεῖν, τὴν δὲ τῷ υἱῷ συνοικίσαι: παραιτούμενος δὲ τὴν ἀρχιστείαν τοῦ Κάτωνος, ὡς διαφθορὰν ἐσομένην αὐτῷ τοῦ τρόπου, ἢ ἀδελφῆ καὶ ἢ γυνῆ ἐχαλέπεινον. ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλοι [წინააღმდეგობა], თუმცა ამით შეურაცხყოფდა თავის ცოლსა და დას.

Ἀφρανήψ δὲ Πομπήιου ὑπατείαν μετιόντος, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὰς φυλάς ἀργύριον ἀναλίσκοντος, καὶ κακῶς ἐντεθεινὸν ἀκρούοντος ὡς ὦνον τὴν ἀρχὴν ποιούμενος τοῖς μὴ ταύτης ἀξίους, ὁ Κάτων πρὸς τὰς γυναῖκας „τούτων“ ἔφη „τῶν ὄνειδῶν κοινω-

ში ჯარს შემოიყვანს თუ არა, [მამინვე] მონარქად დაჯდებოა“; [ამ ჭორების გასაფანტად] მან იტალიაში ჩასვლისთანავე თავი მოუყარა ჯარს და უბრძანა ყველა მათგანი თავიანთ სახლში წასულიყო და შემდეგ კვლავ მობრუნებულყვენენ ტრიუმფის ჩასატარებლად. პომპეუსმა იმიტომ გაუშვა ჯარი, რომ ისინი შეუიარაღებელი ენახა ქალაქს და ცოტა ხნის შემდეგ უკან მობრუნებულთ წინ გაძლოლოდა რომისაკენ. აღათის მიხედვით შეუწყყნარებელი იყო ზემოთ ქალაქში გავლა მანამ, სანამ სენატი არ შეარჩევდა კონსულს ცერემონიის ხელმძღვანელად. კატონი წინააღმდეგი არ იყო იმიტომ, რომ [ახალი] მეგობრები, მოკეთენი უნდოდა შეეძინა: ორი ძმისწული ჰყავდა მას [პომპეუსს], რომელთაგან ერთი თვითონ მას [კატონს] სურდა შეერთო ცოლად, ხოლო მეორე— თავისი ვაჟისთვის უნდოდა მოეყვანა. დაუმოყვრდებოდა რა მას კატონი, ამ გზით მოისპობოდა მათ შორის [წინააღმდეგობა], თუმცა ამით შეურაცხყოფდა თავის ცოლსა და დას.

აფრანიოსმა, რომელიც პომპეუსის შემდეგ კონსულად იყო არჩეული და თავისი დაუდევრობით ფულები გაფლანგა და რომლის შესახებაც ცუდი ხმები დადიოდა [იმ დროიდან], როდესაც მან, წინათ, საქონელი შეიძინა ფილესათვის, უღირსი საქმენი

νητέον ἡμῖν οἰκείους γενομένοις πρὸς τὸν Πομπήιον“.

მამარცხენო საქმეებში პომპეუსის რთვორც მის მახლობლებსო.

Τὸς δὲ θυριάμβου τῷ μεγέθει καίπερ εἰς δύο ἡμέρας μερισθέντος ὁ χρόνος οὐκ ἐξήρκεσεν, ἀλλὰ τῶν παρεσκευασμένων¹ πολλὰ τῆς θέας ἐξέπεσε. Γράμμασι δὲ προηγουμένοις ἐδηλοῦτο τὰ γένη, καθ' ὧν ἐθυριάμβευεν. Ἦν δὲ ταῦτα, Πόντος, Ἀρμενία, Παφλαγονία, Καππαδοκία, Μηδία, Κόλχοι, Ἴβηρες, Ἀλβανοί, Συρία, Κιλικία, Μεσοποταμία, τὰ περὶ Φοινίκην καὶ Παλαιστίνην, Ἰουδαία, Ἀραβία, τὸ πειρατικὸν ἅπαν ἐν γῆ καὶ θαλάττῃ καταπεπολεμημένον.

ბულ იქმნენ რთვორც ხმელეთზე,

Ἐν δὲ τούτοις φρούρια μὲν ἡλωκότεα χιλίων οὐκ ἐλάττω, πόλεις δὲ οὐ πολλὴ τῶν ἐνακωσίων ἀποδέουσαι, πειρατικαὶ δὲ νῆες ὀκτακόσται, κατοικίαι δὲ πόλεων μιᾶς θέουσαι τεσσαράκοντα.

Πρὸς δὲ τούτοις ἔφραζε διὰ τῶν γραμμάτων ὅτι πεντακισχίλια μὲν μυριάδες ἐκ τῶν τελῶν ὑπῆρχον, ἐκ δὲ ὧν αὐτὸς προσεκτήσατο μυρίας ὀκτακισχιλίας πεντακοσίας Ῥωμαῖοι λαμβάνουσιν, ἀναφέρεται δὲ εἰς τὸ δημόσιον ταμίειον² ἐν νομίσματι καὶ

ჩადინა; კატონმა უთხრა ქალებს: [აფრანთონის] მიერ ჩადენილ სამართ წილი ჩვენც გვიღვეს,

პომპეუსმა ვადაიხადა დიდი ტრიუმფი, რაც ორი დღე გაგრძელდა; მაგრამ დროის ნაკლებობის გამო ბევრი სანახაობა არ შესდგა. ტრიუმფის წინ მიჰქონდათ დაფები, რომლებზედაც აღნიშნული იყო პომპეუსის მიერ დამარცხებულ ხალხთა ვინაობა. ეს ქვეყნები იყო: პონტო, არმენია, პაფლაგონია, კაპადოკია, მიდია, კოლხები, იბერები, ალბანელები, კილიკია, მესოპოტამია, ფინიკია და პალესტინა, იუდეა, არაბეთი და ყველა კუთხის მეკობრენი, რომლებიც დამარცხებისგ ზღვაზე.

ამათში. [მონხენებული] იყო პომპეუსის მიერ აღებული ციხესიმაგრენი არა ნაკლებ ათასისა, ქალაქები ბევრით არა ნაკლები ცხრაასისა, ზღვის მეკობრენი 800 და მის მიერ დაარსებული 39 კოლონია.

ამასთან ერთად დაფებზე აღნიშნული იყო, რომ რომის იმპერიაში არსებულ 15.000 საბაგოს გარდა, თვით პომპეუსის მიერ იყო დაარსებული 18.500 საბაგო. ტრიუმფის დროს გაატარეს ხაზინა ფულებითა და ოქრო-ვერცხლის ქურჭლეულობით [სავსე]—

¹ παρεσκευασμένων] παρασκευασμένων M.

² ταμίειον] ταμίειον M.

κατασκευαῖς ἀργυρίου καὶ χρυ-
σίου δισμύρια τέλαντα, πᾶρες τῶν
τοῖς στρατιώταις δεδομένων.

Αἰχμάλωτοι δὲ ἐπομπεύθησαν
ἄνευ τῶν ἀρχιπειρατῶν εἰς Τυ-
γράνου τοῦ Ἀρμενίου μετὰ γυναι-
κὸς καὶ ψυγατέρων, αὐτοῦ τε
Τυγράνου τοῦ βασιλέως γυνὴ Ζω-
σίμη, καὶ βασιλεὺς Ἰουδαίων
Ἀριστόβουλος, καὶ συγγενεῖς Μιθ-
ριδάτου, ἄλλοι τε πλείους.

Μέγιστον δὲ ἐπήρξε πρὸς δό-
ξαν αὐτῶ, ὅτι τρεῖς τεθριαμβευ-
κῶς, τὸν μὲν πρῶτον ἐκ Λιβύης,
τὸν δὲ δεύτερον ἐξ Εὐρώπης, τὸν
δὲ τελευταῖον ἀπὸ τῆς Ἀσίας
κατάγων, τρόπον τινὰ τὴν οἰκου-
μένην ἐδόκει τοῖς τρισὶν ἐπιχ-
θῆναι θριάμβους· ἦν δὲ τότε ἐτῶν
τεσσαρακοντα.

[ამის შესახებ უკვე ითქვა]. მაშინ

20,000 ტალანტის ღირებული,
გარდა იმისა, რასაკვირველია,
ჯარისკაცებს რომ დაურიგდათ.

მეკობრეთა ბელადების გარდა,
გაატარეს შემდეგი ტყვეები: სომ-
ხეთის მეფის ტიგრანის ძე ცო-
ლით და ქალიშვილებით, თვათ
ტიგრან მეფის ცოლი ზოსიმე,
იუდეელთა მეფე არისტობულე,
მითრიდატეს ნათესავნი და სხვა
მრავალი.

დიდი სახელი ჰქონდა მოხვე-
ჭილი პომპეუსს. რომელსაც სამი
ტრიუმფი მოუწყვეს: პირველი—
როცა ლიბიიდან [ღაბრუნდა];
მეორე იყო მაშინ, როდესაც ევ-
როპიდან მოვიდა [ძღუევამოსილი],
ხოლო უკანასკნელი — აზიიდან
ღაბრუნების შემდეგ და რა სახი-
თაც მოეწყო მესამე ტრიუმფი,
იყო 40 წლისა.

ფარსმან მეფე

XI, 24. Ὁ μὲν δὴ πρὸς
Ἰουδαίους πόλεμος οὕτως ἦγυσ-
το, ὁ δὲ πρὸς Ἀλβανούς, εἰς
δὲ Μασσαγέται κατὰ τὸν Δίω-
να ὑπὸ Φαρασμάνου κελίνοτο· καὶ
τὴν μὲν Μηθίαν λίαν ἐλύπησε,
τῆς δ' Ἀρμενίας καὶ τῆς Καπ-
παδοκίας ἦψατο μὲν, τῶν δ'
Ἀλβανῶν πῆ μὲν δῶροις πεισ-
φέντων, πῆ δὲ θεισάντων ἐπᾶν-
σατο.

ასე დასრულდა ომი იუდე-
ველთა წინააღმდეგ, ხოლო ომი
ალბანელების წინააღმდეგ (ალბა-
ნელები დიონის მიხედვით მასა-
გეტები არიან) ფარსმანის წყალო-
ბით ატყდა. მიდიელებიც ძალზე
შეავიწროვა, არმენიასა და კაპა-
დოკიასაც მისწვდა; ალბანელებ-
მა ძლივს-ძლივობით საჩუქრებით
მოახერხეს შერიგება, ხოლო
სხვებმა თხოვნა-მუდარით [დააღ-
წიეს თავი] და დაამზვიდეს იგი.

მდინარე ფაზისი

XII, 28. Ὁν διεδέξατο Ἰάκι-
τες. πρῆσύτες ἀνήρ· πέντε γάρ
ἐτῶν εἶνα· καὶ ἐβδόμηκοντα ἀνα-
γράφεται, ὅτε ἤρέθη εἰς μοναρχί-
αν. Τὸ στρατιωτικὸν δὲ αὐτὸν
ἀνηγόρευσε καὶ ἀπόντα· ἐν Καμ-
πανίᾳ γὰρ τότε διέτριβεν, ἐνθα
δεδεγμένους τὸ ψήφισμα, εἰς Ἰώ-
μην εἰσήλασε μετὰ στήματα
ἰδιωτικοῦ, καὶ γνώμη τῆς συγκ-
λήτου τε καὶ τοῦ δήμου τὴν
στολήν περιεβάλετο τὴν βασι-
λειον.

Σκόπει δὲ τὴν Μαυριτιδα λίμ-
νην καὶ τὸν Φάσιν ποταμὸν πε-
ραωθέντες Ἰόντιν καὶ Καππα-
δοκίαν ἐπήληθον καὶ Γαλατίαν
καὶ Κιλικίαν. Τούτοις ὁ Ἰάκιτος
συμμίξας καὶ ὁ Φλωριανὸς ὑπαρ-
χος ὢν πολλοὺς ἀνεῖλον, οἱ δὲ
λαῖποι φυγὴν τὴν σωτηρίαν ἐπρα-
γματεύσαντο.

მასაგეტები

XIII, 7. Πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα
κατὰ τῆς πόλεως ἐπινοησάμενος,
καὶ πλείστους τῶν οἰκείων ἀπο-
βαλὼν ὑπὲρ γὰρ τὰς εἴκοσι χιλιά-
δας κινδυνεύσαι λέγεται τοῦ Περ-
σικοῦ στρατεύματος πολιορκουμέ-
νης Νισίβειας, μετ' αἰσχύνης ἀνε-
χώρησεν. Ἦδη γὰρ καὶ Μασα-
γῆται τῇ Περσίδι ἐπήληθον,
καὶ αὐτῇ ἐλυμαίνοντο. Κωνσταν-
τος δὲ ὁ βασιλεὺς τὴν μὲν Νισί-

ტაკიტოსი როცა აღზევდა,
მაშინ იგი უკვე მოხუცებული
იყო. 75 წლისა იყო, — ამბო-
ბენ. — ვითმძყრობელი რომ გახ-
და. სამხედრო ნაწილებმა დაასა-
ხელეს ის და იგი საჯაროდ გა-
მოაცხადეს კეისრად (კამპანიაში
იმყოფებოდა ის მაშინ); ამ გადა-
წყვეტილების მიმღები, აქედან
რომისაკენ გაეშურა საკუთარი
(ე. ი. სამხედრო) ტანსაცმლით
და იქ სენატისა და ხალხის მხარ-
დაჭერით შეიმოსა სამეფო სამო-
სელი.

სკებიებმა მეოტიდის ტბა და
მდინარე ფაზისი გადმოსცურეს
(გადმოლახეს) და პონტოსა, კა-
პადოკიასა, გალათიასა და
კილიკიაში შევიდნენ; ტაკიტოსი
მათ შეებრძოლა და ფლორიანო-
სის მხედართმთავრობით ბევრნი
ამოკლტა; ხოლო დარჩენილებმა
გაქცევით უშველეს თავს.

მრავალი სხვაც გამოიგონა
ქალაქის წინააღმდეგ; აუარებელი
მცხოვრებნი განდევნა [ქალაქი-
დან]; (ამბობენ ნიზიბინს რომ
სპარსელთა ჯარებმა ალყა შემო-
არტყეს, 20.000-ზე მეტი კაცი
ჩავარდა საფრთხეში), [ხოლო
შემდეგ] შერცხვენილნი უკუიქ-
ცნენ. იმ დროს მასაგეტები
სპარსეთში შევიდნენ და მას დიდი
ზიანი მიაცენეს. კონსტანტი მე-

ην κατοχύρωσε, και τους πολί-
τας αυτής άνεκτήσατο, αυτής δὲ
ἀναχωρήσῃ ἦδη τῇ ἑρῆμῃ γενομένης
ἐκ τῶν Περσῶν, πρὸς τὰ ἑσπέρια
ἤρριψε. Καὶ οἱ ἀγγέλλεται Βε-
ρηνῶν κοινοπραγίας τῷ Μαγ-
νεντίῳ.

უმე ნიზიბინი გაამავრა და ქა-
ლაქი კვლავ დაასახლა. კონსტან-
ტი მათ (სპარსელებს) დაეზავა
და აღმოსავლეთიდან დასავლე-
თისაკენ შემოიქცა და გაიგო
ბეტრანიელთა (ვარ. ბრეტანიელ-
თა) და მაგნესიელთა ერთობლი-
ვი მოქმედების ამბავი.

**იოანე ოქროპირის გადასახლება კუკუსოში და
ბიჭვინთაში**

XIII, 20, Ἡ δὲ βασιλεὺς Εὐδό-
ξια ἔκυτῃ τὰς περὶ ἀδικίας διδασ-
καλίας προσαρμόττουσα, ἤλεγε
γὰρ αὐτὴν ἡ συνείδησις τοιαύτην
οὖσαν, ἐμνηία, και τους φισμοὺς
ἐξέλειπε κατὰ τοῦ μεγάλου πατ-
ρός. Καὶ πάλιν, ἵνα τὰ ἐν μέσῳ
παρῶν, πείθῃ τὸν γαμέτην, ἔλκου-
σα τοῦτον ὡσπερ ἐκ φορβειᾶς,
ὑπερορίαν τοῦ ἀγίου καταψηφι-
σασθαι. Καὶ ὁ μὲν τῆς ἐκκλη-
σίας ἐξῶσφι τυραννικῶς, και εἰς
γῶρας ἀπήγετο ἐπικινδύνους, και
εἰς πορρώτάτω κειμένας ἐσχα-
τιάς, πολλῶν πειραθῆεις κατὰ τὴν
ᾠδὸν δυσχερῶν, ἀ τῆς ἐκείνου
χρυσείας γλώττης ἐν ἐπιστολαῖς
ἔξεστιν ἀκούειν διηγουμένης.

როპილი აქვს თავისი ოქროს ენით წერილებში, რომელთა მოსმენა
ძლიერ საჭიროა.

Καταντήσας δ' εἰς Κοκκου-
σόν, ἀκαθεύειν εἰς Πιτυοῦντα
ἀπαγόμενος, ἐν Κομάγοις γενόμε-
νος, ἐκεῖ τὴν ζῶην ἐξεμέτρησεν,
ἔτων γεγόνως δύο τε και πενή-
κοντα, ἀρχιερατεῦσας δὲ τῆς

ღედოფალმა ევდოქსიამ თავისი უსამართლო, შეურაცხყოფელი, ენით [იოანე ოქროპირის მიმართ] გადაიბირა ხალხი მის გაძევებაზე (ნამუსიც ასევე ცუდი ჰქონდა მას), და ხალხის გულისწყრომა აღაგზნო [ამ] დიდი მამის წინააღმდეგ. მიიზიდა რა ქმარი ისე, როგორც ავშარიოთ [მიითრევენ ხოლმე ცხენს], კვლავ მიიშროო იგი წმიდა მამის ექსორიაზე. ხოლო ეკლესიიდან განიდევნა იოანე ოქროპირი ტირანულად და გაიგზავნა ძლიერ შორს, განაპირას მდებარე ადგილზე სახიფათო სავალი გზით; ამ ალტანელ გზებზე მან განიცადა მრავალი ტანჯვა, რაც ოქროპირს მოთხტანჯვა, რაც ოქროპირს მოთხტანჯვა, რაც ოქროპირს მოთხტანჯვა, რაც ოქროპირს მოთხტანჯვა.

მიიღწიეს რა კუკუსომდე, აქედან გაემართნენ ბიჭვინთისაკენ; კომანაში რომ მივიდნენ (ღაბა ეს ადგილი), იქ გარდაიცვალა იოანე ოქროპირი 52 წლის ასაკში, რომელიც სამეფო ქა-

βασιλίδος τῶν πόλεων ἔτη πέντε
πρὸς τῷ ἡμίσει.

Οὐκ ἐπενύσταξε μέντοι ἡ θεία
ὀίκη, ἀλλὰ ταχέως μετῆλθε τὴν
τριτάλαιναν ἐκείνην βασιλίσσαν.
Ὀδῶα γὰρ τρεῖς παρηλθὼν μῆνες
μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χρυσσο-
τόμου πατρός καὶ βιαίῳ περιπέ-
τωκε μόρφ. Κυούσης γὰρ τὸ
ἔμβρουον τέθνηκε, καὶ ὠδίνες
ἐκείνην συνείχον δριμύται· σαπέν-
τος δ' ἔνδον ἐκείνου, καὶ ἡ γη-
δὺς τῆς βασιλίσσης μετέσχε τῆς
σῆψεως, καὶ οὕτως ἀθλίως με-
τήλλαξε τὴν ζαήν.

Τοῦ μέντοι Χρυσορρήμονος
ἐκείνου πατρός ἐκβληθέντος τῆς
ἐκκλησίας ἀντεισάγεται τις Ἄρ-
σάκιος, καὶ ἐπὶ δύο ἐπισκοπήσας
ἐνιαυτούς θνήσκει· μετ' ὃν κε-
χειροτόνητο Ἀττικός.

შემდეგ გარდაიცვალა და რომლის შემდეგ ხელდასხმულ იქმნა [ეპისკოპოსად] ატიკოსი.

Τῆς δ' Εὐδόξιας προτεθνη-
κυίας τοῦ ὀμεινέτου καὶ αὐτο-
κράτορος, καὶ αὐτός οὐ μετὰ
μακρὸν ἐπανηλθεν αὐτῆ ὁ Ἀρκά-
διος, βασιλεύσας μετὰ τὸν θάνα-
τον Θεοδοσίου τοῦ οἰκείου πα-
τρός ἔτη τεσσαρεσκαιδεκα καὶ μῆ-
νας τρεῖς πρὸς ἡμέραις τρισί.
Λέγεται δὲ τῆς Εὐδόξιας τυγχά-
νειν ὁ εἰς τὰ λεγόμενα Πιττάκια
ἐστὼς κίων.

Θνήσκαν δὲ ὁ Ἀρκάδιος τὸν
υἱὸν ἑαυτοῦ τῆς βασιλείας διάδο-
χον κατέλιπε Θεοδόσιον τὸν Μικ-

ლაქში მღვდელმთავრობდა (ე. ი. ეპისკოპოსობდა) ხუთნახევარ წელიწადს.

მაგრამ არ ეძინა საღვთო სა-
მართალს, არამედ დაუყოვნებ-
ლივ ეწვია საშინელი უბედურება-
დღეღათალს: ჯერ კიდევ არ გა-
სულიყო 3 თვე ოქრობირის გარ-
დაცვალედიდან, რომ არაბუნებ-
რივი სიკვდილი დაატყდა მას
თავს; შეა მკედარი შვილი, მშო-
ბიარობისას ჰქონდა აუტანელი
ტკივილები, დაუღბა შიგნული
და საშვილოსნოს დაღობისაგან
დაიღუბა დედოფალი. [აი] ასე
უბედურად გარდაიცვალა იგი.

ხოლო როდესაც მამა ოქრო-
ბირი განდევნილ იქმნა ეკლესიი-
დან, მის ნაცვლად [საეპისკოპო-
სო] ტახტი დაიკავა არსაკმა, რო-
მელიც მხოლოდ 2 წლის გან-
მავლობაში ეპისკოპოსობდა და

ვედოქსიას გარდაცვალედიდან
მცირე დროის განვლის შემდეგ
მოკვდა მისი მეუღლე — თეოთი-
მპყრობელი, და მის შემდეგ [სა-
მეფო] ტახტი დაიჭირა არკადიმ
და იმეფა მამის, თეოდოსის გარ-
დაცვალედიდან თოთხმეტი წელი,
სამი თვე და სამი დღე. ამშო-
ბენ, რომ ვედოქსიას ნახელარია
პიტაკიებში აღმართული სვეტი.

ხოლო გარდაცვალა რა არ-
კადი, მეფობა მემკვიდრეობით
დარჩა მის ძეს, თეოდოსის, რომ-

ρὸν λεγόμενον πρὸς ἀντιδιαστο-
λήν τοῦ πάππου αὐτοῦ ἢ ἔτι ἐν
παιδικῇ πάνυ ἐτύγχανεν ἡλικίᾳ
τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τελευτήσαντος·
ἐπὶ γὰρ ἦν τότε μόνον ἐνισυ-
των. Ἄλλ' ἀναβεβλήσθη τὰ περὶ
τουτοῦ τὰ δὲ κατὰ τὸν Ὀνώ-
ριον ἢ λόγος ἐν ἐπιτομῇ διε-
ξίτω...
იყო, მაგრამ ამის შესახებ [საუბარი] გადავდოთ და ჰონორიოსის
შესახებ მოკლედ მოგახსენებთ...

მელსაც „მცირეს“ უწოდებდნენ:
წინააღმდეგ მისი პაპის (ე. ი.
თეოდოსი დიდის) მიერ სახელ-
მწიფოს ორად გაყოფისა, [თეო-
დოსი მცირე რომის სახელმწიფოს
თვითმყრობელი გახდა]. ჯერ კი-
დეც მცირეწლოვანი იყო იგი.
როდესაც მამა გარდაეცვალა:
მაშინ ის მხოლოდ შვიდი წლისა

XIII, 22. Ἀντεισήχηθῃ δὲ εἰς
τῆν τῆς Νέας Ῥώμης ποιμαντι-
κὴν Μαξιμιανὸς τῆς Ἐκκλησίας
πρεσβύτερος. Καὶ μετὰ τοῦ-
τον ἐπὶ διατίαν ἀρχιερατέυσαντα
Πρόκλος ὁ τοῦ Χρυσοστόμου μα-
θητὴς πατριάρχης προεχειρίσθη,
ὑπὸ Σισιγγίου τοῦ πατριάρχου
πρώην ἐπίσκοπος χειροτονηθεὶς
Κυζίκου, μὴ δεχθεὶς δὲ παρὰ
τῶν ἐκεί, ἕτερον ἐλομένων ἀρχιε-
ρέα, καὶ τὸν μετὰξὺ χρόνον σχο-
λάζων.

ხოლო ახალი რომის (ე. ი.
კონსტანტინეპოლის) სამწყსოს მე-
თაურად შემოყვანილ იქმნა ეკ-
ლესიის ხუცესი მაქსიმიანე.
ამის შემდეგ ორი წლის განმავ-
ლობაში ეპისკოპოსობდა პროკ-
ლე, ოქროპირის მოწაფე, რომ-
ელიმაც პატრიარქობა მიიღო
პატრიარქ სისინიოსისგან, რომ-
ელიც თავდაპირველად კიზიკის
ეპისკოპოსი იყო; ამ უკანასკნელს
აქ ეპისკოპოსობა კი არ მიუღია
[საეკლესიო წესით]; არამედ სხვას

მისტაცა. შუალედი დროის განმავლობაში ეპისკოპოსის ადგილი
თავისუფალი იყო.

ამგვარად, მან დაიჭირა რა
კონსტანტინეს კათედრა, მე-
ფეს სთხოვა სამღვდლოებაშ
ოქროპირის ნეშტის ბიჭვინ-
თიდან გადმოსვენება და არ-
დატოვება განაპირა ადგილას
წმიდანის ცხედრისა. მეფემ ეს
მოსაზრება გაიზიარა და გადმო-
სვენებულ იქმნა ამ წმიდანის
ნეშტი დიდის პატივით; დაფლეს
წმიდა მოციქულთა სახელომის

Οὗτος τοῖνον τῷ Φρόνῳ τῆς
Κωνσταντίνου ἐνθρονωθεὶς, ἀξιοῖ
τὸν βασιλέα τὸ σῶμα τοῦ Χρυ-
σοστόμου ἐκ Πιτυουῶνος ἀνα-
κομισθῆναι, καὶ μὴ μένειν καὶ
φιανόντα τὸν ἅγιον ὑπερόριον.
Πείθεται τούτῳ ὁ βασιλεὺς, καὶ
ἀνακομίζεται ὁ τοῦ ἁγίου νεκ-
ρὸς, καὶ ὑποδέχεται μεθ' ὑπερ-
βαλλούσης τιμῆς, καὶ κατατίθε-
ται ἐντὸς τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ

των ἀγίων Ἀποστόλων περιωνύμου γῶδ.

Βουλῆθεις δὲ ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος τὰ τεῖχη μεταθεῖναι τῆς πόλεως καὶ μείζονα τὴν ταύτης θέσθαι περιοχὴν. Κῆρυ τῷ ἐπάρχῳ τὸ ἔργον ἀνέθετο· καὶ ὁ σπουδῆ πολλῇ καὶ προθυμίᾳ χρησάμενος ἀνήγειρε τὸ χερσαῖον τεῖχος ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης δι' ἑξήκοντα ἡμερῶν. Ὁ γοῦν δῆμος τῆς πόλεως ἐπὶ τῷ ἔργῳ ἦσθεις, καὶ τῆς ταχυτήτος ὑπερβαύμασας τὸν ἑπάρχον, ἐξεβήσθη δημοσίᾳ „Κωνσταντίνος ἔκτισε, Κῆρος ἀνένεπτε.“

კონსტანტინემ ააშენა და კიროსმა განაახლაო.

Διὸ φθονοθεις παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ ὑποπτειθεις, καὶ ἄκων κείρεται κληρικὸς, εἶτα καὶ Σμύρνης ἐπίσκοπος γίνεται.

იგი (კიროსი) სმირნის ეპისკოპოსი გახდა.

ლაზთა მეფე წათე

XIV, 5. Ὁ μέντοι Λαζῶν ἀρχηγὸς Ἰζάθιος ἀποστατήσας Περσῶν, προσεβῆρή τῷ Ἰουστίνῳ, καὶ βαπτισθεὶς, σὺν τε τοῦ βασιλέως ὀνομασθεὶς, καὶ βασιλεὺς Λαζῶν ἀναγορευθεὶς, γυναικὶ τε συζευχθεὶς ἑνὸς τῶν συγκλητικῶν θυγατρὶ, εἰς τὴν ἑαυτοῦ χώραν ἐπανελήλυθε. Τοῦτο αἴτιον ἀνθὺς μάχης Ῥωμαίοις καὶ Πέρσαις ἐγένετο, ὡς τοῦ βασιλέως Ῥωμαίων τοὺς αὐτοῖς ὑπέκοντας σφετερίζομένου.

მეფე [წათეს მონათვლაში] თავის

ტადრის საკუროთხევლის შუა აღვილას.

თეოდოსი მეფემ მოისურვა ქალაქისათვის ზღუდის შემოვლება. ქალაქის უფრო გაფართოება და ამ საქმის განხორციელება დაავალა ეპარქოსს კიროსს, რომელმაც გამოიჩინა დიდი მისწრაფება და გულმოდგინეობა და სამოცდაათ დღეში შემოავლო ზღუდე ხმელეთს ზღვიდან-ზღვამდე. ხოლო ქალაქის მცხოვრებნი დადგებოდნენ ხოლმე [შეკყურებდნენ] და უკვირდათ რა ამ საქმის ასე სწრაფად შესრულება. ეპარქოსმა საჯაროდ განაცხადა:

ამიტომ შემუშრდათ რა მეფის მომხრეებს კიროსის სახელი, მასზე ეჭვი მიიტანეს, და მისდა უნებურად ბერად აღკვეცეს. ბოლოს

ლაზების მთავარი წათე სპარსელებს გადაუდგა და იუსტინეს (ე. ი. რომაელებს) მიემხრო. ის [მიზანტიაში იუსტინეს სასახლეში ყოფნისას] მოინათლა, მეფის ძედ იწოდა, ლაზთა მეფედ იქმნა გამოცხადებული საჯაროდ, ერთი სენატორის (სენეკლიტიკოსის) ქალი შეირთო ცოლად და თავის ქვეყანაში დაბრუნდა: ის შეიქმნა მიზეზი იმ ომისა, რომელიც კვლავ დაიწყო რომაელებსა და სპარსელებს შორის, [თუმცა] რომაელთა მონაწილეობას უარყოფდა.

Τότε καὶ τὰ κατὰ τὸν ἅγιον Ἀρέθαν ἐν Νεγρᾷ τῇ πόλει συμβέβηκε. Κουάδης δὲ τοὺς ἐν τῇ αὐτοῦ ἀρχῇ τυγχάνοντας Μανχαίους ἐφόνευσεν ἅπαντας καὶ τὸν αὐτῶν ἐπίσκοπον καὶ τὰς βίβλους κατέκαυσεν, ὅτι ἔνα τῶν υἱῶν αὐτοῦ τὴν μυσαρὰν αὐτῶν ὀδῶξαντες αἵρεσιν τὰ αὐτῶν φρονεῖν παρεσκεύασαν. Ἡ δὲ πόλις Ἀνάζαρβος ἢ Ἀνάζαρβα, τῆς δευτέρας Κιλικίας οὕσα μητροπόλις, τότε ὑπὸ σεισμοῦ συνεπτῶθη· καὶ ἡ Ἐδεσσα, πόλις οὕσα περιφανῆς τῆς Ὀσροηνῶν ἐπαρχίας, κατεκλύσθη, τοῦ μέσον αὐτῆς ῥέοντος ποταμοῦ πλημμυρήσαντος, κεκλημένου Σκιρτοῦ, καὶ τοὺς τε τῆς πόλεως οἴκους καταβαλόντος καὶ παρασύραντος, καὶ τοὺς αὐτῆς ἐνοικοῦντας, οὓς μὲν συγχώσαντος τοῖς συμπτώμασιν, οὓς δὲ καταποντίσαντος. **ნეთში და დაობრჩენენ ამ უბედური შემთხვევის დროს.**

XIV, 8. Ἦδη δὲ τοῦ τῶν Οὐανδήλων πολέμου καταλυθέντος στέλλεται παρὰ τοῦ βασιλέως εἰς Ῥώμην, ταύτην τε καὶ πᾶσαν αὐτῶ τὴν Ἰταλίαν παραστησόμενος, ὑπὸ Γότθων κατεχομένην, ὣν Θεοδᾶτος ἦν ἡγεμῶν. Τοῦτο μαθὼν ὁ Θεοδᾶτος, Ἀγαπητὸν τὸν Ῥώμης μέγαν ἀρχιερέα, ἀνδρα θεοσέσιον, στέλλει τῷ βασιλεῖ πρεσβευσόμενον. Ὁ δὲ καταλαβὼν τὸ Βυζάντιον, καὶ τῷ Ἰουστινιανῷ ἐντυχῶν, πρῶτον περὶ θεοῦ καὶ τῆς εἰς

მაშინ ქალაქ ნეგრაში წმინდა არეთას ვარშემო შემდეგი ამბები მოხდა. კვადი შევიდა რა ამ ქალაქში, უწინარეს ყოვლისა ამოსწყვიტა ყველა მანიქეველი მათი ეპისკოპოსითურთ, დასწვა [საეკლესიო] წიგნები იმიტომ, რომ ერთი მისი ძეთგანი ამ მწვალებლობის საზღვლარ მოძღვრებას [თანაუგრძნობდა], ავრცელებდა და მათი მამდევარი სურდა გამხდარიყო, ქალაქი ანადარბოსი ანუ ანადარბა. კილიკიის მეორე დედა-ქალაქი, მაშინ დაიხრა მიწის ძვრისაგან: და ედესა, ცნობილი ქალაქი ოსროენის პროვინციისა, დაიფარა წყლით იმ მდინარის აღიდებისა გამო, რომელიც ქალაქს შუაში ჩამოუდის და რომელსაც სკირტი ეწოდება: [შემოდასახელებულნი] ქალაქის მცხოვრებნი ჩსცვივნენ [წყალში], აირივნენ ერთმან-

ვანდალებთან ომის დამთავრებისთანავე, გაგზავნილ იქმნა იგი (ე. ი. ველიზარი) მეფის მიერ რომისაკენ; გუთებისაგან მხარდაჭერილი მთელი თავისი ჯარით ის იღვა იტალიასთან, რომლის ჰეგემონი იყო [მაშინ] თევდატოსი; თევდატოსმა გაიგო თუ არა ეს [ამბავი, დაუყოვნებლივ] გაგზავნა მეფესთან ელჩად აგაპეტოსი, ღვთისნიერი კაცი და მთელ რომში უპირველესი ქურუმი. მან მიალწია რა ბიზანტიას, ნახა იუსტინიანე [მეფე]

τήν προσθήκην τοῦ βασιλέως ἐστράτευσε κατὰ Ῥωμαίων ἐκεί-
 νος καὶ πόλεις πολλὰς τοῦ Ἰλλυ-
 ρικοῦ ἐχειρώσατο· ἠπέλει: δὲ καὶ
 τὸ Μακρὸν καταστρέψαι τείχος.
 Στείλας οὖν πρέσβεις πρὸς τὸν
 βάρβαρον ὁ Μαυρίκιος σπονδὰς
 ἔθιτο. Ὁ μέντοι Χαγάνος ἀπλη-
 στος καὶ ἀπιστος ὢν, δόλῳ κατὰ
 Ῥωμαίων ἐγένετο, αὐτὸς μὲν ἡσυ-
 χάζων, ἔθνη δὲ τινα τῶν Σκλα-
 βηγῶν παρασκευάσας τὴν ὑπὸ
 Ῥωμαίους ληϊζεσθαι, οἱ καὶ μέχρι
 τοῦ Μακροῦ τείχους πεφιδάκασιν.
 წინააღმდეგ მზაკვრულად, რომაელთა [მიწა-წყლის] საძარცვად
 სლავიანთა ხალხები აამხედრა, რომლებმაც გრძელ ზღუდემდე
 [ყველაფერი] მიწასთან გაასწორეს.

Ὁ βασιλεὺς δὲ Κομენτίolon
 στρατηγὸν προβαλλόμενος, καὶ δι'
 αὐτοῦ τοῖς βαρβάρους ἀθρόως
 ἐπέξευσεν τῶν Ῥωμαϊκῶν αὐτοὺς
 ἑρίων ἀπήλασεν, ἀναιρεθέντων
 πολλῶν, καὶ τὴν λείαν ὄσση ἔλα-
 βον καὶ τοὺς αἰχμαλώτους ἐπα-
 νεσώσατο.

XIV, 14. Πολυειδῆ μέντοι τό-
 τε κακὰ τοὺς Ῥωμαίους κατέλα-
 βεν. Ἐν μὲν γὰρ τῇ Ἐρήφ Πέρ-
 σαι τὴν Συρίαν καὶ Παλαιστίνην
 καὶ Φοινίκην ὑφ' ἑαυτοὺς ἐποιή-
 σαντο. Τὴν Ἀρμενίαν δὲ καὶ
 Καππαδοκίαν καὶ τὴν Παφ-
 λαγονίαν καὶ Γαλατίαν κατέδρα-
 μον, καὶ μέχρι Χαλκηδόνος προ-
 ἤλθισαν, ἅπαντα ληϊζόμειοι. Ἐν
 δὲ τῇ Ἐδρώπη Ἄβαρες τὴν Θρά-
 κην ἐδήσσαν καὶ τὰ Ῥωμαϊκὰ
 στρατόπεδα, ἃ ἐν ἀμφοτέροις ἦσαν

დაროყო და ამიტომ [დამატებით]
 კიდევ მოითხოვა 120.000; ამჯე-
 რად ხარკის გაღებაზე მეფემ
 უარი განაცხადა და ამ საბაბით
 ხაგანმა რომაელების წინააღმდეგ
 გაილაშქრა, ილირიკის მრავალი
 ქალაქი დაიპყრო და [ქალაქის]
 გრძელ ზღუდემდე მიიღწია. მავ-
 რიკოსმა ბარბაროსებს მოციქუ-
 ლები გაუგზავნა და ზავი ითხო-
 ვა. თუმცა ხაგანი, ეს გაუმაძღა-
 რი და ურწმუნო [პიროვნება],
 ახლა თვითონ დამშვიდდა, მაგ-
 რამ მოქმედებდა რა რომაელთა

[ამის შემდეგ] შეფემ სტრა-
 ტეგოსად დანიშნა კომენტოლო-
 სი, რომელმაც ბარბაროსები და-
 უყოვნებლივ განდევნა, რომელ-
 თა საზღვრების იქით გადახვეწა,
 გასწყვიტა აუარებელი და ბევ-
 რი ტყვე და ნადავლიც ჩაიგდო
 ხელში.

ამას გარდა მაშინ რომაელებს
 მრავალგვარი უბედურება დაატყ-
 დათ თავზე; აღმოსავლეთში სპარ-
 სელებმა სირია, პალესტინა და
 ფინიკია მიისაკუთრეს; არმენია-
 სა, კაპადოკიასა, პაფლაგო-
 ნიასა და გალატიას თავს დაესხ-
 ნენ, ქალკედონამდე მივიდნენ და
 ყველაფერი გაძარცვეს; ევროპა-
 ში ავარებმა თრაკია დაამხეს და
 რომაელთა ჯარი, რომელიც
 ორად იყო გაყოფილი, მრავალი
 ამოწყდა [ამ ბრძოლებში]. მოსახ-

τοῖς τμήμασι, διεφθάρησαν, καὶ ἄλλως δὲ πολλή τῶν ἀνθρώπων θνητῆς ἐγένετο καὶ ἀφορία καρπῶν καὶ ζῳῶν φθορὰ ἐκ βαρυντάτων χειμώνων.

XIV, 22. Στεῖλας δὲ τὸν στρατηγὸν Δεόντιον ὁ Ἰουστινιανὸς ὑπέταξε δι' αὐτοῦ τὴν Ἰβηρίαν καὶ τὴν Ἀλβανίαν καὶ χώρας ἐτέρας. Οὗτος ὁ βασιλεὺς ἔλυσε καὶ τὰς πρὸς τοὺς Βουλγάρους σπονδὰς, μὴ ἀνεχόμενος δασμοὺς παρέχειν αὐτοῖς. Ἐκστρατεύσας δὲ κατὰ τὰ Ἑσπερία πολλὰ τῶν Σθλαβικῶν ἐθνῶν ὑπηγάγετο, τὰ μὲν ἐκόντα, ἔνια δὲ πολέμου νόμῳ.

ხოლო სხვები მოყვანილ იქმნენ ლებით.

Ἐξ ὧν καὶ νέον συνεστήσατο σύνταγμα. Κατ' ἐκλογὴν γὰρ εἰληφῶς ἐκ τούτων ἀνδρας γενναίους τε καὶ νεάζοντας εἰς χιλιάδας τριάκοντα, λαὸν αὐτοὺς ἐκάλεσε περιούσιον. Οἷς γεγεθῶς τε καὶ πεποικῶς καὶ τὰς πρὸς τοὺς Ἄραβας συνθήκας παρέλυσεν, αἰτίαν ἐσχηκῶς ὅτι σταλὲν τὸ τοῦ ἐτησίου φόρου χάραγμα οὐ Ῥωμαϊκὸν εἶχε σφράγισμα, ἀλλὰ νέον Ἀράβιον. Οὐδὲ γὰρ ἔξῃ ἔν χρυσῷ νομίσματι χαρακτήρα ἔτερον ἐντυποσθαι ἢ τὸν τοῦ βασιλέως Ῥωμαίων. Ἐστράτευσεν οὖν κατ' αὐτῶν οὐ τοσοῦτον ταῖς Ῥωμαϊκαῖς συντάξεσι τεθαρρηκῶς ὅσον τῷ νέῳ τούτῳ

ლეობის დიდი ნაწილი დაიხოცა აგრეთვე [სახელმწიფოში] ვაჩენილი სიკვდილიანობით, [რასაც ზედ დაერთო] მოუსაველიანობა და საქონლის ჭირი, მკაცრი ზამთრით რომ იყო გამოწვეული.

იუსტინიანე [კეისრის] მიერ გაგზავნილმა სტრატეგოსმა ლეონტიმ დაიპყრო იბერია, ალბანია და სხვა ქვეყნები. ეს მეფე ბულგარელებსაც დაეზავა, და, მათი დაახლოვების მიზნით, ისინი ხარკისაგან განათავისუფლა. იუსტინიანემ ილაშქრა დასავლეთის ქვეყნების წინააღმდეგ და დაიმორჩილა მრავალი სლავური ტომი, რომელთაგან ზოგნი მას თავიანთი სურვილით მიემხრნენ, მორჩილებაში იარაღის საშუა-

სლავური ტომებისაგან მან შეადგინა ახალი სამხედრო რაზმები: არჩევის გზით ამათგან მან შეარჩია მხნე და ახალგაზრდა მამაკაცები, რიცხვით 30.000, რომელთაც უწოდა „რჩეული“. ეს ხალხები სიხარულით მიენდგნენ [კეისარს]; ამ უკანასკნელმა ხელშეკრულება დადგა არაბებთანაც, რომლებმაც იკისრეს ყოველწლიური ხარკის გადახდა იმ სირობით, რომ მათ მიერ გაღებულ საგადასახადო ფულებზე უნდა ყოფილიყო არა რომაული, არამედ არაბული წარწერები. არც ის იყო ნებადართული, რომ ოქროს მონეტებზე ყოფილიყო გამოხატული რომაელი მეფის სუ-

καὶ περισσίῳ λαῷ. Ἦν δὲ Ἄραβων τὰς σπονδὰς αἰτουμένων μὴ ἀμειψῆσαι μῆδὲ τὰς ἔγγράφους παραβῆναι συνθήκας καὶ τὸν θεὸν ἐπιμαρτυρομένων, ὃς μέσος παραληφθεὶς αὐτὰς ἐμπεπέδωκε, καὶ ἐκδικητὴν καλούντων αὐτὸν κατὰ τῶν τῆς μάχης αἰτίων, ὁ βασιλεὺς τὰ ἄτα πρὸς ταῦτα βύσας πρὸς μάχην ἤτοιμάστω. Οἱ γοῦν Ἄραβες δόρατι τὸ τῶν σπονδῶν προσδήσαντες ἔγγραφον, καὶ ὥσπερ σημαίαν ἄραντες τοῦτο τοῦ σφῶν στρατεύματος προερχόμενον, συρρήγγυνται τοῖς Ῥωμαίοις· καὶ αὐτίκα ἐκ τοῦ περιουσίου λαοῦ αἱ εἴκοσι χιλιᾶδες πρὸς τοὺς Ἄραβας ἠτομόλησαν, ὃ τοῖς Ῥωμαίοις θειλίας γέγονεν αἷτιον, τοῖς δ' ἐναντίους ἐνήκε θάρσος, καὶ ἤττηντο μὲν οἱ Ῥωμαῖοι, ἢ νίκη δ' ἔπεμειδία τοῖς Ἄραβιν· οἱ τοῖς φεύγουσιν ἐφεπόμενοι ἀνήρουν οὖς κατελάμβανον, ὧς καὶ ἀριθμοῦ κρείττους σχεδὸν ἐκ τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων πεσεῖν. Αἰσχυρῶς δὲ διαφυγῶν ὁ βασιλεὺς μετ' ὀλίγων τὸν δλεθρον, ἐπεὶ κατὰ τὸν Δευκάτην ἐγένετο, τοὺς περιλειφθέντας ἐκ τοῦ περιουσίου λαοῦ τῶν Σιθλαβικῶν ἀναιρεθῆναι πάντας προσέταξε. Καὶ ὁ μὲν εἰς τὸ Βυζάντιον παραγεγονῶς οἰκοδομαῖς προσησχόλητο. Οὗτος γὰρ τὸν μεγίστον τῶν πρὸς ἀνίσχοντα ἦλιον βασιλείων ἠχοδῶμησε Τρίκ-

რაოი. გაილაშქრა მათ წინააღმდეგ არა იმდენად რომაულ რაზმებზე დანდობით, რამდენადაც ამ ახალი რჩეული ჯარის იმედით. არაბებს კი არც ზავი უარუყვიათ, არც ხელშეკრულების მუხლები დაურღვევიათ, არამედ ღვთისაღმი მიცემულ ფიცს მტკიცედ იცავდნენ და უსამართლოდ თვლიდნენ უმიზეზოდ ომის დაწყებას, ხოლო მეფემ ყურად არ იღო ეს გარემოება და ომისათვის გაემზადა. არაბებმა [ამის ასახუხად] შუბის წვერზე წამოაგეს ხელშეკრულება, მაღლა ამართეს ის როგორც ნიშანი [მისი გაუქმებისა]. დაიძრნენ ორივე მხრიდან მოწინააღმდეგენი და შეეტაკნენ ერთმანეთს; და მაშინვე მოწინააღმდეგეთა ხალხის სიჭარბისა გამო 20.000 კაცი არაბთა მხარეზე გადავიდა, რამაც გამოიწვია რომაელებში შიში და არაბებში გამხნეება, რომაელთა დამარცხება და არაბთა გამარჯვება; არაბები გაქცეულებს სდევნიდნენ, ხელში ჩაგდებულთ ხოცდნენ და ამგვარად საუკეთესო ნაწილი რომაელთა ჯარისა თითქმის მთლიანად ამოწყდა. სირცხვილნაჭამმა მეფემ გაქცევით დააღწია თავი სიკვდილს. მცირე ამალასთან ერთად გაემართა ლეგკადისაკენ, ბრძანება გასცა და ეხოცათ სლავთა რჩეული რაზმიდან ვინც კი დარჩენილიყო ცოცხალი. ბიზანტიონში დაბრუნების-

ლიνον, ὅς καὶ τῆ αὐτοῦ καλεῖται κλήσει μέχρι τοῦ νῦν λεγόμενος Ἰουστινιάνειος. Οἱ δὲ τῆς Ἄγαρ ἀδελῆς ἐξ ἐκείνου ταῖς τῶν Ῥωμαίων χώραις ἐπέβαινον, καὶ ὁ τῆς Ἀρμενίας ἐπιστατῶν Σαββᾶτιος ὁ πατριχίος τὴν ἤτταν τοῦ βασιλέως μαθὼν, τοῖς Ἄραψι προσεχώρησε καὶ τὴν Ἀρμενίαν αὐτοῖς παραδίδωκε. Καὶ οὐκ ἐπαύοντο ἄπασαν τὴν ἑρῶν δηρῶντες, καὶ τοὺς Χριστῶν ἄιχμαλῶν τῶντες.

ვინა. არ დაცხრნენ აღმოსავლეთის მტრები და ქრისტიანთა დამშობნებელნი.

Ἦν δὲ τῷ βασιλεὶ τούτῳ ἔκτομίας Στέφανος, τὸ μὲν γένος ἐκ βαρβάρων ἔλκων, ἀπηγῆς δὲ καὶ ὑπὲρ παρβάρους καὶ λίαν ὠμότατος. Οὗτος παρ' αὐτῷ πλείττα ὀδονημένος καὶ σακελλᾶριος προεβλήθη, καὶ βαρὺς ἦν ἄπασιν οὐκ ἐν εἰσπράξεσι μόνον, ἀλλὰ μέντοι καὶ ἐν κολάσεσι, καὶ οὐ τοὺς τυχόντας μόνον ἐκόλαζεν, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπερλίαν ἤπτετο, ὡς καὶ αὐτὴν τυπῆσαι ποτε τὴν μητέρα τοῦ βασιλεῦστος. Καὶ τινὰ δὲ μοναχὸν Θεοδόσιον, ἐγκλειστον πρὶν ὄντα, γενικὸν ὁ βασιλεὺς προεβᾶλετο, καὶ ἦν οὐδ' οὗτος ἤττων εἰς κακίαν τοῦ ἔκτομίου Στεφάνου. Πολλῶν οὖν παρ' αὐτῶν ὀεινῶν ἐπενενηγμένων τῷ πολιτεύματι, μισητὸς ἄπασιν ὁ Ἰουστινιανὸς ἔδοξε.

ვალ საშინელებათა ჩამდენად მეფე იყო მიხნეული და ამის გამო იუსტინიანეს ყოვლად საზიზღარ პიროვნებად თვლიდნენ.

თანავე მეფე შეუდგა მშენებლობას. ეს იყო იმპერიის აღმოსავლეთ ნაწილში აშენებული უდიდესი ტრიკლინი, რომელსაც მისი სახელი ერქვა და დღემდე იუსტინიანეს სახელს ატარებს. ხოლო აგარიანნი ამ დროიდან მოკიდებული უმთხრად გადადიოდნენ რომაელთა მიწა-წყალზე; არმენიის პატრიკიოსმა რომ გაიგო მეფის დამარცხების ამბავი, არაბებს გადასცა არმენია, და თვითონაც მათ მხარეზე გადა-

იყო ამ მეფის დროს ვინმე სტეფანე, საჭურისი, ჩამომავლობით ბარბაროსთაგან გამოსული, სასტიკი და ბარბაროსზე უარესი, ზომაზე მეტად ულმობელი. იგი თავისი მეცადინეობით ფრიად შეძლებული გახდა, საკლარის თანამდებობამდე მიღწეა და აუტანელი იყო ყოვლად არა მარტო გადასახადის აკრეფის დროს, არამედ სასჯელის დადების დროსაც. ის სჯიდა არა მხოლოდ მღაბით ხალხს, არამედ დიდებულებსაც კი ეხებოდა: მის მიერ, მაგალითად, ერთხელ, გვემეს მეფის დედა. და ვინლაც ბერი თეოდოსი, რომელიც მეფეს ნათესავად მოხვდებოდა, პატრიმობაში იმყოფებოდა ფრიად ცუდ პირობებში საჭურის სტეფანეს წყალობით. მოქალაქეთა შორის იმ მრავალ

Τὸν γοῦν στρατηγὸν Λεόντιον ἐξ ἠπνοΐας τοῦ τῆς βασιλείας ἐφίεσθαι, καθιέρξας ἐπὶ δύο ἐνιαυτούς, ὕστερον ἐκβαλὼν στρατηγὸν Ἑλλάδος ἐποίησεν. Ὁ δὲ Πάυλῳ τινὶ μοναχῷ ἀστρολογίαν μετιόντι καὶ τὴν βασιλείαν χρησιμοδοτοῦντι αὐτῷ φησιν ὡς „ἐγὼ ἦδη ἄπειμι πρὸς Ἑλλάδα“ οἶδα δὲ ὅτι ὁ βασιλεὺς στελεῖ τοὺς ἀναίρησοντάς με ὀπίσω μου. Ἄ δὲ σύ μαι προὔλεγες, οἴχονται“. Ὁ δὲ, „μὴ δειλανδρήσης“ ἔφη, „ἀλλ’ ἐπιχειρήσον τῇ πράξει καὶ οὐκ ἀστοχήσεις τοῦ ἐφετοῦ“. Παραλαβὼν οὖν ὁ Λεόντιος τοὺς ἐπιάρρει καὶ τὰς δημοσίας διαρρήξας εἰρκτάς, τοὺς καθιεργμένους ἐξήγαγεν, εἰς πλῆθος περισταμένους πολὺ, οἳ καὶ εἰς τὸ μέγα παρελθόντες τέμενος τοῦ θεοῦ, πολλῶν καὶ ἄλλων συνεισρυσέντων, ὑβρίζον μὲν τὸν Ἰουστινιανόν, εὐφήμουν δὲ τὸν Λεόντιον, συνεργοῦντος καὶ Καλλίνικου τοῦ πατριάρχου. Ἐκείθεν δ’ εἰς τὸ ἱππῆλατον μεταχωρήσαντες θύεατρον τὰ δμοια διεπράττοντο, καὶ τὸν Ἰουστινιανὸν τῶν ἀνακτόρων ἐξαγαγόντες, κατὰ τὴν σφενδόνην ἐρρινοτόμησαν, καὶ εἰς Χερσῶνα ἔθηκετο ὑπερόριον, ἐνιαυτούς ἐκκαίδεκα τῆς βασιλείας κρατήσαντα.

Τὸν δ’ ἐκτομίαν Στέφανον, τὸν σακελλάριον δηλαδῆ, καὶ τὸν μοναχὸν Θεοδόσιον τὸν γενικὸν συλλαβόμενοι, καὶ σχοίλους ἐξ-

ხოლო სტრატეგოსი ლეონტი სახელმწიფო ხელისუფალთა ეჭვებით ორ წელს იყო დაპატიმრებული და ბოლოს განთავისუფლდა და ელადის სტრატეგოსი გახდა. ვინღაც პავლე ბერმა, რომელმაც ასტროლოგობას თავი დაანება და მეფის წინასწარმეტყველობა აირჩია, თქვა: „მე თუმცა შორსა ვარ ელადისაგან, მაგრამ ვიცი, რომ მეფე ჩემს მოსაკლავად გზავნის [ჯალათს]. ხოლო რაც შენ მე მიწინასწარმეტყველე, აღსრულდეს“. „შენ—უთხრა მან—არ უნდა შედრკე, არამედ იმოქმედო და არ შეგეშინდეს მსაჯულისა“. ირწმუნა ლეონტიმ ნაწინასწარმეტყველევი და გამხნევდა, საჯაროდ გაარღვია ის ზღუდე, რომელშიაც იგი იყო დამწყვდეული, [გამოვიდა] მის ირგვლივ მყოფ უმარავ ხალხთან ერთად, გადავიდნენ დიდ საღვთო მამულზე. შეგროვდნენ ერთად, ლანძღავდნენ იუსტინიანეს, აქედნდნენ ლეონტის; [მათი] ხელის შემწყობი იყო პატრიარქი კალინიკე. აქედან განვლეს თეატრის საჯინიბო ამგვარივე მოქმედებით, გამოიყვანეს იუსტინიანე სასახლიდან, შურდულით ცხვირი მოაგლიჯეს და ექსორია უყვეს ხერსონესში, მისი მეფობის მე-16 წელს.

ხოლო საჭურისი სტეფანე, ესე იგი საკელარი, და ბერი თეოდოსი, მათი ოჯახის წევრებთან ერთად შეიპყრეს, ფე-

ἀφαντες τῶν ποδῶν αὐτῶν, σύρον-
τες διὰ τῆς Ἀγορᾶς εἰς τὸν Βοῦν
ἀπήγαγον, καὶ κατέκασσαν.

XIV, 23. Τοῦτων δὲ γενομέ-
νων ὁ Λεόντιος τῆς βασιλείας
ἐκράτησεν, ἐφ' οὗ οἱ Ἕλληνας
τὰς Ῥωμαϊκὰς κατατρέχοντες χώ-
ρας πολλοὺς αἰχμαλώτους ἐλάμ-
βανον, εἶτα καὶ τὴν Ἀφρικὴν ὑφ'

Στέλλει τοίνυν τοῦτο μαθῶν
ὁ βασιλεὺς Λεόντιος ἕνα τῶν
πατρικίων Ἰωάννην, ἀνδρα θρασ-
τήριον, μετὰ τοῦ στόλου παντός
τῆ Ῥωμαίων ἡγεμονία τὴν Ἀφ-
ρικὴν ἀνασώσασθαι. ὅς καὶ πο-
λέμῳ τοὺς ἐκεῖ τρεψάμενος Ἕλλη-
νας τὴν Ἀφρικὴν αὐτῶν ἡλευθέρ-
ωσεν, ἀκαχεῖ παρεχέμασεν, γρά-
ψας τὰ πεπραγμένα τῷ βασιλεῖ,
καὶ τὸ ποιητέον ἀναμένων ἐπιτα-
γήσαι αὐτῷ. Ὁ δὲ τῶν Ἀγαρη-
νῶν πρωτοσύνβουλος, οὕτω γὰρ
ἐκάλουν τοὺς σφῶν προεξάρχον-
τας, τὰ κατὰ τὴν Ἀφρικὴν συμ-
βεβήκοτα μαθῶν, καὶ ἐν δεινῷ
τὴν ἐκ ταύτης ποιούμενος ἔκπτω-
σιν, στόλον ἐτοιμάζει βαρύντατον,
καὶ στέλλει ἀνθὶς τὴν Ἀφρικὴν
ἀνακαλεσόμενος. Πρὸς δὲ ὁ ῥη-
θεῖς πατρικίος Ἰωάννης ναυμα-
χῆσαι μὴ ἐξαρκῶν, τοῦ λιμένος
ἐξέστη, καὶ ἐπανήρχετο πρὸς τὸν
βασιλέα, αἰτήσων πλείονα δύνα-
μιν. Γενομένου δὲ κατὰ τὴν
Κρήτην τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στόλου,
οἱ τοῦ λαοῦ προῖσταμένοι, πῆ
μὲν δι' αἰσχύνης ποιούμενοι τὸ
ὑποχωρήσαι τῆς Ἀφρικῆς τοῖς

ხეծში თოკები მოადგეს, აგორას
გავლით მიიყვანეს ხარის მოედან-
თან და [იქ] დასწვეს.

ამის შემდეგ, ლეონტი რომ
გამეფდა, არაბები შესთიჭრნენ
რომაელთა მიწა-წყალზე, ხელთ
იგდეს მრავალი ტყვე და აფრი-
კაც დაიპყრეს.
წაუთოვს ეპოიჲსანთო.

შეიტყვო თუ არა ეს ამბავი მეფე
ლეონტიმ, გაგზავნა იქ ჯარით
პატრიკიოსი ითანე, მხნე და საქ-
მიანი კაცი, რომელმაც აფრიკაში
რომაელთა ბატონობა აღადგინა,
იქიდან ვადარეკა არაბები, აფ-
რიკა განათავისუფლა, იქვე და-
იწამთრა, აცნობა მეფეს მის მიერ
ჩატარებული საომარი ოპერაციე-
ბის შესახებ და იქ დარჩენისა-
თვის მეფისგან დასტური მოით-
ხოვა. ხოლო აგარიანთა ბელად-
მა (ასე უწოდებენ ისინი თავიანთ
მეთაურებს), აფრიკის წინააღმ-
დეგ ლაშქრობის [შედევებით] შემ-
ფოთებულმა საფრთხიდან თავის
დასაღწევად შეჰკრიბა დიდძალი
ჯარი და დაუყოვნებლივ გაგზავ-
ნა აფრიკაში იმ ჯარის უკან გა-
საწვევად, რომელსაც ითანე მხე-
დართმთავრობდა. ამასთან ერ-
თად ამბობდნენ, რომ პატრი-
კიოსი ითანე ზღვაზე იბრძოდა
არადამაკმაყოფილებლად, ნე-
სადგურს შეათარა თავი, დაბ-
რუნდა სამშობლოში და უფრო
მეტე ჯარი მოითხოვა. როცა
რომაელთა ფლოტი კრეტასთან
იღვა, ჯარის მოწინავე ნაწი-

των ἱπικῶν καὶ πεζῶν στρατευ-
μάτων στρατηγὸν μονώτατον προ-
βαλλόμενος στέλλει πρὸς ἕω τοῖς
Ἀγαρηνοῖς ἀντιτάττεσθαι.

Κατέδραμον οὖν τὴν Συρίαν
Ῥωμαῖοι, καὶ μέχρι Σαμοσάτων
ἀφίκοντο, τὰ πέραξ ἅπαντα προ-
νομεύσαντες καὶ πολλοὺς σφόδρα
τῶν Ἀγαρηνῶν διεχρήσαντο, καὶ
δοριαλώτους ἐλόντες πλείστους
καὶ λείαν ἄλλην ἀμύθητον φόβον
μέγαν τοῖς Ἄραψιν ἐνεποίησαν.

Βαάνης δὲ ᾧ Ἑπταδαίμων
ἐπικλήσις, τὴν τετάρτην Ἀρμε-
νίαν τοῖς Ἄραψι προῦδωκεν.
Ἔϊτα οἱ ἄρχοντες Ἀρμενίας κατὰ
τῶν Ἀγαρηνῶν στρασιάσαντες
ἐκείνους μὲν ἔκτειναν, πρὸς δὲ
τὸν Ἀψίμαρον διεπέμψαντο καὶ
Ῥωμαίους αὐθις εἰς τὴν χώραν
ἐδέξαντο. Ἀλλ' ὁ Μωάμεδ κατ'
αὐτῶν ἐπελθὼν ὑπὸ τοὺς Ἀγα-
ρηνοὺς καὶ πάλιν τὴν Ἀρμενίαν
πεποίηκε καὶ τοὺς τῶν Ἀρμε-
νίων προέχοντας ζῶντας κατέ-
κασε. Τότε καὶ κατα τῆς Κιλι-
κίας Ἀγαρηνοὶ ἐπεστράτευσαν,
οἷς συμβαλὼν ὁ τοῦ βασιλέως
ὀμαίμων Ἡράκλειος τοὺς μὲν
πλείονας μαχαίρας ἔργον εἰργά-
σατο, τοὺς δὲ λοιποὺς ζαγγήσας,
δεσμίους τῷ κρατοῦντι ἐξέπεμψε.
Φιλιπικὸν δὲ τὸν υἱὸν τοῦ πατ-
ρικίου Νικηφόρου βασιλειῶντα,
ὅτι κατ' ὄναρ ἔδοξε τὴν αὐτοῦ
κεφαλὴν σιιάζεσθαι ὑπὸ ἀετοῦ,
εἰς Κεφαλληνίαν ἐξώρισεν ὁ Ἀψί-
μαρος.

ნის ცხენოსან და ქვეით ჯართა
სტრატეგოსად და გაგზავნა აღ-
მოსავლეთს აგარიანთა წინააღმ-
დეგ საომრად.

რომაელებმა სირია დალაშქ-
რეს და სამოსატამდე მიიღწიეს.
ირგვლივ მდებარე კუთხეები გა-
ძარცვეს, აუარებელი აგარიანნი
დახოცეს, მრავალი ტყვე და
აურაცხელი ნადავლი ხელთ იგ-
დეს [და ამით] არაბები საშინელ
შიშსა და ძრწოლაში ჩაყარეს.

ბაანიმ, რომელსაც მეტსახე-
ლად „შვიდ-ეშმაკას“ ეძახდნენ,
მეოთხე არმენია მოლალატურად
არაბებს გადასცა. ამ დროიდან
მოყოლებული არმენიის არქონ-
ტები აგარიანთაგან ინიშნებოდ-
ნენ და ვიდრე სიკვდილამდე
მთავრობდნენ. მათ (ე. ი. IV არ-
მენიის მოსახლეობამ) აფსიზარეს
გაუგზავნეს წარმომადგენელი და
რომაელებმაც დაუყოვნებლივ ჩა-
იბარეს ეს ქვეყანა. მაგრამ მაშინ
აგარიანთა მხედართმთავარმა მო-
ამედმა მათ წინააღმდეგ კვლავ
აგარიანებს დაუმორჩილა არმე-
ნია და მისი მთავრები ცოცხ-
ლად დასწვა. ამ დროსვე კილი-
კიის წინააღმდეგ გაილაშქრეს
აგარიანებმა, რომელთაც მე-
ფის ნათესავი ირაკლი შეებრძო-
ლა. [ამ ბრძოლაში] მრავალი ამო-
წყვიტეს, ბევრიც დაატყვევეს და
ბოროტ - გაყრილნი [ცხენებში]
ჩაყარეს. ფილიპიკე, პატრიკიოს
ნიკითორეს ძე, რომელიც მეფო-
ბას აპირებდა და რომელმაც სიზ-

მარი ნახა, რომ თითქოს მისი თავი დაფარა არწივის ჩრდილმა. კეთილდღეობაში გადასახლა აფსიმატრემ.

Ἰουστινιανὸς δὲ ἐν Χερσῶνι, ὡς εἴρηται, περιορισθεὶς, ἦδυσ νήπιη διαδραῖνει ἐκεῖθεν, καὶ τῷ Χαζάρων ἀρχηγῷ Σαγάνῳ προσελθεῖν καὶ δεχθεὶς παρ' ἐκείνου φιλοτιμότητα τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ ἔγχευε Θεοδώραν, καὶ μετ' ὀλίγον ἐκεῖθεν ἀπελθὼν εἰς ἄλλην χώραν μετὰ τῆς αὐτοῦ διέτριβε γυναικῶς.

Καὶ ὁ Ἀπίμαρος διεπέμφατο πρὸς τὸν Χαγάνον, χρήματα δώσειν αὐτῷ πολλὰ ὑπισχνόμενος; εἰ στείλειεν αὐτῷ τὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ κεφαλὴν. Καὶ ὅς συνέθετο, καὶ δύο τινὰς τῶν φκειωμένων αὐτῷ στείλας ἐν ἀπορρήτοις ἐνετείλατο τὸν Ἰουστινιανὸν ἀνελεῖν· ὁ δὲ διὰ δούλου μαθούσα ἢ Θεοδώρα τῷ ἀνδρὶ καταγγέλλει. Ὁ δὲ τοὺς ἐνταλθέντας αὐτὸν ἀνελεῖν ἰδίᾳ προσκαλεσάμενος ἕκαστον ἀγχόνῃ στερίσκει τοῦ ζῆν, καὶ τὴν μὲν Θεοδώραν εἰς Χαζარიαν ἐξέπεμψεν, αὐτὸς δὲ εἰς ἀλιάδα ἐμβεβηκῶς ἀπέπλευσε, πρὸς Ἐρβελιν ἀπῶν τὸν τῶν Βουλγάρων ἐξάρχοντα. Κλύδωνος δὲ μεγάλου κατειληφότος αὐτὸν ἐν τῷ πλείειν, καταδῦναι τὸ πλοῖαριον ἐκινδύνευσε. Ἐτῶν δὲ συμπλεόντων ἐπαγγείλασθαι τῷ θεῷ συμβουλευόντων αὐτῷ, εἰ περισῶθει καὶ τὴν ἀρχὴν ἀπολήψοιτο, μή τι κακὸν τοῖς κατ' αὐτοῦ γενομένοις ἐπενεγχεῖν, ἐκεῖ-

როგორც ზემოთ ითქვა, იუსტინიანე გადასახლებულ იქმნა ხერსონესში; მან მოახერხა იქიდან გაქცევა და ხაზართა მთავარ-ხაგანთან მისვლა. მიღებულ იქმნა მის მიერ გულთბილად, ცოლად შეირთო მისი დაე თეოდორა, მცირე ხნის შემდეგ იქიდან წავიდა სხვა ქვეყანაში და ცხოვრობდა თავის ცოლთან ერთად.

აფსიმატრემ ხაგანს [საიდუმლოდ] კაცები გაუგზავნა და აღუთქვა დიდი თანხა, თუ კი იგი გაუგზავნიდა მას (ე. ი. აფსიმატრეს) იუსტინიანეს [მოჭრილ] თავს; როგორც დათქმული იყო, რომი ადგილობრივი მცხოვრებნი უნდა საიდუმლოდ წასულიყო აფსიმატრესთან და ეცნობებინა იუსტინიანეს მოკვლის ამბავი; ეს განზრახვა გაიგო თეოდორამ მონის მეშვეობით და ქმარს აცნობა. იუსტინიანემ კი მის მოსაკლავად მოსული კაცები თვითონ შეიპყრა და გასცა ბრძანება, რომ ისინი დაეხოცათ მოშთობით; ხოლო რაც შეეხება თეოდორას, ის ხაზარეთში გაგზავნა. თვითონ კი მეთევხეთა ნავში ჩაჯდა. ტერბელისთან გაეშურა. ბულგართა მთავართან. ზღვაში ცურვის დროს ატყდა დიდი ღელვა და ნავს დანთქმის საშინოროება ემუქრებოდა. ნავში მსხდომთ ღმერთს აღთქმა მისცეს და უთხრეს: თუ ის მათ

νος, „ἢ φείσομαι τούτων“, ἔφη, „τινός, ἀντίκα καταποντισθείη ᾧδὲ“.

იღებდა. «თუ კი ამ ფიცისაგან აქვე ჩავიჭირო ზღვაში».

Περὶσθθεις οὖν καὶ τῶ τῶν Βουλγάρων ἄρχοντι προσελθῶν καὶ πλείστα παρασχών, ἀλλὰ μέντοι καὶ παρέχειν ἐπαγγεῖλάμενος, εἰ παρ' αὐτοῦ καταχθείη πρὸς τὴν προγονικὴν βασιλείαν, καὶ τὴν θυγατέρα αὐτῆς συζευξαι καθυποσχόμενος, σὺν ἐκείνῃ μετὰ βαρβαρικῆς βαρείας θυνάμεως τὴν ὑπερκειμένην κατελήφει τῶν πόλεων καὶ πρὸ τῶν τειχῶν στρατοπεδευσάμενος ἀπειραῖτο τῶν πολιτῶν, αὐτοῖς ἐκ τοῦ τείχους προκύνπτουσιν ὀμλῶν. Οἱ δὲ οὐ μόνον αὐτὸν οὐ προσίεντο, ἀλλὰ καὶ ὕβρεις αὐτοῦ κατέχεον πλημμυλεῖς. Νυκτὸς οὖν διὰ τοῦ ἀγῶγος εἰσθῆς ἐντὸς ἀνέδου τῆς πόλεως καὶ ταύτης ἐγένετο ἐγκρατής. Ὁ δὲ Ἀψίμαρος εἰς Ἀπολλωνιάδα φυγῶν κατελήφθη.

ბელი და 7 წელი იმეფა ამჯერად. ებ მთუხდა ვაქცევა.

XIV, 25. Ἐπὶ μὲν οὖν Βουλγάρων ἄρχοντι θῶρα πολλὰ παρασχών, καὶ συνθήκας εἰρήνης μετ' αὐτοῦ ποιησάμενος ἀπελθεῖν αὐτὸν παρεσχέασεν. Τοῦ δὲ Ἀψιμάρου καὶ Ἡράκλειου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ πρὸς αὐτὸν ἀχθῆντων, ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦ Λεοντίου, τὸν Ἡράκλειον σὺν ἄλλοις

გადარჩენდა და ძალაუფლებას დაუბრუნებდა, არც ერთ ბოროტებას მომავალში არ ჩაიხიმა არც დავიცვა,—თქვა მან,—

ხოლო გადარჩა რა და მივიდა ბულგარეთის მთავართან, ბევრი რამ დაავიწყდა და სხვათაშორის ის აღთქმაც, რომელიც ზღვაში მისცა ღმერთს, თუ კი დაუბრუნებდა სამემკვიდრეთ მფლობას, და შეჰპირდა [ბულგარეთის მთავარს] მისი ქალის ცოლად შერთვას; [ამის შემდეგ იუსტინიანემ] მის ხელქვეით არსებული უცხო ტომის დიდი სამხედრო ძალით ალყა შემოარტყა ქალაქს; უწინარეს ყოვლისა რომ გაეშინჯა ქალაქის დაცვა, იგი დაბანაკდა ქალაქის ზღუდესთან და იქიდან შეიყვანა ჯარები. თავის რაზმებში [იუსტინიანეს] არა თუ მხოლოდ ჰყავდა უცხო ტომის ხალხი, არამედ მათ უზომო თავხედობასაც კი ითმენდა. ღამით, მეგზურის მეშვეობით შეთხარა ქალაქის [ზღუდე] შიგნით და ასე გახდა თვითმპყრობოლო აფსიმარეს აპოლონიადის-მან ბულგართა მთავრებს აუარებელი საჩუქარი მისცა, სამშვიდობო ზავიც დაუდო და მათი ჯარი გაისტუმრა. აფსიმარე და მისი ძმა ირაკლი, აგრეთვე ლეონტი და ირაკლისთან ერთად სხვებიც მრავალნი, მასთან მიყვანილნი, იუსტინიანემ ზღუდის მახლობლად ძელებზე ჩამოჰკიდა;

πλείοσιν ἐν ζῦλοις παρὰ τοῖς
τείχεσιν ἀπηώρησε, τὸν Ἀψίμα-
ρον δὲ γε καὶ τὸν Ἀεόντιον δεσ-
μίους διὰ τῆς ἀγορᾶς περιαγα-
γῶν καὶ θεατρίσας ἱππικοῦ ἀγο-
μένου, ῥιφέντας ὑπὸ τοὺς πόδας
αὐτοῦ κατὰ τῶν τραχύλων πεπά-
τηκε, καὶ οὕτως ἐκτιμηθῆναι τὰς
αὐτῶν κειφαλάς ἐν τῷ κυνηγίῳ
προσέταξεν, ἐπὶ τῷ Ἀψίμαρου
ἐνλαυτοὺς βασιλεύσαντος. Τὸν δὲ
πατριάρχην Καλλίνικον πρότερον
αὐτοῦ πηρώσας τὰ ἄμματα εἰς
Ῥώμην ἔθηκετο ὑπερόριον. Κύρον
δὲ τινὰ μοναχὸν ἔγκλειστον πατ-
ριάρχην προὔβάλετο, ὃς αὐτῷ
τὴν εἰς τὴν βασιλείαν ἀποκατάσ-
τασιν προεφοίβασε. Πολὺν δὲ πλη-
θος ἔκ τε τοῦ δημοτικοῦ καὶ
τοῦ στρατιωτικοῦ τότε διέφθει-
ρεν οὗτος ὁ βασιλεύς, τοὺς
μὲν φανερώς, ἐνίους μὲντοι καὶ
ἀφανῶς.

Στείλας δ' εἰς Δαζαρίαν,
ἤγαγε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ Θεο-
δῶραν, ἣδὴ αὐτῷ τεκοῦσαν υἱόν,
ὃν Τιβέριον κατωνόμασε, κακεί-
νην δὲ καὶ τὸ παιδίον τοῦ τῆς
βασιλείας ἀξιώσας ὀνόματος, καὶ
ἄμφω ἔστεψε. Ἀύσας δὲ τὰς
πρὸς τοὺς Βουλγάρους σπονδάς
κατ' αὐτῶν ἐξεστράτευσσε σὺν
ἱππικαῖς τε καὶ πεζικαῖς δυνά-
μεισι καὶ σὺν στόλῳ πολλῷ, καὶ
ἀπῆλθε πρὸς τὴν Ἀγχιάλον. Τὸ
μὲν οὖν πρῶτον δείσαντες οἱ
Βούλγαροι εἰς τὰ ὄρη ἀνέδραμον,
ἐκεῖθεν δὲ ἀσυντάκτως δρώντες

აფსიძარე და ლეონტი როცა შე-
ბორკილნი მოედანზე გაატარეს,
მათ დანახეს აღმხედრებული [შე-
ფე]; მას ფეხებში ჩაუცვივდნენ
და [ცხენს] ქედზე ჩამოეკიდნენ;
იუსტინიანემ ისინი გადაჰქველა
და უბრძანა მათთვის თავები მო-
ეკვეთათ მონადირეთა მოედანზე.
მან შვიდ წელს იმეფა აფსიძა-
რეს შემდეგ. პატრიარქ კალინი-
კეს ჯერ თვალები დასთხარეს და
შემდეგ შეფის ბრძანებით რომში
იქნა გადასახლებული. ვინმე ბერი
კიროსი, რომელიც პატრიარქო-
ბიდან გადაყენებული და დაპა-
ტიმრებული იყო, იუსტინიანეს
ხელშეწყობით გამეფებისთანავე და-
ინიშნა პატრიარქად. ამ მეფემ
აუარებელი ხალხი დახოცა რო-
გორც მოქალაქეთაგან, ისე მხედ-
რებიდანაც—დახოცა ზოგნი აშ-
კარად და ზოგიც ფარულად.

გავზავნა [კაცები] ხაზარეთში,
მოიყვანა თავისი ცოლი თეო-
დორა, რომელსაც ის იყო ეშვა
ძე, რომელსაც უწოდა ტიბე-
რიოსი; აი, სწორედ ეს ბავშვი
შემდეგ შემკულ იქნა სამეფო
სახელითა და გვირგვინით. და-
არღვია ბულგარეთთან არსებული
საზავო ხელშეკრულება, გაილაშ-
რა მათ წინააღმდეგ ცხენოსანი
და ქვეითი ჯარის მძლავრი შე-
ნაერთით და უზარმაზარი ფლო-
ტით გაემართა ანხილისკენ.
პირველად ბულგარელები შეშინ-
დნენ და მთებისკენ გაიქცნენ,

τήν τῶν Ῥωμαίων στρατιάν σκη-
νουμένην καὶ ἀπροσέκτως εἰς
χορτασμάτων συλλογὴν σχιδῶναμέ-
νην, ἀνεθάρσησαν, καὶ ἐπελθόν-
τες αὐτοῖς πολλοὺς μὲν ἀνείλον,
οὐ μείους δὲ ἤχμαλῶτευσαν, καὶ
ἔππον συνέσχον πολλήν.

Ὁ μόντοι βασιλεὺς σὺν τοῖς
περιλειφθεῖσιν εἰς τὸ ἔκει συνεκ-
λείσθησαν φρούριον. Ἔβια τοὺς
ἔππους πάντας νευροκοπήσαντες,
ἵνα μὴ τούτους λάβῃεν οἱ πολέ-
μιοι, τοῖς τοῦ στόλου σκάφεσιν
ἐμβεβηκότες ἐπανήλθον εἰς τὸ
Βυζάντιον σὺν αἰσχύρῃ πολλῇ.

Μηνιῶν δὲ τοῖς ἐν Χερσῶνι,
ὅτι ἔκει περιωρισμένον αὐτὸν
γνόντες νεωτερίζοντα ἡβουλήθη-
σαν ἀνελεῖν, στέλλει τριήρεις καὶ
ὀρόμωνας καὶ νῆας ἑτέρας τῶν
φορτηγῶν σὺν στρατεύματι πλεί-
στω καὶ δυοῖ στρατηγοῖς, ἐντει-
λάμενος αὐτοῖς μὴ φείσασθαι
τινος τῶν ἔκει, ἀλλὰ πάντας
συγκόψαι τοῖς ξίφεσιν. Ὁ δὲ σὺν
οὐδενὶ πόνῳ, οὐ γὰρ ἀντέστησαν
οἱ τῶν ἐν Χερσῶνι πόλεων κάτοι-
κοι, παραλαβόντες αὐτοὺς ἄπαν-
τας σχεδὸν ἀηγήκασιν, μόνης
τῆς νεαζούσης ἡλικίας μέχρι
μειρακίων φεισάμενοι. Ὁ μαθὼν
Ἰουστινιανός, ὅτι μὴ καὶ τού-
τους ἀνείλον, ἐξῶργιστο, καὶ
πρὸς αὐτὸν ἀποσταλῆναι παρε-
κλεύσατο. Ἀποσταλέντας δὲ κα-
ταποντισθῆναι ἐν τῇ θάλασσῃ
συνέβη τοὺς πλείονας, καὶ ἕδοξε

და იქიდან იხილეს რა რომაელთა
ჯარი უწესრიგოდ დაბანაკებუ-
ლი, უდარდელად მიმოფანტულ-
ნი იქ დაყრილ საქონლის საკვებ-
თან ერთად, გამხნევდნენ, შე-
ეტაკნენ რომაელებს, არამცირე-
დი ნაწილი ამოჟლიტეს, მრავა-
ლი ტყვედ ჩივდნენ ხელში და ბევრი ცხენიც წაჰგვარეს.

ხოლო მეფე დარჩენილ ჯარ-
თან ერთად ჩიკეტა იქვე [არსე-
ბულ] ცხენში; შემდეგ ცხენებს
ძარღვები გადაუჭრეს რომ მტრებს
არ ჩივარდნოდათ ხელში, ნავებ-
ში ჩასხდნენ და ღიდად სირცხ-
ვილ ნაჭამნი დაბრუნდნენ უკან,
ბიზანტიონში.

ხერსონესში მდგომმა ჯარის
ნაწილებმა გაიგეს თუ არა ახალი
ამბავი (ე. ი. იუსტინიანეს დამარ-
ცხება); გაჯავრდნენ და გადა-
სწყვიტეს გზა გადაეკრათ [უკან
მომავალ] ფლოტისათვის და ამო-
ეჟლიტათ ისინი; [ამ მიზნის გან-
სახორციელებლად] მათ გაგზავნეს
სამ-ნიხბიანი ხომალდები (ტრი-
რეის), დრომონები და სხვა სა-
ბარგო ხომალდები ღიდალი ჯა-
რით და ორი სტრატეგოსით,
რომელთაც ებრძანათ არ შეში-
ნებულყოყნენ და მახვილებით ამო-
ეწყვიტათ ისინი; ხოლო მათ გა-
უჭირვებლივ (ხერსონესში მცხოვ-
რებთ წინააღმდეგობა არ გაუწყ-
ვიათ) შეიბჰრეს ისინი და გარდა-
ჩვილებისა და ყმაწვილებისა თი-
თქმის ყველანი ამოჟლიტეს. ეს
რომ გაიგო იუსტინიანემ, ხერ-
სონესში რომლებიც ცოცხლები

τοῦτο τῷ βασιλεῖ καταθύμιον. Καὶ οὐδ' οὕτω τῆς κατ' ἐκείνων μανίας ἐμπέπληστο, ἀλλ' ἠπέλκει καὶ αὐτὸς στελεῖν, καὶ οὕτω τὴν χώραν ἐξερημῶσαι ὡς καὶ τὰς πόλεις καθελεῖν καὶ ἀροτριᾶσαι. Διὰ ταῦτα οἱ ἔτι περιλειφθέντες ἐν Χερσῶνι καὶ οἱ τούτων περίοικοι ἀποστατήσαντες Φιλιππικὸν τὸν τοῦ Βαρδάνη, ὃν ὁ λόγος ἱστορήσῃ παρα τοῦ Ἀφιδάρου εἰς Κεφαλληνίαν περιορισθῆναι, ἄρτι ἀνακληθέντα ἐκ τῆς ὑπερορίας καὶ ἐπαγιάοντα πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, κάκει γενόμενον βασιλέα ἀναγορεύουσι, καὶ τοῦ σφῶν ἀρχοντος Ἡλία συμπράττοντος. Ἄ μαθὼν Ἰουστινιανὸς τοὺς μὲν τοῦ Ἡλία παῖδας ἐν τῷ κόλπῳ κατέσφαξε τῆς μητρὸς, ἐκείνην δὲ δούλῳ αὐτῆς Ἰνδῶ μαγεῖρῳ συνέξευξεν. Ἐῖτα, πτόλον ἐτοιμασάμενος στέλλει κατὰ Χερσῶνος, ἐντειλάμενος τῷ τοῦ στόλου κατάρχοντι ἠβηδὸν ξύμπαντας ἀνελεῖν. Ἦδη δὲ καταλαβόντος τὴν Χερσῶνα τοῦ ναυτικαῦ, καὶ πολιορκουόντος αὐτὴν ἦγον Χάζαροι τοῖς Χερσωνίταις ἐπικουρήσαντες, Ἐντεῦθεν ἦ μὲν πολιορκία ἐλέλυτο, οἱ δὲ τοῦ στόλου μὴ τολμῶντες πρὸς τὸν βασιλέα ἐπανελθεῖν, τοῦ μὲν βλασφημίας κατέχεον, τὸν δὲ Βαρδάνην ὡς βασιλέα εὐφήμησαν. ἄλλοις μετὰ τούτους, რომ დამბავი იქ ყველა სრულწლოვანი. როცა თავს დაესხნენ ხერსონესს მეზღვაურები და ალყა შემოარტყეს მას, მივიდნენ ხაზარები ხერსონელთა დასახმარებლად; ამიერიდან ალყა

დარჩნენ ისინიც რომ არ ამო-
ეწყვიტათ სიბრახით, ამიტომ მან
ბრძანა გადარჩენილთა საშველად
გაგზავნა ექსპედიციისა, რომლის
ერთი ნაწილი ზღვაში ჩაიძირა
და ჰგონებდნენ, რომ ეს ამბავი
მეფის სურვილით მოხდაო; და
არც ეს მომხდარა მისი (ე. ი.
იუსტინიანეს) შლევციანობის მი-
ზეზით, არამედ ეს მოხდა იმ მე-
ორე ექსპედიციის გაგზავნის გა-
მო. ამგვარად იქცა ეს ქვეყანა
უღაბნოდ, ქალაქი ხერსონესი
მოიხშო და გაუქაცრიელდა (სახ-
ნავ-სათეს მიწად იქცა). ამიტომ
იყო, რომ ვინც კი გადარჩა ხერ-
სონესში ცოცხალი, ისინი გა-
ნაპირა რაიონებში ცხოვრობ-
დნენ; ეს უკანასკნელნი აჯანყ-
დნენ, რომ ფილიპიკე ვარდა-
ნის-ძე, რომელზედაც ვთქვით,
რომ აფსიმარემ კეფალენიაში
გადასახლა, რომ დაბრუნდა
გადასახლებიდან, ჩავიდა კონ-
სტანტინეპოლში; იქ ყოფნისას
იგი გამოაცხადეს მეფედ, რაშიც
მას ეხმარებოდა არქონტი ელია.
როცა იუსტინიანემ გაიგო ეს
ამბავი, ელიას ბავშვები მუ-
ცელში ჩაუკლა მათ დედას და
ცოლად შერთო მის მონას,
ინდოელ მზარეულს. ამის შემ-
დეგ იუსტინიანემ შეკრიბა ლაშ-
ქარი და გაგზავნა ხერსონესის
წინააღმდეგ. და თან უბრძანა

მოიხსნა, მეფის ჯარი მტერს ვერ გაუმკლავდა და პირი სამშობლოსაკენ იბრუნა. ამის გამო ისინი მეფეს ლანძღავდნენ, ხოლო ვარდანს კი, ვითარცა მეფეს, აქებდნენ და აღიდებდნენ.

Καιρου δὲ παραρρυσέντος συχνοῦ, ὅτι μῆδὲν αὐτῷ ἐκ τοῦ στόλου μεμήνυτο, ὁ βασιλεὺς ὑποτοπήσας συμβῆναι τι φερόμενον κατ' αὐτοῦ, ἐξώρμησε τῆς Βυζαντίδος, καὶ ἕως Σινώπης ἑλθὼν ὄρᾳ τὸν στόλον εὐθὺς τῆς πόλεως πλοιζόμενον· αὐτίκα τοῖνυν γέγονε καὶ αὐτὸς ὀπισθόρμητος. Τοῦ δὲ Φιλιππικοῦ εὐπλοήσαντος, καὶ προκαταλαβόντος τὴν μεγάλωπολιν, ἐκεῖνος ἐν τῷ Δαματρίῳ ἐσκήνωσε· πρὸς δὲ ὁ εἰρημένοσ Ἡλίας σταλεις ἡδυνήθη πείσαι τὸ μετὰ Ἰουστινιανοῦ στρατιωτικὸν ἀποσθῆναι αὐτοῦ καὶ προσρῆναι Φιλιππικῷ. Καταλειφθεὶς τοῖνυν παρὰ τῶν στρατιωτῶν Ἰουστινιανὸς χειροῦται καὶ χερσὶν οἰκείαις εὐθύς ὁ Ἡλίας ἀφείλε τὴν αὐτοῦ κεφαλὴν. Ὁ δὲ τούτου παῖς ὁ Τιβέριος μετὰ τῆς πρὸς μητρὸς μάμμης Ἀναστασίας, ἣ γὰρ μήτηρ αὐτοῦ Θεοδώρα ἔφθη θαναεῖν, τῷ ἐν Βλαχέρναις ναφ̄ προσφυγῶν εἰσέδου τὸ φεῖον θυσιαστήριον, καὶ ὑπὸ τὴν παναγῆ γενόμενος τράπεζαν, ἑνὸς τῶν ταύτην ἀνεχόντων στυλίσκων δεδραγμένος, ἐκέτευε μὴ θαναεῖν. Ἄλλ' οἱ σταλέντες εἰς ζήτησιν αὐτοῦ ἐξελκύσαντες τοῦ θυσιαστηρίου τὸν παιδᾶ μαχαίρα τούτου τὸν λαυμὸν ὡς βοσκήματος ἀπέτεμον ἀπηγῶς.

საკმაოდ დიდმა ღრომ განელო მას შემდეგ, რაც არაფერი სმენოდათ ექსპედიციისა, [როს გამოც] დაეჭვებულმა მეფემ გადაწყვიტა მათთან შეერთება და გაეშურა ბიზანტიონიდან; სინოპს რომ მიადწია, დაინახა ქალაქის წინააღმდეგ მცურავი ხომალდები და სასწრაფოდ უკან გამობრუნდა. ფილიპიკემ კი მშვიდობით მისცურა, აიღო დედაქალაქი, და იქ დამატრიაში დაიბანჯა; ვინაიდან ელიას არ შეეძლო იუსტინიანეს მხედრობას გამკლავებოდა, არ სურდა აგრეთვე ფილიპიკეს ჩამოშორება და არც ის შეეძლო, რომ მეფეს დანდობოდა, ამიტომ გაუგზავნა ელჩები მშვიდობის ჩამოსაგდებად. იუსტინიანეს ჯარისკაცებმა შუაკაცები შეიპყრეს, ელიას ჯარები დაამარცხეს, ელიაც ხელში ჩაიგდეს და მაშინვე თავი მოჰკვეთეს. ხოლო ბავშვი ტიბერიოსი თავისი ბებია (დელის მხრივ) ანასტასიასთან ერთად (დელა თეოდორა ადრე ვარდაცკლილიყო) ვლახერნის ეკლესიისაკენ გაიქცა, ღვთის საკურთხეველამდე მოვიდა და ყოვლად წმინდა საკურთხეველამდე მიადწია და მის ერთ სვეტზე მიყრდნობილი ვეედრებოდა [დმერთს] სიცოცხლის შენარჩუნებას. მაგრამ მის საძებრად გაგზავნილებმა, გამოათ-

რიეს საკურთხეველიდან ბავშვი და დანით, ისე ვითარცა ბატკანს, შეუბრალებლად გამოსჭრეს ყელი.

XIV, 26. Ἡδη δὲ τῆς βασιλείας τυχῶν ὁ Φιλιππικὸς κατὰ τῆς ἕκτης οἰκουμενικῆς συνόδου ἠπλίσσατο, καὶ σύνοδον ἀθροίσας ὁ μάταιος ἠκύρωσεν ὅσον τὸ κατ' αὐτὸν δι' αὐτῆς τὴν ἀγίαν ἐκείνην σύνοδον. Λέγεται γὰρ ἄρτι τοῦ Λεοντίου τῶν σκήπτρων ἐπιλημμένου χρησιμοδοτῆσαι τοῦτῃ δὴ τῷ Φιλιππικῷ τὴν εἰς τὸν βασιλείου φρόνον ἀναγωγὴν μοναχὸν τινα ἔγκλειστον ὄντα ἐν τῇ τοῦ Καλλιστράτου μονῆ, καὶ τῆς προῖρήσεως αἰτῆσαι μισθὸν τῆς τῆς ἕκτης συνόδου ἀθέτησιν, ἣν γὰρ τῆς τῶν Μονοφθελητῶν ὁ μοναχὸς ἐκεῖνος αἰρέσεως, καὶ τὸν ὑποσχέσθαι. Τὴν μὲν οὖν οἰκουμένην ἕκτην σύνοδον ἠκύρωσεν, ὡς ἐδόκει. Αὐτὸς δὲ, σωρὸς χρημάτων ἐκ παλαιότερων φησαυρισθέντας αὐτοκρατόρων ἐν τοῖς βασιλείοις ἐνῶν εἰς ὁδὸν θεὸν τοῦτοις χρησάμενος, τὰ πλεῖα διεσκόρπισε διὰ βραχέος καιροῦ· καὶ τάχα καὶ ἅπαντα κατηγάλωσεν ἂν, εἰ ἐπὶ πλέον τῇ βασιλείᾳ προσέμεινεν. Ἐν μὲν γὰρ τῷ λέγειν ἐδόκει ῥητορικώτατος μὴ ἀμοιρῶν τε συνέσεως, ἐν δὲ τῷ πράττειν ἦν ξυμπάντων ἀσυνετώτερος, καὶ πάμπαν ἀδέξιος. Κύρον δὲ τὸν πατριάρχην ἐξωμῆσας τῆς ἐκκλησίας, ἐπὶ ἐξῆτη ἐν ταύτῃ διαγαγόντα, Ἰωάννης ὁμόδοξον αὐτῷ προεβόλετο.

როდესაც ფილიპიკემ ხელთ იგდო მეფობა, მოიწვია საეკლესიო კრება VI მსოფლიო საეკლესიო კრების წინააღმდეგ; აქ შეკრებილებმა უგუნურად გააუქმეს ყველაფერი, რაც კი იმ წმინდა კრების მიერ იყო დადგენილი. ამბობენ, რომ ვიდრე ლეონი სკიპტრის მპყრობელი გახდებოდა, ეს იწინასწარმეტყველა ფილიპიკეს მეფობის დროს ვინმე გაუნათლებელმა ბერმა, რომელიც კალისტრატეს მონასტერში იყო შემონახვებულად და წინასწარმეტყველებისათვის მოითხოვა გასამრჯელო VI კრების უარყოფელმა (ეს ბერი იყო ერთი მონოთელიტთაგანი, მწვალებელი) და ერეტიკოსმა. ასე და ამგვარად მეექვსე მსოფლიო საეკლესიო კრება უარყოფილ იქნა, როგორც ივარაუდა [ამ ბერმა]. ხოლო ამან (ე. ი. ფილიპიკემ) ნახა რა სახელმწიფო [ხაზინაში] ის დიდი მარაგი ქონებისა, რაც მის წინამორბედ თვითმპყრობელთ მოეგროვებინათ. დიდი ნაწილი ამ ფულებისა მოკლე ხანში არა საჭიროებისამებრ გაფლანგა და ცოტა ხანში სულ დააცალიერა სალარო და სახელმწიფო დიდი ხნის მანძილზე, დატოვა გაჭირვებაში. საუბარში მას თავი მოჰქონდა მჭევრმეტყველად და გონიერებას არ იყო მოკლებული; ხოლო: საქმიანობა-

ში იყო ყოვლად უგუნური, უჭკუო და მოუქნელი და მოუხერხებელი. პატრიარქი კიროსი გადააყენა და ეკლესიიდან განდევნა, და ასე ამყოფა ექვს წელიწადს, ჩამოვლდებულ იქნა აგრეთვე მისი თანამოაზრე იოანეც.

Οἱ μέντοι Βούλγαροι: τὴν Θράκην ἄπασαν ληϊσάμενοι μέχρι τῆς πόλεως κατέδραμον ἅπαντα καὶ λείαν πολλὴν καὶ ἀχιμαλώτους λαβόντες σχεδὸν ὑπὲρ ἀριθμὸν ὑπενόστησαν. Ἄλλὰ μὴν καὶ τὰ πρὸς ἀνίσχοντα ἦλιον ὁμοίως οἱ τῆς Ἄγαρ διετίετο. Δύο δὲ παρελθόντων ἐνιαυτῶν καὶ μηνῶν τινων, ἐξότου τῆς βασιλείας ἐκράτησεν, ἱππῆλατον ἐπιτελέσας ἀγῶνα, καὶ ἐν τῷ τοῦ Ζευξίππου μετὰ τὸν ἀγῶνα λουσάμενος λουτρῶν, συσσίτους τινὰς τῶν τῆς συγκλήτου πεποίητο, ὧς δ' ἔνιοι λέγουσι, τοὺς ἐν τῇ τῶν ἱππων ἀμίλλη νικήσαντας. Κατακείμενος οὖν ἐν τῷ συμποσίῳ, παρὰ τινων τῶν τῆς γερουσίας κατασχεςθεὶς τυφλοῦται. Ταῦτα δ' ἐπράχθη κατὰ τὸ Σάββατον τῆς Πεντηκοστῆς. Τῇ δ' ἐξῆς κατ' αὐτὴν δευτέρα τὴν πεντηκοστήν ἀθροισθέντες οἱ τε τῆς συγκλήτου βουλής καὶ ὁ δημόδης δῆλος, Ἄρτέμιον τὸν πρωτοασηκῆτις προχειρίζοντα: ἀτοκράτορα, μετονομάσαντες Ἀναστάσιον.

XIV, 27. Ἦν δὲ οὗτος ὁ βασιλεὺς καὶ λόγοις παντοίοις ἰμμηλῶς, καὶ παραγμάτων διοικήσεις ἐντριβέστατος. Οὗτος τὸν

ამ დროს ბულგარელებმა მთელი თრაკია დალაშქრეს, ქალაქამდე (ე. ი. კონსტანტინეპოლამდე) მიალწიეს, დიდი ნადავლი და თითქმის ურიცხვი ტყვე ხელთ იგდეს და უკან გაბრუნდნენ. მაგრამ როგორც ამოვიდა, ისევე ჩაესვენა აგარიანთა მზე. ორი წელი და რამდენიმე თვე გავიდა მას შემდეგ, რაც [ფილიპიკე]¹ სამეფო ტახტი დაიჭირა. [ერთხელ] მარულის დამთავრების შემდეგ ტანი დაიბანა ძვექსიპის აბანოში და სადილობდა ვინმე სენატორთან ერთად, რომელსაც ზოგნი ციკის (ყბნთა შეჯიბრის) მოტრფიალეს ეძახდნენ. ნალიმობის დროს იგი დაბრმავებულ იქმნა ერთი სენატორის მიერ. ეს მოხდა სამეზობის შაბათს. მცირე ხნის შემდეგ ამავე სამეზობას შეიკრიბა სენატორთა და მდაბიო ხალხთა საბჭო და თვითმპყრობელი გახდა არტემი, რომელსაც შემდგომ ანასტასი² დაარქვეს სახელად.

ეს მეფე იყო ყოველმხრივ განათლებული, გულისხმიერი და საქმიანობაშიც ფრიად გამოცდილი. მან პატრიარქი იოანე სა-

¹ ფილიპიკე, ბიზანტიის კეისარი 711--713 წწ.

² არტემი (=ანასტასი) ბიზანტიის კეისარი 713--716 წწ.

πατριάρχην Ἰωάννην τοῦ ἀρχιερατικοῦ καταπαύσας θρόνου, ὡς μὴ ὀρθόδοξον, ἔτη τρία τῆς ἐκκλησίας κρατήσαντα, μετατίθεισιν ἐκ Κυζίκου ἐπὶ τὴν ἱερὰν καθέδραν τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων Γερμανόν. ὃν ἄνωμι πού ὁ λόγος ἰστόρησε παρὰ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου τῶν παιδογόνων ἀφαιρεθῆναι μορίων.

Μαθὼν δὲ ὅτι ἐξ Ἀλεξανδρείας ἐπὶ Φοινίκην πλοῖα προσώρμισαν, ἵνα ξύλα ἐκείθεν κομίσωνται ναυπηγήσιμα, στόλον ἐτοιμάσας ἀπέστειλε κατ' αὐτῶν, κελύσας καὶ τοὺς τῶν θυμαίων στόλους εἰς τὴν νῆσον κατὰραι Ῥόδον, ἀκαθεῖ ἐνωθήναι, καὶ οὕτως ἐκπλεῦσαι κατὰ τῶν ἐναντίων, προβαλόμενος ἀρχοντα τοῦ στόλου παντὸς Ἰωάννης τῆς τοῦ θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας διάκονον καὶ γενικὸν λογοθέτην. Πάντων οὖν εἰς τὴν Ῥόδον συναθροισθέντων, ὁ διάκονος Ἰωάννης πρὸς ἔκπλουν ἡτοιμάστω, οἱ δὲ τοῦ στόλου, καὶ μάλλον οἱ τοῦ θύματος τοῦ Ὀψικίου, οὐκ ἦσαν πειθήνιοι, οὐ γὰρ καλῶς πρὸς τὸν κρατοῦντα διέκειντο, ἐπεὶ μὴδ' ἐκεῖνος τῆ πλευστικῆ στρατιᾷ κεχρημένος ἦν δεξιῶς.

Ὡς δὲ πρὸς τὴν ἐκείνων ἀπειθειαν ὁ διάκονος ἀρχικώτερον διετέθει, καὶ δριμύτερον αὐτοῖς προσεφέρετο, εἰς στάσιν τούτοις ἡρέθεισε καὶ τὸν βασιλέα δυσφη-

არქიელო ტახტიდან ჩამოავლო, როგორც არა ორთოდოქსი, რომელსაც სამი წლის განმავლობაში ეჭირა ეკლესიის საქმე, სატახტო ქალაქის წმინდა კათედრის მპყრობელად გადმოიყვანა კიზიკიდან გერმანე, რომლის შესახებ ზემოთ გვქონდა საუბარი, რომ კონსტანტინე პოგონატემ სამშობლიარო ჯიჯვლები ამოკვეთა.

გაიგო თუ არა მეფემ, რომ ფინიკიისაკენ გავიდა ნავები ხომალდთა საშენი ხე-ტყის მასალის შესაძენადო, შეკრიბა ჯარი და გაგზავნა მათ წინააღმდეგ, ბრძანება გასცა ჯარი საქურვლითა და სანოვაგით წარემართათ კუნძულ როდოსისაკენ და იქ შეერთებულთ გაეცურათ მტრის წინააღმდეგ; მთელი ფლოტის უფროსად დანიშნულ იქნა ეკლესიის მსახური და მთავარი ლოგოთეტი იოანე. ყველა ჯარები როდოსზე შეგროვდა და იოანე ზღვაში გასასვლელად უკვე მზად იყო: მებრძოურნი საერთოდ და კერძოდ კი ოფსიციონის ხელკვეითი ჯარი ურჩობდნენ, არ იყვნენ კარგად განწყობილი მეფისადმი და ამიტომ არც მენიხბენი შევლოდნენ ჯარს მარჯვედ.

ამ უკანასკნელთა დაუმორჩილებლობის მიზეზი იყო ის, რომ მათ უფროსად მიჩენილი ჰყავდათ დიაკონი, რომლის სისასტიკესაც განიცდიდნენ და რაც მათ მღელ-

μήσαντες αὐτὸν ἀνεῖλον εὐθύς. Καὶ τοῦ πρόσω χωρεῖν ἀφέμενοι, οἱ μὲν ἀπήεσαν οἴκαδε, οἱ δὲ πρὸς τὸ Βυζάντιον ἄρμησαν· ἕρσημα ნაწილმა თავიანთ სახლებს მიაშურა, ხოლო დანარჩენნი ბიზანტიონისკენ გაემართნენ.

Καὶ ἐν τῷ Ἀτραμυτίῳ γενόμενοι Θεοδόσιον τινα πρᾶκτορα τῶν δημοσίων τελῶν, ἰδιώτην ἄνδρα, ἄκοντα λαβόντες, ἀηγόρευσαν αὐτοκράτορα. Ταῦτα μαθὼν ὁ Ἀρτέμιος στόλον ἡτοίμασε καὶ τῇ πόλει ἐπέστησε φυλακῆν, αὐτὸς δ' ἐν Νικαίᾳ διήγει τῇ μητροπόλει τῶν Βιθυνῶν. Οἱ δὲ στασιασταὶ διὰ τε γῆς καὶ θαλάσσης ἀφίκοντο εἰς Χρυσόπολιν, καὶ μέχρι μὲν τινος ναυμαχίαι ἐγένοντο, εἶτα περαιωθεὶς εἰς Θράκην ὁ Θεοδόσιος διὰ τοῦ τείχους τῶν Βλαχερνῶν ἐκ προδοσίας εἰς τὴν Μεγαλόπολιν εἰσελήλυθε, καὶ τοῦ σὺν αὐτῷ ναυτικοῦ τε καὶ στρατιωτικοῦ εἰσρύντος ἐν ταύτῃ πολλὰ τῶν ἐν ταῖς οἰκίαις χρημάτων ἥρπάγησαν. Τοὺς δὲ ὑπὲρ Ἀρτεμίου ἀντεχομένους τῶν ἀρχόντων συλλαβόμενοι, καὶ τὸν πατριάρχην Γερμανὸν παραλαβόντες, ἀπήλθον εἰς Νικαίαν, δεικνύντες τῷ Ἀρτεμίῳ ὅτι ἡ πόλις ἤδη παρελήφθη καὶ τὰ βασιλεία. Καὶ ὧς τὸ μοναδικὸν ἀμφιασάμενος σχῆμα, καὶ πιστεῖς λαβὼν μὴ τι περαιτέρω παθεῖν, παρέδωκεν αὐτοῖς ἑαυτὸν,

ვარებას იწვევდა; [ამიტომ] ისინი მეფეს ლანძღავდნენ, თვითნებურად წამოიშალნენ და უკან წასასვლელად გაემზადნენ; ამათგან ერთმა ნაწილმა თავიანთ სახლებს მიაშურა, ხოლო დანარჩენნი

როცა ფლოტი იდგა ატრამიტში, იქ ვინმე მეზაყეთაგანი, სახალხო საბაჟოდან, თეოდოსი¹, კაცი მდაბიო და არა დიდებული, მისდა უნებურად ჯარის მიერ გამოცხადებულ იქნა თვითმპყრობელად. გაიგო თუ არა ეს არტემიოსმა, ჯარები შეკრიბა, ქალაქს მცველები დაუყენა და თვითონ ბითინიის დელა-ქალაქ ნიკეაში შევიდა. შეამოხენი ხმელეთითა და ზღვით ხრისოპოლში შევიდნენ და ვიდრე იქამდე მიაღწევდნენ, მოხდა საზღვაო ბრძოლები. შემდეგ თეოდოსი თრაკიაში მივიდა ზღვით, ვლახერნის ზღუდის მოლაღატე მცველთა დახმარებით შევიდა მეგალოპოლში, მენავეებთან და ჯარისკაცებთან ერთად ცოცხალი გადარჩა, და აუარებელი ქონება სასახლისა გაიტაცა. არტემის მოწინააღმდეგეებმა ჩაიგდეს თუ არა ხელში ხელისუფლება, დაატყვევეს პატრიარქი გერმანე, მივიდნენ ნიკეაში, ნახეს არტემის მიერ მიტოვებული ქალაქი და სასახლე. არტემიმ შეიმოსა ბერის ჩოხა, დასდო ფიცი, რომ არ უღალატებდა ვნებულს (ე. ი.

¹ თეოდოსი III (ატრამუტი) ბიზანტიის კეისარი 716—717 წწ.

καὶ ἐν Θεσσαλονίκη περιωρίσθη, βασιλεύσας, ἓνα ἐνιαυτὸν ἐπιμησὶ τρισὶν.

XIV, 28. Ἦν δὲ Θεοδόσιος ἡθους μὲν χρηστοῦ, καὶ βίου σεμνοῦ, ἀπράγμων δ' ἀνήρ καὶ πρὸςπραγμάτων διοικήσιν καὶ ταῦτα βασιλείας σφόδρα ἀποπεφυκώς. Λέων δὲ ὁ καὶ Κόνων, παρὰ τοῦ Ἀρτεμίου στρατηγὸς τῶν Ἀνατολικῶν προβληθεὶς, ὑπὲρ τοῦ Ἀρτεμίου δῆθεν φρονῶν, οὐχ ὑπέιξε Θεοδοσίῳ, σὺμπνουν ἔχων καὶ τὸ τῶν Ἀρμενικῶν στρατηγὸν Ἀρτάβασδον τὸν Ἀρμένιον.

Ἄρας οὖν ἐχειμέν, μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ταγμάτων εἰς Νικομήδειαν ἔρχεται, ἐνθα τὸν τοῦ βασιλέως Θεοδοσίου υἱὸν εὐρηκώς, καὶ αὐτὸν μετὰ τῆς βασιλικῆς ἀποσκευῆς χειρωσάμενος, ἀφίκετο εἰς Χρυσόπολιν, ὁ δὲ Θεοδόσιος ἀπραγμόνως τῆς βασιλείας ἐξέστη αὐτῷ εἰς κληρικὸν καρεῖς μετὰ τοῦ υἱοῦ, καὶ πληροφορίαν λαβὼν μὴ τι ἕτερον ὑποσθῆναι ὁ μὲν ἡσύχως ἐβίω τὸ λοιπὸν τῆς ζωῆς, βασιλεύσας δὺο ἐνιαυτούς.

XV, 1. Ὁ Λέων δὲ τοῦ τῆς βασιλείας ὀνόματος ἀναξίως ἡξίωτο· ὧ πατρὶς μὲν ἦν Ἰσαυρία,

ქრისტეს), მისცა მას ნებსით თავი თვისი და თესალონიკეში გადასახლდა. იმეთა ერთი წელი და სამი თვე.

თეოდოსი იყო სათნო ხასიათისა და დარბაისელი, ყოველმხრივ უქნარა და [უვარგისი] სახელმწიფოს მმართველობაში, და მეფობისათვის ფრიად შეუფერებელი. ლეონი, რომელსაც ჰქვია კონონი, აღმოსავლეთის სტრატეგოსად არტემის მიერ დანიშნული და [ამყამად] ბელის ანაბარად მიტოვებული, ცხადია, არტემიოსს ემხრობოდა, თეოდოსის არ დამორჩილებია; მას არმენიაკთა თემის სტრატეგოს სომეხ არტავასდესთან ჰქონდა ერთსულოვნება.

წავიდა რა იქიდან თავისი ხელქვეითი ჯარებით, ნიკომიდიისაში მივიდა, იქ იპოვა მეფე თეოდოსის ძე, მას თავისი ხელით სამეფო გვირგვინი დაადგა და მივიდა ხრისოპოლში. თეოდოსი სამეფო საქმეთაგან მოკლილი თავის ვაჟთან ერთად ბერად აღიკვეცა და ღრმა მონუცებამდე იცხოვრა ასე მყუდროდ. და ასე მშვიდად გაატარა მან თავისი დარჩენილი სიცოცხლე. იმეთა ორ წელიწადს.

მეფის სახელს ელირსა უღირსი ლეონი¹, რომლის სამშობლო იყო ისავრია, საიდანაც თვისი

¹ ლეონ (ლეონტიოსი) — ბიზანტიის კეისარი (უზურპატორი) 695—698 წწ.

ἐκείθεν δε μισοικισθῆεις μετὰ τῶν τεκόντων παρὰ τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ, μήπω τῆς ἀρχῆς ἐξωσιέντος, ἐν Μεσημβρίᾳ τῆ Ἰθακικῆ πεποιήτο τὰς διατριβὰς. Καθαιρεθέντος δὲ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τῆς ἀρχῆς, εἶτα ἐπανερχομένου μετὰ Βουλγάρων εἰς τὴν βασιλείαν ἀνθὺς ἀναλαβεῖν, ὁ Λέων ἀπαντήσας αὐτῷ ὄνῃρα προσήγγεικεν. Καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς σπαθῆριον αὐτὸν ἀντίκα ἐτίμησεν, καὶ βασιλεύσας τὸ δεῦτερον αὐτὸν ἰκκείωσατο.

Εἶτα ἔσταλτο παρ' αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἄλανοὺς συγκληῆσαν αὐτοὺς κατὰ τῶν Ἀβασγῶν, ἀποστάντων τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς. Οἱ γὰρ Ἀβασγοί¹, ὡς ὁ Καισαρεὺς Προκόπιος ἱστορεῖ, ὄντων ὁμοφύλων ἦσαν ὑπῆκοοι, τῷ μὲν κρατοῦντι τῆς πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον μοίρας αὐτῶν, τῷ δὲ τῆς τετραμμένης πρὸς δύνοντα. Καὶ ἄμφω δὲ τούτῳ τὸ ἀρχοντε ὑπὸ φιλοχρηματίας κακῶς ἐχρῶντο τῷ εἶναι· ὄσους γὰρ ἂν παῖδας εὐρισκὸν ὠραίους, καὶ τὸ εἶδος καλοὺς, καὶ τὴν ἄλλην τοῦ σώματος φύσιν δεξιούς, βίᾳ τῶν τοκέων ἀφέλκοντες καὶ τῶν παιδογόνων μορίων σιδηρῶ στερίσκοντες, ἐκείνους μὲν πολλῶν χρηματων Ῥωμαίοις ἐπίπρασκον, περὶ τοὺς ἐκτομίαις ἐπτοημένοις ἀεί,

შვილებითურთ გადასახლდა მეფე იუსტინიანესთან მანამ, ვიდრე მას (ე. ი. იუსტინიანეს) მეფობიდან გადააგდებდნენ, და თრაქიის ქალაქ მესემბრიაში ცხოვრობდა. როდესაც იუსტინიანე სამეფო ტახტიდან ჩამოაგდეს, იგი მოვიდა ბულგარელებთან ერთად და მეფობა დაიბრუნა; მაშინ მასთან მრავალი საჩუქრით წარსდგა ლეონი. იუსტინიანემ მას სპათარის თანამდებობა უბოძა და მეორედ გამეფების შემდეგ² თავის [სასახლეში] დააბინავა.

მაშინ გაგზავნილ იქნა მის [ე. ი. იუსტინიანეს] მიერ [ჯარი] ალანებისაკენ აბაზგთა წინააღმდეგ, რომლებიც რომაელთა მმართველობას გადაუდგნენ. აბაზგები, — როგორც პროკოპი კესარიელი ამბობს, — ემორჩილებიან ორ თვისტომ [მთავარს], რომელთაგან ერთს უწყურია ქვეყნის აღმოსავლეთი ნაწილი, ხოლო მეორეს დასავლეთი. ამ მთავრებს, ორივეს, ჩვეულებად ჰქონდათ საშინელი ვეცხლის მოყვარულობა. რომელ ბავშვსაც კი ნახავდნენ შესატერისს, სახით ლამაზსა და ტანით მოხდენილს, მათ ძალით წაართმევდნენ შშობლებს; საშშობიარო ჯირკვლებს რკინით უსპობდნენ და ყიდდნენ რომაელებზე აუარებელ ვერცხლად და, ამრიგად, სა-

¹ შტრ. პროკოპი კესარიელი De bello Gothico VIII, 3 (გეორგიკა II², 133).

² იუსტინიანე II მეორედ გამეფდა 685 წელს.

τοὺς δὲ τούτων πατέρας εὐθύς ἔκτεινον, ἵνα μὴ ποτε μηγιῶντες διὰ τοὺς παῖδας βουλεύσωνται κατ' αὐτῶν ἐπανάστασιν. Καὶ ἦν παρ' αὐτοῖς τὸ παῖδα τεκεῖν ἀγαθὸν τὴν ὄψιν δυστύχημα μέγιστον, τῆς τῶν παιδῶν εὐπρεπείας ἀλλασσομένοις τὸν θάνατον. Καὶ οὕτω μὲν τοῖς Ἀβασγοῖς οἱ σφῶν προσεφέροντο ἄρχοντες.

Ἰουστινιανὸς δὲ ὁ πρῶτος στείλας παρ' αὐτοῖς ἕνα τῶν ἐν τοῖς βασιλείαις εὐνούχων σφίσιν ἰμογενῆ πολλοὶ γὰρ περὶ τὰ Ῥωμαίων ἀρχεῖα τοιοῦτοι ἐτρέφοντο, ἀπέπεισε τοῖς ἡγεμόσι τῶν Ἀβασγῶν μηκέτι μηδὲνα τὴν ἀρβρηνωπίαν ἐκτέμνεσθαι βιαζόμενον· τελευτήσῃ γὰρ τὴν πράξιν αὐτοῖς εἰς κενόν, μηδενὸς Ῥωμαίων πρῖασθαι βουλησομένου τοὺς ἐκτομίας αὐτῶν. Τοῦτο τοῖς Ἀβασγοῖς ἀσμενέστατα προσεδέδεκτο, καὶ τῆ ἐπιταγῇ τοῦ βασιλέως Ῥωμαίων θαρρῆσαντες τοῖς λοιποῦ πρὸς τοῦργον τοῦτο τοῖς ἀρχουσιν αὐτῶν οὐχ ὑπέκλυτον, κἀκεῖνοι δὲ πρὸς τὴν πράξιν ἦσαν γαμψέστεροι. Ἐἶτα καὶ ἄμφω τοὺς αὐτῶν ἀρχηγούς κἀμελόντες ἦμελον βιοτεύειν αὐτόνομοι. Μέχρι μέντοι τότε καὶ τῆς τῶν χριστιανῶν φρησκείας ἦσαν ἀμύ-

მულამოდ ასაჭურისებდნენ; ხოლო რაც შეეხება მამებს, მათ მაშინვე ხოცდნენ, რათა ოდესმე შური არ ეძიათ შვილების გამო, არ განეზრახათ მათ წინააღმდეგ ამხედრება; ამიტომ აბაზგებში ლამაზი ბავშვის გაჩენა დიდი უბედურება იყო, სილამაზე ბავშვისა მამის სიკვდილს [მოასწავებდა]. ამიტომ აფხაზებმა ორივე მთავარი ჩამოაგდეს.

[აბაზგიაში]¹ იუსტინიანემ პირველად გაგზავნა ერთი სასახლის ეგნუქთაგანი (საჭურისთაგანი), რომელიც ტომით აბაზგი იყო² (ასეთები რომაელთა სამეფო კარზე ბევრნი იზრდებოდნენ) და უბრძანა აბაზგების მთავრებს არ დაესაჭურისებინათ ძალით არც ერთი მამაკაცთაგანი. ხოლო თუკი ასეთი საქმიანობა მათში კვლავ განმეორდებოდა, მაშინ ვერც ერთ რომაელს ვერ უნდა გაეებლა საჭურისთა ყიდვა. ამ გარემოებამ დიდი სიხარული გამოიწვია აბაზგებში, რომაელთა მეფის ბრძანებამ ისინი გაამხნევა; ხოლო მოპირდაპირენი (ე. ი. მთავრები) ამ ბრძანებას თუმცა არა ხალისით, მაგრამ მაინც დაემორჩილნენ. მაშინ აბაზგებმა ზემოდასახელებული ორი მთავარი ვადააყენეს და მოისურვეს თავისთავალი ცხოვრება. ისინი

¹ ევავრეს ისტორია IV, 22; ეფრემ მცირის „უწყება“ (ქრონიკები I, 53).

² ბონარას წყაროს (პროკოპი კესარიელის) მიხედვით ამ აბაზგს „ეფფარატა“ რქმევია სახელად (იხ. გეორგიკა II, 104).

ητοι, ἄλση δὲ καὶ ὕλας ἐσέβοντο καὶ τὰ δένδρα τοῦτοις ἐξ ἀφελείας βαρβαρικῆς εἰς φεοὺς ἐνομίζοντο. Ἰουστινιανὸς δὲ μεταφθεῖναι σφᾶς πρὸς εὐσέβειαν σπουδασμα ἐπέτο, καὶ στείλας παρ' αὐτοῖς ἱεροὺς ἄνδρας, δι' αὐτῶν εἰς ἐπίγνωσην αὐτοὺς μετήνεγκε τοῦ φεοῦ. Εἶτα καὶ φεῖον ἐν Ἀβασγοῖς τῆς Θεοτόκου ἐδείματο τέμενος καὶ ἱερεῖς ἐγκατέστησε, καὶ οὕτως εἰς ἥμῃ τὰ τῶν χριστιανῶν αὐτοὺς μετήγαγεν ἐκ τῶν πάνυ βαρβαρικῶν.

მღვდელთ-მსახურნი და, ამგვარად, იქცა ქრისტიანულ ტომად.

Ἐντεῦθεν ὑπ' οὐδενος ἀρχομένων τῶν Ἀβασγῶν οἱ βασιλεῖς Ῥωμαίων ἐστελλον ἄρχοντας, καὶ ὑπ' ἐκείνων αὐτοῖς διητῶντο τὰ πραγματά. Χωρησάντων δὲ τῶν στελλομένων εἰς ἀδικίας καὶ τυραννικώτερον χρωμένων αὐτοῖς, δέισαντες μὴ πάντῃ δουλαθῶσι Ῥωμαίοις, ἀφίστανται καὶ οὐκέτι δέχεσθαι ἄρχοντα Ῥωμαίων ἐβούλοντο.

არ დაემორჩილებოდნენ და გადაუდგებოდნენ რომაელებს და არც ერთ არქონტს რომაელებისას არ

Διὰ τοῦτο τίσασθαι θέλων αὐτοὺς ὁ ῥινότμητος Ἰουστινιανὸς στέλλει τὸν σπαθᾶριον Λέοντα πρὸς τοὺς Ἀλαγούς, οὗς Ἀλβανούς ὁ Προκόπιος γράφει, χρήμασι πλείστοις κατὰ τῶν Ἀβασγῶν ἑμῶρων ὄντων αὐτοῖς, ὅπλι-

მანამდე ქრისტიანულ წესებს არ იცნობდნენ და თავყვანს სცემდნენ ჭალებსა და ხეებს, რომლებიც ბარბაროსული გულუბრყვილობის გამო ღმერთებად ჰყავდათ წარმოდგენილი. იუსტინიანემ მოაქცია ისინი და შეუცვალა [ურწმუნობა] ქეშმარიტი ღვთის რწმენით, გაგზავნა მათში წმინდა კაცები, რომელთა მიერ მათ (ე. ი. აბაზგებმა) იცნეს ღმერთი. ამის შემდეგ აბაზგაის საღვთო ქალაში აშენდა ღვთისმშობლის ტაძარი, დადგენილ იქნენ უაღრესად ბარბაროსული ტომი

ამიერიდან აბაზგების არც ერთი მმართველი ადგილობრივად არ ინიშნებოდა, იქ რომაელთა მეფეები გზავნიდნენ არქონტებს და უკანასკნელნიც მეფეთა კარნახით მართავდნენ [სახელმწიფო] საქმეებს. თუკი [რომელიმე] გაგზავნილთაგანი უსამართლოდ მოიქცეოდა, და ხალხს ტირანულად მოეპყრობოდა, [მაშინ აბაზგები] შეშინდებოდნენ, ისურვებდნენ.

ამიტომ აბაზგების დასასჯელად ცხვირმოჭრილმა იუსტინიანემ¹ აბაზგის მეზობლად მცხოვრებ ალანების შესაიარაღებლად დიდძალი ფულით გაგზავნა სპათარი ლეონი; აბაზგაში ლეონმა მრავალი წელი დაჰყო

¹ იუსტინიანე II (685—695). შტრ. გეორგიკა IV, 1. გვ. 106.

σαι τούτους βουλόμενος. Ἐκεῖ
 τοῖνον δ Ἀέων γενόμενος, καὶ
 συχνούς διατρίψας ἐνιαυτούς, ὀψέ
 καὶ μόλις ἐπανελήλυθε, μήτε τὸν
 Ἰουστινιανὸν εὐρηκῶς, ἀνήρητο
 γάρ, μήτε μὴν τὸν Φιλιππικόν,
 καμῆρετο γάρ πηρωθεῖς, ὡς
 εἴρηται, καὶ τὰ ὄμματα, πρόσεισιν
 οὖν Ἀρτεμίου βασιλεύοντι τότε.
 Ὁ δὲ καὶ προσήκατο αὐτὸν εὐμε-
 νῶς, καὶ στρατηγὸν τοῦ τῶν Ἀνα-
 τολικῶν προεχειρίσατο θέματος.

XV, 4. Ἦδη δὲ τοῦ σῖου
 αὐτοῦ Κωνσταντίνου τελούντος
 εἰς μείρακας, ζεύγυσιν αὐτῷ
 γαμετήν τὴν θυγατέρα Χαγάνου
 τοῦ τῶν Σκυθῶν ἡγεμονεύοντος,
 βαπτίσας αὐτήν καὶ ὀνομάσας
 Εἰρήνην, ἥτις οὐ συνηχθη τῇ
 τοῦ ἀνδρὸς κακοδοξίᾳ, ἀλλὰ μνη-
 θείσα τὸ δόγμα τὸ εὐσεβὲς ἔμει-
 νεν ἀμετάστρεπτος. Σεισμοῦ δὲ
 συμβεβηκότος σφοδρῶς κατὰ τὸ
 Βυζάντιον γὰρ τε πολλοὶ καὶ
 οἰκίαι συνέπεσον καὶ πληθὺς
 ἀνθρώπων συγκέχαστο τοῖς συμ-
 πτώμασιν.

ვებში. [მაშინ წაიქცა აგრეთვე არკადის სვეტი ქსეროლოფში (ἐν τῷ
 τῶν Ἐηρολθφου) რომ იყო აღმართული, თეოდოსე დიდის ძეგლი —
 ოქროს ნავთსადგურში, დაინგრა ქალაქის ზღუდე ხმელეთის მხრივ,
 ქალაქი ნიკომედია და ბითინიის დედა-ქალაქი ნიკეა].

XV, 13. Τῆς Εἰρήνης δὲ μο-
 ναρχησάσης, ὡς λέλεκτα:, οἱ

და როცა ძლივ-ძლივობით, დი-
 დის დაგვიანებით უკან დაბრუნ-
 და, ვერც იუსტინიანე ნახა¹
 (უკვე მკვდარი იყო)², ვერც ფი-
 ლიპიკე (როგორც ვთქვით იგი
 თვალების დათხრის დროს გარდა-
 იცვალა)³ და მას (ე. ი. ლეონს)
 მეფედ დახვდა არტემი⁴, რო-
 მელმაც ის გულთბილად მიიღო
 და მთელი აღმოსავლეთის სტრა-
 ტეგოსად დანიშნა.

როდესაც უკვე მისი ძე კონ-
 სტანტინე სრულწლოვანი გახდა,
 მას ცოლად შერთო სკვითთა
 მთავრის, ხაგანის, ქალიშვილი,
 რომელიც მონათლეს და სახელად
 ირინე დაარქვეს. მაგრამ ხომ
 ცნობილია ადამიანის მისწრაფე-
 ბა ცუდისა და თვალთმაქცობი-
 სადმი? ირინე თუმცა მონათლა
 [გარეგნულად], მაგრამ სინამდვი-
 ლეში ურწმუნოდვე დარჩა. საში-
 ნელი მიწისძვრა დაატყდა თავს
 ბიზანტიონს, მრავალი ეკლესია და
 საცხოვრებელი სახლი დაინგრა
 და ბევრი ხალხი მოყვა ნანგრე-
 ვებში.

ირინეს მეფობის დროს⁵, რო-
 გორც ითქვა, დედოფლის მან-

¹ შდრ. გეორგიკა IV, 1, გვ. 113.
² იუსტინიანე II გარდაიცვალა 695 წელს (გაბეფდა 685 წ.).
³ ფილიპიკე. ბიზანტიის კეისარი (711—713).
⁴ არტემი, იგივე ანასტასი, ბიზანტიის კეისარი (713—716).
⁵ ირინე—ბიზანტიის დედოფალი (797—802).

ἀνδράδελφοι αὐτῆς καθεργμένοι
 τυγχάνοντες, ἤδυσνήθησαν τῇ Με-
 γάλῃ προσελθεῖν ἐκκλησίᾳ, παρὰ
 τινων νεωτεριστῶν πρὸς τοῦτο
 ἀναπεισθέντες. Ἄετιος οὖν ὁ
 εὐνοῦχος, μέγα τότε παρὰ τῇ
 βασιλίσσῃ δυνάμενος, ἀπελθὼν
 καὶ πίστις αὐτοῖς παρασχὼν ἄς
 οὐδὲν δεινὸν πείσονται, ἐξήγεχε
 τῆς ἐκκλησίας αὐτοὺς καὶ εἰς
 Ἀθήνας ἀπήχθησαν ὑπερόριοι.
 Κάκει διαγόντων αὐτῶν, τινὲς
 τῶν τῆς Ἑλλάδος προσήλυθον τῷ
 ἀρχοντι τῶν Σιλαβικῶν ἐθνῶν,
 δεόμενοι αὐτοῦ ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς
 καὶ ἕνα προχειρίσασθαι βασιλέα,
 καὶ ἀγαγεῖν αὐτὸν εἰς τὴν βασι-
 λίδα τῶν πόλεων. Μηγυσθέντος
 δὲ τοῦτο τῇ βασιλίδι, προστάξει
 ἐκείνης ἀπετυφλώθησαν ἅπαντες.
 ამბავი დედოფალმა, ვაცა ბრძანება მაზლთა დაბრმავების შესახებ.

Ὁ δὲ τῶν Φράγγων ἀρχηγὸς
 Κάρολος βασιλεὺς Ῥωμαίων πα-
 ρὰ τοῦ πάπα Λέοντος, ἄς εἴρη-
 ται, ἀναγορευθεὶς, πρέσβεις ἔπεμ-
 ψε πρὸς τὴν Εἰρήνην, ζητῶν συ-
 ζευχθῆναι αὐτῇ κατὰ συμβῆσιν
 γαμικῆν. Καὶ οὐδ' ἐκείνη τοῦτο
 ἀβούλητον ἔδοξε, καὶ γέγονεν ἄν,
 εἰ μὴ ὁ ἔκτομίαις Ἄετιος παρα-
 δυναστεύων πᾶσαν ἐκίνησε μηχα-
 νὴν εἰς τὸ μὴ ἀποτελεσεθῆναι
 τὴν συζυγίαν. Οὗτος γὰρ μέγα
 δυνάμενος ἐν τοῖς βασιλείοις, τὸν
 οἰκτεῖον ὁμαίμονα Λέοντα ἀξιώ-
 σαι τῆς βασιλείας διὰ μελέτης
 πεποιήτο, ὅς δὲ Λέων διὰ σπου-
 δῆς τοῦ Ἄετίου μόνος αὐτὸς

ლები დაპატიმრებულნი იყვნენ
 და მათ შესძლეს დიდ ეკლესიაში
 თავის შეფარება ვილაც შეამზოხე-
 ების წაქეზებით. საქურისი აეტი,
 რომელიც მაშინ დედოფლის მიერ
 განდიდებული იყო ფრიად, მი-
 ვიდა მათთან (ე. ი. ირინეს მზ-
 ლებთან) და ფიცით მიიწოდო ისი-
 ნი, რომ ცუდს არას შეამთხვევ-
 და, გამოიტყუა ეკლესიიდან და
 ათენში გადასახლა. და როდე-
 საც ისინი ათენში იმყოფებოდ-
 ნენ, მათთან მივიდა ერთი ელა-
 დის არქონტთაგანი, ტომით სლა-
 ვი, რომელსაც ძმებმა სთხოვეს
 იქიდან მათი ვაყვანა, ერთი მათ-
 განის გამეფებისათვის ხელისშე-
 წყობა და სატახტო ქალაქისაკენ
 მათთან ერთად გამგზავრება. ვა-
 იგო თუ არა ამ შეთქმულების

ფრანგთა არხეგოსმა კარუ-
 ლოსმა, რომელიც როგორც ით-
 ქვა, პაპის ლეონტის დახმარებით
 რომაელთა მეფე გახდა, ელჩები
 გაუგზავნა ირინეს და ითხოვა
 მასთან შეუღლება, მისი ცოლად
 შერთვა [კანონიერი] ქორწინე-
 ბით. საქურისმა აეტიმ, რომე-
 ლიც [სინამდვილეში] სახელმწი-
 ფოს თანამმართველი იყო, ეს
 ამბავი არასასურველ მოვლენად
 მიიჩნია და ყოველგვარი მანქა-
 ნება აამოძრავა, რომ ქორწინება
 არ შემდგარიყო. აეტი იყო ერთ-
 ერთი უმძლავრესთაგანი სახელ-
 მწიფოში; მისი მეცადინეობით
 მიიღო მეფობა ლეონმა, რომელ-

στρατηγὸς Θράκης καὶ Μακεδονίας προῦβέβλητο· ὁ δὲ γε Ἀέτιος τῶν ἐφῶν ἦρχε θεμάτων τοῦ Ὀφικίου καὶ τῶν Ἀνατολικῶν. Ἐπιβλέψας αὐτὸν Ἰβηρίας ἡγεμόνιστος ἄλλοις ἔπεισε.

XVII, 7. Ὁ δὲ βασιλεὺς τὰς τῶν ἀποστασιῶν φροντίδας ἀποφορτισάμενος ἐπὶ τὴν Θράκην ἐξῆγει, καὶ εἰς Θεσσαλονίκην ἐφοίτησε, τῷ περιωνύμῳ μάρτυρι ἀνθιμολογούμενος. Καταλείψας δ' ἐκεῖ στρατάρχην τῶν ἐπισήμων μετὰ βαρείας δυνάμεως, ἵνα κωλύῃ τὰς τοῦ Σαμουήλ ἐκδρομὰς, ἐπάγει εἰς τὴν Βύζαντος, καὶ εἰς Ἰβηρίαν ἀπέχει, κληρονόμος καταλείψας παρὰ τοῦ κουροπαλάτου Δαβὶδ θανόντος τῆς ἐκείνου διαφερούσης ἀρχῆς. Ἐνθαπερ γεγωνῶς καὶ τῆς καταλειψθείσης αὐτῷ χώρας ἐπιλαβόμενος, καὶ τὸν τοῦ Δαβὶδ ἀδελφὸν τὸν Γεώργιον τῆς ἐνδοτέρας Ἰβηρίας ἡγεμονεύοντα παρασκευάσας ἡσυχίαν ἄγειν καὶ τοῖς ἰδίοις ἀρκεῖσθαι καὶ ἡμερον τὸν ἐκείνου παῖδα λαβών, ἐπὶ Φοινίκην ἐχώρησε, καὶ τὸν τε τῆς Τριπόλεως ἄρχοντα καὶ τὸν τῆς Δαμασκοῦ καὶ τὸν τῆς Τύρου καὶ Βηρυτοῦ, κατὰ συνθήκας τῆ πρὸς τῆ Δάφνη Ἀντιοχείᾳ ἐπιόντας καὶ κακοῦντας τὰ ἑαυτῶν,

საც იგი ნათესავდაც მოხვდებოდა; სამაგიეროდ ლეონმა ას დანიშნა თრაქიისა და მაკედონიის სტრატეგოსად; ხოლო და ანატოლიკის თემების უფროსს

ხოლო როდესაც მეფე [ბასილი]¹ შეამბოხეთა ტვირთისაგან განთავისუფლდა [იგულისხმება ბარდა ფოკას და ბარდა სკლერონის შეთანხმებული ამბოხების ჩაქრობა, რაც ბარდა ფოკას მოულოდნელმა სიკვდილმა დააჩქარა მ. კ.], თრაქიისაკენ გაემგზავრა, თესალონიკეში არსებული ყველა ცნობილი მოწამის საფლავი შიშინდა და მადლი შესწირა. თესალონიკეში მან დასტოვა კარგი (სახელგანთქმული) სტრატეგოსი დიდძალი ჯარით, რათა მათ შეეფერხებინათ სამუელის ვამახდომები (თავდასხმები); დაბრუნდა ბიზანტიონში და აქედან გაემართა იბერიისაკენ. იმ დროს უკვე ვარდაცვლილი დავით კურაპალატის შიშინდაცვლილი შემკვიდრობის სადაო საკითხების მოსაგვარებლად. იქ ყოფნისას იგი დაეუფლა ყველა იმ დატოვებულ ადგილებს, უშინავანესი იბერიის შთავარს დაეითის ძმას გიორგის²; წინადადება მისცა დაწყნარებულიყო და თავისი სამფლობელოთი

¹ ბასილი II, ბიზანტიის კეისარი (976—1025).

² გიორგი I იყო არა დაეით კურაპალატის ძმა, არამედ ბაგრატ III-ის (975—1014) ძე,

ἀνέστειλε καὶ δούλους Ῥωμαίους
τηρεῖν ἀνέπεισε, καὶ ἡμέρους κακ
τούτων λαβῶν ἐπαπέχευεν. Ἀλλὰ
ταῦτα μὲν εἶχον οὕτω.

სი, ტვროსისა და ბეირუთის მთავრებს, რომელთაც ხელშეკრულება დაერღვიათ და ანტიოქიაში არსებულ დაფნესათვის თავის მხრივ ვნება მიეყენებინათ, შეებრძოლა, რომაელთა მორჩილების ქვეშ მოაქცია. მათგანაც მძევლები წაიყვანა და უკან გაბრუნდა. აი, ასე მოხდა ეს.

XVII, 9. Εἶτα κατὰ Ἀβασ-
γίας ἐκστρατεύει ὁ βασιλεὺς, τοῦ
ταύτης κρατοῦντος παρασπονθή-
σαντος. Ἐκεῖ δὲ τοῦτου γεγονό-
τος, ἔπισθεν ἀποστατοῦσιν ὁ τε
Ξιφίας καὶ Νικηφόρος ὁ υἱὸς
Βάρδα τοῦ Φωκᾶ οἱ πατριῖοι,
ἀλλὰ ταχέως ἢ τούτων ἐσβέσθη
ἀποστασία. τοῦ μὲν Ξιφία τὸν
Φωκᾶν ἀνελόντος, αὐτοῦ δὲ συλ-
ληθφέντος καὶ θεσμίῳ ἀπαχθίν-
τος εἰς τὴν τῶν πόλεων βασι-
λεύουσιν. Ἄρτι δὲ τὰς περὶ τῆς
τυρανίδος ταύτης φροντίδας ὁ
βασιλεὺς ἀποσκευασάμενος συρ-
ρήγνυται τοῖς Ἀβασγοῖς, καὶ
μάχῃς ἰσχυρᾶς γενομένης ἔπεσον
πολλοὶ ἀμφοτέρωθεν καὶ ἦν ἰσόρ-
ροπος ὁ ἀγὼν, εἶτ' ἀπὸ τῆς κροτη-
θέντος πολέμου νικῶσι: Ῥωμαῖοι,
καὶ ὁ τῶν Ἀβασγῶν ἡγεμῶν
Γεώργιος εἰς τὰ τῆς Ἰβηρίας
ἀπέδρα βασιῦτερα, καὶ μετὰ βρα-
χὺς σπονδὰς αἰτήσας ἐξέστη τῷ
βασιλεῖ χώρας ἑπόσης ὁ αὐτο-
κράτωρ ἐβούλετο, εἰς ἡμερείαν

დაკმაყოფილებულიყო, მძევლად წამოიყვანა მისი ძე (ე. ი. ბაგრატი IV)¹ და ფინიკიისაკენ გამგზავრა. ტრიპოლის, დამასკოს

და ბეირუთის მთავრებს, რომელთაც ხელშეკრულება დაერღვიათ და ანტიოქიაში არსებულ დაფნესათვის თავის მხრივ ვნება მიეყენებინათ, შეებრძოლა, რომაელთა მორჩილების ქვეშ მოაქცია. მათგანაც მძევლები წაიყვანა და უკან გაბრუნდა. აი, ასე მოხდა ეს.

მერმე აბაზგიის წინააღმდეგ გაილაშქრა მეფემ იმიტომ, რომ მისმა მპყრობელმა (ე. ი. გიორგი I-მა) დაარღვია [მიზანტისთან დადებული] ხელშეკრულება. მისი იქ ყოფნის დროს ამბოხება მოაწყვეს ქსიფიამ² და ნიკიფორემ, ბარდა ფოკას ძემ, რომლებიც პატრიკიოსები იყვნენ, მაგრამ ეს შეთქმულება სასწრაფოდ იქნა ჩაქრობილი იმიტომ, რომ ქსიფიამ მოკლა ფოკა, ხოლო თვით ქსიფია შეპყრობილ იქმნა და შებოროკილი მიიყვანეს სამეფო ქალაქში (ე. ი. კონსტანტინეპოლში). იმ დროს როდესაც მეფე სახელმწიფოსათვის ამ საზრუნავში იყო, აბაზგებმა დაიწყეს შეტევები და ამ ფიცხელ ომში ბევრი ამოწყდა ორივე მხრიდან, იბრძოდნენ ერთნაირი თავგამოდებით, მაგრამ ამჯერადაც ომში გამარჯვება ხვდათ რომაელებს და აბაზგიის მთავარი გიორგი შიდა იბერიისაკენ გაიქცა; მცირე ხნის შემ-

¹ ბასილი II-მ მძევლად წაიყვანა ბაგრატ IV 1023—1024 წწ. (იხ. ივ. ჯავახიშვილი, ქართველთა ერის ისტორია II², 134).

² ქსიფესა და ფოკას დამარცხება უნდა მომხდარიყო 1023 წლის მახლობლად.

παρασχών Παγκράτιον τὸν υἱὸν αὐτοῦ, καὶ ταῦτα διαγύσας ὁ βασιλεὺς ἐπανέζησεν.

ოთხოვდა და მძევლად მისცა თვისი ძე—ბაგრატი. აი ასე მოაგვარა საქმე და მძიმე უღელი მოიხსნა ქელიდან მეფემ.

XVII, 11. Τοῦ μέντοι τῆς Ἀβασγίας ἡγεμονεύοντος Γεωργίου Φανόντος ἡ τούτου σὺζυγος σπονδὰς ἐζήτησε καὶ σὺνοικον τῷ υἱῷ. Καὶ ὁ βασιλεὺς τὰς τε σπονδὰς ἀνεκαίνισε καὶ τὴν παιδα Βασιλείου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τὴν Ἐλένην γάμφῃν εἰς Ἀβασγίαν ἀπέστειλε, τὸν γυμφίον Παγκράτιον κουροπαλάτην τετιμηχῶς.

XVII, 14. Παγκράτιος δὲ ὁ ἄρχων Ἀβασγίας, ὃν τὴν οὐκείαν ἀνεψιὰν ὁ βασιλεὺς ἡγάσσατο Ῥωμανός, τὰς τε πρὸς Ῥωμαίους σπονδὰς ἔλυσε καὶ ὧν παρεχώρησε πρὶν Ῥωμαίοις φρούριων καὶ πόλεων ἐπελάβετο πάλιν, ἄς τάχα οὐκίας Ῥωμαίους πραττόμενος ὑπὲρ τοῦ βασιλέως καὶ θείου τῆς αὐτοῦ δμεινέτιδος.

დეგ გიორგიმ ითხოვა ზავი, დაუთმო თვითმპყრობელს ყველა ის ქვეყნები, რომლებსაც იგი მოითხოვდა და მძევლად მისცა თვისი ძე—ბაგრატი. აი ასე მოაგვარა საქმე და მძიმე უღელი მოიხსნა ქელიდან მეფემ.

ვინაიდან მაშინ აბაზგიის მთავარი გიორგი მომკვდარიყო, მისი მეუღლე ეძიებდა ზავსა და საცოლეს თავისი ვაჟისათვის¹. მეფემ ზავი განუახლა, და თავისი ძმის ბასილის ქალიშვილი ელენე აბაზგიაში გაგზავნა დედოფლად და მისი საქმრო ბაგრატი კურაპალატობის პატივში აიყვანა².

ხოლო აბაზგიის მთავარმა ბაგრატმა, რომელიც მეფე რომანოზის³ მოკეთე და ნათესავი იყო, რომაელებთან დადებული ზავი დაარღვია, რომაელებმა აღმოსავლეთის ციხეები და ქალაქები კვლავ სწორათად დაიბრუნეს უკან იმიტომ, რომ სიმართლე მეფისა⁴ და ღვთისნიერი დედოფლის მხარეზე იყო.

¹ სკილიცე-კედრენეს მიხედვით გიორგი I-ის მეუღლეს (ე. ი. მარიამ დედოფალს) მეფისთვის (ბასილი II-ისათვის) გაუგზავნია ელჩები საქუქრებით და უთხოვია ზავი და მშვიდობა და საცოლე ბაგრატი IV-ისათვის (ჟ) ὃς τοῦτου σὺνοικος πρέσβεις εἰς βασιλέα στείλασα μετὰ δάρου σπονδὰς τε εἰρηυιακὰς ἐζήτηε καὶ τῷ ταύτης υἱῷ Παγκρατίῳ τὴν συνοικήσουσαν).

² ბაგრატი IV-ის დედა, მარიამ დედოფალი, ბიზანტიაში წავიდა, ქვეყნისთვის ზავი ითხოვა, შვილს კურთპალატობა მოუპოვა და ცოლი მოჰგვარა 1029—1030 წწ. (იხ. ივ. ჯავახიშვილი, ორ. ციტ. II², 137). ამ დროს ბიზანტიაში მეფობდა რომანოზ III არგირი (1028—1034) მის ცოლთან ზოიასთან (1028—1050) ერთად.

³ რომანოზ III (არგირი) ბიზანტიის კეისარი, უფრო სწორად თანამმართველი დედოფალ ზოიასთან ერთად (1028—1034).

⁴ იგულისხმება ბიზანტიის იმპერატორი კონსტანტინე VIII (1025—1028) და მისი ლაშქრობა საქართველოში 1028 წელს (იხ. ივ. ჯავახიშვილი, II², 135),

XVII, 25. Καὶ ὅς τῷ Λιπαρίτῃ δυνάστη μοίρας τῶν Ἰβήρων τυγχάνοντι ἐπέστειλε συνελθεῖν τοῖς Ῥωμαίοις καὶ ἐπαρῆξαι κατὰ τῶν Τούρκων. Τῶν Τούρκων δὲ ἐπιστάντων ἦδη, οἱ Ῥωμαῖοι πολεμήσαι σφίσιν οὐκ ἔκριναν, εἰ μὴ ἐνωθεῖεν κατὰ τὴν βασιλικὴν ἐντολὴν καὶ τοῖς Ἰβήρῃσιν. Ἀτρεμούντων δὲ τῶν στρατιωτῶν, μὴ δυνάμενος αὐτοῖς ὁ Ἀλιμ συμβαλεῖν εἰς δχύρωμά τι προσκαθημένοις; ἔπεισι τῷ Ἄρτζε, κωμόπολις δ' ἦν τοῦτο πληθὺς δ' ἐνῶκει αὐτῷ ἴν' οὕτως εἰποίμῃ, καὶ ἀριθμόν ὑπερβαίνουσα, ἔμποροι δ' ἦσαν οἱ ἀνθρώποι, καὶ πλοῦτος ἦν αὐτοῖς περιττός. Ὡς γοῦν ἀτείχιστον τὴν κωμόπολιν ἐξ ἐφόδου ἔλειν αὐτὴν οἱ βάρβαροι ἠλπίζον, ἀλλ' ἔγνωσαν παραβουκολούμενοι ταῖς ἐπίσιν, ἐπεὶ περ ταύτη προσέβηλον. სეგბი იმედოვნებდნენ, რომ მას ჩაოგდებდნენ ხელში; ეს ამბავი მოხერხებით გაიგეს და არკეს თავს დაესხნენ.

Ταῖς γὰρ δισόδοις ὕλας ἐπαγαθόντες οἱ ταύτης κάτοικοι, καὶ ταύταις αὐτὰς ἀποφράξαντες, ἐκ τῶν δαμάτων ἔβαλλον τοὺς ἐναντίους καὶ ἀνῆρουν πολλοὺς, καὶ τοῦτο ἐφ' ἡμέραις ἐγίνετο ἐξ. Ὡς δ' ἔγνω ὁ τῶν Τούρκων στρατηγὸς ὁ Ἀλιμ ἐρρωμενέστατα τοὺς Ἄρτζηνοὺς ἀντεχομένους καὶ πολιορκία ῥᾶστα μὴ ἄλωτους, πρὶ τῶν ἀνδρῶν περιγεγέσθαι δ' ἐγνώκεν· αὐτίκα τοῖσιν

და მას შემდეგ რაც ლიპარიტმა დიდი ნაწილი იბერიისა იგდო ხელთ, გაგზავნა რომაელთა მიმართ [მოციქულები] და დახმარება აღუთქვა თურქთა წინააღმდეგ ბრძოლაში. თურქების ჯარი იდგა ერთ ადგილას და რომაელები მათთან შებრძოლებას ვერ ბედავდნენ მანამ, ვიდრე მათ, მეფის ბრძანებისაებრ, არ შეერთდებოდა იბერიელთა ჯარი. ვინაიდან რომაელთა სანხედრო ნაწილები უმოძრაოდ იდგნენ, ალიმმა ვერ შესძლო თავს დასხმოდა იმ ნაწილებს, სადაც ისინი იყვნენ გამაგრებულნი და ამიტომ გაემართა არკესაკენ; ეს იყო დაბა, ასე ვთქვათ. მრავალრიცხოვანი მოსახლეობით, რიცხვჭარბით; ვაჭრები იყვნენ იქაურები და ქონებაც აუარებელი ჰქონდათ. ხოლო ვინაიდან დაბა დაუცველი იყო, ბარბარო-გაუჭირვებლივ, გზად ჩაეღოთ. დაბა დაუცველი იყო, ბარბარო-გაუჭირვებლივ, გზად ჩაეღოთ.

დაბის მცხოვრებლებმა ხეები მოზიდეს, შესასვლელი გზები ჩახერგეს, სახლებიდან ესროდნენ მტერს და ბევრიც ამოელიტეს. ასეთი ბრძოლა წარმოებდა ო დღის განმავლობაში. შეიტყო თუ არა თურქთა მხედართმთავარმა ალიმმა არქელების მელგარი თავდაცვის შესახებ, დარწმუნდა. რომ ალყის შემორტყმით მიზანს აღვილად ვერ მიაღწევდა და გადაწყვიტა ცეცხლით დაენარცხ-

ἀνήκτο τοῦτο καὶ τοῖς οἰκήμασιν ὑπεβάλλετο. Ὡς δ' ἐξήφθη πανταχόθεν πυρκαϊά, τρέπονται μὲν οἱ ἐγχώριοι, οἱ δὲ βάρβαροι κρητῶσι τῆς κωμοπόλεως καὶ πολὺν ἐν αὐτῇ χρυσὸν καὶ ἄλλον πλοῦτον εὐρήκασιν, ὅσος μὴ κατηγάλωτο πυρὶ.

Ἐντεῦθεν ἀπὸς κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ὠρμήκασιν στρατιᾶς. Ἦδη δὲ Λιπαρίτου σὺν τοῖς Ἰβηρσι παραγεγονότος, συμβολῆ τῶν στρατευμάτων ἐγένετο περὶ βουλυτόν. Ὁ μὲν οὖν Ἀλιμ καὶ Χοροσάνης, ἕτερος δ' οὗτος ἦν στρατηγὸς τῶν βαρβάρων, μετὰ τῶν ὑπ' αὐτοὺς τραπέντες ἐνέκλιναν εἰς φυγῆν, καὶ σφᾶς οἱ ἀγνιτεταγμένοι Ῥωμαῖοι μέχρι πόρρω νυκτῶν κατεδίωκον.

Ὁ δὲ Λιπαρίτης κατ' ἄλλο κέρας μαχόμενος ἑάλω τοῖς ἐναντίοις. Ὅς δ' ἐπαύσαντο τῆς διώξεως οἱ Ῥωμαῖοι, τὸν Λιπαρίτην προσέμενον, μὴ εἰδότες δὲ περὶ ἔκλεινον συμβέβηκεν. Ἐν τοσοῦτῳ δὲ τις αὐτοῖς ἀγγέλλει τοῦ Λιπαρίτου τὴν ἄλωσιν, καὶ ὅτι λαβόντες αὐτόν οἱ ἐλόγτες ἀπίασιν σὺν σπουδῇ. Οἱ μὲν οὖν Ῥωμαῖοι ταῦτα μαθόντες ἐν ἀπιστίας ἦσαν.

კილი] სასწრაფოდ გავზავნის [ამბავი]. რომაელები ამის გავებით ძალზე ნაწყენი დარჩნენ.

ბინა მცხოვრებნი; ამრიგად, დაუყოვნებლივ აანთეს ცეცხლები და სახლებს დააყარეს. როცა ყველგან გაჩნდა ცეცხლის კერები, ადგილობრივი მცხოვრებნი გაიქცნენ და ბარბაროსებმა ხელთ იგდეს დაბა, აუარებელი ოქრო და სხვა სიმდიდრე იპოვეს, რაც კი ცეცხლს არ გაენადგურებინა.

აქედან კვლავ რომაელთა ჯარის წინააღმდეგ გაემართნენ [ბარბაროსები]. უკვე ლიპარიტიც მოსულიყო იბერიელთა ჯარით, შეტაკება [მოწინააღმდეგე] ჯარებისა მოხდა სალამოს უამს. ალიმმა და ხოროსანმა (ეს ბარბაროსთა მეთრე მხედართმთავარი იყო) ამის გამო პირი იბრუნეს გასაქცევად და რომაელთა რაზმებმა მათ სდიეს მანამ, სანამ ძალზე არ დაბნელდა.

ხოლო ლიპარიტი, რომელიც მეთრე ფრთაზე იბრძოდა, მტრების მიერ იქმნა დატყვევებული¹. როდესაც რომაელებმა [ბარბაროსების] დევნა შეწყვიტეს, ლიპარიტს დაელოდნენ, მაგრამ ვერავინ ნახეს ისეთი, რომელიც ლიპარიტს შეხვედროდეს. ამ მდგომარეობაში რომ იყვნენ, ერთმა [პიროვნებამ] აუწყა მათ ლიპარიტის დატყვევება, ხელში ჩაგდება და მტერთა მიერ მისი [შეპო-

¹ ლიპარიტის დატყვევება თურქთა მიერ მოხდა 1043 წ. (იხ. ივ. ჯავახიშვილი II³, 145 და Cedrenus II, 575—580).

Οἱ βάρβαροι δὲ τῷ Σουλτάν τὸν Αἰπαρίτην ἐκόμισαν. Ὁ μὲν τοι βασιλεὺς μαθὼν τοῦ Αἰπαρίτου τὴν ἄλωσιν, πέμπει πρὸς τὸν Σουλτάν, ἐλευθερίας ἀξιώσας τὸν Αἰπαρίτην ζητῶν, καὶ λύτρα τούτου πέμψας πολλὰ καὶ ὄωρα δὲ τῷ Σουλτάν, καὶ σπονδὰς μέσον Ῥωμαίων καὶ Τούρκων ζητῶν γενέσθαι. Ὁ δὲ Σουλτάν τὸν μὲν Αἰπαρίτην ὄωρον στέλλει, τὰ δὲ γε λύτρα πάντα τῷ ὑπὲρ οὗ ἐπεπόμφεισαν δέδωκε, καὶ μηκέτι ὄπλα κατὰ Τούρκων ἀρασθαι παρηγγύησεν. Ἐκπέπομφε δὲ ἀκχεῖνος· πρέσβυν πρὸς βασιλέα, ὃν ἐκάλουν ἐκείνοι σερίφην. Οὗτος δ' ἐστὶ παρ' αὐτοῖς ὄπερ πάλαι ἦν παρ' ἡμῖν ὁ λεγόμενος σύγκελλος· ὡς γὰρ ὁ σύγκελλος τοῦ πατριάρχου θανόντος εἰς τὸν ἐκείνου τόπον ἀντικαθίστατο, οὕτω καὶ ὁ σερίφης τοῦ Χελιφᾶ φθαρέντος ἐκείνος τὸν τελευταίαντα διεδέχετο.

Ἐἰσελθὼν οὖν εἰς τὴν μεγάλην πόλιν ὁ σερίφης καὶ εἰς ἑμίλιαν τῷ κρατοῦντι ἐλθὼν καὶ ἑμίλῃσας ὑπερηφάνως φόρους τε τελεῖν ἀπαιτῶν τῷ Σουλτάν, ἀπέπεμφθη.

ბარბაროსებმა ლიპარიტი სულტანს¹ მიჰგვარეს. მაგრამ მეფემ (ე. ო. კეისარმა) შეიტყო თუ არა ლიპარიტის დატყვევება, კაცები გაუგზავნა სულტანს დიდი გამოსასყიდი თანხითა და საჩუქრებით, ითხოვა ლიპარიტის განთავისუფლება და რომაელებს და თურქებს შორის ზავის დადება. სულტანმაც თავის მხრივ ლიპარიტის ხელით საჩუქარიც გაუგზავნა მეფეს და მისთვის გაგზავნილი თანხაც უკან დაუბრუნა და ბრძანება გასცა, რომ არც ერთ თურქ ჯარისკაცთაგანს მისთვის ხელი არ ეხლო. და იქიდან (ე. ო. თურქებიდან) გამოგზავნილ იქნა მეფის მიმართ უხუცესი, რომელსაც სერიფეს ეძახიან; ეს არის იმათი ისეთივე [მოხელე] უძველეს დროიდან, როგორიცაა ჩვენში სინკლოზი. და როგორც სინკლოზი პატრიარქის სიკვდილის შემდეგ მის ადგილს დაიჭირს, ასევე სერიფიც — ხალიფას გარდაცვალების შემდეგ გარდაცვლილის მოვალეობას ასრულებდა.

გამომართა სერიფი დიდი ქალაქისაკენ (ე. ო. კონსტანტინეპოლისაკენ), მეფის სანახავად მოვიდა, წარუდგინა მას დიდი გადასახადი, სულტანი რომ ითხოვდა [რომაელებიდან], და უკან გაბრუნდა.

¹ სულტან ტოღრუღბეგს მიჰგვარეს ლიპარიტი 1048 წელს. კონსტანტინე IX-მ, ბიზანტიის კეისარმა (1042—1054) საჩუქრები და ფული გაუგზავნა სულტანს და 1051 წელს ლიპარიტი განათავისუფლეს (ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქართ. ვრთი ისტორია II², 146).

Ἐντεῦθεν βαρυσμῆσας ὁ Σουλτάν αὐτὸς κατὰ Ῥωμαίων ἐχώρησε, καὶ ἔκτοτε προχωροῦν τὸ τῶν Τούρκων ἔθνος τῆς ἐράδας πάσης ἐκράτησε καὶ μέχρι τῆς ἀντιπύρριμου τῆ Βυζαντίδος ἡπειρου κατήντησε. Ἐὰ μὲν οὖν τῶν Τούρκων τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον.

XVIII, 28. Ἄρτι δ' ἐξεληθόντι τὸν τῶν Μαγγάνων περίβολον προσυπαντώσιον οἱ Ἄβασγοί· οὗτοι δ' ἦσαν οἱ τῆ ἐξ Ἄβασγίας κομισθείση παιδί καὶ νυμφευομένη τῷ μείζονι τῶν υἱέων τοῦ Καίσαρος ἐκεῖθεν συναπεστάλησαν, καὶ ὑπηντηχότες ἐπηγάλαζάν τε καὶ προσεκνήνησαν. Τότε φασὶ τὴν βασιλίδαν τῷ θνήσκοντι βασιλεῖ περιπαθῶς ἀπαγγεῖλαι τὴν τοῦ υἱέος ἀπέλευσιν, τὸν δὲ φθιέξασθαι μὲν πρὸς τοῦτο μηδέν, ἢ μὴ βουλόμενον ἢ μὴ θυνάμενον, διαῖραι δὲ τὰς χεῖρας ὑψοῦ οὐκ οἶδ' ὑπερευχόμενον τοῦ υἱοῦ εἶτε μὴν κατευχόμενον. Ἄλλοι δὲ φασὶ μὴ τὰς χεῖρας διαῖραι τὸν θνήσκοντα, μηδὲ γάρ οἶον τ' εἶναι ἤδη ἐκλείποντα, τῆς δὲ βασιλίδος πολλάκις ἀνακραγούσης. Ὡς „ἀπεισιον ὁ υἱός σου ἔτι ζῶντά σε τὴν βασιλείαν ἀφαιρησόμενος“ ἐκεῖνον ὑπομειδιᾶσαι βραχὺ τι καὶ ἀμυδρόν, ἢ τῶν λεγομένων καταγελῶντα, εἰ νομίζοιτο περὶ τῆς βασιλείας φροντίζειν ἐκπνέων ἤδη καὶ τῶν γεηρῶν ἀφιστάμενος, ἢ τὴν τῆς ψυ-

ამ დროიდან განრისხდა სულტანი რომაელებზე და გაემართა მათ წინააღმდეგ, ამიერიდანვე დაიძრა თურქთა ტომი აღმოსავლეთიდან, დაიპყრეს ყველა ადგილი და ბიზანტიდის გაღმა მდებარე ქვეყნებამდე მიიღწიეს. აი, ამნაირად დაეუფლნენ თურქები ამ ადგილებს.

მანგანის კარიბჭიდან ვამოსვლისთანავე მას შემოხვდნენ აბაზგები; ესენი იყვნენ აბაზგიიდან წამოყოლილი მხლებლები იმ ქალიშვილისა, რომელიც დანიშნული იყო კესაროსის უფროს ვაჟზე. შემოხვედრილმა [აუზაზებმა] მიიზინეს [მეფესთან] და თავყანი სცეს მას. მაშინ ამბობენ, რომ დედოფალმა მომაკვდავ მეფეს აუწყა მისი ვაჟის წასვლა. ხოლო მას (ე. ი. მეფეს) ამის თაობაზე კრინტიც არ დაუძრავს: ან არ სურდა ეთქვა რამე, ან არ შეეძლო. ხელები აღაპყროო მაღლა ამბობდნენ, მაგრამ არ იცოდნენ უნდა დაეწყევლა თუ დაელოცა თავისი ვაჟი. ხოლო სხვები მომაკვდავის მიერ ხელეების აპყრობაზე არათერს ამბობენ და არც დანარჩენ სხვა რაიმეს; ამბობდნენ მხოლოდ იმას, რომ დედოფალმა არაერთგზის ჩაიბუტბუტაო, რომ «დაიღუპოს შენი ძე, თუ კი იგი შენს სიცოცხლეში მეფობას მოგტაცებსო»; ამ დროს მას (ე. ი. მეფეს) მცირედ ჩაეცინა გაურკვეველი მისამართით, შესაძლოა თქმუ-

χῆς ἐπὶ τῷ πραττομένῳ διαθέσειν ὑπεμφαίνοντα. Ἐλέγετο γὰρ τοι καὶ παρ' ἄλλων καὶ παρ' ἐκείνου τοῦ πορφυρογενοῦς αὐτοκράτορος μὴ γνώμης ἄτερ πατρικῆς θέσθαι τὴν εἰς τὰ βασιλεία παροῦσαν, ἀλλὰ παρ' ἐκείνου ἐπιτετραφῆναι οἱ τὴν ἕξοδον καὶ σύνθημα ταύτης ἔκ τοῦ πατρὸς λαβεῖν τὸν ἐκείνου ὀακτύλιον· ταῦτα δὲ μὴ παρούσης γενέσθαι τῆς βασιλίδος καὶ ἀγνοούσης ὅτι γέγονασιν. Ὁ μὲν οὖν ἀπήει. Τῆς φήμης δὲ κηρυξάσης ταχὺ τὸ πραχθῆναι, τῷ βασιλεῖ τοῦτῳ καὶ τὸ συγγενὲς προσήει καὶ τῶν στρατιωτικῶν ἀρχόντων πολλοὶ καὶ τῶν τῆς συγκλήτου βουλευτῆς. ἡ ἀσπὴ ἡσασα. სწრაფად გავრცელდა ხმები ამ მეფის საქმეთა შესახებ და შეიკრიბნენ მეფის ნათესავები, მრავალი სამხედრო არქონტი და სენატის წევრები.

ლის გამო, რომ განა შეუძლია მომაკვდავს, რომელსაც ცალი ფეხი სამარეში უდვას, იზრუნოს სახელმწიფოსათვის, ან და გამოიჩინოს ასეთი საქმიანი განწყობილება სულისა. ამ მოწითომოსილ თვითმპყრობელზე ითქვა სხვათა მიერ სხვა რამეებიც: უაზრობა არისო მამისეული მემკვიდრეობის დაგდებისა და სახელმწიფოსაგან გასვლის [ამბავი]; ბიროქიოთ, თვით მისგან (ე. ი. მეფისაგან) იქნაო, დასასრულ, ხელდასხმული და მამისგან მიიღოთ სამეფო ბეჭედი მისმა ძემ; ეს არ იცოდნენ დედოფლის ფარეშებმა (პაროსთეს = თანადამსწრეებმა) რომ მოხლო. ამ ამბავმა ასე ჩაიარა. სწრაფად გავრცელდა ხმები ამ მეფის საქმეთა შესახებ და შეიკრიბნენ მეფის ნათესავები, მრავალი სამხედრო არქონტი

მიქედ ჰსედოსის ორი ტრაქტატი

- ა) განმარტებაჲ დღესასწაულთათჳს
- ბ) ჰირმშოხსათჳს

I*

მიქელ პანუჟერტიმოსისა მონაზონისა კსელოსისა
თქმული განმარტებაჲ სადუმლოსა საუფლოსა
წმიდათა დღესასწაულთასა

წინადათან ჯეროვანისა გალობისა თანა და კითხვისა თუთოეულისა სადმართოჲსა წერილისა მეცნიერებაჲ გზღირს დღესასწაულისაჲ და ამისისა სადუმლოსაჲ მედლ(19b)ესასწაულთა, რაჲთა ამისნი¹ მეცნიერნი და პალისა მისისა მიმართ თავთა თუსთა მიმუყანებელნი ჰუმარიტებით ზიარ ვიქმნებოდით აღსრულებულისა სადმართოჲსა სადუმლოჲსა და ნებისაებრ ღმრთისა შემკრებელისა ჩუენ ამისა მიმართ მედღესასწაულნი ვიპოვნეთ. საჭიროდ შევჭრაცხე აწ მცირედისა მიერ გამოჩინებს(?) რომელსამე და სახესა დღესასწაულისგან ცხად ყოფაჲ და რაჲთა პუელთა დღესასწაულთაგან ვიწყო.

რაჲ შაბათი და რაჲ ახალთთუე²

შაბათი არს ბოროტთაგან უქმებაჲ და განუენებაჲ, ხოლო ახალთთუე განახლებაჲ კეთილთა საქმეთა შინა³ და სადმართოჲთა მცნებითა და სარწმუნოებითა და ახალსა კაცსა ხატებრივსა დამბადებლისა მისისა ღმრთისსა თავსა შორის თუსსა ჩუენებად ამათ მიერ. ხოლო ვინაჲთგან პასხაჲსათუს და ერგასისა მაშინ ითქუას, რაჲჲამს ყოველთა დღესასწაულთა ჩუენ კაცთათუს ვთქუათ.

* იბეჭდება პირველად.

¹ ამინის.

² ახალთთუე.

³ ლამბროსის კატალოგში (I, 324, s. № 3599) ვკითხულობთ, რომ XIV ს. ხელნაწერს № 3599, რომელიც შეიცავს დავითნს (*ψαλτήριον*), წინ უძღვის უსათაურო ძეგლი, რომელიც ასე იწეება:

*Σάββατον μὲν ἔστιν ἀπὸ τῶν κακῶν
ἔργων καὶ ἀποχῆ. [N]εομηνία δὲ τὸ
ἀεὶ θεάξω τοὺς ἀγαθῶν ἔργων.*

რაც სიტყვა-სიტყვით უდრის ქართული ტექსტის სიტყვებს

«შაბათი არს—კეთილთა საქმეთა შინა».

ლამბროსის აღწერილობაში სხვა არაფერია მოყვანილი, და არც ის სჩანს, თუ ეს ძეგლი რამხელაა. მაგრამ იმავე ხელნაწერში ორი სტატიის შემდეგ მოიპოვება მიქელ პსელოსის *Στοιχιδά ἐν τῷ 89' ψαλμῶν*, და იქნებ პირველი ძეგლიც პსელოსისავე იყოს.

რახსა მოასწავებს კრებად

წუ უკუე სადღუმლოდ მოსწავებული კარვობისა მიერ არს კაცობ-
რივთა სხეულთა შემტკიცებად აღდგომისა მიერ უხრწნელობითა და
უკ[უ]დავებითა, ანუთუ სავანენი ზეცისა სამეფოსანი, რომელნიცა წმიდათა
ვითარ რიტორთა მიერ ფინიკთა სულიერთაჲსა და ძეწნისა და ყოვ-
ლისავე ხისა სულნელისა თავსა თუსთა აღჰმართნეს. და ძეწნი ვიდ-
რემე მოასწავებს უნაყოფობასა ბოროტთასა, რამეთუ უნაყოფოდ არს
ნერგი ესე. ხოლო ყოვლისგან ხისა სულნელნი რტონი სულნელებ[ა]სა¹
ცხად ჰყოფენ საღმრთოთა² სათნოებათასა. ხოლო რტონი ფინიკთან
მოასწავებენ სიწმიდესა გულისსა, ესე იგი არს გონებისასა, და სიწმი-
დესა მეცნიერებისასა, და ბოროტისა მიმართ ძღვევისასა, რამეთუ სიწ-
მიდისა და სიმაღლისა და ძღვევისასა ხედ ი(20ა)ტყუან ფინიკსა მამანი.
ამათ მიერისა უკუე წარმართებისა და კეთილის ყოფისგან ზენათა
სავანეთა მოუგებს ვინმე თავსა თუსსა და კ[ა]რვობასა საუკუნესა და
ღმრთისა სათნოსა დღესასწაულობს. არა უკუე ესრეთ, ვითარ აწ
იუღელთა ჰგონიეს მეკარვეობისა ყოფაჲ. და ესენი ვიდრემე ძუელთა
დღესასწაულთათუს.

წმიდისა ქრისტეს-შობისათუს

ხოლო იწყებოდენ ჩუენთუსცა და პირველად ვიდრემე უთესლოჲსა³
მიდგომილებისათუს ჩუენთუს მუცლად მღებლისა ღმრთისა, სიტყუსა
საშოსა შინა ღმრთის-მშობლისა და მარადის ქალწულისა მარიამისა,
ვთქუათ აწ უკუე ყოვლისა ქორციელისა გემოვნებისგან განყენებული
და ყოვლისა სიწმიდისა თანამსმენე-ქმნილი საღმრთოჲსა სიტყუსაჲ.
და ამისი ყოვლისა შიშისა თანა გონებასა შინა თუსსა მოქონებული და
კეთილთა საქმეთა მიერ ამისი სრულ-მყოფელი წერილისაებრ «ამისთუს
შიში შენი უფალო მუცლად ვიდეთ და ვიღმეთ» ნანდულ კეთილად
ღმრთისა სიტყუსა მუცლად ღებასა საშოსა შინა ქალწულისასა, ესე
იგი არს ხარებასა წმიდისა ღმრთისა მშობელისასა დღესასწაულობს.
ხოლო საქმით სრულ-მყოფელსა და ვითარ სხეულსა შინა სათნოებათა
მიერ სულიერთა ჰუმმართისა მეცნიერებისა მიერ უვნებელითა სარწ-
მუნოებით სმენითა მუცლად უღებიეს გონებასა შინა თუსსა საღმრთოდ

¹ სლნლბსა.

² სლთთთა.

³ უთესლოსაჲ.

სიტყუაჲ, და საჩინო-ყოფელსა ამისა მოუკლებელისა სათნოებისა მიერ აღუსრულებიეს წინაჲსწარმეტყუელისა მიერ თქემული: «და გუელმოდა და ვშვით სული მაცხოვარებისა შენისა: ვუაჲ მიწასა ზედა და ჯერონად უკუე ჭეშმარიტებით ჩუენთჲს წმიდისა ღმრთის-მშობელისგან ჯორციელად შობილისა ღმრთისა სიტყუსა შობასა დღესასწაულოჲს. ხოლო დაწესებულნი მწყემსნი შობილისა ქრისტეს სიტყუერ(20b)ისა სამწყუსოსანი, უკუეთუ კეთილად და მეცნიერად მღვძარებით სცვიდენ თჲსთა საცავთა თქემულსა სამწყუსოსა ღამესა შინა ამის ცხორებისასა, ესევეთარნი იგი არა კაცთაგან, არამედ ზეციერთა ძალოთაგან ისწავებენ შობილსა საადუმლოჲსა¹ ვიდრედა ნეშტად თ[უა]ლით მხილველ იქმნენ ესენი და სხუათა ახარებდენ ამას.

წინადაცუეთისათჲს

ხოლო მოქმედებისა მიერ და უმახვლესისა ყოველისა მახვლისა ორპირისა საღმრთოჲსა სიტყუსა ყოველსა ბიწსა და ჯორციელსა გულისთქემასა თავთა თჲსთაგან მომკუეთელნი და შობითგანსა საჭურველსა უმეცრებისასა მთავარებრივისგან თავთა თჲსთაჲს განმგდებელნი, ესევეთარნი ესე კეთილად მერვესა დღესა უფლისა წინადაცუეთისასა სრულ-ჰყოფენ, რამეთუ ჩუენ ვართ წინადაცუეთილნი სულიერთა წინადაცუეთითა ქრისტესითა. და კუალადწინადაცუეთაჲ გულისა სულითა არა წერილითა, რომლისა ქებაჲ არა კაცთაგან, არამედ ღმრთისგან.

წმიდათა ღმრთის გამოჩინებისათჲს

ხოლო ბიწსა სზნდისისასა მადლითა სულისა წმიდისათა განბანიდნი და ვითარ მომკუდარნი სოფელი² და ქრისტეს თანა დაფლულნი ნათლისღებისა³ მიერ სიკუდილისა მისისა მიმართ, ვითარცა იტყუს მოციქული: ესენი წმიდათა ღმრთის გამოჩინებათა დღესასწაულსა სათნოდ ღმრთისა დღესასწაულობენ და განათლდებიან გონებითა ესევეთარნი გამოჩინებითა მით და უხილ[აჲ]დ ნათლისა განმანათლებელისათა, ყოველსა კაცსა მომავალსა არა ამაღ სოფლად, არამედ სოფლად სათნობათა და საღმრთოჲსა მეცნიერებისა. რამეთუ მრავალნი მოვიდეს ამაღ სოფლად გ(21a)რძნობადად და არა განათლდეს საღმრთოჲთა ნათლითა, არამედ ბნელსა შინა უმეცრებისა და ურწმუნოებისა წარვიდეს. ხოლო

¹ საადუმლოჲსა.

² სფლო.

სიღრმისგან საღმრთოთა¹ წერილთაჲსა მეცნიერებასა საღმრთოთა განწესებათასა და გუართა სათნოებათასა, ვითარ წყალსა სულიერსა კეთილისა გამოძიებასა მიერ აღმომავსებელნი. ესენი კეთილად წმიდათა ღმრთის გამოჩინებათა წყალსა წყაროთაგან ცხორებისათა სულიერითა სიხარულითა აღმოავსებენ წერილისაებრ: «აღმოავსეთ² წყალი მხიარულემით წყაროთაგან ცხორებისათა»,

მიგებებისათჳს

ბა მეორმოცესა დღესა შინა უფლისა შობისასა ქმნილთა მისთვის ლუკაჲს წმიდასა სახარებასა შინა და სუმეონისთვის, რომლისა ძლით მიგებებად ესევითარი ესე დღე იწოდა. ჯერ არს სააღუშლოდ განგონებაჲ, რაჲთა მეცნიერნი ამათისა გონებისანი ძალისაებრ და მიერ მოსწავებულთა სააღუშლოთანი ესრეთ ვაღვსასწაულობდეთ და სააღუშლოდ მივეგებნეთ უფალსა. რამეთუ წერილ არიან თქმულსა სახარებასა შინა ესენი: «და რაჲჲმს აღივსნეს დღენი განწმედისა მათისანი სჯულისაებრ მოსესისა, აღიყვანეს იგი იერუსალჳმად წარდგინებად უფლისა; ვითარცა წერილ არს სჯულსა შინა უფლისასა, ვითარმედ «ყოფელი წული განმღებელი საშოჲსა³ წმიდაჲ უფლისა იწოდოს». და შეწირვად მსხუერპლსა თქმულისაებრ სჯულსა შინა უფლისასა: უღლეულსა გურიტთასა ანუ ორთა მართუეთა ტრედთასა, და ამათ ვიდრემე წმიდაჲ სახარებაჲ. ხოლო ესრეთ ცხორებად მნებებელი ეძიებს ნანდულ გონებასა მას შინა წერილთასა, რაჲთა არა განვარდეს ჭეშმარიტებისგან სხუათა ნაცვლად სხუათასა⁴ შემრაცხელი. იძიებოდედ უკუე პირველად ვიდრემე ვისთვის წერილ არს განწმედისა მათისანო. ხოლო მეორედ წარდგინებისათჳს ამისისა უფლისა და მესამედ რაჲ ჰნებაჲს შეწირვასა უღ(21b)ლეულთა გურიტთასა და ორთა მართუეთა ტრედთასა. რამეთუ უკუეთუ ვინმე ჰგონოს თქმუად აღივსნესო დღენი განწმედისა მათისანი წმიდისა ღმრთის-მშობლისათჳს ანუ სანატრელისა იოსებისთვის⁵, განვარდეს ჭეშმარიტებისგან ესევითარი იგი, და მგმობელ იქმნეს მრავალთად. რამეთუ არცა იოსებ⁶ იცნა ქალწული, არცა ამან უხრწნელმან და მარადის ქალწულმან უსჯულოებათა შინა მუცლად ილო და უთესლოდ შვა მისგან განჯორციელებული ღმრთისა სიტყუაჲ. არცა თუთ მის უფლისათჳს უხრწნელისა და უხეშთაჲს ყოვლისა სიწმიდისა

¹ ს'ღთოჲთა.

² აღმოავსეთ.

³ ს'შოჲსა.

⁴ სხუ'ათასა.

⁵ ის'ბისთ'ს.

⁶ ის'ბ.

მყოფისა თქუმაღ ესევეთარი რაჲმე: «მოგოს ვინ არა თუმცა თქუ-
მაჲ იკარაჲ». და უკუეთუ ესეცა თუ წარდგინებად მისა უფლისა თუთ
მის უფლისათჳს ვინმე ჰგონოს და ესრეთცა განვარდეს ჯეროვნისგან,
რამეთუ ოდეს მიეფარა უფალი თუალთაგან მამისათა, რაჲთამცა ვერ
შესაძლებელი იყო მის მიერ ხილვად ანუ რომელი ადგილი არს გარეშე
მეფობისა მისისა, რაჲთა მუნ მყოფი არა იყოს მამისა თანა, გარნა
თუ რამეთუ იერუსალჳმს აღუყვანებულ იქმნა და ტაძრად შეიყვანა¹.
ხოლო ვითარ სახის დამსახველთა მსხუერპლთა მისთჳს (მისთჳს) მი-
იღებდეს, ვინაჲთგან თუთ იგი ჰეშმარიტებაჲ იყო, ნუსადა უკუე ამათსა
ესრეთ ქუნებულობასა არა მისთჳს, არამედ ჩუენთჳს ქმნად და დაწე-
რად ჯერ არს შერაცხვაჲ. რამეთუ ვითარცა ღმერთად მყოფი არა
თავისა თჳსისათჳს ბუნებით კაც იქმნების უქცეველად და ჯორცითა.
წინა დაიცუეთს², და ნათელს იღებს, და ჯუარს ეცუმის, და აღდგე-
ბის, არამედ ჩუენთჳს, რაჲთა ჩუენ კაცად მყოფნი დადებულებით
მადლისა მიერ ღმერთ ვიქმნეთ, და წინა დავიცუთოთ სულიერად, არა
სჯულიერად, და ბიწი განვიბნ[ი]ოთ ცოდვისაჲ ნათლის ღებისა მიერ, და
ჯუარს ვეცუნეთ სოფელსა და აღვდგეთ ღმრთისა. ესრეთ და აქაცა
შინა განწმედისა მათისა და წარდგინე(22a)ბად მისა უფლისა და სახის
დამსახველთა მსხუერპლთათჳს არა მისთჳს, არამედ ჩუენთჳს ქმნილ
არიანცა და დაწერილ, რაჲთა ვისწაოთ განწმედაჲ და წარდგინებაჲ
თავთა თჳსთაჲ ღმრთისა სადღუმლოდ შემწირველთა მისა სულიერადცა
უღლეულთა გურიტთასა, ანუ ორთა მართუეთა ტრედთასა, რაჲ სას-
წაული იყო გურიტი ანუ რაჲ სასწაული მართუენი, და გურიტი ვიდ-
რემე სიწმიდისა დამყარებისა სახე არს. რამეთუ იტყუნ³ უდაბნოჲსა
მოუუარედ ყოფასა ესევეთარისა ცხოველისასა, და წმიდად ვიდრედა
მოკუდესლა თუ მამალი გინა დედალი, არცა ერთი მათგანი შეეუღლე-
ბის სხუასა⁴. მართუენი უმანკობისა და სიმშუდისა სახენი არიან: რაო-
დენნი უკუე სიწმიდისა მიერ განსწმედენ თავთა თჳსთა ჯორციელთა
ვემოფენბათა და გულისთქუმათაგან და უმანკობისა მიერ და სიმშუდისა
განეყენებიან გულის-წყრომასა და რისხვასა. ჰეშმარიტად კეთილთა
მსხუერპლთა და ღმრთისა სათნოთა შემწირველნი ეჩუენებიან მას და
წარმოუდგებიან ზეცისა იერუსალჳმსა შინა, და ტ[ა]ძარსა წმიდასა
მისსა, სადა ყოველთა მხიარულთა მკვდრობაჲ. რამეთუ არა რაჲ
ესრეთ საუუარელ ღმრთისა და სათნო ვითარ უმანკო[ე]ბაჲ და სიმშუდე-
ამისთჳს ესე ოდენ ჰნებაჲს წმიდაჲ ყოფა ჩუენი უფალსა ვიდრედა

¹ შეიყვანა.² დაიცუეთს.³ იტყუნ.⁴ სხუასა.

არცა მიხედვად დედაკაცისა ვიდრე გულისთქუმამდეცა გვბრძანებს. ხოლო უმანკოებისათჳს დამსახველი იტყჳს, ვითარმედ «უკუეთუ არა იქცეთ და იქმნეთ ვითარცა ყრმანი, ვერ შეხვდეთ სასუფეველსა ცათასა». და არა სხეულისა ქცევაჲ თქუა და ქმნაჲ, ვითარ ყრმათა¹ უფალსა², რამეთუ არა ვინ ოდეს ესე ქმნა. რამეთუ, არცა დადათუ მნებებელ იყოს³, შემძლებელ არს ამას, არამედ უმანკოებასა ყრმათა მიერ მასწავებელი წინა დამდებელ(22b)ი მოძღურობს⁴ მეტყუელი: «ისწავეთ ჩემგან რამეთუ მშუდ ვარ და მდაბალ გულითა და ჰპოოთ განსუენებაჲ სულითა თქუენთაჲ». ხოლო უკუეთუ ვინმე სწავლის მოყუ[ა]რედ მყოფმან თქუას რასა მნებებელმან მოსწავებად სიტყუაჲ, მან ორთა და ორთაჲ თქუა შეწირვაჲ. და რაჲ არიან თქუმულნი მფრინველნი და რომელნიმე სრულნი, ხოლო რომელნიმე მართუენი ვიტყჳ, ვითარმედ «ვინაჲთგან კაცი ორკეცი არს, ესე იგი არს სულისა და სხეულისა, მრჩობლსა ეძიებს» ჩუენგან ქრისტე ღმერთი: თანად სიწმიდესა და უმანკოებასა და სიმშუდესა, რაჲთა მრჩობლ კერძო სულითა ვიტყჳ და სხეულითა; წმიდაჲ იყოს მგულებელისა სათნო-ყოფად ღმრთისა და სხეულითა ვიდრემე განყენებულ იყოს კორციელთაგან გემოვნებათა. ხოლო სულითა ამათისა გულისთქუმისა მიმართ აღუძრველ⁵ უფლისა მიერ თქმულისაებრ, ვითარმედ მიმხედველი დედაკაცისაჲ გულისთქუმად მისსა აწვე იმრუშა გულსა შინა თჳსსა. და კუალად რომელიცა საჩინოდ საგონებელ იყოს მშუდად და უმანკოდ არა მშუდი არს, არამედ მჩემებელი, მქონებელი დაფარულისა სიბოროტისა, საბურველსა ხილულსა და საეჭუელსა უმანკოქებასა⁶, რომელთაცა დამსახველი წინაჲსწარმეტყუელი იტყჳს, ვითარმედ «პირითა მათითა აკურთხედეს და გულითა მათითა სწყევდეს». და მეტყუელნი მშუდობასა მახლობელთა მათ თანა, ხოლო ბოროტთა გულთა შინა მათთა, რაჲთა უკუე სხეულითა და სულითა წმიდანი და უმანკონი და მშუდნი ვიყვნეთ. მრჩობლნი პირველ თქუმულნი, მფრინველნი სჯულის-მდებელმან ღმერთმან შეწირვად ბრძანნა, ვითარ სახედ ესე ვითართა და ესე-ოდენტა მფრინველთაჲსა ჰეშმარიტებასა და სისრულესა შეწირვად მისსა მნ(23a)ებებელმან, ხოლო რომელთამე სრულთა და რომელთამე მართუეთა შეწირვისა ბრძანებაჲ განგვცხადებს, ვითარმედ «გვღირს ჩუენ გონიერებითა და სიწინდითა სრულ-ქმნაჲ, ხოლო სრულ ბოროტ

¹ ყრმათა.

² უფალსა | ოა.

³ მნებებელი ყოს.

⁴ მოძღრბს.

⁵ აღუძრვლ.

⁶ უმანკობასა.

ტითა ჩულ-ქმნაჲ», ვითარ და მოციქულიცა ამას მოძღურობს მეტყუელი: ნუ ყრმა იქმნებით გონებითა, არამედ სიბოროტითა ჩულ იყვენით, ხოლო გონიერებით სრულ იქმნებით და საჩინო. ვისწრაფოთ უკუე და ჩუენცა ესევითართა შეწირვაჲ ძღუენთა და მსხუერპლთა სულიერთა, რაათა და ჩუენცა ვერუ[ე]ნნეთ მას იერუსალჳმსა მას შინა ზეცისასა, და ტაძარსა წმიდასა მისსა. და ესენი ვიდრემე ამათუჯს. ხოლო წერილთათუჯ სანატრელისა სუმიონისთუჯ: უკუეთუ ვითარ ჰნებაჲს სულსა წმიდასა და ამათცა განვიხილვიდეთ. მრავალსა სარგებელსა ღირს ვიქმნეთ და აღშენებასა, ვითარმედ უკუე ასოთა მიწის ზედათა მომაკუდინებელნი, ვითარცა იტყუს მოციქული და სიკუდილსა ქრისტესსა სხეულსა შინა მომღებელნი, და მც(ე)ცოვნებითა¹ გონიერებისა და სიბრძნისაჲთა შემკობილნი და მორჩილ-ქმნილნი საღმრთოჲთა მცნებათანი² და გონიერსა დამკვდრებულნი იერუსალჳმსა ვიტყუ: ვითარმედ: შემღებელ ვიქმნეთ უშოთელსა და მშუდობითა ცხოვრებასა მკვდრობისა მიერ მოგებად.

რასა მოასწავებს იერუსალჳმი

ხოლო იერუსალჳმი ხილვად გამოჲთარგმნანებისა³ მშუდობისა და საღმრთოთა სიტყუესა არა შეურაცხებით განმკდელნი, არამედ საქმიერებითისა მიერ სახლუმლოდ მკლავთა ზედა შემწყნარებელნი. რამეთუ სახენი არიან საქმისანი ჳელნი და მკლავნი. და ესევითართა და ესეოდენტა წარმართებათა თანა განმშხადებელნი თავთა თუჯსთანი მიგებებად მომავლ(23b)ისა ვითარ დამკვდრებად ტაძარსა შინა სოფელსა ამას განსჯად ცხოველთა და მკუდართა. ესრეთ ესენი საღმრთოჲსა ნებისაებრ მიგებებასა უფლისასა დღესასწაულობენ წერილისაებრ სახარებასა უფლისასა სანატრელისა. სუმიონისთუჯ ქმნილნი და იგინიცა სუმიონად სულიერად, ესე იგი არს მორჩილნი საღმრთოთა ბრძანებათანი, რამეთუ სუმიონ მორჩილად გამოჲთარგმანების. და უოველთავე ზემოთქუულთა წარმმართველნი მართლიად და ჳემმართად მარადის დღესა შინა განსლვისა მათისასა თქუმულნი თქუნენ ნეტარისა სუმიონისებრ: აწ განუტყევე მონაჲ⁴ მეფეთ თქუმულთაებრ მშუდობით. რამეთუ იხილეს თუჯალთა ჩემთა მაცხოვარებაჲ შენი რომელი განუმზადე წინაშე პირსა უოველთა ერთასა ნათელი გამოჩინებისათუჯ წარ-

¹ მკეცოვნებითა.

² მცნებათანი.

³ გამოჲთარგმნების.

⁴ მნ-ჲ მწო.

მართლაცაა¹, დადებად ერისა შენისა ისრაჴლისა, ხოლო არა ამით თქუმულთაებრ ცხორებულთა, არამედ შფოთთა² შინა და ჳლომათა და განსაცდელთა ცხორებრივთა მქცეველთა, და ჳორციელთა გემოვნებათა და მიწიერთა საქმეთა თანა შეკრულთა, ვითარ სადმე თქუნ³, ვითარმედ: იხილეს თუალთა ჩემთა მაცხოვარებაა შენი, რომელი განჳმზადე წინაშე პირსა უოველთა ერთასა ნათელი გამიჩინებისათჳს წარმართთასა, დადებად ერისა შენისა ისრაჴლისა მარადის თანა გრძნობადთა და თანად გონიერთა თუალთა მათთა საოცრებათა მიმართ მსოფლიოთა და სახილავთა უშუერთა და გულისთქუმათა უძღებთა მიმართ მოცალე-ქმნასა შინა. ანუ ვითარ ჳგონიეს ესევეთართა ამით მიგებებასა უფლისასა დღესასწაულობაჲ მუცლისა და გემოვნებისა, და ნეშტთა საცთურთა სხეულისათა შემსჳუალულთა, არა არს ესრეთ დღესასწაულობაჲ უფლისა, არა არს არცა ესევეთართა საქმეთა მინდობაჲ და სასოებაჲ⁴ მგებად. არამედ მ(24a)ნებებელსა კანდიერებით მიგებებად უფლისა ზემო თქმულისაებრ სათნოებითა და სარწმუნოებითა და მეცნიერებითა უცთომელითა თანაც შემკობაჲ თავისა თჳსისაჲ, რაჲთა საკუთრად და ჳეშმარიტებით მინდობილობდეს მოციქულისა თანა თქუმად, ვითარმედ ჩუენ ცხოველნი დაშთომილნი აღვიტაცენით ღრუბლითა⁵ მიგებებად უფლისა ჳაერთამდინ. და ესრეთ მარადის უფლისა თანა ვიყოფვოდით.

ბაჲ[ა]თათჳს

ხოლო უკუეთუ დღესა ბაჲათასა დღესასწაულობაჲ გუნებაჲ უფლისა გჳდირს სადღუმლოჲსა სრულ ქმნილისაებრ, ვითარცა წერილ არს წმიდასა სახარებასა შინა ესევეთარისა დღისათჳს განსწავლაჲ თავთა თჳსთა, რაჲთა ჳეშმარიტებით დღე ბაჲათაჲ აღვასრულოთ. წერილ არიან უკუე სახარებასა შინა ესენი: «და რაჲამს მიეახლნეს იერუსალჴმად და მივიდეს ვითსფაგიდ⁶ და ვითანიად მთასა ზეთის-ხილთასა. მაშინ წარავლინნა იესუ ორნი მოწაფენი მეტყუელმან მათმან: წარვედით ქალაქსა რომელ არს წინაშე თქუენსა, და მეყსეულად ჳპოოთ ვიწი დაბმული და კიცჳ მის თანა, აღმჳსნელთა მოჲყვანეთ ჩემდა. და უკუეთუ ვინმე გრქუაჲ რაჲ თქუენ, არქუთ თქუენ ვითარმედ უფალსა მათი საჳმარებაჲ აქჳს». და მეყსეულად წარმოავლინნეს იგინი

¹ წარმართთასა. ² შფოთთა.
 თქნ. ⁴ სწოებაჲ.
³ ღრუბლითა. ⁶ ვითსჳგიდ.

წარსრულთა უკუე მოწაფეთა და მოქმედთა ვითარცა უბრძანა მათ ი⁷. მოაფუანეს ვირი და კიცუ, და დასხნეს მათ ზედა სამოსელნი მათნი და აღსუეს იგი მათ ზედა, ხოლო უმრავლესი ერი დაუფენდა გზასა ზედა. ხოლო ერნი წარმავალნი და უკუან შედგომილნი ემობდეს მეტყუელნი: «ოსანნა ძესა დავითისსა, კურთხეულ არს მომავალი სახელითა უფლისათა, უსანნა მაღალთა შინა». და ესენი ვიდრემე საღმრთოთა სახარებათანი. ხოლო მე გლახაკი და უღონო გონებითა და საფსებულსა¹ არა მქონებელი, ესე იგი არს ძალსა მისაწდ(24b)ომელსა თქუმულთასა², ვინაჲთგან ღრმა არს ჯურღმული საღმრთოთა³ მოგონებათაჲ, ვითარ სადმე შემძლებელ ვიქმნე აღმოვსებად და სუმევიად წყურიელთა სულიერსა წყალსა საღმრთოთა წერილთასა, არამედ ქრისტეს ჭეშმარიტისა ღმრთისა, რომელი მოანიჭებს უშურველად წყალსა ცხოველსა მოქენეთა მისთა მომწოდებელმან შემწედ ძალი-საებრ გონებასა შინა ჩემსა მყოფისა მცირედთა მიერ. რამეთუ არა შევინდობვი გარეშემცველთა ჩემთა საკრველთაგან უმრავლესთა მიერ თქუმად, ვთქუა განზრახვისა და წადიერებისა შენისათჳს: მონაო საკუთარო ღმრთისაო წინამდებარეთა სახარებისა სიტყუათა ძალი და პირველ ვიდრემე ჯერ არს თქუმაჲ თუ რაჲსა მოასწავებს თითოეული სიტყუაჲ და სახე მოაქუს, რაჲთა იქმნეს გონებათა და საქმეთა მოსწავებაჲ. და შემდგომად ამისა ყოველსა გონებასა და ნებასა თქმულთა მოსწავებულთასა ერთად შემკრებელმან ცხადი ძალი ყოველისა სააღუმ-ლოდსა წერილთაჲ მოგცე შენ.

რასა მოასწავებს ვითსუფაგი

ითსუფაგი უკუე სახლად⁴ დაწუთა გამოფთარგმანების. ხოლო დაწუნი სახედ მოადებვიან სიტყუათა მოძღურებისათა:

რაჲ ვითანია

ხოლო ვითანიაჲ სახლად მორჩილებისა გამოფთარგმანების: და იერუსალჳმი ხილვად მშჳდობისად, ვითარ და ზემოცა თქმულ არს: წარვლინებულნი უფლისა მიერ მოწაფენი მოასწავებენ მოციქულობასა და ქუეშე მეტყუელებასა, რამეთუ მოწაფე სიტყუსა და ქუეშე⁵ მეტყუელ იქმნეს, რომლისა ძლით არა ვინ მახარებელთაგანმან სახელნი წარვლინებულთანი განაცხადნნა.

¹ დასაფსებულსა.

² მისაწდომელ სათქუმულთასა.

³ სღმრთა.

⁴ სხლად.

⁵ აღბათ: სიტყუსადა ქუეშე-მეტყუელ.

ვინ წარვლინებულნი მოწაფენი

ჰოლო ორნი წარვლინებულნი ცხად ჰყოფენ ორთა აღთქმათა: ახალსა ვიტყუ და ძუელსა.

რად არს დაბაჲ წინა-კერძო

(25a)ჰოლო დაბაჲ, რომლისა მიმართ წარივლინნეს უფლისა მიმართ, რომლისაჲ არცა სახელი თქუეს მახარებელთა, ვითარ ვისთფაგისა და ვითანიაჲსაჲ, არამედ და წინაჲშე წარვლინებულთასაცა ყოფა, ესე-ვითარისა დაბისაჲ სოფელსა ამას დასახაკს, რამეთუ ნაცვალ მდებარეობს ჰეშმარიტებით შემდგომად და დამოწაფებად უფლისა მნებებელთათჳს სოფლისა ამის სიუჲარული წერილისაებრ, რამეთუ სიუჲარული სოფლისაჲ მტერობაჲ¹ ღმრთისა არს.

რად არს ვირი და კიცჳ

ჰოლო ვირი დაბმული ესევითარსა დაბასა და კიცჳ მოასწაფებს ყოფელსა ბუნებასა კაცთა აღწსნილსა ვიდრემე ეშმაკისგან და ვითარ განპარულსა სამოთხისაგან ცთუნებისა მიერ და გარდასლვისა საღმრთოჲსა მცნებისგან. ხოლო დაბმულსა საცთურითა სოფლისაჲთა² და საოცრებითა³ და მსახურებითა კერპთაჲთა. და ჯორციელთა გულის-თქუშითა და გემოვნებითა და ნეშტითა ცოდვისა საცთურითა, რომელიცა ორთა ერთა მათგან იყო, ესე იგი არს იუდაებრივისა ნათესავისა და წარმართთა, და ვირისა მიერ ვიდრემე დასახავს ერსა იუდეელთასა. ხოლო კიცჳსა მიერ ახალსა ერსა წარმართთასა, რომელთაცა უფალსა⁴ კაცთ-მოუჲარებით თჳსთა მოწაფეთა და წინაჲსწარმეტყუელთა და სახარებისა სიტყუთა მოძღურებისა მიერ ჰნებაჲს პირველ თქუმულისა დაბისა⁵ და მისთა საკრველთაგან გამოჳსნა, და მიყვანებად თაჲვად თჳსად.

ჰოლო ქუეშე დაფენა სამოსელთა მათთაჲ მოასწაფებს ჩუ[ეუ]ლებითსა წურთილობთსა.

¹ მტერობაჲ.

² სოფლისაჲთა.

³ საუცრებითა.

⁴ უფალსა] ოა.

⁵ დაბისა] დაბისა.

რად არს დაფენა სამოსელთა

ჰოლო მოკუეთაჲ რტოთაჲ და ქუეშე დაფენაჲ ცხად ჰყოფს ურწმუნოებისგან¹ მოკუეთასა, ვითარ ველურისა ზეთის-ხილისგან, და სარწმუნოებისა² მართლისა მიერ დამორჩილებასა უფლისასა.

რად რტოთა ბაჲათა ფინიკისათაჲ

ჰოლო ბაჲასა ფინიკთა სატურთაფი დასახავს ძლევასა, რომელი(25b) ჩუენთს სძლო უფალმან სოფელსა, ვითარცა იტყუს მინდობილობით, რამეთუ მე მიძლევია სოფლისათს, რამეთუ სასწაულ ძლევისა ბაჲანი არიან. უსანნა გამოთარგმანებისა სიხარულად ანუ დიდებად³ ვიდრეა არს ესე ვითარად თქმული, ვითარმედ: მადლობაჲ და დიდებაჲ⁴ ძესა დავითისსა. ამისთსცა წმიდაჲ ლუკა ვითარ გამოთარგმანებელი უსანნა მაღალთა შინაჲსაჲ ნაცვლად დიდებაჲ მაღალთა შინაჲსაჲ⁵ იტყუს მისსა სახარებასა შინა შემკობით.

ვინ წინამავალნი და უკ[უ]ანა შედგომილნი

ჰოლო წინამავალნი და უკუანა შედგომილნი ერნი 'ცხად ჰყოფენ ერთკობასა და მართალ⁶ აღსარებასა მართლისა სარწმუნოებისასა უწინარეს კორციელად მოსლვისა მისისასა და შემდგომად ამათსა მისსა მიმართ მართლიად მრწმუნებელთასა, და წინა მავალთაგან ვიდრემე დაჲსახვიან აბელისნი და ენუქისნი და ნოესნი, აბრაჰამისნი თანად და იისუჲსნი და წინაჲსწარმეტყუელთა ყოველთანი და მსგავსად მათსა უფლისათს სათნო-ყოფილთანი სარწმუნოებისა მიერ. ჰოლო უკუანა შედგომილთა ერთაგან მოჲსწავემიან შემდგომად კორციელისა განგებულები მისისა ჩუენდა მომართ⁷ მოსლვაჲ სარწმუნოებისა მიერ და საქმისა და მეცნიერებისა სათნო-ყოფილნი მისა მოციქულნი თანად და მოწამენი და მოძღუარნი, და რაოდენნი კუალთა მისთა შეუდგეს და შედგომილ არიან ამათსა ესრეთ თქმულობასა. და მცირედ სახარებისა სიტყუთა გონებასა და ბაჲათთად სახელდებულისა დღესასწაულისა, ცხად გექმნასა: ერთად შემოკლებული ყოველსავე გონებასა

¹ ურწმუნოებისგან.

² სარწმუნოებისა.

³ დ'ბდ.

⁴ და დ'ბა.

⁵ შინასაჲ.

⁶ მრ'თლ (=მართლ).

⁷ ჩუენდა მომართ] დანსდა მიმართ.

თქმულთასა ვიტყუ, ვითარმედ ვინათგან ღმრთისა მიერ შექმნილი კაცი და სამოთხესა შინა მის მიერ დაღებული ხოლო ეშმაკისა¹ მიერ ცთუნებული. და ვითარ აღქსნილი ამის მიერ სამოთხისგან საღმრთოდასა მეცნიერებისა დაქსნისათჳს. და დაბმული (ბმული) ბოროტად სიყუარულითა ნივთიერთთა და ჯორციელთა გემოვნე(26a)ბათათა დაბაა წინაშე სამოთხისა და ბაბადასა, ხოლო ამას იტყუს: სოფელსა მოვიდა უფალი ჩუენი იესუ ქრისტე ჯორციელად მოსლვისა მიერ სათნო-ყოფითა მამისათა სულითა წმიდითა განქსნად მრავალსახეთა ეშმაკისა საკრველთაგან. ხოლო უსიტყუთა ცხოველთა მიაშგავსა² კაცი სიტყუამან განჯადისა(?) ვიდრემე საღმრთოჲ სიტყუსა. ხოლო უსიტყუად ცხოვრებისათჳს და ამის ძლით პირუტყუ-ქმნისათჳს ცნობითა წერილისაებრ, ვითარმედ პატივისა შინა იყო და არა გულის-წამაჲ ყო, ჰბაძვიდა პირუტყუთა უგუნურთა და მიემგავსა³ მათ. ხოლო ორობაჲ, ვითარცა თქმულ არს, ორთა ერთა წარმართთა [და] იუდეელთასა ეშმაკისა მიერ პურობასა ცხად ჰყოფს. და მიმოვიდოდა ვიდრემე უფალი მქადაგებელი სახარებასა ცათა სასუფეველისასა. განმკურნებელი ყოველსა სენსა და ყოველსა უძღურებასა, გონიერსა თანად და გრძნობადსა. ხოლო ვინათგან ვიდრე ჯოჯოხეთამდე მცოდველობითისა სიკუდილისა მიერ შთაჲყვანა კაცობრივი ბუნებაჲ ეშმაკმან, ვიდრე მიერ ჯოჯოხეთამდე შთავიდა ნეფსითისა ვნებისა მიერ უფალი. და მუნ მბრძოლმან ძლევისა და მძლეველმან და მომაკუდინებელმან ბოროტთა დასაბამისა ვეშაპისამან. და ყოველსა ძალსა მისსა ვითარ ბჭეთა რვალისათა შემუსრველმან და მოქლონთა რკინისათა შემეჭველმან და სიკუდილისა საკრველთა განმხეთქელმან განჰქსნა მიერ და გამოჲყვანა სამოთხისგან მიპარული ეშმაკისა მიერ და წარტყუენული⁴ კაცი. და ვითარცა ქუენასა იერუსალიმსა ბაბათა შევიდა, ვითარცა იტყუს მოციქული, ვითარმედ «არა ჯელით ქმნულთა სიწმიდეთა შე[ი]ვიდა ქრისტე ნაცვალსახესა ჰეშმარიტთა, არამედ თუთ მას ცასა აწ მდგომარეობად წინაშე პირსა ღმრთისსა ჩუენთჳს. ხოლო შევიდენ მის თანა რაოდენნი უწინარეს ჯორციელად ჩუენდა მიმართ მოსლვისა მისისა. და რაოდენნი შემდგომად ამათსა სარწმუნოებისა მიერ და ყოველისა სათნოებისა სათნო ეყენეს მას. და სათნო-ყოფილნი საცნაურ[რ] იქმნეს ქონებად გონიერ(26b)თა ბაბათა, ესე იგი არს ძლევისა მიმართ, ვინაჲ უკუე ყოველთა დამტევებელნი და სიტყუასა ღმრთისასა შედგომილნი, ვითარ

¹ ეშმაკისა.

² მიაშგავსა.

³ მიემგავსა.

⁴ წრტყუენული.

წმიდანი მოწაფენი მიიწევიან, ვითარ ვითანიად და ვითსფაგიდ გონიერად, ესე იგი არს მორჩილებად და გულსმოღვინებად საღმრთოთა ბრძანებათა. და ესევეითარისა კეთილისა წარმმართველნი მიწევიან¹ (?) შემძლებლობისა მიმართ სხუათაცა მოძღურებად. და მაშინ წარივლინებიან სიტყუსა მიერ პირუტყუ²-ქმნილთა მიმართ უსიტყუებისგან და ვითარ უსიტყუთა ცხოველთა ნეფსით თჳსით ქმნილთა, და სიყუარულითა ჯორციელთა გემოვნებაათაათა, და მიწიერთა და ნივთიერთა საქმეთა მიერ და ნეშტითა სოფლისა ამის საცთურისათა, ვითარ დაბასა რომელსამე შინა წინაშე ყოვლისა კეთილისა დაბმულთა სიტყუათა მიერ ძუელისა და ახლისა აღთქუმისათა ჳელოვნებით აღჯსნად. და უფლისა მიყვანებად მქონებელისა საჯმარებასა ცხორებისა ჩუენისასა. რამეთუ თქუა, ვითარმედ უკუეთუ ვინმე გრქუას რაჲ თქუენ არქუთ, ვითარმედ «უფალსა წმარებაჲ აქუს მათი», ესე იგი არს, ვითარმედ საჯმარებაჲ აქუს ცხორებისა ჩუენისაჲ, რაჲთა და ჩუენცა შემძლებელ ვიყვენით სხუათა ცხოვნებასა, ვითარ სახედ თქუ[ა] ტიმოთე ჰავლე მოაქცია³ ამაოებისგან ამის სოფლისა. და კუალად ტიმოთე წარავლინა გამოჯსნად სხუათა. და მის მიერ გამოჯსნილთა ამის სოფლისგან და ღმრთისა მიმყვანებელთა კუალად ამათ გამოჯსნენეს სხუანი და უფლისა მიიყვანენეს საჯმარებასა ჩუენსა მოქონებულისა ურთიერთარისისა ცხორებისა მოურნეობისათჳს. ხოლო ესევეითარნი ესე პირველად ვიდრემე თჳსთა სამოსელთა დაჰყენენ მათ მიერ აღჯსნილთა ზედა. ამისსა შემდგომად უფალსა აღიყვანებენ და აღსუმენ მათ ზედა, ესე იგი არს განსწურთიან მათ პირველად ჩუეულებათა კეთილთა შინა მტკიცე-ქმნად და არა უწურთელ და თავვედ ყოფად. და შემდგომად ამისსა მაღალსა და ზე აღსრულსა სიტყუსასა დაამტკიცებენ მათ შორის, (27a)რაჲთა ამისნი თავთა შორის მჯდომარედ მქონებელნი ჯეროვნად იტყოდიან: აგამადლო შენ, უფალო ღმერთო ჩემო, მეფეო ჩემო. ხოლო სხუათა ვითარ ველურისა ზეთის-ხილისა ურწმუნოებისა რტოთა მომკუეთელნი და კეთილ ზეთის-ხილად მართლ-მაღიდებლობისა გარდამცვლებელნი ქუეშე დაუფენენ, ესე იგი არს დაუმორჩილებენ უფალსა. ხოლო სხუათა კუალად ღონეთა მიმართ ეშმაკისათა კეთილად აღჭურვენ, ვითარცა სანატრელი მოციქული ჰავლე ეფესოელთა მიწერილი იტყუს: შეამოსეთ ყოვლად საჭურველი ღმრთისაჲ, რაჲთა შეუძლოთ თქუენ დადგომად ღონეთა მიმართ ეშმაკისათა. რამეთუ არა არს ჩუენდა ბრძოლაჲ სისხლისა მიმართ და ჳორცისა, არამედ

¹ მიწევიან.

² პირუტყუ.

³ მოაქცია.

მთავრობათა მიმართ, კელმწიფეებათა მიმართ, სოფლის-მპყრობელთა მიმართ ამის სოფლისათა, სულთა მიმართ სიბოროტისათა, ამათ ბოროტთა ძალთა მიმართ კეთილად აღმკურნელნი და განმამტკიცებელნი. და ვითარ ჯერ არს ძლევა მასწავლელნი მიაართუმენ ამათ მაცხოვარსა ყოველთასა, ვითარ ბაათა სულიერთა და ღმრთისა სათნოთა ეშმაკისა მიმართსა ძლევისა მქონებელთა. და ყოველნივე წინა მავალნი და უკან შედგომილნი პირველ თქუმულისა სახისაებრა ერთითა სარწმუნოებითა ერთგმობით მადიდებელნი და მაქებელნი ცხორებისათჳს ნათესავისა ჩუენისა მოსრულისა ქრისტეს ღმრთისნი შევლენ ზენასა იერუსალიმსა, სადა ყოველთა მოხარულთა¹ მკვლრობაჲ არს ქრისტეს მიმართ. ესე სადღუმლონი კიცჳსა და ბაათათჳს წმიდათა მამათა მიერ მოძღურებულ იქმნეს, ესრეთ უკუე დღესასწაულობად, უხრეთ იპყრობდ ბაათა, რაათა და შენცა ძლევის მომღებლად ხილულ ქრისტეს ღმრთისა თანა ზენასა იერუსალიმს შეხვდე, მაქებელი და მადიდებელი მისი ამინ.

სერობისათჳს

სერობაჲ სადღუმლოჲ დაფარულთა სწავლათა არს. ხოლო ამათ არა ვინ სხუაჲ ღირს იქმნების გარნა მხოლოდ სიტყ(27b)ჳსა შედგომილნი, ვიღრე დღესასწაულამდე. რამეთუ იხილედა ვითარ მრავალთა თანა ჳამა და ისერა უფალმან. ხოლო მაშინ მხოლოთა მოწაფეთა თანა ოდეს და ფერწნიცა მათნი დაჳბანნა. რამეთუ სურვიელთა ჳემმარტებით მიმთხუევად მეცნიერებასა საღმრთოთა და გამოუთქმელთა წესთასა უღირს ყოვლითურთ შედგომაჲ ჳემმარტისა სიტყჳსაჲ. და შემდგომად განბანისა ბიწსა ცოდვისასა ყოვლისა სულისა მათისგან უღირს სიტყჳსა მიერ და თავისა თჳსისა განბანაჲ ბოროტთა გულის-სიტყუათა, რაათა ესრეთ აქუნდეს ნაწილი უფლისა თანა. რამეთუ ესე არს მის მიერ ჰავლეს მიერ თქმული, ვითარმედ: უკუეთუ არა დაგბანე ფერწნი შენნი, არა გაქუნდეს ნაწილი თქუენ თანა. და ვითარ განბანილსა სხეულითა არა აქუს საჳმარებაჲ. გარნა თუ ფერწთა განბანისაჲ, ესე იგი არს, ვითარმედ: ბიწსა შინა ცოდვისასა სულისა თჳსისგან ყოვლითურთ განმბანელსა თანა აც სუნდისისაცა ბიწისა განბანაჲ, რაათა ყოვლითურთ წმიდა-მყოფი ღირს იქმნეს მიმთხუევად დაფარულსა სადღუმლოსა შინა საღმრთოთა სიტყუთა და უფლისა თანა ნაწილსა. ესრეთვე უკუე ვისწრაფოთ სადღუმლოჲსა სერსა აღსრუ-

¹ მხარ'ლთა.

ლებად და ურთიერთასა ფერკთა დაბანაჲ, მეცნიერებისაებრ ღმრთისა ვისწრაფოთ. რამეთუ ვითარცა დაბანა ფერკთაჲ მახლობელისა სხეულისათა სიმდაბლისა კერძოჲ არს. ესრეთ სიტყვსა მიერ განბანაჲ: ბიწსა ცოდვისასა გინა ბოროტთა გულის-სიტყუათაჲ სულისგან ძმის-თვისა სიყუარული სახე არს. მრჩობლ კერძო უკუე მივემსგავსნეთ უფალსა. ვინაჲთგან მრჩობლნივე ჩუენთს ქმნნა და თქუა, ვითარმედ სახე მოგცე თქუენ, რაჲთა, ვითარცა მე გიყავ თქუენ, და თქუენცა ჰყოფდეთ განსაცდელთა და ჰკირთა და დევნულემათა და საკრველთა სიყმილისა თანად, და წყურილსა, და მიღებასა მონაგებთასა, და სხუათა ბოროტთა სათნოებისათს და სარწმუნოებისა მართლისა მომთმენელ(28a)ნი მოღუაწებისა თანა, და მღუძარებისა ნებსითისა, და გალობისა მოცალე ქმნილნი. ესე წუალობათა და სიკუდილსა ქრისტესსა თსსა სხეულსა შინა მოაღებენ ყოვლისა სიხარულისა და გულს-ვიოდვინებისა თანა. საქმით სიტყუასა¹ უფლოსასა სრულ-ყოფელნი მეტყუელსა: «აღიდე ჯუარი ჩემი დღითი-დღე და შემომიდეგ მე». ხოლო გულისკმა ყვეს წინაჲსწარმეტყუელისა მიერ თქუმული, ვითარმედ: შენთს მოვეუდებით ყოველსა დღესა. შევრაცხენით, ვითარცა ცხოვარნი კლვისანი. ხოლო საქმით და ჰეშმარიტებით მოციქულისა მიერ თქუმულსა ჰყოფენ: «ჩემდა სოფელი ჯუარცუმულ არს და მე სოფლისა. და ჩემდა ნუ იყოფინ სიქადულ გარნა ჯუართა ქრისტესითა». რამეთუ არა რომელსა მქონებელნი სოფლისასა არცა რას სოფლისაებრ მოქმედნი, არამედ² მსგავსთა, რომელნი ქრისტემან მოითმინნა ჯუარსა ზედა, მენებელნი მისსა მიმართ მართლისა სარწმუნოებისა და სათნო-ყოფისათს ნანდულ საქმით და სიტყუთ და ჰეშმარიტებით აჩუენებენ თქუმულთა, და ესე ვითარნი-იგი არა ერთგზის წელიწადსა შინა, არამედ ყოველსა შინა ცხოვრებასა მათსა სააღუმლოჲსა უფლისა ჯუარცუმისა და აღდგომისა მისისასა, რომელი სახელიდების ჰასხად, აღასრულებენ. რამეთუ პასხად ითარგმანების უკუეთუ უკუე სიბოროტისგან სათნოებისა მიმართ და ბნელისა უმეტრებისგან ნათლისა მიმართ მეცნიერებისა და წვალებისაგან მართლ-მადიდებლობისა მიმართ და სოფლისაგან ზეციერისა იერუსალიმისა მიმართ ყოვლისა მოსწრაფებისა თანა წიაღვლენ. რამეთუ ჭამეთო, იტყუს, პას[ს]ხაჲ ყოვლისა თანა მოსწრაფებისა. ამისთს განსაცდელთა და ჰკირთა და ნეშტთა ყოველთა მომთმენელნი ჰეშმარიტებით პასხასა სრულ ჰყოფენ, ღმერთსა ჰნებავეს და სათნო უჩნს. აწ უკუე შენ ყოველთაჲვე მსგავსთა თქმულთაჲსა მავნებელი, მონაო ღმრთისაო და

¹ სიტყუასა.² არამედ] ა.

შეყუარებულ, ვითარ რომელთაგანმე მონასტრისა შენისა და მას. შინა ყოველთა ავაზაკებრ წარტაცებისათს და სხუათაგან სხუათა, ვითარ და უფლისა მაკუდინებელთაცა, სამოსელნი(28b) უფლისანი მიიხუნეს და თავთა თუსთა განუყვნეს. იხარებდ და მხიარულ იყავ, რამეთუ ქრისტეს თანა და ქრისტესთს ამათი მომთმენელი მის თანა და მის მიერ იდილო.

ზეცად ამაღლებისათს უფლისა

ნა ზეცად ამაღლებისათსცა უფლისა ძალისაებრ ჩემისა მცირედთა მიერ განვაცხადო სადღუმლოჲ, რაათა ძალისა მისისა მეცნიერთა ვისწრაფოთ მისსა მიმართ მიწევნად ძალისაებრ აწ უკუე ცოდვისა. მიერ წარმწყმედელისა კაცისა ცხოვნებად მოსრული უფალი: კაც იქმნა, ვითარცა კაცთ-მოყუარე ყოველსავე კაცობრისა თავისა თუსისა შემეგრთებელი გუამოვნებით და სრულ-ყოფელი თავისა თუსისა მიერ ყოველთავე საცხოვრებელთა ჩუენთაჲ და მარგებელთაჲ¹. შემდგომად ორმეოცთა დღეთასაჲ აღდგომისა მისისა აღვიდა ზეცად, ვინათგან კაც იქმნა არაოდეს დამტევებელი ცათაჲ, ვითარცა ღმერთი, და თავისა მიერ თუსისა, და თავსა შორის თუსსა შესწირავს, ვითარ მსხუერპლსა ცხორებისა ჩუენისასა ღმრთისა და მამისა სულითა წმიდითა კაცებასა², რაათა სადაცა იყოს მსხუერპლთა დასაბამ ნათეს[ა]ვისა ჩუენისაჲ, მუნ ნეშტიცა შეუდგეს შესუალულებაჲ. განზრახვაჲ უკუე არს ცხორებისა ჩუენისა მოქმედისა ქრისტესი, რაათა მის თანა და სადაცა იგი არს, ვიყვნეთ და ჩუენცა. რამეთუ იტყუს, ვითარმედ «მნებაჲს სადაცა მე ვიყო და იგინიცა იყვნენ ჩემ თანა. და კუალად იტყუს: სადაცა იყოს მძორები, მუნცა შეკრბიან ორბნი. ხოლო გონიერნი ორბნი არიან, არაოდეს მოკუდაფებითისა ცოდვისა ზიარნი, არცა ქუემეთრეფთა საქმეთა შემსჭუ[ა]ლულნი, არამედ მაღლად მფრინველნი სათნოებითა და მეცნიერებითა. და სულისა თუალსა წმიდად მქონებელნი საღმრთოჲსა ნათლისა შარავანდისა მიმართ უვნებელად აღხედვად. რამეთუ იტყუნა გრძნობადთა ორბთათს, ვითარმედ: «მარჯუედ მქონებელ არიან აღხედვად გრძნობადისა მზისა შარავანდელთა მი(29a)მართ» და ვითარმედ «მაღალთა შინა ფრინვენ მარადის». და არაოდეს საზრდელ თუსად ჰყოფენ³ მომკუდარსა რასავე, არამედ ცოცხალსა ნაცვლად უკუე გრძნობადთა ორბთასა. გონიერნი ორბნი არიან, ვითარცა თქუმულ არს, რომელნი არა მკუდარსა და მკუდარ-მოქმედსა

¹ და მრგელთაჲ.

² კცებასა.

³ ჰყოფენ ჰყვენ.

ცოდვასა, არამედ მარადის ცხოველსა სიტყუასა საღმრთოდ საზრდე-
ლად სულისა მოქმედნი და სიმაღლესა სათნოებისა და საღმრთოხსა
ბრწყინვალესა მეცნიერებისასა მაძიებელნი და ყოველსა მზისა სიმაღ-
ლისა შარავანდსა შემწყურებელნი სიწმიდითა გონებისაჲთა. ესევეთარნი
უკუე მუნ შეკრბენ, სადაცა იყოს მსხუერპლად დასაბამი სხეულისა
ჩუენისაჲ. და ესენი მარადის უფლისა თანა იყვენენ. ვისწრაფოთ უკუე
და ჩუენცა ესევეთარად ქუეყნად, რაჲთა მარადის ზენისა მეძიებელთა
სიმაღლედ საღმრთოხსა სათნოებისა და მეცნიერებისა აღსრულთა
და არა რომელსა მოკუდავისა ცოდვისასა მქონებელთა საკუთრად და
ჭეშმარიტებით ამაღლებაჲ ჩუენთუს კაც-ქმნილისაჲ აღვასრულოთ.

მარტვლიისათუს

ჴოლო დასასრულ ყოველთა ჩუენთა დღესასწაულთა არს წმი-
დაჲ ერგასისი, რომელსა შინა წმიდისა სულისა მოსლვაჲ კაცთა
მიმართ იქმნა. რამეთუ ჩუენი რაჲ მსხუერპლ¹ დასაბამი ქრისტეს მიერ
საუკუნეთა კეთილთაჲ მოსლვითა წმიდისა სულისათა ჩუენცა მოვი-
დეთ. და იქნნა ესევეთარი საღმრთოჲ დაგებაჲ შუამდგომელობითა
იესუ ქრისტეს ღმრთისა ჩუენისაჲთა. ერგასისი უკუე არს დასაბამი
დასასრული ყოვლისა კეთილისაჲ საკუთრად და ჭეშმარიტებით იგი
ღმერთი. დასაბამ ვიდრემე, რამეთუ მის მიერ ყოვლისა კეთილისა
დასაბამი არს. ხოლო დასასრულ, რამეთუ შემდგომად ყოვლისა
აღსლვისა დასასრულ ქმნისა ყოვლისავე სათნოებითისა და მეცნიერე-
ბითისა კეთილისა მას შინა განვისუენებთ. რამეთუ იგი არს თუთუა-
მოვანი სათნოებაჲ და მეცნიერებაჲ. რამეთუ ვითარცა ერთისგან და-
მწყებელნი და შუღზის შუღსა რიცხუსა მომმრგულებელნი, ორმოცდა-
ცხრასა რიცხუსა შევადგინებთ. ამისა შემდგომად ზედ (29b) დაძენითა
ერთისა[ჲ]თა, რომლისგან ვიწყეთ, ორმოცდა ათსა სრულ ვჰყოფთ
რიცხუსა ესრეთ ღმრთისა მიერ ყოვლისა კეთილისა დამწყებელსა და
აღსლვითა ყოვლისა სათნოებისა და მეცნიერებისათა მარადის მოქ-
მელსა ღმრთისა მიმართ აქუნდეს დასასრული და განსუენებაჲ თანა-
მემწყობრსა და თანამოსარულსა ანგელოზთა და წმიდათასა დაუსრუ-
ლებელთა საუკუნეთა, რომელთა თანა-ჰმემწყობრებდე და თანა-
მიხუენე საუკუნონი კეთილნი თქმულთაებრ და უზეშთაეს თქმულთა
მარადის მედღესასწაულემან ქრისტეს იესუს მიერ უფლისა ჩუენისა,
რომლისა თანა ღმერთსა და მამასა თანა წმიდითურთ დიდებაჲ, (დიდე-
ბაჲ) პატივი და თაყუანისცემა აწ საუკუნეთა მარადის უკუნისამდე ამინ.

¹ მსხუერპლ.

II*

[287 v] დიდისა ფილოსოფოსისა ფსელოსისაჲ
 მოწაფეთა თუსთა მიმართ თარგმანებაჲ სიტყუასა მას
 ღმრთისმეტყუელისასა მეტყუელსა: «გითარცა იქმნა
 პირმშო მრავალთა ძმათა შორის, ეგრეთვე პირმშო
 მკუდართაგან ღირს იჩინა ყოფად».

თქუენ ვიდრემე მრავალთა ძმათა შორის პირმშოებაჲ თუ რასა ცხადჰყოფს, სახელი ესე გამომწულიღველთა იკითხეთ, ხოლო სხუათაცა ესევეთარისა ამის სახელისა საცნაურებათა გამოვეძიებ¹, რამეთუ ვჰპოვებ საღმრთოსა წერილსა ოთხგზის წარმომანიხებელად სიტყუასა ამას პირმშოებისასა, რამეთუ: «პირმშოდ ყოვლისა აგებულისად»² და «პირმშოდ მრავალთა ძმათა შორის» და «პირმშოდ მკუდართაგან». და კუალად მარტივად ესრეთ «პირმშოდ» თუნიერ სხუსა მიმართისა თუსებთისა მოქსენებისა ქადაგებს იგი უფალსა. გარნა სხუანი ვიდრემე უდარესადრე შეაურევებენ მსმენელსა. ხოლო «პირმშოდ ყოვლისა აგებულისად» მოქსენებაჲ დამბადებელისაჲ და ბუნებასა ჟამთა და საუკუნეთასა ზესთა დამყარებულისაჲ უფროჲსდა ესე არს, რომელი სწყლავს გონებასა გამომწულიღველისასა, რამეთუ უკუეთუ პირმშო ცისა და ქუეყანისა და უადრეს მათსა, ანუ მათ შინათა არს, მისცა სადმე ჟამიერთა საცნაურებითა მიუღებეს დასაბამი მყოფობითისა გუამოვნებისაჲ. გარნა უჯერო არს დაბადებულთა თანა შეტყუების ყოფაჲ დამბადებელისაჲ, რამეთუ ვითარ³ შეზომებით შეესწოროს შექმნული შემოქმედსა თუსსა და არცა ესე სამართალ არს, რათა ამიერ ირაცხვოდის პატივი ღმრთეებისაჲ. რამეთუ არა ვინაჲთგან უხუცეს სხუთა არს შესაქმე მზისაჲ, ამის ძლით დამბადებელცა არს და ღმერთ: არცა ცასა უხუცესობითა მზისაჲთა უსრულესობაჲ აქუს არსებისაჲცა, ვერცა განევლთის არა-არსისაგან არსად მოსრულობასა, ეგრეთვე არცა ვინაჲთგან პირმშო ცისა არს უფალი და თანად ყოვლისა აგებულისა, რაოდენსაცა პირველისაგან და ერთისა მიზეზისა მიუღიეს ყოფაჲ, ამისთუს ზესთა არსებისაცა არს და ზესთა საუკუნეობისა³: იძიებოდედ უკუე ჩუენდად,

* პირველად დაბეჭდა ივ. ლოლაშვილი (L): იხ. ძველი ქართული მწერლობის საკითხები. II (1964), 71—91.

¹ გამოვეძიებ G.

² ვერ L.

³ საუკუნეობისა L.

თუ რაასა მნებებელი საღმრთოა წერილი «პირმშოდ ყოვლისა აგებულისად» წამებს ყოფასა ღმრთისასა. მე უკუე ვიტყუ, ვითარმედ დაბადებელ[მა]ნ ყოვლისა აგებულისამან სრულ ყო რაა¹ ჩუენ-ძლითი განგებულებაა. და ახალ ადამ-ქმნილმან. თავსა შორის თუსსა განახლად ყოფელივე ცოდვისა მიერ შემუსრვილი ბუნებაა, რამეთუ მის მიერ მიღებულითა მით კაცითა თავდგმულებით შესრულებულ ყო ყოველი, და საღმრთოთა მადლთა სიმდიდრისა მიმნიჭებელმან მისდა, შუემდგომელობითა მისითა, დამჯობილი ბუნებაა ჩუენი, ვითარცა დაძულებული და უჩინო-ქმნილი, კუალად ალაგო. რამეთუ ალგებად² ამას ალგილსა. კუალად ალგებაა გულისკმა იყოფებოდელ, ესე იგი არს მეორედ დაბადებაა და კუალად შექმნაა, რომელსა საღმრთოასა ნათლისღებისა და სათნოებათა წარმართებისა მიერ მიაქუს შემტკიცებულებაა: ამის უკუე უსაღმრთოესისა განახლებისა წინამძღუარ იქმნა რაა ღმერთი; ვითარცა სახის დასაბამი რამე სათნოებათა მიერისა ძეგლოთ-მქანდაკებლობისა³ და ხატო-მწერლობისა ჩუენისაა, პირმშოდ სახელ-იდვა ყოვლისა აგებულისად, ესე იგი არს [288 r] დასაბამად და თავად მეორისა დაბადებისა ჩუენისად, რამეთუ პირველი დაბადებაა ჩუენი სამოთხეს შინა სრულ იქმნა, რომლისა შესავალ არა-არსისაგან არსად მოყვანებაა იქმნა: ხოლო მეორე ქრისტეს შორის ბუნებისა ჩუენისა კუალად დაბადებაა, რომლისა დასაბამ არა თუ ყოფად მოსლვაა⁴, არამედ კეთილად ყოფისა მიმართი შეცვალებაა იქმნა, რამეთუ დაკლებულ ვიქმნენით რაა ამისგან სიბოროტისა მიერ, კუალად თავისა მიმართ თუსისა აღმოყვანნა განგებულებისა მიერ, ვინაფთგან კეთილ რამე მოგზაურობა არს პირველისავე წესისა მიმართ აღყვანებაა სულისაა სათნოებათა-მიერთა კუალად გებითა: რომლისა პირველ დამწყებელობითა პირმშოდ იწოდა ქრისტე: ესრეთ უკუე «პირმშოდ ყოვლისა აგებულისად» საღმრთოასა წერილისა მიერ სახელ-იდების უფალი ჩუენი:..

ხოლო თუ ვითარ «მრავალთაცა ძმათა შორის პირმშოდ» იწოდების, რამეთუ მრავალთა ძმათა შორისობასა განყოფილი ნაწილი აქუს ყოვლისა აგებულისაა, რამეთუ მრავალნი ვითარცა ყოვლისავე შესაკრებელისა მიმართ მეორედ დაბადებულთა აგებულთაასა გამომაჩინებელ არიან ქუე-დაშთომილთა, ვითარ უკუე პირმშოდ არს ყოვლისა აგებულისაცა და მრავალთა ძმათა შორისცა⁵: რამეთუ კაცთმოყუარები-საგან მისისა და აღმრჩეველობისა ჩუენისა განყოფაა ესე სახელთაა იქმნა და რამეთუ მან ამისთუს მოდრიკნა ცანი და გარდამოჭდა,

¹ რაა < L.² აგებად G.³ ძეგლოთმქანდაკებლობისა L.⁴ მოსლვაა L.⁵ შორისაცა L.

რათა ყოველივე ბუნებაა აღიყვანოს და ღირს ყოს უსადმრთოესთა: ხოლო ჩუენ უფროასდა¹ და გონებანი ჩუენნი ვერ გულისკმისყოფითა ძალსა საიდუმლოასასა არა თანა მიჭყევეს თანაშთამომავალობასა უფლისასა. არამედ პირველთანავე ჩუეულებათა შინა დაადგრეს: ვინაჲთგან უკუე არა ყოველნივე პირმშოსა მას თანა კუალად ვიშევნით, საღმრთოთა ამით მეორედ დაბადებითა, არამედ არიანვე ვითნიმე გარდასლვისა მიერსა მას დაძულებასა შინა დაშთომილნი. ამისთვის «პირმშოდ მრავალთა ძმათა შორის» სახელ-იდების, ვიეთ ამათ თანა ნერგქმნილთა მსგავსებასა ხატისა მისისასა. და მცნობელთა ძალსა საიდუმლოასასა და მათთვის შთამოსრულისა თანა ზეცად მიმართ აღმავალთა: ანუ თუ ესრეთცა ითქუას, ვითარმედ საქმიეთისა და ხედვითისა სათნობისა წინადამწუებელ რაჲ იქმნა უფალი, საქმიეთისაებრ ვიდრემე სათნობისა, ვითარცა უმდაბლესისა და ყოველთა შორის მღებარისა, პირმშოდ² იქმნა ყოველისა აგებულისა, ხოლო ხედვითისაებრ და უმაღლესისა პირმშოდ ვიეთმე ძმათა, რომელთაცა ეგევითარისა ჩუეულებისა გუარად განსწავლნეს თავნი თუსნი:.

არამედ «პირმშოდ და³ მკუდართაგანცა» ვინაჲთგან შობად ითქუმის მათგანცა აღდგომამა უსაშინელესად და უმსწრაფლესად ღმრთისმეტყუელისა ჳმათაებრ, რომელმან სამთა წესთა შინა აღრიცხუნა რაჲ შობანი ჩუენნი, სხუათა თანა ესეცა აღრიცხუნა: ვინაჲთგან უკუე გვქმს ჩუენ ყოველთავე მუნაჲსა მოქალაქობისა მიმართ მეორისა ცხოვრებისა მიერ სრბაჲ, ხოლო პირველად უფალმან წარვლო იგი სამისა ღღისაჲ, რაჲ აღდგა მკუდრეთით. რომლისათუსცა «პირმშოდ მკუდართაგან» სახელ-იდების, რამეთუ არა თუ ვინცაჲინ უწინარეს უფლისა ცხოვრებისა(288a)ვე მომართ მოიქცა განმგდებელი მკუდრობისაჲ: პირმშოდ აღდგომისა ჩუენისად საგონებელ არს იგი, ვინაჲთგან რომელი არა ცხოვრებისა მიმართ აღდგეს, იგი კუალადცა მოკუდების; ხოლო ქრისტე, რომელი მოკუდა ცოდვითა, მოკუდა ერთგზის; ხოლო რომელი ცხოველ არს, ცხოველ არს ღმრთისა ღიდისაებრ მოციქულისა: ესრეთ ვიდრემე აქცა პირმშობისა სახელი არა განტევებულად, არამედ სსუსა მიმართისა თუსებისა თანა წარმოიჩინების: ხოლო მე გამოვიძიე რაჲ, ვპოე მოციქული მიმწერელად ებრაელთა და თუნიერ თანაშეუღლვისა მომწსენებელად ამის სახელისა, რამეთუ რაქამს ჳმობს: «შემოჭყავსო კუალად პირმშოჲ სოფლად იტყუს»: რამეთუ აქა არცა მრავალთა ძმათა შორისობაჲ დაერთვის, არცა ყოველისა აგებულისა, არცა მკუდართაგანობაჲ სახელსა პირმშოებისასა. არამედ ესრეთ მარ-

¹ უფრ'ასდა G.

² პირმშოდ L.

³ პირმშოდ L, პირმშოდ და codex.

ტივად და განტევიებულად მოიღებვის: რაჲსათჳს უკუე სხუათა ვიდრემე ზედა დასდვა სახელი, ხოლო აქა მარტივად ჳმა ყო: ანუ თუ რამეთუ ენება მარტივისა ამის მიერ ჳმისა ყოველთაჲე შესწავებათა ამის სახელისათა შემოკრებაჲ, გინათუ ვითარ მე ვჳგონებ აწინდელსა სადმე საწუთოსა შინა თჳსებათა ამათთანა მხედველი უფლისაჲ მოციქული თანად გულისჳმაჳყოფსცა და ჳმობს მისთჳს, რამეთუ ესევეთარი არს აქაჲ ესე ცხორებაჲ თჳსებითი და სხჳსა მიმართ თანა-შეტყუებითი: ხოლო უსადმართოესი ცხორებაჲ, რომლისა მიმართ დასასრულისა იგი დაწუნარებაჲ ჩუენი მხედველ არს, ვინათგან უადრეს ჰრს იგი და უთჳსო, უადრესადცა და უთჳსოდ ჳხედავს მას იგი გულისჳმის ყოფათა შინა და წარმოაჩენს სიტყუათა შინა: ხოლო რაჲ არს აქა ღართვაჲ «კუალადისაჲ», რამეთუ რაქამს «კუალად შემოჳყავსო, იტყუჳს, პირმშოჲ სოფლად». რამეთუ ძუელადცა სადმე შემოიყვანა იგი მამამან განმგებელად ჩუენ-ძლიოთისა საილუძლოჲსად: არამედ მაშინ ვიდრემე მაცხოვარებისა ჩუენისა თჳთმოქმედად შემოყვანებულ იქმნა. ხოლო რაქამს კუალად მამისა მიერ სოფლად შემოყვანებულ იქმნეს, ვითარცა მსაჯული თუალუხუჲავი, შემოყვანებულ იქმნების წინაჲსწარმეტყუელისა დანიელისებრ. რომლისა მიერ შესაძრწუნებელობაჲ და საშინელებაჲ წარმოითქმის მის საშუელისაჲ:

აწ უკუე ვინათგან სხჳსა ცხორებისა მიმართ განვემგზავრებით და არა თანა დავსრულდებით დასასრულსა ცხორებისასა, არამედ სხუაჲ რაჲმე საუკუნოჲ მიმითუალავს ჩუენ ამიერ მიცვალებულთა, გჳჳმს აქაჲთ მუნ წარმავალთა წინაგანმზადებულ ყოფაჲ, რათა არა შევშფოთნეთ და უსიტყუელ ვიქმნნეთ ჩუენ მიერ აქა ქმნილთათჳს. ხოლო ვრტყუ არა ენისა რიტორობად¹ აღლესვითა, არამედ სულისა განშუენებითა და სჳნიდისისა განწმედითა, რათა სამუნოჲ იგი მსაჯული კაცთმოყუარებით შჳად რწმუნებულ ვყოთ: უკუეთუ ესრეთ წარვჳმართნეთ თავნი თჳსნი და ესრეთ მოწყალე ვყოთ მსაჯული მგლოვარე ქმნილთა მათთჳს, რომელთა-იგი პირველ დაჲაკლდით უხუებათა კეთილთასა და აქაჲსა განწმედისა მიერ მამულად სოფლად მოსლვისა მოსწრაფეთა, რომლისაგან განვრდომილ ვიქმნენით, უწყი, ვითარმედ ვითარცა² კაცთმოყუარემან არა შეგვზდგენს, ხოლო ზენაჲთ დაკუეთებულთა ცოდვისა მიერ, არამედ ზეკათა სასუფეველისა მჳკვრადცა³ გამომაჩინნეს ჩუენ:.

¹ რიტორებად L.² ვითარცა GL, < S.³ მჳკვრადცა GL.

საკუთარ სახელთა საძიებელი*

ბ

- აბაზგები:** მათ ჰყავდათ ორი საკუთარი მეფე 228—229; შემდეგ ბიზანტიელებმა ჩაუყენეს თავისი არქონტები 230; აბაზგების ადათები და სარწმუნოება 229—230; აბაზგთა ბავშვები ლაძაზები არიან 229; აბაზგთა განდგომა იუსტინიანე II-ის დროს 228; მათი აჯანყება ბიზანტიის მეფის წინააღმდეგ (1022—23 წ. წ.) 27—30; ისინი კარგად არიან შეიარაღებული 27; ბიზ. წინააღმდეგ ომში ბევრნი გაიჟლიტნენ 28; აბაზგებმა შეუტიეს ბასალი II-ს და დამარცხდნენ 234; აბაზგთა ელჩები ბიზანტიონში 144—145; აბაზგი გრამატიკოსი იოანე პეტრიწი* 98. იხ. აგრეთვე აბაზგთა.
- აბაზგთა:** აბაზგიის მპყრობელია გიორგი I (1014—1027) 234; მის წინააღმდეგ ლაშქრობს ბასილი მეორე 234; აბაზგიიდან ბიზანტიაში გამოთხოვილი ქალი 239, იხ. აგრეთვე აბაზგები.
- აბულ-ყასიმი,** თურქი ამირა: 75, 79, *74.
- აგაპეტოსი,** რომის პაპი (აგაპეტოს 1, 535—536 წელს): 207.
- აგარიანნი** (არაბები): 57, 214, 216; უშიშრად გადადიან ბიზანტიის მიწაწყალზე 212.
- აეტი,** საჭურისი (VIII, საუკ.): არსებითად თანამმართველი იყო. «ერთ-ერთი უმძლავრესთაგანი სახელმწიფოში» 232; ლეონმა ის დანიშნა თრაკიის და მაკედონიის სტრატეგოსად, აგრეთვე ოფსიკიონისა და ანატოლიკის თემების უფროსად 233.
- ავარები:** მათ დაამხეს თრაკია (VI—VII საუკ.) 208, 209
- ავგუსტა:** მარიამ დედოფლის, მართა-ყოფილის ზედწოდება 117. 166
- ავლონი** (Valona): იგი აიღო რობერტმა 80.
- აზია:** 74, 144, 182, 190, 191, 201; აზიის ხალხები 145.
- ათენი** 232.
- ათონი:** ათონის მთა 180; ათონის ივერთა მონასტერი 116, 118; ათონის ბერძნული ხელნაწერი 5.

* საძიებლის მასალა ამოწერილია აღმოსავლეთმცოდნეობის „ინსტიტუტის“ მეცნიერ-თანამშრომლის ნელი მახარაძის მიერ

- აიაქსი (აიაქს ტელამონის ძე): იგი ჰერაკლეს ტყავში გაეხვია (პ. აკეფალები („უთავონი“); მწვალებელთა სექტა არის 163, *163.
- აკირტანები: მაგოგი, რომლისაგანაც არიან აკირტანები *183.
- ალაბი („ხალეპ“): 75, 76.
- ალამანია (გერმანია): 83
- ალანები: 166, 228; მათ აიარალებს იუსტინიანე II აბაზგების წინა-აღმდეგ სალაშქროდ 230.
- ალბანელები: 188, 189, 195, 201; ალბანელები აუჯანყდნენ რომაელებს 196; პომპეუსის მიერ დამარცხებულ ხალხთა სიაში იყვნენ აღნიშნული 200.
- ალექსანდრე კავასილა: მეთაურობდა (XI საუკ.) თესალიელების რაზმეულს 81.
- ალექსანდრე მაკედონელი: *79, 189, 196.
- ალექსანდრია: მდიდარი და ნილოსის გასწვრივ მდებარე ალექსანდრია 138.
- ალექსი I კომნენოსი (ბიზანტიის კეისარი, 1081—1118 წ. წ.): 36, 37, *102, 111, 123, 179, 180; მისი ქალია ანნა კომნენე 33; მისი ძმა ნიკიფორე კომნენოსი *59; მისი და არის ევდოკია *82; ალექსი იშვილა დედოფალმა მარიამმა 50; ალექსი პატივს სცემს მიხეილ VII პარაპინაკს, მარიამის მეუღლეს 165; ალექსი იყო სხოლათა დომესტიკოსი 35; ის იყო დასავლეთის ჯარების დიდი დომესტიკოსი და ექსარხოსი 44; მან მარიამ დედოფლის დახმარებით გადმოავდო ნიკიფორე ბოტანიატე და თვითონ გამეფდა *45, 47, 48, 52, 55, 59, *117; მისი თანაკეისარია მარიამ დედოფლის ვაჟი კონსტანტინე 43, *46, 70, 71, 113, 116; ალექსიმ დაამარცხა რობერტი და ბოემუნდი 73, 83; ალექსის ურთიერთობა გრიგოლ ბაკურიანთან 79—84, *83, 86, 88; ნიკიფორე დიოგენე მტრობს ალექსის 89, 90, 93, *107; ალექსის წინააღმდეგ მოქმედება განიზრახა მისმა ძმისშვილმა იოანეპ *110; ალექსი ზომებს ლებულობს მეცნიერების აყვავებისათვის 93; 95; ზომებს ლებულობს იოანე იტალოსის წინააღმდეგ 104, 106, 119, 120; ზრუნავს დედათ-ღიაკონებზე, განსაკუთრებით იბერიელ მოლოზნებზე 110; ალექსის უკანასკნელი წუთები 239—240; მისი გარდაცვალება 34.
- ალექსი II კომნენოსი (ბიზანტიის კეისარი, 1180—1183 წ. წ.): იგი მანუელ I კომნენოსის შვილია 122, 123, 127, 140; იგი, ყრძა მეფე, პირმოთნეობით სთხოვს ანდრონიკე კომნენოსს თანაპე-

უე იყავიო 124—125, 126; მის დროს ბიზანტიის ჯარში არიან იბერიელები 127.

ალექსი III ანგელოსი (ბიზანტიის კეისარი, 1195 — 1203 წ. წ.)
122, 132.

ალექსი IV (ბიზანტიის კეისარი, 1203—1204 წ. წ.): 122,

ალექსი V დუკა (მურზუფლე; ბიზანტიის კეისარი, 1204 წ.): 122.

ალექსი I კომნენოსი (ტრაპეზუნტის მეფე, 1204—1222 წ. წ.): იგი თამარ მეფის ნათესავია და ანდრონიკეს შვილია *125 137; მისი ძმა არის დავითი 130, 131; მან უარი განაცხადა ნიკეის პრეტენზიებზე *131.

ალექსი ვრანა, ბიზანტიელი სარდალი ისააკ II-ის (1185—1195 წ. წ.) დროს: 128.

ალექსი პროტოსევასტოსი: იგი ალექსი II კომნენოსის მცირეწლოვანობის გამო მართავს სახელმწიფოს 123, 127.

ალიმი, თურქთა მხედართმთავარი: 236.

ალფ-არხლანი, სელჯუკთა სულტანი (1063—1072 წ. წ.): * 74.

ამაზონები: 189, 196, 197.

ამანის მთა: 182, 191; მის მახლობლად მოსახლეობენ არაბები 198

ამასია, ქალაქი პელენოპონტოში: 150, 152.

ამახტრია, ამასტრისი; ქალაქი ევქსინის პონტოსთან 137.

ამინსო ქალ. (დღევანდელი სამსუნი): 132, *132, 198.

ამირანაშვილი შ., აკადემიკოსი: *125—*126.

ანასტასია, იუსტინიანე II-ის მეუღლის თეოდორას დედა, ტიბერიოსის დიდედა: 222.

ანასტასი II (ბიზანტიის კეისარი, 713—716 წ. წ.): მისი გამეფება, მისი დახასიათება 224; ოფსიკიონის ჯარი კარგად არ არის მისდამი განწყობილი 225; მას ლანძღავენ 226; შეიმოსა ბერის ჩოხა და თესალონიკეში დასახლდა 226—227.

ანატოლიკის თემი: მისი სტრატეგოსია ნიკიფორე ბოტანიატე *29.

ანაძარბა (ანაძარბოსი): კილიკიის მეორე დედაქალაქია 207.

ანდრონიკე I კომნენოსი (ბიზანტიის კეისარი, 1183—1185 წ. წ.): 122, 123, მისი გამეფება 125, 126; იგი, გამეფებამდე, თამარ მეფეს ეწვია *125; მისი ჩაცმულობა გამეფებამდე (იბერიული ქსოვილისაგან შეკერილი სამოსი ეცვა) 124, *125—*126; მისი ვაჟია მანუელი, ხოლო შვილიშვილია დავითი *131; მისი შვილია ტრაპეზუნტის მეფე ალექსი I კომნენოსი. 137.

1. ანდრონიკე დუკა; მისი ასულია ირინე, ალექსი I კომნენოსის მეუღლე და ანნა კომნენეს დედა *38

2. ანდრონიკე დუკა, კეისარ მიხეილ VII დუკას ძმა; 17.
- ანდრონიკე, სევასტოკრატორი, მანუელ I-ის ძმა: 169.
- ანთიმოსი: მან პოლემონიაკის კათედრა ტრაპეზუნტიდან კონსტანტინეპოლში გადაიტანა 208.
- ანისი: დიდი და მჭიდროდ დასახლებული ქალაქია 31; იგი ვერ დაიმორჩილა კონსტანტინე IX მონომახოსმა 32.
- ანნა კომნენე: 4, 38 — 121, 45, *45, *49, 76, *79, 97*, *98, *108, *109 *111, *156, *165. ანნა ალექსი I-ის და ირინესშვილია *102, 123; ანნა დანიშნული იყო კონსტანტინეზე, მარიამის ვაჟზე 40, *40, 73; ანნას ქმარი იყო ნიკიფორე ვრიენოსი, 34—35; მისი «ალექსიადა» 21, 35—36, *46, 141. ანნა ცდება გრიგოლ ბაკურიანის წარმომავლობის საკითხში *59; ანნა კომნენეს ცნობები გრიგოლ ბაკურიანის შესახებ 79—88; ანნა კომნენეს ცნობები იოანე იტალოსის შესახებ 119—121; ანნა კომნენეს ცნობები მარიამ დედოფლის შესახებ 112—113.
- ანტიოქია: *74, 75, 76, 144, 145; ანტიოქიის აკროპოლისი 144; ანტიოქიის პატრიარქი ემელიანე 166; ანტიოქია გაანადგურეს არაბებმა 167.
- ანტიოქოზი: იგი მეთაურობდა მაკედონელების რაზმეულს 81.
- ანხიალე, ქალაქი: 219; ანხიალის დუქსად დაინიშნა სიანოში 78, 79.
- აპელესი (ძველი ბერძენი მხატვარი, ძვ. წ. IV საუკ.): 68.
- აპელხასიმი, თურქი ამირა (აბულ-ყასიმი); 73, 74.
- აპოკაპი: ვესტი აპოკაპისა 167.
- აპოლონიადა, ქალაქი; იქ გაიქცა აფსიმარე 705 წელს 218.
- არაბები: 13, 216; არაბთა სამფლობელო 171; არაბთა მეფე 198; არაბებთან ხელშეკრულება დადვა იუსტინიანე II-მ 210, მათ იკისრეს ყოველწლიური ხარკის გადახდა 210, 211; არაბები შეიჭრენ ბიზანტიელთა მიწაწყალზე 214.
- არაბეთი: 200.
- არაკლია (პერაკლეა): 137.
- არეთა: წმ. არეთა 207.
- არენტანები, ტომი: 136.
- არიანე, ისტორიკოსი (ახ. წ., II საუკ.): *132, 178.
- არისტობულე, იუდეელთა მეფე: 198, 201.
- არისტოტელე 33, 97, 101; არისტოტელესეული წინაკარი 104, *104.
- არკადი (ბიზანტიის კეისარი, 395—408 წ. წ.): *188, 204; არკადის სვეტი ქსეროლოფში 231.

- არმენია: 74, 194, 200, 201, 216; არმენიის ციხე 188, 195; არმენიის პატრიკოსი 212; არმენიას თავს დაესხნენ სპარსელები VI საუკუნეში 209.
- არმენიაკთა თემი: 126, 227; არმენიაკთა ადგილები 109.
- არმენიელები: 22, *109, 133, 168 *184, არმენიელთა ელჩები ბიზანტიონში 145; არმენიელთა სადგომია იერაპოლისი 167. იხ. აგრეთვე არმენია.
- არსაკი: მან საეპისკოპოსო ტახტი დაიკავა ოქროპირის შემდეგ 204.
- არსენი იყალთოელი: 6, 7, 8
- არტავასდი, არმენიაკთა თემის სტრატეგოსი: 227.
- არტემი (ანასტასი II; ბიზანტიის კეისარი, 713—716 წ. წ.): 224, 226, 227, 231. იხ. ანასტასი II.
- არქე, დაბა ჭარბად დასახლებული: 236: არქელები 236.
- ასირია: 22; ასირიის ქვეყანა 138.
- ასირიელები: 22.
- ასქანაზი (ასხანაზოს, ასხანაქსი, ასხანაზი, 182, 183, *184 (ასქანათი). 191, 191 (ასხანაქსები); ასქანოზ-ძე ლამერისი 182; ასხანაქსი-იაფეტის ძმა 182.
- ატალიეა, ადგილი პამფილიაში: 20.
- ატიკოსი: ეპისკოპოსად ხელდასხმული იქმნა არსაკის შემდეგ 204.
- ატრამიტი, ქალაქი მეზიაში: 226.
- აფრანოსი, პომპეუსის მიმდევარი: 188, 195, 198; იგი პომპეუსის შემდეგ კონსულად იყო არჩეული 199, 200.
- აფრები: თერასი, რომლისაგანაც არიან აფრები *184.
- აფრიკა: ბიზანტიის ბატონობა აფრიკაში 214, 215.
- აფროდიტე: 170.
- აფსაროსი: შავი ზღვის სანაპიროზეა *132.
- აფსიმარე (კეისარი ტიბერიოსი III — 698—705 წ. წ.): 215, 216; აწყობს იუსტინიანე II-ის მოკვლას 217; იგი 705 წელს აპოლონიადაში გაიქცა 218; მან კეფალენიაში გადაასახლა ფილიპიკე 221; იუსტინიანემ იგი ძელზე ჩამოჰკიდა 218—219.
- აფხაზები: 115, 116. იხ. აბაზგები.
- აფხაზეთი: 187, იხ. აბაზგია.
- აქილევსი: 18, *79.
- აღმოსავლეთი იბერია: 138; აღმოსავლელი იბერები 128, 129, *131, 138. იხ. იბერები, იბერია.

ახალი რომი: 205, 208. იხ. კონსტანტინეპოლი, ბიზანტიონი, რომი.
ახრიდა: ახრიდის გარშემო მცხოვრები თურქები (ანუ თურქ-ვარღა-
რიოტები) 81.

ბ

ზაანი („შვიდ-ეშმაკა“): მან IV არმენია არაბებს გადასცა 216.

ზაბილონი: 145.

ზაგრატი IV (საქართველოს მეფე, 1027—1072 წ. წ.): 117; მისი დე-
დაა მარიამი *235; იგი მძევლად ჰყავს ბიზანტიის კეისარს 29,
*29, *30, 234, *234; მისი ძეა გიორგი 115; მისი ასული ბიზან-
ტიის დედოფალი მარიამი (მართა-ყოფილი) *108, 112, 113,
116, 118; ზაგრატმა გიორგი მთაწმიდელი მოიწვია 114.

ზაგრატი; ერთი სომეხი 32.

ზაიზურთი, ქალაქი: 11, 112.

ზაკურიანი, გრიგოლ ზაკურიანის ძე: *59 იგი დიდი დომესტიკოსია 83,
84, 86, 87. იხ. გირიგოლ ზაკურიანის ძე.

ზარბაროსები: სკვითები ბორილე და გერმანე 46.

ზარდა სკლიაროსი: მისი აჯანყება 171, *171, 233.

ზარდა ფოკა: 10, 11, 12; *171, მისი ძეა ნიკიფორე 234.

ზასიანი: 137.

ზასილი II (ბიზანტიის კეისარი, 976—1025 წ. წ.): *9, 10, 12, *19,
*30, 94, 118, 137, 154; ზასილი და კონსტანტინე პორფიროგე-
ნეტები 4, 9; მან ორჯერ ბრძოლა გაუმართა აბაზგებს 28; მან
შექმნა მრავალტალანისანი ხაზინა 13; იბერიიდან და არაბეთი-
დან დიდძალი სიმდიდრე გაზიდა 13; ჩააქრო ზარდა ფოკას და
ზარდა სკლიაროსის აჯანყებები 233; იგი ებრძვის ტრიპოლის,
დამასკოს, ტვიროსისა და ბეირუთის მთავრებს 234; მთელი
აზია დალაშქრა 171; ზასილი შედარებულია გრიგალთან 171,
*171.

ზაქრადე დიმ: *181.

ზალდადი: 75.

პეზომბრაზოვი ბ.: *3.

ბელა III, უნგრეთის მეფე: 122.

ბელგროფონტი (მითოლოგია): 172, *172.

ბელტიონები, ტომი: *184.

ბენეშევიჩი ვ.: *173, *177.

ბერდენე, ნიკიფორე ბოტანიატეს მეუღლე: 163.

ბერძნები: ბერძენთა მოსახლეობა *111; ბერძენთა მეფობა 113. იხ. რომაელები, ბიზანტიელები.

ბეტრანიელნი (ვარ. ბრეტანიელნი): 103.

ბიზანტია: 112, 114, *117, 118, 123, *125, 128, 135, 136, 137, 138, 180, 185, 206, 207; ბიზანტიის სამეფო *45; ბიზანტიის მეფე (იგულისხმება იუსტინე) 186; ბიზანტიის მეფის კარი 177; ბიზანტიის ტახტი 113; ბიზანტიის სატახტო ქალაქი 130. ბიზანტიის კეისარი და მისი ტიტული 133, 134, 135; ბიზანტიის ჯარი 144; ბიზანტიის მონარქე მხარეები 139; ბიზანტია XI საუკუნეში 119; ბიზანტიისა და საქართველოს შორის კონფლიქტი 1022—1023 წელს *30.

ბიზანტიელები (რომაელები): *131, *143; ბიზანტიელი ისტორიკოსები *29; ბიზანტიელთა ურთიერთობა უნგრელებთან 153. იხ. აგრეთვე რომაელები.

ბიზანტიონი (კონსტანტინეპოლი): 44, 143, 185, 211, 215, 220, 226, 233; ბიზანტიონიდან გადასახლდა მიქელ პსელოსი 97; ფაზისიდან ბიზანტიონში დადის სავაჭრო ხომალდები 132; ბიზანტიაში ჩავიდა მანუელ კეისარი 145; ბიზანტიონიდან იგზავნება არქიელი ანტიოქიაში 145; მიწისძვრა VIII საუკუნეში 231.

ბიზანტიდი, იგივეა რაც ბიზანტიონი.

ბითვინია: 150, 192, 226; ბითვინიის დედაქალაქი ნიკეა 231; ბითვინიის სანაპიროები 73.

ბიუტნერ-ვოხსტი: 180.

ბიჭვინთა: 203, 205; აქ გადმოსახლეს იოანე ოქროპირი, მაგრამ ვერ მოაღწია 187, 188.

ბლეიკი რ: 116.

ბოგომილები: *109.

ბოდიანსკი, პროფ.: 180.

ბოემუნდი, რობერტის ვაჟი: 73.

ბორატები, ტომი: *184.

ბორილე, სკვითი: 46, 47.

ბოსთნიელი (ბიზანტიის კეისრის ტიტულშია): 133

ბოსფორი: 73; ბოსფორის ზღვა 193.

1. **ბოტანიატე** (მიხეილ ბოტანიატე): *29, 30, *30.

2. **ბოტანიატე** (ნიკიფორე ბოტანიატე, ბიზანტიის კეისარი, 1078—1081 წ. წ.): 35, 41, 42, 43, 45, *45, 46, 51, 156, 160. იხ. ნიკიფორე ბოტანიატე.

ბრეტანელები, ტომი: *184.

ბრიენიუსი, წარჩინებული ლათინი, მთავარსარდალი 93.

ბრინდიჯიუმი, ქალაქი: 44, 143, 144.

ბროსე მ.: *151, 189.

ბუზანი, თურქი ამირა, ედესის მმართველი 74, 79

ბულგარელები: 133, 228; იუსტინიანე II მათ დაეზავა 210; მათი მთავარი («ექსარხონ») ტერბელი 217, 218; მათ წინააღმდეგ. ლაშქრობს იუსტინიანე 219; მათ დაამარცხეს ბიზანტიელები 220; მათ დალაშქრეს თრაკია 224.

ბ

გაბრიაძე, გაბრიჩიძე; *111

გალატია: 195, 202; მას თავს დაესხნენ სპარსელები VI საუკუნეში 209.

გალატელები: 182, *183, 191.

გამერი: (ბიბლი.): *183, *184.

განგი, მდინარე: 23.

გელათი: *6, *116; გელათის მონასტერი 6; გელათის ხელნაწერი 6.

გელასი, პრომანაელთა მამა: 115.

გელები, ტომი: 196, 197.

გელცერი ჰ.: *172.

1. გერმანე, კონსტანტინეპოლეს პატრიარქი (715—730 წ. წ.). იგი გადმოიყვანეს კიზიკიდან 225; იგი დაატყვევეს 226.

2. გერმანე, სკვითი: 46, 47, 58.

გეტულები, ტომი: *184.

გილიელმი (ვილჰელმი): იგი არის სიცილიის მეფის როგერის (როჟერის) შვილი: 143, *143.

გიორგი I (საქართველოს მეფე, 1014—1027 წ. წ.): 116, 117, 137, 233; იგი ბაგრატის ძეა და კესაროსი 115; 116; იგი კურაპალატია 115; ბაგრატ IV მისი ძეა 234; იგი, აბაზგების ერისთავი, ებრძვის ბიზანტიელებს და მარცხდება. 28; მან თავისი ვაჟი ბაგრატ მძევლად ჩააბარა ბიზანტიის კეისარს 29, *29. *30; დამარცხდა ბასილ II-სთან ბრძოლაში და ითხოვა ზავი 234—235; მისი გარდაცვალება 235.

გიორგი II (საქართველოს მეფე, 1072—1089. წ. წ.): იგი ბაგრატ IV-ის ძეა და მარიამ მართა-ყოფილის ძმა 116.

გიორგი ამარტოლი: 159, 179, *181; გიორგის გამგრძელებელი 178.

გიორგი კედრენე; 136, 161; მისი ცნობები ლიპარიტ ორბელიანზე *25.

გიორგი კოდინე: 154—158.

გიორგი მანიაკე: მან აჯანყება მოაწყო კონსტანტინე მონომახოსის დროს 94

გიორგი მთაწმიდელი: 113, 114, 118

გიორგი მონომახატი, ილირიკის დუკი: 46

გიორგი პალეოლოგი, ალექსი I კომნენოსის ქვისლი (ალექსის მეუღლე ირინე და გიორგის ცოლი ანნა დები იყვნენ): 66

გიორგი სინგელოზი: *183.

გლიკერია: წმინდა გლიკერიას კუნძული 177.

გომარი (ბიბლიური): 182, 191; გომარელი (აწ გალატებად იწოდებან) 182, 191.

გრეკუ ვ. (V. Grecu), რუმინელი ბიზანტინისტი 153, *153.

გრიგოლ ბაკურიანის ძე: 79, 80, *83, 85, 107, *108, 119; ანნა კომნენე გრიგოლ ბაკურიანისძის შესახებ 79—88, იხ. აგრეთვე ბაკურიანი.

გრიგოლ კამატეროსი, მეფის მდივანი: 92.

გუთები: 133. *183, 207.

დ

Dawes El. A. S: ანნა კომნენეს «ალექსიადის» მთარგმნელი 36, *45.

დავით აღმაშენებელი (საქართველოს მეფე, 1089—1125): 116, 117; მისი დედაა ელენე *116.

დავით კურაპალატი: მიეშველა 987 წელს ბარდა ფოკას *171; მის შემკვიდრეობას ეპატრონება ბიზანტია 233.

დავით კომნენოსი, კეისარ ანდრონიკე I-ის შვილის, მანუელის, ვაჟი 130, *131; იგი ბითონიის მფლობელია და ტრაპეზუნტის მეფის ალექსი I-ის ძმაა 130

დალმატია: 135, 136; დალმატიელი 133

დამალისის სრუტე: 150.

დამატრია: აქ დაიბანაკა ფილიპიკემ 222.

დანუბი, მდინარე: 85, 86.

დასავლეთი საქართველო: *111, 131; დასავლეთ საქართველოს იბერიელები *131; დასავლეთი იბერიელები *129.

დაფნე: იგი ანტიოქიასთან არსებობს 234.

დეღეგერი ფრ. (Fr. Dölger): *46, *133, 141, *141, *172.

დეღმატია (დაღმატია): 136.

დვინი, ქალაქი სომხეთში: 32.

დილი შ. (Ch. Diehl): *33.

1. დიოგენე (რომანოზ IV დიოგენე): 41, 164.

2. დიოგენე (ნიკიფორე დიოგენე): 90, 91. იხ. ნიკიფორე დიოგენე.

დიოკლეტიანები, ტომი: 135, 136

დიონ კასიოზი: 178, 180, *180, 201.

დიონისე: იგი იგზავნება ჰუნთა მეფისაგან სირმიონის ასაღებად 147.

დირახიუმი, ქალაქი: 34, 47; მისი ძველი სახელია ეპიდამნი *97; დირახიუმის დუკა 37.

დიტერიხი კ.: *21.

დიუ-კანუი: *36, *59, 141.

დოკი (დუკა): იგულისხმება—კონსტანტინე X დუკა 115. იხ. დუკიწი.

დოლოცკი ვ.: 123.

დორილეონი: დორილეონის დაბლობი 150.

დრისტრა: მას ფლობდა ტატუში 85.

დუკიწი (კონსტანტინე დუკიწი, კონსტანტინე X დუკა): 118.

ე

ეგნატი, ხუცესმონაზონი: 116.

ედესა: ოსროენის ცნობილი ქალაქია 207, ედესის მმართველი თურქი ამირა *74,

ევდოკია მაკრემბოლიტისა, კონსტანტინე X დუკის ცოლია 118, 119;

მათი შვილია მიხეილ VII, დუკა პარაპინაკი 119, 155, 156, 173,

*173; მისი მეორე ქმარია რომანოზ IV დიოგენე 119, 164, 172;

მათი შვილია ნიკიფორე დიოგენე *89, 119,

ევდოკია, ალექსი I კომნენოსის და, იგი ცოლად ჰყავდა ნიკიფორე მელისენს *82.

ევდოქსია, დედოფალი, არკადი კეისრის მეუღლე 187, 203, 204.

ევბრეპია, კონსტანტინე IX, მონომახოსის და 13.

ევროპა: 182, 191, 201; აქ ილაშქრეს ავარებმა VII საუკუნეში 209

ევრიბე (სრუტე ევბეასა და ბეოტიას შუა): 56.

ევსემიოსი („ქრონიკის“ ავტორი): 178.

ევსტრათი ვარიდა, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი (1081—1084): 105.

ევფრათი, მდინარე: 31, 193.

ევქსინის პონტო: 132.

ეზობე: მას იცნობს იოანე კინამოსი 141.

ეკატანელეები, აზიის ხალხი: 145.

- ელადა:** ელადის სტრატეგოსი ლეონტი 213; ელადის არქონტი 232.
1. **ელენე**, დედოფალი, დავით აღმაშენებლის დედა: 116.
 2. **ელენე**, ბასილ II-ის ძმის ქალიშვილი, ბაგრატ IV-ის მეუღლე: 235
 3. **ელენე**, კონსტანტინე IX მონომახოსის უფროსი და: 13.
 4. **ელენე**, რობერტის ასული, კონსტანტინე პროფიროგენეტის (მარიამ მართა-ყოფილის ვაჟის) დანიშნული: *38, 39, 42, 165, *165.
- ელია**, არქონტი: 221; მას იუსტინიანე II-მ თავი მოჰკვეთა 222.
- ელინნი:** 142, 182, 183, 191; ელინთა და ქალდეველთა მოძღვრება 95; ელინთა ენა 100.
- ელისა**, ელისე (ბიბლ.): 182, 183, *184, 192; ელისელები 183, 192.
- ემილიანე**, ანტიოქიის პატრიარქი: 166.
- ეოლიელნი**, ეოლნი: 183, 192.
- ეპიდამნოსი** (ეპიდამნი), ძველი ბერძნული კოლონია ილირიაში 97, *97. იხ. დირაქიუმი.
- ერაკლია პონტოსი:** 131.
- ესპანელები:** *184.
- ეფესო:** ეფესოს მიტროპოლიტობა მიიღო მიხეილ დუკამ: 156, 174 («ეფესელთა ქალაქის მწყემსად დააყენა»).
- ეფთვმე**, ბერი: 116.

ჰ

- ვალდენბერგი ვ.:** *3.
- ვალერიანე**, რომაელი ქალი, წათეს მეუღლე 185.
- ვალსამონი:** 177.
- ვანდალები:** მათთან ომს აწარმოებდა ველიზარი 207.
- ვარაზვაჩე:** 157.
- ვასილევსკი ვ.:** 152.
- ველიატოვი**, პატარა ქალაქი, ფილიპოპოლის მხარეში: 87; ველიატოვის ბორცვი 86.
- ველიზარი**, ცნობილი ბიზანტიელი მხედართმთავარი: 207.
- ვიჯინა**, ციხე-სიმაგრე დუნაის ქვემო წელის მხარეში: 85.
- ვირკანის ზღვა** (კასპის ზღვა): 189, 196.
- ვლახერნი** (კონსტანტინეპოლის რაიონი): 226; ვლახერნის ციხე-კედელი 215; ვლახერნის სასახლე 124; ვლახერნის სასახლეში გაიქცა მიხეილ VII დუკა 166; ვლახერნის ეკლესია 222.
- ვორილა**, მონა: 57, 58.
- ვრანა** (ნიკოლოზ ვრანა?), გამოცდილი სარდალი: 86, 87.

ვრიენიოსი (ნიკიფორე ვრიენიოსი), ანნა კომნენეს ქმარი: 35. იხ. ნიკიფორე ვრიენიოსი.
 ვურანიწოვი (Браничевси), ადგილი სადღაც მდ. ისტროსის მიდამოებში: 107.

ზ

ზახლუმები, ტომი: 135, 136.

ზევგმა, ქალაქი სირიაში: 146.

ზოგრაფის მონასტერი, ათონის მთაზე: 180.

1. ზოე (ბიზანტიის დედოფალი, 1042 წელს): 4, *19; იგი კონსტანტინე IX მონომახოსის (1042—1054) ცოლი იყო 2; იგი მეფობდა თეოდორასთან ერთად 4, *9.

2. ზოე (მეფის დუკას ასული?), გაუთხოვარი და გარეგნობით ლამაზი: სურს მისთხოვდეს ნიკიფორე ბოტანიატეს 164.

ზონარა, იოანე ზონარა: *49, 178. იხ. იოანე ზონარა.

ზოხიძე, ტიგრან მეფის ცოლი: 201.

თ

თამარ მეფე: *125, 137, თამარ მეფის ისტორია *151.

თარსოს (თარსი, თარსები) ტომი: 183, *184, 192; თ ა რ ს ე ლ ნ ი 192.

თარშის, ძე იოვანისი (ბიბლ.); 182.

თაყაიშვილი ე.: 155.

თაშამთა, გოლიათი: *79.

თევდატოსი, იტალიის ჰეგემონი: 207.

თევზაძე გ. 121.

1. თეოდორა (ბიზანტიის დედოფალი, 1042 და 1054—1056 წ. წ.): 2, 4, 9, *9, *19, 113, 118.

2. თეოდორა, ხაზარი (იუსტინიანე II-ის ცოლი): 217, 219.

3. თეოდორა, ისააკ ანგელოსის და: 128.

თეოდორე გაბრა: 111, 112.

თეოდორე I ლასკარი. (ნიკეის სამეფოს მბრძანებელი, 1206—1222 წ. წ.): მის კარზე მსახურებდა ისტორიკოსი ნიკიტა ხონიატე 122; იგი რომაელთა მეფედ იქმნა გამოცხადებული 130, 131.

თეოდორიტე კვირელი, „საეკლესიო ისტორიის“ ავტორი: 178.

თეოდოსი I დიდი (ბიზანტიის კეისარი, 379—395 წ. წ.): 204, 205, 206, 231.

თეოდოსი II მცირე (ბიზანტიის კეისარი, 408—450 წ. წ.): *188, 204

- თეოდოსი III ატრამუტი (ბიზანტიის კეისარი, 716—717 წ. წ.): 226, 227.
- თეოდოსი (კონსტანტინოპოლის პატრიარქი, 1178—1183 წ. წ.): 124, *126.
- თეოდოსი ბერი (VII საუკ.): 212, იგი დაწვეს 213—214.
- თეოდოტა, მიქელ პსელოსის დედა: 1.
- თეოფანე, უამთაღმწერელი: 179, *184, 186, 187; თეოფანეს გამგრძელებელი 136, 178.
- თეოფილაქტე ბულგარელი: *59
- თეოფილე, ხუცესმონაზონი: 115.
- თერასი («რომლისაგან არიან აფრები», ბიბლ.): *184.
- თერმოდონტი, მდინარე: 190, 197.
- თესალიელები, თეტალიელები: 81, *184.
- თესალონიკე: 233.
- თირა (ბიბლ.): 182, 183, 191. — თ ი რ ე ლ ნ ი. 182, 191.
- თობელი (ძე იაფეტისი): 182, *184, 191. — თ ო ბ ე ლ ნ ი («ესენი იბერები არიან») 182. — თ ო ვ ი ლ ო 182.
- თორგამა, თორგარმა: 184, *184, 192. — თ ო რ გ ა მ ე ლ ნ ი 191.
- თორნიკე — ლეონი, სომეხი სარდალი: 14, 15.
- თორლამე, თორლამოს (ძე ლამერისი; ბიბლ.); 182, 183. — თ ო რ ლ ა მ ე ლ ნ ი 183.
- თრაკესიის თემი: 161.
- თრაკია: 59, *88, 107, 109, 226, 233; თრაკიის სოფლები 110; თრაკიის ქალაქი მესემბრია 228; თრაკია დაამხეს ავარებმა (VII საუკ.) 209; თრაკია დალაშქრეს ბულგარელებმა 224.
- თრაკიელები: 182, *184, 191 («წინათ თირელნი»).
- თუკიდიდე: 36.
- თურნი ჰ. (H. Thurn): *168.
- თურქები: 26, 55, 74, 77, 81, 111; თურქთა თავდასხმები ბიზანტიანზე 162; თურქთა შემოტევა XI საუკუნეში 31; თურქთა ტომი იპყრობს ადგილებს 239; თურქების წინააღმდეგ იბრძვის ბიზანტიელებისათვის ლიპარიტ ორბელიანი *25, 236.

0

- იაგუპასანი, სპარსთა ტომის-მთავარი (ფილარხი): 145.
- იამზლიხოსი: მისი მოძღვრება და იოანე იტალოსი 101.
- იასიტები (იასიტი შეიძლება იყოს ანნა კომნენეს დის, ევდოკიას,

ქმარი; ან და შესაძლებელია ეს იყოს იოანე იტალოსის მოწაფის პაპა. იხ. *Людбарский* გვ. 512—513): 101

იაფეთი (იაფეთი, იაფეთოჲ): *179, 182, 183, 184, 191.

იბერები, იბერიელები: 12, 128, 130, 133, 135, 136, 137, 144, 182; *184, 188, 189, 191, 195, 196, 200; იბერთა წარმოშობა და კავშირი ისპანიის იბერებთან 21, 22, *22; იბერიული წარმოშობის სიაოში 73, 77, იბერები უმამაცესი ვაჟაკები არიან 21, 188; იბერები ბარდა სკლიაროსის აჯანყების დროს 171. *171; იბერები ბიზანტიის ჯარში 23, 127, 143; იბერიელთა რაზმეული 131; ბარდა ფოკამ შეკრიბა იბერიელთა ჯარი 10; იბერიელთა ჯარი ლიპარიტის სარდლობით 236, 237; იბერთა ელჩები ბიზანტიონში 145; იბერიელი მოლოზნები. მათზე ზრუნავს ალექსი კომნენოსი 110; იბერიელი ვაჭრები *130. *131; ბასილი II-მ იბერიელთა საგანძურები დააცალიერა 13. იბერთა მთავარი («იბერარხეს») 171, *171; ფარესმანე იბერი 166—167. იხ. აგრეთვე 1. იბერია.

1. **იბერია**: *15, 16, 126, 127, 139; იბერიის სახელწოდება 22; აღმოსავლეთი იბერია, მისი საზღვრები 23; იბერიის სოფლები 26; იბერიის გამგებლობა 15; იბერია -- მდიდარი ქვეყანაა 31, 162; იბერია მოარბიეს (ჰუნებმა?), უდაბური გახადეს 24; იბერია დაიპყრო ლეონტიმ იუსტინიანე II-ის დროს 210; ანისიდან და დვინიდან თურქები იბერიაში აპირებენ შეჭრას 32; ბასილ II იბერიისკენ გაემართა 233; იბერია უშინაგანესი (შიდა ქართლი?), მისი მთავარი გიორგი (გიორგი I) 233; იბერია ჯვაროსანთა ომების დროს 137, მწვალებლობა იბერიაში 162. - ი ბ ე რ ი ი ს თ ე მ ი 13, *15.

2. **იბერია**, ისპანიის იბერია: კელტიბერია მდებარეობს რომის დასავლეთ ნაწილში 21.

ი ბ ე რ ი ი ს თ ე მ ი: მის სტრატეგოსად კონსტანტინე IX მონომახოსმა გაგზავნა თორნიკე 13, *15.

იერაპოლისი: 166, 167, 168.

იერუსალიმი: 75; იერუსალიმის ჯვარის მონასტერი *125.

ივირი (იბერი): «თოვილთასა, რომელნი აწ ივირად იწოდებებიან» 182.

იკონია: იკონიის ტახტი 130, იკონიის მიტროპოლიტი 166.

ილარიუნი (ილარიონი): ჰრომანელი მამა 115.

ილირია: 84, *97. — ი ლ ლ ი რ ი ე ლ ე ბ ი *184.

ილირიკი: 73; ილირიკის დუკი 46; ილირიკის მრავალი ქალაქი დაიპყრო ხაგანმა 209.

- იმეროსი («ჰიმეროს» იგივეა რაც ეროსი) 68, 69, *69.
 იონაკი კრიტოპლენი, საბრალო საქმეებში გამოცდილი: 144.
 იონან ალანი: 46
 იონან ანგელოსი; კაცი საომარ საქმეებში გამოცდილი 147.
 იონან ანტიოქიელი (ისტორიკოსი): 179
 იონან ბედიელი, მთავარეპისკოპოსი: 114
 იონან დამასკელი: მისი სიტყვები ნესტორიანთა წინააღმდეგ *163.
 იონან დუკა, კესარი, კონსტანტინე X დუკას ძმა: *38, 41, 67, 69, 70.
 იონან ზონარა: 177—208; 2, 4, 33.
 იონან ისესი, წარმოშობით სპარსელი: 147
 იონან იტალოსი: 3; ანნა კომნენე იონან იტალოსის შესახებ 93—106, 119—121.
 იონან VI კანტაკუზენე (1341—1355): 154
 იონან, კალინიკეს შვილი (მანის მიმდევრის კალინიკეს შვილი): 109
 იონან კინამოსი: 140—153.
 იონან ლოგოთეტი (მთავარი ლოგოთეტი) 225,
 იონან მალაღა: 157, *181, *184.
1. იონან II კომნენოსი (ბიზანტიის კეისარი, 1118—1143 წ. წ.): 123, 140, 141, 143; იგი ალექსი I კომნენოსის ვაჟია 122, 123 და ანნა კომნენეს უმცროსი ძმა 34; ის ალექსი I-ის თანამმართველია *46; მის მიერ ძალაუფლების ხელში აღება 239—240; მის მეფობაში დასწერა თავისი „ისტორია“ იონან ზონარამ 178, *178.
 2. იონან კომნენოსი, ალექსი I კომნენოსის მამა და ანნა კომნენეს პაპა 82.
 3. იონან კომნენოსი, ალექსი კომნენოსის ძმისშვილი: მან განიზრახა მოქმედება თავისი ბიძის წინააღმდეგ *110.
- იონან მმარხველი, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი იონან IV (582—595 წ. წ.): მან გვირგვინი უკუერთხა მავრიკიოსს 208.
 იონან VI, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი (712—715): ანატასი II-მ გადააყენა 224—225.
 იონან ოქროპირი: მისი გაძევება და კუკუსოში და ბიჭვინთაში გადასახლება 203; მისი დასაფლავების ადგილი *179, 187.
 იონან პატრიკიოსი: გაგზავნა ლეონტიმ ჯარით არაბების წინააღმდეგ. 214.
 იონან პეტრიწი: 7, 119, 120, 121, 182; მას, როგორც აბაზგ გრამატიკოსს, წერილს სწერს იონან იტალოსი *98.

იოანე სკილიცე: მას არ ეკუთვნის 1057—1079 წლების „ისტორია“, 161.

იოანე სკილიცეს გამგრძელბელი: 161—168; მას გამოყენებული აქვს მიხეილ ატალიატეს „ისტორია“ 21 („იოანე სკილიცეს „გამგრძელბა“ მეტწილად წარმოადგენს მიხეილ ატალიატეს „ისტორიის“ პარაფრაზს და ამავე დროს ექსცერპტს მისი შრომისას“: გ. მორავჩიკი II², 340).

იოანე სოლომონი, იოანე იტალიოსის მოწაფე: 101 (შემდეგში ერთ-ერთი შეთქმულების მონაწილე).

იოანე ქსიფილინოსი: 178, 180.

იოანე ჩიმიხსი (ბიზანტიის კეისარი, 969—976 წ. წ.): 4, 109.

იოზი (ბიბლ.): 182, 191; იოზელი *84.

იოველი, ისტორიკოსი (XII—XIII საუკ.): მისი „ქრონოგრაფია“ 159—160, 166.

იოსებ ვრიენიოსი, ბიზანტიელი სარდალი: 146.

იოსებ ფლავიოსი: 178, 182, 184, 198.

ირაკლი («ჰერაკლეოს»), ტიბერიოს III-ის ძმა 215—216, 218.

1. ირინე, დედოფალი (ბიზანტიის მეფე, 797—802 წ. წ.): 231, 232, *232; იგი სვეითთა მთავრის, ხაგანის, ასულია და კონსტანტინე V-ის მეუღლე 231.

2. ირინე, დედოფალი, ალექსი I კომნენოსის ცოლი და ანნა კომნენეს დედა: 34, *38, 66, 72, *102, 239—240.

3. ირინე, ისააკ კომნენოსის, ალექსი I კომნენოსის ძმის, მეუღლე: იგი იყო მარიამ მართა-ყოფილის დისწული (ძმისწული) 49, *49. (არსებობს შეხედულება, რომ ეს ირინე იყო ბაგრატ IV-ის ძმის დემეტრეს ასული).

4. ირინე (ბერტა) მანუელ I კომნენოსის პირველი ცოლი: 128.

ა. ირინე, სევესტოკრატორ ანდრონიკეს (მანუელ I-ის ძმის) ცოლი: 169.

1. ისააკ I კომნენოსი (ბიზანტიის კეისარი, 1057—1059 წ. წ.): 2, 4, 9, *19, 161.

2. ისააკ II ანგელოზი (ბიზანტიის კეისარი, 1185—1195 წ. წ.): 128, 129, *131.

3. ისააკ კომნენოსი, სევესტოკრატორი, ალექსი I კომნენოსის ძმა. 47, 48, 49, 50, 52, 56, 72, 80, 104, 113.

ისავრია: 227.—ისავრიელი 133

ისმაელიტები: 129, *131.

ისმაილი, სატრაპთუხუცესი: 11, 112.

ისპანია: ისპანიის იბერია 21, *129; ისპანიის იბერები *22.

ისტროსი, მდინარე: 106—107.

იტალია: 93, 198, 199, 207; იტალიის დაპყრობა 1071 წელს *97.

1. იტალიელი: 94, 128; იტალიელები დაიქირავეს ბიზანტიელებმა 128, *131; იტალიელთა საქმეების მცოდნე იყო იოანე იტალო-სი 97.

2. იტალიელი: იტალიელები ანუ პითაღორელები 121.

3. იტალიელი: იტალიელთა წვალება (ე. ი. იოანე იტალოსის წვალება): 120, 121.

იუდეა: 198, 200, 201.

იუდეელნი: იუდეელთა სიძველენი (ფლავიოსისა) 178; იუდეელთა ისტორია 198.

იუსტინე I (ბიზანტიის კეისარი, 518—527 წ. წ.): მასთან მივიდა ლაზთა მეფე წათი 185, 186, 206.

იუსტინე II (ბიზანტიის კეისარი, 565—578 წ. წ.): 180.

იუსტინიანე I (ბიზანტიის კეისარი, 527—565 წ. წ.): მან აბაზგიაში აკრძალა დასაჭურისება 229; ააგო აბაზგიაში ღვთისმშობლის სახელობის ტაძარი 229; იტალიის ჰეგემონმა თევდატოსმა იუსტინიანესთან გაგზავნა ელჩად აგაპეტოსი 207.

იუსტინიანე II (ბიზანტიის კეისარი, 685—695 და 705—711 წ. წ.): მისი დედა 212; იუსტინიანეს საზიზღარ პიროვნებად თვლიან 212; მას ლანძღავენ 213; მას ცხვირი მოგლიჯეს (ამიტომ ეწოდება «რინოტმეტი») 213, 230, ის გზავნის სარდალ ლეონტის იბერიისა და ალბანიის წინააღმდეგ 210; დაეზავა ბულგარელებს 210; ემზადება ომისათვის არაბების წინააღმდეგ 211; იუსტინიანე გადაასახლეს ხერსონესში 217; კვლავ მოვიდა კონსტანტინეპოლში 218, 219; ხერსონესში გზავნის ექსპედიციას 220—221; მისი დამარცხება არაბებთან ბრძოლაში 211—212; იუსტინიანეს ჩამოგდება ტახტიდან 228; მისი სიკვდილი 231.

კ

კავადი, სპარსთა მეფე (488—531 წ. წ.): 185, 186, 207.

კავასილა: ალექსანდრე კავასილა, თესალიელთა რაზმეულის მეთაური 81

კავკასია: კავკასიის მთა 189, 195, 196; კავკასიის მთებში მცხოვრებნი 188.

1. კალინიკე (კონსტანტინეპოლის პატრიარქი, 694—705 წ. წ.): 213; იუსტინიანე II-მ მას თვალები დასთხარა 219.
2. კალინიკე, ქალბატონი, მანის მიმდევარი: 109, *109
კალისტრატე: კალისტრატეს მონასტერი 223.
კანალიტები, ტომი: 135, 136.
კაპადუკი (კაპადუკი) - იგივეა რაც კაპადუკიელი: «ხოლო მესხინნი მესხიოას მიერ აღშენებულნი აწ კაპადუკად იწოდებინ» 183.
კაპადუკია (კაპადოკია): 200, 201, 202; კაპადოკიას თავს ესხმიან სპარსელები VI საუკუნეში 209.
კაპადუკიელები (კაპადოკიელები): «მოსოხისაგან წარმოიშვა მესხინთა ტომი, ესენი აწ: კაპადოკიელებად სახელიდებიან». 182, 191; «გამერი, რომლისაგან წარმოშობილნი არიან კაპადოკიელები» *183;
კაყდანი ა.: 153, *153.
კარიშკოვსი პ.: *177.
კარბოვი, პროფ.: 37, 141.
კარულოსი, ფრანგთა არხეგოსი (კარლ დიდი): აპირებდა ირინე მეფის შერთვას 232.
კასტორია, ქალაქი: 93.
პატონი: 199, 200.
კახაძე მიხეილი: 175—240.
კახნი: 117.
კედრენე (გიორგი კედრენე, ისტორიკოსი): 178, 181, *181, *237. იხ. გიორგი კედრენე.
კეკელიძე კ.: 6, *6, 7, *7, 8, *115, 116, 121, *163.
კელტები: 13, *183.
კელტიბერია: მდებარეობს რომის დასავლეთ ნაწილში 21.
კერასუნდი (კერასუნტი): 132, 137.
კესარია: კესარიას ფლობდა მუხუმედი 127.
კეფალენია: აქ გადაასახლეს აფსიმარე (ტიბერიოს III) 221.
კვიზიკი: 57, 205, 225; კვიზიკის აღება თურქების მიერ ნიკიფორე ბოტანიატეს დროს 55.
კვინტ კურციუსი: 189.
კვიპროსი: ფრანგმა რენო შატიონმა თავდასხმა მოაწყო კვიპროსის წინააღმდეგ 144.
კვირიკე ოკმელი, ხუცესი, გადამწერი: *25.
კვირეოტელი: კვირეოტელი აფსიმარე: 215.

- კილიკია: 183, 195, 200, 202; კილიკია გაანადგურეს არაბებმა 167; კილიკიის წინააღმდეგ ილაშქრეს აგარიანებმა 216
- კილიკიელები: 133, 192.
1. კიროსი, ბერი (კონსტანტინეპოლის პატრიარქი, 705—712); დაინიშნა პატრიარქად იუსტინიანე II-ის ხელმეორედ გამეფების თანავე 219.
 2. კიროსი, კონსტანტინეპოლის ეპარხოზი თეოდოსი II-ის დროს: 206.
 3. კიროსი, სპარსეთის მეფე: 142.
 4. კიროსი: კიროსის ტაძარი კონსტანტინეპოლში 95.
- კიტეები, ტომი: «კიტეები, საიდანაც არიან ლატინები ანუ რომაელები» *184.
- კლიჩესთლანი (ყიზილ-არსლანი), იკონიის სულტანი: 149, *149, მისი ერთი ვაჟი ეტრფოდა თამარ მეფეს *151; კლიჩესთლანის ჯარი ამასიის ასაღებად იბრძვის 151, 152.
- კოღინე: გიორგი კიღინე 154—158.
- კოზმა (კონსტანტინეპოლის პატრიარქი კოზმა I იერუსალიმელი, 1075—1081 წ. წ.): 67, 159, *159.
- კოლონია: მას ანადგურებენ არაბები 162; მისი დარბევა თურქების მიერ XI საუკუნეში 31.
- კოლხები: *29; მოხსენებული არიან პომპეუსის მიერ დამარცხებულ ხალხებში 200.
- კომენტიოლოსი, სტრატეგოსი (VI საუკ.): მან განდევნა ხაგანის ჯარები 209
- კომანა, ქალაქი პონტოში: აქ გარდაიცვალა იოანე ოქროპირი 187, 188, 203.
- კომანები (ყივჩაყები): მათ გადალახეს ისტროსი 106.
- კომნენოსები (ალექსი და ისააკი): 47, 48, 49, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 65, 67, 69, 72, 113; დავით კომნენოსი 131.
- კონონი (ლენონი), აღმოსავლეთის სტრატეგოსი: 227.
- კონრად მონფერატელი, მარკიზის შვილი, კესაროსი: 129, *131; იგი ისააკ ანგელოსის სიძეა 128, *128
- კონსტანტი I (ბიზანტიის კეისარი, 353—361 წ. წ.): მან ნიზიბინი გამაგრა 202—203.
- კონსტანტინე I დიდი (ბიზანტიის კეისარი, 324—337 წ. წ.): მისი ქანდაკება აღმართული იყო «ძოწეულ სვეტზე» *154; მან ააშენა კ-პოლის ზღუდე 206. მან გადმოასახლა იბერები ისპანიიდან 22, *22.

- კონსტანტინე IV პოგონატე (ბიზანტიის კეისარი, 668—685 წ. წ.): 225.
- კონსტანტინე VII პორფიროგენეტი (ბიზანტიის კეისარი, 913—959 წ. წ.): 135, 136, *181.
- კონსტანტინე VIII (ბიზანტიის კეისარი, 1025—1028 წ. წ.): *9, *19; მისი ასულია თეოდორა, ბიზანტიის მეფე 118; მან ილაშქრა საქართველოში 1028 წელს *235.
- კონსტანტინე IX მონომახოსი (ბიზანტიის კეისარი, 1042—1055 წ. წ.): 1, 2, 3, 4, 9, *9; *19; მას ჰყავს ორი და — ელენე და ევბრებია 13, *13; მას აჯანყება მოუწყო 1047 წელს სომეხმა სარდალმა ლეონ-თორნიკემ *15; ზრუნავს დაკარგული ადგალების აღდგენაზე 16; მან «ააგო მთავარმოწამის გიორგის სავანე, რომელსაც მდაბიურად მანგანა ეწოდება» 71; მას სარდალად ჰყავს ლიპარიტი 24, 25, *25, 26; მან დატყვევებული ლიპარიტი გამოისყიდა 26, 238, *238; კონსტანტინემ ვერ შესძლო ანისის დამორჩილება 32.
- კონსტანტინე X დუკა (ბიზანტიის კეისარი, 1059—1067 წ. წ.): 2, 4, 9, *9; კონსტანტინე იყო ევდოკიას ქმარი *89, 119 და მათი შვილია მიხეილ VII დუკა *89, 156, 172; ქართულ წყაროებში მას ჰქვია «კონსტანტინე დუკიწი 114, 116; კონსტანტინემ ისტორიკოსი მიხეილ ატალიატე მიიწვია სახელმწიფო საბჭოში სამუშაოდ 20.
- კონსტანტინე (=კონსტანტინეპოლს): კონსტანტინეს კათედრა (ე. ი. საპატრიარქო კათედრა): 205; გავიდა კონსტანტინედან 80.
- კონსტანტინე გაბრა: მას ტრაპეზუნტი დაუმორჩილებია 126—127; იოანე II კომნენოსი მას შეპყრობას უპირებს 127.
- კონსტანტინე დალასენოსი, ალექსი I კომნენოსის ნათესავი დედის მხრით: 78.
- კონსტანტინე დუკა: მიხეილ VII-ის ძმა: 17.
- კონსტანტინე დუკა პორფიროგენეტი, მიხეილ VII დუკას და მარიამ დედოფლის ვაჟი: 16, 17 28, 42, 45, *45, 52, 54, 62, 63, 70, 71, 72, 73, 88, *88, 89, 90, 91, 93, *112, 117 («კონსტანტინე პორფიროგენისაჲ»), 159, 160, 165—166, *165.. კონსტანტინეს სულიერი თვისებები 18; მისი სილამაზე, გარეგნობის აღწერა 18; საჭიროა იგი მშობელს (მიხეილ VII-ს) დაემსგავსოს 19; კონსტანტინე ანნა კომნენეს დანიშნულია 38, 39, 40, 113; კონსტანტინე ალექსი I კომნენოსის თანამმართველია 43—45, *46.

- კონსტანტინე მანასე (ბიზანტიელი მწერალი და ისტორიკოსი. XII საუკ.): 169—174; *181
- კონსტანტინე ოპოსი: ექსკუვიტების მეთაური 81.
- კონსტანტინე პსელოსი (მიქელ პსელოსის სახელი ერისკაცობაში): 1.
- კონსტანტინე ფრანგოპულოსი, ხომალდების უფროსი ალექსი III ანგელოსის დროს.
- კონსტანტინეპოლი (ბიზანტიის სამეფო ქალაქი): 1, 15 («პოლეოს», „ქალაქისა“), 20, *20, *29, 80 («კონსტანტინე»), 93, *93, 94. 97 («ჩავიდა კონსტანტინეს ქალაქში»), 105, 110, 112, 113. 114, 115, 116, *117, 118, 122 *129, 130, *131 *132 137, 165. 205 («კონსტანტინეს კათედრა»), 208, 221, 238; კონსტანტინეპოლის დაარსება 154, 155; იგი აიღო იუსტინიანე II-მ 705 წელს 218.
- კრახნოფონი მ.: *177.
- კრეტა, კუნძული: აქ იდგა ბიზანტიის ფლოტი 214
- კრუმბახერი კ.: *33, *122, *141, *152, 155, *170, *173, *177. 179.
- კუბიჩევი ვ.: *107.
- კულეონი, მანიქეველთა მეთაური: 82, 85.
- კუკუსო, ადგილი სომხეთში: აქ გადაასახლეს იოანე ოქროპირი 187.
- კურცი ედ.: 4, 170, 171.

ლ

- ლავროვი პ.: მისი შრომა ზონარას „ისტორიაზე“ 180, 181.
- ლაზარე: წმ. ლაზარეს საკვირველება 166.
- ლაზები: *29; 137, 185, 206; ლაზთა მეფე წათე 185; ლაზები მოიხსენებიან ბიზანტიის კეისრის ტიტულში 133, 135, 136; ლაზქანები *11. იხ. ლაზეთი და ლაზიკა.
- ლაზეთი: ლაზეთი 1204 წლის წინა ხანებში ბიზანტიის იმპერიაში შედიოდა 137.— ლ ა ზ ი ა 137.
- ლაზიკა: წათეს გამეფება ლაზიკაში 184, *184.
- ლათინები: 96, 100, 122, 129, *184 («ლათინები ანუ რომაელები»); ლათინთა ბატონობა ბიზანტიაში 1204—1261 წლებში 159.
- ლამბროსი სპ.: მისი „ხელნაწერთა კატალოგი“ 5.
- ლასკინი გ.: 155.
- ლეკადია: 211.
- ლეიბი ბ. (B. Leib): ანნა კომნენეს „ალექსიადის“ გამომცემელი *36, *37.

ლეონ I (ბიზანტიის კეისარი, 457—474 წ. წ.): 180.

ლეონ III ისავრიელი (ბიზანტიის კეისარი, 717—741 წ. წ.): მისი ნათლობის სახელი იყო „კონონ“, ამიტომ ჰქვია მას „ლეონ-კონონი“ 227; ის რომ მიემხრო იუსტინიანე II-ს, ამან უბოძა მას სპათარობა და გაგზავნა აბაზგიაში, სადაც დაჰყო დიდი ხანი 228, 230; იგი ანასტასი II-მ (არტემიმ) აღმოსავლეთის სტრატეგოსად დანიშნა 231; მიიღო მეფობა (717 წელს) აეტის შემწეობით 232; ლეონის ვაჟი არის კონსტანტინე V კოპრონიძი 231.

ლეონ დიოგენე, რომანოზ IV დიოგენეს შვილი (ნიკიფორე დიოგენეს ძმა): *90.

ლეონ დიაკონი: მისი „ისტორიის“ ვაგრაძელებაა მიქელ პსელოსის „ქრონოგრაფია“ 4.

ლეონ თორნიკე, სომეხი სარდალი: მან აჯანყება მოუწყო 1047 წელს კონსტანტინე IX მონომახოსს *15.

ლეონ-კონონი, აღმოსავლეთის სტრატეგოსი: 227.

ლეონი (რომის პაპი ლეონ III; 795—816 წ. წ.): მისი დახმარებით გამეფდა კარლ დიდი 232.

ლეონტი (ბიზანტიის კეისარი, 695—698 წ. წ.): 223; მისი სამშობლო ისავრია 227; იგი იუსტინიანე II-ის დროს სტრატეგოსია 210; იგი ორი წლით დაპატიმრებული იყო 213; მისი გამეფება 214; მას ლანძღავენ 215; მას ცხვირი მოსჭრეს 698 წელს და ციხეში ჩაადგეს 215; იუსტინიანე II-მ, რომელიც ხელმეორედ გამეფდა, ლეონტი ძელზე ჩამოჰკიდა 218, 219.

ლეონტი მროველი: 189.

ლიბია: 138, 201.

ლიგიელები: ცხოვრობენ ალბანელებსა და ამაზონთ შუა 196, 197.

ლიდია: *145.

ლიმონი: 137.

ლიპარიტი: ბიზანტიური ჯარის სარდალია 23—26; ეხმარება ბიზანტიელებს თურქებთან ბრძოლაში 236—238; ლიპარიტის დიდსულოვნება და მდგრადობა 25; ლიპარიტის დატყვევება და გამოსყიდვა 237—238; იგი ტყვეობიდან განთავისუფლებულ იქმნა 1051 წელს *25.

ლიუბარსკი ი. (Я. Н. Любарский): 37, *45, *59, *79, *83, *88, *104, *111, *119.

ლიხთ-იქითნი: 137.

ლიხუდე: პატრიკიოსი სტეფანე ლიხუდე, ბიზანტიის სარდალი 23, *23.

ლოლაშვილი ივ.: 260.

ლონგიბარდია: 84, 94, 97; მისი მფლობელი რობერტი 165.

ლუკულე, რომაელი სარდალი, ცნობილი თავისი სიმდიდრით, ხელ-
ვაშლილობით, მწერლობის სიყვარულით: 192, 194, 195.

მ

მაგნენტიუსი (Flavius Magnentius), რომაელი კეისარი (350 —
353 წ. წ.): 203.

მაგოგი (ბიბლ.): 182, *183, 191. — მაგოგელნი 191; «ამჟამად
სკვითებად წოდებულნი» 182.

მადაი (ბიბლ.): 182 (მადაიმ, მადოჲ), *138, 191. — მაღელნი
(მიდიელები) 182, *183 (მადიელები), 191.

მავრები: «ელისა, რომლისაგანაც არიან მავრები» *184

მავრიკიოსი (ბიზანტიის კეისარი, 582—602 წ. წ.): 208; ხაგანს ზავსა
სთხოვს 209.

მაზიკები (ბიბლ.): *184.

მაკარი ხრისოკეფალე, XIV საუკუნის მწერალი: 169.

მაკედონელები: 81, *184, 189; მაკედონელთა ძლიერება 196.

მაკედონია: *88.

მაკუაკები (ბიბლ.), ტომი: *184.

მალალა (იოანე მალალა): 158. იხ. იოანე მალალა.

მანასკერტი (მანძიკიერტი): 26.

მანბიჯი (არაბულად გამოთქმული «ბამბიკე», იერაპოლისის ძველი
სახელი): 168.

მანგანა: მთავარმოწამის გიორგის სავანე — მანგანა 71; მანგანის კა-
რიბჭე («პერიბოლოს») 239.

მანი (ახალი მოძღვრების მეთაური): 109.

მანიჭეველები (მანის მოძღვრების მიმდევარნი): 84, 207; მანიჭევე-
ლთა მოდგმა 86; მანიჭეველთა მწვალებლობა 108; მანიჭეველ-
თა მოძღვრება 109.

მანლიოსი, სახალხო ტრიბუნი: 192.

1. მანუელ I კომნენოსი (ბიზანტიის კეისარი, 1143—1180 წ. წ.): 122,
126, 127, 140, 141, 143, *178; მანუელ კომნენოსის ვაჟია ალექსი
(ალექსი II კომნენოსი) 123; მისი რძალია ირინე 169; მისი
პირველი ცოლია ირინე (ბერტა), ხოლო მეორე — მარიამ ან-
ტიოქელი 128; ბიზანტიის კეისრის ტიტული მანუელის დროს
133—137; მანუელმა 1166 წელს მოიწვია საეკლესიო კრება
134, *134; მანუელი აწყობს ლაშქრობას აზიაში 144; მისი

ჩასვლა ბითვინიაში 145; მანუელის ურთიერთობა კიზილ-არსლანთან 149, *151;

2. მანუელ მავროზოში, მეანდრის დაბლობის მფლობელი: 130.

3. მანუელი, ანდრონიკე I კომნენოსის ვაჟი: *131.

4. მანუელი: მანუელის სახელობის მონასტერი 165.

მარგარიტა, უნგრეთის მეფის ბელა III-ის ასული 122.

მართა (საქართველოს მეფის ბაგრატ IV-ის ასული, ბიზანტიის კეისარზე გათხოვილი და მარიამად წოდებული): 112, 116, 118; დედოფალი მართა ბერძენთა მეფის მიხეილ დუკას მეუღლე 113, 114; მართა კონსტანტინეპოლში 114; მართა უფლისწული კონსტანტინე დუკიწის რძალი 114; მართა ავღუსტინაისი 117, 166; მართას ძმა გიორგი (საქართველოს მეფე გიორგი II) 115 იხ. 1 მარიამი.

მარი ნიკ.; აკადემიკოსი; *98, 158.

1. მარიამი (ბიზანტიის დედოფალი, მიხეილ VII დუკას მეუღლე): 16 (მარიამ მართა—ყოფილი), 37, 42, 43, *45, *49, 56, 61, 64, 65, 67, 68, 69, 70, 71, 72 89, 90, 92, 93, 112, 113, 114, 155, 156, 159, 160. მისი გვარიშვილობა და სიმდიდრე 17; მისი სილამაზე 17; მარიამის ვაჟია კონსტანტინე დუკა პორფიროგენეტი 88, *88, (და სხვაგანაც); მარიამის ვაჟი ალექსი კომნენოსის თანაკეისარია 43, *46; მარიამი მისთხოვდა ნიკიფორე ბოტანიატეს 37, 46, 163—165, *165; ნაზი ახალგაზრდა მიხრწნილ მოხუცს (ბოტანიატეს) მისთხოვდა 174; მარიამ დედოფალი და ალექსი კომნენოსი 47; მარიამის კავშირი პეტრიწონთან *107, *108; მარიამი დავით აღმაშენებელს მოსწრებია 116; მარიამი მოლოზან-იქმნა 165. ზოგიერთი ისტორიკოსი მას „მარიამ ალანელს“ ეძახის 160, 164,

2. მარიამი (საქართველოს დედოფალი, გიორგი I-ის მეუღლე, ბაგრატ IV-ის დედა): 114; მიდის ბიზანტიაში საქართველოს სახელმწიფო საქმეებზე მოსალაპარაკებლად 235, *235.

3. მარიამი (მანუელ I-ის ქალიშვილი პირველი ცოლისაგან): 127, 128, *130.

4. მარიამ ანტიოქელი (მანუელ I-ის მეორე ცოლი): 123, 127, 128.

მარიუპოლი: *111.

მარმარილოს ზღვა: *177.

მასაგეტები: არიან ბიზანტიის ჯარში 144; მასაგეტები სპარსეთში შევიდნენ და მას დიდი ზიანი მიაყენეს 202; ალბანელები დიონ კასიოსის მიხედვით მასაგეტები არიან 201.

- მაქსიმე აღმსარებელი: მაქსიმე ფილოსოფოსი და მოწამე 102.
- მაქსიმოზი (კონსტანტინეპოლის პატრიარქი, 431—434 წ. წ.); 205
- მალაგინი (ბიბლ.): ღმრად სახელ-დებულნი მალაგინი 182.
- მახარაძე ნელი: 118.
- მეანდრე, მდინარე: მეანდრის დაბლობი 130
- მეგალოპოლი, ქალაქი: 226.
- მეზია, მკზია: 143.
- მელანგია, ადგილი მცირე აზიაში: 150.
- მელიტენე: მას ანადგურებენ არაბები 162; მისი დარბევა თურქების მიერ XI საუკუნეში 31.
- მელიქშა: მისი ძმა არის ტუტუში, სელჯუკთა ამირა სირიაში *74.
- მენელაოსი (მიოლო): ქერა მენელაოსი (ამას ადარებს ისტორიკოსი მარიამის ვაჟს კონსტანტინეს) 62.
- მეოტიდის ტბა: 202.
- მესემბრია, თრაკიის ქალაქი: 228.
- მესოპოტამია: 75, 200; მესოპოტამიას ანადგურებენ არაბები 162; მისი დარბევა თურქების მიერ XI საუკუნეში 31; მესოპოტამიის პროვინცია (აქ მოსამართლედ დაინიშნა პსელოსი) 1.
- მესქინნი, «მესხიოჲს მიერ აღშენებულნი» 182. იხ. მესხინეპი.
- მესხეთის მთა: 188, 195
- მესხინები: მესხინთა ტომი 182 («აწ კაპადოკიელებად სახელ-იდებიან»), 191.
- მესხიოჲ: «მესქინნი მესხიოჲს მიერ აღშენებულნი აწ კაპადუკად იწოდებიან» 182.
- მიდი: „მადელნი... რომელნიცა ელლინთა მიერ მიდად იწოდებიან“ 182.
- მიდია: 145, 200.
- მიდიელები: 22, 188, 196, 201.
- მითრიდატე: 188, 192, 193, 194, 195, 197, 198, 201.
- მიქელ პსელოსი (XI საუკუნის მოღვაწე, მეცნიერი და მწერალი) 1—19; ერისკაცობაში კონსტანტინე 1; მას ეწოდება «იპერტიმოს» (ზეშთაპატივოსანი) 9; პსელოსს დაუახლოვდა იოანე იტალოსი 95, 96. (იტალოსი წინააღმდეგობას უწევს პსელოსს); ანა კომნენე იმეორებს პსელოსის აზრებს *103, *104; მიქელ პსელოსი დოგმატების დასაბუთებას მოითხოვდა 2—3, 120; პსელოსის თანამედროვეა ისტორიკოსი იოანე სკილიცე 161; მიქელ პსელოსის ცნობით „იბერიის სტრატეგოსად“ გაიგზავნა

თორნიკე *15; მიქელ VII-ის დახასიათება პსელოსის ქრონოგრაფიაში 16. იხ. აგრეთვე პსელოსი.

მიხეილ II ამორეველი, ე. წ. „ჩლიფინა“ (ბიზანტიის კეისარი, 820--829 წ. წ.): 135

მიხეილ IV პაფლაგონელი (ბიზანტიის კეისარი, 1034--1041 წ. წ.): 4, 9, *9, *19.

მიხეილ V კალაფატი (ბიზანტიის კეისარი, 1041--1042 წ. წ.): 9, *9, *19; იგი იყო მიხეილ IV პაფლაგონელის ძმისწული, რომელსაც კესაროსის პატივი ჰქონდა 4.

მიხეილ VI სტრატიოტიკი (ბიზანტიის კეისარი, 1056--1057 წ. წ.): 9, *9, *19; მას მიხეილ მოხუცს ეძახიან 4.

მიხეილ VII დუკა პარაპინაკი (ბიზანტიის კეისარი 1071--1078 წ. წ.): 2, *29, 34, 42, 43, *45, 62, 67, 70, *74, *89, 90, *107, *108, 112, *113, *117, 119, 155, 159; მისი აღმზრდელი იყო მიქელ პსელოსი 16; მიხეილის დედა ევდოკია *89, 155, *172; მიხეილი 1067 წლიდან კეისრის თანამოსაყდრეა 172, *172; ტახტზე ავიდა დიოგენეს შემდეგ 41; მისი შეუღლეა მარიამი, ბაგრატ IV-ის ასული 16, 42, 96, *96; 756, 160, 166 მიხეილის ტრფობა მარიამისადმი 17; მიხეილის ვაჟია კონსტანტინე დუკა პორფიროგენეტი 38, *38, 39 72, 160, 165; მიხეილის ნახევარძმა ნიკიფორე დიოგენე 118; მიხეილის დროს შეუდგა პსელოსი თავისი „ქრონოგრაფიის“ გაგრძელების წერას *19; მის დროს მოღვაწეობს მიხეილ ატალიატე 20; მიხეილი ტახტიდან ჩამოავდეს 37, 166; იგი გაკრიჭეს 164, 173; იგი მიტროპოლიტია ეფესოში 164--165, 174, *174.

მიხეილი, კომნენოსების სიძე, სეკრეტონთა ლოგოთეტი 61 62.

მიხეილ ატალიატე, XI საუკუნის ისტორიკოსი: 20--32; 35; მისი „ისტორია“ 167, 168, *168; მას იმეორებს სკილიცეს გამგრძელებელი 31, 162.

მიხეილ გაბრა, სტრატეგოსი: 146, 147, 149, 150, 152.

მიხეილ ვრანა: 147, 149; კვიპროსზე სარდლობდა ბიზანტიის ჯარს 144.

მიხეილ ხონიატე: 122.

მოამედი, აგარიანთა მხედართმთავარი VII საუკუნეში: 216

მომფსუესტია, ქალაქი კილიკიაში: *74.

მონომახოსი, კონსტანტინე IX მონომახოსი: 49

მონფერატელი მარკიზი: მისი შვილია კონრადი: 128.

- მორავიცი გ.: გამოჩენილი უნგრელი ბიზანტინისტი: *33, *122, 135, *151, *153, 155, *161, *170.
- მოსოქ (მოსოხი), იაფეტის ძე 182.
- მოსოხი (ბიბლ.): 182, 184, *184, 191.
- მუზაკე, ბიზანტიელი მოხელე: 92.
- მუკია, პომპეუსის ცოლი: 198.
- მუხუმედი. (მუჰამედი): კესარიის მფლობელი: 126, 127.
- მუჰლიდნი: *151.
- მუზია (მეზია): 143.
- მცირე აზია: აქ იყო თრაკეზიონის თემი 161.

ნ

- ნავაქტი: ნავაქტის მიტროპოლიტი კონსტანტინე მანასე 169.
- ნებროთი: *79.
- ნეგრა, ქალაქი: აქაური მანიქეველები ამოწყვეტა კავადმა 207.
- ნეობტოლემოსი, აქილევის ძე: 18.
1. ნესტორი, პილოსელი (მითოლ.): 19; მეორე პილოსელ ნესტორს ეძახდნენ ნიკიფორე ბოტანიატეს 173.
2. ნესტორი (ანუ ნესტორიოსი), მწვალებელი: 163, *163,
- ნეფტალიტები, ჰუნ-ნეფტალიტები (ანუ თურქები) 23; მათი შემოტევა XI საუკუნეში იბერიაზე, ხალდიაზე, მესოპოტამიაზე 31-ნიზიბინი: კონსტანტი მეფემ ნიზიბინი გაამაგრა 202, 203.
- ნიკეა: 74, 75, 122, 130, *131, 231; ნიკეა ბითინიის დედაქალაქია 226; ნიკეა ხელთ იგდო ნიკიფორე ბოტანიატემ 173, 174.
- ნიკეტა ზონიატე (XII საუკუნის ისტორიკოსი): 122—139, *149, 152.
- ნიკიფორე, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი (806—815 წ. წ.), „ქრონოგრაფის“ ავტორი: 178.
- ნიკიფორე III ბოტანიატე ბიზანტიის კეისარი, 1078—1081 წ. წ.): *29, *30, 55, 62, 65, *83, 112, 113, 116, 117, 169; ნიკიფორეს ეძახდნენ პილოსელ ნესტორს 173; ნიკიფორემ გაგზავნა ალექსი ნიკიფორე ვრიენიოსის წინააღმდეგ 37; ნიკიფორემ გააუქმა ხელშეკრულება რობერტის ასულის ელენეს დანიშვნის შესახებ მარიამ მართა — ყოფილის შვილზე, კონსტანტინე პორფიროგენეტზე 40; ნიკიფორეს ძალიან უყვარდა ალექსი და ისააკ კომნენები 47; ნიკიფორემ შეირთო მარიამ მართა-ყოფილი 67, 69, 70, 164, *165, 174. ნიკიფორეს დროს მოღვაწეობს მიხეილ ატალიატე 20; ნიკიფორე ბოტანიატეს ჩამოგდება ტახტიდან 61.

ნიკიფორე დიოგენე, რომანოზ IV დიოგენეს შვილი და მიხეილ VII დუკას ნახევარ-ძმა 89, *90, 118, 119; იგი მარიამ დედოფალმა დაიახლოვა 90, *107. ნიკიფორე დიოგენეს შეთქმულება ალექსი I კომნენოსის წინააღმდეგ 92, 93.

1. **ნიკიფორე ვრიენიოსი** (უფროსი): ნიკიფორე ვრიენიოსის (ანნა კომნენეს მეუღლის) მამა 34; იგი ღირახიუმის დუკად აღაზევა მიხეილ VII დუკამ 37; მან გაიზარაზა ვადგომოდა მიხეილს 37

2. **ნიკიფორე ვრიენიოსი** (უმცროსი), ანნა კომნენეს მეუღლე: 33, 34; ნიკიფორეს „ისტორია“ 21, *51, *165; იგი უხვად სარგებლობს მიქელ პსელოსის „ქრონოგრაფიით“ 4; ნიკიფორეს შვილიშვილია ნიკიფორე კომნენოსი 170.

1. **ნიკიფორე კომნენოსი**, ალექსი I კომნენოსის ძმა, დიდი ღრუნკარი *59.

2. **ნიკიფორე კომნენოსი**, ანნა კომნენეს და ნიკიფორე ვრიენიოსის შვილიშვილი: 170.

ნიკიფორე მელისენი, კესარი (მას ცოლად ჰყავდა ალექსი I კომნენოსის და ევდოკია): *82, 83, *83.

1. **ნიკიფორე ფოკას** ძე: ნიკიფორე ქსიფიასთან ერთად აუჯანყდა ბასილის 234.

2. **ნიკიფორე ქსიფიასი**; ნიკიფორე ფოკას ძესთან ერთად აუჯანყდა ბასილის 234.

ნიკოლაძე ევს.: 6.

ნიკოლოზ ვრანა: კაცი მამაცი და საომარ საქმეებში გამოცდილი 81.

ნიკომედი: 227, 231

ნისის თემი: 107.

ნოე (ბიბლ.): *183.

ნომოსი, პატრიკიოსი და აპოკურაპალატი: მისი შვილიშვილი ცოლად შეირთო ლაზთა მეფემ წათემ 185.

ნორმანები: *97; ნორმანიელი ტირანები 39.

ნოზო (ბიბლ.): 182.

ნუშადია: «ლიბიიდან ნუშადიამდე» 138.

ნურადინ ბეროელი, სატრაპი: 145.

ნუცუბიძე შ., აკადემიკოსი: 7, 8, *8.

ო

ოინაო: ოინაოს პონტური ქალაქები 150.

ორესტე (მითოლ.): ორესტე და პილადე 49.

ორესტიადა, ქალაქი (ადრიაანოპოლის ძველი სახელმწოდებაა): 8:

ოსროენე: ოსროენის პროვინცია 207.

ობტროგორსკი გ.: 152.

ოფსიკიონი: ოფსიკიონის თემი 225.

ოქროპირი: 205. იხ. იოანე ოქროპირი.

პ

პაგანები, ტომი: 135, 136.

1. პავლე: პავლე ბერი 213.

2. პავლე (კალინიკეს, მანის მიმდევარი ქალის, ვაჟი): 109, *109.

3. პავლე: პავლეს ტაძარი 110.

პავლოვი ა.: *177, *178.

პაკურიანი (Пакуриан Pacurianos) იხ. ბაკურიანი, გრიგოლ ბაკურიანისძე:

პალესტინა: 200. აიღეს სპარსელებმა VI საუკუნეში 209.

პალესტინელნი: მათი ელჩები ბიზანტიონში 145.

პანონია: 136.

პაპადოპულო-კერამევსი ა.: *111.

პართები: 138.

პატროკლე (ტროადის ომის გმირი): 67.

პაფლაგონია: 127, 200; პაფლალონი 183; პაფლაგონიას თავს დაესხნენ სპარსელები VI საუკუნეში 209.

პაფლაგონელები: 131, 191; პაფლაგონთა ქვეყანა 150.

პეგასი (მითოლ.): პეგასი და ბელეროფონტი 172, *172.

პენტეგოსტი, ადგილი სერის მიდამოებში, მაკედონიაში; 88.

პერამი, წარმოშობით სპარსელი, სარდალი: 144

პერიბლესტის სავანე (ღვთისმშობლის სახელობის მონასტერი): 61, *61,

პერნიკი: აქ იყო მარიამ დედოფლის მამულები 89, *108.

1. პეტრე პატრიკიოსი, ბიზანტიელი ისტორიკოსი (VI საუკ.) 178

2. პეტრე პატრიკ-ყოფილი, ბერი (XI საუკ.): 114.

პეტრიწონი: აქ იყო მარიამ დედოფლის მამულები 89, *108; 118: პეტრიწონის მონასტერი და სემინარია *107, 108; პეტრიწონში ჩააყენა ჯარი ალექსი კომნენოსმა 106, 107.

«პიგის» მონასტერი (კონსტანტინეპოლში); 97.

პითალორელები (მათ აგრეთვე „იტალიელები“ ეწოდებათ): 121.

პილადე (მითოლ.): ორესტე და პილადე 49

პილე, ადგილი ბითვინიაში; 145.

პლატონი: *79, 97, 101; პლატონის დიალოგები 33.

პლუტარქე; 178.

პოლემონის პონტო: 208.

პოლისი (ე. ი. კონსტანტინეპოლი): 15

პომპეუსი: 192, 197, 199; პომპეუსი და მისი ცოლი მუკია 198; პომპეუსი მიდის მითრიდატესთან 188, 193; თავს დაესხა ალბანელებს 189; კოლხიდისკენ გაემართა 196; პომპეუსი და ტიგრანი 194; პომპეუსმა დიდი ტრიუმფი გადაიხადა 200, 201.

პონტო: 188, 195, 200, 202; პონტოს ერაკლია 131; პონტოს მიტროპოლია 208; პონტოს სანაპირო 127; «ადგილნი პონტოსანი» 137.

პომპეი ა.: *181.

პოტაპოვი პ.: *181.

პორფირიოზი: პორფირიოზის მოძღვრება 101.

პოსინი: პოსინის მიერ შედგენილი ლექსიკონი *36.

1. **პროკლე**, V საუკუნის ფილოსოფოსი: პროკლე დიადოხოსი: 101.

2. **პროკლე** (კონსტანტინეპოლის პატრიარქი, 434—447 წ. წ.): იგი იოანე ოქროპირის მოწაფე იყო 205.

პროკოპი კესარიელი (ისტორიკოსი, VI საუკ.): 36, 178, 189, 190; პროკოპის ცნობები აბაზგების შესახებ 228.

პროპონტიდა: 73.

პსელოსი (მიქელ პსელოსი): 35, 97, 178 («ქსელოსი»). იხ. მიქელ პსელოსი.

ჟორდანია თედო: 115, 116, 117, *117.

რ

რადინოსი, კონსტანტინეპოლის ეპარქოზი: 61, 62.

რაინარი, კესაროსი: იგი მანუელ I-ის სიძეა 128.

რანნი («რანთა და კახთა»): 117.

რაული, დიდებული: რობერტ გვისკარმა იგი ელჩად გაგზავნა ნიკიფორე ბოტანიატესთან 43, 44.

რეგენები (რეგინები), ტომი: ასხანაქსები, ამჟამად რეგინები როპეწოდებათ 182; *184, 191.

რექტორი (რექტორი), მონაზონი: თავის თავს მიხეილ მეფედ აცხადებდა 41, 42

რენალდი, ანტიოქიის მთავარი: 144.

რენო ე, (Renauld), მიქელ პსელოსის „ქრონოგრაფიის“ გამომცემელი: 4.

რიზე: 1) დაბა ტრაპეზუნტის მხარეში *145; 2) სოფელი მცირე აზიაში 145, 146.

რინდაკი, მხარე: 150.

რიფათი, ძე ლამერისი (ბიბლ.): 182, 183, *184; რ ი ფ ა თ ე ლ ნ ი («წინათ პატლაგონელებს ეძახდნენ») 182, 183.

რი ქათი: *184 («რომლისაგანაც არიან სავრომატები»).

რიწიონი, სოფელი მცირე აზიაში: 146.

რობერტი (რობერტ გვისკარი), ლანგობარდიის მფლობელი: 41, 82, 165; მის ქალიშვილზე, ელენეზე, დანიშნეს მარიამის ვაჟი კონსტანტინე *38, 39, 165; რობერტთან გამოცხადდა ცრუ-მიხეილი 41, 42; რობერტი გაიძვერაა 43, 44; მისი ვაჟია ბოემუნდი 73; ალექსი კომნენოსი ემზადება რობერტ გვისკარის წინააღმდეგ საომრად 83.

როდიოსი (ბიბლ.): *184; რ ო დ ი ე ლ ე ბ ი *184.

1. რომაელები (დასავლეთისა): 190, 192, 194, 195, 196; მათ ლატინები ეწოდებათ 184; მათ დაიპყრეს ეპიდამნი *97; რომაელების წინააღმდეგ იბრძოდნენ იბერები 21; რომაელების მეფე კარულოსი (კარლ დიდი) 232.

2. რომაელები (ბიზანტიელები): 32, 37, 44, 46, 128, 143, 147, 148, 149, 15, 185, 186, 206, 211, 229, 230, 235, 236, 237; რომაელთა მეფეა მონომახოსი 94, მიხეილ დუკა 41, ალექსი I კომნენოსი 66, მანუელ I კომნენოსი 133, თეოდორე ლასკარი 131; რობერტ გვისკარი ოცნებობდა რომაელთა ტახტი მიეღო 39; რომაელთა ქვეყანა 23, 162; რომაელთა სახელმწიფო 26, 35, 38, 94; რომაელთა სახელმწიფოს საზღვრები 135; რომაელთა საქვლობელო 138; რომაელთა ქვეშევრდომები 133—137, მათი ხელქვეითი ტომები 163; რომაელთა ციხე-სიმაგრეები 150; რომაელთა ჯარი 31, 87, 146; რომაელების ფლოტი 214; რომაელების სიმწყობრე 28; რომაელთა ქვეყნებს არბევენ სკვითები 86; რომაელთა წინააღმდეგ ილაშქრა ხაგანმა 209; მათ მიწაყალზე შეიჭრნენ არაბები 214; რომაელები დაამარცხეს ბულგარელებმა 220; რომაელთა წინააღმდეგ ემზადება რობერტი 42, 43; ლათინები რომაელთა წინააღმდეგ იბრძვიან 97, რომაელებმა დალაშქრეს სირია 216; რომაელებმა გაჟლიტეს აბაზგები 28, 29. — რ ო მ ა ე ლ ი წ ა რ წ ე რ ე ბ ი 210.

რომანა: რომანოზ არგირის მიერ აგებული მონასტერი *61.

- რომანოზ III არგიროსი** (ბიზანტიის კეისარი, 1028—1034 წ. წ.): 4, 9, *9, *19, 61; მან თავისი ძმისშვილი (თუ დისშვილი) დანიშნა ბაგრატ IV-ზე 235. მის მიერ აგებული მონასტერი *61.
- რომანოზ IV დიოგენე** (ბიზანტიის კეისარი, 1067—1071 წ. წ.): 2, 20, *74, 172, *173, *173; იგი არის ნიკიფორე დიოგენეს მამა *89, 119; მან ილაშქრა 1068 წელს იერაპოლისში 167—168; რომანოზის მოწინააღმდეგეა ნიკიფორე ბოტანიატე *29; რომანოზს თვალები დასთხარეს 74, *173.
- რომი**: 97, 178, 192, 198, 199, 202, 207; რომის იმპერია 21, 200; რომის პროვინციად გამოაცხადა პომპეუსმა სირია 198; რომის სახელმწიფოს მართავს თეოდოსი მცირე 205. რომში VI საუკუნეში უპირველესი ქურუმი იყო აგაპეტოსი 207,
- რუისი**: რუის-ურბნისის კრება 117; რუის-ურბნისის „ძეგლის-წერა“ *160.

ს

- საბერძნეთი** (ბიზანტია): ბასილი II-ს «შიში აქუნდა საბერძნეთით ვანდგომისა» და მოსთხოვა გიორგის მძევლად შვილი ბაგრატე გაეგზავნა. *30; საბერძნეთში დედოფლობდა მარიამ მართაყოფილი 116, *117; საბერძნეთში მყოფი ქართველები 158.
- სავრომატები**: ისინი არბევენ ერთ სკვითურ ტომს 85; რიქათი, რომლისაგანაც არიან სავრომატები *184.
- სათა კ.**: 4, *20.
- საღერნო** იტალიის ქალაქი: 43.
- სამბსონი** (გოლიათი სამსონი): *79.
- სამისონი** (პონტოს ქალაქი სამსუნი): 137; ძველად მას ერქვა „ამინსოს“ ან „ამისოს“ *132.
- სამოხატა**, ქალაქი სირიის პროვინციაში, კომაგენეში: 216.
- სამსუნი იხ.** სამისონი.
- სამუელი**: მისი გამოხდომები ბიზანტიის წინაღმდეგ 233
- სანიგები** (ქართული ტომი): *29
- სარკინოზები**: სარდალ ტატიკიოსის მამა იყო სარკინოზი 81.
- სარმატები**: «მაგოვისაგან არიან წარმოშობილი გუთები, სარმატები და სკვითები» *183.
- საქართველო**: *15, 112, *117, 118, 119, *126, 129, 181, *181, 190; გიორგი I საქართველოს მეფე *30; ბიზანტიასა და საქართველოს შორის კონფლიქტი 1022—1023 წელს *30; საქართვე-

- ლოში ცნობილია ნესტორის მწვალებლობა *163; საქართვე-
ლოს იბერები და ისპანიის იბერები *22.
- საჯა: ღუნაის გასწვრივ მცხოვრებ ერთ-ერთი ტომის (ბულგარელე-
ბის?) წინამძღოლი 85.
- სევეროსი (ანტიოქიის პატრიარქი, 512—518 წ. წ.): იგი მონოფიზი-
ტი იყო 208
- Sewter E. R. A.: მიქელ პსელოსის „ქრონოგრაფიის“ ინგლისურად
მთარგმნელი 5.
- სელჯუკები: *117; სელჯუკთა ამირა სირიაში ტუტუში *74; სელჯუ-
კების სულტანი ყიზილ-არსლანი *151.
- სერი, მაკედონიის ქალაქი: სერის მიდამოები 88.
- სერბები: 133, 136; სერბლები 135, 136,
- სერვლია, იოანე იტალოსის მოწაფე: 101.
- სესთლავი: ღუნაის გასწვრივ მცხოვრებ ერთ-ერთი ტომის (ბულგა-
რელების?) წინამძღოლი 85.
- სიაოში, დიდი სულტანის ელჩი: იგი იბერიული წარმოშობისაა 73.
77, 78, 79; რას ნიშნავს სიტყვა „სიაოშ“ *79.
- სიბთ-იზნ აღ-ჯაუზი (არაბი ისტორიკოსი): *79.
- სიკე, ნავსაყუდელი (კონსტანტინეპოლში; ახლანდელი პერა ანუ გა-
ლატა): 215.
- სიკელიელები (სიცილიელები): *184.
- სიკუტრისი ი.: *19.
- სიმეონ დვალი (გადამწერი ჰრომანას მონასტერში): 115.
- სიმეონ ლოგოთეტი (სიმეონ მეტაფრასტი): 178.
- სინა: სინას მთის ხელნაწერი *25.
- სინადინი, წარჩინებული: მას ვარაუდობს ნიკიფორე ბოტანიატე თა-
ვის მემკვიდრედ სამეფო ტახტზე: 51—52.
- სინოპი: *74, 75, 78, 79, 137, 222.
- სირია: 23, 195; რომის პროვინციად გამოაცხადა იგი პომპეუსმა
198; სირიის საზღვრებთან მდებარეობდა დვინი 32; სირიაში
წარმოიშვა ნესტორის მწვალებლობა *163; სირია აიღეს სპარ-
სელებმა VI საუკუნეში 209; სირია დალაშქრეს ბიზანტიელებ-
მა 216; კვლი-სირია 167.
- სირმიონი, (ქალაქი პანონიაში): ჰუნები სირმიონის ასაღებად ჯარს
გზავნიან 147; სირმიონი დაიპყრო ხავანმა 208.
- სისინიოსი (კონსტანტინეპოლის პატრიარქი, 426—427 წ. წ.): 205
- სიცილია: 93; სიცილიის მეფე როგერი (როკერი) 143.

სიცილიელები: ისინი გადაუდგნენ რომაელთა (ე. ი. ბიზანტიელთა) სახელმწიფოს 94.

სკაბლანოვიჩი ნ.: *170, 179.

სკვითები, 13, 47, 86, 110, 136, *183, 202; სკვითები ბორილე და გერმანე 46; მაგოგელნი ამჟამად სკვითებად წოდებულნი 182; მაგოგისაგან არიან წარმოშობილი გუთები, სარმატები და სკვითები *183.

სკილიცე (ისტორიკოსი იოანე სკილიცე, XI საუკ.): 35, 136, 159, 178, 181; სკილიცე-კედრენე *235, იხ. იოანე სკილიცე.

სკილიცეს გამგრძელებელი: 21, 178, 161—168.

სკირტი, მდინარე: 207.

სკლირენა (კეისარ კონსტანტინე მონომახოსის საყვარელი): 2.

სკვთა: 182,

სლავები: 47, 232; სლავთა რაზმი 211; სლავური ქვეყნები 180; სლავური ტომები იუსტინიანე II-მ დაიმორჩილა 210; ხაგანმა აამხედრა სლავები ბიზანტიის წინააღმდეგ (VI საუკუნეში) 209; სლავი ქრონოგრაფოსები 180.

სმირნა: სმირნის ეპისკოპოსი კიროსი 206.

სოკოლოვი ნ. პ.: 139, *139.

სოკრატე, ფილოსოფოსი: *79.

სოლომონი: სოლომონ ბრძენი *79, 110.

სომხეთი: სომხეთის პროვინცია 187; სომხეთის მთავარი 144. იხ. არმენია.

სოფენე: რომაელებს წაერთვათ სოფენე 195.

1. **სოფოკლე,** ტრაგიკოსი: 17.

2. **სოფოკლე:** ლექსიკოგრაფი Sophokles *124, *160.

სპანდიარი, გოლიათი: *79.

სპარსეთი: 23, 146, 202; ქრისტიანების დევნა სპარსეთში *163.

სპარსელები, სპარსნი: 138, 185, 189, 196. სპარსთა სულტანი 74; სპარსთა სამეფო 185; სპარსელების მეზობლები არიან პუნ-ნეფთალიტები 23; სპარსელთა ჯარებმა ნიზიბინს ალყა შემოარტყეს 202; სპარსელებმა VI საუკუნეში აიღეს სირია, პალესტინა და ფინიკია 209; სპარსთა მეფემ ომი დაუწყო ლაზთა მეფეს წათეს 186; ლაზთა მეფე წათე გადაუდგა სპარსელებს 206, — ს პ ა რ ს უ ლ ი დ ი ა ლ ე ქ ტ ი 25.

სტანიშაკი, ქალაქი: 108.

1. **სტეფანე:** მას ალყა აქვს შემორტყმული ზევგემისათვის 146.

2. **სტეფანე** საჭურისი (იუსტინიანე II-ის დროს): 212; იგი დაწვეს 213—214.
სტრაბონი: *22, 189.
სტრატონიკე: მითრიდატეს დროს მას ეპყრა ერთი ფრიად მდიდარი ციხე 197.
სტრიმონი, მდინარე: 88.
სტუდიელთა მონასტერი: 112, 156, 160, 166.
სულეიმანი (ამირა): 73, 74, 75, 76.
სუსიელები: სუსიელების ელჩები ბიზანტიონში 145.

ტ

- ტავროძე მთა**: 182; **ტავრის მთა** 182, 191
ტავრო-სკვითები (ბასილი II-ის დროს): 711.
ტაკიტოსი (რომის იმპერატორი M. Claudius Tacitus, 275 -- 278 წ. წ.): 202.
ტანაისი, მდინარე: 182, 191.
ტარამანტები: რიფათი, რომლისგანაც არიან გარეგანი ტარამანტები *184; თარსები, საიდანაც არიან შინაგანი ტარამანტები *184.
ტარხო (თარხო): ქალაქთა უპატოსნესი იწოდების 183; ყველაზე უპატოსნეს ქალაქს ტ ა რ ს ო ს ი ერქვა 183. 192.
ტატიკოსი, ალექსი I კომნენოსის ერთგული მხედარმთავარი, წარმოშობით თურქი: 81, 89, 91
ტატუში, მხედარმთავარი (XI საუკ.), წარმოშობით პაჭანიკი: ტატუში, რომელსაც ხალიც ეწოდებოდა; ფლობდა დრისტრას 85.
ტერველი (ტერბელი), კესაროსი: იგი ბულგართა მთავარია 217.
ტერვუნიოტები, ტომი: ისინი ჩამოშორდნენ ბიზანტიას და გახდნენ თვითთავადნი 135, 136.
ტერნოვსკი თ. ა.: *181.
 1. **ტიბერიოს III აფსიმარე** (ბიზანტიის კეისარი, 698—705 წ. წ.): მისი სახელია აფსიმარე, მან ჩაიბარა ფლოტი 215, განიზრახავს იუსტინიანე II-ის მოკვლას 217; იგი 705 წელს აპოლონიადაში გაიქცა 218; მან კეფალენიაში გადასახლა ფილიპიკე 221; იუსტინიანემ, ხელშეორედ რომ გამეფდა იგი ძელზე ჩამოჰკიდა 218—219.
 2. **ტიბერიოსი** (იუსტინიანე II-ისა და თეოდორას შვილი): 219; მისი მოკვლა 222—223.
 1. **ტიგრანი**, არმენიის მეფე: 192, 194, 195; მისი ცოლი ზოსიმე 201.
 2. **ტიგრანი**, ტიგრანის ძე („ახალგაზრდა ტიგრანი“): 194, 201.

ტირანიელები: ესპანელები, რომლებსაც აგრეთვე ტირანიელები ეწოდებათ *184.

ტოროსი, სომხეთის მთავარი: 144.

ტოდრუღბეგი, სულტანი: 238, *238, 239; მან განათავისუფლა ლიპარიტი: 25, *25.

ტრავლე, მანიჭეველი (ნიკიფორე ბოტანიატემ ტრავლე დომესტიკოსის თანამდებობაზე აღაზევა): 86.

ტრიადიწა: პეტრიწოსში და ტრიადიწაში ჩააყენა ჯარი ალექსი I კომნენოსმა 107.

ტრაპეზუნტი (ტრაპიზონი): 110, 150, 208. ტრაპეზუნტის დუკად დანიშნა ალექსიმ თეოდორე გაბრა III; კონსტანტინე გაბრას დუმორჩილებია ტრაპეზუნტი 127; ტრაპეზუნტი ბიზანტიას ჩამოართვა თამარ მეფემ «და მისცა ნათესავსა თვისსა ალექსის კომნიანოსსა, ანდრონიკეს შვილსა» 137, *125.

ტუტუში, ალფ-არსლანის ვაჟი, მელიქშას ძმა, სელჯუკთა ამირა სირიაში: 74, 75, 76, 77

უ

უბერტოპულე (რობერტ გვისკარის დისწული, ბიზანტიის სამსახურში მყოფი): 61.

უნგრელები: 153; უნგრელი (მეფე) — ბიზანტიის კეისრის ტიტულში 133.

ურსელიოსი (ანუ რუსელიოსი), ბიზანტიის ჯარის ნორმანთა რაზმის წინამძღოლი: 47.

უსპენსკი თ.: *23, 113, 121, *134. *151, *152, *153.

ფ

1. ფაზისი, მდინარე: 202; ფაზისის წყალი 131; ფაზისის სანაპიროები 130, *131.

2. ფაზისი, ქალაქი: 132, *132.

ფარნაკე: მისი ძის მიერ მოკლულ იქმნა მითრიდატე 198.

1. ფარსმანი: იბერიის მეფე (II საუკ.) : 201.

2. ფარსმანი: ფარსმან იბერი: იგი იერაპოლის აკროპოლის უფროსად დანიშნა რომანოზ დიოგენემ 166—168.

ფებლადონი (პაფლაგონია): 137.

ფიდიასი, ბერძენი მოქანდაკე (ძვ. წ. V საუკუნე): 68.

ფილადელფოს ქალაქი: 146.

- ფილარეტოსი** (წარმოშობით არმენიელი): იგი დომესტიკოსის პატივში აღაზვევა რომანოზ დიოგენემ 74. *74; ფილარეტოსის ვაჟი 75.
- ფილიპიკე** (ბიზანტიის კეისარი, 711—713 წ. წ.): 216—217, 221, 223, 224, 231.
- ფილიპოპოლი**: 88, 107, *107, *108, *109; ფილიპოპოლის თემი 122; ფილიპოპოლის მიდამოები 109.
- ფილომილიონი** (ფრიგიის ციხე-სიმაგრე): 145.
- ფინიკია**: 193, 195, 200, 225, 234,
- ფლორიანოსი**, მხედართმთავარი (ახ. წ. III საუკუნე): 202.
- ფოთი**: ფოთი სავაჭრო ქალაქია 132, *132,
- ფრანგოპულოსი**: კონსტანტინე ფრანგოპულოსი (ხომალდების უფროსი ალექსი III ანგელოსის დროს) 132, 133.
- ფრიგია**: *145, 183. — ფრიგიელები 192.

ჟ

1. **ჯაიხოსრო** (გმირი): «ალექსანდრე და ჯაიხოსრო მპყრობელთა შორის» *79.
2. **ჯაიხოსრო** (იკონიის სულტანი, ყიზილ-არსლანის შვილი): 130.
- ჯალკედონი**: 209; ჯალკედონის კრება *163.
- ქართველები**: 115, 116, 118, *130, 137, 158; ქართველი ტომები (ლაზ-ჭანები) *111; სპანი ქართველთანი *30.
- ქართლი**: ქართლის მეფე *132.
- ქეტტაემი** (ბიბლ.) *184.
- ქრისტეპოლი**: აქ იყო მარია დედოფლის მამულები 89, 91, *108.
1. **ქსიფილინოსი** (კონსტანტინეპოლის პატრიარქი იოანე VIII ქსიფილინოსი, 1064—1075 წ. წ.): 159, *159.
2. **ქსიფილინოსი** (ისტორიკოსი და მწერალი იოანე ქსიფილინოსი, პატრიარქ იოანე ქსიფილინოსის ძმისშვილი): 178, 180.
- ქსანტასი**, მანიქეველთა მეთაური: 82, 84.
- ქსენოფონტი** (ძვ. ბერძენი ისტორიკოსი): 141, 178.
- ქსეროლოფი**: 236.
- ქსიფიასი** (ნიკიფორე ქსიფიასი): ნიკიფორე ფოკას ძესთან, ერთად აუჯანყდა ბასილის 234.

ღ

- ღადირთა**: 138, 182; ღადირთა ქვეყანა 182, 191.
- ღაშერი** (იაფეტის ძე): 182.

ლომარო: 183, 184; ღომარად სახელდებულნი მალოგნი 182.
 ღურჭუფი: მარიუპოლისა და ღურჭუფის რაიონი *111.

ჟ

ჟაუნჩიშვილი ხ.: *98, 158, *184, 186.
 1. ჟიზილ-არსლანხ I სელჯუკების სულტანი, 1092—1106 წ. წ.): *151.
 ჟილიჯ — არსლანი; *151.

შ

შავი ზღვა: 132, შაეიზღვის სანაპირო *132
 შანიძე აკ.: 158.
 შატლიონელი რეინალდი (ფრანგი რაინდი): 144.
 შლომბერგე გ.: *15.
 შოთა რუსთაველი: მისი პორტრეტი იერუსალიმში *125, *126,
 შუამდინარეთი: 127.

ჩ

ჩაუში (სიანში): *79.
 ჩელცოვი ნ.: 123.
 ჩიმიშკი (იოანე ჩიმისხი, ბიზ. კეისარი, 969—976 წ. წ.): 4, 109, 157.

ც

ცაგარელი ალ.: 108, 116.
 ცახარიე ფონ-ლინგენთალი: 134, *135
 ციმისხი (ჩიმიშკი): იოანე ჩიმისხი. იხ. ჩიმიშკი.
 ცოლაკი ე. თ. (Tsolakis): *20, *21.
 ცურული: პატარა ქალაქი თრაკიის საზღვარზე 59

ძ

ძევქსიპე: ძევქსიპეს აბანო 224.

წ

წათე I, ლაზთა მეფე: 158, *179, 184, 185, 186, 206.
 წერეთელი გ.: 189.

ჟ

კანები: 157; ლაზ-კანები *11.

ხ

ხაზარეთი: 217; იქაურია იუსტინიანე II-ის ცოლი თეოდორა 219.

ხაზარნი: ისინი შეტანილი არიან ბიზანტიის კეისრის ტიტულში 133.

ხალდია: მას ანადგურებენ არაბები 162; მისი დარბევა თურქების მიერ XI საუკუნეში 31; ძველი ხალდიის ტერიტორია *111;

ხალდიის ზემო მხარეები 111; ხ ა ლ დ ი ი ს თ ე მ ი 110, *146.

ხალიბები: 108; ხალიბების მხარე 109.

ხარატიკე (მელიქშას სარდალი „ყარათეკინი“?): იგი არბევდა სინოპს 75; მისი გაძევება სინოპიდან 78, 79.

ხერსონესი: 220, 221; იქ იუსტინიანე II გადაასახლეს 213, 217.

ხვარაზმელები („ხორაზმიები“): მათი ელჩები ბიზანტიონში 145.

ხვარასანი; ხვარასნის სულტანის შვილია ისმაილი *111.

ხომატელები: 62.

ხონე (Chonae), ძველი „კოლოსე“: 122.

ხონიატე იხ. ნიკეტა ხონიატე.

ხორვატიელი: შეტანილია ბიზანტიის კეისრის ტიტულში 133. იხ. აგ-რეთვე 135, 136 („ხროვატები“).

ხოროსანი (თურქთა სარდალი): 237

ხრისოპოლი: 226, 227.

ხროვატები: 135, 136. იხ. ხორვატიელი-

ჯ

ჯავახიშვილი ივ.: *25, *137, 151, *171, 189, *234, *235, *237, *238.

ჯანაშვილი მ.: 115.

ჯანაშია ს.: 189.

ჯიბო (იოანე ჯიბო, ლაზეთის სტრატეგოსი): 157.

ჯიქნი: შეტანილი არიან ბიზანტიის კეისრის ტიტულში 133.

ჰ

ჰელინები: ჰელინები ანუ იონიელები *184

ჰენიოხები (ქართული ტომი): *29.

ჰერაკლე (მითოლ.): 18, 27, *29.

ჰეროდოტე: იყენებს იოანე ზონარა 178.

ჰერკა (ბიბლ): *184.

ჰერხერი რ.: 169, 171.

პირკანელები: გაინაწილეს ჯვაროსნებმა 138.

პონიგმანი ე.: *168.

პონორიოსი: თეოდოსის შვილი, რომის მეფე 205.

პრომანა (იხ. რომანა): პრომანელი მამაჲ გელასი 115.

პუნები: მათი **ლაშქრობა** რომაელთა წინააღმდეგ 190; მათ დაამარცხეს ბიზანტიელები და ლიპარიტი შეიპყრეს 24; პუნთა მეფე 147.

პუნ-ნეფთალიტები: 23. იხ. ნეფთალიტები.

Addenda et corrigenda

გვ.	სტრ.	სწერია	უნდა უნდა
97	8	რომის	რომაელთა
93	24	ἐβλαδιου	ἐβλαδιουთა *
105	2-3	ვესტრადი	ვესტრადი
138	11	წილისწორით	წილისწორით
145	13-14	ნურადინ ბეროელისა	ბეროელ სატრაპ ნურადინისა
176	31	გვ. 238—231	გვ. 230—231
187	16	თეოდოსი დიდმა	არკადიმ.
198	27-28	ცოლის	ცოლის მუკიას
203	7	მაგნესიელთა	მაგნენტიუსის
204	25 შდლ.	ვედოქსიას გარდაცვალებიდან— არკადიმ და იმეფა	ვედოქსია გარდაიცვალა მეფულეზე და თვითმპყრობელზე ადრე, დი- დი ხანი არ გასულა და მას მი- ჰყვა თვით არკადიც, რომელმაც იმეფა
205	16-25	ამის შემდეგ... მისტაცა	მაქსიმინეს შემდეგ, რომელიც ორი წლის განმავლობაში ეპის- კოპოსობდა, პატრიარქობა მი- იღო პროკლემ, ოქრობირის მო- წაფემ, რომელიც წინათ კვიზი- კის ეპისკოპოსად ხელდასხმულ იქმნა პატრიარქ სისიონისაგან, მაგრამ კვიზიკელებმა ის არ მი- იღეს, რადგან სხვა აერჩიათ. ალანების, რომლებზედაც პროკოპი წერს ალბანელებით
230	33	ალანების	ალანების, რომლებზედაც პროკოპი წერს ალბანელებით
235	17	ბაგრატმა, რომელიც—იყო	ბაგრატმა, რომელზედაც რომანოზ მეფემ დანიშნა თავისი დისშვი- ლი (თუ ძმისშვილი)

აღმოჩნდა მარიამ დედოფლის ორი სურათი: 1) ერთში გამოსახულია მარიამ დედოფალი თავის პირველ ქმართან, მიხეილ VII დუქასთან ერთად; 2) მეორე სურათი წარმოგვიდგენს მარიამ დედოფალს და მის მეორე ქმარს ნიკიფორე III ბოტანიატეს.

პირველი სურათი დაცულია ხახულის ხატის ერთ-ერთი მინანქრის სახით და წარმოგვიდგენს მიხეილ VII დუქას და მარიამს, რომელთაც ორივე ხელით ლოცავს ქრისტე. ხატს აქვს წარწერა: *Στέφα Μιχαήλ σὺν Μαρίας χερσὶ μισ* — ფაქტობრივად მიხეილსა და მარიამს ჩემი ხელებითა.

ეს სურათი გამოქვეყნებულია აკად. შ. ამირანაშვილის შრომაში: *Les émaux de Géorgie. Paris 1962, p. 100*. ამ სურათის განსამარტავად დართულ აღწერაში შ. ამირანაშვილი წერს: „მიხეილ VII წარმოდგენილია საზეიმო პოზაში; მარჯვენა ხელში უჭირავს *labarum*-ი, ხოლო მარცხენა ხელში — თეთრი გრაგნილი. მარიამს მარჯვენა ხელი გულზე აქვს მიფარებული, ხოლო მარცხენაში უჭირავს კვერთხი, რომლის თავს აბოლოებს თანაბარ-მკლავებიანი ჯვარი. ჯვრის ასეთი ფორმა, რომელიც ძალიან ძველ ტრადიციას ემყარება, ქართული ხელოვნების დამახასიათებელია. იმ სურათში, რომელიც ჩვენ გვანტერესებს, ეს ფაქტი, რასაკვირველია, არ შეიძლება იყოს შემთხვევითი. ასევე, ერთ მინიატურაზე, რომელიც დაცულია პარიზის ნაც. ბიბლიოთეკის ხელნაწერში, იმავე დედოფალ მარიამს, რომელიც თავის მეორე მეუღლესთან ერთად არის გამოსახული, მარჯვენა ხელში უჭირავს ასეთივე კვერთხი, ყველა ოფიციალურ ცერემონიაში, რომლებშიც კი იღებდა იგი მონაწილეობას, მარიამი ქართულ კვერთხს ატარებდა“.

ჩვენი მხრით შეგვიძლია დავუმატოთ, რომ ხახულის მინანქარზე დედოფლის სახელი ქართული ფორმით სწერია (*Μαρίας*), იმ დროს როდესაც მეორე სურათზე (იხ. ქვემოთ) სწერია ბერძნულად *Μαρία*.

მეორე სურათი (მარიამ დედოფალი და ნიკიფორე III ბოტანიატე) გამოქვეყნებული აქვს დ. ბელიაევის თავის *Byzantina*-ს მეორე წიგნში: *Byzantina. Очерки, материалы и заметки по византийским древностям. Книга II: Ежедневные и воскресные приемы византийских царей и праздничные выходы их в храм св. Софии в IX — X в. СПб 1893*. ამ სურათის განსამარტავად დ. ბელიაევი ურთავს ვრცელ აღწერას (იმავე წიგნის 300—304 გვერდებზე), რომლის სრული ტექსტი აქვე მოგვყავს.

На этой таблице мы имеем изображение царя и царицы, Никифора Вотаниата и Марии, в облачении, в которомъ совершался выходъ въ 1-й день Пасхи¹.

Царь изображен в саккосе = дивитисии совершенно такого же покроя, как на табл. I: только материя, из которой сделан саккос, великолепнее и гораздо более расшита золотом. На саккос надет лор, сделанный из очень толстой парчи и усыпанный драгоценными камнями и жемчугом, таким же образом, как надета трабея на консуле Анастасии (табл. VIII), т. е. один конец его от подола идет на правое плечо и, выходя из под правой руки, своюю серединою лор переходит на левое плечо, откуда по спине опять спускается под правую руку; из под этой руки идет широкая полоса через живот и поднимается на левую руку, свешиваясь с её другим концом. Не смотря на это сходство в способе надевания, между лором Никифора Вотаниата и трабеею консула Анастасия большая разница. Трабея консула хотя и сделана из златотканной толстой материи, но она еще состоит из одного куска и обвивается вокруг тела более или менее свободно. Материал, из которого сделана трабея, хотя и довольно тяжел, но еще не настолько, чтобы обвивание трабеей было совсем невозможно. Но когда трабея = лор стала наизываться драгоценными камнями и жемчугом, она сделалась до того тяжела и неудобна для обвивания и перегибания, что лор необходимо было разделить на части, которые можно было бы надевать отдельно без перегибания по возможности.

В таком виде лор является на нашем рисунке. Хотя он расположен еще подобно консульской трабее, но он уже состоит, очевидно, из отдельных частей, концы которых спрятаны или, быть может, спиты. Так, конец лора, идущий снизу вверх до подола спереди, очевидно, пришит или пристегнут вверху под средней частью лора, перекрещивающийся на груди. Если бы он составлял с этой частью одно целое, то он, при своей толщине, не мог бы висеть прямо, а согнуть его весьма трудно без больших, некрасивых и тяжелых складок. Другой

¹ Рисунок сделан с копии, находящейся в Христианском Музее Академии Художеств и снягой с парижской рукописи Иоанна Златоуста. Ср. объяснения к I табл.

конец лора, идущий через живот на левую руку, состоит из двух частей: одна, широкая и украшенная, как и весь лор, камнями и жемчугом, идет поперек тела, начинаясь, вероятно, немного позади, под правой рукой; другая сделана из более тонкой и легкой шелковой материи, почти не расшитой золотом и не украшенной камнями, а только жемчугом, очевидно, для того, чтобы легко и удобно можно было ее перегибать через руку и чтобы она не слишком оттягивала руку, в которой царь держит акакию в виде свитка (τόμος). Сравнительно большая ширина части лора, проходящей поперек тела, объясняется тем, что и на консульских диптихах эта часть трабеи была гораздо шире остальных частей.

Средняя часть лора, покрывающая плечи и грудь, начинается, по видимому, на груди и оканчивается под правой рукой, где начинается поперечный конец лора, но как средняя часть располагалась и надевалась, сказать трудно, так как неизвестно, как расположен был лор позади, на спине. Видно только, что среднюю часть старались расположить так, чтобы расположение лора на груди и плечах походило на расположение средней части трабеа на консульских диптихах, хотя и это стремление все более и более забывалось, так что средняя часть выделялась в вполне самостоятельный предмет облачения, в отличие, как у царицы Марии и у более поздних царей (ср. выше, стр. 214 прим. 1 этого очерка).

Корона на царе надета такой же формы, как на табл. VI, т. е. имеет форму шапки с широким золотым ободком, украшенным жемчугом. Над лбом в ободке прорез, в который вставлен большой красный камень.

В правой руке царь держит скипетр в форме лабара (labarum), на котором вместо шелкового платя с надписью и монограммой Христа приделана разукрашенная драгоценными камнями и жемчугом дощечка. Такой формы скипетры встречаются часто на монетах.

В правой руке у царя акакия в форме свертка или свитка (τόμος).

Облачение царицы состоит из тех же предметов; сравнительно с царем у нее нет только акакии; но по форме предметы облачения царицы значительно отличаются.

Корона царицы гораздо выше и по своему виду походит на короны цариц времен Палеологов, т. е. на *τιρράμιον* (ср. описание табл. III). Подвески, которые украшают корону Никифора и которые по обрядам Придворного Устава составляют принадлежность и короны царицы, корона Марии не имеет.

Скипетр царицы Марии заканчивается крестом на верху и вполне соответствует подобным скипетрам у царей.

Лор царицы, по своему покрою, значительно отличается от лора царя и, благодаря особенностям женского облачения, гораздо дальше и раньше ушел от своего прототипа.

Часть лора, окружающая грудь и плечи, получила уже форму самостоятельного широкого оплечья, из под которого на груди выходит широкое полотнище и доходит до подола, представляя собою вторую часть лора, соответствующую на консульских диктиках тому концу лора, который от подола поднимается на правое (а иногда на левое) плечо.

Поперечная часть лора, идущая у консулов от правого бока на левую руку, у цариц получила форму длинного, закругленного наверху и оканчивающегося острым углом внизу щита, который, поднимаясь от подола на левой стороне, оканчивается на уровне локтей, будучи пристегнут здесь к части лора, спускающейся от шеи к подолу. Вверху, где поперечная часть лора пристегивалась, выпускалась подкладка и надвигалась немного на лицевую сторону лора, в подражание и воспоминание той манере надевания этой части лора, при которой конец лора, проходящий поперек тела, перегибался для поднятия на левую руку, причем виднелась задняя сторона лора, подкладка, видимая и на самом конце, спускавшемся с левой руки¹.

Такую форму щита, которая, с первого взгляда, может показаться какою-то особенною принадлежностью облачения ца-

¹ Щитовидная форма поперечной части лора у цариц особенно бросается в глаза на изображении царицы св. Феодоры, жены Теофила, в Мниологии Василия, под 11 февраля (II, p. 181). Благодаря искусству и любви Д. В. Айналава, приват-доц. Казанского университета, я имею, в числе нескольких других, раскрашенную с подлинника фотографическую копию этого изображения; щитовидная часть лора, как показывает моя копия, сделана из того же материала, как оплечье и передняя часть, спускающаяся от ворота к подолу. По середине щита большой крест темно-малинового цвета, окаймленный жемчугом.

რიцы, поперечная часть лора приняла, благодаря тому, что эта часть трабеи издавна была гораздо шире всей остальной трабеи и, как мы видели на таблицах, изображающих консульские диптихи, прикрывает весь живот. Если мы трабею, например, консула Феликса (табл. II) спустим с левого плеча несколько ниже, то закругление внизу будет приходиться у правой ноги и вся передняя поперечная часть трабеи будет иметь более длинную, расширяющуюся кверху форму, причем будет прикрываться более правая сторона, чем левая. Почти в таком именно виде изображена поперечная часть *trabea* на диптихе неизвестного консула (верхняя часть диптиха отрезана), рисунок которого приложен к *Dissert. de numism. infer. aevi* (tab. I) Дюканжа = *Gori, Thes. Dipt., II, tav. II ad pag. 176*. Нижний конец поперечной части трабеи этого консула спущен до подола далматйки, и потому прикрывает гораздо более правую сторону тела, чем левую, так что левая нога остается почти вся открытою.

Если эту часть консульской *trabea* сделать из более плотной и тяжелой материи и придать ей более правильную форму с закруглением наверху, то получится фигура, почти тождественная с той, в виде которой поперечная часть лора является на изображении цариц Марии и Теодоры. Так как занимающая нас часть лора царицы Марии представляет отдельную часть, то ей придана правильная форма и она сделана без складок, которые непременно были бы, если бы эта часть лора представляла конец лора, спускающийся с правого плеча через спину к левой ноге. Этих разъяснений, полагаю, достаточно для того, чтобы убедиться, что шитовидная нашивка на царицах не представляет собою какого-нибудь нового, особенного предмета облачения, а тот же лор, поперечная часть которого на других изображениях цариц (например, на табл. III) является в другом виде, в форме поперечной полосы, и более походит на соответствующую часть лора царя.

Обращаясь к далматике царицы, мы видим, что она также отличается от обыкновенной далматйки = саккоса царя тем, что рукава не только значительно шире, но и, кажется, пришиты к ногам далматйки одною стороною расширенных концов. Но так как на рисунке этого видеть нельзя, то, быть может, широкий

разрез рукавов, сделанных из толстой материи, только пристегнут задней стороной к далматике, чтобы рукав плотнее прилегал и не топорщился, ради чего к нижним концам рукавов далматике = саккоса царицы Θεοδωры, жены Михаила Палеолога, пришиты тяжелые висточки, оттягивающие рукав. Во всяком случае, покрой рукавов на обоих изображениях очень сходен. В остальном далматика = саккос царицы сходна с далматикою царя и сделана без пол, в виде мешка¹.

Греческие надписи гласят: 1) над рамкой: Σχέποι σε Χριστὸς εὐλογῶν, Ῥώμης ἀναξ, | Σὺν βασιλίδι τῇ πανευγενεστάτῃ = Владыка Рима, да хранит тебя благословляющий Христос с благороднейшею царицей.

2) Над царем: Νικηφόρος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων ὁ Βοτανεάτης.

3) Над царицею: Μαρία, ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὴ βασίλισσα καὶ αὐτοκρατορίσα Ῥωμαίων.

¹ В обряде коронования царицы говорится, что она вводится в Августей (тронная зала во дворце Дафны) для коронования *φοροῦσα στιχάριον βασιλικόν* (Саегіп. I, 41, 208). Под этим «царским стихарем» разумеется, очевидно, далматика, которая, когда речь идет о царях, в Придворном Уставе обыкновенно называется дивитисием (см. выше, стр. 52 след.) или полнее *στιχάριον διζητήσιον*. Далматика царицы Марии также может быть названа «царским стихарем», хотя особый покрой её рукавов, явившийся в позднейшее время, придает ей своеобразный вид.

დაიბეჭდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
სარედაქციო-საგამომცემლო საბჭოს დადგენილებით

*

გამომცემლობის რედაქტორი გ. ჯაფარიძე
ტექნიკური რედაქტორი ნ. ებრაელიძე
კორექტორი ქ. წერეთელი

ბელომწერილია დასაბეჭდად 20.12.66; ქაღალდის ზომა 60×90
წაბეჭდი თაბახი 20.0; სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 16.63;
უე 02467: ტირაჟი 1000; შეკვეთა № 343.

ფასი 1 მან. 40 კაპ.

გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 60, კუტუზოვის ქ., 15
Издательство «Мецниереба», Тбилиси, 60, ул. Кутузова, 15.

თბილისის უნივერსიტეტის სტამბა, თბილისი, ი. ჭავჭავაძის პროსპექტი, 1.
Типография Тбилисского университета, Тбилиси, пр. И. Чавчавадзе, 1.

საქართველოს შესახებ არსებული უცხოური წყაროების
კომისიის გამოცემები

წიგნი I: თ. ყაუხჩიშვილი, ჰეროდოტე. თბ. 1960.

წიგნი II: ნ. კეჭალმაძე. არიანე. თბ. 1961.

წიგნი III: ვლ. ფუთურიძე, სპარსული ისტორიული საბუ-
თები. ნაკვ. I. თბ. 1961.

წიგნი IV: ა. გამყრელიძე და ს. ყაუხჩიშვილი, გეორ-
გიკა, ტომი პირველი, თბ. 1961.

წიგნი V: ნ. შოშიაშვილი, გრიგოლ აკანელის მოისართა
ტომის ისტორია. თბ. 1961.

წიგნი VI: ნ. ჯანაშია, ლაზარე ფარბეცი და მისი ცნობები
საქართველოს შესახებ. თბ. 1962.

წიგნი VII: ეთ. სიხარულიძე, იაკუთის ცნობები საქართვე-
ლოს და კავკასიის შესახებ. თბ. 1964.

წიგნი VIII: ი. ცინცაძე, ძველი რუსული წყაროები (XI—
XVI ს. ს.) საქართველოს შესახებ. თბ. 1962.

წიგნი IX: გ. გელაშვილი, გიულდენშტედტის მოგზაურობა
საქართველოში. ტ. I, თბ. 1962.

წიგნი X: ვლ. ფუთურიძე, სპარსული ისტორიული საბუ-
თები, ნაკვ. II. თბ. 1962.

წიგნი XI: თ. მიქელაძე, ქსენოფონტის „ანაბაზისი“ (წარ-
მოებაში).

წიგნი XII: ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგიკა, ტომი მეხუთე, თბ.
1963.

წიგნი XIII. ნ. ცაგარეიშვილი, იოანე დრასხანაკერტელის
„სომხეთის ისტორია“, თბ. 1965.

წიგნი XIV: გ. გელაშვილი, გიულდენშტედტის მოგზაურობა
საქართველოში. ტომი II. თბ. 1964.

წიგნი XV: ს. ჯიქია, იბრაჰიმ ფეჩევის ცნობები საქართვე-
ლოსა და კავკასიის შესახებ. თბ. 1964.

წიგნი XVI: ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგიკა, ტომი მეორე. თბ.
1965.

წიგნი XVII: ნ. ლომოური, დიონ კასიოსი და მისი ცნობები
საქართველოს შესახებ. თბ. 1966.

წიგნი XVIII: ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგიკა, ტომი მეექვსე.
თბ. 1966.

წიგნი XIX: ვლ. ფუთურიძე, ჰასან რუმლუს ცნობები
საქართველოს შესახებ. თბ. 1966.

130/4